Володимир Сергійчук, директор Центру українознавства, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Академії наук вищої школи України.

Народився 13 березня 1950 року в селі Прибережному на Житомирщині. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка в 1972 році та економічний факультет Української сільськогосподарської академії в 1977 році. До 1987 року працював у редакції газети "Сільські вісті".

Автор численних публікацій у періодиці. Окремі монографічні видання: "Іменем Війська Запорозького" (1991), "Національна символіка України" (1992), "Німці в Україні" (1994) "Етнічні межі і державний кордон України" (1996, 2000), "ОУН-УПА в роки війни" (1996), "Армія Богдана Хмельницького" (1996), "Наша кров – на своїй землі" (1996, 1997, 2000), "Уся правда про єврейські погроми" (1996), "Як нас морили голодом" (1996, 2003), "Богдан Хмельницький та його старшина" (1996), "Трагедія українців Польщі" (1997), "Погроми в Україні. 1914–1920" (1998), "Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944–1953 роках" (1998), "Українська соборність" (1999), "Депортація поляків з України" (1999), "Симон Петлюра і еврей-ство" (1999), "Правда про "золотий вересень" 1939-го" (1999), "Українізація" Росії" (2000), "Радянські партизани проти ОУН-УПА" (2000), "Новітня каторга" (2001), "Український Крим" (2001), "Нескорена церква. Подвижництво греко-католиків у боротьбі за віру і державу" (2001), "У боротьбі за рідну віру римо-католики Укра-їни завжди були несхитними" (2001), "Неусвідомлення України" (2002), "Тавруючи визвольний прапор" (2002), "Трагедія Волині" (2003), "Поляки на Волині в роки Другої світової війни" (2003), "Самі себе звоювали" (2003), "Дмитро Вишневецький" (2003), "Переяславська рада – трагедія України і програш Європи" (2003).

УКРАЇНСЬКИЙ ЗДВИГ **Закерзоння** 1939–1947

I

Володимир СЕРГІЙЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ ЗДВИГ

1939–1947

Закерзоння

Українська лемківська земля дала Теодорові Малиняку (13.08.1937–5.09.2002) з села Берест Новосанчівського повіту щире серце, що вболівало за весь наш народ.

Він був першим, хто підтримав ідею створення видання цієї книги, і дуже хотів її побачити. На жаль, не судилося...

Аби пам'ять про чоловіка залишилася не тільки серед рідні, а й усього українства, його дружина Мирослава, виконуючи волю покійного, проявила жертовність, завдяки якій книга прийшла до читача.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЦЕНТР УКРАЇНОЗНАВСТВА

Володимир СЕРГІЙЧУК

УКРАЇНСЬКИЙ ЗДВИГ: ЗАКЕРЗОННЯ. 1939—1947

Українська Видавнича Спілка
Київ—2004

ББК 63.5 (4 Укр.)
С 33

Сергійчук Володимир. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947. — К.: Українська Видавнича Спілка, 2004. — 840 с.

У книзі, якою започатковується п'ятитомне видання документів і матеріалів про український національно-визвольний рух за відновлення й утвердження власної держави нашого народу з початком Другої світової війни, розповідається про пробудження національної свідомості лемків, надсянців, холмщан і підляшан, котрі протягом багатьох століть були поневолені чужинцями. На конкретних фактах показано, як поряд із жертовним відродженням українства в Закерзонні тут у 1939—1941 роках готувався плацдарм для розгортання визвольної боротьби на Великій Україні.

Видання розраховане на всіх, хто цікавиться історією України.

Редактор Валентина Барташ.

Велику допомогу у підготовці цієї книги надали працівник Національного архіву Канади Мирон Момрик, професор Петро Потічний (Торонто), ветеран української національно-визвольної боротьби в Закерзонні Євген Штендера (Оттава) і голова Фундації Українського Вільного Університету в Нью-Йорку професор Володимир Стойко.

© Володимир Сергійчук
© Михайло Черненко, художнє оформлення
© Тетяна Сергійчук, іменний покажчик
© Українська Видавнича Спілка

ISBN 966-7060-69-1

ВСТУП

Одвіку на наші благодатні землі зазіхали заздрісні сусіди і далекі завойовники. Постійно вправляючись у військових походах як кочові етноси, останні не раз зненацька налітали на наших предків — прадавніх хліборобів, котрі, ні на кого не піднімаючи меча, працею своєю творили власний добробут, а відтак не мали потреби йти брати чуже. Тому й завойовували нашу землю різні азійські орди, котрі згодом розчинялися в хліборобській масі на Наддніпрянщині, і вже легко поневолювали їх нові кочовики, а тих — нові...

Та поневолити волелюбний дух корінного народу не вдавалося нікому. Надто коли прокотилася крізь наші землі спустошлива хвиля Великого переселення народів, після чого, здавалося, вже ніколи не підніметься автохтон, він зібрав усю внутрішню енергію і так струсонув 860 року наймогутнішим тоді Другим Римом — Візантійською імперією, що звідти не тільки попросили миру, а й змушені були платити данину Києву.

Той руський здвиг витворив першу державу нашого народу — Київську Русь, спадщина якої до 882 року — до приходу Олега з Новгорода — належить винятково українцям. Це вже згодом вона перетвориться на імперію Рюриковичів, котрі непомірними завоюваннями сусідів виснажать внутрішні економічні спроможності цієї держави, а відтак — призведуть до її розпаду, що й було логічним завершенням цих зазіхань.

Розвалилася та Київська Русь, бо створювалася і насильним включенням до неї чужеродних етносів, котрі відрізнялися своїми традиціями, рівнем матеріальної та духовної культур, — угро-фінських, балтійських та західнослов'янських племен. І вони, і їхні предки вже ніколи не хотіли повторювати добровільно нові входження до "нової Русі".

Що ж стосується східних слов'ян, які одержали гіркий урок роз'єднаності в поході новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича 1185 року, то вони пішли на єдинокровне об'єднання. І завдяки зусиллям волинського князя Романа Мстиславовича, його сина Данила Галицького та нащадків останнього, з кінця XII століття на теренах розселення наших предків існує

Галицько-Волинське князівство як визнана Європою нова держава українського народу. Її падіння в середині XIV століття означало втрату нашими батьками власної державності. Але не могло статися, щоб такий великий народ, як український, втратив право бути господарем на своїй землі. А тому народжується в наших степах, на пониззі Дніпра, з найодчайдушніших українців нова збройна сила, яка тільки й могла відродити і ствердити українську державність. Цей новий український здвиг покликав до життя Гетьманщину, яка майже півтора століття дивувала Європу власним своєрідним укладом та постійним прагненням волі.

Незважаючи на всі зусилля російського царату після Переяславської ради 1654 року, аби донищити наше єство, нашу мову, зрештою, наше ім'я, після чого сказати світові "не было, нет и быть не может", ми не тільки вижили, збереглися, а й у лютому 1917 року замаяли мазепинськими синьо-жовтими прапорами на берегах холодної Неви, відкривши шлюзи для демократичної російської революції. На її хвилях піднявся новий український здвиг, який проголосив для всього світу 22 січня 1918 року: "Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу".

Але той соборницький здвиг, підтриманий українством усього світу, Центральними державами в Бересті, був байдужим для великої "демократії" Заходу. Не усвідомивши Україну, вона нас не визнала, хоч проголошувала право кожної нації на самовизначення. Вона не дала ліків для знекровленої тифом Армії Головного Отамана Симона Петлюри, але знаходила зброю й припаси для Денікіна, Врангеля як реставраторів "единой и неделимой России". Розшматована й розтерзана Україна в листопаді 1920 року впала...

Поразка національно-визвольних змагань і втрата власної державності в 1920 році гострим болем пройняла серця всього українства. Більшовицька влада, зміцнившись на російських багнетах і наївності довірливих малоросів про щирість "старшого брата" і благо всесвітньої комуни, позбавила українців можливості бути господарем на своїй землі.

Особливо гірко почувалися українці західних теренів, котрими, вже підступно загарбаними західним сусідом, в ім'я збереження незалежної Великої України Українська Народна Республіка змушена була поступитися Польщі в квітні 1920 року під умовою збройної допомоги в боротьбі з агресією з півночі і надання автохтонним українцям автономії.

Однак уже через півроку Польща зламала своє слово і, переслідуючи винятково власні інтереси, відмовилася підтримувати Україну, пішла на розподіл її території з російськими більшовиками і, зрештою, ствердила анексію частини нашої землі підписанням Ризького договору в березні 1921 року.

Правителі тодішньої Польщі, забувши уроки історії, вкотре знехтували застереженнями Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри про те, що "всі держави, утворені після 1917 року на території бувшої Росії, не мають шансів на тривке існування і будуть завжди загроженими, поки на півдні бувшої імперії не організується і в силу не увійде незалежна держава українського народу. Тільки вона одна, як найсильніша численністю свого населення, матеріяльними ресурсами і мілітарною відпорністю, може бути базою-підставою більш-менш незахитного життя державних новотворів з бувшої Росії організованих. Тільки повстання і зміцнення цієї держави може фактично вирішити долю Росії і призвести до остаточного та безповоротного поділу її" (Петлюра С. Статті. Листи. Документи. — Нью-Йорк, 1956. — Т. 1. — С. 319).

Так, українців, котрі потрапили під різних окупантів, можна було позбавити волі, але не можна було позбавити їхнього прагнення до волі. Як колись царській Росії не вдалося витравити українство з душі українця, так і тепер більшовикам, як писав Степан Бандера, "не вдалося переробити людей за рецептами комуністичної доктрини, ні накинути переконання, що їх злочинна система і такі ж цілі комунізму є справді благородні, та що вони відповідають потребам і бажанням народів" ("Шлях Перемоги". — 1963. — 21 квітня).

А тому українці готували новий здвиг — у холодноярських повстаннях, у спротиві польським пацифікаціям, у творенні Карпатської України. З 1929 року він мав уже чітко розробле-

ний план найжертовніших патріотів — українських націоналістів, котрі записали першим рядком своєї головної заповіді: "Здобудеш Українську державу, або загинеш у боротьбі за неї".

І коли двом тиранам XX століття — Гітлеру і Сталіну — вдалося обвести навколо пальця всю Європу, поділивши сфери впливу в ній від Чорного моря до Білого, після чого, здавалося, навіть зникла надія на відродження Української держави, патріоти-державники відважилися стати на боротьбу проти окупантів. З вересня 1939 року, незважаючи на важкі втрати, ОУН гуртувала національно-визвольний рух на Волині, Берестейщині, Буковині та в Галичині. Але головним плацдармом стає українське Закерзоння. І ця наша земля, завжди загрожена, на найдальших західних рубежах, що в давнину "була заселена українським народом аж до горішньої течії Висли до м. Освєнціма, звідси до джерел р. Пиліци і Пиліцею аж до втоку до р. Висли" (Аннали світової федерації лемків. — Кліфтон, 1975. — Ч.2. — С. 232), взяла на себе обов'язок готувати майбутній український здвиг.

1.09.1939 — 21.06.1941

Після переходу Червоної Армії 17 вересня 1939 року Збруча німецькі війська, які на той час вже зайняли більшість українських етнічних територій на Заході, згідно з таємними домовленостями від 23 серпня 1939 року в Москві змушені були повертатися на Віслу. Кордон між СРСР і Німеччиною встановлювався по ріках Сян, Вісла і Нарев, що приєднувало до УРСР Східну Галичину, Волинь, Берестейщину, Надсяння, Холмщину і Підляшшя. Не знаючи про те, що Лемківщина залишається під окупацією Німеччини, тамтешні москвофіли з нетерпінням чекали приходу Червоної Армії, закликаючи в підгір'ї Татр українське населення "достойно встрітиме наших освободітелей" (Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку).

Однак цього не сталося, бо московські "освободітелі" не тільки з самого початку торгів з гітлерівцями відреклися від їхніх прихильників на українській Лемківщині (28 вересня 1939 року підписали новий договір з Німеччиною, в результаті чого кордон суттєво пересунувся на схід), поступаючись Гітлеру в тому числі українськими Надсянням, Холмщиною і Підляшшям. Сталін одержав в сферу своїх інтересів Литву. Відтепер кордон визначався приблизно лінією Керзона, встановленою ще 1919 року, — вздовж Сяну, Солокії та Західного Бугу. А тому радянські війська, що вже встигли зайняти Надсяння, Холмщину й Підляшшя, покинули ці території.

Німецько-польська війна та її швидкий перебіг створили нові умови на західноукраїнських землях, які століттями гнобилися окупантами і зазнавали найбільше лиха, особливо в останній добі польської займанщини. Українське село замкнулося в собі, на руїнах спалених церков кляло зайдів-колоністів, що розсідалися бундючно й захланно на кращих землях. Місто, де стиралося старе українське слово, розхристалося в єврейсько-польських руках — ні Холм, ні Сянок, ні Перемишль, ні Ярослав не були вже чинниками господарського поступу нашого народу, тільки суспільним і національним ворожим гніздом, яке постійно обезсилювало морально й духовно нащадків тих, хто колись клав тут західні межі українського народу.

Нове життя, яке відтепер потрапляло під вплив німецьких інтересів, вимагало скористатися цим історичним поворотом долі. Українці зрозуміли, що прийшла пора розбудити приспані власні сили, аби відродити ці західні окраїни. І належало не лише заманіфестувати свою національну окремішність перед німцями, а й з свідомості, що саме в такий час мобілізація власних сил і самоорганізація — це певна запорука самозбереження.

З перших днів окупації гітлерівці вважали зайняті ними землі Польщі, в тому числі й етнічно українські, своєю військовою здобиччю і стали трактувати їх як сферу інтересів третього рейху. В зв'язку з цим вони одразу ж розпочали втілювати свої плани господарювання. Перш за все було проголошено, що максимальне залюднення території сягатиме від 80 до 90 осіб на квадратний кілометр; зазнала зміни економічна структура — з аграрної на аграрно-промислову. Зокрема, намічалося, що 35 відсотків мешканців мали жити за рахунок сільськогосподарської праці, 35 — промислів і ремесла, 15 — транспорту й торгівлі, 7 —адміністративних обов'язків, 8 — з інших джерел (Polska. Niemcy. Europa. — Poznan, 1977. — S. 589).

Зрозуміло, що це зачіпало інтереси й українського населення, оскільки протягом 30 наступних років 4 млн гектарів землі мали перейти в німецьку власність, а 1,2 млн осіб — виїхати на роботу до рейху.

На території довоєнної Польщі, що потрапила в сферу впливу гітлерівської Німеччини, окупанти створюють на чолі з Гансом Франком 26 жовтня 1939 року з центром у Кракові Генеральну Губернію, яка ділилася на 4 дистрикти — Краків, Варшава, Люблин і Радом. Українці як автохтони проживали компактно в Краківському та Люблинському дистриктах, а окремими колоніями — у Варшавському та Радомському. Про свої обіцянки їм щодо допомоги у відродженні української державності в Берліні одразу ж забули, переговорюючи лише з поляками-германофілами про статус можливого державного утворення. Такий несподіваний для багатьох українських політиків поворот став початком реального протверезіння...

За ініціативою відомого українського діяча часів УНР Тимоша Олесіюка в жовтні 1939 року на Підляшші скликається нарада з

тамтешніх громадсько-політичних діячів — П. Божика, М. Коляди, І. Пастернака, В. Дмитріюка, І. Олексюка, В. Шинкарика і В. Соловія. На цій нараді ухвалено створити Український комітет Підляшшя і вислати спеціальний меморандум до німецької окупаційної адміністрації з вимогою скасувати всі ті обмеження, які поклала на розвиток українського життя колишня польська влада, а також виділити Холмщину і Підляшшя в окрему адміністративно-територіальну одиницю, тобто відновити колишню Холмську губернію. Тоді ж було обрано делегацію в складі Івана Пастернака, Михайла Коляди і Тимоша Олесіюка, яка 20 жовтня 1939 року виїхала до Варшави, де зустрілася з провідними українськими діячами, що саме там перебували: Юрієм Липою, бувшим послом до польського Сейму Павлом Васильчуком, Дмитром Дорошенком, Іваном Огієнком і Мироном Луцьким. Делегати планували, що в разі відновлення Холмської губернії, вони запропонують історика Дмитра Дорошенка, колишнього міністра закордонних справ Гетьманського уряду, на пост адміністративного керівника, тобто губернатора, а Івана Огієнка — на становище директора освіти й культури.

У Варшаві до підляського комітету долучився Борис Ржепецький, громадський діяч зі старшого покоління. Оскільки столиця Генеральної Губернії була в Кракові, туди виїхали Тиміш Олесіюк і Борис Ржепецький. До них долучилися представники Холмщини Микола Багринівський, голова Українського комітету з Грубешова, та Семен Любарський, колишній посол польського сейму. І хоча представники Холмщини були стриманіші стосовно меморандуму — вони очікували скликання всехолмського з'їзду та його рішення: все-таки було підписано звернення до німецької влади, яке привезли із собою.

Борис Ржепецький, Микола Багринівський і Тиміш Олесіюк відбули в Кракові розмови з галицькими німцями Йоганом Кохом та Альфредом Бізанцом, а також з провідними українськими діячами в цьому осередку української еміграції Романом Сушком і Володимиром Горбовим. У ході тих розмов вони вповні зрозуміли, що нову ситуацію не варто розглядати крізь рожеві окуляри. Німці не збиралися віддавати українцям адміністрації на українських теренах. Щоб не гнівити своїх крем-

лівських союзників, нова німецька влада поводилася так, начебто не добачала українців, які проживали в Генеральній Губернії.

Узагалі німці вважали Генеральну Губернію за польський життєвий простір — вони мали ще тоді велику надію, що їм удасться прихилити поляків до політичної співпраці. Тому німці не хотіли дратувати поляків і брати під увагу вимоги українців. Представники Холмщини та Підляшшя виїхали з Кракова в песимістичному настрою. Тиміш Олесіюк визнавав у пізнішому листі до Володимира Кубійовича, що всі ці плани виявилися тільки як фантастичні думи, фантастичні мрії. Німці не збиралися розбудовувати українську адміністративну владу на українських землях. Навпаки, вони почали призначати нових старост з числа поляків. Наприклад, в Олешичах, одразу ж після їхнього зайняття 12 вересня 1939 року, німецький гауптман призначив старостою місцевого ксьондза (Karta (Warszawa). — 1998. — №24.— S.101).

Скориставшись з того, що гітлерівці залишили на українських теренах Закерзоння у структурах місцевої влади багато поляків, останні розпочали приховану боротьбу проти корінного населення. Так. у с. Сагринь Грубешівського повіту війт Шнайдерович, поляк, наклав на українські родини більші податки ніж на польські. Саме через відверту антиукраїнську наставленість війтів-поляків на примусові роботи до Німеччини відправлено найактивніших і свідомих українських селян, натомість молоді безробітні поляки залишилися на теренах Холмщини, Підляшшя, Надсяння і Лемківщини.

З огляду на таке становище в одному з документів того часу зазначається, що "несправедливе трактування польськими війтами, солтисами і польською поліцією українського населення довело до того, що відбулося масове виселення до совітів" (Національний архів Канади — NAC: MG31. D203. Vol. 20/1).

До слова сказати, українці-урядовці намагалися зберегти строгу об'єктивність і справедливе ставлення як до українців, так і до поляків, аби "злагіднювати" відносинами між обома народами.Наприклад, про українця, керівника скарбового уряду в Ярославі, польські селяни говорили: "Нарешті є справжній вимір податків" (ibid. — Vol. 27/9).

Однак українські діячі все-таки вирішили використати ті

скромні можливості, які давала їм нова влада, на відбудову національного життя, зокрема, через творення українських структур.

Восени 1939 року в повітових містах Холмщини та Підляшшя почали стихійно організовуватися українські комітети і відбуватися повітові з'їзди українського населення.

В округах, збірних громадах і місцевостях, де українці становили більшість, місцева самоуправа була в українських руках і діловодство провадилося українською мовою. Компетенції цієї самоуправи були вкрай обмежені. В ті часи, через виселення ще в першу Світову війну і пізнішу масову польську колонізацію, Холмщина та Підляшшя вже були мішаною польсько-українською територією. Тільки на Грубешівщині та частинно на Володавщині українці становили більшість. В тих околицях, де українці були в меншості, місцева влада була в польських руках. У вищій адміністрації працювали поляки-фольксдойчі, які всякими способами намагалися стримувати українське відродження. Волосні старшини-поляки накладали більші повинності на українських селян ніж на польських.

Українські допомогові комітети, які спонтанно творилися після упадку Польщі та відвороту більшовиків в жовтні 1939 року, мали спочатку тільки допомогові завдання (Червона Армія на короткий час зайняла терени по ріку Вислу, але після додаткової угоди з німцями відійшла на лінію Західного Бугу). Згодом комітети були зорганізовані в одну систему Українського Центрального Комітету (УЦК), і їх діяльність поширилася майже на всі ділянки суспільного і культурного життя.

До здобутків треба зарахувати і ту обставину, що судочинство на українських теренах було частинно українізоване і допускало українську мову. Можна було діставати українську пресу (наприклад, щоденник "Краківські вісті", хоча вона була під наглядом цензури. До певної міри розбудовано кооперацію. В усіх повітових центрах постали союзи українських кооператив. У Білій, скажімо, діяв Підляський Союз Українських Кооператив, який об'єднував низові клітини Більського і Радинського повітів. Централя кооператив містилася в Кракові, а після 1941 року — у Львові.

Оскільки місцева влада в більшості перебувала в руках поляків, які старалися українцям шкодити, останні намагалися бодай на рівні збірних громад відділити свої етнічні терени від польських. Назагал ці старання не мали успіху. Знаний є один приклад, де такі заходи вдалися. Це сталося на Лемківщині — було створено збірну громаду з чотирьох українських сіл: Шляхтова, Явірки, Біла Вода й Чорна Вода в окрузі Новий Торг. Цей терен належав до волості Щавниця (польське містечко), управа якої повністю перебувала в польських руках. Після створення збірної громади з осідком у Шляхтовій, туди був перенесений осідок окружного Українського допомогового комітету; в кожному селі діяли українська школа й кооператив, засновано фахову сільськогосподарську школу. Багато молоді з цієї волості навчалося в українській учительській семінарії в Криниці. Волость Шляхтова стала центром українського відродження. Подібного не вдалося добитися на терені Холмщини та Підляшшя, які не могли звільнитися від тягару польської адміністрації навіть за німецьких часів.

Необхідно зазначити, що Москва намагалася задушити в самому зародку процес українського відродження в Закерзонні. Після того, як вона віроломно віддала межиріччя Західного Бугу й Вісли Гітлерові в обмін на Литву, українцям Закерзоння замість обіцяного приєднання до радянської України було запропоновано добровільно переселитися на схід від встановленого кордону між СРСР і Німеччиною. З цією метою 16 листопада 1939 року в Москві підписується "Угода між урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і урядом Німеччини про евакуацію українського і білоруського населення з території колишньої Польщі, що відійшла в зону державних інтересів Німеччини, і німецького населення з території колишньої Польщі, що відійшла в сферу державних інтересів Союзу РСР" (Центральний державний архів громадських об'єднань України — ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 101. — Спр. 1651. — Арк. 1—14).

Німців Волині, Берестейщини та Галичини, що пізнали на собі всі "переваги" радянської системи вже в перші дні після приходу Червоної Армії за Збруч, не треба було довго агітувати за виїзд на Захід — практично всі вони надали перева-

гу гітлерівському режимові, відмовившись від сталінського.

За свідченням Володимира Кубійовича, на той час Голови Українського Центрального Комітету в Кракові, на "Лемківщині й Холмщині знайшлося досить багато охочих до виїзду до СРСР. Серед них були винятково прихильники комуністичного режиму; звичайно, це були малосвідомі з національного погляду селяни, їх тягнуло на схід до компактної української, чи пак руської, людності. З другого боку, вони інстинктивно боялися майоризації поляками тих окраїн, на яких дотепер жили; на їх рішення чимало впливала і польська агітація, і погрози (загально поширений вислів: "Не стане дерев, щоб вас вивішати"). Серед переселенців до СРСР були й багаті господарі, які залишили своє майно й землю, щоб лише з'єднатися з Руссю.

Виїзд до СРСР мав відбутися до 01.03.1940 р., і до того часу діяла потайна, але сильна агітація за і проти виїзду. За виїзд агітували, головно на Лемківщині, місцеві москвофільські інтелігенти (які самі переважно не виїхали), проти — українські комітети. Та найсильніший вплив на своїх односельчан мали ті лемки й холмщани, що в перші тижні війни подалися на схід і пізнали більшовицьку дійсність. Швидко розчаровані в своїх надіях, вони перекралися назад через кордон і стали найращими пропагандистами проти виїзду.

Остаточно виїхало до СРСР близько 9.000 українців. Характерно, що з самої Галичини й Посяння, як також із найсвідомішої частини Лемківщини, а саме з Сяніччини, не виїхав ніхто. Зате виїхало багато лемків із західної Лемківщини" (*Кубійович В.* Українці в Генеральній Губернії. 1939—1944. — Чикаго, 1974. — С. 180).

І цьому було пояснення. І не тільки в поширенні москвофільства, а й в особливій політиці попередньої польської влади щодо цього регіону. Наприклад, у звіті про діяльність урядового підкомітету в справах Лемківщини за час з 21 травня 1937 до 20 травня 1938 року зазначалося, що "національно-український рух у 1937 році значно знизив свою активність з огляду на протидію, яка велася щодо визначних його діячів і затятих українських шовіністів, що намагаються збуджувати на лемківському терені сепаратистські національно-українські прагнення. Після вида-

лення з лемківського терену найагресивніших греко-католицьких священиків і виїзду в 1936 році головного провідника українського руху о. Кочмара напруга української діяльності значно ослабла" (Пам'ять століть. — 1995. — Ч. 3. — С. 144).

Для подальшої полонізації лемків спеціальною державною програмою передбачалося головну увагу приділити шкільництву. Якщо раніше вже вдалося ліквідувати лемківські школи в тих населених пунктах, де існували польські, то відтепер насамперед належало: "Остаточний відбір педагогічного персоналу публічних початкових шкіл на Лемківщині в напрямі усунення вчителів-русинів і для заміщення їх учителями поляками — чоловіками, які відбули військову службу з тим, щоб з-поміж учительок польок лишилися на Лемківщині тільки дружини офіцерів та підофіцерів Прикордонної охорони, функціонерів Державної поліції, а також інших урядовців і функціонерів держави та органів самоврядування..." (*там само.* — С. 145).

Але найбільше виїхало з Холмського повіту, зазначав В. Кубійович: "В люті морози їхали валки холмщан підводами до переходових місць на Бузі, лемків відправляли поїздами. Холмщан поселено здебільшого на Волині, лемків — на Тернопільщині, в тих самих селах, з яких виїхали німецькі та польські колоністи.

Після виїзду селян у радянську Україну залишені господарства переходили у власність держави, і Український Центральний Комітет докладав зусиль, щоб ця вільна земля (майже 8.000 гектарів) залишилася в українських руках.

Ми добилися того, щоб її винаймали за невелику оплату сусідні селяни.

Треба ще згадати, що по зайнятті Галичини німцями 1941 р. більша частина лемків повернулася знову на Лемківщину. На Тернопільщині, де їх поселено, вони не почували себе добре і з погляду на відмінну природу та спосіб господарювання, і з політичних причин, бо розміщено їх серед свідомого українського населення, яке із здивуванням дивилося на москвофільських лемків, що добровільно переїхали до більшовиків. Цим лемкам-поворотцям німці не віддали землі, їх переслідувала навіть поліція, і тому ми мусіли взяти їх під свою опіку та

боронити, як лише могли" (*Кубійович В.* Українці в Генеральній Губернії. 1939—1944. — С. 182).

Як стверджує цей автор, багато українців тікали з УРСР під виглядом німців. За його даними, до німецьких переселенських комісій у Галичині й Волині зголошувалися тисячі українців, які хотіли вирватися з-під режиму більшовиків. Вони подавали себе, за мовчазною згодою німецької комісії, за німців і разом з німецькими переселенцями залишили в першій половині 1940 року СРСР (останній транспорт у червні). Їх було до 10.000 осіб, переважно інтелігентів. Всі вони хотіли оселитися в генерал-губернаторстві, щоб працювати серед своїх і зміцнити український стан посідання. Та спочатку вони потрапили до переселенських таборів у Німеччині разом із німцями, і треба було вжити активних заходів з боку УЦК перед компетентними чинниками у Берліні, поки осягнено згоду на приїзд наших переселенців до генерал-губернаторства. Таким чином було стягнено сюди понад 4.000 осіб. Багато з них зайняло різні, часто досить визначні, становища в українських установах або в державних урядах.

Значний відсоток українських переселенців прийняв німецьке громадянство (т. зв. райхсдойчі), деякі дістали т. зв. поворотні паспорти, але були й такі, що німецького громадянства не прийняли. Справа прийняття українцями німецького громадянства — це досить складна проблема. Вони виїхали під претекстом німецького походження, а німецькі переселенці діставали автоматично німецьке громадянство, себто й українці мали право, а часто навіть були змушені це громадянство приймати. Загал переселенців не орієнтувався, які наслідки має його прийняття. Це були не лише різні привілеї, які давалися німцям в генерал-губернаторстві (краще харчування, вища платня, вищі пости порівняно із ненімцями), але також обов'язок військової служби і належності до німецьких організацій та примус посилати дітей до німецької школи і виховувати їх у німецькому дусі. Інколи причиною прийняття німецького громадянства було прагнення вигіднішої життєвої позиції, але іноді й надія мати змогу краще прислужитися українській справі: взагалі українські "райхсдойчі" виконували, за малими винятками, свої

національні обов'язки бездоганно, подавали себе за українців, брали участь в українському житті, а пости, які займали в адміністрації, використовували, щоб допомагати українцям (*там само.* — С. 182, 183).

Під час переселення німців з Буковини й Бессарабії, після зайняття цих територій більшовиками в 1940 році, виїхало до Німеччини також кілька тисяч українців, майже виключно буковинців, які становили високий відсоток тамтешньої інтелігенції (між іншим, майже половина українського православного духовенства). Причиною такого значного виїзду з Буковини був не лише страх перед більшовиками, але також давні зв'язки буковинців з німецьким світом — з часів приналежності Буковини до Австрії — та добре знання німецької мови.

Коли буковинців приміщено в переходових таборах для переселенців у Німеччині, представники Українського Центрального Комітету зустрілися з ними, пояснили їм ситуацію. Більшість буковинців залишилася в Німеччині, бо важкі матеріальні умови в генерал-губернаторстві не манили їх. Ті, що приїхали, знайшли заняття головно в адміністрації в українських комітетах. Зокрема, треба згадати кілька десятків православних священиків, які працювали як душпастирі на Холмщині і Підляшші. Вони відігравали корисну роль при відбудові українського православного життя тут, оскільки мали вищу богословську освіту і знали німецьку мову, а цього бракували взагалі місцевому духовенству (*там само.* — С. 185, 186).

Треба зазначити, що протягом 1939—1940 років на територію генерал-губернаторства, рятуючись від переслідувань більшовиків, арештів та заслань у східні райони СРСР, перейшла велика кількість українських політичних біженців з Волині, Галичини та Буковини - юристи, вчителі, інженери, священики, політичні діячі або прихильники ОУН. Усі вони згодом розгорнули активну діяльність у різних сферах громадського і культурного життя, включилися в адміністративну роботу, сприяли пожвавленню національно-культурного життя (*Косик П.* Трагічна доля Холмщини і Підляшшя. — Львів, 1997. — С. 79).

Одночасно з цими міграційними процесами українського населення на Лемківщині, Надсянні, Холмщині та Підляшші відбу-

валися і переселенські рухи також інших національностей, а саме: поселення поляків і виселення німців. Це була частина великих переселенських акцій, які проводили в життя німці вже від самого початку війни. Ці плани мали на меті охоронити німецьку національну меншість, розпорошену на сході Європи, від денаціоналізації та розширити, зміцнити німецьку етнографічну територію. Тому берлінський уряд стягнув кількасот тисяч німців з прибалтійських країн, з Волині й Галичини, Холмщини, Буковини й Бесарабії, а згодом ще з Румунії та Югославії, і навіть із окупованих 1941 року радянських територій, та поселив їх на польських західних землях, які приєднано безпосередньо до рейху. Частину поляків, які мусіли звільнити місце для нових німецьких колоністів, виселено до генерал-губернаторства в середовище українців. Всі ці переселенські акції проводила окрема державна установа — уряд для зміцнення німецькості на сході. На її чолі стояв сам Гіммлер, тобто всі переселенські акції здійснювала на практиці поліція. У висліді цих заходів відірвано сотні тисяч німців від земель, на яких вони жили цілі століття, а викинено мільйони слов'ян, насамперед поляків.

Перші більші групи виселених західних поляків наплинули до генерал-губернаторства на початку 1940 року. Поки вони знайшли працю та приміщення, опіку над ними переймали польські допомогові комітети, війти й солтиси, що розміщували виселенців серед місцевого сільського населення.

Оселення поляків на українських окраїнах, зрозуміло, негативно впливало на український стан посідання, тим паче, що поляків розміщувано також у змішаних селах і навіть їх до українських селян.

"Співчуваючи долі польських виселенців, — пише В. Кубійович, — ми не мали ніяких моральних зобов'язань, щоб ними опікуватися, і боронилися перед їх оселюванням на наших землях. Нам удалося досягти того, що виселених поляків не приділювано українським селянам, а тим самим не оселювано їх у чисто українських селах, та що лише зрідка оселювано їх у мішаних місцевостях українсько-польських. Все ж таки, багато поляків осіло в селах, а ще більше по містах на мішаній польсько-українській території, зокрема на Холмщині й

Підляшші, і це таким чином спричинилося до зміцнення польського стану посідання" (*Кубійович В.* Українці в Генеральній Губернії. 1939—1944. — С. 186—188).

Крім того, на Холмщині відбулося зміцнення польського стану й іншим шляхом. В 1940 році гітлерівці вирішили переселити сюди німців, що жили в Холмському, а в деякій мірі і в сусідніх повітах, на західнопольські землі, приєднані до рейху. Коли тільки ця справа стала актуальною, Український Центральний Комітет робив заходи, щоб на залишених німцями господарствах могли оселюватися українські селяни, насамперед ті, які залишили Галичину й перебували в переселенських таборах у Німеччині, які жили на німецько-радянському кордоні в генерал-губернаторстві, а їхня земля залишилася на радянському боці, нарешті — безземельні. І в липні 1940 року окупаційна влада заявила, що на Холмщині можуть бути поселені безземельні і малоземельні українці.

Після цього Український Центральний Комітет почав підготовку переселення сюди українців, що передбачало три етапи: 1) зібрати кандидатів на поселення, 2) заселити ними залишені господарства і 3) загосподарити їх. До половини серпня 1940 року зібрано понад 6.000 зголошень, які передано відповідним урядовим чинникам. Однак практичне здійснення переселенської акції, незважаючи на принципову згоду німецького уряду, натрапляло на труднощі з боку різних локальних окупаційних установ. Всього поселено 147 родин, тобто 600 осіб, вони приїхали, як правило, з переселенського табору в Лодзі. Крім того, ще залишилося в переселенському таборі в Холмі 50 родин, яких не вдалось оселити в Холмському повіті, і їх пізніше з великими труднощами розміщено в інших повітах, головним чином у Грубешівському. За винятком цих 600 осіб, місце німецьких колоністів на Холмщині зайняли поляки (*там само.* — С. 188, 189).

Та, до певної міри, лояльність, яку спочатку намагалися демонструвати гітлерівські окупанти до українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя, була значною мірою як відповідь на організованість українського громадянства на терені колишньої Польщі. Так, його представники, зібравшись на спеціальні наради 15 і 16 листопада 1939 року в Кракові,

вирішили виробити спеціальний меморандум до німецької влади від усіх західних українських земель, а також вислати єдину делегацію на зустріч з генерал-губернатором Гансом Франком. Під впливом ОУН погодилися українці на те, що стоять вони на становищі єдиної загальноукраїнської організації в генерал-губернаторстві під назвою Українське Національне Об'єднання. В меморандумі до німецької влади поставлено було такі побажання:

1. Дозвіл на створення загальноукраїнської суспільної організації під назвою Українське Національне Об'єднання (УНО). Це мала бути єдина організація та репрезентація українців в генерал-губернаторстві із завданням з ділянки культури, господарств та суспільної опіки. Її провідник мав би діяти на авторитетному принципі й мати довір'я німецької влади.

2. Організація українського шкільництва різного типу — народного, фахового та середнього; покликання українців на референтів українського шкільництва на українській етнографічній території та уможливлення студій для української молоді у високих німецьких школах.

3. Дозвіл на діяльність культурно-освітніх товариств "Просвіта", "Рідна Хата", "Рідна Школа", "Сільський Господар" та організації молоді.

4. Упорядкування церковних справ, а зокрема, правне оформлення української Православної Церкви, ревіндикація загарбаних поляками церков, в першу чергу собору в Холмі.

5. Наладнання господарської ділянки (аграрна реформа, кооперація тощо).

6. Признання прав української мови в судах і державних установах.

7. Увага при проведенні адміністративного поділу краю до етнічних моментів, а саме, створення окремих адміністративно-територіальних одиниць на українських окраїнах (округи, "Ляндкомісаріяти").

8. Відповідна обсада місць в адміністрації й судівництві українцями (*там само.* — С. 61—63).

Перелічені побажання були і на майбутнє українськими програмовими вимогами до німецької влади. Вони були назагал

скромні та зводилися до того, щоб забезпечити національне існування української меншості на її ж автохтонній території в ґенерал-губернаторстві, а саме: зрівняти її в деяких правах з поляками (права мови, шкільництво, відповідна участь в адміністрації), здобути своєрідну культурну й господарську автономію та одержати дозвіл на існування власної загальногромадської організації. В загальному меморіалі не ставилося політичних домагань, бо це було недоцільним з уваги на німецько-радянський договір та складність становища українців на території, що опинилася під займанщиною держави з тотально-поліційним режимом. Взагалі, метою цієї першої зустрічі українських представників із зверхником німецької влади було нав'язати офіційні зв'язки та здобути правне визнання української меншості як національної одиниці.

Генерал-губернатор прийняв український меморіал і після розмови заявив від імені фюрера й свого, як його заступника, що гарантує українському населенню генерал-губернаторства вільний і всебічний розвиток національного життя, зокрема:

1) буде усунена всяка небезпека денаціоналізації українців;

2) кривди, які понесли українці від польської влади, зокрема в результаті польської колонізації і реквіндикації, будуть припинені;

3) українці мають право творити власну організацію, а її провідник матиме повне довір'я німецької влади;

4) українці матимуть українські народні й фахові школи, гімназії, свою високу школу, власне видавництво й пресу;

5) українцям, як уніятам, так і православним, гарантується повна релігійна свобода;

6) українці матимуть змогу всебічного розвитку свого господарського життя і 7) братимуть участь в адміністрації країни (*там само.* — С. 63—64).

Крім того, генерал-губернатор прохав делегацію допомагати йому на території, зайнятої українцями, і впливати на українське населення, щоб воно вело конструктивну культурну й господарську роботу, яка лише відповідає потребам і можливостям тогочасного моменту. Врешті розпорядився, щоб повернути українцям катедру в Холмі й обіцяв особисто передати

звіт фюрерові про відношення українців до німецької держави та про українські домагання, поставлені делегацією. На закінчення розмови генерал-губернатор порадив увійти в контакт з поодинокими членами уряду та обговорити з ними конкретні домагання з конкретних питань.

У тоталітарній системі така аудієнція мала велике практичне значення: вона легалізувала існування української меншості перед високими німецькими службовцями як в центрі, так і на низах, давала змогу ставити перед ними домагання українців й досягати деяких успіхів, бо на будь-якого урядовця мав вплив сам факт розмов українців з найвищим достойником в генерал-губернаторстві (*там само.* — С. 64, 65).

Але багато обіцянок німців потім виявилися лише гарними словами. Спроби українців утверджувати себе духовно на власній етнічній території викликали спротив окупаційної влади. Вже влітку 1940 року гестапо провело арешти серед української інтелігенції. В Горлицях, на Лемківщині, наприклад, така доля не обійшла понад 30 осіб (*Гвать І.* Історія Північної Лемківщини до вигнання лемків // Лемківщина, земля, люди, історія, культура. — Нью-Йорк—Париж—Сидней—Торонто, 1988. — Ч. 1. — С. 159).

Ті москвофільські та прорадянські настрої, які виявилися серед частини лемків і холмщаків восени 1939 року в зв'язку з агітацією на виїзд до УРСР, змусили провідників українського громадянства в Закерзонні гостро поставити питання про відродження національної свідомості корінного населення цих теренів. Насамперед треба було розвивати українське шкільництво, аби не втратити молодь.

З цією метою УЦК скликав 16—17 березня 1940 року в Кракові Український культурно-освітній з'їзд, на якому за участю професора В. Кубійовича було розглянуто насамперед перспективу розвитку шкільництва. Зокрема, ставилося завдання "запевнити кожній українській дитині навчання в рідній мові, в українській школі під проводом національно свідомого вчителя-українця" (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України — ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 3. — Спр. 20. — Арк. 1).

Поряд з цим намічалося організувати "вищий Інститут Українознавства на правах виділу державного Університету", створити мережу закладів професійного шкільництва, зокрема, торговельні, сільськогосподарські школи та курси. Йшлося також про те, аби "подбати, щоб у кожному селі з окрема зорганізовано українську захоронку, або діточий садок, зокрема в селах, що були насильно польонізовані" (*там само.* — Арк. 1—3).

Окремо планувалося впровадження українського правопису професора І. Зілинського в державних установах на українській національній території, а також про "звернення українцям неправно загарбаних церков і церковного майна та земель" і "подбати про відповідне матеріальне забезпечення урядом українського духовенства" (*там само.* — Арк. 3).

На нараді в Українському Центральному Комітеті 6 червня 1940 року було поставлено завдання створити в кожному повіті на базі семирічної освіти вищі фахові школи. Передбачалося відкриття півторарічних сільськогосподарських шкіл з агрокультурним, годівельним, домашнього сільського господарства та книговодства й суспільної організації. Причому дівчина чи хлопець мали обов'язково вибрати собі й закінчити два відділи: хлопці, скажімо, агротехнічний і суспільної організації, а дівчата — годівельний і домашнього господарства.

Крім того, ставилося питання про створення вечірніх фаховодоповнюючих шкіл із загальноосвітніми предметами та опрацюванням спеціальностей у Сяноку, Перемишлі, Ярославі та Грубешові.

Стосовно середньої фахової освіти, то вона мала розвиватися на базі 4 гімназійних класів (14 років). У цьому плані був намір відкрити три торговельні школи в Замостю, Перемишлю й Сяноку (з них одна мала бути кооперативного типу), механічну в Холмі, і сільськогосподарську з лісовим відділом в Окшеві біля Холма (*там само.* — Спр. 24. — Арк. 1).

Культурно-освітній відділ Українського Центрального Комітету в своїй інструкції від 17 серпня 1940 року щодо розвитку українського шкільництва в Генеральній Губернії зазначав: "Заки з'явиться шкільний закон, який управильнить всі персональні справи, належить держатися таких напрямних:

1) дбати, щоб кожна українська школа була обсаджена кваліфікованими вчителями, свідомими й високоморальними" (*там само.* — Спр. 1. — Арк. 3).

Треба сказати, що в розвитку шкільництва було багато досягнуто, свідченням чого є звіт про мережу українських навчальних на початку 1941 року (*там само.* — Спр. 24. — Арк. 7—12).

А на початку 1943/1944 навчального року в Краківській області працювала 591 українська народна школа, які відвідувало 64109 дітей. Щоправда, зобов'язаних ходити до школи було набагато більше — 75.696 (*там само.* — Арк. 6).

Провідники УЦК намагалися й надалі не залишати поза увагою цю ділянку роботи, сприяючи її всіляко розвитку, реагуючи на всі проблеми, що поставали. Скажімо, коли одна молода вчителька української народної школи залишила своє робоче місце через тиждень, то УЦК закликав усіх педагогів "доложити всіх зусиль до того, щоби зберегти добре ім'я українського вчительства", тим паче, що "дотеперішня жертвенна праця значної більшости наших учителів серед важких матеріяльних умовин воєнного часу здобула їм заслужене признання й дяку так батьків шкільної дітвори, як і наших громадянських кол" (*там само.* — Спр. 13. — Арк. 1).

Перед українським проводом Закерзоння тоді стояло завдання взяти в свої руки справу національного відродження, тим паче, що гітлерівці прийшли в генерал-губернаторство без своєї програми, а близько 800 тисяч українців залишалися вже довгий час "без книжки, молитовника, без шкільного підручника" (NAC: MG31. D203. Vol. 27/9).

Водночас із розвитком шкільництва значна увага приділялася українськими організаціями освідомчій роботі через створення музеїв, світлиць та клубів, організацію виставок, де можна було знайомити з минулим рідного народу, пробуджувати в людей різних категорій національне єство. Велику роль відігравала також релігія.

Важливим було і те, що на ниві національного відродження з'явилося багато освічених носіїв української духовності, прибулих з Волині та Галичини, які "мусіли звідти втікати, рятуючи життя від комуністичного режиму. Але ця сумна доля ски-

тальців зі сходу, принесла велику користь населенню Закерзоння. На Лемківщині, наприклад, всі несвідомі або москвофільські села дістали українських учителів, котрі тоді принесли лемкам, крім знань, і національно-державну свідомість. Коли після розвалу Польщі до Кракова прибув український православний автокефальний єпископ для Лемківщини Палладій, то зникли кудись із лемківських сіл православні батюшки-росіяни, а на їхнє місце прийшли свідомі українські душпастирі, котрі ревно працювали над освідомленням збаламучених лемків. Та й узагалі під час гітлерівської окупації про москвофілів ніхто не говорив, бо вони немов під землю запалися" (*Бугацький В.* Москвофільство на Лемківщині. — Нью-Йорк, 1955. — С. 21, 22).

Поряд з цими аспектами освідомлення широких українських мас їхні провідники з літа 1940 року відчувають потребу більш комплексного підходу до здійснення цієї роботи. Постає завдання залучити для її здійснення всі напрямки культурно-освітнього характеру. Зокрема, один з чільних українських діячів на Люблинщині Богдан Галайчук висловив свої пропозиції щодо розвитку української пропаганди в Закерзонні.

У своєму короткому рефераті він намітив такі напрямні:

"А) Негативно: протидіяти ворожій пропаганді, поборюючи лансовані нею поголоски (про зміну кордону, виселення українців і т. п.).

В). Позитивно: а) вирівняти розходження між холмщаками і галичанами на релігійній та іншій площині, б) викоріняти рештки марксизму і совітофільства, заціплюючи націоналізм, в) викоріняти русофільство, поглиблюючи нац. свідомість, г) підносити авторитет УЦК, УДК і делегатур" (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 1, 1 зв.).

Ознайомившись з його міркуванням, керівництво УЦК 2 серпня 1940 року в листі до Б. Галайчука зазначило, що думки його щодо "Завдання української пропаганди в Генерал-Губернаторстві" влучні і цінні" (*там само.* — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 1).

Така оцінка його пропозицій прискорила розробку Б. Галайчуком проекту концепції "Українська Пропаганда в Генерал-Губернаторстві", який був відправлений до Кракова 16 серпня 1940 року. Цей документ висвітлював завдання та структуру

спеціального органу, що мав координувати діяльність у цій сфері, а відтак був уважно вивчений та врахований у подальшій діяльності УЦК.

Це й справі ставало актуальним, оскільки не можна було скидати з рахунку протидію поляків, котрим часто-густо допомагали гітлерівські окупаційні власті. Так, коли в січні 1941 року голова Перемишльського відділу УЦК запропонував кандидатури п'ятьох керівників відділів місцевого староства, то крайсгауптман заявив, що ніяких вільних місць немає (*там само*. — Оп. 2. — Спр. 128. — Арк. 8).

Польські кола Люблина, звітував за січень 1941 року Богдан Галайчук, "активізувалися, здобувають впливи в деяких ресортах, де дотепер не мали вступу. При тому вони стараються — і то, на жаль, не без успіху — представити українців як мало культурну етнічну групу. Це вимагає поважного поставлення нашої пропаганди на німецькому терені. В першу чергу необхідно: 1) якнайскоріше видати поважну, добре ілюстровану працю про нашу культуру. 2) Подбати, щоб централя німецьких книгарень заосмотрила всі книгарні на Холмщині та в Люблині в українські словарі, самоучки, історії України і т. п., також Українське видавництво повинно поважніше поставити кольпортажу німецьких видань. 3) Вислати на українські землі порядний хор або хоча б ревієву трупу. 4) Виснувати до пропаганди наше пластичне мистецтво: уладити мандрівні малярські вистави, видати добрі репродукції наших малярів на листівках та кольпортувати через німецькі друкарні" (*там само*. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 13).

Сам Б. Галайчук намагався в цьому плані зробити все залежне від нього. Так, у лютому 1941 року йому вдалося значно розширити мережу своїх кореспондентів на Люблинщині. Зокрема, у Білій з цими обов'язками справлялася Ірина Шимович, Радині — Роман Твердохліб, Лукові — Володимир Сори, Любартові —Богдан Полутранка, Холмі — Богдан Осадчук, Володаві — Н. Харкевич, Грубешові — Євген Самохваленко, Белзі — Стефан Гела, Варяжі — Нестор Ріпецький, Замості — Петро Зубрицький, Томашеві — Микола Липовий, Красноставі — Іван Галема (*там само*. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 14).

Треба відзначити, що український здвиг відбувався не лише в ідеологічному напрямку. Керманичі УЦК добре розуміли, що справжнє утвердження українства в Закерзонні можливе лише за умови посилення його впливу на соціально-економічний розвиток краю, перебрання господарської ініціативи в різних сферах промисловості й хліборобства. У зв'язку з цим УЦК підтримав ідею створення Української секції інженерів у Генеральній Губернії, Української комісії для розвитку міст. Звіти референтів УЦК М. Пазяка та В. Бродовича про свої поїздки в терени Холмщини, Надсяння та Лемківщини з цього приводу засвідчують про конкретні кроки оволодіння економічною ситуацію з боку українців (*там само.* — Оп. 2. — Спр. 93. —Арк. 1—13).

Тож треба погодитися з думкою, що Український Центральний Комітет у Кракові був завершенням організації українського громадянства в межах Генеральної Губернії. Працюючи "на найбільш запущених окраїнах наших земель", його співробітники в 1939—1941 роках причинилися до надзвичайно поважних успіхів, що впливало на національне відродження українства на тих теренах.

Порівнюючи його стан з часами Польщі, треба було визнавати величезний поступ, хоч, як підпреслювали провідники УЦК, "шаліє війна і діють надзвичайні труднощі" (*там само.* — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 5).

Це все здобуто, наголошувалось далі, "в надзвичайно трудних обставинах воєнного часу, а можливе було тільки завдяки політиці УЦК, політиці льояльної співпраці з німецькою владою" (*там само.* — Арк. 5).

У Генеральній Губернії, стверджували В. Кубійович та його соратники, "є реально можливі дві політики: 1) льояльної співпраці з владою — політика УЦК і 2) політика негації — політика польської і української негації.

Хто хоче в нас довести до таких відносин, як в Люблинщині, хай веде пропаганду негації.

УЦК вважає однак, що це було б для нас усіх загибіллю, а для української справи катастрофою" (*там само.* — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 5, 5 зв.).

Так, вважаючи, що політика "принципіальної негації лише

наповнює тюрми, а ми їх стараємося розвантажувати", провідники УЦК, взявши на себе величезні клопоти щодо пристосування українського населення Закерзоння до умов гітлерівської окупації і змирившися з відмовою німців у квітні 1941 року в створенні української автономії за рахунок теренів Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя, то тим самим вони все більше вивільняли нішу для тих, хто готовий був ставати до рішучого бою за майбутню незалежну Україну.

До таких належали члени Організації Українських Націоналістів, для яких після розпаду Польщі витворилися нові обставини для діяльності. Тисячі її членів було звільнено з польських тюрем, і вони тепер добиралися до рідних домівок, сподіваючись негайно включатися до боротьби за встановлення Української Держави. Їх бачили на багатьох українських теренах. Тих, що почепили білі прапори з полотна на довгі тички, на чолі кожної колони ішов один такий прапороносець, і так голодні, потомлені, не раз обдерті й босі верталися в Україну (*Книш З.* Перед походом на Схід. — Торонто, 1955. — Ч. 1. — С. 161).

Однак, незважаючи на це, вони про себе заявили. Аж тепер виявилося, продовжує З. Книш, "яка сила в ОУН. Куди не глянути — скрізь націоналісти. І сліду не стало з великих легальних партій. Не тільки ніяк не проявили вони себе в тих тривожних днях, не тільки самі загубилися в тому хаосі, але про них нагло, через одну ніч, усі забули. Хто тільки виявляв якусь ініціативу на місцях чи то в партизанці, чи в організації міліції, чи для забезпечення місцевого ладу — це були тільки націоналісти. Звідкись узялось їх страшенно багато, більше, як усіх інших разом. Вони одинокі не втратили голови, тільки вони дбали, щоб українська земля мала український характер і щоб, коли прийде туди окупаційна влада, німецька чи большевицька, заставала вона на місцях українське населення, зорганізоване під своєю власною українською провізорською владою" (*там само.* — С. 161).

Однак ті репресії проти оунівців, які здійснила польська влада в передвоєнні роки, значною мірою перешкодили здійснити всенародний здвиг. Крім того, за документами польської влади, які органи НКВС захопили в Галичині, Волині й Берестейщині, розпочинаються арешти приналежних до ОУН.

Стало цілком зрозуміло, що в умовах більшовицького терору буде дуже важко зберегти провідний актив й налагодити нову, більш законспіровану націоналістичну мережу, яка поки що може діяти тільки в умовах глибокого підпілля. Тому Крайовий Провід ОУН на західноукраїнських землях ухвалив переправити розконспірованих членів ОУН, у першу чергу керівне ядро, до Генеральної Губернії. Туди ж відправився й звільнений з польської тюрми Степан Бандера.

З осені 1939 року фактичним центром українського націоналістичного підпілля стає Краків. Звідси здійснюється керівництво оунівським рухом на всіх українських етнічних землях, у першу чергу швидко розгортається мережа ОУН на Лемківщині, в Надсянні, Холмщині й Підляшші.

Але головним завданням ті провідні члени ОУН, котрі після виходу з польських тюрем опинилися в Кракові, вважали підготовку збройного повстання проти більшовицької влади в Галичині й на Волині.

Саме з Генеральної Губернії через німецько-радянський кордон йшов потік пропагандистської літератури, переправлялися масово члени ОУН з відповідними завданнями. "З Німеччини (тобто з Генеральної Губернії — *В. С.*), — визнавали енкаведисти Тернопільщини, — ОУНівський провід систематично посилає в УРСР своїх представників для допомоги в реорганізації ОУН, підготовці збройного повстання і переправляє через них до СРСР націоналістичну літературу.

Уся ця література просякнута антирадянським змістом, що закликає до безпощадної боротьби з більшовиками і викривляє політику партії і радянської влади з усіх винятково питань" (Державний архів Тернопільської області — ДАТО: Ф. П-1. — Оп. 1.— Спр. 3. — Арк. 87).

Як згадує один з відомих діячів ОУН Василь Кук, у тому часі польський Краків став центром українського життя (політичного, культурного, економічного) у Генеральній Губернії. Тут зібралось багато культурно-освітніх та політичних і громадських діячів з Галичини та Волині, яким грозили большевицькі репресії за їх національно-патріотичну діяльність.

Головною ж і єдиною українською політичною силою була на

той час там ОУН. Назовні представляв її полковник Роман Сушко. Він також очолював українсько-німецьке військове Бюро у Генеральній Губернії й відстоював українські справи перед німецькими органами влади. Він також формально був призначений Головою ПУН полковником А. Мельником Крайовим Провідником ОУН на території Генеральної Губернії. Але полковник Сушко так був завантажений масою різних адміністративно-громадських та військових справ, що займатися ще й проблемами ОУН у нього просто не було часу, а може, й бажання. Перебуваючи тривалий час на еміграції, він справ Крайової ОУН майже не знав і ними й тепер мало цікавився (*Кук В.* Степан Бандера (1909—1999 рр.). — Івано-Франківськ, 1999.— С. 9, 10).

Василь Кук, котрий тоді за дорученням Крайової Екзекутив (КЕ), втримував зв'язки з Організацією в Україні, приймав звіти про діяльність членів ОУН, які переходили на Захід, організував їхній побут, перевишкіл і відхід в Україну, мав відповідний штат кваліфікованих кур'єрів, зв'язкових та членів, які добре знали умови підпільного побуту в Україні. На основі організаційних звітів він готував для полковника Сушка політичні огляди про становище в Україні й, зокрема, про діяльність радянських репресивних органів.

Перед Проводом ОУН стояло тоді головне завдання — відповісти членам, як далі вести революційну боротьбу в Україні. Йшлося про цілісний, перспективний план діяльності ОУН. Його в тодішньому ПУНі не було. Та й не могло бути. Бо створилася зовсім нова політична ситуація і такий стратегічний план необхідно було щойно виробляти, складати. Про це також пише Степан Бандера: "Був це переломовий час. Цілком нова ситуація. Велике перегрупування на фронтах революції та пересунення сил Організації. А від Проводу ніякого плану, ніякої інструкції, ініціятиви" (*Косик В.* Розкол ОУН (1939—1940). — Львів, 1999. — С. 58).

Ті ж оунівці, що опинилися тоді в Закерзонні, готові були до боротьби. З ними змушений був рахуватися і Провідник УЦК В. Кубійович, оскільки виявилося, що "вони найсильніші в терені" (NAC: MG31. D203. Vol. 17/21).

Для крайовиків (так називали членів ОУН, що діяли в Ук-

раїні й лише тимчасово перебували у Кракові чи інших місцевостях), було безсумнівним, що ОУН повинна продовжувати підпільну революційно-визвольну боротьбу на всіх українських землях й, зокрема, поширити її на всі області України. І, головне, готуватися на випадок війни проти Радянського Союзу до збройного повстання і утворення незалежної Української Держави. Матеріальною базою для підготовки відповідних організаційних і військових кадрів мали стати Українські Західно-Окраїнні Землі, включені в склад Генеральної Губернії.

Такі були головні напрями діяльності ОУН у крайовиків. Їх необхідно було докладно й всебічно обміркувати й виробити відповідну комплексну програму діяльності. Думки крайовиків співпадали з думками Бандери, й тому він як колишній Провідник Крайової Екзекутиви мав право у розмовах з полковником Мельником виступати як речник і представник крайового активу ОУН.

Фактично вже тоді існувало дві організації. Одною керував Провід КЕ, до якого приєдналися провідні члени ОУН, що відійшли за кордон в останніх двох роках (Шухевич, Стецько, Мирон, Габрусевич, Тюшка, Зацький та інші), ті, що позвільнялися з тюрем, та новоприбульці. У цьому середовищі Степан Бандера був авторитетною особою і вважався Провідником, хоч офіційно жодного провідницького становища не займав. Другою — керував ПУН. Це переважно члени, що вже тривалий час перебували в еміграції, старшого віку та дехто з колишніх членів УВО.

У всій тодішній діяльності ОУН загально відчувався стан тимчасовості і неясності щодо майбутніх дій. Назріла необхідність встановити належний організаційний лад і порядок, скласти план діяльності, розподілити між членами завдання й почати нормальну, систематичну революційну працю. З цією метою Бандера зібрав у Кракові 10 лютого 1940 року нараду провідного активу ОУН. Були це переважно провідники та члени Крайових Екзекутив. Усіх учасників на нараді, як подає Бандера, було 27 осіб.

Після докладного аналізу діяльності ОУН в Україні, становища в ПУН й інформацій Тимчія та Бандери про розмови з

Мельником, які відбулися раніше в Римі, нарада ухвалила: "6. ...згідно з волею тих націоналістичних кадрів, якими проводимо (керуємо), віддаємо керму Організації в руки Степана Бандери і тих, яких він покличе (призначить). 7. Цей видвигнений (утворений) нами Революційний Провід Організації Українських Націоналістів наділяємо правом та накладаємо на нього обов'язок керувати Українською Національною Революцією. 8. Ждемо рішення полк. Андрія Мельника, що він надальше очолює нашу боротьбу" (*там само.* — С. 27).

До Революційного Проводу були обрані: Степан Бандера — провідник, Дмитро Мирон — крайовий провідник Західних Окраїн українських земель у межах Генеральної Губернії, сотник Роман Шухевич — референт зв'язку, Микола Лебедь-Рубан — організаційний референт, Степан Ленкавський-Залужний — пропагандивний референт, Дмитро Грицай-Перебийніс і Олекса Гасин-Лицар — військові референти, Микола Климишин-Недобитий — фінансовий референт, Іван Равлик—Марчак — референт Служби Безпеки, Іван Габрусевич-Джон Іртен — політичний референт, Ярослав Стецько — ідеологічний референт.

Крім того, Революційний Провід призначив Зеновія Матлу тереновим провідником на Австрію, Осипа Тюшку — на Німеччину тощо.

Для того, щоб узгіднити справу крайових проводів, Володимир Тимчій-Лопатинський 12 лютого вирушив з кількома соратниками на ЗУЗ. При переході кордону вони зіткнулися з більшовицькою засідкою і, не бажаючи потрапити живими до рук ворога, всі підірвалися на гранатах.

Коли повідомлення про їхню загибель надійшло до Кракова, то РП призначив новим крайовим провідником на ЗУЗ Володимира Гриніва-Кремінського, котрий перейшов кордон 20 лютого 1940 року.

У членів Краківської наради була ще надія, що полковник Мельник прихильно поставиться до цих постанов і підтримає їх. Але він, як зазначає В. Кук, підпавши під впливи емігрантського оточення, віднісся до наради провідного активу як до "бунту" проти "законного" ПУН. Замість особисто зустрітися з членами організації, обговорити з ними всі наболілі питання, Мельник на-

казав поставити керівників наради перед Головний Революційний Трибунал. Він ніяк не міг зрозуміти, що проти тодішнього ПУН була переважна більшість членів ОУН, в тому числі Організація в Україні. Від неї він фактично відгородився і підтримував з нею зв'язки через осіб, які не мали довір'я в краї, а своїми дисциплінарно-судовими методами конфлікт ще більше загострив.

З того часу постало вже не лише дві різні політичні організації під одною назвою ОУН, а й ворожі, і популярно названі: "бандерівці" і "мельниківці" (*Кук В.* Степан Бандера. — С. 23).

Такий розвиток подій був не на користь українському національно-визвольному рухову, він викликав невдоволення щирих патріотів України і, зрозуміло, не додавав авторитету організації.

У Холмському Допомоговому Комітеті конфлікт вийшов на поверхню по довгому ферментуванні і внутрішній боротьбі між двома таборами, тобто бандерівцями і мельниківцями, абсорбував увагу мешканців Холма і навіть дотирав вже до свідомості селянства Холмщини.

Голова Комітету магістр Мостович, "людина працьовита з організаційним хистом, але на холмський грунт задля браку енергії не надається, зложив свою ремісію". В розмовах зо мною, повідомляв до Кракова 29 січня 1941 року Богдан Осадчук, "твердив він, що справа розполітикування комітету не представлялась так зле, як це думали в Центральному Комітеті, і що він би цьому був завадив, коли б йому це дозволили. Доказував він дальше, що натиск на нього робили весь час так бандерівці, як мельниківці, щоб посилити свої впливи в комітету. Він одначе мав стояти понад партіями та їхніми суперечками. На його думку, зле зробив Центральний Комітет, що по приїзді до Холма не поцікавився роботою, доконаною Холмським комітетом, а тратив час на різні конференції, відбувані без його (Мостовича) і інших членів комітету. Мостович вважав, що мельниківці вели підкопну роботу під ним і що УЦК на цій роботі сперся" (ЦДАВОВУ: Ф. —3959. — Оп. 2. — Спр. 2. —Арк. 19).

Треба визнати, що втягнувшись у внутрішню міжусобицю, бандерівці й мельниківці втратили пильність щодо цілком реального розпалювання цього конфлікту головним ворогом укра-

їнського націоналізму — Москвою. Оприлюднені документи з архівів НКВД засвідчують, що каральним органам СРСР вдалося вже тоді проникнути в націоналістичне підпілля, що було смертельно небезпечно для майбутньої визвольної боротьби.

Приклад із поїздкою агента НКВД "Українця" в Закерзоння, його теплий прийом провідними діячами ОУН обох спрямувань у Грубешові, Холмі та Кракові вказують на прорахунки щодо дотримання конспірації з неперевіреними в справі "націоналістами" (Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. — М., 1995.— Т. 1. — Кн. 1. — С. 283—287).

Це відбивалося на згуртованості лав оунівців, а відтак роз'єднувало і послаблювало їх у спільній боротьбі за єдину мету — відродження Української Самостійної Соборної Держави.

Утворений 10 лютого Революційний Провід мав тимчасовий характер, і щойно Великий Збір ОУН, що відбувся в Кракові на початку квітня 1941 року, затвердив Постанови від 10 лютого 1940 року, схвалив діяльність РП ОУН та обрав Степана Бандеру Провідником ОУН, який сформував новий Революційний Провід ОУН. Він підбирав і призначав членів Проводу та своїх заступників. До складу Проводу ввійшли:

1. Ярослав Стецько — перший заступник Провідника й ідеологічно-політичний референт;
2. Микола Лебедь — другий заступник і референт Служби Безпеки;
3. Степан Ленкавський — референт пропаганди;
4. Василь Кук — референт організаційний;
5. Олекса Гасин — референт військовий;
6. Микола Климишин — референт фінансово-господарський.

Крім перелічених, членами Проводу вважались: Провідник КЕ ОУН в Україні й провідники країв — Генеральної Губернії, Німеччини, Австрії. Але з технічних причин вони в нарадах Проводу участі не брали й підзвітні були безпосередньо Провідникові, а вказівки з окремих галузей діяльності отримували від референтів Проводу.

У кожного референта був відділ, що складався з відповідних фахових працівників, які організували оперативне виконання постанов Проводу та підготовляли проекти нових рішень. Засі-

дання Проводу відбувалися в Кракові у приватних помешканнях: Степана Бандери, Олекси Гасина, Миколи Лебедя. Постанови й рішення ухвалювались колегіально, узгіднені, після всебічного їх обговорення, без голосування. За виконання прийнятих постанов та інструкцій відповідали референти і звітували про це на засіданях Проводу, а в міжчасі — Провідникові. Діяльність Проводу була завжди дуже ділова, конкретна й тому результативна. При обговорюванні справ не було зайвих дискусій та балаканини, а йшла інтенсивна й ділова праця (*Кук В.* Степан Бандера. — С. 23, 24).

Починаючи вже з кінця 1939 року, за участю провідних членів ОУН з України (Володимир Тимчій, Володимир Гринів та інші), під керівництвом Бандери в Кракові було вироблено конкретний оперативний план діяльності Організації. Згодом він доповнювався і уточнювався і на початку травня 1941 року в завершальному вигляді був оформлений як інструкція РП ОУН "Боротьба й діяльність ОУН під час війни".

Провідна ідея цих інструкцій — революційно-повстанська боротьба за відновлення Української держави в оперті на власні сили українського народу. Отже, головне завдання: всебічна розбудова власних сил, а це, в першу чергу, зміцнення і поширення діяльності ОУН на всі українські землі й одночасна підготовка членів Організації до повстанських форм боротьби, їх військовий вишкіл та організація військових відділів, повстанська боротьба, і на звільненій від окупантів території — проголошення відновлення Української Держави та утворення центральних і місцевих органів влади.

Потрібні вказівки про діяльність Організації у різних напрямах були викладені у відповідних розділах: Загальні напрямні; Політичні вказівки; Військові інструкції; Вказівки на перші дні організації державного життя; Інструкція Служби Безпеки та Пропагандивні вказівки. Зокрема, наголошувалось, що "ОУН безоглядно відкидає всі опортуністичні тенденції, однаково ті, що зміряють до накинення українському народові ролі пасивного обсерватора подій, що йтимуть на його землі, як теж усі рахунки дрібного купчика, щоб дістати готову державу від чужинців. Така постанова негідна великого наро-

ду. Тільки власна збройна боротьба запевнить українському народові ролю творця власної долі, дасть йому право говорити з іншими вольними народами як суверен, рівний з рівними, скріпить в цілому народі почуття власної гідности й сили та піднесе його повагу між народами" (*там само.* — С. 24, 25).

Відносно ставлення до чужих військ (мались на увазі німецькі), які ввійдуть в Україну, прихильне чи вороже, залежатиме від того, яке буде відношення "з боку тих держав до суверенности й соборности та дійсно позитивне відношення до української державности... як вони будуть трактувати й шанувати права і життєві вимоги України". Іншими словами, якщо німецький уряд не визнає за українським народом права на незалежну державу, то ОУН вважатиме німців окупантами й буде проти них боротися (*там само.* — С. 25).

У відповідності до революційно-повстанського плану боротьби в Україні була організована вся діяльність Організації і головним чином на українських землях у Генеральній Губернії, де було багато членів та прихильників ОУН. Тут проведено мобілізацію бажаючих до походу в Україну для організації праці та культурно-освітньої, громадської і адміністративно-державної діяльності. Із змобілізованих для цих завдань осіб організовано три Похідні групи: Північну, яку очолив Микола Климишин, Середню під керівництвом Миколи Лемика та Південну під проводом Зеновія Матли та його заступника Тиміша Семчишина ("Річки"). Групи були поділені на рої, очолені ройовими провідниками.

Керівництво групами здійснював Штаб Похідних Груп у складі: Василь Кук (Леміш) — провідник, Зеновій Матла, Роман Малащук, Микола Лемик — члени штабу, які відповідали за окремі ділянки підготовки членів груп до походу. У праці штабу активну участь брали й інші референти, зокрема, Микола Климишин та Провідник ОУН на ОЗУЗ Ярослав Рак. Так, матеріально-технічним забезпеченням займався Лемик, виготовленням адміністративних і топографічних карт — Рак, організацією вишколу — Матла і Малащук. Штаб мав ще необхідний технічний апарат, зв'язкових і кур'єрів.

Члени груп проходили відповідні вишколи: ідеологічний,

пропагандивний, військово-повстанський та організаційний. Зокрема, докладно знайомились з найновішою історією і географією області, до якої мали призначення. Штабом похідних груп були розроблені докладні маршрутні плани для кожної, дано конкретні вказівки діяльності, встановлено відповідну організацію зв'язків. З мобілізаційним планом кожна група була заздалегідь ознайомлена і, коли почалась війна, він автоматично вступив у дію.

Крім названих уже трьох похідних груп, була зорганізована ще й окрема Львівська Група, яка складалася з провідних членів ОУН. У її складі були: Ярослав Старух, Лев Ребет, Іван Равлик, Дмитро Яців, Борис Вітошинський та інші, усіх біля п'ятнадцяти осіб. Політичним керівником цієї групи був Ярослав Стецько, а організаційним — Василь Кук, який відповідав за якнайшвидше прибуття групи до Львова і за організацію скликання Народних Зборів (*там само.* — С. 26, 27).

Уже взимку 1940 року бандерівці розгорнули підготовку кадрів для української адміністрації на теренах, зайнятих більшовиками. Зокрема, Роман Шухевич був одним з тих, хто переправляв організаторів цієї справи з території Генеральної Губернії на схід. Інструктуючи їх, він визнавав, що "ПУН стоїть на становищі не творити української держави проти волі німців, мовляв, німці засильні і шкода жертв. Але ті справи будуть вияснені, а ОУН не сміє зрадити принципів національної революції. Після трагедії Карпатської України, орієнтація на власні сили набрала повної гостроти і актуальности" (*Кононевич Б.* В підготовці до відновлення державности // Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобід України. — 1953.— Ч. XI. — С. 33).

Тепер же, коли РП ОУН розробляв конкретний план дій щодо відродження української державності, Роман Шухевич був саме тим серед провідного активу в Генеральній Губернії, хто відповідав за військові питання.

Серед інших завдань Революційний Провід у Кракові надавав особливо важливого значення питанню консолідації всіх поневолених Москвою народів. Так, ще наприкінці 1940 року він ухвалив створити спільний з визвольними рухами інших націй фронт, і з весни 1941 року під редакцією Івана Мітринги почав

виходити бюлетень "Наш фронт". Саме тут з'являються заклики, які потім органічно увійдуть до визвольної концепції ОУН: "Воля народам і людині!", "Воля всім поневоленим народам!", "За знищення російської тюрми народів!".

Природно, що в напрямних діяльності ОУН на час війни з'являються й виразні вказівки щодо спільного фронту проти Москви.

II Великий збір ОУН, який прийняв нову програму та поставив перед Організацією ряд конкретних завдань, започаткував новий етап боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. У його Постановах з особливою силою наголошувалось: "Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свобідне життя й повний всесторонній розвиток усіх його сил.

Тільки шляхом революційної боротьби з наїзниками здобуде український народ свою державу.

ОУН змагає до з'єднання у одному визвольному фронті Української Національної Революції та організує й творить політично-мілітарну й визвольну силу, здібну перевести збройний зрив (повстання), здобути Українську Державу та керувати нею.

ОУН вважає союзниками України всі держави, політичні угрупування та сили, що заінтересовані в розвалі СССР та в створенні незалежної Української Суверенної Соборної Держави" (ОУН в світлі постанов Великих зборів, Конференцій та інших документів боротьби. 1929—1955. — Вид. ЗЧ. ОУН, 1955. — С. 27, 30, 31).

Рішення Революційного Проводу ОУН в Кракові було одностайне: "На звільнених від московсько-большевицької окупації частинах української землі, не ждучи на ніщо, ОУН проголошує відбудову Української Держави, встановлює владу, яка має зорганізувати державне життя у всіх ділянках та керувати ним.

Мандат на проголошення української державности та встановлення влади дає нам довголітня революційно-визвольна боротьба, підняття народного зриву (повстання), державно-творча ініціятива та фактична сила.

Якщо б на Україну прийшли війська таких держав, що воро-

же відносилися б до української державности, тоді наша визвольна боротьба увійшла б у новий період (ворожий)" (*Кук В.* Степан Бандера. — С. 37).

Ця інструкція Проводу ОУН докладно вказувала всім своїм підзвітним організаціям, що і як треба робити на випадок війни.

Тож маємо всі підстави твердити, що саме на території південно-східних повітів сучасної Польщі, в першу чергу в Кракові, оунівцями підготовлялися всі акції, пов'язані з відродженням Української держави, і Акт Проголошення відновлення її, що сталося 30 червня 1941 року у Львові, і процес його поширення в Україні також готувався в цьому регіоні.

Крім того, напередодні нападу Гітлера на Радянський Союз в Кракові було досягнути згоди представників різних сил українства за відродження української державності. Зокрема, "визначаючи боротьбу за суверенну, соборну Українську Державу завжди і всюди нашим законом", вони закликали "всіх чесних українців ставати в ряди консолідованих лав до великої праці на такій платформі і під такими гаслами:

1. Усунути з Українського національного життя явища всякого розкладу і внутрішніх міжусобиць.

2. Створити одноцілу репрезентацію Українців в Європі поза займанщинами, яка видвигне наші політичні постуляти перед зовнішнім світом.

3. Притягнути до співпраці всіх Українців-патріотів поза партіями та їх програмами, не елімінуючи нікого.

4. Видвигнути на чоло національного життя чинники, що візьмуть свій мандат з волі української суспільності та будуть відповідальні перед нею, з тим виразним застереженням, що покликаного таким чином провідного тіла не може очолювати ніхто з тих діячів, що досі очолювали чи очолюють політичні групи чи організації.

5. Усі, що стають до співпраці, зобов'язуються віддати справі всі свої сили та включати себе як карні громадяни в процес українського державного будівництва на рідних землях, підчиняючись суверенній українській владі, створеній волею Українського народу на українській землі" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 1).

"Творячи Український Національний Комітет, — писав член Проводу ОУН Микола Климишин, — Провід ОУН мав на увазі далекосяглі політичні цілі. Німці постійно твердили, що окупанти винищили в Україні провідну верству й не буде з кого створити державного апарату, якби Україна мала бути самостійною державою. Додавали ще, що українці так розбиті, що не могли б між собою погодитися. Створений Український Національний Комітет мав бути доказом, що ці твердження не мають реальної підстави. На внутрішньому відтинку Український Національний Комітет мав бути явним і легальним репрезентантом цілої державно-творчої дії, коли б дійшло до того, що німецький уряд не мав би нічого проти творення самостійної української держави". (*Климишин М.* В поході до волі. — Т. 1. — С. 310, 311).

А Степан Бандера особливо відзначив роль УНК проти диверсійних намірів нацистів розбиття державницького табору:

"Одним із головних аргументів гітлерівської облудної політики був закид, що українці непідготовані, необ'єднані, розсварені, нема з ким говорити і т. п. А при тому була ставка на розігравання одних проти одних, не допускаючи до порозуміння. Тоді вимогою часу стало порозуміння всіх українських політичних чинників, які були на західніх окраїнах і на еміграції в Європі, створити одностайний фронт і сконсолідований осередок-репрезентацію. Цю вимогу ситуації добре зрозуміли всі українські політичні чинники, і за почином революційної ОУН у Кракові створився Український Національний Комітет (УНК), до якого ввійшли представники всіх середовищ, центрів і угруповань, за винятком одного. ОУН виступила з ініціятивою і доклала всіх старань, щоб здійснити консолідаційну акцію, керуючись насамперед рацією актуальної визвольної політики, а не своїм протиставним відношенням до програмово різних угруповань, які ОУН поборювала. Це саме мали на меті й інші співучасники" (*Бандера С.* Переспективи Української Революції. — С. 8).

Природно, мусимо пам'ятати, що відбулося це в Закерзонні. Тут витворився похід на Велику Україну в 1941 році.

ДОКУМЕНТИ

Відозва москвофільської Карпаторуської Ради Лемківщини до місцевого населення зі сподіванням на його визволення від поляків Червоною Армією 19 вересня 1939 року

Граждани* Лемки!

Польске Правительство і армiє поддалась. Войска рабоче-селянської Росії вступили в приділи Галицкой Руси і йдуть освободити нас, единокровних братів. Ми, Лемки, карпаторусске племя перед лицем усього світа заявляєме, что желаєме бить во єдино со всім рускім народом, імя которого боронили ми тут в Карпатах в продовженіи тисячеліть.

До часу, поколь достойно встрітиме наших освободітелей, гражданску власть на землях Лемковщини буде ісполняти Карпаторусскій Совет Лемковской области посредством свого исполнітельного Комітета.

Призиваємо населеніе к содержанію общественного порядка і к подчиненію рапоряженіям исполнительного Комітета Карпаторусского Совета Лемковской области.

Криница 19/IX 939

Карпаторусскій Совет Лемковской области

Оригінал афіші є у Паніва Филиповичів (Фротеріє) у Новому Санчі.

Копія з афіші у Новому Санчі.

Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Постанова Політбюро ЦК КП(б)У про розселення українців, евакуйованих з Генеральної Губернії до УРСР

10 лютого 1940 року

На голосування

опитом

ПОЛІТБЮРО

Голосування _____1940 р. ОКРЕМА ПАПКА.

(Протокол № 18 арт. 190 опит_____)

---

* Оригінальність документів тут і далі, як правило, збережено. — *В. С.*

СЛУХАЛИ:	УХВАЛИЛИ:
Про розселення евакуїрованого населення з території Германії на території західних областей УРСР.	Затвердити поданий проект по цьому питанню, як рішення РНК УРСР і ЦК КП(б)У. (Див. додаток).

Наслідки голосування:
(підпис)

Витяги т.т. РНК УРСР, Оргінструкторському та Транспортному відділам ЦК КП(б), обкомам КП(б)У та облвиконкомам, начальникам управлінь Львівської та Ковельської залізниць: тт. Овсієнко, Горбаню, Микольчаку, Бутенко, Борисову.

ПОСТАНОВА №_____
РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ УРСР
та ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТА КПбУ
10-го лютого 1940 р. м. Київ.

Про розселення евакуїрованого населення з території Германії на території західних областей УРСР.

Рада Народних Комісарів УРСР та ЦК КПбУ
постановляють:

1. Затвердити план розміщення евакуїрованого населення з території Германії на території західних областей, в кількості 15.000 чол. таким розподілом по областях:

1. Волинська —	1000	сімей	—	3000	чол.
2. Ровенська —	1300	- " -	—	3900	- " -
3. Тарнопольська —	2300	- " -	—	6900	- " -
4. Станіславська —	400	- " -	—	1200	- " -

2. Зобов'язати облвиконкоми та обкоми КП(б)У областей, де визначено розселення, протягом доби встановити райони та села, де буде провадитись розміщення евакуїрованих.

Розселення евакуїрованих провадити в будинках, звільнених німецькими колоністами та осадниками; наділити евакуїрованих землею та дрібним сільськогосподарським реманентом за рахунок земельного фонду німецьких колоністів, осадників та залишеного ними дрібного сільськогосподарського реманенту.

Одноразово надати необхідну допомогу евакуїрованим: паливом, відпуском продуктів харчування з ресурсів залишених німецькими колоністами та забезпечити культурно-масове обслуговування.

Виділити для проведення культурно-масово-політичної роботи на евакопунктах, в дорозі та місцях розселення агітаторів.

3. Зобов'язати перших секретарів обкомів КП(б)У, голів облвиконкомів, Наркома Охорони Здоров'я тов. ОВСЄЄНКО І. І., Наркома Торгівлі тов. БОРІСОВА А. М., Нач. Вет. Управління МКЗ УРСР — тов. ГОРБАНЯ, Особоуповноваженого переселенського Управління при РНК УРСР тов. МІКОЛЬЧАКА А. С.:

а) забезпечити через місцеві органи охорони здоров'я медичне санітарне обслуговування населення на евакопунктах, в дорозі та місцях розселення;

б) через Облторги забезпечити обслуговування населення гарячим харчуванням та продажем продовольчих продуктів на час розселення евакуїрованого населення як на евакопунктах, так і в дорозі;

в) забезпечити вет. обробку худоби, що належить евакуїрованому населенню згідно інструкції Наркомземсправ СРСР;

г) виділити уповноважених на пункти прийомки та забезпечити приняття прибуваючого населення і розміщення останнього відповідно затверджених планів по областях.

7. Начальникам Управлінь Львівської та Ковельської залізниць забезпечити по заявках уповноважених переселенческих управлінь, подачу вагонів для перевозку евакуїрованого населення.

8. Зобов'язати голів облвиконкомів, забезпечити необхідну кількість автогужтранспорту для перевозок населення по грунтовим дорогам.

9. Головам облвиконкомів для оперативного зв'язку з пунктами прийому евакуїрованого населення виділити уповноважених на пункти, а саме: Волинському та Ровенському облвикон-

комам на пункт — Устилуг; Тарнопольському облвиконкому на пункти 1 Любачів, Ольховце та Перемишль; Станіславському облвиконкому на пункт — Ольховне.

Підписи.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. — Арк. 60—63.

Резолюції Українського культурно-освітнього з'їзду, присвяченого розвитку духовності в Закерзонні

17 березня 1940 року

РЕЗОЛЮЦІЇ

1. Культурно-Освітнього З'їзду, що відбувся в Кракові 16. і 17. березня 1940 р. в присутності Провідника Українців у Генерал-Губернаторстві при участи шкільних інспекторів і повітових культурно-освітніх діячів

Перший Український Культурно-Освітній З'їзд у Кракові висловлює дяку побідоносній Німецькій Армії та Вождові Німецького Народа Канцлерові Адольфові Гітлерові за звільнення Українських Земель з-під польської займаньщини та за зрозуміння культурних потреб українців.

З'їзд стверджує позитивні висліди праці культурної українців у нових політичних обставинах, а з окрема успішню працю Провідника Українців проф. др. Володимира Кубійовича та його Співробітників і тих культурних діячів, що, незважаючи на важкі умовини, з повною посвятою розгорнули широку діяльність у розбудові національно-культурного життя.

На основі точних звідомлень із поодиноких повітів З'їзд стверджує ще великі браки в організації українського шкільництва та, покликуючись на приобіцяну українцям п. Генерал-Губернатором культурну автономію, висуває ось які постуляти.

А. В ділянці загально-освітнього шкільництва:

1. Одностайного правного оформлення українського загально-освітнього шкільництва шляхом створення окремих українських керівних органів, а саме української шкільної централі

при уряді Генерал-Губернаторства в К р а к о в і та шкільних українських відділів при шефах краківського і люблинського дістрікту.

2. Запевнити кожній українській дитині навчання в рідній мові, в українській школі під проводом національно-свідомого вчителя українця.

3. Всі українські школи віддати під нагляд українських інспекторів. Де скількість українських шкіл була б замала для утворення українського інспекторату — окремих українських шкільних референтів.

4. Виелімінувати який-небудь вплив на українське шкільництво інспекторів поляків, що на своїх становищах продовжують шкільну політику давнього польського уряду супроти українців.

5. Виключити утраквізацію в школі, шкідливу з національного і педагогічного огляду. В селах з мішаним населенням створити окремі народні школи для українських дітей, якщо скількість дітей була до цього замала, передати організацію української школи місцевим українським культурно-освітнім установам.

6. Перевести організацію українського середнього загально-освітнього шкільництва, а саме: відповідного числа гімназій, бодай двох учительских семинарів — один для краківського, другий для люблинського дістрікту.

7. Для гімназійних і семинарійних абсольвентів зорганізувати матуральні курси й дати їм змогу закінчити їхню середню школу.

8. Зорганізувати педагогічні курси для вчителів українців з неповними кваліфікаціями і дати їм змогу набути кваліфікаційні дипльоми по зложенні іспиту перед державною іспитовою комісією.

9. Організувати курси українознавства для вчителів і урядовців, які покінчили польські школи й не мали змоги набути відомостей, конечних для успішної праці на українських етнографічних територіях.

10. Зорганізувати вищий Інститут Українознавства на правах виділу Державного Університету.

11. Належно унормувати справу матеріяльного забезпечення урядом українських учителів та емеритів.

12. На допускати до редукції українських учительських сил, перекидання до чисто польських сіл з українських, на чисто польські — неукраїнські території.

13. Незвільнювання з посад замужніх учительок, якщо заробіток мужа не позволяє на вижиток в сім'ї.

14. Випрацювати і впровадити в життя в українських школах нові шкільні програми, які відповідали би педагогічним і національним вимогам української дитини.

15. Впровадити в усіх школах обовязкове навчання нім. мови.

16. Згуртувати українських вчителів всіх шкіл в одну станову організацію.

17. Доручити громадам подбати про відповідні шкільні будинки й належне їх випосаження.

Б. В ділянці професійного шкільництва.

1. Зорганізувати сітку торговельних і сільсько-господарських шкіл і курсів нижчого і середнього ступня.

2. Зорганізувати принайменше одну середню технічну школу (в Холмі) і будівельний ліцей (в Ярославі).

3. Зорганізувати фахово доповняючі школи.

4. Заложити курси домого господарства і сільських господинь.

5. Подбати про справедливе поділення українських професійних шкіл належною українцям частиною майна довоєнних професійних шкіл.

В. В ділянці д о ш к і л л я.

1. Подбати, щоб у кожному селі зокрема зорганізовано українську захоронку, або діточий садок, зокрема в селах, що були насильно польонізовані.

2. Подбати про фахові сили українських захоронок і дитячих садків:

а. зорганізувати принайменше одну українську середню школу для вишколу провідниць захоронок і дитячих садків;

б. курси для провідниць дитячих садків.

3. Доручити громадам подбати про матеріяльне забезпечення українських захоронок і садків.

Г. В ділянці позашкільної — народньої освіти.

З'їзд стверджує потребу одноцілої, культурно-освітньої організації з однородним членством, підпорядкованою одній цен-

тралі та закликає:

1. Відновити всі ті читальні, що були польськ. владою закриті.

2. Заснувати нові читальні там, де їх досі не було, або бодай самоосвітні гуртки, як їх початкову форму.

3. Получити всі існуючі культурно-освітні установи в триступневу просвітню організацію. А заки це станеться, підпорядковувати негайно того рода організації повітовим освітнім осередкам.

4. Подбати про тяглість культурно-освітньої праці, виховуючи фахових освітників з поміж осілого місцевого населення.

5. Створити окрему видавничу комісію для потреб позашкільної освіти.

6. Узгляднити в культурно-освітній праці сільсько-господарську освіту, курси практичних звань, справи народнього здоровля, домашньої культури.

І. В ділянці позашкільного виховання.

1. З'їзд стверджує пекучу потребу створення окремої організації молоді і закликує повести підготовчу працю в цій справі.

2. Взиває всі культурно-освітні Т-ва творити у своїх рамах відділи (секції) виховання молоді.

3. Організувати матеріяльну допомогу для відділів молоді.

Е. В ділянці української мови.

1. Подбати про вшанування прав української мови в державних урядах з окрема на українській національній території.

2. Впровадити один загально-обов'язуючий правопис згідно з проектом проф. Івана Зілинського, одобреним З'їздом.

Є. В ділянці Української Церкви.

1. Подбати про звернення українцям неправно загарбаних церков і церковного майна та земель та усіх шкід, нанесених польською т. зв. ревіндикаційною акцією.

2. Подбати про відповідне матеріяльне забезпечення урядом українського духовенства.

3. Завести правильне навчання релігії в українських школах та признати етапи українським катехитам.

4. Подбати про святкування всіх українських свят в українських школах.

Конія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 3. — Спр. 20. — Арк.1—3.

Звернення управи Музею імені Я. Мудрого в Ярославі про збирання пам'яток української історії

Травень 1940 року

Ярослав, в травні 1940 р.

До Хвальних Українських Товариств і Установ та до всього Українського Громадянства на терені генерал-губернаторства

Народ без минулого не може думати про майбутнє. Пошана для традиції, давньої культури та славного минулого творить тривкі основи теперішності і є запорукою доброго майбутнього. З потреби вивчення давнього минулого повстали музеї.

На терені Ярославщини, Перемищини, Лежайщини й цілої Холмщини немає ні одного обласного музею.

Переживаємо важкі події, що можуть принести великі несподіванки для нашої Нації. Кожного дня ми є свідками цілого ряду змін в нашому житті. Все, що торкається теперішнього й минулого нашого Краю — треба вміло та старанно упорядкувати й зберігати. Завдання це виконує музей.

В Ярославі повстав обласний музей, дістав відповідне приміщення й розпочав свою діяльність. Успіх цього важкого завдання залежить від попертя цілого Громадянства, без різниці поглядів і переконань.

Треба, щоб кожний наш громадянин зрозумів, що через таку працю зробить прислугу нашій науці й культурі та покладе підвалини під розвій нашої Батьківщини. Нехай ніхто не лякається, що його дар для свого музея є малий і позірно маловартісний. Найменший предмет може мати для будучого дослідника велике значення.

Що треба збирати:

1. Загальні пам'ятки, як: друки, оголошення польські й німецькі — військові й цивільні з цілого терену. Всякі летючки, брошурки, писані проклямації, листи, конверти, значки, печатки, відзнаки, відбитки печаток і т. д. Частини одягу У.Г.А. і У.А., їх відзнаки, жетони, стара зброя, портрети, образи, деворити і т. д.

2. З етнографії: народня ноша в цілості й частинах, стара й

сучасна, капелюхи, очіпки, гердани, спинки, запинки, спряжки, пояси, торби, крайки, горщики, миски, деревляна посудина, веретена, ткацькі станки, скрині, домашня обстановка, головно різбляна. Всяке господарське знаряддя, як старі деревляні плуги, вози домашньої роботи без скуття, граблі, деревляні заступи, мотики, коси, серпи роблені домашнім ковалем. Приладдя ловів, рибальство, різні прикраси, зброя, діточі забавки, різні вироби з дерева. Вишивки, писанки, мальованки, вишиванки, малюнки на склі та мистецька прикраса мешкань.

3. З археології: передавати всякі принагідні знахідки як: костяні й камінні, сокири, топори, кремяні відлубки, ножики, скробачки, стрілки та взагалі кожний камінчик, на якому видно працю людини. Черепня посудини, тепер не вживаної. Самим нічого не копати, але при земних роботах натрапляється часом на підпалений вогнем камінь, вуголь й попіл. Про все зразу повідомити в музей. Як неможливо, то все визбирати, записати й передати до музею. Часто знаходять старі роги, гроші, оздобу, зброю, різні металеві речі і т. д.

4. Церковне малярство: передавати всі ікони, що лежать на стріхах, дзвіницях і є засуджені на знищення. Книги, пергаміни, свічки, різна утвар, особливо різбина, церковна одіж, особливо стара. По захристіях і закамарках, на стрихах церков валяється велика кількість старих паперів, що наражені на знищення мишвою й вогкістю. Між тими паперами можуть бути дуже цінні матеріали.

5. Книги, що своїм змістом відносяться безпосередньо до даної области. Старі рукописи, стародруки, аж до найновіщих, часописи свої й чужі — все це повинно знайтися в музейній бібліотеці.

6. Збірки топографічних назов, народні пісні, оповідання, приповідки, замовлювання, загадки і т. д. з задержанням місцевого говору та означення наголосу.

7. Повідомляти музей про всі доісторичні могили, вали, старі камені, намогильники, придорожні хрести, румовища, старі будови, церкви, каплички. Списати, що там є, і пересилати до музею.

До кожної навіть дрібної річі треба долучити картку з да-

тою, де й ким знайдено.

На все видасть музей посвідку, а за більші дари буде видавати грамоту.

Усі жертводавці будуть оголошені в пресі.

Музей міститься в Ярославі при Українському Національному Комітеті, вул. Собіського 11/1.

Річі приймає: Канцелярія Українського Національного Комітету, або канцелярія "Сільського Господаря" в Ярославі, Ринок, ч. 6, де урядує голова музейної секції від год. 8 до 15 щодня, крім українських свят. Там же уділяється всяких інформацій та приймається зголошення до праці в музею.

Управа Музею ім. Кн. Ярослава Мудрого.

Леонід Бачинський,
Голова Муз. Секції У.Н.К.

Листівка.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 13. — Арк. 2—2 зв.

Запитний листок Українського Центрального Комітету щодо вивчення традицій українського побуту та ремесел

1940 рік

Український Центральний Комітет
Краків, в. Зелена, ч. 26/5 Відділ Пропаганди

Запитний листок

Про народне мистецтво в місцевості _____

I. Народня ноша

Сорочка

1. Матеріали: а. Чи самі прядуть і тчуть?
б. Прядиво домашнє чи фабричне?
в. Чи купують готове полотно?

2. З яких частин складається сорочка й як вони називаються?

3. Чим рідниться буденна сорочка від недільної (прикраса, матеріал)?

4. Чи вміє кожна жінка вишивати, чи лиш деякі жінки в селі?

5. Чим виріжняються сорочки, призначені для обряду (весілля, похоронів)?

6. Які повір'я або забобони зв'язані з шиттям або ношенням?

7. Чи горішня й долішня частина сорочки з одного кусня полотна, чи злучена в поясі?

8. Доки сягає сорочка, до пояса, до колін, чи довша, як спідниця?

9. Чи шиють тепер так, як давніш і в чім полягає різниця (крій, матеріал)?

10. Де розміщують вишивку на сорочці?

11. Подати всі назви частин рукава.

12. Як закінчений рукав (отворений, збираний або дуда)?

13. Яким швом рукав пришитий до пахи і зшитий уздовж?

14. Де розміщена вишивка на рукаві?

15. Спосіб виконання вишивки: а. назва стібу?
б. назва взору?

16. Дещо про орнамент (рослинний чи геометричний).

17. Головні краски, що ними вишивають у селі.

18. Якими нитками вишивають і як їх називають у селі?

19. Чи бувають відмінні взори у дівчат, молодиць і у старших жінок?

20. Чи вишивають тепер, як і в чім полягає різниця? (Взори, нитки).

21. Як розміщена вишивка на грудях?

22. Як викінчена пазуха, вишивкою чи мережкою?

23. Як розміщена вишивка на спині?

24. Чи той самий взір, що на переді?

25. Як закінчується сорочка коло шиї?

26. Чим зв'язується спереду або спинається?

27. Як закінчений приділ сорочки: вишивкою, мережкою чи неприкрашений?

28. Яка за широка прикраса на придолі?

<u>Спідниця</u>

29. З чого шиють спідницю — з вовняної (купної чи домашньої матерії, полотна (білого, крашеного, мальованого)?

30. Чи з огляду на якість матеріалу виріжняється назва спідниці?

31. Як шиють спідницю — у складки, морщена?

32. Доки сягає довжина спідниці (до колін, нижче, до кісток)?

33. Чим придержують у поясі — крайкою, поясом, обшивкою?

34. Як прикрашують — спідницю нашивають (стяжками, закладками, стебнівкою, вишивкою) чи вишивають?

35. Де і як розміщують прикраси?

36. Чим ріжниться святочна спідниця від буденної: матеріалом, прикрасами?

37. Чи матеріял, краска, вигляд спідниці міняються — підлягають моді?

38. Чи носять у даному селі 1 околиці — обгортки, запаски?

Прибрання голови

39. Як дівчата плетуть і укладають волосся?

40. Як дівчата прикрашують голову (квітки, стрічки)?

41. Спосіб в'язання хустки (попід бороду, верхом над чолом, в'язання ззаду)?

42. Краска і матеріал хустки (полотно, вовна, шовк)?

43. Чим ріжниться святочне прибрання голови від буденного?

44. Описати й подати складові частини весільного прибрання голови.

45. Чи є ріжниця між зачіскою жінок і дівчат?

46. Описати й подати складові частини окриття голови у жінок.

Проситься звернути особливу увагу на вишивки, ткані взори та спосіб їх розміщення.

Прикраси шиї

47. Чого вживають як прикраси шиї, намиста, дукачів-личманів, силянки (гердан), коралів? Подати всі назви й описати прикраси, уживані в селі.

48. Чи зав'язують коралі високо під шию, чи спускають на груди?

49. Як зав'язують ззаду (стрічкою, спряжкою)?

Пояс

50. Чим оперезуються в стані?

51. Розміри пояса, довжина й ширина в дм.

52. З якого матеріалу й краски пояс? Як прикрашений?

Передник (фартушок)

53. Чи носять у селі передник і як його називають?

54. З якого матеріалу і якої краски?

55. В який спосіб шиють його (морщений, рясований)?

56. Чим і як прикрашують (вишивки, стрічки, тороки)?

Верхня одіж

57. Що надівають поверх сорочки і як це називають (корсет, станик, лейбик)?

58. Чи шиють його з рукавами? Доки сягає (до стану, нижче стану), з якого матеріалу і якої краски?

59. Чим і як прикрашують (вишивкою, гаптом, стрічками)?

60. Подати всі назви верхньої одежі, літньої й зимової.

61. З якого матеріалу і якої краски (полотно, вовна, купний матеріал, футро)?

62. Доки сягає свитка чи кожух (до стану, до колін)?

63. Як і чим застібується (на переді чи на боці)?

64. Як і чим прикрашують (волічкою, вишивкою, дармовисами)?

65. Де розміщують прикраси на верхній одежі (на грудях, біля шиї, кругом стану, на полах, на рукавах, кругом пахи?

66. Яких красок уживають найрадше для прикрас?

Взуття

67. Яке взуття носять у селі і як воно називається (чоботи, черевики, ходаки, личаки, постоли)?

68. Чим ріжниться зимове взуття від літнього?

69. Які є роди чобіт і чим ріжниться між собою (подати всі назви).

70. З якого матеріалу і якої краски бувають личаки. Ходаки?

71. Як їх прикрашують (морщеними, ремінчиками)?

72. Якої форми й краски черевики, що тепер найбільше носять на селі?

73. З якого матеріалу панчохи?

Чоловіче вбрання

Сорочка

74. Чим ріжниться буденна сорочка від недільної?

75. Чи сорочку вишиває жінка своєму чоловікові, чи відає другим вишивати?

76. Які повір'я або забобони зв'язані з шиттям або ношенням?

77. Доки сягає сорочка, до пояса, вище чи нижче колін? Чи горішня і долішня частина сорочки з одного кусня полотна чи

злучена в поясі?

78. Чи шиють тепер так, як давніш, і в чім полягає ріжниця (крій, матеріал)?

79. Як розміщена вишивка на сорочці? Яка заширока?

80. Як закінчується сорочка біля шиї (збирки, комір)?

81. Чим зв'язується на переді або застібується?

82. Подати назви частини рукава.

83. Як закінчений рукав (отворений, збираний, дуда)?

84. Спосіб виконання вишивки (назва стібу і взору)?

85. Яких взорів уживають (рослинних, геометричних) та в яких красках?

86. Чим ріжняться сорочки старших чоловіків від парубочих?

87. Чи вишивають тепер як і давніш і в чому саме ріжниця?

88. Як виглядає комір (стоячий, викладаний. Яким способом пришитий до сорочки)?

89. Як виглядають дуди (манжети) і як прикрашені?

90. Подати назви штанів, уживані в селі.

91. Матеріал, із якого шиють штани (полотно, домашнє сукно, купне сукно)?

92. Крій штанів (рівні, розширюються, звужуються)?

93. Чим їх прикрашують (мережкою на долині чи вишивкою)?

Накриття голови

94. Як називають зимове й літнє накриття голови в селі?

95. Описати його.

96. Чим ріжниться обрядове (святочне, весільне) накриття голови від буденного?

Пояс

97. Подати назви поясу, уживані в селі.

98. З якого матеріалу пояс і якої краски?

99. Чим і як прикрашують пояс (бляшками, спряжками, тороками) та чи містить у собі сховки?

100. Чим ріжниться святочний пояс від буденного?

Взуття

101. Яке взуття носять у селі і як воно називається?

102. Якої форми й краски це взуття?

103. З якого матеріалу онучі чи панчохи?

Верхня одіж

104. Подати всі назви верхньої одежі, вживані у селі.

105. Чи є ріжниці між верхнім убранням чоловічим і жіночим?

Торбина

106. Подати назви на торбину, вживані в селі та розміри торбини в дм.

107. З якого матеріалу виробляють торбини і якої краски (шкіра, тканина)?

108. Чим прикрашують торбину?

Хустина

109. Подати всі назви на хустину в селі та розміри її в дм.

110. Як розміщена вишивка на хустині (по рогах, по середині)?

111. Коли вживають хустини (до церкви, в гостину)?

II. Ткацтво

112. Чи плекають у місцевості льон і коноплі?

113. Коли прядуть та де (на досвітках, на відробок)?

114. Хто тче полотно (господиня, ткач)? Назвати всі способи ткання.

115. Яке широке полотно та якої якости (тонке, грубше)?

116. Чи, окрім полотна, тчуть ще інші лляні чи коніпні тканини? (Скатерті, рушники, верети, настільники). Подати назви.

117. Якими взорами прикрашають ці тканини (вузькі, широкі) та в яких красках? Звідки беруть колірові нитки на взір?

118. Як викінчені ці тканини, рубцем чи тороками?

119. Чи ці тканини служать лише до вжитку, чи мають також обрядове значіння (на весілля, похорони, парастас)?

120. Чи виробляють також вовняні тканини?

121. Опис перерібки вовни із місцевими назвами.

122. До чого служить доморобне сукно?

123. Чи, крім сукна, виробляють із вовни й інші тканини?

124. Чи в околиці тчуть килими або може ткали колись?

125. Описати старий килим, якщо такий є у церкві або котрійсь хаті (розмір, взір, краски, основа).

126. Чи в околиці тчуть вовняні верети або хідники?

127. Чи тчуть в околиці пояси або може ткали колись?

128. Описати спосіб ткання пояса.

III. Гончарство

130. Чи в околиці виробляють посуду або виробляли колись?

131. Подати назви місцевостей, де виробляють або виробляли посуду.

132. Хто займається виробом посуди? Подати прізвища гончарів.

133. Яку посуду виробляють (миски, глечики, близнюки, дзбанки).

134. Описати поодинокі предмети. Подати опис роботи.

135. Якої краски випалена глина (червона, темно-сіра) і яка на ній полива (червонава чи ясна)?

136. Якого розпису вживають гончарі (квітки, хвилясті або зигзакуваті лінії, клинці, гребені)?

137. Якими красками розписують взір?

138. Де розпродують гончарі посуду (подати назви місцевостей і ярмарків)?

139. До чого їх вживають у господарстві? Чи вживають також при обрядах, хрестинах, весіллі, похоронах?

IV. Деревна різьба

140. Чи в околиці виконують ужиткові дерев'яні предмети (ложки, цебрики, дійниці, скрині)?

141. Хто виконує цю різьбу (господар чи спеціяльний різьбар)?

142. Описати взір різьби, евент. рисунок.

143. Чи різьблять і інші предмети, окрім ужиткових (ріжне дрібне знаряддя на продаж)?

144. Подати назви місцевості і прізвища різьбарів.

V. Писанки

148. Чи пишуть в околиці писанки, а може писали колись?

149. В який спосіб пишуть, описати хід роботи.

150. Яких взорів уживають (рисунок, краски)? Звідки беруть краски?

151. Хто пише писанки (господиня чи писанкарка)?

152. Скільки підготовляє їх кожна родина?

Пояснення

Відповідати на анкету слід у такому порядку, як є подані питання. Запити повторяти не треба, вистачить при відповіді навести число запиту.

У кожному селі мусить бути старе вбрання, поховане в скрині. Звертатись до старих людей із запитом про те, як воно виглядало, коли вбиралось та як носилось. Деякі частини одягу варто зарисувати, як, напр., крій сорочки або верхнього вбрання. Ще краще було відшукати якісь старі світлини селян у давньому сільському вбранні. Такі світлини бувають по сільських хатах, або в фотографіях у містечку .

Відповіді писати на аркуші паперу для кожного відділу окремо:

Напр., спершу ноша, потім ткацтво, ганчарство і т. д.

Листівка.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 17—19 зв.

Пропозиції Б. Галайчука щодо розвитку української пропаганди в Закерзонні

16 серпня 1940 року

Люблин 16.8.1940 р.

вул. Шопена 6. Рільний Банк.

До

Господарського Реферату Українського Центрального Комітету в К р а к о в і.

Вашого цінного листа з 2. ц. м., диспозицією докладу п. інж. Мілянича, але без протоколу, про який згадано у листі, дістав 11. ц. м. З п. мґр. Ільницьким, який передав мені згаданого листа через третю особу не пощастило мені побачитися перед його виїздом до Білої, незважаючи на всі мої зусилля, може побачу його найскорше 22. ц. м. коли вернуся до Люблина з короткої відпустки, яку проводжу в недалекому селі. Так і не довелось мені довідатись, як далеко заавансована справа реферату пропаганди, які питання вже вирішені, а які лишаються до

розв'язки. З огляду на те, не маю змоги висловити конкретних опіній, по які Ви зволили до мене звернутися. В залученні пересилаю Вам загальні міркування на ту тему та перепрошую за їхню форму, не можу тут дістати пригожого приладдя до писання.

Українська Пропаганда у Ґенерал-Ґубернаторстві

I. ЗАВДАННЯ

А. Внутрішня пропаганда.

а) На блищу мету:

1) Хоронить український елемент по містах від деморалізуючого впливу емігрантського життя.

2) Виховує народні маси, в першу чергу на Холмщині.

Викорінює русо й совітофільство, марксизм, пасивність, заляканість, релігійну нетерпимість супроти галичан.

Ширить національну свідомість, націоналістичну соборницьку ідеольогію, любов і пошану до своєї нації та її культури.

Старається зукраїнізувати елементи, що спольщилися (калакутів силоміць златинщиних і т. п.).

3) Поборює затії ворожої пропаганди та небажані настрої і погляди, що зродились самочинно (поголоски про зміну кордону, реставрації Польщі і т. п.):

а) Притягає маси до зорганізованого життя та помагає іншим організаційним секторам у виконуванні поодиноких їхніх завдань.

б) На дальшу мету:

Приготовлювати українське населення Ґенерал-Ґубернаторства до великих завдань, що їх принесе майбугнє.

В. Зовнішня пропаганда.

а) На блищу мету:

Помагати Українським Допомоговим Комітетам у їхній діяльності, інформуючи німецьких адміністраційних урядовців засобами з'ясованими меморіялі "Завдання української пропаганди в Ґенерал-Ґубернаторстві".

б) На дальшу мету:

Впливати на німецьких військових, зокрема старших в тому напрямі, що вони в хвилині коли знайдуться у глибині україн-

ської національної території з меншим чи більшим впливом зайняли прихильне стновище до української нації і її домагань та змагань, а саме:

1) викликати пошану й симпатію до українського народу й його культури та вибачливе вирозуміння для його від'ємних сторінок (головно мистецькими й товариськими імпрезами та публікаціями з культурної ділянки).

2) Подати до відома політичні цілі, до яких змагає український нарід, та викликати зрозуміння, прихильність до них (головно політичними публікаціями чи товариськими взаєминами).

В. Загально.

а) На блищу мету:

Обсервувати й аналізувати публичну опінію її настрої та тенденції, реагувати на них власними засобами та інформувати про них покликані чинники.

б) На дальшу мету:

Приготовити кадру модерного пропагандивного апарату, що у майбутньому зумів би перейняти на себе завдання, яких вимагає пропагандивна політика новітніх держав, зокрема, вишколити людський матеріял та опрацювати методи праці.

II. ОБСЯГ ДІЛАННЯ

Зовнішня пропаганда вимагає невідмінно окремого апарату за те внутрішню пропаганду можна б віддати тому самому апаратові, або евентуально культурно-освітньому рефератові, який у такому випадку мусів би дістати відповідну організаційну будову та персональний склад. Хоч між внутрішньою і зовнішньою пропагандою є основні різниці щодо завдань, терену, ділання і т. п., мають вони деякі стичні методи праці й навіть оден спільний засіб (культурні імпрези). З огляду на те доцільно було б злучити їх в одній організаційній клітині, та, віддаючи її провід керманичеві зовнішньої пропаганди (як складнішої та вимагаючої близького контакту з німецькою владою), заступникові керманича, провід внутрішної пропаганди. Це дало б змогу зберегти погляд на цілість та напрямні, що культурно-освітньому рефератові, заабсорбованому організаційною діяльністю, було б важко. Пропагандивний апарат працював би

самостійно у загально національних та політичних справах, крім того, він співпрацював би з іншими секторами у виконуванні їхніх завдань, як фаховий дорадчий, або виконавчий орган.

III. ОРГАНІЗАЦІЯ

До ведення української пропаганди у Ґенерал-Ґубернаторстві необхідно покликати 2 осередки, у Кракові та Люблині, які для обсервації терену та для виконування завдань у терені мали б своїх представників, чи зв'язкових при Укр. Доп. Комітетах і деяких Делегатурах. Кожний з тих осередків обслуговував би українське населення та всі нім. уряди й частини у свойому дістрікті, крім того, Краківський осередок мав би загальну керму акції та обсуговував би Уряд Ґенерал-Ґубернаторства. Два інші дістрікти могли б бути тереном праці Краківського осередка, або Варшавський дістрікт можна б приділити до Люблина. Існування окремого пропагандивного осередка в Люблині необхідне, подібно, як існування Люблинської експозитури УЦК, з огляду на поважні різниці між демократичними відносинами та політичною, культурною, релігійною і тим подібною фізіономією українського населення обох наших західних окраїн, крім того, з огляду на децентралізацію та компетенції нім. адміністрації.

Пропагандивний осередок міг би творити окрему клітину, підчинену УЦК (експозитурі), або входити в склад УЦК (експозитури) як окремий реферат. З огляду на свої завдання мусів би кожний пропагандивний осередок складатися з Керманича, його заступника, та кількох рефератів (коли осередок творив би окремий реферат УЦК з підрефератів), які, зрештою, можна б лучити між собою, або з особою керманича чи його заступника.

При питанні, чи внутрішній розділ праці пропагандивного осередка повинен бути проведений на формальній чи на матеріальній площині, висловлююся за першою розв'язкою. Добре було б мати в осередку окремих спеців для поборювання марксизму чи русофільства, або для релігійних справ, але їх можна собі позичити чи то з рефератів УЦК, чи з поза його складу, як співробітників-публіцистів. Зате в складі пропагандивного осередку му-

сять бути люди, які опанували б поодинокі засоби пропагандивної техніки та виробили пристосовані до них методи. Уважаю, що найдоцільніших був би такий розділ функцій:

1) Керманич веде працю осередка, безпосередно слідкує за нім. середовищем, устійнує напрямні зовнішньої пропаганди, розділює поодинокі зовнішньо-пропагандивні завдання між референтів та координує їхню працю, підтримує зв'язок з нім. владою та головою УЦК.

2) Заступник Керманича підтримує зв'язок з іншими українськими установами й організаційними клітинами, слідкує за українським середовищем та кермує внутрішньою пропагандою (подібно, як керманич зовнішньою).

3) Референт культурної пропаганди:

а) слідкує за впливом українських імпрез та вишукує їхні добрі й злі сторони,

б) устійнює напрямні українських патріотичних, мистецьких, релігійних, товариських і інших імпрез з метою дати їм якнайкорисніший вплив на свою і чужу публику пропагувати українську культуру,

в) підбирає програми імпрез (сценічні штуки, деклямації, пісні), які мали б додатню виховну вартість, подає до відома культурно-освітніх товариств,

г) безпосередньо, або серед представників при Комітетах/Делегатурах справджує програми проектованих імпрез, вводить потрібні поправки,

ґ) в порозумінні з керманичем дбає про затіснення товариських взаємин з німцями, дає ініціятиву до основування українських розривкових льокалів та до організування українських розривкових, імпрез, звертає увагу на їхній рівень,

д) тримає зв'язок з "Рідною Хатою", "Просвітою" та іншими культурно-освітніми установами,

е) уживає плястичного мистецтва, як засобу внутрішньої та зовнішньої пропаганди, дає ініціятиву до мистецьких вистав та до продукції виробів українського народнього мистецтва й репродукції мистецьких творів.

4. Референт пресової інформації:

а) організує апарат для скорого постачанняя інформації для

української та нім. преси,

б) дає інструкції, які інформації слід збирати, яким способом пересилати, опрацьовує, йде тут про інформації, що помагають в пропаганді цілей, з'ясованих у першому розділі,

в) достачає до преси інформаційні новини та короткі статті,

г) організує постачання інформаційного матеріялу для преси,

ґ) наглядає над інформаційною сторінкою преси.

5. Референт української публіцистики:

а) у порозумінні зі заступником керманича формулує ідеї, що їх має цілий пропагандивний апарат поширювати серед українського населення,

в) має нагляд над публіцистичною сторінкою української преси,

г) організує висилку прелегентів або готових зрепродукованих рефератів в українських містах і селах.

ґ) безпосередньо або через представників перевіряє зміст проектованих рефератів та промов на імпрези, водить потрібні поправки.

6. Референт німецької публіцистики:

а) у порозумінні з керманичем формулує ідеї і тези, що їх слід поширити між німцями,

б) згадані ідеї та тези опрацьовує в книжках, статтях, рефератах або дбає, щоб їх було опрацьовано і опубліковано,

в) дає ініціятиву до українських рефератів для нім. публики та дбає про їхній рівень.

7. Референт кольпортажі.

Дбає про здійснення завдань з'ясованих у першому розділі, при помочі друкованого слова:

а) слідкує за запотребуванням українських книжок, дбає, щоб потрібні видання появилися друком та поширилися по всьому терені,

б) спроваджує та поширює серед німців видання про українські справи,

в) займається технічною сторінкою власних видань пропагандивного осередка.

8. Референт матеріялів.

Збирає матеріяли до праці в осередках:

а) матеріяли про польські переслідування збирає, порядкує та приготовляє до видання окремі публікації до друку в пресі,

б) матеріяли про наш давній, теперішний та бажаний стан посідання на західних окраїнах (статистики, історичні дані, карти і т. п.), в першу чергу, для вжитку обох референтів публіцистики.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 10. — Арк. 13—17.

Пропозиції українських музикантів щодо організації національних свят у Закерзонні 20 вересня 1940 року

Відділ Культ. Праці.

Проект реформи українських імпрез.

Ми, українські музики, що протягом багатьох літ працюємо при уладженні всяких концертів, пропонуємо видати слідуюче зарядження від К.О. Відділу при УЦК:

В останньому часі значно збільшилося число наших концертових імпрез головно через святкування різних патріотичних річниць на концертовий лад. Досвід показав, що музичні точки цих імпрез, як: сольові, інструментальні, а в першу чергу, хорові продукції виходять часто блідо, а то й не раз зовсім слабо. Є це наслідком недостачі часу на відповідне підготовлення виступаючих до так великої скількости свят. Знову ж наші національні свята ні в якому разі не сміють бути видовищем невдалих проб, бо це їх профанує.

Тому заряджуємо, що слідує:

1) Кожне національне свято мусить бути дбайливо підготоване організаційним і виконавчим оглядом:

а) плян усіх свят на сезон 1940/41 треба негайно уложити,

б) до кожної концертової імпрези підготовляймося як організаційно, так і з виконавцями повних два місяці,

в) за виведення свята відповідають: 1) організатор — за організацію і адміністровання свята (згуртовання виступаючих сил, місце на проби, заля, дозвіл у влади, афіші, каса, порядок в залі, ліквідація концерту), 2) диригент хору — за артистичну сторінку (точки музично-вокальні і словні). Сторінка словна: реферат, деклямації чи інсценізації може мати в разі потреби

власного референта.

2) Місцевість, що розпоряджає одним хором, мусить обмежити число концертів-академій, а відсвяткувати святочні роковини словною згадкою (реферат, деклямація, національні гимни).

Р а д и м о: I. Словно з гимнами відсвяткувати свята: Зброї, Базару, Жертви, Крут, Моря, Данилишина й Біласа, О. Басараб, Коновальця, Петлюри, Хмельницького.

II. Свята: 1 Листопаду і 22 Січня, окрім словної частини можуть мати ще й виступ хору із патріотичними піснями.

III. Шевченківський концерт має припасти на день 14 березня або на найблищу неділю і має мати традиційно мішану програму.

IV. Імпрезам присвяченим памяті поодиноких письменників чи поетів (Лесі Українки, Івана Франка) відповідають найкраще літературні вечорі.

V. Свято Матері може мати мішану програму (продукції дітей).

Повазі національних свят не відповідає підбирати для їх програми пісні, що зі змістом своїм до них не підходять (прим., жартовливі, як Гандзя). Також треба бути обережним із добором інструментальних точок, бо вони часто не викликують бажаного настрою. Пам'ятаймо, що не скількість, а якість імпрез рішає про культурний і патріотичний рівень місцевого громадянства.

3) Пописам хорів і інструментальної музики найкраще відповідають спеціальні концерти, як: української пісні, колядок, веснянок, конкурси хорів, композиторські вечорі і т. п.

Краків, дня 20 вересня 1940.

Богдан Тюрка, Улицький Остап, др. Цегельський Євген.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 1.

Перший варіант статуту українського клубу-світлиці в Кракові

Листопад 1940 року

ПРАВИЛЬНИК

Світлиці (клюбу) при УОТ в К р а к о в і

Мета світлиці.

1). Метою світлиці є згуртувати членів для піддержування товариського життя, яке через невідрадні умови у нас останніми часами зникає, або переноситься до чужих каварень чи ресторанів, які не можуть заповнити прогалини в плеканні української товариської культури.

2). Відповідно уладжена світлиця має створити своїм членам захистний куток, та об'єднати їх в одну велику сімю.

3). Світлиця, крім того, що має бути вогнищем товариського життя, стане ще й місцем корисної розваги, а тому, крім звичайних сходин, відбуватимуться у ній щонаймеше раз в тижні реферати з ділянок науки, мистецтва та культури, а також різні артистичні виступи, як концерти, літературні вечори та національні й традиційні свята.

Членство в клюбі-світлиці.

1). Передумовою прийняття в членства в світлиці є членство в УОТ, а тим самим УДК. Одначе не всі члени УОТ можуть бути членами світлиці.

2). Членів приймає до світлиці Управа й лише від неї залежить, хто має бути членом світлиці, а хто ні, причому Управа незобов'язана подати причини, чому саме відмовляє комусь членство.

3). Управа може виповісти поодиноким особам членства, коли вони своєю поведінкою чи якимось вчинком провиняться супроти національної честі й чесноти й тим принесуть нечесть світлиці.

4). На поодиноких імпрезах світлиці можуть бути присутніми і нечлени, але їх мусить впровадити член світлиці за порукою ще одного члена та вписом до окремої книги зголошень, яку все матиме у себе господиня світлиці.

Управа світлиці.

1). Світлиця має свою окрему Управу, яка складатиметься з голови УДК, Голови міс. УОТ (як тих, що заступають інтереси місц. громадянства та членів УОТ на зовні) та голови головної

К.С. при УДК.

2). Крім цієї репрезентаційної Управи, буде ще управа технічна, яка керуватиме щоденним життям світлиці. Вона складатиметься з господині, імпрезової референтки, та референтки мистецтва.

3). Обов'язком господині світлиці буде пильнувати ладу та естетики приміщення, справности обслуги та інших господарських чинностей. Вона вводить із знайомить між собою нових членів світлиці.

4). Імпрезова референтка укладає плани тижневих гугірок та окремих імпрез світлиці і перекладає той план на затвердження Управи Світлиці. Вона ж допильновує технічного переведення тих імпрез; підшукує референтів та інше.

5). Референтка мистецтва організовуватиме на терені світлиці виставки з окремих ділянок народнього, плястичного мистецтва. До неї також належатиме плекання вокального мистецтва і т. п.

6). Технічну Управу покликує в порозумінні з головою УОТ та УДК, голова Гол. К.С. На її руки вони складають свої звіти, а вона передає їх репрезентаційній управі та до УДК.

Фінанси світлиці.

1). Видатки, зв'язані з адміністрацією світлиці, а то оплату домівки, опал, світло, передплату часописів та журналів оплату обслуги та інше, складають члени щомісячну вкладку у висоті 5. зл. Вкладка ця лише в поодиноких випадках може бути змінена Управою Світлиці.

2). На урядження та інші одноразові потреби вплачує кожний член одноразове вписове у квоті 5.-зл.

3). На амортизацію капіталу витраченого на урядження та управу домівки уладжуватиме світлиця щомісячно одну більшу платну імпрезу, дохід з якої піде на ту ціль.

4). Поодинокі члени можуть причинитися дарами на зміцнення фінансового стану світлиць.

Мировий суд.

Світлиця має свій мировий суд, вибраний членами для полагоджування всяких можливих спорів на терені світлиці.

Внутрішній правильник.

Для внутрішнього порядку обов'язує ще окремий правильник, уложений господинею світлиці, а затверджений Управою. Цей правильник має бути вивішений на видному місці для загального відома членів.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 11, 12.

Пропозиції Х. Кононенко щодо відкриття Українського клубу в Кракові та кошторис необхідних витрат

6 листопада 1940 року

Справа Українського Клюбу в Кракові

Українське громадянство прикро відчуває відсутність у Кракові якогось такого культурного осередка, де наша інтелігентна верства могла б зійтися, перечитати часописи й журнали, обговорити різні біжучі справи обмінятися думками, вислухати якийсь реферат або почути якусь музичну чи вокальну продукцію. Всі дотепер існуючі льокалі чи установи не відповідають цим вимогам.

Вже в минулому зимовому сезоні виникла думка зорганізувати в Кракові український клюб. На жаль, з причини різних труднощів — думки тієї не вдалося зреалізувати. З осінню цього року, коли знову почалось більше відчувати цю потребу, за зреалізування тієї думки — з доручення УЦК — взялись члени Головної Жіночої Секції і — в порозуміні з Керманичем відділу культурної праці — довели справу до такого стану, що відкриття такої світлиці-клюбу можна зреалізувати вже в найкоротшому часі.

Щодо приміщення, то цю трудність розв'язано в той спосіб, що Українське Освітне Товариство (дотеперішня "Просвіта") в Кракові, при площі Адольфа Гітлера, 12/11. пов. годиться відступити для клюбу дві великі залі. УОТ годиться теж і на те, що та світлиця-клюб буде при ньому при умові, що всі члени клюбу мусять бути водночас членами УОТ. (не всі члени УОТ мусять бути членами клюбу). В той спосіб нема потреби здобувати окремих дозволів на відкриття клюбу, бо в статуті УОТ в

розділі III.9 передбачено (плекання товариської культури), а це саме і є завданням такої світлиці-клюбу.

Клюб мусить згуртовувати й об'єднювати усе наше громадянство, а — з тактичних міркувань — буде найліпше, коли його фірмуватиме Головна Жіноча Секція, а до Верховної Ради увійдуть: голова УДК в Кракові, як відповідальний за все українське організоване життя на Краківському терені, та голова УОТ в Кракові, як репрезинтант установи, що при ній клюб існуватиме, а також голова Головної Жіночої Секції, яко фактично вестиме клюб і відповідати за нього. Для технічного провадження клюбового життя потрібно окремої комісії, яка складалася б з господині клюбу, що вела б господарську ділянку (порядки, кухня і т. п.). На це становище Головна Жіноча Секція пропонує паню Анну Рижевську. До цієї комісії входила б теж референтка імпрезово-пропагандивна, яка б допильновувала б рефератів, гутірок і т. п., що відбувалися б на терені клюбу — на це становище Головна Жіноча Секція пропонує паню інж. Лідію Бурачинську. Нарешті, до цієї комісії входила б і мистецька референтка, що допильновувала б мистецьку сторінку клюбового життя (музичні вокальні імпрези, виставки і т. п.) — таку референтку ще пішукає Головна Жіноча Секція.

Незабаром предложиться до затвердження опрацьований правильник клюбу. З уваги на те, що згадане приміщення на клюб потребує деяких направ та урядження, — потрібно негайно мати готівку, яких 6800 зл. Сума ця вистарчила б на скромне умеблювання обох кімнат, на урядження кухні, на начення, а також на відчищення сходової клітки та необхідні направи (докладний кошторис долучується).

Ця квота може бути трактована, як довготермінова позичка, яку клюб зможе згодом вернуги УЦК.

Сталий місячний бюджет клюбу складатися буде з членських вкладок (пропонується 5 зл. місячно). З доходів різних імпрез та ззвентуальних дарів поодиноких членів. На покриття різних непередбачених початкових розходів, а також на зроблення деяких запасів — треба б брати від вступаючих в члени осіб одноразове вписове (5зл.)

Гроші на урядження клюбу треба б мати якнайскоріше, щоб можна було приступити до необхідних підготовних робіт, що займе досить часу та віддалить відкриття клюбу, а те відкриття треба необхідно приспішити з уваги на домагання громадянства.

Прелімінар бюджету на урядження клюбу в Кракові.

Урядження Великої Залі.

Столики	10	x	70 зл.	700 зл.
Крісла	40	x	50 -"-	1000 -"-
Фіранки на два вікна				85 -"-
Доріжка	10 метр.	x	24 -"-	240 -"-
Обруси на столики				320 -"-
			Разом	2445 зл.

Урядження Читальні

Меблі (фотелі, столи, лямпи і інше)	2200 зл.
Фіранки	85 -"-
Килим	360 -"-
Разом	2645 зл.

Урядження Передпокою

Зеркало, меблі	200 зл.

Урядження Кухні

Кухонне начиння	120 зл.
Столове начиння	500 -"-
Столові прибори (хромовані)	400 -"-
Разом	1020 зл.

Направи, відчищення	250 зл.
Малювання сходової клітки	240 -"-
Разом	490 зл.
Усе разом	6.800 зл.

КРАКІВ,
дня 6 листопада 1940 р.
Др. Х. Кононенко.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 63. —Арк. 9, 10.

Статут жіночої світлиці "Наш Терем" при Українському освітньому товаристві в Кракові

1940 рік

ПРАВИЛЬНИК

жіночої світлиці при УОТ.

§ 1. Назва світлиці. Жіноча світлиця при УОТ носитиме назву "Наш Терем".

§ 2. Мета світлиці.

Жіноча світлиця при УОТ має дбати про товариське співжиття українського громадянства. Повинна створити пригожу атмосферу для товариських зустрічей, плекати товариську культуру, дбати про гарне переведення вільного часу. Жіноча світлиця повинна бути справжнім українським середовищем, що заступило б до певної міри зникаючу привітну гостинність. Тим самим мусить бути й тереном товариських зустрічей українців з чужинцями.

§ 3. Засоби.

Щоб досягнути свою мету, влаштовує світлиця постійну домівку в місці осідку свого УОТ. Домівка мусить бути дбайливо влаштована й старанно вдержана. У тій домівці відбуватимуться: а) товариські сходини із гутіркою щонайменше раз в тиждень, б) товариські сходини без програми в довільній скількості, в) товариські зустрічі українського громадянства з нім. гістьми, г) товариські зустрічі для вшанування ювілею чи привітання гостя.

§ 4. Провід світлиці.

Управа світлиці складається з: 1) голови м. жіночої секції, 2) голови УОТ, 3) референтки гутірок та імпрез, 4) господині світлиці, 5) референтки мистецтва (може бути).

Управу світлиці (референтку імпрез і господиню) визначує і відкликує голова місцевого УОТ-у в порозумінні з головою УДК. Референтка гутірок і господиня відповідають за ведення клюбу перед головою УОТ. Голова Жіночої Секції має в тій роботі дорадчий голос.

1) Обов'язки імпрезової референтки. Імпрезова референтка дбає про щотижневі гутірки у світлиці, її обов'язки є: переговорювати з викладачами та дбати про повідомлення громадянства вчас про імпрези. В однаковій мірі дбає вона й про здій-

снення дальших точок програми, вичисленних під § 3.

2) Обов'язки господині.

Господиня дбає про влаштування і вигляд світлиці. Її обов'язки є подбати про перекуску під час гутірок чи взагалі наладнання харчеву сторінку світлиці. Вона є репрезентативною особою, що витає і прощає гостей під час гутірок чи інших імпрез. Обі референтки світлиці мусять бути приявні при кожній імпрезі.

§ 5. Членство світлиці.

Членами світлиці можуть бути всі члени УОТ. На покриття коштів клюбу мусять складатися члени світлиці, яку визначить провід світлиці. Членські вкладки світлиці стягає місцеве УОТ і відводить загальну суму до диспозиції проводу світлиці.

§ 6. Плян праці.

Плян праці устійнює провід світлиці 1 на місяць. В тій цілі перекладає імпрезова й мистецька референтка ряд гутірок та інших імпрез. Провід світлиці держить контакт із світлицями в сусідніх містах або в Кракові для обміни прелегентами.

§ 7. Імпрезова референтка складає раз на місяць звіт із руху світлиці. Звіт мусить обіймати: а) імпрези з точним означенням і прелегентами, б) скількість присутніх своїх і чужинців, в) характеристика дискусії (жвава, слаба, по можності прізвища дискутантів), г) пляни на майбутнє, припозиції і уліпшення.

Звіт цей мусить бути висланий разом із звітом УОТ до УЦК в Кракові.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 13, 14.

Витяг із спецповідомлення наркома внутрішніх справ УРСР І. Сєрова про діяльність агента НКВС "Українця" на терені Закерзоння

3 грудня 1940 року

Из спецсообщения НКВД УССР № 4500/СН
в ЦК КП(б) Украины о работе агента 5-го отдела УГБ
НКВД УССР "Украинца"

3 декабря 1940 г.

29 сентября сего года на территорию генерал-губернаторства переброшен агент "Украинец". Переброска легендировалась бегством "Украинца" из автозака при перевозке из одной тюрьмы в другую. "Бегство" сопровождалось "стрельбой", поэтому к приходу "Украинца" за кордон там уже было известно о побеге, и "Украинец" был принят с уважением.

Перейдя границу, "Украинец" зашел к Вовруку — референту организационного отдела при оуновском комитете в Грубешове. Там "Украинцу" сообщили, что в оуновских кругах, а также и в гестапо, уже известно о возвращении "Украинца".

За время пребывания в Грубешове "Украинец" оуновскими кругами был окружен вниманием, так как бегство из тюрьмы считается значительным подвигом.

Через несколько дней после прибытия была организована встреча "Украинца" с местным руководителем гестапо, который интересовался отношением украинского населения к Советской власти, деятельностью оуновской организации и отношением молодежи к работе ОУН. На заданные вопросы "Украинец" частично ответил, а затем сослался на незнание их ввиду кратковременного пребывания его в Волынской области в связи с побегом.

После этого "Украинца" из Грубешова повезли в Холм для встречи с бывшими знакомыми с целью информировать его по вопросам раскола среди оуновского провода.

Встретившись с Мохнацким — секретарем ЦК оуновской организации, "Украинец" попросил проинформировать его о делах ОУН. Мохнацкий, узнав "Украинца", обрадовался, повел его в отдельную комнату, рассказал о расколе, показал ряд документов, часть из которых "Украинец" захватил с собой...

В документах, разоблачающих бандеровцев, фигурируют факты, когда против Коновальца было организовано выступление бандеровцев в 1935 г. с целью захвата ими оуновского провода в свои руки.

Один из активных оуновцев, Барановский, разоблачил это выступление, и тогда бандеровцы наговорили на Барановского, что якобы он сотрудничал с польской полицией.

После разгрома Польши в 1939 г., когда Мельник сошелся с Бандерой на почве эмиграции, бандеровцы решили убрать Барановского и представили Мельнику фотоснимки, доказывающие сотрудничество Барановского с польской полицией. Дело было передано в "революционный трибунал". "Революционный трибунал", поддерживаемый Мельником, вынес определение об отсутствии виновности Барановского, но тем не менее Барановский от должности был отстранен.

Одновременно с этим мельниковцы подобрали материал о сотрудничестве бандеровца Горбового Ярослава с органами НКВД и обвинили в этом Бандеру. С этого начался раскол между мельниковцами и бандеровцами.

В настоящее время этот раскол дошел до такого состояния, что сотрудничество Мельника и Бандеры исключается.

Продолжая далее беседу, Мохнацкий завил нашему агенту "Украинцу", что с ним желает разговаривать полковник Сушко, который является заместителем Мельника.

Приехав в Краков, Мохнацкий представил "Украинца" полковнику Сушко. Последний, видимо, знал из докладов оуновца Шухевича о прибытии "Украинца" в генерал-губенаторство и весьма радовался этому случаю, подчеркивая, что предстоит очень много работы, а ценных людей недостаточно.

Сушко сообщил, что из многих посланных в западные области Украины оуновцев обратно возвращается очень мало, значительная часть гибнет при переходе через границу, часть сидит в тюрьмах и, кроме того, организация находится в состоянии раскола, поэтому сейчас организации требуются решительные и преданные люди, которые могли бы вновь пойти за кордон для выяснения положения в западных областях Украины и налаживания работы.

"Украинец", выслушав Сушко, сказал, что если требуется для организации, то "он готов по приказу пана полковника принять любое задание и уверен, что его выполнит".

Сушко был обрадован этим заявлением, пожал ему с благодарностью руку и сказал, что сейчас "Украинец" очень плохо выглядит, видимо, от пережитого в тюрьме, поэтому ему следует отдохнуть, а он, посоветовавшись с руководством, решит

окончательно вопрос о его посылке.

Прощаясь, Сушко дал на дорогу "Украинцу" денег и сказал, что в Грубешов приедет человек, который привезет инструкции. Пароль — картинка с немецких папирос, порванная на две половинки, одну из которых Сушко вручил "Украинцу", а другую вручит тот, кто приедет с инструкциями.

Возвратившись в Грубешов, "Украинец" узнал, что его разыскивают оуновцы бандеровского направления и, более того, бандеровцы хотели арестовать "Украинца" и доставить в Краков к Бандере.

После того, как "Украинец", возмутившись таким отношением, заявил, что он был у Сушко и имел встречу по деловым вопросам, бандеровцы отношение к нему резко изменили в лучшую сторону, и принимали меры к тому, чтобы склонить "Украинца" к работе с ними.

"Украинец", видя, что бандеровцы имеют больший вес у немецкого гестапо, принял решение согласиться с их предложением. 21 ноября прибыл в Грубешов Мостович, привез с собой 1000 рублей советскими деньгами и 200 злотых немецкого выпуска. Кроме того, вручил боевую гранату.

Перед "Украинцем" была поставлена задача: выяснить настроение населения западных областей, подробно информировать оуновцев о расколе центрального провода ОУН, при этом подчеркнуть положительные стороны Бандеры и необходимость установления связи с руководством оуновской организации на Волыни, в частности с его руководителем Скопюком. 25 ноября при содействии переправщиков и Мостовича "Украинец" вернулся на советскую сторону.

В целях наиболее успешной борьбы с оуновским подпольем в западных областях УССР состояние раскола оуновской организации в Кракове является наиболее удобным для широкого внедрения и подчинения нашему влиянию бандеровского направления как наиболее реакционного. В связи с этим нами установлен отец Степана Бандеры — Бандера Андрей Михайлович, уроженец г. Стрый Дрогобычской области, ныне являющийся священником украинской церкви в с. Тростянец Долинского района, которого имеем в виду ввести в дело Кра-

ковского провода...

Народный комиссар внутренних дел УССР

комиссар государственной безопасности 3 ранга Серов.

Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. — М., 1995. — Т. 1. —Кн. 1. — С. 283—287.

Пропозиції референта УЦК щодо відзначення українських свят у Закерзонні

16 грудня 1940 року

Імпрези на селі.

З огляду на новий терен (Холмщина, Лемківщина) треба приступати до імпрез трохи інакше. Імпрези є в цьому терені новиною і мають перешорядне пропагандивне значення. До співучасті нелегко буде жіноцтво притягнути. Тому треба починати від імпрез дитячих.

Дитяча імпреза може бути: сценка, ялинка, Св. Миколай, а на Холмщині — Дід Мороз, свято Матері. Переводити їх спільно з учителькою, або в порозумінні з нею. Вистерігатися усього, що могло б спричинити дітям надто великих коштів. Така імпреза притягне, в першу чергу, батьків і заохотить до праці організаторки.

Особливу увагу треба звернути на оснування аматорського гуртка. Спершу, коли нема в селі охочого інтелігента, треба вести його самому. Відповідні пєси знайдуться в бібліотеці УОТ. Декорація сцени: вказівки а навіть готові куліси підготовляє Секція мистців при УЦК.

Аматорський гурток притягне нам молодь.

До цієї самої катеґорії імпрез належить сільський хор. До нього треба підшукати відповідного диріґента. Ноти має на складі Українське Видавництво — Краків.

Починати від пісень обрядових і народніх, з узглядненням церковного співу. Патріотичні пісні можна видвигнути вже трохи пізніше. Імпрези в новому терені вимагають великого вкладу праці. Дуже часто організаторка муситиме перевести цілу імпрезу сама з технічною сторінкою включно. Притягнути до помочі

сільську дітвору і молодь, а потім жіноцтво. Щоб переведення імпрези ішло справно, а воно має бути певного роду вишколом для майбутніх імпрез у селі, треба зладити собі докладний план праці. У тому плані призначити для кожнього учасника невеличке, але точно означене завдання. Виконання провірювати дуже докладно. При такій роботі організаторка провірить здібності, поодиноких співробітників, так що зможе в кожньому селі підховати собі імпрезовика, або імпрезовичку. Найкраще було б мати в кожньому селі 2-ох — одного до виведення програми, а другого — до технічної частини, як приміщення, білєти, порядок на залі. Якщо вдасться це осягнути, тоді цих двоє людей є відповідальші за переведення кожньої імпрези в селі.

Особливу увагу треба звернути на деякі прикмети імпрези, що в нас усе недомагають, щоб їх не прищіпити також на цьому новому терені.

а) Відповідна програма. Для кожної імпрези треба підібрати програму, узгляднюючи новість терену. Напр., на Лемківщині не переводити надто патріотичних імпрез, а викликати враження виступами хору, танку чи музики. На Холмщині не переводити незвичних свят, як, напр., Св. Миколая, а розпитувати про місцеві звички й підшукати щось відповідного.

Підбирати добрих виконавців із гарним голосом та добрим виступом. Це не дасться перевести відразу, бо спершу селяне будуть отягатися, але треба дбати про те, щоби свята були виконані головно місцевими силами, але лише одна чи дві точки приїжджими. Іде про те, що свято має бути їх власне і щоб також без нагляду могли б пізніше самі свято поставити.

б) Також техніка імпрези мусить бути дуже докладна. Спеціяльну увагу треба звернути на точний початок. Тому назначувати імпрези на час для села вигідний і починати їх навіть коли б заля була порожна. Важне це тому, що неточність — це наша важна національна хиба, й ми від неї сильно терпимо. У новому терені не треба її прищіплювати.

Програма імпрези не повинна бути надто довга. Треба пам'ятати, що виводимо річи нові й часто не зовсім зрозумілі. Тому надто довгі точки (промови, деклямації) — не осягнуть ніякого враження. Програму треба переплітати співами, які все ожив-

ляють публику.

Окремо увагу треба посвятити декорації домівки. Вистерігатися перевантаження сцени чи залі. Декорації мусять бути прості, але дуже виразні, щоби вбивалися в пам'ять. Напр., вистарчить на сцені Герб Тризуба (свято 22 січня), Військовий знак, шабля й шолом (свято Крут), та ялинка (свято ялинки). Точні вказівки, щодо того опрацьовує Секція Мистців.

Референтка Імпрез.

Краків, дня 16.XII.1940.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 62. — Арк. 18—18 зв.

Статут Української світлиці імені митрополита Андрея Шептицького в Кракові

1941 рік

ПРАВИЛЬНИК

Української Світлиці ім. Митрополита Андрея в Кракові.

I. Мета.

Завданням Української Світлиці є: покликати в Кракові до життя середовище для обміну думок у громадянських справах; плекати товариське життя; нести поміч місцевому У.О. Товариству у всіх його завданнях намічених статутом.

II. Відношення до У.О.Т-ва.

1. Українська Світлиця є секцією У.Т.Т-ва в Кракові. Відношення Української Світлиці до У.О.Т. є унормоване — постановами статуту У.О.Т.

2. Голова У.О.Т. іменує голову Світлиці й відкликує його в порозумінні з референтом культурної праці про У.Д.К.

3. Голова У.О.Т. має вгляд у книги й діловодство Світлиці.

III Управа Світлиці.

1. Голова Світлиці добирає собі управу

2. Управа Світлиці складається з голови, заступника голови, секретаря і 2-ох членів.

3. Управа:

а) приймає й виключає членів;

б) устійнює бюджет;

в) рішає про зміну правильника і зміни в бюджеті.

На випадок спору поміж членами Світлиці покликує мировий суд з-поміж членів Світлиці.

IV. Члени.

1. Членами Світлиці може бути лише член У.О.Т. в Кракові, що покінчив 21 рік життя та є діяльним у громадському житті.

2. Нового члена приймає голова Світлиці на основі внеску підписаного двома членами управи. Внески у справі прийняття члена полагоджені відновно залишаються без відповіді. Про прийняття члена голова повідомляє одного з внескодавців.

3. Обов'язком члена є:

а) дбати про добру славу Світлиці,

б) брати активну участь у житті і праці наміченій Світлицею,

в) берегти майна й уряджень Світлиці,

г) вплачувати точно членську вкладку,

д) виконувати всі доручення управи Світлиці.

4. Права члена:

а) користати з моральної піддержки всіх членів Світлиці,

б) користати з усіх уладжень Світлиці,

в) належати до управи Світлиці,

г) уживати виказки Світлиці.

5. Голова виключає членів Світлиці, коли член:

а) утратив членство УОТ,

б) не виконує обовязків члена,

в) своїми вчинками, словами або занедбаннями утруднює діяльність Світлиці.

6. Окрім членів, мають вступ до домівки Світлиці:

а) гості української або німецької Національності, впроваджені членами,

б) жінки членів.

На впровадження гостя до домівки треба дістати дозвіл голови або секретаря Світлиці.

V. Господарські справи.

а) Господарка Української Світлиці основується на бюджеті,

ухваленому Управою.

б) Управа має право переступити видатки, передбачені бюджетом, якщо є засоби на їхнє покриття.

в) На приходи Української Світлиці складаються:

1. місячні членські вкладки у висоті....,

2. надзвичайне оподаткування, яке накладає управа одноразово, або на кілька місяців на покриття обстановки Світлиці,

3. кредити, що їх має право затягати до висоти.....% передбаченої в бюджеті суми доходів.

VI. Нормальні видатки обіймають:

а) чини за домівку,

б) закупно обстановки,

в) передплату часописів і журналів,

г) удержання порядку в домівці, винагороду персоналу,

д) сплату довгів, затягнених на обстановку,

е) творення резерв,

ж) інші видатки, зв'язані з діяльністю Світлиці.

Надвижку видатків, що залишається по покритті нормальних видатків, передає Світлиця до У.О.Т.

VII. Домівка.

а) Управа оголосить правильник домівки, до якого всі особи в домівці мусять пристосуватись.

б) Управа доложить всіх зусиль, щоб домівка була якнайкраще влаштована та мала якнайкращий вигляд.

в) Управа Світлиці заключує умову з господинею клюбу, що вестиме буфет та наглядатиме за обслугою. Умова мусить бути того роду, щоб голова має право кожночасно усунути господиню чи обслугу з домівки, коли б того вимагала діяльність, або культурний рівень Української Світлиці.

Краків, 1941.

Чернетка. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 63. — Арк. 17—19.

Звіт представника відділу пропаганди УЦК на Люблинський дистрикт Б. Галайчука про загальнополітичні події за січень 1941 року

2 лютого 1941 року

Представник Відділу Пропаганди
Українського Центрального Комітету
на Люблинський дістрікт Люблин 2 лютня 1941

Відпис

Звіт за січень 1941 р.

Настрої серед українського населення переходять деяку еволюцію. На загал старше покоління, колись активне в громадянській праці, чується дальше обиджене, що йому не передбачено важнішої ролі в теперішньому відродженні Холмщини. Тому глядить трохи скептично — тримається осторонь. Навпаки, молодь зжилася з галицькими учителями, охоче співпрацює з ними в культурно-осв. ділянці. Холмщаки на загал охоче горнуться до УОТ і Курінів Молоді, не відмовляються від грошевих пожертв, але не хочуть вписуватись у члени, щоб не наразитись на переслідування на випадок поважніших змін.

Пригнічуючо ділають на українське населення польські поліцаї та війти, які залишилися ще в деяких повітах та стараються якнайбільше дошкулити — дальше часті шарварки, важкі контингенти та страх перед недалеким примусовим вербунком до праці в Німеччині. Це все викликує апатію, недовірря, неохоту до громадянської праці, легковаження супроти УДК та їхніх підбудівок — з другого боку творить догідне підложжя для комуністичної акції.

Та остання уживає, мабуть, різних засобів, з яких дійшли до мого відома два: 1. Селяни дістають із СССР листи з описами, як там добре живеться, з виразним підтекстом, що там нема контингентів. 2. Деякі холмщаки, які вернулися із СССР, оповідають: "Я вернувся, бо думав, що тут буде ліпше: якби був знав, як тут живеться, був би не вертався". Коли ж біженці з-поза Буга й то холмщаки — представляють совітську дійсність у вірних себто, темних красках — їм односельці не вірять. Зле вам поводилось там — мовляв — бо не хотіли працювати: людям праці там добре живеться. Супроти такого наш актив не знає, як реагувати; треба б опрацювати добрий плян протикомуністичної акції, не залишаючи того завдання нашим

низовим клітинам.

Під впливом агітації селяни деяких околиць — головно з Володавщини й Грубешівщини — втікають за Буг. З Володави втікло навіть 2 службовиків Союзу Кооператив, що поставило Союз та Делегатуру у неприємне становище супроти влади. Як не зуміємо запобігти тому, наш престіж може поважно обнизитися в німецьких очах — а тимчасом причини комуністичних впливів незалежні від нас. Уважаю, що ситуація вимагає поважної інтервенції у влади — слід звернути увагу на небезпеку та просити, щоб усунути причини невдоволення, яке дає поле попису комуністів. Необхідно було би вплинути на Бецірклянвірів, що зле поводяться з нашими селянами, усунути польських війтів і поліцію, старатися затруднити українські робітничі континенти окремо від польських — на наших землях, як можливо, у кращих умовинах праці, зокрема, слід було би подбати, щоб українські дівчата на примусових роботах були зосереджені у небагатьох місцевостях під опікою поважних громадянських чинників. Висліди тих інтервенцій треба б подати до загального відома, щоб успокоїти затривожену опінію. Можливо, що влада виявить більше зрозуміння для тих справ, бо органи безпеки мабуть тепер поважніше оцінюють комуністичну небезпеку. Як зачуваю, йдуть арештування комуністів, німецька гранична сторона дбайливо береже кордон.

У справах, де можливо помогти, зокрема, де німецька влада справді не може піти на ніякі полегші для українців — слід, на мій погляд, впливати на українське населення, щоб терпеливо, з вирозумінням, брало участь у тягарах, викликаних воєнним часом, які двигає вся Европа, разом з невтральними державами. Що після війни ситуація зміниться, чого запорукою є устрій, який у Німеччині (райх) дав такі гарні висліди у суспільній та господарській царині, взяв під дбайливу опіку хліборобство.

Уважаючи, щоб занадто не наразити свого престіжу та довірря мас, треба працювати в обох напрямах над усуненням небезпечної для нас атмосфери невдоволення. Це побажане і з того огляду, що нім. органи при намічуванні лінії відношення до українців беруть у рахубу поміч українського населення в господарській ділянці.

З дрібніших причин невдоволення серед українців треба згадати про доволі високі грошеві кари, які Штадтгавптманшафт наложив на люблинських українців, що не виробили собі легітімації, бо чекали на українські виказки, обіцяні з УДК; невдоволення звертається проти УЦК і УДК. Прикре враження робить факт, що тутешнім українцям відбирають радіоприймачі.

Непідписана копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 9—9 зв.

Звіт представника відділу пропаганди УЦК на Люблинський дистрикт Б. Галайчука про події культурно-освітнього життя за січень 1941 року

2 лютого 1941 року

Представник Відділу Пропаганди
Українського Центрального Комітету
на Люблинський дістрікт Люблин 2 лютня 1941

Учителі вже здебільша пізнали терен, тому оминають нетакти (легковажні вирази про холмщаків, фірерські жести, релігійні диспути). На релігійному відтінку на загал відпруження: з грек. кат. сторони не помітив я ніякої активности, за вийнятком василіяна о. Янтуха з Кристинополя, який їздить по Грубешівщині та старається навертати на унію (інформації зібрані в Замісті). У тій справі необхідна інтервенція УЦК і протоігумена Василіян. Поганий вплив мало непорозуміння між православними і гр. кат. на ревіндикований костел у Грубешові, колишню унітську церкву, яке покінчилось компромісом: православні дістали церкву, але гр. кат. можуть нею користуватись. Варто б остерегти гр. кат. духовенство на Холмщині, щоб не допускало до таких ситуацій й не домагалось для себе колишніх церков у чисто православному краї.

Русофільська частина православного духовенства залякана енергійною поставою архиєпископа Іларіона, на загал на борзі перемалюється на синьо-жовто — виголошує патріотичні проповіди, не інтригує проти учителів. Зате на окраїнах (Радинщина, Красноставщина, дальші закутки Замійщини) русофіль-

ські священики дальше агресивні. Отверто саботують розпорядки про українську мову — вимову у церкві, цькують проти учителів. Були випадки, де священик з проповідниці кричав, показуючи на учителів: це уніяти, які хочуть забрати нашу церкву! Гоніть їх буками!

У Більщині й Радинщині йде ще подекуди білоруська диверсія. Останній час, щоб знайти розв'язку питання калакутів — створити для них окрему гієрархію з наших свідомих священиків біритуалістів чи чимсь іншим способом приступити до приєднання того елементу.

Москвофільські священики на згаданих окраїнних теренах підривають повагу архиєпископа Іларіона — натякаючи виразно, що українська вимова — це перший етап до введення унії. Прошу мені дати інструкцію, чи про того роду факти маю інформувати Холмську консисторію й у якій формі.

Непідписана копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 10.

Лист провідного діяча Українського Центрального Комітету на Люблинщині Б. Галайчука представникові відділу пропаганди УЦК, уповноваженому на Луківський регіон В. Сори з вимогою активно підтримувати розвиток українського життя

8 лютого 1941 року

Представник відділу пропаганди
Українського Центрального Комітету
на Люблинський дистрикт

Люблин,
8/2 1941.

Високоповажний пан
Мґр. В. Сори
Луків, Цєшковізна, 59

У відповідь на Ваше письмо з 2. ц. м. стверджую, що недостача організованого українського життя та української інтелігенції — у більшій скількости — в районі Вашої Делеґатури зовсім не звільнює Вас від обов'язку слідкувати за настроями українського населення, реаґувати на небезпечні прояви (інструкція ч. 2, § 2) та звітувати. Навпаки — в тому напрямі треба навіть звернути пильну увагу, бо чув я, що у Радинському повіті йде

інтензивна русофільська агітація: деякі священики-русофіли отверто саботують українізаторську акцію Холмського Архієпископа, називають українізацію Богослуження вступом до введення Унії, підбехтують селян проти українських учителів і т. п. З другого боку, каламутить воду якийсь польський ксьондз.

Роботи є досить — і її необхідно виконати. Тому згідно з письмом УДК Радин з 28/I уважаю Вас кореспондентом на район Луків та очікую від Вас звітів і повнення інших обов'язків, з'ясованих у інструкціях.

Слава Україні! (мґр. Б. Галайчук)

Люблин, вул. Складовської, 48/6.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2.— Спр. 46. — Арк. 17.

Лист керівників Українського Центрального Комітету до свого регіонального підрозділу у Володаві про організацію виставки українського народного одягу 12 березня 1941 року

12 березня (194)1

До
Українського Допомогового Комітету
Делеґатура у Володаві до руки
Вп. Ольги Базильків (референтки)
виставки народньої ноші у Володаві

Із Вашого листа з 27.II. ц. р. прийняли ми до відома дату виставки народньої ноші. Шкода тільки, що Ви поставили її так близько Великодніх свят. Тоді важко буде стягнути довколишніх селян, а варто, щоб вони виставку оглянули. Тому радимо постаратись про те, щоб бодай найближчі села її відвідували.

Як іде справа збирання місцевих строїв? Звертаємо Вашу увагу на те, що Володавщина повинна показати щось дійсно гарного, бо тільки в тій околиці, поза Лемківщиною, є ще первісний народній побут. Охоче погоджуємось доповнити виставку експонатами з інших околиць. В тій цілі вишлемо свою відпоручницю, що допоможе Вам також влаштувати виставу. Але головною підставою повинні бути місцеві експонати з тканин,

вишивок, кераміки та народніх строїв. Тому просимо Вас звернути на те бачну увагу. Коли б Ви могли зібрати гарний перегляд Вашої околиці, можемо зацікавити Вашою виставкою тутешній Уряд Пропаганди, і той вишле туди світливців та кореспондентів.

Добре було б влаштувати під час виставки вечір українських обрядів. Та з огляду на близькість Великодніх свят ледве чи вдасться Вам стягнути тоді селян. Одначе радимо це мати на увазі й може в червні влаштувати таке свято під голим небом. Це виглядає куди краще, як у залі, і знову могло б перейти з подвійним успіхом, як вечір народньої ноші в Сяноці.

Чекаємо вісток

Слава Україні!

Керманич Освідомного Відділу Провідник УЦК

Копія, підписана В. Кубійовичем.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 10.

Звіт кореспондента відділу пропаганди УЦК по Замостенському округу Петра Зубрицького про діяльність у березні 1941 року 27 березня 1941 року

ЗВІТ З ДІЯЛЬНОСТИ

референта пропаганди за час

від 1 березня 1941 до 25 березня 1941

В тому часі дається відмітити 2 відрадні прояви, а саме: урухомлення діточого садка в Замістю з днем 18-го березня 1941 і обітниця введення православного населення Замістя в посідання церкви, що вже мало наступити перед кількома місяцями, а остаточно мрія здійсниться в перших днях квітня 1941. (Вже віддано в посідання). Рівночасно мають одержати з поворотом свої церкви 3 села в Замійській окрузі: Ярчів, Тарноватка та Сопоцький Майдан.

Досить успішно поступає справа збірки на допомогу укр. студ., так у самому місті, як і на провінції. На провінції багато причинився до успіхів збірки самоврядний інсп. Зелізка. До кінця квітня 1941 буде зібраних до 1500 зол., а це за час около 1/2 року доволі показна сума.

Дещо гірше стоїть справа рільнича, головно з цього приводу, що в Замістю і досі ще нема агронома, що урухомив би та вів далі агенди ріль. господаря. В правді при Повіт. Союзі у Томашеві є агр. Симко, але він своєю працею обіймає лиш округ Томашева — а до Замістя треба би конечно осібного агронома.

З весною є багато важних рільничих справ, які доконче вимагають фахової полагоди, а з них найважніші: справи весняних засівів, доставки контингентів та посередньо із цим зв'язаної справи служби Батьківщині.

Особливо справа контингентів з причини невідповідної полагоди викликала в деяких місцях небажані наслідки, що немногі рільники, які не доставили бажаної скількости збіжжя та живої худоби, покинули свої домівки та перейшли на той бік Збруча (очевидно, це — помилка, правильно — Буга. — *В. С.*). Також ограничення убою звірят (свиней та телят) з приводу недокладного оголошення на місцях спричинило немало діймаючих кар на тих, хто провинились - а це можна б було оминути, якщо б людність на місцях була вчасно освідомлена.

З рамени УДК використовують всяку нагоду, щоб людей у цьому напрямі освідомити та охоронити від строгих кар.

Також справа обсади місць війтів по волостях із українським населенням ще не належно поладнана. Досі є лиш 3-х війтів українців у Замійській окрузі. Призначення одного українця війтом для волості Лашів стрічає перепони із боку деяких місцевих невідвічальних одиниць. Їм вже звернено увагу з Комітету, що потрібна робота не буде толерована. Із відрадних проявів в Замійщині належить відмітити набуття через Комітет 4 мандрівних бібліотек, які будуть скеровані в найбільш цього потребуючі місцевости, в першу чергу в Тишовеччину. Рівно ж справа урухомлення осередка здоровля в Замістю належить до додатніх об'явів. Через несподіваний виїзд одинокого лікаря українця д-ра Загайка до Кракова — справа ця дізнала проволоки.

Шевченкові роковини ще не відбулися, але це вже не з вини аранжерів, лиш з цієї причини, що в міжчасі військо зайняло

залю Комітету. Свято відложено до 6.IV. В програму входить теж реф. знаного шевченкознавця проф. Зайцева з Варшави, якого в тій цілі запрошено до участи в святі.

Замістя, дня 27.III.1941 П. Зубрицький

Оригінал. Рукопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 48. — Арк. 19—19 зв.

Довідка про мережу українських навчальних закладів у Генеральній губернії станом на 31 березня 1941 року
Після 31 березня 1941 року

Статистика українських народніх шкіл у Генеральній Губернії. Дані з 31.III.1941.

Область:	Повіт:	Число шкіл	Число дітей	Учителі:	Завваги:
Краків	Краків	1	238	4	
	Новий Торг	3	357	5	
	Новий Санч	40	4795	72	
	Ясло	83	8392	125	
	Сянік	191	19505	341	
	Нім. Перемиш.	5	327	6	
	Ярослав	66	7337	109	
	Ряшів	5	447	7	
	Тарнів	1	37	1	
Разом		395	41935	670	
Люблин	Люблин	4	377	7	
	Янів Любл.	2	102	2	
	Білгорай	48	6344	86	
	Замістя	73	6742	102	
	Грубешів	171	17012	253	
	Холм	132	12255	171	
	Красностав	10	971	14	
	Радвал	13	1323	17	
	Біла Підляс.	59	4349	62	

Разом		512	49475	714
Варшава	Варшава	1	253	9
Радом	Радом	1	23	1
	Кельці	1	27	1
	Ченстохова	1	21	1
	Томашів Маз.	1	30	1
	Петриків	1	25	1
Разом		5	126	5

Приватні народні школи

Краків	Нім.Перемишль	1	310	6
	Ярослав	1	22	1
Люблин	Радинь	2	41	2
	Біла Підляс.	8	159	8
Разом		12	532	17

Зіставлення:

Прилюдні народні школи :

Область Краківська:	395	41935	670
-"- Люблинська:	512	49475	714
-"- і інші разом	6	379	14
Разом	913	91789	1398

Сільсько-господарські професійні школи

Ч.п.	Місцевість	Повіт	Число учеників	Учителі
1.	Радимно	Ярослав	431/211/220/	Т. Краснолуцький Анна Садовська Анна Бродиш
2.	Кривча	-"-	333	Інж.Гордієнко
3.	Нім. Перемишль	-"-	98	Інж. Томащук Вол.
4.	Одрехова	Сянік	450	Д-р Залуцький З. Інж. Шевченко Бандрівчак Ольга Костечко Катерина
5.	Балигород	Сянік	350	Вільчинський Мирон Богачевська Любомира Мричко Володимир Кмич Михайло
6.	Тісна	Сянік	276/152/124/	Божок Гр. Ясінська Степанія

				Бубняк
7.	Маластів	Ясло	190/90/100/	Інж. Капля А.
8.	Криниця	Новий Санч	160	Інж. Усенко Данило
9.	Явірки	Новий Торг	80	Григорчак

Торговельні школи

Ч.п.	Місцевість	Число учен.	Число кляс	Учителі:
1.	Ярослав	56	2	Бачинський Леонід
				Капій Мирослав
				Михальчишин Ярослав
				Гарабач Ольга
2.	Сянік	42	1	Ганківська Анна
				Малиновська Мирослава
				Климкович Остап
				Обаль Петро
				Венгринович Степан
				Винницький Гнат
				Д-р Рабій Евгенія
				Мартин Калина
				Чопей Василь
3.	Белз	102/35 дівчат/	3	Демчук Антін
				-"- Емілія
				Лоґінська Олена
				Козира Роман
				Процик Володимир
				Котис Мирослав
				Козак Юрій
				Д-р Вергун Теодор
4.	Грубешів	100	4	Козлюк Петро
				4
5.	Володава	155	3	Інж.Ліщинський Мих.
				5
6.	Біла Підляська	123	4	Познахівський Микола
				Федіникова Степанія
				Мадич Володимир
				Кміт Михайло
				Шумовська Ірина
7.	Тернoберег	30	1	Козак Ілля

	Пов. Білгорай.			Савчин М.

Школи домашнього господарства

1.	Ярослав	30	1	Ціховляс Марія
				Пасічник Степанія
				Лосиняк Катерина
				Поліха Теодор
2.	Сянік	42	1	Іванів Бронислава
				Савчак Ірина
				Малиновська Мирослава
				Д-р Рабій Евгенія
				о. Чопей Василь
3.	Кристинопіль	24	1	М-р Варецька Теодозі
	Пов. Грубешів			Проців Анна
				Мацьків Параскевія
				о. Юник Степан
4.	Холм	46	1	Савич Марія
				Варварова Галина
				о. Сагайдаківський А.
5.	Голя, над Володава			
	Пов. Холм	40		Баховна З.
				Денисенко Сулима
6.	Володава	21		Гатало Катерина
7.	Балигород			Юрків Емілія

Купецькі професійні школи

1.	Ярослав	62	1	Бачинський Леонід
2.	Сянік	45	2	Чиж Евген
				Винницький Гнат
				о. Чопей Василь

Промислові школи

1.	Ярослав	32	1	Бачинський Леонід
				2
2.	Нім. Перемишль			Інж. Турко Богдан
	слюсарська школа			2
3.	Сянік	22	1	Чиж Евген
	3-річна столярська школа			Сидурко Юрій
				Винницький Гнат

				о. Чопей Василь
4.	Холм	175	5	Інж. Тракало Василь
	3-річна реміснича школа			5
5.	Холм	70	2	Інж. Тракало Василь
	Технічна-фахова школа			
	Промислові школи (для дівчат)			
1.	Нім. Перемишль	33	1	Левкевич Ольга
				2
2.	Грубешів	40		Ставницька Олекс.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 3. — Спр. 24. — Арк. 7—12.

Постанови II Великого Збору революційної ОУН, ухвалені в Кракові в квітні 1941 року

Квітень 1941 року

ПОСТАНОВИ II. ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

1941.

Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою нового українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що в вогні боротьби проти наїзників, оформився в окрему політичну організацію — в Організацію Українських Націоналістів.

Перші почини надати українському націоналістичному рухові організаційних форм сягають 1900 року, коли то Микола Міхновський почав на Лівобережній Україні закладати перші націоналістичні гуртки для боротьби за державно-політичне визволення України з під ярма царської Росії. Націоналістичні гуртки Міхновського були передвісниками організованої націоналістичної сили. Основи для націоналістично-визвольної організації поклав після упадку Української Держави 1920 року полк. Евген Коновалець, створивши й розбудувавши "Українську Військову Організацію" (УВО), а згодом у 1929 р. на I Конгресі Українських Націоналістів — поклавши до життя ширшу Організацію —

Організацію Українських Націоналістів (ОУН).

ОУН розширила простірно революційну акцію на всі українські землі, та повела боротьбу проти всіх наїздників, зокрема на Західніх Українських Землях. ОУН за поміччю широкої організаційної сітки вела всі масові та всі одиничні протипольські, а після упадку Польщі — протимосковські акції. Основні відмінності умовин революційної праці на Східньо-Українських Землях не дали змоги досягти Організації того рода зовнішньо-політичних успіхів, які здобула ОУН в боротьбі з Польщею. Так само й на українських землях під румунською займанщиною головна увага організації була відведена в справі творення й вкорінення організаційної сітки. На Закарпатті ділом ОУН була боротьба за українську державу, акт проголошення самостійности в 1939 р. й сама збройна оборона перед мадярськими наїздниками.

Визвольно-революційну боротьбу за визволення всіх українських земель і за з'єднання їх в одну Соборну і Незалежну державу вела ОУН, спираючись на власні сили українського народу та відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, а зокрема на історичних ворогів України.

Наслідком того було, що на різних місцях широкої української землі у різних роках нерівної боротьби обеззброєного українського народу з перевагою різнонаціональних ворожих сил росло й кріпшало одне, незломне невміруще бажання: здобути власним трудом владу на своїй землі.

За 20 років визвольно-революційної боротьби українського націоналістичного підпілля ота свідомість стала власністю широких шарів українського народу. Чужинецьке панування в усій основі підтвердило правдивість націоналістичного твердження, що українцеві нема життя без власної держави: "Здобудеш Українську державу, або згинеш в боротьбі за неї".

Другий успіх нашої дотеперішньої революційної боротьби проти чотирьох держав-окупантів, це зорганізування реальної людської сили, готової й придатної до боротьби за цілі українського націоналізму. Серед успіхів і невдач революційної боротьби проти ворогів України, в ворожих тюрмах і партизанських лісах, по містах і селах України виростало, гартувалося й

набирало бойового досвіду нове покоління українських націоналістів-революціонерів. Воно вийшло тепер на чоло визвольно-політичного руху цілого українського народу, як єдина політична організація, що за всяких умовин незмінно несе свої бойові прапори.

Шлях боротьби й політичні напрямні революційно-визвольної акції для тих націоналістичних залог українського підпілля визначує найвища установа ОУН — Великий Збір ОУН.

Перший Великий Збір відбувся в 1929 р. Він покликав до життя Організацію Українських Націоналістів на чолі з полк. Е. Коновальцем і в своїх постановах означив загальні світоглядові заложення, політичні напрямні та устроєві форми ОУН.

Другий Великий Збір ОУН відбувся 20 років пізніше в 1941 р. За той час ОУН стала поважним, а то й керівним чинником у визвольній боротьбі українського народу, перетривавши переможньо всі скажені заходи ворогів стерти Організацію з лиця землі.

Найтяжчим ударом, що його зазнала в тому часі Організація Українських Націоналістів, була смерть Вождя ОУН, полк. Евгена Коновальця, з руки агента Москви в 1938 році напередодні вирішних для України подій. Цей удар викликав глибоке стрясення та спричинив різні внутрішні ускладнення в ОУН, але сили Організації не знищив і не послабив. У третю річницю смерти Вождя сили ОУН вже многократно більші, як за його життя. На місце поляглих сотень стали тисячі.

Останні роки принесли основну зміну політичного положення українського народу й започаткували далекосяжні переміни на українських землях. Упадок польської держави й румунської окупації на Західніх і Південно-Західніх Українських Землях і включення їх у тимчасовий склад СССР та загорнення Закарпатської України Мадярщиною з одного боку, а з другого европейська війна наполеонівського масштабу, нечувано швидка й далекосяжна зміна політичного обличчя цілого европейського континенту, а зокрема безпосередня близкість вирішних для долі України кінцевих днів війни — ось загально-політичні причини, що створили невідкладну потребу скликати II. Великий Збір ОУН, провірити дотеперішні політичні позиції Організації Ук-

раїнських Націоналістів, вирішити й устійнити напрямні визвольної політики в обличчі грядущих подій та достосувати методи й тактику боротьби до нової, зміненої політичної ситуації.

Внутрішньо-організаційні ускладнення й довготривалий етап тимчасовости, що повстав в Організації після смерти Вождя теж вимагали авторитетного й остаточного вирішення. Користуючись переходовим станом, що в Організації після морду Вождя не було легальної влади, деякі опортуністичні елементи на спілку з одним польським провокатором захопили були владу в ОУН і проголосили "вождем" одного із своїх людей інж. А. Мельника. Щоб цьому фактові надати сповидних форм легальности, скликали вони в 1939 р. зїзд, який незгідно з обовязуючим Устроєм назвали II. Великим Збором Українських Націоналістів і на тому зїзді затвердили факти ними доконані. Організації загрожувала небезпека опортунізації й розкладу. Покінчити з станом тимчасовости в Організації і з небезпекою розкладу в Організації було другим завданням II. Великого Збору ОУН в 1941 р.

II. Великий Збір ОУН з 1941 р. являється на шляху нашої боротьби започатковуванням нового етапу дороги до тих же самих найвищих і незмінних ідей українського націоналізму, що за них боролись ми ввесь час. Другий етап боротьби не значить заперечення першого й перекреслення першого. Це дальший, конечний ступінь вперед. Без досвіду минулої боротьби він не був би можливий. Нове політичне положення, відмінності умовин революційної праці й далекосяглі наслідки нашої роботи вимагають політичного дозброєння й найдоцільнішої тактики боротьби.

Під кутом отих вимог II. Великий Збір ОУН виносить свої постанови.

ПРОГРАМОВІ ПОСТАНОВИ.

1. Організація Українських Націоналістів визнає, що боротьба за силу й добро української нації є основою нашого світогляду, всесторонній розріст, сила, здоровля й добробут українського народу — це наша найвища ціль.

2. Тільки вповні Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові свобідне життя й повний всесто-

ронній розвиток усіх його сил.

3. Тільки шляхом революційної боротьби з наїздниками здобуде український нарід свою державу.

4. Тільки справедливий, націоналістичний суспільний лад буде основою сили Української Держави й основою вільного життя цілого українського народу.

Тому Організація Українських Націоналістів бореться:

1. За Суверенну Соборну Українську Державу, за владу українського народу на українській землі.

2. За Організацію Української Держави на основах: сильної влади, сильної національної армії й флоти та єдиної політичної організації провідного національного активу.

3. За планову організацію цілого господарського й суспільного життя в Українській Державі на таких основах: а) рівність всіх українців у правах і обов'язках супроти нації й держави, б) поділ на різні заняття й фахи та відповідно до цього виробничі й професійні організації, побудовані на засаді продукційного солідаризму й рівноправности всіх працюючих, в) власником усеї землі й вод, підземних і наземних, багатств, промислу й шляхів комунікації є сам Український Нарід і його Держава, г) українська земля українським селянам, фабрики й заводи українським робітникам, український хліб українському народові, вільна ініціятива вільних людей; загальне й повне право власности на продукти своєї праці; обмежене приватне, кооперативне й спілкове право власности на господарювання землею й верстатами для тих, які в них працюють; державна власність важкого промислу й транспорту; вільна торгівля нижчих ступнів; законне обмеження зисків, усунення всякої спекуляції та самоволі й недбальства в господарці; інтенсивна розбудова всіх галузей народнього господарства, щоб воно стало основою могутньости Української Держави; повязання в цілому житті — вільної творчої ініціятиви, праці й власности громадян — ініціятивою, плановістю, організованістю й контролею держави — в одну нерозривну цілість; д) законна участь робітників у кермі й зисках підприємст; за кращу працю — краща платня; забезпечення законом найменшої платні за

працю, вистарчаючої на повне удержання робітника та його рідні; забезпечення здорових умовин праці в копальнях, фабриках, варстатах, та всіх місцях праці; забезпечення платних відпусток і заспокоєння всіх потреб здоровля й культури; е) загальне й повне забезпечення на старість та в випадках каліцтва й нездібности до праці всіх громадян, є) основою багатства народу є, в першу чергу, здібности й праця всіх членів національної спільноти. Тільки праця й її видайність є мірилом вартости кожної одиниці та основою її суспільного становища.

ОУН бореться:

4. За планову організацію українською державною владою народнього здоровля, розросту й тугости української раси шляхом: а) загальної, обовязкової, безплатної лікарської опіки й використання всіх здобутків лікарських наук та лічничих заведень для цілого загалу, б) допомоги чисельним родинам, в) опіки й охорони матерей і дітвори, г) піднесення стану народнього відживлення, мешкання й рівня цілого життя, д) плекання фізичного здоровля народу.

5. За організацію шкільництва на основі загального, безплатного образування для всеї української молоді й особливого виховання здібнішої дітвори;

За перевиховання цілого українського народу в дусі славних традицій української історії;

За усунення чужих розкладових впливів;

За новий героїчний зміст української культури.

6. За свободу сумління й релігійних культів непротивних моральній силі нації й інтересам Української Держави.

7. ОУН бореться проти комуністичного світогляду, проти інтернаціоналізму й капіталізму та проти всіх поглядів і струй, що несуть ослаблення животних сил народу;

ОУН бореться за знищення неволі, за розвал московської тюрми народів, за знищення цілої комуністичної системи, за знищення всіх привілеїв, поділів і різниць на класи та всіх інших пережитків і пересудів.

8. ОУН бореться — за свободу всіх народів поневолених Москвою та їхнє право на своє власне державне життя.

9. ОУН змагає — до зєдинення всіх українців в одному визвольному фронті Української Національної революції та організує й творить політично-мілітарну визвольну силу, здібну перевести збройний зрив, здобути Українську Державу та кермувати нею.

10. ОУН іде в боротьбі за здійснення заповіту Великого Пророка України Тараса Шевченка, революційним шляхом Коновальця, шляхом Святослава, Володимира Великого, Хмельницького, Міхновського й Петлюри, шляхом боротьби за славу й велич Золотого Тризуба.

ПОЛІТИЧНІ ПОСТАНОВИ

1. Організація Українських Націоналістів бореться за Суверенну Соборну Українську державу, за визволення поневолених Москвою народів Східньої Европи й Азії, за новий справедливий лад на руїнах московської імперії, СССР. Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіми силами революційну боротьбу за визволення Українського Народу без огляду на всі територіяльно-політичні зміни, які зайшли б на терені Східньої Европи.

2. Єдиним шляхом до осягнення наших цілей є Українська Революція в московській імперії СССР в парі з визвольною боротьбою поневолених Москвою народів під гаслом: "Свобода народам і людині".

3. Організація Українських Націоналістів стає на чолі тих українських революційних течій та співпрацює з тими революційними рухами поневолених народів Москвою й з тими державами, що змагають до повного розвалу СССР. Організація Українських Націоналістів визнає союзниками України всі держави та політичні угрупування й сили, що заінтересовані в розвалі СССР та створенні ні від кого незалежної Суверенної Соборної Української Держави. Відношення ОУН до держав та політичних рухів перерішується їхнім протимосковським наставленням, а не більшою чи меншою політичною співзвучністю з українським націоналістичним рухом.

4. СССР, це новітня форма московського імперіялізму, що доводить поневолені народи й країни до національного, культурного й економічного застою та руїни. Тільки державне уса-

мостійнення поневолених Москвою народів Европи та Азії й свобідна співпраця між ними доведуть до всебічного розвитку.

5. Організація Українських Націоналістів бореться проти всіх родів московського імперіялізму, тому поборює всі ті протирежімні організації й рухи в СССР і поза СССР, що змагають до збереження Московської імперії, в якій-небудь формі та до нового поневолення немосковських народів.

6. Окупація Західньо-Українських Земель, Буковини й Бесарабії Москвою в рр. 1939—40 та поширення панування Москви на територію прибалтійських народів (Литви, Латвії, Естонії, Фінляндії й Білорусії) скріплює протимосковські сили в СССР.

7. Через окупацію Полісся, Волині, Галичини, Буковини й Бесарабії Москвою, національний актив тих земель включився в єдиний протимосковський фронт боротьби. Національно-свідомий, політично-вироблений, вільний від наслідків розвкладової політики Москви актив Західньої України посилює революційні сили Наддніпрянщини. Майбутнє Західньої України зв'язане злучно з національно-визвольним рухом усього Українського Народу. Тому ОУН поборює шкідливі для справи визволення думки, про можливість сепаратного вирішення долі Західньої України.

8. Основою нашої праці й боротьби в Україні та в цілому СССР є революційно-визвольна боротьба українського народу проти Москви за Суверенну Соборну Українську Державу та платформа спільної боротьби поневолених народів проти московського імперіялізму. При творенні єдиного протимосковського революційно-визвольного фронту боротьби рішає перш за все політична доцільність, а не світоглядові, ідеологічні й програмові різниці.

9. Організація Українських Націоналістів змагає до опанування своїми впливами цілости суспільного життя. ОУН буде провадити свої акції на всіх теренах і у всіх клітинах та установах суспільного життя. Передумовою успіху нашої боротьби є тип члена — суспільного пробоєвика організатора. 10. Існуюче невдоволення й вороже наставлення народніх мас до режіму це сліпа стихійна сила, нездібна досягти ніяких політичних цілей.

Велитенську ролю в нашій боротьбі відограє вона тільки тоді, коли Організація Українських Націоналістів опанує її своїми політичними гаслами та включить й зорганізовану планову боротьбу, яка єдина веде до остаточної перемоги. Тому завданням українських революціонерів та революціонерів інших поневолених Москвою народів є зорганізувати суспільний актив у свідому своїх завдань зорганізовану революційну силу, що керуватиме боротьбою народніх мас, та у відповідний момент поведе їх до остаточної збройної розправи з наїздниками.

11. Організація Українських Націоналістів бореться як проти московсько-большевицького державного капіталізму, так проти повороту ліберально-капіталістичного устрою.

Організація Українських Націоналістів бореться проти насильницької колгоспної системи, за знесення колгоспів, за те, щоб українські селяни самі зорганізували своє господарство й керували ним згідно з добром працюючих і цілого українського народу, за право приватного землеволодіння для селян у межах трудової норми, без права на спекуляцію землею. Відповідно до умовин, ОУН вестиме боротьбу на терені колгоспів також і під такими гаслами: а) проти невільництва в колгоспах, проти економічного визиску колгоспників та проти большевицької системи оподаткування сільського господаства, б) проти диктатури в колгоспах ставлеників московсько-большевицької влади — комуністів та активістів, в) за повну самоуправу та господарську свободу сільськогосподарських артілей, г) за збільшення присадибних наділів і звільнення їх від податків. Організація Українських Націоналістів проти руйнування колгоспів у час революційного зриву.

Під час революційного зриву владу в колгоспах переберуть виборні революційні комітети. Перебудова більшовицької, невільничої господарки на вільну господарку українського народу буде відбуватися ступнево планово так, як це допускатиме економічний і політичний інтерес української нації, про що дбатиме Українська Держава, а не самовільними, нагальними методами, які загрожували б руїною господарського життя.

12. В промислових осередках Організація Українських Націоналістів веде боротьбу під гаслами: за всебічну опіку держа-

ви над робітниками, за справедливу заробітну плату, за особисту свободу робітника, за самоуправу робітників у вільних професійних союзах.

13. Масовий чинний наступ і остаточний збройний зудар українських народніх мас з наїздником є залежний від поставлення сильної політичної організації, стану ідейного й політичного опанування народніх мас провідним революційним активом, внутрішнього положення СССР та міжнародньої ситуації. Зрив народніх мас до остаточної розправи з наїздниками прийде в моменті ослаблення й розхитання режіму наростаючими революційними силами й самою боротьбою. Вступлення СССР в нову імперіялістичну війну приспішить цей момент. Тоді зросте в Червоній Армії значення змобілізованого українського елементу й інших поневолених Москвою народів. Рівночасно зросте питомий тягар тих робітників і селян, що останутся за своїми варстатами праці. Тоді-то боротьба цивільного населення з режімом завдаватиме сильніших ударів йому, ніж це можливо в мирний час. Устороєва та технічна анархія, що зросте внаслідок технічних та організаційних недостач транспорту в час перевозу мільйонових мобілізованих мас та матеріялів, послабить можливість контролі й опанування населення московсько-большевицькою владою. Це уможливить нам широко розгорнути нашу роботу. Потрясення викликане війною двигне населення проти послабленого московсько-большевицького державного апарату. Це доведе до масових виступів населення та війська проти московсько-большевицького режіму. Для Організації Українських Націоналістів, що посилюватиме організувати цей розклад, настане час двигнути маси до остаточного збройного зудару з наїздником.

14. Комінтерн, компартії поодиноких країн поза СССР, та від цього залежні організації — це агентури московського імперіялізму. Тому ОУН включає протикомуністичну акцію в рами своєї протимосковської акції за границею.

15. Завданням українців СССР поза українськими етнографічними землями є організувати й посилювати боротьбу проти московського імперіялізму й режіму між тими народами й населенням, серед яких живуть, нав'язувати співпрацю з ними та

допомагати їм.

16. ОУН поборює акції тих польських угрупувань, що змагають до відновлення польської окупації українських земель. Ліквідація протиукраїнських акцій з боку поляків є передумовою унормування взаємин між українською й польською націями.

17. Жиди в СССР є найвідданішою підпорою пануючого большевицького режіму та авангардом московського імперіялізму в Україні. Протижидівські настрої українських мас використовує московсько-большевицький уряд, щоб відвернути їхню увагу від дійсного спричинника лиха і щоб у час зриву спрямувати їх на погроми жидів. Організація Українських Націоналістів поборює жидів, як підпору московсько-большевицького режиму, освідомлюючи рівночасно народні маси, що Москва це головний ворог.

18. Українські опортуністичні партії в час визвольних змагань України виявили повну нездарність керувати справами боротьби українського народу та Українською Державою. Події останніх 20 рр. виказали шкідницьку ролю опортуністичних акцій в нашій боротьбі та довели їх до повного політичного банкроцтва. ОУН поборює всі опортуністичні течії в СССР, які не йдуть на повний розрив з Москвою, а надіються на частинні уступки зі сторони Москви та стоять на становищі постепенної перебудови СССР шляхом революційних змін. Організація Українських Націоналістів поборює всі опортуністичні партії та емігрантські групи, зокрема дрібно-міщанську групу попутчиків націоналізму А. Мельника, гетманців, УНР, есерів, есдеків, ундистів, ФНЄ, радикалів, клєрикалів і всіх інших, що розбивають одноцілий фронт боротьби українського народу та узалежнюють українську справу виключно від зовнішніх т. зв. сприятливих умовин.

19. Організація Українських Націоналістів змагає до приєднання Української еміграції для нашої боротьби та об'єднання її поза розкладовими впливами Українських опортуністичних груп.

20. Організація Українських Націоналістів на Західніх Окраїнах Українських Земель змагає за скріплення українського характеру тих земель засобами залежними від умовин і політичної доцільности й прилучення їх до Української держави, а не польських земель.

21. У Закарпатській Україні ОУН змагає до розбудови політичної сили Українського Народу та до прилучення Закарпаття до Української Держави.

ВІЙСЬКОВІ ПОСТАНОВИ

1. Для здійснення своїх цілей ОУН організує й вишколює власну військову силу.

2. Завданням військової сили ОУН є: а) зорганізувати й перевести збройну боротьбу ОУН за перемогу Української Національної Революції й здобуття Української Незалежної Держави, б) бути пробоєвою силою й опорою ОУН у цілій її боротьбі, в) бути ядром Української Армії в Українській Державі.

3. В часі політичного поневолення ОУН організує при допомозі Військового Штабу ОУН на всіх українських землях і закордоном військові осередки, виховує й школить військових провідників — організаторів та військових фахівців, організує й школить військові кадри, кермує й координує цілістю військової роботи та опрацьовує воєнні плани, узгляднюючи кожночасне політичне положення.

При допомозі тих же осередків і кадрів впливає на прилюдну українську опінію, пропагує серед неї військову думку, організує самонавчальні військові курси і т. п.

4. Завданням Військового Штабу й військових осередків ОУН у часі зриву є зорганізувати збройну силу Революції та керувати військовими акціями на землях.

5. У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичні переконання.

6. Українська Армія змагатиме до виховання вояка-громадянина. Прищіплювання йому за час цілої військової служби й позавійськового виховання — почуття соборности, великого призначення, відповідальности, героїзму й посвяти в парі з залізною дисципліною й твердим вояцьким вишколом — злучить українців усіх Земель в один національний моноліт.

7. Українська воєнна доктрина, опираючись на аналізі духових прикмет українця, історичній традиції, геополітичних умовинах України та, узгляднюючи воєнні модерні засоби, має дати Українській Армії своєрідну стратегію й організацію, що, в свою чергу, дадуть змогу якнайкраще й найдоцільніше вико-

ристати всю силову натугу Української Нації.

8. Увесь порив великих ідей українського націоналізму та вся сила динаміки Української Революції знайде своє втілення в українській революційній армії, яка повстане в боротьбі цілого озброєного народу, дасть йому силу й перемогу та понесе ідеї Української Революції, — свободи народів, — поза межі Рідної Землі.

ВИШКІЛЬНО-ВИХОВНІ НАПРЯМНІ

1. Сила організації, а в слід за тим успішне сповнення її завдань, залежить у прямім відношенні від вартости її членів, що мусять бути рівночасно борцями й організаторами визволення та державного будівництва.

2. Виходячи з того заложення, ОУН ставила зусильно в минулому виховання й вишкіл у своїх рядах, що дав у висліді вироблені кадри провідників.

3. В умовинах сьогоднішньої зміненої дійсності усі організаційні клітини мусять перевести основний вишкіл свойого членства, виховуючи повний тип суспільно-політичного активіста.

При тому треба звернути увагу, щоб у вишколі вдержати рівновагу, між боєво-революційним виробленням і агресивністю, що ціхує борця, та суспільно-політичним і державно-творчим вишколом, конечним для організації громадсько-політичного життя.

4. Для належного поставлення вишколу конечним є створення центрального осередка вишколу, якого завданням буде опрацьовувати засадничу проблематику, приготовляти вишкільний матеріял, вишколювати інструкторів, уладжувати курси та кермувати цілістю вишкільної праці ОУН, впровадити в цілій ОУН планоіївий одноцілий і систематичний вишкіл усього членства.

5. Змістом вишколу мусить бути в першу чергу світоглядове оформлення образовання, політичне вироблення й знання (спеціяльно совітської дійсності) та суспільно-організаційний вишкіл усіх членів.

6. У підставовому членському вишколі являється конечним уодноцільнити й усистематизувати вишкільний матеріял у виді точно означених ступнів.

7. Підкреслюючи потребу вишколу, не слід занедбувати спра-

ви готовости, якої ніколи не може бути забагато. Зокрема тепер, коли ОУН стоїть перед новим, можливо вирішним змагом, вона буде найважнішим чинником успіху. Запорукою цього є належне поставлення виховання.

8. Виховання є вислідною змагань нашого середовища. Тому живий приклад, безпосередній вплив, будуюча атмосфера всіх організаційних звязків, а також тиснення творчої думки провідних кадрів є конечним засобом виховання, яке мусить відбутися лише в праці й боротьбі.

9. Лише повне розгорнення перспектив нашої боротьби, ясне й життєве означення цілей, метод та гієрархії завдань дасть змогу членам включити ріст власної особовости й характеру в ставання ОУН, яка, як еманація українського середовища, є рівночасно ставанням України. Лише віра в вище покликання Організації й її членів спонукає ставити до себе високі вимоги та сповняти намічені завдання.

ПРОПАГАНДИВНІ НАПРЯМНІ

I. Загальні означення.

1. Основним завданням нашої пропаганди є поширити серед найширших мас Українського народу ідеї та політичну програму Українського Націоналізму. Змобілізувати їх до боротьби за ідеї Української Революції, дати відпір ворожій пропаганді явному й замаскованому наступові ворожої політики, та приєднати до протимосковської боротьби також позаукраїнські сили.

2. Розгорнення інтенсивної пропагандивної роботи є одним із найважніших завдань Організації в сучасному стані її боротьби. Цілість пропагандивної роботи мусить бути сцентралізована й узалежнена від політичної тактики Організації.

3. Наша пропаганда, її зміст, методи, тактика й організація ділиться на відділи: а) пропаганда протибольшевицька для українців в Україні у цілому СССР, б) пропаганда для українців поза московською займанщиною, в) пропаганда для поневолених загрожених Москвою народів, г) закордонна пропаганда для чужинців.

4. Зосередити головну увагу пропаганді на справах для визвольної боротьби найважніших, а не розпорошувати її надмірно на різнородних середовищах, що для справ визвольної бо-

ротьби мають значення другорядне.

II. Протимосковська пропаганда.

А. Для українців.

1. Основним завданням української революційної пропаганди є поширити ідеї українського націоналізму серед найширших мас Українського Народу в Україні й усюди, де живуть українці, та зібрати довкола політичної програми Української Національної Революції ввесь актив.

2. Негативне наставлення українських мас проти большевицького режиму зміцнити моментом ворожого наставлення проти Москви та дати їм позитивну програму національного визволення. Розкладова протирежімна пропаганда має для справи нашої революції повну вартість остільки, оскільки вона йде в парі з пропагандою наших позитивних гасел.

3. Протиділаючи всім місцевим партикуляризмам і загумінковості, скріпляти свідомість, що тільки від долі Києва залежить доля всіх українських земель.

4. Виказати найширшим кругам населення слабість кремлівського режіму й можливість його повалення та визволити їх із психози страху, розбудовуючи віру у власну силу народу.

5. Опановуючи всі українські середовища, наша пропаганда мусить звернути особливу увагу на молодь в червоній армії й робітництво з огляду на їх ролю й вагу й вагу в революційній боротьбі.

Б. Для поневолених Москвою народів.

Наша пропаганда для поневолених Москвою народів крім протирежімного фронту мусить рівнож сильно звертатись проти панування Москви, взагалі за національну свідомість кожного народу за право кожного народу бути суверенним власником своєї землі й керівником своєї долі. Виказуючи спільність інтересів поневолених Москвою народів з Україною в одному фронті боротьби.

В. Для всього населення московської тюрми народів.

Тереном діяння української революційної пропаганди є дальше ціла московська імперія в кожночасних її межах. Серед усіх москалів, обмосковлених елементів поневолених кадрів та комуністичних низів наша пропаганда звертається передусім про-

ти режіму, виказуючи брак політичної й особистої свободи, економічний та соціяльний гнет, переслідування релігії, шкідливість імперіялізму, облуду інтернаціоналізму, забріханість цілого режіму та панування кремлівської кліки над партією, партії й її прихвостнів над мільйонами громадян. У загальному звертати особливу увагу на червону армію й більші промислові осередки.

III. Пропаганда поза московською займанщиною.

1. Пропаганда ОУН поза московською займанщиною мусить бути тісно й нерозривно звязана з цілістю визвольної боротьби, яку веде ОУН на українських землях під московською займанщиною.

2. Мобілізувати всі здорові елементи української суспільности довкола боротьби з наїздником і до всесторонньої допомоги нашій революційній боротьбі в Україні під ворожими займанщинами. Пропагувати як одиноку визвольну концепцію у противагу нереальним діям на самочинний розвал большевизму — творення української політичної й мілітарної сили передусім на Українських Землях.

3. Мобілізувати еміграційні елементи інших поневолених Москвою народів до спільної боротьби зо спільним ворогом — Москвою.

4. Здобувати в громадській опінії народів загрожених московським імперіялізмом та в опінії чужинецьких кругів взагалі прихильність для української революції виказувати спільність інтересів з нашою боротьбою.

5. Протидіючи большевицькій пропаганді, демаскувати насильницький експлуататорський, антикультурний, протипоступовий, реакційний характер московського імперіялізму взагалі, а большевизму, як його сучасного воплочення, зокрема між українцями, еміграцією інших поневолених Москвою народів і чужинцями.

6. Демаскувати невірну й тенденційну пропаганду польську, мадярську й іншу ворожу українській справі.

7. Поборювати українські нереволюційні, опортуністичні, масонські організації, групи й течії, розкривати їх шкідницьку роботу та демаскувати їх всюди, де вони появляться.

8. Демаскувати всі ті групи й течії, які хоч виступають проти сьогоднішнього большевицького режіму, але в дійсності є замаскованими московськими імперіялістами й як такі є ворогами визволення України та поневолених Москвою народів.

9. Головну увагу мусить звернути наша пропаганда на опанування молоді й робітничих осередків.

10. Завданням пропаганди в Закарпатській Україні є: загально-освідомлююча праця, політична пропаганда проти мадярського й московського окупанта та ширення ідеї і кличів (зокрема соборницьких).

IV. Окремі постанови.

Зовнішні форми, вживані в Організації не були до цього часу узгіднені в однородний і в обов'язуючий спосіб. Вводиться в цему напрямі деякі точніші устійнення й зміни відносно зовнішніх символів та організаційного привіту.

1. Організацію обов'язує тільки загально-національний Тризуб Володимира Великого в формі введеній Центральною Радою. Касується звичай вживати тризуба з мечем, як відзнаки Організації.

2. ОУН уживає свойого окремого організаційного прапору чорної й червоної краски. Уклад і обовязуючі пропарції будуть ухвалені окремою комісією.

3. Організаційний привіт має форму піднесеної випростованої правої руки з правоскіс вище висоти вершка голови. Обов'язуючі слова повного привіту: "Слава Україні" відповідь — "Героям слава". Допускається скорочення привіту — "Слава" — "Слава".

4. Обов'язуючі організаційні свята є: Свято Соборности 22-го січня, Свято Героїв Революції дня 23-го травня, і день Боротьби 31-го серпня. Всі інші річниці, обходжені членами Організації є пам'ятковими днями, що не мають загально-обов'язуючого значення на всіх теренах і для всіх членів.

ПОСТАНОВИ В СПРАВІ ДИВЕРСІЇ ІНЖ. А. МЕЛЬНИКА

II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів, розглянувши діяльність Організації Українських Націоналістів від хвилини смерти сл. п. Вождя Евгена Коновальця це є від 1938 р. до II. Великого Збору Організації Українських Націоналістів,

це є до 1941 р., стверджує наступне:

1. Фактична керма ОУН закордоном опинилася по смерти сл.п.полковника Евгена Коновальця в руках людей, які діяли на шкоду ОУН.

2. Участь шкідників у кермуванні справами ОУН була загрозою для Українського Націоналістичного Руху.

3. Обовязком відповідального за долю ОУН активу Організації було перевести уздоровлення відносин у закордонних керівних кругах ОУН.

4. Полковник Андрій Мельник не виявив ні зрозуміння ні доброї волі для переведення без зовнішніх потрясінь уздоровлення відносин у закордонних керівних кругах ОУН і співпраця організаційного активу з полковником Андрієм Мельником не могла для ОУН принести жадної користи.

5. Полковник Андрій Мельник виявив повну нездібність кермувати революційним рухом.

6. Полковник Андрій Мельник виступав проти здорових починів активу ОУН, став явно по стороні зрадників і шкідників Організації, та очолював їх шкідницьку роботу.

7. Акція полковника Андрія Мельника й його товаришів є диверсією проти ОУН, та змагає розбити одноцілий, визвольний фронт Українського Народу.

8. Покликання Вужчим Проводом Українських Націоналістів полковника Андрія Мельника на Голову ПУН, який прилюдно проголосив дня 14. жовтня 1938 р. Ярослав Барановський, не має ніякого законного опертя в правному порядку ОУН і тому воно не може мати для ОУН обов'язуючої сили.

9. Полковник Андрій Мельник опинився на чолі ОУН у нелегальний спосіб, всупереч виразним приписам Устрою ОУН, які правом покликування Голови ПУН наділюють одиноко й виключно Збір Українських Націоналістів, а не Вужчий Провід Українських Націоналістів.

10. З'їзд Українських Націоналістів, що відбувся 27.VIII.1939 р., не відповідав вимогам приписів Устрою ОУН про ЗУН, цього з'їзду не скликано в формальний спосіб і в ньому не брала участи передбачена устроєм ОУН приписана кількість управнених членів ЗУН.

11. Постанова З'їзду Українських Націоналістів з дня 27.VIII.1939 р., винесені в характері постанов ЗУН, та всі акти, довершені полковником Андрієм Мельником у характері Голови ПУН є протизаконні та позбавлені правних наслідків.

12. Сл. п. полковник Евген Коновалець не оставив завіщання відносно покликання свойого наслідника в особі полковника Андрія Мельника.

13. Твердження Омеляна Сеника, що сл. п. полковник Евген Коновалець оставив завіщання про свойого наслідника є видумкою Омеляна Сеника й Ярослава Барановського в цілі створення в ОУН такої ситуації, яка запевнювала б Сеникові й Барановському захоплення та закріплення за ними рішаючої позиції в ОУН.

14. Згідно з постановами Устрою ОУН Провід Українських Націоналістів творив Голова як рішаючий чинник, разом з рештою членів ПУН, яким прислуговував лише дорадчий голос, супроти чого ПУН з хвилиною смерти Покійного Вождя перестав законно існувати.

15. Вихідною формально-правною точкою до уздоровлення відносин у закордонних керівних кругах ОУН являється правний стан, що заіснував у хвилині смерти Покійного Вождя, то є дня 23. травня 1938 року.

16. Одиноким правильним шляхом до уздоровлення відносин було усунення всіх деструктивних чинників із закордонних керівних постів ОУН.

17. Акт з 10.II.1940 р., яким покликано до життя Революційний Провід ОУН, був історичною конечністю в розвитку Українського Націоналістичного Руху, яку актив ОУН виконав згідно з інтересами ОУН і волею членських кадрів.

II. ВЗОУН стверджує, що полковник Андрій Мельник потуряв зраді в Проводі Українських Націоналістів, діяв на шкоду ОУН й української справи.

II. ВЗОУН виключає тому полк. Андрія Мельника із членів Організації Українських Націоналістів.

Виключенню підлягають рівнож усі ті члени Організації, що після проголошення постанов II. ВЗОУН братимуть участь в акції Андрія Мельника проти ОУН.

II. ВЗОУН взиває полковника Андрія Мельника заперестати розгортати яку-небудь акцію під назвою ОУН. Кожне відхилення від тієї перестороги Організація поборюватиме як диверсію.

II. ВЗОУН взиває всіх націоналістів, яких група Андрія Мельника втягнула в диверсію проти ОУН зірвати з нею, підпорядкуватися Проводові ОУН та станути в карні ряди революційно-визвольного руху ОУН під проводом Степана Бандери.

УСТРІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, УХВАЛЕНИЙ II.ВЕЛИКИМ ЗБОРОМ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ 1941 Р.

I. Члени.

1. Членом Організації Українських Націоналістів може бути кожний українець-ка по відбутті вимаганої проби, що скінчив 21 рік життя, який, як кандидат, впродовж означеного для даного терену часу, перейшов вимаганий вишкіл, виказав вимагані прикмети характеру, націоналістичний світогляд та політичне вироблення. В окремих випадках у члени Організації може бути принятий кандидат нижче 21-го року життя.

Новопринятий член ОУН складає присягу, якої зміст і форму означає окремий правильник.

У члени ОУН приймають компетентні для цього організаційні чинники.

2. Обов'язком кожного члена ОУН є боротися за здійснення цілей Організації, виконувати накази Проводу та брати на себе в міру здібностей відповідальність за працю навіть у найвищих провідних постах у гієрархії ОУН.

3. Членство в ОУН є досмертне. Член ОУН може бути виключений з Організації, або звільнений на власне бажання тільки організаційним шляхом.

4. За виконання обовязків безпосередні провідники потягають своїх підчинених до дисциплінарної відповідальности в спосіб визначений окремим правильником.

5. Пропускається з конспіративних причин.

II. Організаційна будова.

1, 2, 3. Пропускається з конспіративних причин.

4. Працею організаційних одиниць керують провідники, назначувані звільнювані провідниками організаційних одиниць ви-

щого ступня.

5. Пропускається з конспіративних причин.

III. Великий Збір Організації Українських Націоналістів.

1. Джерелом влади в Організації Українських Націоналістів і її верховною владою є Великий Збір Організації Українських Націоналістів.

2. Пропускається з конспіративних причин.

3. Мандати членів ВЗОУН з титулу їх організаційних постів тривають продовж виконування їх урядів.

4. Звичайний ВЗОУН скликає найменше раз на пять літ Провідник ОУН, а Надзвичайний Велика Рада ОУН.

5. Скликуючий орган повідомляє членів ВЗОУН про речинець і програму нарад ВЗОН щонайменше на один місяць перед початком сесії і ВЗОУН. Він відкриває ВЗОУН і проводить вибір президії ВЗОУН.

6. Великий Збір ОУН: а) ухвалює основні закони ОУН та її програму, б) усталює напрямні діяльності ОУН, в) вибирає Провідника ОУН, Генерального Суддю, ОУН й Головного Контрольного ОУН, г) пропускається з конспіратичних причин, д) розглядає звіт з діяльности Провідника ОУН, Головної Ради ОУН, Генерального Судді ОУН і Головного Контрольного ОУН.

7. Провідник ОУН, Генеральний Суддя й Головний Контрольний ОУН складають присягу перед Великим Збором ОУН на руки Голови ВЗОУН.

8. ВЗОУН виносить свої рішення в формі постанов, напрямних і побажань.

9. ВЗОУН приймає свої рішення звичайною більшістю голосів у приявності щонайменше половини законного числа членів ВЗОУН. ВЗОУН ухвалює основні закони, програму ОУН і напрямні діяльности та вибирає провідника ОУН, Генерального Суддю ОУН і Головного Контрольного ОУН, в приявності щонайменше половини законного числа членів ВЗОУН і більшістю двох третих голосів.

10. Пропускається з конспіративних причин.

Організацію праць і рішень ВЗОУН усталює скликуючий орган так, щоб уможливити виявлення волі якнайбільшій кілько-

сті членів ВЗОУН.

11. Пропускається з конспіративних причин.

IV. П р о в і д Організації Українських Націоналістів.

1. Діяльністю Організації Українських Націоналістів кермує Провідник Організації Українських Націоналістів. Він відповідає перед Великим Збором Організації Українських Націоналістів.

2. Помічним і виконним органом Провідника є Провід Організації Українських Націоналістів.

3. Пропускається з конспіративних причин.

4. Членів Проводу покликує й звільнює Провідник ОУН, усталюючи відповідно до потреб їх число й їх компетенції.

5. Члени Проводу відповідають за свою діяльність перед Провідником ОУН.

6. Провідникові ОУН прислуговує право дарування й злагіднювання кари.

Провідник має право ухиляти присуд суду, але тільки раз в одній справі.

7. Провідник ОУН принаймні раз до року складає перед Великою Радою ОУН звідомлення про працю Проводу.

V. Велика Рада Організації Українських Націоналістів.

1. Пропускається з конспіративних причин.

2. Велика Рада діє в часі між двома черговими ВЗОУН-ами.

3. Пропускається з конспіративних причин.

4. Члени Великої Ради виконують свої права й обов'язки особисто.

5. Велика Рада ОУН: а) вислухує звідомлення Провідника, б) видає свою опінію в предложених їй Провідником справах, в) має право предкладати напрямні праці, г) у випадках, коли Провідник не може виконувати своєї влади, назначує тимчасового Провідника. У випадку смерти Провідника Велика Рада є зобовязана в найближчому часі скликати ВЗОУН для вибору нового Провідника, д) у випадку, коли Генеральний Суддя або Головний Контрольний не можуть виконувати своїх обов'язків, назначує до чергового ВЗОУН-у їх наступників, е) має право скликати ВЗОУН, є) предкладає Провідникові особи для покликання ВЗОУН, ж) затверджує правильники, з) вислухує

звідомлення Головного Контрольного.

6. Перше засідання Великої Ради скликає найстарший віком член Великої Ради ОУН.

7. Великою Радою керує Голова, вибраний звичайною більшістю голосів, який скликає її за відомом Провідника не рідше, як раз на півроку.

8. Велика Рада виносить свої рішення більшістю голосів у приявності принаймні половини законного числа членів Великої Ради. До правосильного рішення Великої Ради відносно скликання ВЗОУН треба згоди щонайменше половини усіх членів Великої Ради.

9. Члени Проводу ОУН можуть бути членами Великої Ради.

10. Члени Проводу мають право участи й забирання слова в засіданнях Великої Ради.

VI. Генеральний Суддя Організації Українських Націоналістів.

1. До Генерального Судді належить зберігання основних законів націоналістичної моралі та вимір справедливости в Організації Українських Націоналістів.

2. Пропускається з конспіративних причин.

3. Генеральний Суддя покликує Головний Трибунал Організації Українських Націоналістів — встановлює його правильник, який затверджує Велика Рада.

4. Рішення Головного Трибуналу ОУН підлягають затвердженні Головного Судді ОУН.

VII. Головний Контрольний Організації Українських Націоналістів.

1. Нагляд над фінансово-господарськими справами Організації Українських Націоналістів належить до Головного Контрольного, який має право кожночасного вгляду в господарські справи Організації.

2. Пропускається з конспіративних причин.

3. Головний Контрольний є обов'язаний принаймні раз у рік зложити перед Великою Радою звіт зо своєї діяльности.

ПРИСЯГА ПРОВІДНИКА

Організації Українських Націоналістів

Присягаю Україні, що як Провідник Організації Українських Націоналістів буду боротися за Суверенну Соборну Українську

Державу всіми своїми силами, буду здійсняти ідеї Української Революції, що дають силу й непоборність Українській Нації та вестиму Організацію Українських Націоналістів так, як цього вимагатиме добро України.

ПОКЛИКАННЯ ВЛАСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ І ОКРЕМІ РІШЕННЯ

1. II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів відбувся в першому чвертьріччі 1941 р. на правній основі: а) устрою ОУН з 1929 року (розділ VII), б) Постанови Революційного Проводу ОУН про скликання II.Великого Збору ОУН з дня 30 серпня 1940 р., в) постанови Революційного Проводу ОУН про створення Головної Комісії Великого Збору ОУН з дня 1. лютня 1941 р., г) постанови Головної Комісії Великого Збору ОУН 1941 р., зложеної з управлених членів Збору — відпоручників земель (країв) і теренів у числі 36 про форму відбуття II. Великого Збору ОУН, приявних на II. Великому Зборі було 68 (у цьому 16 з українських земель під московською займанщиною.).

Проєкти ухвали Великого Збору ОУН опрацювали ділові Комісії.

Це були: 1) політична Комісія з секціями загальної та зовнішньої політики, 2) ідеологічно-програмова Комісія, 3) організаційна Комісія зі секціями устроєвою, справ диверсії інж.Мельника й двома спеціяльними, 4) військова Комісія, 5) пропагандивна Комісія з секціями політичної й національно-культурної пропаганди, 6) виховно-вишкільна Комісія.

2. II. Великий Збір ОУН, принявши від Провідника революційного Проводу Степана Бандери звіт з діяльности Революційного Проводу, виніс наступні рішення:

II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів розглянув відносини, що панували в Організації Українських Націоналістів від хвилини смерти сл. п. Вождя полковника Евгена Коновальця по сьогоднішний день, і на цій підставі стверджує наступне:

1. Акт Організації Українських Націоналістів з дня 10.11.1940 р., яким покликано до життя Революційний Провід ОУН, був одинокою правильною розв'язкою тої ситуації.

2. II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів

одобрює діяльність Революційного Проводу Організації Українських Націоналістів від дня 10.2.1940 р. по сьогоднішній день у цілій основі.

3. II. ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН ВИБИРАЄ ОДНОГОЛОСНО ПРОВІДНИКОМ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ СТЕПАНА БАНДЕРУ.

II. Великий Збір ОУН вибрав теж Генерального Суддю й Головного Контрольного та покликав відповідне число членів Великої Ради Організації Українських Націоналістів.

При кінці нарад нововибраний Провідник зложив перед Великим Збором ОУН свою присягу. Присягу зложили теж нововибрані організаційні власті.

4. II. Великий Збір Організації Українських Націоналістів одержав з нагоди свого відкриття привіт від революційно-визвольних організацій поневолених Москвою народів.

Від II. Великого Збору були вислані такі привіти:

Дмитрові Донцову, революційно-визвольним організаціям поневолених Москвою народів, американським організаціям ОДВУ та УНО, далекосхідній Січі, пані Ользі Коновалець, дружині сл. п. Головного Отамана Симона Петлюри — українським націоналістам-революціонерам у московській займанщині, членам Організації націоналістам-революціонерам Закарпаття, родинам поляглих революціонерів у боротьбі з наїздниками.

ПРЕЗИДІЯ II. ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ.

Постій, у квітні 1941 р.

Копія. Машинопис.
Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Пропагандивні вказівки Революційної ОУН на передвоєнний час, період війни та початкові дні державного будівництва, підготовлені в Кракові спеціальною комісією Проводу ОУН (б) Квітень-травень 1941 року

Д. ПРОПАГАНДИВНІ ВКАЗІВКИ

На передвоєнний час, на час війни й революції та

на початкові дні державного будівництва.

I. Передвоєнний час:

а) пропаганда серед армії;

б) пропаганда серед населення,

в) технічна підготова.

II. Війна й революція.

III. Початки державного будівництва.

IV. Додаток: приклади текстів.

Д. ПРОПАГАНДИВНІ ВКАЗІВКИ

I. Передвоєнний час

Вступ:

Перед війною вести посилену підготову та найбільш утаєну пропагандивну працю такими засобами: а) шептана пропаганда (вістки, кличі, цілі боротьби), б) кольпортажа націоналістичної літератури, в) ширення революційних пісень, г) політична сатира), особисті й посередні зв'язки з різними кругами населення, д) підготова змісту, людей і засобів на час зриву, е) технічна підготова.

Зміст шептаної пропаганди має двояке завдання: мобілізувати позитивними кличами до боротьби: 1) українців, 2) немосковські народи, 3) всіх невдоволених з большевицьких порядків й розкладати ворога, виказуючи слабість режиму і сіючи зневіру в успіх якої небудь оборони.

Позитивні кличі мають умасовити політичні цілі нашої боротьби й приєднати до фронту нашої боротьби найширші круги українців і чужинців. На першому місці українські справи.

Серед армії:

Звернути особливу увагу на ширення розкладової пропаганди серед червоноармійців із нутра через мобілізованих та ззовні, подаючи водночас також позитивні кличі нашої боротьби.

Подавати в такому порядку підривні думки й вістки:

1. В армію ідемо, бо там наша зброя. Воювати за московську комуну не будемо, але за Україну. Берім у свої руки зброю — здобудемо волю!

2. Не будемо своїми грудьми боронити большевицької нужди, голоду, гнету й переслідувань. Не будемо вмирати за московську

тюрму народів. Не будемо нести неволі свобідним народам.

3. Війна взагалі недоцільна. Большевики сяк чи так програють. В Росії вже приготована революція! Робітники вже бунтуються, штрайкують. По селах приготовляють повстання! В містах вже голод!

4. Війна не вдасться! Уряд зрадив нарід, бо 1. не підготовився до війни, 2. продавав німцям збіжжя, 3. продавав бензину, а тепер їх машини нашою бензиною їдуть нам на голови і нас б'ють! Поїзди вже два роки з нашим добром йшли до ерманії, а ми пухли з голоду. Сталін змовився вже давно з Гітлером, а нам кажуть гинути. Зрада! б) Ворошилов німецький шпіон, зрадники нами командують, бо слухають чужих шпіонів! На війні хотять доробитися, а ми маємо гинути? Не хочемо вмирати, не будемо каліками вертатися! Не будемо воювати за чужі інтереси! НКВД на фронт!

5. В летючках і усних розмовах вплітати такі думки:

За наші хлібоздачі, продналоги, за голодну смерть наших братів, за нашу неволю в заводах, за примус нашої стахановщини кремлівські собаки збудували свої танки й літаки. Ми були рабами машини й колгоспу. Нині нас зробили рабами воєнних машин і примушують боронити свої тюрми й неволі. Але самі машини не поїдуть. Ми ними кермуємо. Ми поведемо їх на тих, на кого хочемо. Часу нашої розплати ми не змарнуємо. Вбивайте політруків і вірних сталінських собак, що нас стережуть.

По трупах політруків підемо на голову Сталіна!

Воюємо зброєю, що її наші кати проти нас зготовили!

6. а) Ширити серед загалу червоноармійців кличі такого типу:

Нема пощади червоним кровопійцям!

Нема ласки їх слугам!

Сталінські й жидівські комісарі — перші вороги народу!

З народом — проти ворогів народу!

Зброя в наших руках — заглада для Кремля! б) Серед українців-червоноармійців ширити свідомість, що тільки Суверенна Українська Держава може забезпечити українському воякові свобідне й людське життя; що тільки в самостійних національних державах і в Українській Державі населення не

буде вгинатися і здихати від тягару податків, які йдуть на удержання великих армій на далекому Сході, в Фінляндії, Туркестані і далеких країнах, які Україну нічого не обходять. Чому маємо годувати стільки війська в краях, які нам непотрібні, а самі здихати? Чому маємо давати останнє наше добро на більшовицьку агітку в чужих державах, де робітникам куди краще живеться, як найліпше платним стахановцям у нас? На те, щоб Москва за наші гроші мала більше засобів нас гнобити! Для оборони української землі й свободи не треба буде годувати великих армій ані в Сибірі ані в Туркестані. Не треба буде здирати грошей на брехню про всесвітню революцію пролетаріяту чужих народів, який тої революції не хоче, й жене буком більшовицьких агітаторів, і які для нас ані копійки не платять. Кожний думає про себе. Думайте й ви про себе.

Бийтеся за свою свободу!

Розкуйтеся ошукані! Ідіть з народом проти червоної й білої Москви!

7. Не вірте в силу ваших катів. Вони тої сили не мають, бо: Сила — то зброя, а зброя у ваших руках!

Проти кого повернете свою зброю — той згине!

Вплітати до летючок і розмов такі думки:

Не вірте, що поліпшиться ваша доля, як прийде комуністична революція в цілій Европі. Це брехня жидівських ошустів, що вас дур наспілку з москалями. Вони хотіли б такої революції, бо тоді, не боячися війни, змогли б у спокої ще не таку неволю завести. Але комуністичної революції в світі не буде, бо робітники її не хочуть. Робітники Західньої Европи бояться московсько-жидівської комуни. Вони бачуть всю брехню й ошуство. Вони знають, що: марксизм — жидівська вигадка, що: серп і молот — то смерть і голод!

Московсько-жидівська комуна — то ворог народу!

Москва міцна своєю брехнею, коли на дурнів натрапить. Ви міцніші, бо ви правду знаєте, правду бачите кожного дня і московське брехливе слово безсиле на вашу правду. Ви міцніші від Москви, бо дурний ворог зо страху перед Ґерманом віддав усю свою зброю у ваші руки.

Ворог забув, але ми пам'ятаємо, як нас катували червоні

кати!

8. Заздалегідь подавати такі вказівки й кличі на час вибуху війни:

З вибухом війни бийте большевиків, що вами командують! Винищуйте штаби, стріляйте москалів, жидів, енкаведистів, політруків і всіх, що хотять війни й нашої смерти! Це найбільші вороги народу! Не важтеся ні хвилини дальше обороняти кремлівських собак, бо гнів народу впаде на вас!

9. Українці армейських частин, що стоять на неукраїнських теренах забирають зброю, гуртуються в невеликі гурти, пробиваються організованими частинами чимскоріше до своїх областей. По дорозі помагають всюди місцевому населенню організувати місцеву, протимосковську владу, залишають йому злишню зброю. На той час підходять такі кличі:

На поміч поневоленим братам!

Сини мої, орли мої, летіть в Україну!

10. Коли українським озброєним частинам неможливо пробитися на Україну, прилучуються до протимосковської революції того народу, на якого території перебувають. Коли заворушень ще нема, самі організують і пропагують протимосковське повстання за кличами:

Через розвал московської імперії до визволення поневолених народів!

Свобода народам! Свобода людині!

Досить московського визиску! Наше багатство для нас!

Геть з диктатурою Кремля! Влада народові!

В своїй державі — свої права!

11. Де національно-політична свідомість ще не дозріла, щоб у поневоленого народу збудити бажання до самостійного державного життя (як, напр., у сибірських народів), пропагувати ідею союзів або федерацій кількох сусідних держав для оборони проти Москви.

12. Вернувшися в українські області, українські бойці, помагайте населенню, або самі починайте організувати місцеву владу в селах, по промислових осередках, районах, областях. Перебирайте охорону заводів, магазинів, колгоспів й МТС перед розграбленням.

На фронті здавайтеся в полон, заявляючи, що ви українці й хочете боротися з Москвою за вказівками ОУН під проводом Степана Бандери.

Серед населення:

Захитання совєтської влади, відступ військ створить пригожий момент для повстанчої акції й перебирання влади.

1. В національно мало свідомих середовищах, особливо на ОСУЗ, повстанчу акцію заздалегідь пропагувати під кличем конечної самооборони перед большевицьким бандитизмом. Ширити такі кличі й думки:

Не дозволяйте забирати й перевозити народнього майна з української землі. Відбирайте награблене!

Українське майно в українські руки!

Смерть грабіжникам України!

Краще навіть знищити народнє майно, як віддати його московським грабіжникам!

2. Від цих кличів-закликів до організування самооборони — переходити до кличів політичних ступнево, завершуючи націоналістично-самостійницькою пропагандою. Для переходу до відкритої націоналістичної пропаганди уживати таких напр. кличів, як:

Український хліб і золото — тільки українцям!

Без московсько-жидівської комуни кожний буде хазяїном.

Самостійна Україна — то краще життя і радісна праця. В неукраїнських середовищах послуговуватися такого рода кличами:

Комуна — ворог народу!

Краще боротьба, як повільна смерть!

Досить голодного миру! Хай буде сита революція!

Досить неволі по колгоспах! Вся земля селянам!

3. У всіх українських середовищах широко пропагувати ідею, що все майно на українській землі, всі лани, всі ліси, всі заводи й фабрики, всі доми з усім добром по селах й містах є властивістю українського народу. Ширити кричі:

Не дайте грабувати України!

Українці! Беріть те, що ваше! Кулю грабіжникам!

4. В робітничих осередках звертатися проти поневолення працюючих по фабриках і проти визиску робітників. Приклади кличів:

Робітник не раб! Досить неволі по заводах!

Свобода всім працюючим!

Соцзмагання — це новітнє кріпацтво комунарських хижаків!

Донбас — Дрогобич — нерви України! Ні куска вугілля, ні краплі нафти ненажерній Москві!

Стахановці — наймити кремлівських неробів!

Кінець стахановщині! Смерть кремлівським обманцям!

5. Українське село і загал українців мобілізувати передусім кличами національно-політичними, не переочувати при тому соціяльної та особливо земельної справи. Політичні й бойові кличі:

Україна для українців!

В українській землі — українська влада!

Твори Українську Державу, бо згинеш без неї!

Здобути, або дома не бути!

Смерть московсько-жидівській комуні!

Бий комуну, спасай Україну!

За землю, за волю, за людські права! Хай згине комуна, хай згине Москва!

В своїй хаті своя правда і сила і воля!

За голод, знущання, Соловки, Сибір нам нині Москва заплатітить.

Соціяльні кличі:

Кінець колгоспам і кріпацтву!

Україна без холопа і без пана!

За землю, за владу, за вільне життя!

Українське майно в українські руки! Мордуй червоних грабіжників!

В час вибуху революції ці кличі якнайширше умасовлювати і якнайчастіше повторяти. Перед вибухом війни й революції ширити їх заздалегідь шептаною пропагандою і пояснювати їх зміст згідно з Постановами II. ВЗОУН з 1941 р. і з політичними інструкціями.

6. Серед українців поширити свідомість, що наша допомога поневоленим Москвою народам не є справою придуманого чоловіколюбства, життєвим інтересам українського народу. Прогнавши москалів з нашої землі, не будемо мати сильної могут-

ньої Української Держави так довго, доки нашим сусідом буде велика московська імперія — червона й біла. ОУН під проводом Бандери не заперестане боротьби доки московська імперія не буде знищена. Знищити Москву, як велику імперію і звести її до самих тільки московських земель можемо лише тоді, коли на всіх немосковських землях повстануть самостійні національні держави. Іншої дороги нема.

Справа визволення поневолених Москвою народів — життєвий інтерес України!

На руїнах московської імперії Україна воскресить поневолені народи!

Смерть Москві! Свобода поневоленим народам!

Встане Україна і розвіє тьму неволі!

7. Перемінювати большевицькі гасла на кличі революційно-визвольні, зміняючи або додаючи відповідні слова як, нпр.:

Пролетарі всіх країн єднайтеся до боротьби з московсько-жидівською комуною! або:

Повстаньте гнані і голодні проти червоної Москви!

Час розплати настав! Смерть Сталінові!

До большевицьких кличів на прилюдних місцях дописувати (домальовувати) наші, революційні слова.

8. Під знані мельодії большевицьких пісень підкладати слова насмішливі або бойові.

(Диви додаток з перерібкою Інтернаціоналу).

9. Заздалегідь протидіяти замаскованій агітці ворога, що схоче баламутити українців та інтригам політичних спекулянтів і агентів. Ширити думки:

Не вірте нікому. Справедливість в Україні заведе тільки Українська Народня Влада, в обороні якої стоїть і завжди стоятиме ОУН під проводом Бандери. Всі на допомогу Українській Владі в її боротьбі за Українську державу! Все для Української Народньої Армії!

Смерть Москві червоній і білій!

Ні сліду москаля в Україні!

Кінець московській облуді! Смерть замаскованим ошустам і агентам Москви!

Геть з політичними спекулянтами! Знаємо хто нам до бою

провадить!

10. Розгортаючи пропагандивну роботу, остерігати населення перед всякими провокаціями, що могли б спричинити передчасний виступ, а в осередках з високою революційною свідомістю не заогнювати передчасно настроїв.

11. Заохочувати цивільне населення до виїзду й переходу на СУЗ, даючи поучення як по дорозі ширити паніку, зневіру в силу ворога, підривати бойоздатність армії, як в ній вести наші позитивні кличі боротьби та давати почини й організувати протимосковську силу, а згодом місцеву владу.

Технічна підготова пропаганди ОУН.

Намітити окремих людей до підготовки й переводження пропагандивних акцій у час революції.

До підготовки належить: а) придбання паперу, фарб й друкарських фарб, згл. плян опанування заздалегідь намічених магазинів, друкарень, клішарень, цинкографічних робітень. б) Приготування національних і організаційних прапорів, тризубів, синьо-жовтих опасок, кокардок і т. п. в) Забезпечення для себе в уплянованих місцях радіоапаратів, голосників, а головно радіостанцій. г) Вивчення програмових матеріялів до промов (рід маніфестів). ґ) Приготування редакторів й матеріялу до газети. д) Поширення революційних пісень (вибраних). е) Зорганізування справного й швидкого апарату кольпортерів й курієрів для скорого розповсюдження летючок, плякатів, наказів, для писання кличів на мурах, пропагандивно-декоративних робіт і т. п. Цю роботу треба зробити заздалегідь, бо в революційному хаосі не буде на те часу.

II. Війна й революція

1. Головні пропагандивні цілі в цьому періоді нашої боротьби є: а) Пірвати до збройного зриву проти Москви й проти большевизму найширші маси українців і не-українців, б) проголосити в кожній місцевості української землі самостійність Соборної й Незалежної Української Держави й одночасно з проголошенням самостійности виразно підкреслити, що боротьбу за самостійність організує Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери. в) Пропагувати при кожній нагоді, що ОУН під проводом Ст. Бандери організує й веде не

тільки боротьбу за самостійність Української Держави, але за повний розвал і знищення московської імперії і за створення на її руїнах самостійних національних держав.

2. Зміст пропаганди мусить бути достосований до людських середовищ.

В українських середовищах вести пропаганду під кличем боротьби за Самостійну, від нікого Незалежну, Соборну Українську державу й з винищення її ворогів.

У національно мішаних осередках під кличем свободи людини й визволення з економічного визиску.

В неукраїнських теренах під кличем визволення з-під московської тюрми народів і творення самостійних національних держав.

Серед війська за винищення більшовицького протинародного командного складу й за збройний перехід армії у її чинну участь у визвольній боротьбі поневоленого населення, додаючи відповідні кличі з попередніх груп, залежно від національного складу, армейської частини.

Постійно підкреслювати, що поспіх, самопевність й рішучий удар рішають про перемогу.

3. Масу зрушити з засиджених місць. Села кинути на міста, де головні нерви ворожої влади, пропагуючи клич: "Селянська Україна здобуває міста й нищить ворогів України!" Політичні й соціяльні кличі для села в розділі 11.5.

4. В міру можливости організувати робітничі демонстрації, масівки і мітінги. Приєднувати червоноармейців на бік робітництва, що воює за своє право до свобідного людського життя, за соціяльне визволення від визиску більшовицьким, державним капіталізмом.

Геть з визиском кремлівської кліки!

Геть з більшовицьким глумом над робітником!

Кінець державному капіталізмові!

Кінець неволі по заводах!

Усі фабрики — власність тих робітників, що в них працюють!

5. Як почнеться відворот червоної армії — агітувати заздалегідь усіх працюючих стати до оборони перед знищенням своїх варстатів праці. Звернутись до них з закликом, у якому були б

приблизно такі думки:

Робітники! Бороніть своїх варстатів праці. Не дозвольте в часі відвороту червоної армії нищити ваших заводів і фабрик. Вбивайте ворогів, що між вами — жидів і сексотів. Замініть свої фабрики на твердині й бастіони визвольної революції. Не давайте вивозити й нищити праці ваших рук!

6. Повстанча акція починається роззброєнням осередків ворожої збройної сили (військових частин, НКВД, міліції тощо).

Одночасно з наскоком на ворога негайно проголосити Самостійність Української Держави — по змозі маніфестом до Українського Народу й відозвами та плакатами до населення.

Розліплення маніфесту (коли нема друкованих примірників, там малювати ручно) й масове розповсюдження відозв в кожному місті й селі — завдання пропагандистів.

7. Коли повстання сяк-так спаралізує ворога, скликати людей й відчитати їм (при відкритих головах) маніфест ОУН про відновлення Української Держави й про війну України з Москвою. Промову закінчити включенням усіх боєздатних українців в склад Української Народньої Армії.

Перевести з наказу ОУН під проводом Бандери присягу всіх приявних (жінок і дітей теж) на вірність Українській Державі аж до смерти. В присязі відмітити, що будуть служити Українській державі усі майном і своїм життям та боронити її до останньої краплі крови.

Всіх боєздатних спрямувати зараз — за вказівками повстанчого проводу — на загрожений відтинок, а коли в даній околиці бою нема, до міст на допомогу і зміну нашим відділам.

8. Дуже інтензивно пропагувати справу обзроєння всіх українців, розвиваючи такі думки:

У ворога нашу зброю здобудемо!

Нарід без зброї — безпомічний каліка між хижаками!

Раз здобуту зброю не віддавайте нікому!

Ви володарі української землі, ви мусите мати чим її боронити!

Лиш зброя у ваших руках забезпечить вам ваші права! Зброю і магазини зброї віддавати під опіку, згл. нагляд найпевнішого українського елементу, якщо від місцевого провідника ОУН не

буде призначених окремих людей.

Поширити серед населення свідомість, що не-українці не мають права мати зброї на українській землі, а коли хтось переховує або укриває — підписує собі присуд смерти. Пропаганду поперти прилюдними розстрілами.

9. Велику увагу звернути в той час на червону армію. Поселити найінтензивніше пропагандивну роботу знутра і ззовні за вказівками І. Розділу. Кидати якнайчастіше наші позитивні й негативні кличі. Звертатися з зазивами, як, нпр.:

Червона армія оберне свою зброю проти червоних катів!

Товариші! Червоноармейці! Бійці! Наші батьки й наші брати на засланнях і в тюрмах, наші жінки, сестри й матері в колгоспному ярмі. Геть з комуністичною неволею! Геть з червоними катами! Смерть тиранам! Воля робітникам і селянам!

Поширити вістку, що Сталін замордований. В Москві революція. Що англійське радіо подає подробиці перевороту.

10. Проголосивши Українську державу на всіх видних місцях, особливо на державних будівлях і установах вивішувати жовто-блакитні прапори і тризуби на організаційні прапори. Робити це в містах і селах.

11. На мурах малювати (тиром, дьохтем, чорною фарбою) якнайбільші чорні Тризуби — де тільки вдасться — щоб з першого дня маркувати наші сили й сіяти пострах. Покрити мури й паркани націоналістичними кличами й плякатами.

12. Першого дня захопити друкарні та цинкографічні заклади та заставити чужих фахівців до праці під терором, арештувати в друкарні і в цинкографічних закладах і не випускати з праці до дому, доки відносини не будуть вповні упорядковані. Те саме робити з радіостаціями й з чужонаціональною технічно-фаховою прислугою. Згори заповісти, що за найменший саботаж — смерть. Слова додержувати. Кари для постраху виконувати прилюдно. Подбати про військову охорону друкарень і радіостацій.

13. Захопити радіостації, надавати в перших днях безнастанно бойові заклики, маніфест до українського народу і до народів поневолених Москвою пропаганду націоналістичної програми, бойові марші, патріотичні пісні й деклямації,

комунікати про успіхи раволюції й воєнні події. Радіонадачі висилати на тих самих хвилях, що до того часу. Важніші справи й вістки надавати в тих самих годинах, що давніше й повторяти їх що дві-три години. З матеріялом поступати так, якби радіостація мала бути за кілька годин втрачена. (Може бути збомбардована). Не давати непотрібного — найліпше повторити те, що найважніше.

14. В многолюдних місцях (майдани, перехрестя головних вулиць тощо) інсталювати голосники, надавати якнайчастіше бойові марші, приучувати населення їх співати, розліпляти пропагандивні афіші, робити написи, надавати й виголошувати короткі промови, закінчені кличами, звідомлення про положення, накази й поучення для населення.

15. Пляново розмістити пропагандистів по окремих повстанчих загонах і військових частинах.

16. При пропагандивному осередку дібрати а) летючий гурток агітаторів, б) редакційну колегію газети, летючок, відозв, в) мистецький гурток для роблення афішів, ілюстрацій, карикатур, для декорацій міста, оформлення маніфестацій, г) рухливий апарат кольпортерів, курієрів і людей, до витинання цератових шаблонів (трафарети) і скорого малювання кличів на мурах, ґ) гурток фотографістів для роблення знимок про знущання ворога, з днів боротьби.

17. Не втрачати нагоди пропагандивно використовувати перемарш націоналістичних і повстанчих військових відділів через оселі.

Засоби: націоналістично-бойові марші, патріотичні пісні, розгорнені прапори; в часі зупинки короткі промови; пропагандивно-оформлене принимання нових добровольців.

18. Пропагандивно підготовляти за окремими плянами — залежно умовин, воєнного положення і технічних засобів — такі події як: а) присяги повстанчих відділів, що будуть відбуватися з наказу Провідника ОУН Степана Бандери на вірність Українській Державі, б) присягу Української Народньої Міліції (Дивись Інструкції Безпеки), в) присягу цивільної управи — назначеної Провідником ОУН Степаном Бандерою — на вірність Українському Народові в Українській Державі.

19. Ще перед вибухом війни й революції вкорінити глибоко думи про обов'язок перебрання всієї, найповнішої влади в українські руки. По проголошенні самостійности Української Держави заєдно пригадувати в пропаганді між населенням, котрі ще установи переочено й не захоплено в українські руки.

20. Поборювати серед українців почуття милосердя до недобитків ворожих банд, що не зложили зброї. Боротьба з ними безоглядна. Ширте заздалегідь кличі:

Ні куска хліба москалям! Хай здихають приблуди!

Хай здихає ненажерна кацапня! Ми пам'ятаємо роки голодової смерти!

Не будьте милосердні! Для нас милосердя не було!

Не спомагайте московсько-жидівських зайд!

Не забувайте, що вас КАТУВАЛИ!

Собакам собача смерть!

З большевиками по-большевицьки!

21. Не допускати жадної ласки для тих, що не послухали наказ ОУН і розпорядників Української Влади. Свідомість, що обіцяна кара буде виконана, глибоко вкорінити серед широких кругів населення й здобути тим послух й пошану в елементах неприхильних Україні.

22. Прогнавши ворога зо своєї области, йти на фронт проти Москви під кличами:

Проти Москви!

Не віддамо здобутого!

На поміч поневоленим братам!

За міцні кордони України!

Націоналісти — члени ОУН — перші на фронт!

За державу Володимира Великого!

Всі українці на фронт! На фронті рішається наша доля! Поборювати настрої обороняти власне село, чи обістя. Тоді виб'ють нас о цем.

23. Не обіцяти забагато. Не дурити, що з хвилиною встановлення Української Влади економічне положення зразу поліпшиться. Навпаки підкреслити, що в кожній війні є економічні недостачі, що вони й в нас будуть, на це треба бути приготованим, перетревати час боротьби, обходитися чимнебудь і спома-

гати тих, що боряться за нашу свободу. Поліпшення економічного положення буде приходити ступнево — як наслідок зусиль і праці цілого народу на свобідній землі. Боротьба йде не за нинішній день, але за долю майбутніх поколінь. Перша річ визволитися від катів, хоч би це коштувало життя й майна всіх живих українців.

Наш бій — останній! Коли тепер програємо — ніколи вже Україна не прожене ворога зо своєї землі, не підніметься до свобідного життя! Клич:

За щастя наших дітей! За волю України!

Поширяти такі думки:

Нас гірко проклинуть наші діти, коли цю війну програємо. Коли через нас український вояк, що на фронті боронить нашої волі, не буде мати що їсти і з голоду програє бій.

Не тікайте в ліс, не ховайтеся у запіллі. На фронт! Бороніть своєї долі, як нагода промине — буде запізно!

Клич:

Усе для Української Народньої Армії! Усі українці на фронт!

Вішайте трусів і дезертирів на першій вербі!

Чи краще на Соловках знову конати, чи побідити ворога в бою?

Хто жалує допомоги Українській Народній Армії — той ворог нашої свободи!

24. Де тільки можливо — негайно видавати націоналістичну газету, бодай до часу, доки пошта не буде наладнана, щоб доставляти центральну пресу. До редакційної праці взяти всіх чесних українців. Зміст контролювати.

В початках, перед установленням уряду цензури, не допустити до видавання ніякої іншої преси, щоб оминути диверсії.

25. Видаючи летючки, газети, афіші, пам'ятати про приєднування не-українців ворожих Москві, або большевицьким порядкам.

Підтримувати їхні стремління до самостійного державного життя. (Не забувати про політичну сатиру).

26. У промовах, летючках, газетних статтях, в радіо, на мурах й на всіх видних місцях якнайчастіше послуговуватися короткими бойовими кличами. Перед вибухом повстання ширити

їх шептаною пропагандою, пояснюючи їх зміст. З вибухом повстання голосити їх ясно на кожному кроці. Кличі зміняти відповідно до часу й до кругів, яких у даних умовинах треба приєднати до фронту боротьби. Вибравши кличі, повтаряти їх раз-у-раз у різних формах (на мурах, транспарентах, плякатах, в радіо, летючках, газетах, промовах, піснях).

27. У змісті пропаганди поширяти, популяризувати й пояснити політичну програму нашої боротьби на основі постанов II. ВЗОУН з 1941 р. (Програмові й політичні постанови) та політичних інструкцій.

28. Укладати короткі пісні на одну строфку на дуже просту й приємливу мелодію й вкладати в них актуальних політичний зміст, сатиру, сарказм. Пісні такі типу коломийки, чи більшовицького "яблучка" з 1917 р. є в масовому обігу кілька тижнів і свою роботу роблять, деякі вбиваються в пам'ять назавжди.

29. Пропагандивно оформлювати похорони жертв Української Національної Революції. Ставити хрести на бойовищах, організувати масові походи до тих місць, переводити там присяги, організувати походи дітей з цвітами.

30. Серед збунтованих червоноармейських частин, що перейшли на сторону революції й б'ються з ворогом у наших рядах, започаткувати вести постійну національно- й політично-освідомлюючу працю.

31. Вояків не-українців, що стали по нашому боці, або попали в наш полон, інформувати не тільки про Україну й вартість союзу з Україною, але й про потребу боротьби за визволення їхніх країн.

Давати з нашого боку ініціятиву пропагандивну й організаційну для творення окремих легіонів на українському терені з-поміж вояків не-московських націоналістів.

32. Німецькі війська, як союзні в війні України з Москвою, витати в імені ОУН і Її Провідника Степана Бандери та від представників Української державної Влади, що завела лад, а не від незорганізованого населення. Вивішувати прапори жовто-блакитні й організаційні.

33. На ОСУЗ і СУЗ з окремою увагою пропагувати й умасовлювати зміст політичної програми ОУН, підкреслюючи націо-

нально-державницькі цілі нашої боротьби та пропагуючи назву ОУН і її Провідника Степана Бандери, як керівну Організацію в боротьбі за національне визволення.

III. Початки державного будівництва

Цей період роботи починається з моментом проголошення Української Держави, отже з вибухом революції. Кличі, які мають бути здійснені в часі революції й після неї, мусять бути засвоєні широкими масами. Маси мусять наперед знати, не тільки проти кого, але й за що, за яку Україну мають іти в революцію. Мусять захопитися нашими ідеями і пірвати байдужих. Початок пропаганди наших кличів для періоду революції і для періоду державного будівництва мусить сягати часу передвоєнного. Спершу це завдання утаєної, шептаної пропаганди дати загальний образ життя і ладу у вільній Україні.

1. В періоді початків державного будівництва найважніша справа дати ясний і докладний образ того ладу в Українській Державі, за який ОУН бореться і який ступнево буде переводити в життя і пірвати всіх до творчої співпраці і самоорганізації. Робити це треба, популяризуючи якнайширше Постанови II. ВЗОУН з 1941 р. та відповідні частини вказівок з "Боротьби й діяльности ОУН під час війни", використовуючи для цього всі засоби.

2. Щоб масово й пляново розпропагувати ідеї Українського націоналізму, треба зорганізувати сильні пропагандивні осередки в областях в районах та забезпечити їх усіма існуючими на місцях та закупленими модерними технічними засобами.

3. Обласний референт пропаганди ОУН має за завдання:
а) перевести реорганізацію на оспіх і в низу потворених у час революції пропагандивних осередків і доцільно розмістити їх по районах, б) опанувати всі технічні засоби, що не були охоплені нами, а з причини браку людей не були як слід використані, в) взяти до співпраці в Обласному і по Районових пропагандивних осередках усіх фахових, здібних і для пропагандивної роботи придатних українців журналістів, письменників, мистців, учених, підпорядкувати їх членам ОУН і дати означені завдання праці, г) уліпшувати програму радіонадач, ґ) видавати без зупинок обласну націоналістичну газету (повинна це

бути єдина місцева газета). Якщо б організувалась конкуренційна політична преса — не допустити до цього, д) організувати часті масові здвиги, походи, маніфестації для піднесення почуття власної сили серед українців, е) від перших днів революції організувати й постійно вести пропагандивну акцію воєнної допомоги ("Брат — Братові"), яку згодом зрозничкувати на дві окремі акції: 1. на аґітацію за членством і спомаганням "Українського Червоного Хреста" і 2. за масовим членством у "Націоналістичній Службі Народові", є) Розпланувати, підготовити й переводити виборчі кампанії до органів державної самоуправної влади, до всенароднього плебісциту, з) вести ввесь час широку акцію за творенням української збройної сили й парамілітарних організацій ("Січ") і масові участи в них, ж) опанувати всі існуючі до Революції місцеві видавництва, їх склади, машини, інтролігаторні й людський персонал. Взяти в свої руки монополь видавництва й покищо передрукувати відповідну перередаговану національно-виховну літературу, сконфісковану большевиками, і) опечатати всі книгарні й бібліотеки (там де Служба Безпеки в наших руках, робити це в порозумінні з нею, де ні — самим). Сконфіскувати всі шкідливі книжки й знищити (залишаючи для власної бібліотеки по кілька примірників). Виготовити докладний список заборонених книжок і повести акцію за очищення приватних бібліотек, к) зорганізувати центральну прилюдну бібліотеку й випозичальню книжок при Обласному Пропагандивному Осередку, або під його безпосереднім наглядом, комплектуючи книжки з книгарень, бібліотек і видавництв. В міру спромоги робити те по районах, л) зорганізувати мандрівний театр і мандрівний хор при Обласному Пропагандивному Осередку, устійнити для них репертуар і черговість поїздок у терен, м) давати ініціятиву організуванню аматорських гуртків і провірювати їх репертуар, н) засновувати станиці масової освіти ("Просвіти") і визначувати для них напрямні праці, о) опанувати всі кіна й переводити контролю фільмів (доки не буде ця справа сцентралізована вгорі), п) мати нагляд над програмою кабаретів і розривкових льокалів — особливо над гумористично-сатиричними скечами, р) організувати імпрези такого типу, як різнородні вистави (в

першу чергу вистави звірств московського насилля й наслідки спустошення краю роками неволі) й репрезентативні імпрези (Шевченківські, опери, плястика, вокальні вечорі), загально-виховні (Свято Героїв, Чорноморського фльоту, Зброї) і пропагандивно-туристичні мандрівки для українців і чужинців і економічно-господарські вистави й вистави малярства і плястики, пропагандивні відправи студентів на закордонні студії і ін., с) влаштовувати різнородні пописи й розписувати конкурси на найкращі пропагандивно-політичні, пропагандивно-національні й національно-культурні твори з обсягу літератури, мистецтва, публіцистики тощо, т) усунути образливі для національного почуття пам'ятки ворожих окупацій і усувати всі сліди поневолення України чужинцями. Пропагандивно підібрати нові назви вулиць по містах, відмосковщити назви місцевостей, у) організувати окремі курси, а згодом обласні школи пропагандистів і аґітаторів.

4. Завдання Районового Пропагандивного Осередку є в засаді такі самі, як Обласного. Коли наслідком браку відповідних людей у деяких районах не вдалося б як слід розгорнути пропагандивної роботи, по пробному часі треба зліквідувати пропагандивний осередок у районі на деякий час та людьми з того осередку скріпити склад Обласного Пропагандивного Осередку й посилити його працю, оставляючи на місці 1—2 меткіших пропагандистів. Потреби району обслуговує тоді Область, висилаючи раз-у-раз летючі гуртки аґітаторів і, насичуючи терен нашими виданнями, до часу, коли не буде доцільно відновити самостійний Районовий Пропагандивний Осередок.

Склад Районового Пропагандивного Осередка обіймає, крім засадничої обсади кожного пропагандивного відділу (пор. Роз. II. 16) ще: д) референта громадських акцій, е) імпрезову комісію, є) технічно-господарського референта.

5. Районовий Пропагандивний Осередок повинен розпоряджати бодай одним пропагандивним автом, вивінуваним у радіовідборчі апарати, голосники-гучномовці, проєкційний і кіновий апарат з екраном і динамом, летючки, пресу, афіші, грамофон з плитами тощо.

6. В змісті пропагандивної роботи не розгублюватися у

подрібних спеціяльностях даної ділянки праці. На першому пляні акцентувати моменти політичні й національно-виховні. Поборювати відрухи, що знижують підйом. Мобілізувати до наступу на ще нездобуті позиції, до творення нових станиць і форм суспільного життя. В разі потреби висувати нові політично-бойові кличі такого типу, як:

За повну владу українців в Україні!

За справедливість для українців!

Один нарід — один провід — одна влада!

Всі українці під бойові прапори ОУН!

Організувати масові демонстративні марші.

7. Дуже дбайливо підготовити пропаганду за організуванням акції, а навіть боротьби за суспільні реформи, якщо вони були тенденційно відкладувані, або незгідні з програмою ОУН.

8. З самого початку — ще з кінцевих днів збройної боротьби починаючи — довести пропагандивну акцію за самоорганізацію громадянства в усіх ділянках громадського життя під кличем:

Сила народу в організації!

Цю акцію постійно ступенувати в напрямі: ні один українець - поза організованим життям; ніхто не ходить одинцем!

Давати ініціятиву, а навіть самих пропагандистів висилати для початкових організаційних завдань у терен (засновування організацій, товариств. Дальше ведення організованих відтинків громадського життя передавати куди слід, а пропагандистів перекидати до інших робіт.

Форми організації, що їх треба в першу чергу пропагандивно підготовити, такі: організація молоді й спортово-військових установ, жіноцтва, службу праці й харитативні (націоналістична служба народові, Червоний Хрест) професійні, культурно-освітні організації, організація учасників війни й революції та інші.

9. Використовувати пропагандивно вістки про героїчні подвиги на фронті і про більші наші перемоги над ворогом. Влаштовувати великі маніфестаційні походи з транспарентами, прапорами, піснями, промовами, дзвонами, гарматніми сальвами. Міста й села вбрати прапорами й великими тризубами. Напередодні палити ватри, ілюмінувати вікна світлами (якщо це не

суперечне з зарядженнями протилітунської оборони) і поставити на цілу ніч почесні варти молоді й юнацтва на могилах борців за волю України. Вечірній похід юнацтва на могили улаштовувати по змозі зо смолоскипами. Складати звіт перед могилами про перемогу, чи про нові Крути. Переводити на могилах (при смолоскипах або ватрі) заприсяження нових членів Організації Українських Націоналістів і Юнацтва ОУН. Маніфестаційні походи організувати не тільки по містах, але і в деяких селах повіту для сіл, що далеко віддалені від осередку маніфестації.

Церковно-релігійні моменти включувати в програму маніфестації там, де живі реліійні традиції.

З нагоди жалібних маніфестацій (або в тій частині інших маніфестацій, яка відноситься до поляглих героїв) влаштовувати похід з відкритими головами.

10. В пізніших місяцях пропагувати постійно і пляново побіч актуальної політичної пропаганди й пропаганди суспільного активізму культ героїзму, нав'язуючи до історії (історія України не починається з 1917 р.) і до місцевих актів і подій визвольної боротьби та до пам'яток. Ставити нові пам'ятники, хрести, сипати могили, вмуровувати пам'яткові таблиці, вводити звичай всенародніх прощ на поля бою.

11. Широко пропагандивно підготовити акцію за поворотом засланців з Соловок і переселенців з Сибіру, Казахстану й чужини. Зробити цю справу справою боротьби. Момент повороту на рідну землю замінити на день тріюмфу ОУН; опіку й допомогу над засланцями справою чести ОУН.

12. В свій час повести в пресі, радіо пропагандивну акцію й одночасно з тим організувати віча й демонстрації за зворотом українських воєнних прапорів (козацьких і часів 1917—20 рр.) з музеїв польських, московських і чужинецьких. Злучити це з дипломатичними заходами закордоном.

День повороту прапорів назад на українську землю зробити днем великого національного свята. Застановити всяку працю, урядування і торгівлю. По містах і селах відбути великі маніфестації, дефіляди військ, богослуження, дзвони, сальви, ілюмінації, ватри. Річниці повторяти щорічно.

13. Святкуючи річницю смерти Убитого Вождя в вільній державі, ОУН зберігатиме свою традицію й побіч іншої програми відсвяткує так, як у першому році святкувала на ЗУЗ: дзвонами в год. 12. вночі, поготів'ям боївки, летючками, сальвами-салютами (нагода для заприсяження випробуваних членів).

14. Постійним і завжди першим завданням пропаганди є підготова всіх кожночасних акцій, що їх плянує переводити ОУН.

IV. ДОДАТОК

до пропагандивних вказівок

Приклад до Роз. II. точка 14 і 17.

МИ УКРАЇНСЬКІ ПАРТИЗАНИ

(новий текст)

Ми, українські партизани,
Рушаєм лавами на бій.
Лютує край, горять повстання,
Клекоче шумний буревій.
Вже грають сурми, близько воля,
Вже рветься серце, кличе кров,
В огні кується наша доля,
Встають заковані з оков.
Ми, українські партизани,
Не зломить нас ні біль, ні страх.
Ми носим бомби і нагани,
Вовками бродимо в лісах.
Вже грають сурми, близько воля і т. д.
Ми, українські партизани,
Нащадки славних козаків,
Щоб розірвать важкі кайдани,
Б'ємо комуну й москалів.
Вже грають сурми, близько воля і т. д.
Ми, українські партизани,
Наш прапор волю всім несе,
Спливає кров'ю шлях змагання,
Та УКРАЇНА понад все!
Вже грають сурми, близько воля і т. д.

СИБІРСЬКІ ТУНДРИ

(На мельодію "Ми по таборах і тюрмах...")

Сибірські тундри й Казахстан,
Соловки і підвали,
Таборів дроти — голод, жах
Нам сили не зламали.
Не вбили в серці помсти зов
Катівські муки люті,
В серцях у нас гаряча кров
Показує нам путі.
Розкинем тюрми і Москву
Замінимо в руїни.
А з крови нашої в огні
Повстане Україна.

БАТЬКІВСЬКА ЗЕМЛЕ

(Мельодія "Гей, не дивуйтесь")

Батьківська земле,
Краю козацький,
Краю святий — Україно,
Для Тебе жити,
Й Тобі служити,
За Тебе вмерти єдину.

За Твої гори,
Ниви і море,
За їх довічну свободу,
За Твою славу,
Честь і державу,
За щастя Твого народу.

В лави вставайте,
Пута ламайте,
Годі в ярмі животіти,
Встануть зі степу
Хмелі й Мазепи,

Будем наїздників бити.
Стогнуть дороги,
Мріють пороги,
Кличе нас княжа столиця,
Нумо ж, орлята, —
Бій розпочатий,
Час за руїни помститься.

МИ НЕ ДАМО...

Ми не дамо катувати народу
І нести загладу прадідній землі,
Встанем орлами бунтарського роду,
Промірим всі землі чужі і свої.
Вставайте, брати, за свобідне життя!
Вже сурми скликають до бою —
До бою палкі молодечі серця —
Розплати час близький.
За зброю!
Ми не дамо руйнувати країни,
Вже досить безправства і глуму і мук.
Горе й недоля синів України —
Мільйонам твердий затискає п'ястук.
Вставайте, брати, за свобідне життя і т. д.
Крила розгорнем, заграють гармати
І маки червоні кругом зацвітуть.
Й рушить степами козацтво завзяте:
Вставай Україно з невольничих пут!
Вставайте, брати, за свобідне життя і т. д.
Ми, наче сонце, розірвемо храми,
Залізного Ґонти ми смілі сини.
Вдарим мечами нещадної кари,
Дихнемо вогнями пожеж і війни!
Вставайте, брати, за свобідне життя і т. д.

МАРШ ПОВСТАНЦІВ

(На мельодію "Соколи, соколи")

Вставаймо, вставаймо! Нас кличе сурма

До бою за волю народу,
Вже досить червона, московська тюрма
Пожерла борців за свободу!
Ми местники смерти і крови братів
Погибель несемо комуні!
Вперед! — Хто живий, час змагання наспів,
До бою вставай в Україні!
Дітей і жінок виголоджує кат,
Вбиває батьків — нищить землю!
В далекім Сибірі конає наш брат
Для "слави" кривавого Кремлю!
Ми местники смерти і т. д.
За смерть і неволю несемо пожар
І кулі, і месть, і руїну!
Вперед, — хто живий! Бо найвищий вже час
Прогнати катів з України.
Ми местники смерти і т. д.

Приклади до Роз. І. точка 8. (перерібка Інтернаціоналу)

Повстаньте браття українці,
Потомки вільних козаків!
Добути волю Україні,
Найвищий час уже наспів.
Зітрем на порох комуністів.
Повстаньте лицарі-борці!
Свою державу ми збудуєм
Лише з шаблюкою в руці!
Приспів: Грають сурми, до бою!
Жовто-сині стяги,
Світить Тризуб, як сонце,
Згиньте всі вороги!
Держави нам ніхто не створить,
Самі собі її створім!
Під рев гармат, під брязкіт зброї
Між вільні народи ідім!
Москва чи біла чи червона,

Найбільший ворог це для нас.
Скінчити з ним в розправі лютій
Надходить вже найвищий час!
Приспів...
Не стане сліду комуніста,
Дощенту виб'ємо усіх!
Жорстока буде наша пімста!
І гніву нашого батіг!
Від Сяну, Тиси до Кавказу
Наш прапор гордо злопотить,
Заграє вільне Чорне море,
Тоді державі нашій жить!
Приспів...

Приклади до Роз. II. точки 28.
(На мельодію "Ех, яблучко")

Ех колгоспи мої — чорна панщина,
Стережіться, москалі, назайманщинах!
Бриґадіри і жидки зажурилися,
Що колгоспи і радгоспи провалилися...
Не кричіть, москалі, та не лайтеся —
З України на Сибір забирайтеся!
Ех, яблучко, та підмальоване,
В Україні твої дні — пораховані...

Ех ти бочко моя, подіравлена,
Вся земля в бур'янах — удержавлена.
Я на бочці стою, бочка вгнулася,
Українцям погулять забагнулося.
З білорусами ще й грузинами
Ми притиснем москалів, щоб погинули.
Всі дороги курять ще й немощені
Вже комуна й жидова — розторощені.
Ні за Леніна, ні за Сталіна,
Ні за батюшку царя не повстанемо.
Ми за волю свою, за козацькую,

За Вкраїну самостійну, молодецькую.
Ешелони спішать ще й зо свистами,
Будем море гатить комуністами.

Копія. Машинопис.
Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Звіт референта УЦК М. Пузяка про поїздку по Лемківщині та Надсянні з метою створення Української секції інженерів

12 травня 1941 року

Інж. Мирослав П у з я к Краків, 12. травня 1941.

З В І Т

з поїздки в справах Секції Інженерів
в днях 2—9 травня 1941.

Н О В И Й С А Н Ч.

По переговеренні з тов. інж. Нанусевом Ярославом — зв'язковим Секції інженерів на терен округи Новий Санч, рішено створити на цьому терені Повітову Секцію Інженерів.

До Секції належали б інженери й техніки:

Жлудкин Олександер лісов. Старий Санч, Панасенко Василь лісов., Сенчина Володимир водний Н. Санч, Копистянський Сильвестр лісов., Поремба Вєлька коло Мшани Дольней, — Гринчук Богдан лісов. Снітниця коло Грибова, Тучапський Юліан мірник Ліманова, Пузяк Роман залізн. доріг Н. Санч, Ґумовський, Сембратович, Петріна Богдан мірник Н. Санч, Мандрик Мирослав агроном Н. Санч, та інженери, що перебувають на терені тожнева й Криниці, як інж. Ільницький лісов. Криниця та інші.

Доручено тов. інж. Нанусеві скликати в порозумінні з УДК в Криниці згл. Делегатурію в Н. Санчі, сходини інженерів та зорганізувати провід Повітової Секції по-думці правильника Секції Інженерів при УЦК.

Рівночасно поінформовано тов. інж. Нанусева про хід праць Секції Інженерів при УЦК та передано взори картотеки, анкетні листки, обіжники, а попередньо переслано обіжник в справі наукових Семінарів Дошколу.

Зобовязано тов. інж. Нанусева негайно по наладнанні орга-

нізаційних справ звітувати Секції інженерів при УЦК.

Від інж. Нанусева одержано ряд дуже цінних інформацій в справах промислових заіцініованих Секцією Інженерів при УЦК та обіцянку по-змозі помогти в переведенні в життя певних проєктів в ділянці споживчого промислу.

К Р И Н И Ц Я.

Поінформовано голову УДК сотн. Навроцького, що зв'язковим та організатором Повітової Секції Інженерів на Новий Санч є тов. Нанусів Ярослав та запропоновано, щоб поміг йому в переведенні організації Повітової Секції:

На терені самої Криниці находиться 5—6 інженерів та техніків.

Справи промислові обговорено в звіті з поїздки в справах промислових з дня 12.V.1941.

С Я Н І К.

Голова Секції — інж. Зарицький, секретар — Богдан Форович;

Скликано Надзвичайні Сходини членів (присутних 10 членів), на яких обговорено: 1. Історія У Т Т у Львові; Секція інженерів при УЦК в Кракові.

2. Правильник Секції інженерів при УЦК.
3. Наукові праці Секції інженерів.
4. Промислові справи.
5. Технічне й промислове шкільництво.
6. Фахове освідомлювання молоді.
7. Технічна література й термінологія.
8. Реферат праці.
9. Бюджет.
10. Виконання доручень.
11 Різне.

Дискусія: Інж. Зарицький говорить в справі зміни § 7 правильника.

На його думку, треба ясно поставити справу прийняття техніків в члени Секції. Справами промислу на терені Сянока й околиці займаються майже виключно інженери — члени Секції.

Порушено ряд справ, що подрібно подано в звіті з поїздки в

справах промислу з дня 12.V.1941. Інж. Крупський порушує справи розбудови промислу в Сяніччині й ставить внесення, щоб господарський референт при УДК скликав усіх господарників можливості у всіх ділянках промислу. Інж. Кравців пропонує, щоб на сходинах Секції Інженерів реферував секретар Повітової Секції доручення проводу, що появляться окремими обіжниками, чи в "Віснику УЦК".

В справі кустарного промислу каже, що так багато людей виїхало "добровільно" на роботи до Німеччини, що в деяких випадках нема кому обробити поля, а що допіру говорити про домашній промисл. Інж. Кравців взяв на себе обов'язок зайнятися організацією рибацького товариства, з огляду на великі можливості риболовлі.

В справі вишколу гаєвих пішов спеціяльний меморіял до УЦК.

Приміщення на школу гаєвих, що опісля можна було б піднести до школи лісничих — може знайти в Загір'ю (250 га ліса), де є дуже гарні забудовання, дуже підхожі на школу.

В Сяноці існує фахова 3-літня столярська школа. Зараз має 18 учеників. Стан рішучо є замалий і не відповідає нашим потребам. Інж. Крупський уважає, що треба виєднати стипендії для селянських синів може кожна поодинока кооператива була б у силі удержати одного чи двох учеників.

Дається завважити, що інженери, що працюють в Т-ві "Сільський Господар" не приходять на сходини членів Повітові Секції.

Реферат інж. Малика можна використати в довільній формі.

Бюджет Секції висланий до затвердження.

Спис членів на-днях буде висланий.

ПЕРЕМИШЛЬ І ЯРОСЛАВ.

Організаційні справи порушено на Надзвичайних Сходинах, що відбулися ще дня 7 і 8. квітня 1941.

Обговорено справи промислові, як у звіті з поїздки в справах промислу в днях 2—9. травня 1941.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 93. — Арк.1—3.

Звіт референта УЦК М. Пузяка про поїздку по Лемківщині та Надсянні з метою створення українських комісій для розвитку міст

12 травня 1941 року

Інж. Мирослав П у з я к Краків, 12.травня 1941.

З В І Т

з поїздки від 2—9. травня 1941 в справах Комісії Мі-ста.

К Р И Н И Ц Я.

Господарський Референт проф. Мінко (окремого референта Комісії Міста, як також Секції Промисловців не має). Головою Секції Торговельно-промислової є Степан Ґера — реставратор.

Головою Секції Ремісників є Адамський Іван. В повіті всіх ремісників біля 150.

На сходинах, що відбулись в дні 4.травня 1941 було приявних 46 членів.

На З'їзд в дні 17. травня 1941 поїде Голова Секції та один її член. Звіт по-думці й формі означений в "Віснику УЦК" з дня 1. квітня ц. р. буде негайно виготовлений і виставлений.

На-днях підшукає Госп. Референт відповідного чоловіка на голову Комісії Міста та взагалі поладнає працю Комісії Міста.

Дуже мало є кваліфікованих ремісників на терені Криниччини, так, що всі міські роботи дістають поляки, тому що працю можуть дістати тільки такі ремісники, що мають концесії.

Цехи є опановані поляками, що не допускають сюди українців.

В Криниці продають алянтерійний склеп артистичних виробів за ціну 30.000.- зол. Склеп є дуже добре уляджений, має багато товару та приніс би власникові великі доходи.

С Я Н І К.

Господарський Рефенет інж. Залізняк — повітовий агроном.

Голова Комісії Міста інж. Береза.

Голова Купців і Промисловців — Теофіль Бак.

Голова Ремісників Осип Давида (працює в фабриці вагонів).

Праця в Комісії Міста не є як слід поставлена, тому що там Госп. Реф. як і Голова Комісії Міста мають дуже мало часу на працю в УДК, з огляду на перетяження професійними обов'яз-

ками.

Цілу працю веде урядовець УДК, що не може як не фахівець як слід виконувати всі доручення.

На З'їзд задумують прислати двох делегатів. Звіт буде також негайно висланий.

Окремої Секції Промисловців покищо нема, тому що на терені Сянока український промисл є репрезентований фабрикою свічок д-р Єндика та малою фабричкою пасти Теофіля Бака, що її веде інж. Береза.

Я Р О С Л А В.

Господарський зв'язковий Щебльовський.

Голова Комісії Міста інж. Кудлик.

-"- Секції Ремісників Вітик.

Справами промислу займається інж. Каплистий Макар.

На З'їзд Ремісників поїде 10—15 членів. Звіт вислано.

Кількох членів подало прохання до Кракова в справі челядничих іспитів та майстерських. Цих справ просять допильнувати Комісію Міста при УЦК.

В ремісничому Цеху є тепер тільки 20% гр. католиків. Заступником Цехового Майстра є голова Секції Ремісників п-Вітик.

В справах купецтва переведено конференції з урядовими чинниками та вислано звіт до УЦК.

На-днях переведеться люстрацію склепів.

П Е Р Е М И Ш Л Ь.

Комісія Міста існує як окреме звено.

Голова К. М. Пайташ.

-"- С. Купців Леськів І.

-"- С. Ремісників Заразка М.

-"- С. Промисловців — інж. Кузик.

Звіт висланий 2.V. ц. р.

Делегати на З'їзд Ремісників: Заразка, Качмар, Антошко, Пайташ.

Відбуто одне організаційне засідання Комісії Міста, що тому 2- місяці. Поладнано справи цехів.

Неполаднано справи ремісничої бурси з двох причин: 1). не було кому цією справою поінтересуватися, 2). селяни не хочуть

давати дитини на науку ремесла.

Секція Купців вибрала оціночну Комісію для провірки склепів. Не наладнано зв'язків з урядовими господарськими чинниками, тому що в міжчасі почали давати відмовні відповіді в справі концесій найкращим склепам в місті. Купці є дуже невдоволені, кажуть, що поляки не вносили прохань до Гандельканмер і донині ніхто їх за це не чіпає. В цій справі виїхав голова УДК до Кракова.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 93. — Арк. 4, 5.

Звіт референта УЦК М. Пузяка про поїздку по Лемківщині й Надсянні з метою розвитку українського промислу

12 травня 1941 року

Інж. Мирослав П у з я к Краків, 12. травня 1941.

З В І Т

з поїздки в днях 2—9. травня 1941 в справах промислу.

Н О В И Й С А Н Ч.

Ціллю поїздки до Нового Санча було перевірення всіх наслідництв, що належать до лісового інспекторату в Новому Санчі, згл. провірка евент. можливостей одержання дозволу на збирання ягід, грибів і зел на теренах надлісництв:

У Новому Санчі	надлісн.	-	поляк
Старому Санчі	-"-	-	укр.
Мушині	-"-	-	-"-
Лімановій	-"-	-	-"-
Криниці	-"-	-	-"-
Мшані Долішній	-"-	-"-	-"-
Снітниці	-"-	-	українець

Дозвіл на збирання лісових плодів можна одержати на терені надлісництв: | Нового Санча, Старого Санча, Мушині, Криниці. Надлісництва в Лімановій та Мшані Долішній відпадають з огляду на чисто польське населення цих теренів.

Старання про дозвіл на терені надлісництва в Снітниці поробив уже Лемківський Союз Кооператив у Сяноці.

К Р И Н И Ц Я.

Справами промислу на терені Криниці займеться проф. Мінко — господарський референт УДК.

Промисл споживчий.

При помочі Проф. Мінка підшукано льокаль для спілки для справ споживчого промислу та збірки лічничих зел.

Льокаль цей міститься в Криниці Селі, б. громадського уряду, — складається з 5-ти кімнат на першому поверсі та 2-ох великих кімнат на партері з бетоновою домівкою, в одній з них міститься новочасна пекарська піч (тут давніше була пекарня). У віддалі 20 м є ще два порожні пожидівські доми, що можна вжити на склади.

Дружина проф. Мінка є німкою та може бути помічна при одержанні концесії, вище згаданій спілці.

Збіркою лічничих зел на терені Криниччини займався вже один поляк-фахівець, що зараз веде в Криниці пенсіонат — ця збірка не повелась тому, що давав смішно малі ціни.

Цей фахівець стоїть на цьому становищі, що терен Криниччини спеціяльно багатий в лічниці зела та збірка їх може дати дуже гарні висліди. За збірку зел та грибів треба платити селянам, крім грошей, виробами промисловими, як полотно й т. п. та споживчими артикулами.

Промисл хемічний та споріднені.

На терені Криниці находиться сухе джерело CO_2, що поки що не є використане. Треба було б перевірити висоту тиснення, скількість добування в одній сек. та скалькулювати можливости експлоатації. Переговорено в справах перебрання цегольні та бетонярні.

В цегольні А. Проснера в Криниці Селі находиться: 1 парова машина, 1 праса до виробу цегли, 1 піч до випалювання цегли на 40.000 шт., 1 мешкальний дім, 2 бараки для робітників, 5 тонн до сушення цегли, 1 комин з бляхи (цілковито знищений).

Площа на якій стоїть цегольня виносить 12 га. арендована від гр. кат. парохії в Кринці Селі за річною оплатою 1.100.- зол.

Умова вигасає в місяці червні 1941 р.

Цегольнею завідує українець Олійник Петро. Вона поки що нечинна. Працю можна почати по вкладі на реперації до 10 ти-

сяч зол.

Гроші потрібні на:

1) будову нового комина з бляхи,
2) основну реперацію праси,
3) малої поправи парової машини,
4) колійку.

Зобов'язання цегольні (довги) виносять 9.000.- зол. Вартість цегольні подає п. Олійник на 12.000.- зол.

Цегольню можна купити за попереднім внесенням до Треугандштеллє треігендера п. Олійника П.

Бетонярня поки що не має ніякого керманича. Можна її віднаймити, згл. купити. Інвентар: 1 дім з мешкальними кімнатами, 1 шопа до виробу бетонових дахівок 1 праса з приблизно 400 формами, 1 піч і полиці до сушення дахівок, 1 шопа з 4 залізними та 1 деревляною формою.

Готові вироби

Рури: 749, 236, 12, 335, 95, 157 , 11, 109, 210, штук о промірі від: 15—20 цм. Вартість готових виробів 10.000.- зол.

Фома Бесксід і "Базар". Готелярство.

С Я Н І К:

Промисл споживчий.

Справами споживчого промислу зокрема спілки займеться інж. Радіон Зарицький.

В околиці Сянока, а передовсім в околиці Балигорода є багато лісів багатих в ягоди та гриби.

У самому Сяноці є фабрика мармеляди, ціла опанована жидами, то зн. провід технічний, дирекція і навіть робітники жиди.

Треугендштером є фольксдойч, який розказував, що дотепер вироблено 16 вагонів мармеляди, а остало ще до закінчення кампанії виробити 7 вагонів. Отепер мали чистого доходу 300.000.- зол.

У форстінспекції працюють виключно поляки, так що трудно було добитись конкретних даних в справі приділу теренів до збирання лісових плодів.

В надлісництві Сянік працюють два лісові інженери — українці.

Форстінспекція є засадничо проти видавання дозволів на збирання ягід та грибів, але мусять уступанти з огляду на натиск згори й такі дозволи вже в деяких випадках мусіли видати.

Столярна.

На терені Сянока находиться столярня вивінувана в добре нове машинове приладдя (як гиблярки, машинові пили, токарки й т. п.) приміщення у партеровім та одноповерховім будинку. Столярня до сьогодні є в посіданні жида, де працюють, кромі жидів, також і українські челядники. Столярнею заінтересовано дир. Чижа, що веде 3-річну столярську школу (18 учеників), що саме тепер опинилась в жидівському домі молитви та шукає приміщення.

На днях має піти делегація до шульрара Губера, щоб виєднав цю столярню для вищезгаданої школи.

Столярня мала б бути зав'язком столярського промислу на терені Сянока.

При столярській фабриці мала б приміщення й столярська школа.

Сушарня дерева.

З обраку на великий брак сухого деревного матеріялу задумує Секція Інженерів в Сяноці заложити спілку та побудувати сушарню дерева. Інж. Зарицький зробив приблизне обчислення видатків зв'язаних з будовою фабрики, що сягають до 60.000.- зол.

Кошикарство.

Розвитком кошикарського промислу на терені Сянока зайнявся з рамени "Сільського Господаря" інж. Дмитренко та інж. Шергун.

Плянтації лози находяться покищо в чужих руках. Так прим. в маєтку Бахір ? км від Сянока в сторону Динова властитель плекає лозу й продає її вагоново.

Лозу має мабуть також інж. Гладишевський в околиці Балигороду. Добра червона лоза находиться також в Ясениці Росельній.

Рішено, що "Сільський Господар": 1. проведе пропаганду серед населення, 2. первірить почву та назначить осередки плекання лози, 3. закупить відповідну скількість та якість "штуб-

рів", 4. рівночасно переведеться короткий курс плетення простих, кошиків, прим. на картоплю (на курсі буде вчити дир. Чиж, що знає кошикарство). Кошикарські вироби дозволиться курсантам з оглядів пропагандивних взяти додому. Опісля зробиться другий властивий курс, на якому основно переведеться навчання кошикарства.

На терені Риманівщини находиться фабрика штучних погноїв, що стоїть покищо нечинна.

Фабрику можна було б з великою користю для населення пустити в рух, зглядно використати її для інших робіт.

Дереворізьба.

Дереворізьба є добре розвинена в кількох селах Риманівщини, прм. в Долині, Болотнянці та інших.

Великим недосягненням в цій ділянці являється це, що різьби є роблені переважно на чужих взорах, а це тому, що селяни підпорядкувалися попитові на такі вироби.

Треба було б післати на місце спеціяліста-різьбара, що взяв би провід над виробами під артистичним оглядом. Збутом відповідних виробів можна було б також змусити людей до роблення дереворізьб, що відповідали б духові нашого мистецтва.

ЯРОСЛАВ.

Травами промислу на терені Ярославщини займеться інж. Каплистий Макар.

Справа споживчого промислу та збірки лічничих зел.

Ярославщина має мало лісів, через це трудніше було б зорганізувати збірку ягід та грибів; натомість можна зорганізувати збірку лічничих зел, що напевно дала б добрі висліди.

Організацією збірки лічничих зел займеться інж. Каплистий Макар. Інж. Каплистий інформує, що в Брюсселі є зеляр українець, власник зелярської фірми, що просив його зайнятися збіркою та експортом. Цінник лічничих зел на днях дістане інж. Каплистий та відпис цінника перешле на наші руки.

Експлоатація торфу.

В Ряшеві існує спілка експлоатації торфу в проводі якої стоїть п. Лоханський. Спілка приступила до експлоатації 2 га площі; цілий простір — торфовий терен — має 160 га площі.

На терені Ярославщини торф думають добувати ручним спо-

собом, в Селі Цемацін Великий. Рішено занажувати чоловіка, що прослідив би торфові поклади, а в справі дозволу на експлоатацію належить порозумітися зі спілкою експлоатації торфу в Ряшеві, куди поїде інж. Каплистий.

Кошикарство.

Закуплено 10 тонн лози за 550.-зол. та зложено в складі "Сільського Господаря".

"Станґлі" закуплять в селі Дубні 26 км від Ярослава.

По закупні "станґлів" приступить інж. Каплистий до організації курсу.

На курс зголосилося 16-ть робітників, що працювали вже в кошикарстві. Майстра мають заангажувати 9.V.41, а сходини всіх заінтересованих курсом відбудуться 11.V.41.

Вишкіл цих кошикарських робітників дав би ударний аванґард кошикарів, що опісля повели б працю на терені Ярославщини.

Бюджет курсу на днях пришлють затвердження.

Щоб унезалежнитися від поляків, приступлять до садження лози на теренах сіл заселених українцями. Так незабаром засадять 10 тисяч штубрів, з цього 9 тисяч штубрів американської, і 1 тисяча червоної в селах: Сосниці, Валяві та Дусівці.

В руднику над Сяном, як інформує інж. Каплистий, працює 15 тисяч робітників. Керманичем цього підприємства т. зв. "Вєжба" є німець, а заступником українець, б. керманич фабрики на Польщі — Матвіїшин. Терен приналежний ф-ма "Вєжба" сягає аж по Дунаєць.

Друга частина краківської області є приналежна якійсь кошикарській фірмі з осідком у Кракові.

П Е Р Е М И Ш Л Ь.

Вапнярка.

Справою вапнярки в Речпосполиті займається інж. Кузик.

Створено спілку з закладовим капіталом 10.000.- зол. Уділи (20) виносять по 5.00.- зол.

До спілки ввійшли: Пайташ, інж. Каплистий, дир. Чайківський, п.Підгурський, п. Антонець, п. Заразка, інж. Кузик.

Справа застрягла з огляду на загальне полодення та на перші труднощі при одержанні дозволу в Ярославі.

Експлоатація торфу.

Організацією спілки та самою експлоатацією займеться інж. Новаківський.

Торф думають експлоатувати коло Дубецька.

Кошикарство.

Виріб кошиків з дерева в селі Дередне натрапляє на труднощі з огляду на брак сировини. Можна було б зорганізувати осередок виробу кошиків з лози в селі Коритнику. Є навіть фахівець, що повів би відповідний вишкіл, але не має грошей на організаційні поїздки. Цими справами може зайнятися інж. Артюшенко.

Промисл споживчий.

Інж. Дзюрин, що веде квашарню капусти, задумує тепер розбудувати сушення ярин.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2.— Спр. 93. — Арк. 6—12.

22.06.1941—1944

Підготовка до німецько-радянської війни відбувалася на очах українців Закерзоння. Голова Українського допомогового комітету в Холмі Святослав Шрамченко, наприклад, згадував: "Коло години 10 увечері 21 червня 1941 року одержав я таємне повідомлення від нім. команди міста Холма, що війна проти большевиків розпочнеться о год. 4 рано 22 червня. Що війна вже висіла у повітрю, це я вже добре знав і бачив по поспішному нагромадженню нім. війська і амуніції, якими були переповнені всі Холмські ліси над всією полосою Бугу. Гарматні ж стрільна привозились і скидались впрост на полях, бо в лісах не було вже місця. Вже коло місяця будувались табори для полонених. Перекладачів і дорожних провідників — около 40 українців з Холмщини — німці взяли вже тиждень тому. Вчора цілу ніч в друкарні УДК-Холм, щільно замкненій, німці друкували ріжні друки і оголошення в українській і німецькій мовах для майбутніх найближчих теренів своєї окупації. (Автор цих рядків схоронив було пару таких оголошень без точної дати, але з місяцем і роком для Любовні і Ковеля). І сьогодні цілісенький день великі з'єднання нім. танків поспішали головною шосою від Любліна через Холм — головною Люблінською вулицею — і їх проїхало так багато, що вся мостова вулиці з округлих каміннів була ними так відполірована, що блестіла на сонці" (Америка. — 1953. — 29 червня).

Десь близько 9 години вечора все затихло, як перед бурею, згадував далі С. Шрамченко. Спати він уже не міг лягати, та й не заснув би, бо ж підходив історичний момент, як тоді думалося, може, і для України. Виникала надія, що німці не повторять своїх помилок 1918 року, тепер будуть розумнішими і постане нарешті знову вільна Україна. До того були навіть певні сподівання на підставі розмов з німецькими чинниками, особливо тут, на Холмщині.

Перших полонених, котрих привезли до Холма вже після обіду, було близько 1500. Німецький комендант дав можливість С. Шрамченку промовити до них. Але той, побачивши серед них мішанину народностей, запропонував спершу поділити їх

на народності і особливо відокремити українців, до яких хотів звернутися рідною мовою. Коли перекладачі почали російською мовою, ніхто не зрушив з місця. Тоді С. Шрамченко виступив перед фронтом цих полонених і, представившись по-українськи, попросив лише українців відійти направо. Після цього фронт якось заворушивсь, "як видно досить українців було там, але ніхто всетаки не виступив. Переді мною стояв червоноармієць — пристійний дядько з вусами, старший віком. Я тоді запитав його, звідки він родом. "Та з Волині", почув відповідь. "Та ж ви — українець, відійдіть направо" І стоїло цьому дядькові послухати мене і рушити, як за ним відразу направо перейшло більш половини полонених. Оказалось змобілізовані волиняки і трохи галичан. Коли їх німці уставляли півколом направо, почали перебігати ще. Оказались полтавці, херсонці, чернігівці і інші і за деякий час наліво залишилась невелика група, з якої московською мовою почулась лайка і навіть вже протести, очевидно, комуністів, бо відшифрований вже червоноармійський командний склад був відокремлений групкою наліво і кидав на мене здивовані і явно ворожі погляди. Тими крикунами занялись німці зараз же.

У своєї голосній промові я використав матеріал, який подали нам українські авдиції німецького радіо, які почались сьогодня і які особливо в початках були національно-сміливі змістом, поздоровивши їх з визволенням з-під комуністичної влади, додав, що вони є на старій українській Холмській землі і що Комітет прикладе всіх зусіль, щодо певної опіки над ними. І ось тут я вперше почув, що серед них знайшлася досить велика кількість, що якби їм повернули б зброю, то вони б пійшли визволяти далі свій рідний край" (там само. — 13 липня).

Про те, що у Львові бандерівцями проголошено відновлення Української Держави, українське населення Закерзоння дізналося вже 30 червня 1941 року з повідомлень радіо, а власті Німеччини в Берліні — лише 3 липня. Начальник поліції безпеки і СД під грифом "Секретна справа рейху" доповідав про спроби національно настроєних українців під керівництвом Бандери проголошенням Української республіки та створенням міліції поставити німецькі власті перед доконаним фактом.

Крім того, група Бандери розвинула останнім часом особ-

ливу активність, розповсюджуючи листівки і т. п. В одній з цих листівок говориться між іншим про те, що український визвольний рух, якого раніше переслідувала польська поліція, тепер буде переслідуваний німецькою поліцією.

Далі Бандера, щоб утвердити себе як вождь українського визвольного руху, утворив Український Національний Комітет, при чому йому вдалося об'єднати майже всі емігрантські групи, які були протилежними по своїх світоглядах та політичних поглядах. Що стосується групи ОУН під керівництвом полковника у відставці Мельника і групи УНО під керівництвом ст. лейтенанта у відставці Омельченка, — то вони у цьому участі не брали" (*Косик В.* Україна в другій світовій війні. — Львів, 1999. — Т. II. —С. 100).

Зважаючи на зростаючу активність, особливо групи Бандери, наголошувалося далі в донесенні, різним провідним українським емігрантам було накладено вимогу дотримуватися місця проживання.

Незважаючи на те, частина емігрантів начебто за дорученням органів рейху прибула у Генеральну Губернію. Але оскільки, мовляв, деякі емігрантські групи збираються себе взаємно перевершувати в діяльності, то з 2 липня 1941 року гітлерівською службою безпеки вжито наступні заходи:

"1) Різних політичних керівників українських емігрантів береться під домашній арешт, особливо в Генеральному Губернаторстві, в тому також Степана Бандеру.

2) Керівним особам українських емігрантських організацій, які знаходяться на території Райху, погрожуючи суворими поліційними заходами, ще раз висловити вимогу, щоб усіма силами вони подбали про те, щоб їх члени притримувалися наданих їх вказівок.

3) Усі українці, які знаходяться на території Генерального Губернаторства, але там постійно не проживають, повинні негайно залишити територію Генерального Губернаторства і повернутися до свого місця проживання, в іншому випадку вони будуть заарештовані" (*там само.* — С. 100, 101).

Ці погрози не примусили довго чекати на себе. Вже 3 липня в Кракові гітлерівські власті покликали на допит Степана Бан-

деру та членів Українського Національного комітету, котрі видали від себе інформаційний бюлетень, у якому йшлося про події у Львові.

На допиті в Кракові Бандера чітко заявив німецьким військовим чинникам, котрі домагалися від нього відкликання Акта проголошення відновлення Української Держави: "Я ще раз хочу відзначити і пояснити, що із всіх наказів, які я віддав, я в жодному не покликався на погодження із будь-якою німецькою службовою інстанцією. А лише на мандат, який я отримав від українців. Розбудова і творення українського життя в першу чергу можливі через українців на території, де живуть українці, і це може, звичайно, лише тоді статися, коли до цього будуть залучені українські фактори. Я стою на тій точці зору, що поки що це може відбуватися лише в порозумінні з німцями" (*там само.* — С. 113).

Гітлер по-іншому розуміє право українців, а тому Бандера був інтернований німцями, перевезений до Берліна, де згодом потрапив на довгі роки до концтабору.

Після проголошення Акта про відновлення Української держави велика кількість патріотично наставлених підпільників ОУН одразу ж пішли на схід встановлювати владу на звільнених від більшовиків рідних землях, а відтак активне національне життя українців у Закерзонні враз ніби завмерло. "По моїм повороті до Білої 19 липня, — повідомляв один з місцевих українських діячів, — застав я мертв'яче життя. Проводили при війську, а молодь пішла на схід" (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 45. — Арк. 69).

Звичайно, життя поволі починало відновлюватися. Але існувало переконання, що "з причини браку людей воно не набере попереднього розмаху" (*там само.* — Арк. 69).

Справді, виїзд, скажімо, до 60 відсотків учителів на схід дошкульно вдарив по освіті в Закерзонні. Наприклад, у Володавщині їх бракувало тоді 23, а тому 16 шкіл не могли розпочати свою роботу (*там само.* — Спр. 50. — Арк. 68).

Перед українським громадянством Генеральної Губернії тоді, коли "елемент, що почував непереможну тягу діяти й працювати на східних землях, вже відійшов", постало питання: "де

саме потрібно робітних сил більше, на західних окраїнах чи в Галичині, Волині, Наддніпрянщині?"

Справді, на Волині й у Галичині бракувало фахівців усіх галузей, на Наддніпрянщині — культурно-освітніх працівників і вчителів.

Тож, хто туди рвався, мав не затримуватися. Але не можна було забувати й за свій "західний вал".

Не можна було забувати, "що наш західний противник — поляки — силою обставин примушений більше напирати на схід, і що нас чекає з ним завзята й безпощадна боротьба. Боротьба ця не йтиме рукопашним боєм чи оружжам, а впертим і завзятим відстоюванням кожної посади, кожної школи і кожного склепу. Отже, до цього треба заправити в першу чергу землі по цей бік Сяну і Буга" (*там само.* — Арк. 4).

Поляки тим часом використовували масові виїзди свідомих українців на схід, щоб здобувати посади і казати до місцевого українського населення: "Бачите, яка Ваша інтелігенція, коли Вас їм було треба, то вас використовували, а тепер від вас втекли" (*там само.* — Арк. 70).

Зрозуміло, що це теж впливало на тих, хто залишився. Відтак українську інтелігенцію огорнула апатія, — одних більша, других — менша, але помітно, що кожний стратив орієнтацію, а відтак повсюдно відчувався брак до організаційної праці, тим паче, що тутешнє населення "представляє собою поза малими виїмками дуже сирий і тяжко доступний для нової хвилі матеріял" (*там само.* — Арк. 62).

Кореспондент УДК в Сяноку Юрій Таркович повідомляв 21 липня 1941 року, що з початком німецько-більшовицької війни в місцевого громадянства "охота до організаційної праці наразі підупала" (*там само.* — Спр. 45. — Арк. 70).

Однак ті українські організаційні сили, що залишилися в Закерзонні, продовжували бути в обороні життєвих інтересів корінного населення. Ми не можемо ніяк допустити до небажаних вислідів індивідуальної контролі контингентів, писав один з господарських керманичів УЦК А. Мілянич. Нашим обов'язком є припильнувати активно справи та допомогти нашим селянам боронити себе, тим паче, що в більшості випадків не-

виконання є не зі злої волі (там само. — Спр. 93. — Арк. 3).

Водночас українці Закерзоння не могли полишити без належної уваги військовополонених українців, котрих гітлерівці розмістили в концтаборах Генеральної Губернії. Недоїдання, жахливий санітарний стан, знущання таборової поліції призвели до масової смертності. Так, у Кельцах, де перебувало 2300 українців, тільки за один день їх померло 80. Це було "правдиве дантійське пекло, піднесене тільки до модерної потенції чистого бестіянства" (*там само.* — Спр. 84а. — Арк. 2).

Було досягнуто, зокрема, того, аби українців відокремлено від інших, кожен табір дістав мужа довір'я, які піклувалися про поліпшення умов перебування, допомагали доставляти зібрані громадою харчі, а також визволяти хворих з цієї неволі (*там само.* — Арк. 1).

Хоча меншими, ніж у 1939—1941 роках, темпами, але продовжувала розвиватися мережа українських культурно-освітніх закладів. В одному із звітів референтів УЦК зазначається, зокрема: "Молодь спонтанно рветься до шкіл. Торговельна нараховує до 450 учнів, кравецька біля 150, народня понад 100. Народ в цілій своїй масі зрозумів значення науки. Гімназія в Грубешові є просто необхідна" (*там само.* — Спр. 45.- Арк. 66 зв.).

Усі повіти Люблинського дистрикту, писав 26 травня 1943 року В. Кубійович, "потребують з новим шкільним роком кількадесять українських учителів для обсадження сьогодні нечинних українських шкіл або для виміни старших учителів на Холмщині новими" (*там само.* — Спр. 1. — Арк. 39).

Незважаючи на складні умови воєнного часу, завдання українців Закерзоння полягало в тому, аби "ті пригожі умови належно використати, щоб до нашої спільної праці станули люди доброї волі, які не жалували б для неї своєї енергії та часу. За час останніх двох літ ми наглядно бачили розвиток нашого народу на західних окраїнах, де немов гриби по дощі росли українські школи, кооперативи, УОТ, а при них жіночі секції, аматорські гуртки, ходи. Тисячі людей стануло під проводом УЦК до великої праці, щоб відродити наші західні окраїни та відродити страчене за останні століття. Розбуджений нарід з великим захопленням станув до праці і сьогодні нема сили, щоб

спинила цю стихію, що пливе немов рвучий гірський потік" (Вісник УЦК. — 1942. — 1 квітня).

Про жертовність української еліти Закерзоння в цей час свідчить ось таке повідомлення: "Мимо сильного морозу з'їхалось до Горлиць 28.12.41 50 учителів, деякі з відстані понад 50 км. Учитель бідує, але на нужду не нарікає..." (NAC: MG31.D203. Vol 23/4).

Ще одним гідним подиву українським здвигом можна назвати самопожертву українців Закерзоння, котрі рятували тисячі своїх братів по крові, що тікали з комуністичного "раю". На Люблинщині, наприклад, у вересні 1943 року годували 10 тисяч таких переселенців зі сходу (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 89а. —Арк. 4).

На початок квітня 1944 року до Новосанчівського округу евакуаційним відділом УЦК спрямовано 810 родин біженців з України, що нараховували 2447 осіб. А голова УЦК В. Кубійович, крім того, видав ще 222 спрямування (там само. — Спр. 92в. — Арк. 2).

Проте серйозною перешкодою для розвитку українського життя в Закерзонні стає агресивна протидія польського підпілля, на що закривають очі представники німецької окупаційної влади. Після прилучення Східної Галичини до Генеральної Губернії поляки почали, як засвідчує один з документів, "підніматися на ногу". У Переворську, наприклад, можна було чути такі заяви: "Добже би било, ажеби большевіци пшишлі полічицєєн з нашимі українцамі, а потем нєх большевікув гємци бійом" (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 45. — Арк. 35).

З Красностава повідомляли вже 1 вересня 1941 року, "що там, де якийсь поляк має владу, то починає викрикувати на наших селян" (*там само.* — Арк. 68).

А польська поліція заявляла, що "державна мова — німецька і польська" (*там само.* — Арк. 68зв.).

У німецькому Перемишлі зауважувався великий рух серед поляків з метою обсадження всіх можливих становищ у радянській частині міста. Директор електростанції на лівому березі Сяну поляк Торно, котрий перекинувся раніше на фольксдойча, а тепер і навіть на райхсдойча, приймав поляків на всякі

можливі місця на своєму підприємстві, а потім, через "Оберкомандатуру" перетягував їх на другий берег. Українці ж, не маючи контактів з окупаційною владою, не могли нічим зарадити полонізації вакантних місць у різних закладах міста (*там само.* — Спр. 50. — Арк. 62).

Ще одне загроження українцям Закерзоння йшло від німецьких переселенських акцій. Восени 1941 року, наприклад, окупаційна влада поселила на Грубешівщині близько тисячі польських родин серед польського населення, а на Володавщині — серед українського (*там само.* — Арк. 32).

Ці акції, переконував діячів УЦК представник німецької окупаційної влади Гарайс, є потрібними "через аграрне перенаселення краю" (*там само.* — Спр. 94б. — Арк. 1).

Зініційоване та здійснюване гітлерівцями переселення селян з повністю українських населених пунктів під Замостям, які мали свої церкви, кооперативи, читальні, доглянуті господарства тощо — в села між лісами з піщаним грунтом, "виставлені на напади, грабежі, насилування і морди, мусіло кінчитися фатально" (*там само.* — Спр. 143. — Арк. 15).

Українські села зайняли німецькі переселенці, дістаючи великі наділи, а викинені поляки з сіл, призначених для українських селян, випущені вже гітлерівцями з таборів, повернулися в свої колишні оселі, виганяючи з них українців. Так, станом на осінь 1943 року 247 українських родин із Замойщини залишилися зовсім без даху над головою, тимчасово розміщуючись в українських селах під Томашевом. З М'ячинської волості Грубешівського повіту, наприклад, змушені були втікати до родичів і свояків. За таких обставин українці розпочали повертатися в свої рідні оселі, виганяючи поляків, що там уже мешкали. При цьому поворотці заявляли, що "радше тут загинуть, але не опустять своїх хатів" (*там само.* — Арк.15).

Злагіднення курсу німецької окупаційної влади щодо поляків у Люблинському дистрикті зокрема, звільнення з таборів, "дуже їх розухвалило", що спричинило нову хвилю протиукраїнського терору. З кінцем вересня 1943 року з'являються листівки із закликом до польської молоді ставати в ряди "Мсціцелєй кшивд волинськиф полякуф" (*там само.* — Спр. 132. — Арк. 24).

Верхівка польського підпілля, заохочувана еміграційним урядом з Лондона, засліплена мрією про розширення своїх державних меж після війни, заперечуючи українські національно-визвольні змагання, продовжувала проповідувати погромництво, ненависть до українців. Хоч як прикро, але на відозву українського підпілля до примирення поляки відповідали і ось таким чином: "Глупє, безчельне, хамськє, бреднє. Хамам даєсе, же потрафйом зреалізоваць своє гайдамацкє пляни. Не дочекацє сє, гади, тей реалізації... Не бендзе нігди України в Польсце! Пшисєнгами вам то на Бога. Зостаць з намі бендом моглі ці, цо зейдом на дроге покути і опамєнтання, решта за Збруч! Єслі не учініцє того добровольнє, засвеціми вам пожогом, ктурей запомніцє до конца дні ваших" (цит. за: *Сергійчук В.* Трагедія українців Польщі. — Тернопіль, 1997. — С. 36).

Подібне ставлення до українців спостерігається з 1941 року, скажімо, на Холмщині й Підляшші, де вже тоді з'являються польські боївки, що тероризують мирне населення.

З того часу починається тут планове винищення українського населення. Перший етап цієї акції (1942—1943) обіймав знищення провідницького активу, другий (1943—1944) планове знищення цілих сіл й вирізування всього населення, в тому числі дітей і жінок, про що засвідчують численні архівні документи та спогади очевидців за період 1942—1944 років.

Скажімо, в "Книзі пам'яті" перераховано лише частину тих поіменних жертв, що полягли від рук польського шовіністичного підпілля на Холмщині і Підляшші (*Процюк В.* Книга пам'яті.— Львів, 1996. — С. 57—93).

Той кривавий жорстокий терор, на думку В. Процюка, треба розцінювати не інакше, як сліпу реакцію польських шовіністів на початкові успіхи українців на церковно-релігійній і суспільно-громадській ділянках. Співпраця поляків з німецькою окупаційною владою проти українців почалася відразу ж з початком радянсько-німецької війни, а особливо після проголошення у Львові Акта про відновлення Української державності (*там само.* — С. 56).

Терор над українцями Холмщини, спровокований гітлерівськими окупантами починається 1941 року. Уже в січні того ж

року документально засвідчено, що "пригнічуюче діють на українське населення польські поліцаї та війти, які залишилися ще по деяких повітах та стараються якнайбільше дошкулити — дальші часті шарварки, важкі контингенти та страх перед недалеким примусовим вербунком до праці в Німеччині... Деякі холмщаки, які повернулися з СРСР, оповідають: "Я вернувся, бо думав, що тут буде ліпше, якби знав, як тут живеться, був би не вертався" (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2.— Спр. 48. — Арк. 9).

Польські фольксдойчі, переважно з Познанщини, котрих німці переселили на Холмщину, всіляко знущалися з українців, б'ючи останніх, вигукували: "Цо ви хцецє Україне будовать? Завалілісьцє Польськє... ваша маць" (*там само.* — Спр. 49. —Арк. 40).

Такий моральний терор потім переростає в масове винищення провідних діячів названої української етнічної території. Однак цього не хочуть визнавати навіть ті польські дослідники, які мали можливість знайомитися з документами українських архівів. Скажімо, Гжегож Мотика продовжує й донині повторювати тезу про те, що морди над українцями Холмщини розпочалися в 1943 році, коли вже сталися криваві чистки на Волині. Принаймні, додає він, "були вони зрештою відповіддю на починання бандерівців" (Motyka G. Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944//Biuleten Instytutu Pamieci Narodowej. — 2001. — №5.— S. 24).

Саме від цього автора ДИВНО чути подібні твердження, оскільки він мав можливість знайомитися з документами українських архівів. Наприклад, на Холмщині глибоко вразило місцевих українців вбивство в січні 1942 року двох оунівців — Анатолія Козлюка та Володимира Шпака. А подібних розправ з боку польських боївок над свідомими українцями ставало дедалі більше. Так, 22 квітня 1942 року польські боївкарі зліквідували Михайла Скубія під час родинної вечері, а 8 травня 1942 року — селянина Воронія з Вільки Чулчицької вночі в його хаті (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 133. — Арк. 35).

З початком травня 1942 року розпочався терор проти українців усієї Холмщини. Гестапо залучило до цієї акції гітлерівську службу безпеки і польську поліцію. Послуговуючись

сфальсифікованими списками, свідчив Юрій Стрілецький,* німці спільно з останньою розстрілювали по українських селах без усякого суду всіх, хто був занесений до цих чорних реєстрів. Кого зловили і не розстрілювали, то вивозили до концентраційних таборів. Серед заарештованих виявився і православний священик М. Трохимович, якого утримували в маєтку Ратиборовичі під охороною польської поліції. В ніч на 23 травня 1942 року, скориставшись з відсутності німців, поляки вивели священика Трохимовича в сад і застрілили його під претекстом втечі. Наступного дня вбито дяка вищезгаданої церкви та багатьох інших свідомих українців, котрі після розвалу Польщі приступили до відновлення власного національного життя.

Важко передати всі наслідки терору і знущань лютих окупантів та їхніх прислужників. У ті дні сотні трупів валялося по дворах і дорогах. Сполошене кривавим терором, українське населення, аби врятувати життя, тікало до лісів і ярів. І коли в оточених селах не знаходилося молодих, такі села випалювалися.

Знеможене терором окупантів, українське населення, яке не мало ніякого захистку, вирішило творити власний збройний спротив. Полковник Яків Войнаровський-Гальчевський, зголосивши 5 старшин-українців на таємну нараду 16 червня 1942 року, запропонував створити штаб, на який покласти обов'язок організувати українську самооборону і одержати доступ до гестапівської інформації. Перший відділ самооборони, до якого ввійшло 20 осіб, почав діяти вже наступного дня. Завдання перед ним ставилося охороняти УДК, громадських діячів і всіх інших осіб, яким загрожувала небезпека від польських бандитів. А діставшись до оригіналів польських провокаційних доносів, було негайно надіслано відповідний меморандум до німецьких властей, що дозволило звільнити з кацетів 150 українців на поруку УДК. Крім того, вдалося замінити польську поліцію українською, що одразу ж призвело до послаблення терору проти українського населення.

Цей відділ самооборони повністю себе виправдав, але на практиці виявилося, що його зусиль не вистачає, аби оберіга-

*Спогади сотника Юрія Стрілецького опубліковані 1953 року в часописі "Українське слово" (Буенос-Айрес). — *В. С.*

ти українське населення. Тому кількість бійців у ньому збільшили до 60. З них утворили 3 чоти, з яких одна залишалася при штабі, а дві розташовувалися в терені. Вони постійно перекидалися з місця на місце, оскільки гострі ситуації виникали по всій Холмщині. Звичайно, можна було б прийняти до відділу самооборони й більше, але бракувало зброї. Тому досить часто українське населення приєднувалося до бійців зі своєю зброєю, а після операцій проти нападників поверталося до звичної хліборобської праці.

На початку 1943 року гітлерівці розпочали виселяти польських колоністів з деяких сіл Грубешівщини, а місцевий УДК одержав розпорядження окупаційної влади про заселення спорожнілих польських колоній українцями виселенцями. І коли польська підпільна Армія Крайова, протиставившись цьому, не змогла зупинити бездомний напливовий елемент, який займав пустуючі хати, то на підмогу вона покликала свої партизанські відділи з Волині. Ті, приєднуючись на Холмщині до місцевих польських банд, розпочали завзяту боротьбу проти українців.

Характер цих польських банд, як зазначається в одному з документів, "політично грабіжницький. Залишивши в спокої польські кооперативи, учителів і священиків, в тих самих місцях доконують напади на українські кооперативи, священиків, учителів. Є випадки, коли польська кооператива, віддалена від української о кільканадцять метрів, остає ненарушена, коли українська рабується дощенту та підпалюється (Колєховичі, пов. Люблин)" (NAC: MG31. D203. Vol. 25/5).

У селі Липниці на Люблинщині, наприклад, польський комендант Ян Горват застрілив українця Вакулу на порозі його рідної хати (ibid).

І у вогні, і від польської кулі гинули невинні українці. Так, тільки на Замійщині в 1942 році застрелено 123 українці. Зокрема, в селі Типін — 6, Стенятин — 7, Павлівка — 6, Адамів — 6, Ратичів — 7, Недезів — 12, Провалля — 15, Черкаське — 8, Доманіче — 11 (ibid.— Vol. 25/6).

Подібні морди польські банди чинили скрізь на території сучасної Польщі, де розселялися українці. Скажімо, в Грубешівському повіті до перших днів квітня 1943 року, тобто до почат-

ку українсько-польського збройного конфлікту на Волині, польським підпіллям було знищено 40 провідних українських діячів: солтиса Которової Трохима Костюка (2.4.1942), селянина з Гостинного Степана Була (7.5.1942), мужа довір'я в Маличах Павла Лагоду (23.6.1942), волосного урядовця з Вербковичів Василя Нагірного (23.6.1942), війта з Молодятичів Євграфа Яроша (27.7. 1942), організатора молочарні в Модрині Олексу Бойка (19.8.1942), війта з Белза Омеляна Васьківа (2.10.1942), селянку з Маслович Марію Абрам (12.12.1942) та інших (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 133. — Арк. 27).

Багатьох українців Холмщини в серпні 1942 року вразила звістка про загибель священика села Дратова Люблинського повіту Степана Малєша, котрого польські бандити замучили разом з його дочкою Ольгою. Крім них, того ж дня від злочинної рук поляків загинули їхні сусіди Володимир Савич та Теодор Палейчук (*там само.* — Арк. 61).

У квітні-серпні 1942 року село Каниволя цього ж повіту десять разів німіло від жаху, коли польські банди цілеспрямовано нищили провідних місцевих українців: Миколу Недзялка, Матвія Сачука, Володимира Максимюка, Антіна Руцяка, Гната Яртиха, Володимира Руцяка, Олександра Яртиха, Марію, Ніну і Теодора Борисів, а в Людвині крик піднімався до небес, коли в серпні 1942 року там хоронили жертви польського терору Антіна Сачеву, Івана Яртиха та Матвія Плотникова (*там само.*— Арк. 61).

У серпні 1942 року на Білгорайщині з польської руки впали українські вчителі Антін Шаваля та Теодор Когут, війт Рожанки Іван Шурба, муж довір'я в цьому ж селі Іван Габуда та інші (*там само.* — Арк. 58).

На Володавщині польські бандити в той час вбили солтиса Коденець Михайла Бринкевича (27.9.1942), волосного агронома з Кривоверби Богдана Панчишина (26.11.1942), а 2 лютого 1943 року всю родину Степана Нарасима з Пахолля (*там само.*— Арк. 23).

За свідченням архівних документів, поляки вбили в Диневі Краківського дистрикту в жовтні 1942 року працівника Українського Допомогового Комітету Миколу Левицького, а в наступному мі-

сяці — мужа довір'я в Посаді Горішньому (*там само.*—Арк. 48).

Бандити, які рекрутувалися, як правило, "з осібняків польської, московської, а часто і жидівської народности (мова і вигляд), спиняють, а той унеможливлюють усяку працю. Українське населення стероризоване і є супроти банд безрадне... Повні злоби і ворожого ставлення до українського відродженецького руху, поліцисти на спілку з польською самоуправною адміністрацією (польські війти і солтиси) обвинувачують фальшиво українські найсвідоміші громади, і ці падуть жертвою" (ibid).

Гжегож Мотика, як і інші польські історики, котрі хочуть виглядати об'єктивними, не повинні забувати й того, що десятки національно свідомих українців Підляшшя, Холмщини, Надсяння та Лемківщини, котрі стояли на позиції відродження Української держави і підтримували прагнення свого народу бути господарем на своїй, споконвічній батьківській землі, були знищені польськими шовіністами в перші три місяці 1943 року — до початку кривавих подій на Волині.

У перших числах березня 1943 року Холмський УДК і ряд громадських діячів за ініціативою полковника Якова Войнаровського-Гальчевського вирішили звернутися до поляків з пропозицією припинити взаємну боротьбу і спільним фронтом виступити проти гітлерівських окупантів. Голова Польського Допомогового Комітету доктор Кульчицький прийняв українську пропозицію й пообіцяв скликати свій актив для ширшого обговорення співпраці. Десь приблизно з 10 березня така домовленість набрала сили, і всі з радістю зітхнули. Українська самооборона дістала наказ і далі займати свої позиції і ні в якому разі не втручатися в польські справи. На спільну боротьбу проти гітлерівців поляки не згодилися.

Перший тиждень після домовленості про мирне співжиття минув спокійно. Не видно було пожеж і не надходило повідомлень про нові вбивства. Командир Хомської самооборони Яків Войнаровський-Гальчевський, скориставшись з нової ситуації, вирішив відвідати свою дружину, котра вчителювала в селі Пересоловичі. Добравшись до цього населеного пункту, полковник відпустив приставленого до нього старшину, бо вважав, що охорона йому вже більше не потрібна.

Але через кілька днів об 11-й годині вечора польська банда в кількості 18 чоловік напала на житло Якова Войнаровського-Гальчевського. Маючи при собі лише пістолет і дві гранати, відважний організатор Холмської самооборони протягом години відбивався від бандитів. Коли він упав прошитий кулями, вони порубали на подвір"ї його тіло сокирою, а самі під прикриттям ночі подалися до Молодятичів, де замордували батька і сина Богунів.

Тоді ж був убитий голова місцевого Українського допомогового комітету Микола Струтинський, 20 і 29 — його помічники Михайло Новосад та Тимофій Стахурський, а наступного дня польський терор залив Пасіку, де 8 українців згинули від бандитів (*там само.* — Арк. 81).

За яку провину гинули ці люди на споконвічній землі своїх батьків, адже Волинь ще не кривавилася в збройному конфлікті між українськими автохтонами та польськими колоністами?

У зверненні до українців Грубешівського повіту 25 квітня 1943 року польське підпілля визнавало, що "спільним ворогом визнаємо німців, які з своїх цілей наставили в одній околиці українців проти поляків, а в іншій поляків проти українців, тішаться з боротьби збройної", але далі заявляло таке: "Польща була і буде. Україна була і буде. Але не на землі грубешівській, бо її тут ніколи не було і не буде. Землі грубешівської не чіпайте. Не буде вона ані німецька, ані українська, тільки — польська. Боронити її будемо до останньої краплини крові" (*там само.* — Спр. 143. — Арк. 21).

Крім того, українцям погрожували: "за кожне виселене за участю української поліції польське село буде спалено два українських села, а за кожного вбитого українцями поляка буде забито двох українців" (*там само.* — Арк. 21).

Ці погрози не забарилися. Скажімо, 6 травня 1943 року польськими бандами було знищено 6 селян у Молакові, 26 — 12 мешканців Стрільців, 4 — Тугані, багато свідомих українців Грубешівщини стали жертвами такого відвертого терору 29 травня (*там само.* — Спр. 133. — Арк. 80, 81).

Становище в Дрельові та колоніях, що належали до парафії

священика Дмитра Хом'яка, писав він до свого духовного зверхника 16 липня 1943 року, "надзвичайно прикре. Яка тут безпека... Большевицькі бандити, польські та жидівські непокоять, залякують та нищать наших людей. Та найгірше шкодять т. зв. калакути своїми доносами до поліції. Через них 25 душ українців з моєї парафії пішло до сирої землі. Недавно на донос злобного сусіда-калакута поліція застрілила вдову по солтису, котрого кілька місяців передше на донос того самого сусіда теж вбили..." (*там само.* — Спр. 143. — Арк. 2).

У цьому листі, зокрема, вказується, що одним з найактивніших калакутів, тобто донощиків, був поляк Ян Мудрий (*там само.* — Арк. 2 зв.).

У пропагандивних викладах Українського Центрального Комітету з приводу цих кривавих подій зазначалося: "Ми з поляками війни не хочемо. Не ми зачали. Стверджуємо, що поляки, ніким з українців не спровоковані, розпочали безоглядний наступ на українство. В Люблинськім і Краківськім (дистриктах) згинули сотки українців з рук польських терористів: голови й урядники Українських комітетів, мужі довір'я, учителі, священики, війти, солтиси, поліцисти, веркшуци, взагалі передові громадяни — падали і падають від польських куль.

Від багатьох місяців стріляють наших людей, а ми не роздували тих подій.

Зорганізоване українське громадянство досі не допустило до того, щоб які-небудь елементи жирували на таких справах.

Не допустимо до роздування протипольських настроїв, бо не хочемо війни з поляками" (*там само.* — Оп. 1. —Спр. 14. — Арк. 3 зв.).

Та акції проти українців у цьому регіоні продовжувалися. Документально встановлено, що тоді до сотенного Ігоря, котрий діяв у районі Іваничів на Волині, звернулися українці із-за Західного Буга з проханням захистити їх від польських нападів (*там само.* — Спр. 35. — Арк. 4).

Є згадки про те, що делегація холмських українців зверталася з подібним проханням до Проводу ОУН і в листопаді 1943 року.

У той надзвичайно важкий період для українського підпілля

влітку 1943 року, коли гітлерівці й більшовики спровокували польсько-український конфлікт на Волині, коли на цю землю втягнулися чи не всі більшовицькі партизани зі Східної України, аби побороти УПА, її вояки не могли прийти на допомогу стікаючій на очах байдужих німців українською кров'ю Холмщині. Але командування УПА в той складний час хоч морально намагалося підтримати українців Холмщини, закликаючи в серпні 1943 року їх до боротьби. Нагадуючи холмщакам, що завжди "перші й найбільші удари йшли, ідуть і йтимуть на Холмщину", українські повстанці окреслювали єдиновірний шлях для збереження українства в цьому регіоні: "Або спокійно підете на смерть під німецьку чи лядську кулю — або активною боротьбою збережете себе і поб'єте ворога. Іншої дороги немає. Тому творіть свою власну військову силу для своєї оборони. Хто живий, хто може носити зброю — хай бере її і вступає в УПА. Хай всі стануть під прапор..." (*там само.* — Спр. 86. — Арк. 26).

Так, українське населення зазнавало великих втрат від цих злочинних акцій. В першу чергу жертвами падали свідомі українці, інтелігенція. Наприклад, 31 жовтня 1943 року Український допомоговий комітет у парафіяльній церкві Грубешова організував після служби Божої панахиду "по Блаженної пам'яті полеглих від злочинної ворожої руки українських передовиків Холмщини". Серед 163 їх — і голова УДК в Грубешові Микола Струтинський, і референт УДК Яків Войнаровський, і велика кількість війтів, солтисів, вчителів, священиків, а то й просто свідомих селян українців (*там само.* — Спр. 136. — Арк.1—3).

Саме польський терор змусив багатьох українців Холмського та Володавського повітів, скажімо, в середині червня 1943 року зголоситися до охоронних підрозділів німецької окупаційної влади в Травники. Перед покликанням українців до цієї служби в цьому місті відбулося кілька нарад з представниками німецької військової та цивільної влади й було, зокрема, домовлено, що українці замінять польську поліцію, службу нестимуть тільки на українських землях Люблинщини тощо. Насправді окупанти жорстоко обманули призваних: з них української поліції не створили, а відтак мирне населення залишалося безборонним під польськими бандами, покликаних до війська використали поза

українськими землями із забороною носити обіцяні їм національні відзнаки і співати рідних пісень під час маршу (NAC:MG 31. D203. Vol. 21/33).

Польське ж націоналістичне підпілля, як і польська поліція, використовували часто це для виправдання своїх терористичних актів над свідомими українцями. Зрозуміло, це було на руку гітлерівцям, котрі всіляко розпалювали ворожнечу між українцями й поляками, аби не допустити їх об'єднання в антинацистській боротьбі.

Подібна практика застосовувалася гітлерівськими окупантами давно. Наприклад, з 28 листопада по 24 грудня 1942 року відділи СС повністю спустошили 30 польських сіл навколо Замостя, виселивши 10 тисяч родин. Згодом туди розпочали населяти німців з Росії та Бесарабії. Цю акцію здійснювало гестапо, але залучило до вселення німців і українську поліцію (Armia Krajowa.— T. III.— S. 393, 394).

І знову ллється невинна українська кров. Однак українці Закерзоння не хотіли відмовитися від рідної землі. Бо коли наприкінці 1943 року на зборах керівників УДК генерал-губернаторства у Львова було висунуто "офіційну" теорію про "скорочення фронту", і вона виглядала так, що "українці мали би вицофатися з Підляшшя на якусь іншу, ближче неозначену лінію Холм—Замісць, бо ж, мовляв, УЦК не може дати практичної оборони для цих земель, а співчуття і сльози тут не багато поможуть", то голова УДК в Білій Євген Пастернак запитав у президії: "Прошу мене лиш поінформувати, що маю сказати, по поворотті на Підляшшя, для 40.000 українського населення, для соток українських учителів і кооператорів, священиків і інших громадських діячів, що, незважаючи на терор, витривали на становищах до останнього..."(письмові свідчення Є. Пастернака є в розпорядженні автора. — *В. С.*).

Значною мірою українська кров проливалася і через діяльність польських більшовицьких партизанських загонів, спеціально перекинутих на Закерзоння із Волині. Більшовицьке командування змушене було визнавати, що ці відділи поводили себе особливо жорстоко стосовно українського населення. Так, у донесенні до Українського штабу партизанського руху від 29

квітня 1944 року зазначається, що "група Сатановського під керівництвом капітана Бачинського за останні дні вбиває мирне населення українців, займається грабежом, гвалтуванням жінок. За своїми діями вони не відрізняються від націоналістів (польських. — *В. С.*), і вони з ними зв'язані" (ЦДАГОУ. Ф. 62. — Оп. 1. — Спр.—. Арк.).

А один з командирів більшовицьких партизанських загонів — Подкоритов — з околиці Гайнівки на Підляшші 25 травня 1944 року просив дозволу в свого керівництва "з тими селами, які обороняються, чинити винятково по-бандитськи, сікти, побити й знищити" (там само. — Спр. 1527. — Арк. 183).

На думку цього "визволителя" від гітлерівців, оскільки "народ даного району партизан (більшовицьких і польських. — *В. С.*) не підтримує", то населення після цього буде співчувати нам, а не німцям. Хай вони нас бояться, і ми повинні нагнати страху для населення в 2 рази більше, ніж німці" (*там само.* — Арк. 183).

Небезпечними як для визвольного руху, так і для мирного українського населення були спільні дії польського підпілля і більшовицьких партизанів проти оунівців на терені Закерзоння. Такі акції, як правило, попередньо обумовлювалися спеціальною угодою. Так, 8 червня 1944 року командир більшовицького партизанського загону Шангін доповідав до УШПР, що він підписує з командиром польських загонів "Батальйонів хлопських" особливий договір про збройну боротьбу проти німців і українських націоналістів (*там само.* — Спр. 1555. — Арк. 47).

Ці акції всіляко заохочувалися радянським командуванням. У відповідь на звернення Шангіна керівництво УШПР 13 червня 1944 року підтримало цей крок, обіцяючи озброєння для поляків (*там само.* — Спр. 1480. — Арк. 91).

Відтак, як свідчать донесення із Закерзоння, маючи контакт з поляками, одержуючи від них потрібну інформацію, більшовицькі партизани нищили українських повстанців (*там само.*— Спр. 1485. — Арк. 60, 102).

Особливо великого розмаху напади польських боївок набувають навесні 1944 року, зокрема на Холмщині. Так, 13—14 березня організовані банди спалили 14 українських сіл, розстріляли або замордували до 1500 українців, серед яких 70 від-

сотків були діти і жінки. У селі Сагринь спалено 260 господарств, убито 700 українців, у Турковичах — відповідно 150 і 80, Модрині — 36 і 75, М'ягкому — 160 і 105, Ласкові — 95 і 250, Шиховичах — 150 і 140, Березивному — 23 і 17, Теребінь, Маличів і Стриженець спалені зовсім (ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 3. — Спр. 2. — Арк. 166).

Польський історик Гжегож Мотика виправдовує винищення, скажімо, Сагрині та Павликоми в березні 1945 відплатною акцією (Motyka G. Antypolska akcja OUN-UPA 1943—1944//Biuleten Instytutu Pamieci Narodowej. — 2001. — №5. — S. 25).

У той же час, продовжує далі Г.Мотика, "не можна ставити знак рівності між акціями польськими й українськими", але фактів цих, мовляв, не треба замовчувати.

Справді, не можна замовчувати того факту, що під час гітлерівської окупації відбувалися відплатні збройні акції з обох сторін польсько-українського конфлікту, за умови відсутності законної влади — польської чи української. Але якщо нині важко встановити міру вини українця Івана Колодія, котрого застрелено 27 квітня 1944 року польським підпіллям в ході так званих акцій "превентивних, в самообороні та відплатних" за те, що був урядником в Рембертові, то як пояснити вбивство іншого українця — Веслава Мельничука в контексті такого повідомлення: "У рамках необхідної оборони, оскільки існувала загроза особистому життю, в 1944 році застрелено на терені Рембертова: 10 квітня — конфідента гестапо німця Артура Фішера, 21 квітня — українця Веслава Мельничука, 6 червня — 2 функціонерів польської поліції — сержанта Фелікса Горчковського і сержанта Станіслава Корпіса" (Witkowski H. "Kedyw" Okregu Warszawskiego Armii Krajowej w latach 1943—1944.— Warszawa, 1984. — S. 187, 188).

Чим же загрожував Веслав Мельничук полякам? Може тому, що був українцем? Таке припущення спадає на думку тому, що спеціальні терористичні відділи польського підпілля з самого початку свого існування мали завдання нищити свідомих українців, котрі в умовах гітлерівської окупації боронили права рідного народу. Польські шовіністи щодо них стосували не лише кулю, сокиру й мотузку, але й отруту. Внаслідок так званої

бактеріологічно-токсикологічної акції польського підпілля з квітня 1943 по липень 1944 року було ліквідовано 615 українців і білорусів, які на землі своїх батьків працювали в місцевих органах самоврядування(ibid. — S. 419).

У самій Варшаві, згадував український підпільник Тадей Гордон, "поляки вбили понад сотню українців за те тільки, що були вони українцями. Між іншими вбили теж Голову Українського Допомогового Комітету на місто Варшаву. Який глузд був у тому, нехай вони самі скажуть колись, бо я ніякого добачитися не можу. А це було ще до 1943 року, цебто ще до того часу, коли розшалілася польсько-українська різня"(В яскині лева українець у польському підпіллі). — Торонто, 1958. — С. 84).

Але якщо в березні 1944 року, в умовах гітлерівської окупації, Сагринь знищила польська боївка, і цей злочин можна ще якось примудрувати під відплатну акцію. Але через рік, коли Павликому, приналежну до Польщі, плюндрували польські вояки, хіба можна відносити цю звірячу розправу збройної сили держави над мирними жителями, в тому числі над жінками й дітьми, до відплатної акції?

Польська банда, підкреслювалося в документах ОУН, "в убивстві виявляє такий садизм, перед яким бліднуть усі інші, про які довелось де-небудь чути... В селі Сагринь розп'яли в церкві двоє малих дітей, на хори принесли соломи та підпалили храм. Дитині священика викрутили руки, а жінку четвертовано. В тому ж селі одну маму та двоє дівчаток роздерли навпіл. В с. Теребінь вкинули кільканадцять дітей до криниці...

Протидій з німецького боку не було жадних. Банди спокійно, без перешкод виконували свою роботу.

Метою польського підпілля було не тільки винищити український елемент, а й відрізати Холмщину від Галичини широкою смугою вигорілих сіл.

Треба зазначити, що польські колоністи, що були в тих оселях, напередодні акції виїхали на захід (в Томашівщину)" (*там само.* — Арк. 166).

Уночі з 15 по 16 квітня в Жогатині польська банда напала на хату господаря Чорноти Степана (українець). По стероризуванні й змасакруванні господаря приступили до грабежу всього

майна. В міжчасі грабування наймичка цього дому, що була бандитами положена на долівку, зуміла заповзти під ліжко і, коли вони запримітили її відсутність, крикнули "уцєкла", мимо всього цілий час говорили по-російськи і видавали себе за більшовицьких партизан (*там само.* — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 9).

Подібне відбувалося на Перемишльщині. 25 квітня 1944 року польська боївка, переодягнена в двох гестапівців і одного українського поліцая, привела нібито "арештованого" (поляк Баран з присілку Явірника) до станиці в Явірнику Руськім. Після того, як закидали гранатами станицю української поліції, на допомогу їм надійшла з лісу більша банда. Спалено 7 українських господарств, попеклася худоба, у вогні згоріло також троє людей.

Того ж дня в селі Глудно (повіт Кросно) польська боївка, перебрана в німецькі мундири, напала на дім українця Йосипа Ногавиці, котрий був комендантом сільської варти. Господаря вбили 4 кулями (*там само.* — Арк. 27, 29).

Серед польських сіл на Білгорайщині, в північній Ярославщині особливо ворожу позицію щодо українців зайняли Майдан, Красне, Адамівка, Бриска Воля, Ліпіна, Ястребедя. З усіх сторін захищені великими лісами, мешканці цих сіл уже в 1943 році були базою як польських підпільників, так і звичайних бандитів, зрештою, важко було тоді у відношенні до українців відрізнити бандитів від справжнього підпілля. Поки що німці ще стримували масові виступи, але перед та після фронту саме з тих околиць пішли атаки на Дібчу, Добру, присілки Теплиць. Так тривало аж до початку 1945 року, коли на Дібчі добре засіла УПА (Молодій І. Самооборона //Наше слово (Варшава). — 1996. — Ч. 46).

Оскільки німецька влада байдуже за цим спостерігала, то українці, рятуючись, самі беруться за зброю. Так, на теренах Лежайщини і Білгорайщини українське населення пробує організовувати самооборону. "Ніхто навіть, — зазначається у звіті місцевого провідника ОУН, — не носиться з думкою втікати, лише уперто бороняться" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 2).

Таким чином, намагання польського підпілля брутальною силою не допустити національного відродження нашого народу на власних етнічних землях тільки підштовхувало корінних

українців до визвольного здвигу. Цей процес лякав гітлерівську окупаційну адміністрацію, тим паче, що польські інформатори гестапо свідомо подавали український національно-визвольний руз за більшовицьке потягнення. У зв'язку з цим Провідник УЦК Володимир Кубійович на зустрічі з президентом Льозакером в резиденції генера-губернатора в Кракові 7 травня 1943 року "дав ширше пояснення про генезу та характеристику українських партизан, які є витвором несамовитих обставин, але мимо всього не мають нічого спільного з большевицькою диверзійною акцією. Немає сумніву, що комуністи, а в Галичині навіть польські підпільники стараються підшиватися під т. зв. бандерівський рух та перводять різні провокаційні затії" (NAC: MG31. D203. Vol. 23/16).

До речі, тоді ж В. Кубійович висловився проти вербувальної акції російського генерала Власова на українських землях, а відтак, "пригадав ще раз наболілі труднощі з ділянки безпеки в Люблинській області та в деяких околицях Краківської (Одрехова, о. Стародуб, Воробель) і прохав за енергійну інтервенцію та введення української поліції" (ibid.).

А на зустрічі з генерал-губернатором 4 серпня 1943 року В. Кубійович говорив про "вплив відносин на східноукраїнських землях на українців Генеральної Губернії — там немає духовного розвитку, аграрна реформа на папері, шкільництво зовсім зліквідовано, українську інтелігенцію переслідувано... Населення не бажає повороту більшовиків, але живе під терором німецьким"(ibid.).

Крім того, Кубійович просив "о кращу забезпеку людности", збільшити кадри української поліції і "рівночасно — усунення поляків з лігеншафтів, кримінальної і залізничної поліції"(ibid.).

Розігруючи українську карту, як свідчить І. Молодій, німці завжди відносилися до українців двозначно, а в 1943—1944 роках уже видно було їхню схильність радше допомагати полякам супроти українців, ніж навпаки. Неабияк важили тут зв'язки різних німецьких урядовців-"ляйтерів" з поляками — працівниками німецької адміністрації. Українців було в ній дуже мало, навіть на теренах чисто українських, їхній вплив на поставу адміністрації був малий.

Німці знали, що поляки вороже відносяться до них, проте знали також: ще кілька років тому поляки мали свою незалежну державу. А хто з німців знав щось про Україну й українців? Щось знали політики Гітлера, але довідувалися з метою підкорити Україну, а не допомогти їй. Пересічний німецький урядовець не задумувався над наслідками приєднання до Білгорайського повіту, переважно польського, частини українських сіл з Ярославського та Любачівського повітів, не задумувався теж над тим, що всякі втрати, чи то польської людності, чи української, таки несуть втрати для стягання Рейхом контингентів. Якусь різницю тримало тут лише гестапо, яке вміло провокувати або просто дивитися крізь пальці на події над Сяном. Гестапівець українське підпілля звав "Banditen", так само й польське, знав, що може згинути з рук обох, настрій мав у цю пору не надто оптимістичний, тож тільки затирав руки від огидної різні, викликаної поляками. Це полегшувало йому працю (Наше слово. — 1996. — Ч. 46).

Тому великі надії українське населення покладає на Українську Повстанську Армію, яку нетерпеливо чекають скрізь. Такі поголоски ходили, зокрема, і на терені Ярославщини, де сподівалися, що УПА "буде відплачувати полякам за мордування українців" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 12).

Усе це, а також спроби АК пробити так званий Львівський коридор, розрізаючи етнічні землі українців, й змусило командування УПА прийти на підмогу тим збройним відділам самооборони, що поставали проти польських боївок. У середині березня 1944 року на терені Холмщини з'являються перші відділи УПА ("Галайда", "Тигри"). З половини квітня з Волині було перекинуто загін УПА імені Богуна (ком. Острівський), курінь командира Наливайка, з Карпат — "сіроманців" командира Яструба. Всі збройні сили були об'єднані командуванням Холмського фронту під проводом Степана Новицького. Починаючи з 28 березня 1944 року, ці відділи повели наступ проти тих сіл, які були базою озброєних польських боївок. Йдеться про Острів, Жаники, Посадів, Стенятин. 15—20 квітня відділи УПА проводили бойові операції в південній Грубешівщині, де було очищено території до річки Гучви. Саме під охороною збройних

відділів УПА тамтешні українські селяни одержали можливість повернутися в свої села, починати заново господарювання.

Але не тільки довелося УПА воювати на Холмщині з польськими боївками і відділами АК, що тероризували українське населення. Доводилося сходитися в збройних сутичках з німцями, котрі не бажали допустити, аби УПА зміцнила свої позиції в цьому регіоні. В боях з гітлерівцями сотні Морозенка і Жовківська зазнали відчутних втрат.

Однак, незважаючи на це, відділи УПА продовжували поширювати свій вплив на Холмщину. У другій половині травня вони перейшли річку Гучву і витіснили польські загони з сіл Гостинне, Гонятички, Гонятичі, Черемно та інші. Слід зазначити, що аж до наближення радянсько-німецького фронту до Холмщини, ці терени по суті були під контролем УПА. Це дало можливість зменшити терор польських боївок і певною мірою заспокоїти українське населення.

Законне право українців — оборонятися в рідній хаті від бандитів — пропагандою польського підпілля трактувалося як переслідування сусіднього етносу. Поляків закликали перебиратися подалі на захід. Коли в середині квітня 1944 року польське населення Ярославщини почало тікати з правого берега Сяну на захід, нібито від переслідування українцями, то місцевий Український допомоговий комітет заявив: "Причина цієї втечі нам невідома і незрозуміла, бо на терені нашої округи не було дотепер ніяких випадків акції українців проти поляків. Цілком противно, така акція помічається від довшого часу зі сторони поляків і звернена є проти української інтелігенції, а жертвою цієї акції впало дотепер багато наших громадянських діячів і інтелігенції.

Польські утікачі ширять неймовірні вістки про мордування, убийства, підпали майна, доконувані українцями на поляках, та тим способом посилюють міжнаціональну ненависть і завзивають до відплати.

Стверджуємо з повною рішучістю, що з боку організованого українського населення в нашій окрузі не було досі ніяких виявів ворожої акції проти поляків, хіба звичайні і конечні акти самооборони.

Тепер (в часі оборони цілого європейського континенту перед страшною небезпекою більшовизму) не пора на розгноювання міжнаціональної ненависти. Польсько-української проблеми не вирішать різні блукаючі ватаги, якого би характеру чи національности вони не були. Цю проблему вирішить час і історія.

Український Центральний Комітет як надрядна і одинока організація українців в ГГ в цій справі рівно ж зайняв ясне і здицедоване становище.

У своїй відозві з дня 20 лютого 1944 року пише УЦК дослівно так: "Український Центральний Комітет не хоче боротьби з поляками. Так само ціле українське громадянство не бажає собі цієї боротьби. Ми свідомі цього, що так в час цієї війни, як, зокрема, сьогодні в обличчі безпосередньої загрози наступаючого більшовизму, не пора на порахунки між народами, які перше загрожені небезпекою. Ціле українське громадянство до глибини потрясене є подіями, які склались в деяких околицях нашого краю, осуджує польсько-українську різню, а зокрема, якнайрішучіше осуджує звироднілі форми, які її надали ворожі агентури і асуспільні елементи.

Ми вірим, що заповіді християнської етики та вимоги політичного розуму візьмуть верх серед обох народів та не допустять до того, щоб ці народи стали сліпим знаряддям більшовизму у самовинищуваючій боротьбі.

Цю відозву доручаємо обговорити на всіх сходинах чи відправах українських організованих клітин, і познайомити з її змістом замешкале на Вашім терені польське населення.

Зокрема, доручаємо всім нашим клітинам вести посилену освідомляючу акцію серед українського населення по думці цієї відозви і всіма доступними середниками реалізувати висловлену у відозві засаду" (*там само.* — Арк. 23).

І в умовах гітлерівської окупації українці хотіли жити на прабатьківській землі в мирі зі своїми сусідами, які вже вкорінилися серед них. Про це заявляли, на це сподівалися. Але не було відповіді.

Поляки не розуміли, пише І. Молодій, що німецькі окупанти, такі вмілі в розсварюванні народів, не внесли у взаємний стосунок українського й польського селянина чогось нового, тому

що по німецьких лігеншафтах їх трактували з однаковим приниженням, однаковою мірою використовували. Жоден з них не отримував більшої платні. Чи інші були контингенти, сплачувані польськими рільниками, від контингентів, стяганих з українського хлібороба? Єдині належні їм тоді, на погляд німців, права, — права унтерменшів — працювали на обидва боки. За всякий прояв спротиву селяни обох націй потрапляли в концентраційний табір чи на примусові роботи до Німеччини, і ніхто не міг тому протиставитися. Так само безпощадно поборювали німці й підпільні організації чи то українські, чи то польські: кулею в лоб. Степан Бандера та генерал Ровецький-"Грот" сиділи в одному концтаборі.

Під час перших років війни польський селянин, нагодований перед нею лиш ідеями могутньої католицької Польщі, опинився без якого-небудь політичного проводу. Він спокійно ждав кінця війни. Так само ждав і його український побратим з-за Сяну. Тим часом польські провідні еліти в краю і за кордоном творили рух опору. Однак навіть німецька загроза не довела польські еліти до спільної думки, до співпраці, по лісах волочилися різні відділи, називалися вони разом АК, проте відомо було, що тих АК є принаймні кільканадцять, що всередині польського підпілля таки йде тиха партійна й ідеологічна гра. З-під нібито одного політичного проводу поляків на поверхню вихоплювалися десятки різних починів, організацій, які не хотіли знати одна про одну, але всі завзято називали себе найщиріше польськими" (Наше слово. — 1996. — Ч. 45).

Справді: виникає просте питання, чому ті різні відділи й організації, очолювані "паном поручником", фактично не підлягали одному проводові й не лише не співпрацювали з собою, але часто й поборювали один одного, замість усю силу спрямувати проти найгіршого ворога — проти німців? Щодо німців, їхні погляди різнилися, багато було навіть охочих до співпраці, проте щодо українців усі озброєні політикою та крісами поляки були одностайні: знищити! Видно, не всю силу спрямували поляки тоді проти окупантів, коли була ще сила нищити українських селян!

Це мене дивувало, згадує І. Молодій, але поляки відкрили

рівний з німецьким фронт — антиукраїнський! Коли порівняти міру загрози від українців і німців, то видно, що реакція проти перших була чомусь перебільшена. Про що йшлося? Чи не можна було звернутися лише проти німців, добре озброєних, вишколених і цинічно щирих у замірі знищити весь польський народ?

Чому польське підпілля не боролося на наших теренах так само активно з німцями, як з українцями? Адже якраз у час, коли німці в 1944 році відступали й діяти проти них було найлегше, саме тоді в травні доходить до масових убивств українців. Проти німців боротися було важко, проти безборонних українців легко, як же легко було зігнати всю роками вигодовану злість! Взяти своє за німецьке приниження!

Невже проти українців дозволено було всякому все і вся? Власне тоді, на початку 1943 року, вирішувалася доля українців на просторі від Сталевої Волі, уздовж ріки Сяну аж по Сянік і далі на захід, по Криницю. Сотні сіл уже тоді було засуджених на смерть. Так хотів провід темної селянської маси. Це був темний провід, але ж відомо, що були й польські політичні та костельні еліти. Вони не повинні були дати понести себе загальному кривавому настроєві війни. Де були тоді освічені польські громадяни?! Де були провідники могутнього польського костела?! Де був політично-мілітарний провід? Чи не видно було, що наперед із заходу, а потім зі сходу йде страшна тоталітарна сила, яка схватить і задушить кожного на своїй дорозі?! Навіщо було творити ще одно вбивство, коли два велети, гітлерівський і совітський, уже достатньою мірою показали пекло масової смерти? Що за дух гордині заслонив очі полякам? (*там само*).

На жаль, плануючи будувати післявоєнну однонаціональну Польщу, і її еміграційний уряд у Лондоні, і польське підпілля над такими питаннями не задумувались. З усього видно, вони вважали, що нову Польщу можна збудувати і на трупах українців, і на згарищах українських сіл.

ДОКУМЕНТИ

Звіт активіста ОУН про формування влади в Перемишльському повіті після початку німецько-радянської війни

4 липня 1941 року

ЗВІТ

1. До Перемишля по правому боці Сяну прилучено Засяння з п'ятьма зарадянськими селами і створено повіт в Перемишлі.

Таким чином Перемишль є зараз злучений.

Це все відбувалося в святочній формі. Військові орґани передавали владу цивільним 1.VII — 1941 р.

2. Зараз після цеї "паради" потворено одинокі уряди для обидвох Перемишлів.

Так званим "Крайзгауптманшафтом" є Др. Гайніш — німець. Він є найвищою владою на перемишлянській території. Від нього залежить ціле культурне, політичне і господарське життя.

Він створив:

а) Маґістрат,

б) Повітовий виділ,

і в) староство.

а) Маґістрат — перенісся з цілим перзональним складом з Засяння і 3-ма українцями, решта німці і поляки (фольксдойчери).

б) Повітовий виділ — створивсь з 13 людей — українців 10 і поляки 3. Комісаром повітового виділу є українець з Засяння — Др. Навроцький Ст.

в) Староство — до староства висунено 8 українців, одначе, правдоподібно, залишиться тільки трьох, або й ніхто. Справа ця, ще не є вирішена. Склад староства має бути з німців і "фольксдойчерів".

Доля Перемишля, чи він має бути прилучений до Генер. Губернаторства в Кракові, чи деінде для нас невідомо.

Перемишль 4/VII — 1941 р. СЛАВА УКРАЇНІ!

Сяновий.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 39.

Звіт теренового провідника Супруна про перехід похідних груп ОУН через Західний Буг на схід

8 липня 1941 року

Постій. дня 8.VIII.1941.

З В І Т ч. 3.

за час від 5.VII до 8.VII.1941.

Дня 5.VII. передав я всі справи походу свойому заступникові Галемі. Стан того дня був такий: Холм, 3 рої — 32 людей, плюс постійні приїзди з Кракова. Того дня стаціонував в Холмі рій з Володави в числі 13. Порозумівся телефонічно з Володавою: останній рій в числі 16 людей мав виїхати 7.VII. Дня 6.VII. і 7.VII. мали виїхати усі визначені з Холма, 8.VII. з Володави, а з 9.VII. до 11.VII. з Білої, в кінці кількох симпатиків з Холма й Люблина. До 12.VII. повинні перейти усі без жінок.

Я виїхав дня 5.VII. через Грубешів автобусом. Нікіфорук повідомив мене про стан в Грубешові, подав зв'язок з Ульгівкою. Зле, що Провідник "П" не подав в останній своїй інструкції про перехід точно місця й осіб, що займаються переходом. Тому два дні їхали люди навмання, хіба ті мали зв'язок, що переїздили через Грубешів. До того, всі майже не відрізняли Ульгівка від Ульвівка.

Дня 5.VII. зістав спинений перехід до Ульгівка. Тої ночі цілу ніч... німці берегли кордону...

Дня 6.VII. я вислав кур'єра до Холма з докладними інструкціями в справі переходу.

Того дня в чвірку відійшли до Річиці (там нас скерував скермував зв'язковий того відтинка). По дорозі стрінули ще два рої: один з Грубешова в числі 11, а другий в числі 9, що вже день перед тим виїхав до Томашева й звідтам його скеровано теж до Річиці з огляду на спинення другого місця переходу біля Белзця. Так в Річиці найшлося 24 люда, а перевідчик, що мав обох перевести через границю, не прийшов. На скоро зорганізованих нових 2, що пішли перевірити місце переходу й група в числі 13, в тім 3 жінки, перейшли кордон.

Дня 7.VII. рано задержались ми у Вербиці, тут того дня відбувалося (свято) Української Державности. Ми їм допомог-

ли в організації промов... По полудні прибули ми до Рави Руської (далі текст сильно попсовано. — *В. С.*).

Слава Україні!

Супрун.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 14. — Арк. 19.

Інформаційний звіт референта УЦК Л. Бурачинської про суспільно-політичне становище та настрої населення Люблинського дистрикту після гітлерівського нападу на Радянський Союз

29 липня 1941 року

Освідомний Відділ

Звіт Інформації

(Інструкція ч. 3)

Дістрікт Люблин:

1. Настрій інтелігенції.

Назагал можна зхарактеризувати його неспокійним безділлям. Праці своєї інтелігенція майже не виконує, ані громадської, ані фахової. Зате ввесь час віддає чуткам, спліткам, розмовам і здогадам. Ще найкраще представляються господарські установи, що діють незмінно дальше. Зате опустіли здебільшого школи, одні вчителі вже пішли на той бік, а багато виїхало на курс. Найгірше представляються громадські установи, як УДК й Делегатури. Ті майже зовсім перестали діяти й то дуже нагло й неорганізовано, а й є випадок, де орг. референт виїхав, не передавши звітів і забравши з собою касу і ровер (Яків на Більщині).

Зацікавлення інтелігенції спрямоване так:

а) Майбутнє укр. земель,зокрема зах.-укр. частини. Проголошення "уряду" у Львові здезорієнтувало деяку частину громадянства (молебен у Холмі) і викликало безліч розмов і суперечок. Але справа ця призабулася і тепер є актуальними тривожні проголоски про прилучення Галичини до Ґґ.

Місцева інтелігенція тривожиться сильно майбутнім Холмщини й Підляшшя. Боїться залишитись в Ґґ, де напір поляків напевне буде дуже сильний.

б) Переселення на зах. укр. землі. Елемент, що зостався на місцях, вже на "зелену" границю не піде, а чекає леґального переселення. Назагал всі готові підчинитися закликові УЦК, але нетерпеливляться, що немає в тому напрямку конкретних вказівок. Коли й як будуть нас переселювати, це є щоденною темою розмови.

в) Назагал інтелігенція осуджує партійну боротьбу в обличчі такої історичної хвилини. Оця партійщина, себто її відгомін також причиняється до нервового настрою інтелігенції.

г) Відношення до УЦК. Є назагал позитивне. Зокрема, поправилося відношення по об'їзді відпоручників та уділенні вказівок. Дехто закидує, що УЦК не придержується понадпартійного становища (Володава), що замало інформує і оповіщує.

2. Настрій селянства.

Селянство ставиться до подій вичікуюче. не виявляє з приводу освободження зах.-укр. земель ані радости, ані зацікавлення. Під тим оглядом можна поділити терен на дві частини:

а) Там, де був слабо поширений комунізм, настрої комунофільські падуть. Причинились до того звірства большевиків, а також оповідання змобілізованих візників, що пішли з німецькою армією і вкоротці повернулись. Також збігці, що перейшли Буг із терену, зайнятого німцями, розказували дуже некорисні речі про більшовицьку господарку. А що це були здебільшого селяни, знаходили легко послух.

Зате на цю групу селянства діє сильно польська і жидівська ворожа пропаганда, що підриває довір'я до свої та ширить вістки про остаточну побіду Англії. Вона знаходить податний грунт через 1) безділля деяких УДК і делегатур та 2) виїзд галичан, що опустошить уряди і школи. Селянство відчуває цей відхід, як відплив "зайшлого" елементу, що вже знайшов для себе краще застосовання і пояснює собі це по-своєму. На всякий випадок внаслідок цієї пропаганди селянська маса ще більше "вичікуюче" настроєна, як давніше.

б) У селах, де комуністичні настрої були сильні, вони ще скріпилися. Всякі оповідання про більшовиків не знаходять тут послуху, населення твердо вірить у побіду більшовиків, а

відступ сов. армії пояснює собі, як тактичний маневр. Тут ворожа пропаганда знаходить ще кращий грунт.

3. Протидіяння (думки кореспондентів)

а) УДК й Делегатури повинні б діставати якнайбільше вказівок і інструкцій, а навіть плянів, щоб почали знов інтензивно працювати.

б) Місцевий елемент треба конче зактивізувати. Головно селянство треба витягнути з його вичікуючого становища при помочі коротко-речинцевих курсів, що виобразовували б їх на волосних мужів довір'я, кооператорів і т. д. Півінтелігенцію треба би також притягнути до праці, бо є між тим багато цінного елементу.

в) Опорожнення шкіл треба би якнайскорше полагодити.

г) Завести провірку й активізацію УОТ, як майбутніх клітин праці.

е) Якнайкраще наладнати поширення укр. преси й пропагандивного матеріялу із протибільшовицьким наставленням.

є) Широко поставити акцію допомоги полоненим, що може тепер зактивізувати громадянство. Там, де є табор (Холм), замітне зактивізування інтелігенції в допомозі. Отже, коли б ця акція була поставлена ширше, зможе захопити людей. На жаль, уже до цього домішуються первні, що заколочують цю роботу, як хрещення полонених у Холмі на гр. католиків.

Л. Бурачинська.

Краків, дня 29.7.41.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 45а. — Арк. 13, 14.

Інформаційний звіт референта УЦК Л. Бурачинської про суспільно-політичне становище та настрої українського населення Краківського дистрикту після гітлерівського нападу на Радянський Союз

30 липня 1941 року

Освідомний Відділ Звіт Інформації
(Інструкція ч. 3)

Дістрікт Краків:

1. Настрій інтелігенції.

Є неспокійно вичікуючий. Інтелігенція мало працює, а багато балакає, інформується, розпитує. Самовільно виїхав молодий елемент і то, покинувши не раз дуже важні станиці, як, напр., кооперативні становища в Горлицях, Дуклі й Жмигороді. Одначе загал громадянства сидить на місці й чекає леґального переселення, що його заповіло УЦК. Міжпартійні межиусобиці тривають дальше і доводять часто до дуже нельояльних жестів супроти УДК (Ярослав).

Зацікавлення інтелігенції:

1. Переселенча акція. Нарікають на брак інструкцій та вказівок зо сторони УЦК. Емігранти майже всі хочуть виїздити, за виїмком Сяніччини, де деяка частина залишається, головно із старших. Громадянство затривожене тим, що поляки виїжджають також на зах.-укр. землі, головно нафтові спеціялісти з Ясла. Там самі пояки дістали покликання до Борислава, помимо того, що є добрі фахівці-українці в Яслі.

Також місцева інтелігенція, напр. у Ярославщині, виявляє охоту виїхати на зах.-укр. землі. Мовляв, уже досить жили вони все в оборонній позиції на пограниччі і хочеться зажити спокійно між своїми.

2. Майбутнє зах.-укр. земель. Це зацікавлення виливається у формі чуток і запитів відносно творення власного війська. Негодують, що всякі еспанці й французи можуть творити легіони, а лише нам не вільно виступити збройно проти нашого відвічного ворога.

3. Є деяка обава за цей пограничний терен, що по від'їзді інтелігенції опустіє. Напр., уже велика скількість шкіл є без учителів. Інтелігенція надіється на священство, а також на робітників-лемків, що є тепер у Німеччині. Їх уважають активним елементом, що по повороті зможе повести тут працю.

4. Ворожа пропаганда діє дуже сильно у формі ріжних дефетистичних вісток. На інтелігенцію вона має хіба тільки посереднє враження, як, напр., про покликання поляків на зах.-укр. землі, але все ж таки слід її лишається. Тому інтелігенція дуже відчуває брак постійних інструкцій щодо впливу й можливостей українців і взагалі про події на зах.-укр. землях.

5. Є велике негодування на людей, що безвідповідально покинули в перших днях війни свої становища. Кореспондент з Ясла запитує, чи ті люде будуть потягнені до відповідальности, бо вони не лиш захитали довір'я до нашої роботи серед своїх, але також лишили некорисне враження у німців.

2. Настрій селянства.

Щодо того, то Лемківщину треба поділити на молодь і старше селянство. Молодь зустріла війну на сході з піднесенням і радо взяла б у ній збройну участь. Старше селянство недовірчиве й займає вичікуюче становище. Не висловлюється виразно.

На Посянні війна викликала всюди піднесення і навіть бажання переселитись і в селян.

Комуністичних або просовітських тенденцій у цьому терені, окрім Дубецька, не завважується. Натомість є сильна русофільська течія серед селянства в деяких околицях і там ворожа пропаганда знаходить дуже добре підложжя. Ті русофільські околиці вперто вірять у прихід більшовиків (в Ясельщині то навіть виходять щодня на гори слухати стрілів).

Зацікавлення селян.

1. Молодь розпитує про можливість служити при війську.

2. Старші селяне в деяких околицях (Ярославщина), також хотіли б переселитись.

3. Останній вербунок робітників до Райху відбувається в безоглядний спосіб і викликує дуже небажані настрої (Дубецько).

Протидіяння (думки кореспондентів)

1. Поїздки в терен як із рамени УЦК, так із рамени УДК з інформаціями, іструкціями.

2. Активізація священиків, які залишаються в терені як одинокі майже інтелігенти. Перекинення русофільських священиків із Лемківщини на інші терени, де вони менше шкідливі.

3. Поспішним темпом вишколювати вчителів із місцевих.

4. Протидіяти дикому вербункові робітників до Німеччини.

Краків, дня 30. липня 1941.

Л. Бурачинська.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 45а. — Арк.15, 16.

Донесення інформатора ОУН про події в Ляшківському районі після початку німецько-більшовицької війни

12 серпня 1941 року

Сірчан
Район Ляшки к/Бобрівки Л., 12/8.1941

ІНФОРМАТИВНІ ЗАВВАГИ

1. Орган.

1) Терен по лінії: Перемишль, Стібно, Ляшки к/Бобрівки, Сінява належало б краще охопити й опанувати. Бо: а) це прикордонна полоса, б) по обох боках Сяну є більші скупчення поляків, у одних місцевостях є їх більше, в інших менше. Зокрема, треба б мати на увазі терен з цього боку Сяну по лінії: Дуньковичі, Ляшки к/Бобрівки, Шівсько, Синява, в) є ж в багатьох місцях догідні переходи (броди) через Сян, кудою продирається багато ріжного елементу на цю сторону та звідси там.

У місцевостях, положених над Сяном з цього боку, зокрема, на лінії: Стібно/Барич, Склад Сільний, Грабовець, Ніковичі, Дуньковичі, Висоцьк, Велин, Гарбарі, Шівсько, Нелипковичі, Монастир, Лежахів, Синява - є або дуже слаба організаційна сітка, або її зовсім нема. Причини: 1) до деяких місцевостей над Сяном був внеможливлений доступ, 2) з деяких місцевостей, як, прим., Барич, Склад Сільний, частинно Гробовець, Гарбарі, Нелипковичі й інші виселено людей, 3) не основано там (в деяких місцевостях) організаційної сітки, або вона заслаба із-за того, що брак зорганізованих людей до праці в осередку (конкретно в Ляшківському районі).

По селах в прикордонній смузі можна знайти ще інтелігентний і сільський актив, що його вдалося б зорганізувати у звена симпатиків і вишколювати. Це належало б робити тим більш скоріше, що в ці терени на згаданому відтинку пролазять "барановщики" і починають розвивати свою роботу (села: Сурохів, Копичів, частинно Лази).

2) Тому треба: підсилити конечно цей терен нашими виробленими людьми, щоб ті наладнали орг. сітку, поширили її на неохоплені досі села, почали вишкіл і ставили справу загалу.

Зокрема: 1) для Ляшківського Районового вислати конечно

добру силу на організ. референта (цього мав він сам домагатися службовою дорогою).

2) Доброго й енергійного військовика, щоби вів військ. вишкіл серед членства, міліції й членів "Січі".

3) Жіночу силу для організування жіноцтва і праці в "Жіночій Службі України" (Провід Ж.С.У. у Львові вчора, це 11.8.941., обіцяв підшукати таку організаторку. (Належало б подбати, щоб це була зорганізована наша сила, але добра!).

4) Перенести з Ляшківського району зі становища Районового п. Карашівського Тимотея, дотеп. Ком. Районової Міліції, в інші терени, вглиб краю, — як це заподано мені, — з таких причин: а) заслаба сила, не годен схопити цілости, губиться в дрібничках, б) толерує барановщиків, взг. хоче бути надто об'єктивним в цих справах. Його брат Адольф Караш(івський) є здеклярований барановщик, перепроваджував їх з Ярослава до Лазів (тут оба мешкають у батьків), передержував у себе в хаті та посилав дальше в край.

5. Вислати до Ляшків. району добру силу до організовання і ведення справ Проф. Спілок Укр. Робітництва і Ремісництва.

6. Заопікуватися більше Сінявщиною.

II. Загальні: Терен і ситуація в загальному охопленні українцями.

1) Праця започаткована, апарат пущений в рух. Треба людини, щоб схоплювала цілість, ініціювала працю, орієнтувалася в тій хаотичній ситуації, що є і витворюється, не губиться в дрібничках, надавати всему тон і регулювати та кермувати працею.

Таку людину можна б наставити на пості заступника начальника Району (говорю про волосну управу) — як начальника канц. і рефер. перс. справ. — і він в дійсності кермував би всією працею. І саме такого чоловіка Ляшк. Район шукав. Надто там ще треба людини на К-а міліції для Району, лікаря, агронома, і референта для справ млинів.

2) Міліція представляє собою, за малими виїмками, боєво невишколений і невироблений елемент. Однак добрий до вишколу і надійний (кількох, як барановщиків, треба буде перевести в інші терени).

3) Населення наставлене до праці й наших справ у загально-

му добре. Охолонуло зі захоплення "визволителями". Проголошені розпорядки в спр. контингентів і рабункові есканади військових і гренщуців на наші села по худобу, свині, хліб, масло, набіл, яйця тощо — самі собою наставляють укр. загал зовсім інакше, як це було в початках. Повстає негодування.

4) Німецька адміністр. влада з Ярослава узурпувала собі право організовувати господарське життя і кермувати ним у Ляшківському Районі, що лежить по цей бік Сяну. Але не остає на цьому, тільки мішається в справи загально-адміністр. характеру і в справи зорганізованого нашого життя. Є познаки, що хоче наставляти неприхильно до нашого проводу Районового — українські маси. Натомість є тенденція фаворизування поляків. Місцеві українські чинники роблять старання, щоби адміністр. власті німецькі з Ярослава не заходили за Сян в Ляшків. район, а адм. власті з Яворова — тим більше, що границя замкнена й бережена сильно. Наших урядників не пускають там навіть в урядових справах. Для порозуміння з Проводом Ляшк. району або приїздять до Ляшок, або по мосту на Сяні в Радимні. Українське населення і наші провідні чинники є з цього незадоволені.

5) Звязок орг. і загальний зо Львовом дуже слабий. Відчувається пекучий брак своєчасних інформацій, вказівок і заряджень.

Сл. Укр.!

Сірчан.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 12. — Арк. 48, 49.

Протокол Наради керівництва Українського Центрального Комітету щодо допомоги в національному відродженні Холмщини і Підляшшя 2 жовтня 1942 року

Протокол наради у справі Холмщини і Підляшшя 2 жовтня 1942 год 14.

Приявні: Провідник, Заступник Провідника, Керманичі та їхні заступники, ред. Волинець, пр. Стахів, мгр. Дзиндра, мгр. Галайчук, о. цир. Сапрун, інж. Цімура, голова Українського комітету на місто Львів Голінатий.

Протоколував мгр. Галайчук.

Провідник з'ясував історію відродження Холмщини й Підляшшя після переходу під німецьку владу та занепад після відпливу галицьких українців. Зокрема, загрожене тепер Підляшшя, відкіля відплило найбільше галицької інтелігенції. Положення ускладнює т. зв. білоруський рух, диверсійна акція, польські урядовці з урядів праці. В такій ситуації підляшські українці опустили руки.

З огляду на те галицькі українці мають обов'язок дати відповідну поміч загроженій окраїні, де знайшли прожиток після втечі перед большевиками. Всякі недоліки на Підляшші і на Холмщині, куди більш небезпечні як у Галичині.

Відділ Українського Центрального Комітету в Люблині опікується Холмщиною й Підляшшям, його службовик інж. Цімура намагається наладнати зв'язок між тим тереном і Галичиною. Мусимо заопікуватися Холмщиною і Підяшшям:

1) Викликати серед галицьких українців зрозуміння цієї справи.

2) Підпомогти фінансово.

3) Перевести виміну молоді.

4) До загороджених місцевостей вислати людей (наприклад, молодь до торговельної школи в Білій).

Опісля Провідник передає слово інж. Цімурі.

Інж. Цімура.

У люблинському дистрикті є 8 УЦК — разом у них всього є 70 працівників, з яких частина глядить на свою працб лише як на заробітову. Роля Українських Допомогових Комітетів на Холмщині велика — як організаційного осередка та оборонця українського населенння. Тому необхідно підсилити Холмщину людьми, присилаючи до того галицьких українців.

Організаційні справи.

1) Після масового виїзду галичан деякі УЦК зовсім завмерли (наприклад, Білгорай, Радин, Біле). Тепер їх частково урухомлено, але дальше не стає людей; в першу чергу необхідно як найскорше 4-ох референтів для УЦК в Білій.

Шкільні справи.

2) На Холмщині відчувається недостача учителів. У Білій (де твориться приватні школи на гаряче бажання місцевих селян)

треба ще 10—15 учителів. В окрузі є 56 учителів, але здебільша невідповідних. Необхідно дати добрих учителів, оплатити їх як слід, дати їм план позашкільної виховної праці.

3) Необхідно защепити холмській середньо-шкільній молоді запал до громадянської праці, використовуючи до того бурси (до яких бракує хоч 7 добрих виховників).

4) Необхідно примістити частину холмської молоді по галицьких школах, дати їм змогу побути на чисто українській території; то додасть їм віри у власні сили.

5) Добре було б післати здібнішу молодь з Галичини на Підляшшя.

6) У Тарнигороді можна оснувати торовельну школу, якщо знайдеться директор з вищою фаховою освітою.

Справи молоді.

7) Слід продовжувати прогульки молоді з Підляшшя до Галичини, якщо ситуація позволить на це. Найкраще, щоб підляшську молодь запрошували галицькі учні — їхні ровесники.

Справи суспільної опіки.

8) У Львові є 35 учнів з Холмщини; треба щоб їм УК у Львові поміг харчами, піддаючи під патронат дооколичних священиків.

9) Слід покликати в життя патронати галицьких сіл над підляшськими для опіки над загроженими холмськими і підляшськими селами.

Справи культурної праці.

10) Необхідно зорганізувати в Холмі вишкіл диригентів та режисерів драматичних гуртків.

11) Необхідно поставити на вищому рівені український театр у Холмі.

12) Холм необхідно розбудувати на метрополію Холмщини і Підляшшя.

13) Необхідно в пору зорганізувати вишкіл садівничок для Холмщини і Підляшшя. На минулий сезон УЦК призначив на те 200 тис. золотих, але не було садівничок.

Господарські справи.

14) Український Союз Кооператив у Білій загрожений недостачею проводу.

Низові кооперативи переходять до "Спомем". Необхідно створити товарову базу.

15) На Підляшшю є вже досить українських приватних крамниць — необхідно для них фахового референта, якого вони самі оплатять.

Фінансові справи.

16) Для наладнання справи на Підляшшю необхідно фінансової помочі.

Справи вишколу.

17) Про організацію курсів слід повідомляти в пору Відділ у Люблині, щоб він посилав холмщаків.

Пресові справи.

18) Потрібна співпраця преси — слід містити на ту тему статті у "Львівських вістях".

Ситуація на Холмщині і Підляшшю не рожева — але її можна змінити: тамошній селянин високо цінить громадську працю.

Провідник.

Отвирає дискусію та заповідає створення Колегії для справ Холмщини і Підляшшя.

Ред.Волинець.

Мусимо виробити стиль боротьби за наші окраїни — це буде одно завдань Колегії. У Галичині також недостача людей; треба розіслати холмщаків по Галичині, де вони набрали б відповідних кваліфікацій до громадянської праці. До Колегії необхідно притягнути ентузіастів. Патронат повинні обняти УОК, при яких були б окружні колегії для холмських справ. На курс не треба висилати з Холмщини відповідний елемент, який справді став би до праці.

Мгр. Антонович.

Добре було би висилати на учительок до середніх шкіл на Холмщині садівничок, що впродовж року перешколювали би старших учениць до ведення садків.

Мгр. Галайчук.

Галичан, що мають тримати контакт з холмщиками, треба до того приготовити, обзнайомлюючи їх з ментальністю холмщаків, щоб їх не зразити.

Мгр. Ценко.

Краще залишити патронат над Холмщиною громадянству, бо УОК пиняво виконують деякі поручення УЦК.

Мгр. Тесля.

Холмські іспектори не мають змоги диспонувати учительськими силами. Відчувається там недостачу добрих учителів та інспекторів; при УЦК необхідно добрих шкільних референтів. В Люблині необхідний шкільний референт на цілу Холмщину.

Акція переселення українських учителів на Холмщину стрічає труднощі — треба познайомити галицьких учителів з умовинами на Холмщині. Слід застановитися, чи варто основувати торговельну школу в Тарногороді. Прогулькам молоді з Холмщини треба цілий час опікуватися.

Мгр. Кушнір.

Необхідно увідпороднити українську холмську інтелігенцію та узгіднити план акції супроти Холмщини і Підляшшя. УЦК не може дати людей для Холмщини зі свого апарату, бо сам відчуває недостачу. Відділ Культурної Праці скомплектував 16 мандрівних бібліотек для Холмщини і Підляшшя. Режисерів і диригентів важко вишколити і для Галичини; в інструкторському курсі у Львові можуть взяти участь і холмщанки. Нема відповідних людей до Холмського театру. Оснувати філію ІНТ в Холмщині годі, бо такі філії покасовано і в Галичині.

Пр. Коновалець.

Слід дбайливо добирати кандидатів на курси УЦК. Польський натиск на наші західні окраїни буде дальше більшати; добре боронити окраїни може лиш місцева людина.

Мгр. Ценко.

В апараті УЦК є 1300 людей; можемо відкомандувати скілька треба на Холмщину. Нічого злого, коли не всі абсольвенти наших курсів пішли до УЦК; все одно вони працюють.

о. Сапрун.

Краще уладити курси для диригентів і режисерів холмщаків у Львові, де є відповідні фахові сили. Холмщаки можуть користати зі заочних курсів ІНТ.

Заст. Провідника.

Слід звернути увагу на жіноцтво. Мгр. Ценко ще перед 3-ма місяцями поставив внесок приняти окремого референта для

Холмщини; це справді необхідно. Також треба розбудувати відділ УЦК в Люблині, де необхідно мати всі реферати. Галичанин, який їде куди-небудь поза Галичину, треба приготовити, щоби не викликувати дисонансів. Холмщина має окрему проблематику, тому у Львові годі розв'язувати холмські справи. Львівський референт для холмських справ буде лиш посередником. Галичина таки мусить дати трохи людей для Холмщини, але це вимагає систематичної підготови.

Подібні сходини керманичів у справі Холмщини треба повторити за які 2 місяці. Референтуру для холмських справ треба затвердити, Відділ УЦК у Люблині — скріпити. Холмщаки вимагають спеціального піклування, бо вони є перевражливлені.

Провідник.

Холмщина і Підляшшя має всеукраїнське значення; там потерпіли ми найбільші втрати з території. На терені Холмщини добре виробити методи оборони окраїн, які не мають у нас досить активного елементу. Стан південної Холмщини добрий, лише Підляшшя загрожене. До Білої необхідно кинути яких 50 галичан. На Підляшші нема місцевих людей, які повели би працю — можна хіба підвиховати молоде покоління. Необхідна виміна галичан з підляшанами. Поїздка інж. Цімури по Галичині з рефератами необхідна, ентузіасти Холмщини знайдуться. Керманичі мусять присвятити належну увагу Холмщині. Згодом треба знайти деяку скількість священиків, які працювали над калакутами.

Інж. Цімура просить запропонувати кандидатів до колегії.

П. Голінастий: в Українському Комітеті на місто Львів один холмщак є службовиком.

Мгр. Конюх: варто притягнути до Колегії галичан, які вже були на Холмщині.

Проф. Тесля: ред. Гошовського.

Інж. Цімура: по деяких садках на Підляшші до 50% дітей було калакутів.

О. Пашковський мав великий успіх в одному калакутському селі, це населення вважало себе поляками.

Мгр. Ценко: пропонує до Колегії Драбатого.

Провідник: пропонує до колегії Білика.

Провідник подає резолюцію: Звернути увагу на холмські

справи. Підшукати активний елемент, який не має нагоди вжитись в Галичині. Містити статті у "Львівських вістях" про холмські справи.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/10.
Документи з цього архіву на наше прохання скопіював п. Євген Штендера (Оттава, Канада).

Звіт референта оргвідділу УЦК Ярослава Дзиндри про результати роботи за 1942—1943 господарський рік

20 квітня 1943 року

Ярослав Дзиндра
референт Холмщини. Звіт
з праці за діловий рік 1942/43 на терені Люблинського Дистрикту.

I. Преставництво в Люблині.

Якраз від 1 квітня 1942 почав працю др. Лонгин Голейко, як дорадник при Шефі Дистрикту Люблин. Він намагався з однієї сторони біля себе мати штат обласних співробітників, з другої сторони зорганізувати та розбудувати УДК і Делегарувати на терені Дистрикту, які після відходу багатьох сил у 1941 році до Галичини і на схід зовсім занепадали. Ту організаційну працю виконував співробітник дра Голейка інж. Ярослав Цімура, що за час від травня 1942 до лютого 1943 відбув поїздки до УДК і кількох Делегатур. Другий співробітник др. Краснопера провадив канцелярію представника та відбував безнастанні інтервенції у влади разом з дорадником. Третій п. І. Романченко був делегований і прикріплений до УДК Грубешів, де присвятився всеціло акції переселення Заміщини в Грубешівщину. По відході інж. Цімури в лютому 1943 Представництво перестало практично існувати, а Комітети Дистрикту обслуговуватиме Централя Львів при помочі спеціяльних референтів для Холмщини у всіх відділах УЦК.

II. Загальне положення та праця Комітетів у Люблинському Дистрикті.

Власне загальне положення в Дистрикті не давало Комітетам

ані часу, ані можливостей, ні просто терпеливости точно звітувати про цілість їхньої праці до Централі, ані повести планову працю на всіх ділянках. Безнастання діяльності банд, що сильно зросла на силі спеціяльно від осені 1942 потягла за собою карні санкції супроти мирного населення, що у висліді польських провокацій приводило до ліквідації переважно українського національно-свідомого активу, бо полякам залежало на знищенні українсько-німецької співпраці, що приносила позитивні наслідки для обох сторін. Арештування українців і засилання до таборів в Аушвіц і до Майданеку біля Люблина на весні 1942 за ніби комунофільське наставлення і забирання та розстрілювання закладників дуже ослаблювало можливість і охоту до праці Проводів наших Комітетів та не давало можливостей підшукати нових людей, між іншим з Галичини на місця уступаючих. Інтервенції мали тільки частинний успіх, але не могли вони зрівноважити панічних та скептичних настроїв, що їх витворювала доцільно ворожа польська пропаганда. Це вона страшила українців поворотом більшовиків і Польщі, зокрема перед переписом населення у березні 1943, щоб таким чином притягнути до польщини несвідоме українське римо-католицьке населення, або бодай ослабити український рух. Можна твердити цілком певно, що мала частина українців Люблинського Дистрикту є радше несвідома і під впливом польської агітації не є здецидована в своїх настроях ніж те, що вона є свідомо за більшовиками. З другої сторони треба брати під увагу, що ті українці перебували сотки літ під кількома окупаціями, були зовсім відділені від решти українців і радше плачуть і нарікають, а не вміють боротися. Звідси то дуже важко нашим Комітетам переводити більші і планові акції на тому грунті. Польські диверсантські чинники намагались спинити працю наших комітетів також актами явних політичних убивств найсвідоміших і активних та провідних українців на тому терені, зокрема на терені Грубешівщини, звідки зимою 1942/43 виселювано поляків, а намішувано українських переселенців із Замітини. В Грубещину забрала не тільки всю працю дотичних Комітетів, але й більше число цінних для нас жертв, яких начислюємо вже кількадесять, не беручи під увагу сотки жертв звичай-

них громадян, розстріляних чи то диверсантами, чи теж через трагічну помилку, або польську провокацію німецькою поліцією. Треба числитися з тим, що населення Холмщини хіба тільки своєю пасивністю сприяє бандам тоді, коли вже населення Лемківщини допомагало ловити бандитів. Здержування видачі українських кенкарт, що доводило в тих умовинах безпеки до конечності приймання українцями яких-небудь, отже польських кенкарт, польська агітація, білоруський фермент, шикани білоруських і польських війтів супроти українців у Вільщині — все те причинювалося до нестачі певности і тривкої орієнтації українського населення. Але і в тих умовинах наші Комітети перевели в цьому році ряд акцій, що змагали в першій мірі до активної допомоги фронтові, а це: боротьба за вчасне веснування і врожай та здача контингенту, якій присвячено літо і осінь 1942, допомога владі при наборі робітників до Німеччини, боротьба зі самогоном, боротьба з ворожою пропагандою, праці у зв'язку з переписом населення і т. д. З внутрішньої праці варто підкреслити найважніші, а саме: організацію дитячих садків, допомогову акцію та не найгірше все ж таки зорганізування українців-римо-католиків, які тисячами повернули до українства при нагоді переселення та перепису населення.

III. З'їзди, поїздки, контролі.

Терен Холмщини обслуговував у звітовому році (до 1 березня 1943) орг. референт Представництва в Люблині інж. Ярослав Цімура, що відбував у році поїздки до всіх низових клітин, як теж дорадник Голейко, що виїздив у важливіших випадках. З рамени УЦК відбув спеціальну поїздку в грудні 1942 для запізнання терену референт Орг. Відділу УЦК Ярослав Дзиндра. Понадто Провід УЦК з Керманичами виїздив на часті з'їзди, що відбулися на терені Дистрикту, а саме:

1) в днях 23-24 червня 1942 — відправа для співробітників дорадника при Шефі Дистрикту і для представників усіх УДК Люблинського Дистрикту,

2) відправа в справі планової акції за здачею контингенту, що відбулася в Люблині 15.VIII.1942.

3) 20—21 вересня 1942 з'їзд Комітетів Люблинського Дистрикту у Холмі з представниками влади п. Тірком і др. Гарві-

гом та представниками влади з Холма, на якому обговорено положення і потреби Люблинського Дистрикту,

4) 20—21 лютого 1943 з'їзд у Люблині в справах перепису населення, акції допомоги і поширення тижневика "Холмська Земля". П'ятий з'їзд відбувся вже в квітні 1943 в Люблині в справах фінансів, організації, господарських, шкільних і культурних, що належить вже до діяльности нового ділового року.

Український Центральний Комітет — Львів висилав теж у 1942 році на терен Холмщини своїх ревізорів для провірки цілої діяльности Комітетів, а саме: до Холма, Люблина, Грубешова, Белза і інших. Після всіх з'їздів контроль, як і частих з'їздів у Львові запримічувалось пожвавлення праці в тих Комітетах. З приводу похоронів Голови УДК-Грубешів д-ра Струтинського виїздив до Грубешова в дні 23.III.1943 провідник УЦК з Керманичем Фін. Відділу інж. Тарнавським і референтом Я. Дзиндрою.

IV. Колегія для справ Холмщини.

Від 15 жовтня 1942 заіснувала при УЦК спеціяльна Колегія для Справ Холмщини, якої секретарка п. Березовська і референт для Холмщини полагоджували справи Холмщини внутрі УЦК з поодинокими Відділами і яка розв'язувала в Галичині справи допомоги моральної, культурної і людським матеріалом для Холмщини, вишкіл холмщаків до різних ділянок праці в Галичині та між іншими опікувалась 38 студентами, 18 учнями у Львові 145 і 230 учнями середніх шкіл у Галичині і 11 учасниками самоуправного курсу у Львові — разом 306-ма холмщаками і підляшанами.

Львів, 20 квітня 1943

Ярослав Дзиндра,
референт Холмщини.

Додаток до звіту праці

на терені Люблинського Дистрикту в діловому році 1942/43.

До I.:

Стан праці в низових клітинах:

1) УДК Грубешів: це найширше розбудований і найбільший УДК в Люблинському Дистрикті, що повів у діловому році поважну працю серед найгірших обставин завдяки добрій персо-

нальній обсаді і зокрема жертвенним провідним одиницям, як убитий Голова др. М. Струтинський, полк. Яків Войнаровський, господарський референт, а теперішній Голова А. Хрущ і багато інших. УДК охоплює теж терен районової Делегатури в Белзі. Акція поселення виселенців із Заміщини на терені повіту, організація шкільництва та добре поставлення волосних Делегатур — це головні праці УДК у діловому році. УДК має найважнішу потребу: якнайбільше грошевих дотацій на широкі агенди та серйозне розв'язання проблеми безпеки.

2) УДК Замістя: обіймає терен округи з Делегатури Чесанів, Тишіці і Томашів, які властиво тяготіють до Галичини. На весні 1942 УДК розбудовувався, а живу діяльність повів головно в другій половині 1942 року під проводом д-ра Перфецького. Співпрацював з УДК Груберів, головно в ділянці переселення, що абсорбувало весь персонал УДК. Крім того, УДК поставив дуже добре опіку над полоненими в минулому році.

3) УДК Холм: другий після Грубешова УДК, що має найбільше працівників, найбільший терен і найбільше можливостей праці. В діловому році наладнав майже всі ділянки праці, хоч багато цінних працівників відійшло в 1941/42 рр. до Галичини. Як і всі інші УДК на терені Холмщини мусів перевести боротьбу з ворожою пропагандою, зокрема в час перепису населення в березні 1943 р. Для розвинення культурної праці, зокрема театральної, УДК потребує конечно будинку з більшою залею на культурні імпрези. Великий терен обнимає Делегатура в Володаві, що з двома працівниками зуміла добре зорганізувати доволі свідоме зрештою українське населення. УДК, як і Делегатура постійно відбувала наради волосних делегатів та активу округи. Опіка над полоненими була дальшою поважною роботою УДК і Делегатури. Не менш важливою була їхня праця в ділянці опіки над шкільною молоддю та робітниками не тільки Люблинського Дистрикту, але й з Райхскомісаріату України, що туди переїзджали до Німеччини.

4) УДК Біла Підляшська: мав найтяжчий терен до опрацювання, з огляду на найбільший натиск польщини та білоруський фермент. УДК як і Союз Кооператив у Білій вдержався серед найгірших умовин і сьогодні має можливості зросту. В

звітовому році наладнано сітку Делегатур: у Тересполі, Янові, Кодні і Ганні, які одначе мають тільки по 2—3 працівників і треба їх вважати радше за галицькі канцелярії чи волосні делегатури. УДК відчуває потребу працівників, і подібно, як усі інші та зокрема збройної охорони, бо тут роззухвалення банд дійшло до найдальших меж.

5) УДК Тарногород: належить до слабших УДК з огляду на брак працівників та з огляду на перенесення з Білгорая і організування наново УДК в Тарногороді. УДК має в Білгораю Делегатуру, а радше заступництво перед німецькою владою. УДК відчуває найбільше зорганізування середнього шкільництва в Тарногороді. В тому напрямі теж потребує УДК поважнішої політики.

6) УДК Люблин: обіймає невеликий терен околиць Люблина, Любартова і Дратова та численну українську колонію в самому місті Люблині (700 душ). Найважливішу діяльність виявив УДК в опіці над полоненими і загалом суспільній опіці. Слабшу натомість в організаційній ділянці.

7) УДК Красностав і УДК Радзинь: це Комітети, що своїм тереном та кількістю українського населення відповідають малим галицьким волостям. Оба мають по 5000 українського населення. Делегатури УДК Радзинь у Межиріччі і Лукові це радше Канцелярії. Вся праця тих УДК оберталась довкруги організування несвідомого українського римо-католицького елементу, що, незважаючи на польські шикани, поголовно горнеться до українства.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/4.

Донесення заступника командира з'єднання більшовицьких партизанських загонів Нирка начальнику УШПР Т. Строкачу про створення гітлерівцями в генеральній губернії польських збройних відділів для боротьби проти українських націоналістів

28 квітня 1943 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. № 2768.

Поступила в шифротделение 2 мая 1943 г. 18 час. 10 мин.

Расшифр. 3 мая 6 час. 00 мин.

Из отряда Сабурова

Начальнику Украинского штаба партизанского движения

тов. СТРОКАЧ

Львове бои между украинскими националистами и поляками. Немцы создают в польском губернаторстве польскую армию под командованием генерала Чумане-Кобыдля для борьбы с украинскими националистами, а в основном использовать ее против партизан или на фронте.

28.4.43 г. НЫРКО

№ 21 Справка

тов. Нырко заместитель т. Сабурова по разведке

3.5.43. Строкач

Расшифр. Кохов

Отп. 3 экз. Экз. № 1 тов. Строкач Подлежит возврату в
экз. № 1 Экз. № 2 ЦК КП(б)У Украинский штаб партизан-
Экз. № 3 7-й отдел. ского движения на протяжении 6 дней

Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1371. — Арк. і247.

Звернення командування групи "Турів" Української Повстанської Армії до українського населення Холмщини і Підляшшя з закликом до боротьби за відродження Української Самостійної Соборної держави Серпень 1943 року

За Самостійну Соборну Свобода народам і людині!
Українську Державу!

УКРАЇНЦІ ХОЛМЩИНИ Й ПІДЛЯШША

Україна горить і стікає кров'ю. Німці по цей бік, а більшовики по той бік фронту пльондрують нашу землю. Пожари, розстріли по всій Україні.

Не минула гірка доля й Холмщини — споконвічної української землі. Зненавиджені "арбайтсамти" вже тисячі молодих лю-

дей вивезли в Німеччину на смерть, крайсляндвірти різними контингентами останні соки з Вас виссали за останні роки, а собаки гестапівці не одну вже сотню невинних людей пустили на той світ. Кілька районів українських сіл переселили в білі піски.

На поміч цій нищівній роботі, ідуть і польські підпанки. Вони масово служать у німецькій жандармерії, помагають безпосередньо нищити українське населення. Вони і самі, як колись за Польщі, — бандами нападають на українські села, палять їх, а людей стріляють. Наслідки гуляння цієї здичавілої банди стрінете скрізь на Холмській землі. Поляки замість того, щоб боротися за свою власну державу на своїй землі, яку німці вже донищують, ідуть на грабіж українських земель.

Та то не все. У поміч цій чортівській спілці — німця з ляхом — для нищення українського народу відвічний ворог України Москва шле ватаги циганів, москалів, жидів і іншої наволочі, т. зв. "червоних партизан". І Холмська земля бачила їх. Вони, ці червоні партизани, (а по суті червоні душогуби) рука в руку ідуть з ляхами та помагають (і німцям) нищити український нарід.

Вороги хижі у боротьбі за Україну, спряглися в диявольську спілку до боротьби з Україною.

Чого ж вони хочуть?

Вони — і кожний з них зокрема — хочуть наш народ знищити, а землею нашою самим заволодіти. Та так воно не буде. І Німеччина й Москва у взаїмній боротьбі знесилюються. Їх донищать революції поневолених народів. Український нарід ніколи добровільно не здавався ворогам. І цим разом також. Вже вся Україна горить вогнем народнього гніву, вже розпочалася збройна боротьба в ім'я своєї оборони. До бою пішли відділи УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНЧОЇ АРМІЇ (УПА).

УПА бореться за Самостійну Соборну Українську Державу, а в спілці з іншими поневоленими народами — за самостійні національні держави всіх народів на їх власних землях. Ми визнаємо право кожного народу (поляків, москалів, чехів і ін.) на його власну державу на його власній землі.

Ми боремося лише проти імперіялістів і їх наймитів. УПА б'є і буде бити всіх тих, хто хоче так чи інакше поневолити Україну.

УКРАЇНЦІ!

Кроваві імперіялісти зближаються до упадку. Та перед смертю хотять потягнути за собою інших. Наше завдання не допустити до цього, зберегти себе.

УКРАЇНЦІ ХОЛМЩИНИ!

Пам'ятайте, що Холмська земля є на самому переді, найбільш загроженою, бо найдальше висуненою українською землею. Перші й найбільші удари йшли, ідуть і йтимуть на Холмщину. Тому не сидіть із зложеними руками, ласки чекаючи, бо ніхто Вам її не дасть.

Час по жнивах. Ворог хоче контингентами ограбити останнє й створить голод. Ховайте хліб. Робіть запаси як лиш можна. Тепер осінь — якраз час на це.

Не дайте себе винищити фізично. Не йдіть безборонно на смерть під німецькі чи польські кулі. Не дозволяйте, щоб Вас переселювали, як сліпе знаряддя, а в ваші села населювали різних фольксдойчів. Памятайте! Або віддасте свою кровавицю зайдам і згинете з голоду — або зробите запаси і збережетеся. Або спокійно підете на смерть під німецьку чи лядську кулю — або активною боротьбою збережете себе і поб'єте ворога. Іншої дороги немає.

Тому творіть свою власну військову силу для своєї оборони. Хто живий, хто може носити зброю — хай бере її і вступає в УПА. Хай всі стануть під прапор. УПА — є одинока всеукраїнська сила, що є запорукою оборони населення. Помагайте їй!

Боротьба з чужими імперіялістичними зайдами — це клич нашого дня!

Творім свою власну збройну силу — УПА, яка одинока є здібна здобути Самостійну Соборну Українську Державу!

Смерть ворогам України!

Хай живе боротьба всього українського народу за Самостійну Соборну Українську Державу!

Хай живе Українська Повстанча Армія!

Постій, серпень 1943 р.

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ.

Група "ТУРІВ".

Листівка УПА.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп 1. — Спр. 86. — Арк. 25, 26.

Звіт референта організаційного відділу УЦК Ярослава Дзиндри про поїздку на Холмщину і Підляшшя в квітні -травні 1943 року **Після 23 травня 1943 року**

Ярослав Дзиндра,
референт Орг.Відділу УЦК. Довірочно.

ЗАГАЛЬНИЙ ЗВІТ

із поїздки по Холмщині і Підляшші в днях 30.IV—23.V.1943.

(помічення, висновки і внески)

I. Загальне положення, настрої, військова і церковна справа.

В днях від 30. квітня по 23 травня 1943. я відбув організаційну поїздку на Холмщину і Підляшшя, відвідав та провірив діяльність таких наших низових клітин: УДК Холм і Делегатура в Володаві, УДК Грубешів і Делегатура в Белзі та волосна Делегатура в Христинополі, УДК Тарногород і Делегатура Білгорай та волость Динів Старий, УДК Люблин і Представництво в Люблині, УДК Біла Підляшська, Делегатура в Тересполі і село Добринка, УДК Замістя і УДК Красностав, разом: 1 Представництво, 7 УДК-ів, 4 Делегатури, 2 Волості і 1 село. В тому часі брав участь у двох річних відправах, а саме: 9.V. в Белзі (188 присутніх) і 20.V. у Білій Підл. (50 присутніх). Інші клітини відбудуть на моє доручення свої річні відправи з кінцем травня і з початком червня ц. р.

В часі поїздки я запізнався з усім моїм тереном, провірив дійсний стан та можливості праці Комітетів, уділив ряд порад та інструкцій, полагодив кілька персональних справ, промовляв на відправах, записав недомагання, потреби і побажання Комітетів до УЦК і його поодиноких Відділів та при тому основно запізнався з усіми проблемами Холмщини й Підляшшя, а зокрема проблемами загального положення і безпеки, настрої населення, білоруської акції, військової і церковної справи.

На основі моїх вражінь я маю змогу подати теж свої висновки і кінцеві внески.

Загальне положення та безпека на Холмщині й Підляшші в порівнянні з квітнем погіршилася в травні ц. р. далеко більше. Причиняється до цього головно три обставини: 1) проголошений набір поляків на працю до Німеччини, які втікають у ліс за заохотою польських підпільних організацій; 2) налети ворожих

літаків на північні землі і сусіднього Райхскомісаріяту України, а у зв'язку з тим різні політичні сплетні, 3) недотягнення місцевої німецької влади:

Недавні налети на Варшаву, а перелетом на Люблин і Холм і головно Берестя над Бугом спричинили збільшення зухвалости поляків, а з ними і банд та різні політичні сплетні, як от між іншим, що "ім слонко вижей тим Сікорські бліжей", що більшовики заллють Европу, що німці слабнуть і тому дадуть не тільки українцям, але й полякам зброю (але ті буцім уже й не згодились на це), що Холмський Собор мають звернути полякам, що з Варшавської і Люблинської областей мають створити окремий край з польським урядом, а з Галичини з Грубешівщиною і Волинню теж окрему державу і т. д. і т. п. Бувші польські ліві організації (скажімо, "центролєв") мали створити один протиросійський і протинімецький фронт та, використовуючи переселення і набір до Німеччини, взивають поляків у летючках не йти на працю, а втікати в ліси, отже, збільшувати банди. В Грубешівщині, мабуть, місцева боївка П.О.В. розліпила по українських селах під Великдень ц. р. летючку, в якій взиває українців до боротьби зі спільним ворогом німцем, твердить, що Польща була і буде та що Україна була і буде, але не в Грубешівському повіті і відгрожується, що за одного поляка уб'є двох українців і за одне польське село спалить 2 українські села. Найбільше насилення бандитського руху є тепер у Томашівщині (округа Замістя) та сусідній Грубешівщині, де боротьба переходить у маленьку домашню війну між поляками й українцями, бо діє тут виразно польська організація. Кажуть, що варшавська централя кермує чисто польськими бандами на Грубешівщині, Білгорайщині, Люблинщині і на польських теренах. Крім того, почавши від Тарногороду аж по Білу Підляшську, є троякого рода банди: польські, совітські і жидівські, в тому й мішані польсько-жидівські і совітсько-жидівські в Білгорайщині, тоді, коли на польських теренах польські банди, як кажуть, мали б вистрілювати жидівські банди. Польські банди не задержують ані не обстрілюють транспортів німецьких військ на схід, але саботують усі потяги Львів—Варшава, і Краків—Люблин та бічні залізнички Білгорай—Звіринець, Замістя—Грубешів, обстрілюють

їх, задержують і деколи вбивають людей, а з вантажних збирають часом худобу, гроші і т. п. Найбільше випадків лучається в лісах коло станції Краснобріб між Равою і Замістям. У Білгорайщині рабували переїзджаючих шляхами, а на німецькі вантажні авта дуже часто кидають з ліса гранати, обстрілюють, задержують і палять головного авта з бензиною чи іншими матеріялами. В Білгорайщині є відомі ліси Замху, Мощаниці, Рожанці і т. зв. "Паршивий ліс" біля Мощаниці та ліси Білгорай—Звіринець, куди мусять люди переїздити фірою, або автом, бо найгірша там власне комунікаційна сполука.

В Білгорайщині набрала німецька влада переконання, що бандам помагають місцеві українські селяни, тому в квітні визвали зі Замістя Зондеркомандо, яке при допомозі румунів і вірменів з Вермахту зовсім знищило майже всі житлові доми українського села Ражаниць, в тому більшу частину українських, меншу польських. Крайсляндвірт і крайсгаупман спротивились тому і дозволили навіть селянам відбудовуватись, бо між іншим село сповнило понад 100% контингентові обов'язки. В районі Белза—Христинополя між вузловими стаціями Галичина—Люблинщина ввихаються члени польських боївок та, на жаль, українська поліція, хоч знає про це, не може протидіяти, бо не має політичних компетенцій у тому напрямі. Це створює такий стан, що всі свідомі українські інтелігенти, які співпрацюють з німецькою владою, не мають ніякої забезпеки перед замахом, що, в свою чергу, готується на них. Дозволена в Грубешівщині українська самоохорона перейшла в практичному переведенні в мінімальні форми: з обіцяних 180 людей набрано досі тільки 60 — з того 20 людей пребуває в Грубешові в домі УДК під проводом Лукащука, а 40 людей в місцевостях округи Сагринь, Вербковичі і Білополе (мають бути ще в Грабівці та в Уханях). Крім одної машинки і примітивної зброї, не мають вони належного виряду, однострою і забезпечення прохарчування. Навіть збільшення української поліції до 7-ох станиць у Грубешівщині не може запевнити безпеки населення, бо банди нападають в кількості кількох соток людей. Зрештою, українську поліцію перенесено до Грубешівщини коштом інших українських теренів Холмщини і Підляшшя, з яких її стягнено, а саме: Замішини (Чесанова)

Більщини і Холмського повіту. Тому на тих теренах, як однаково і в Грубешівщині, банди гуляють. Польські банди вбивають головно свідомих українців, зокрема священиків та інших інтелігентів, натомість совітські банди на Підляшші в засаді селян і трудову інтелігенцію не вбивають, а навіть як кажуть "ми попов не трогаєм", бо вважають їх провідниками "своїх" мас та в більшості русофілами (говорять по-російськи). В травні напади банди в Грубешівщині на село Моложів, спалили 48 господарств, поранили і попарили кількадесятьох людей, в селі Наброжі вбили о. Сергія Захарчука спрофанівавши церкву, напали на місто Тарногород та здемолювали Союз Кооператив, убили війта Тишівців Боднарчука на дорозі зі Замістя до Тишівців, зрабували банк і цукроварню в Люблині, напали кілька разів на м. Любартів, в Радзинщині покалічили одинокого українського купця Ю. Рудницького в Межиріччі, убили дяка с. Довга, зрабували в Угнині Кооперативу та населення і побили смертельно деяких людей та здемолювали школу, напали на село Шістку і Ворси, де нищили доми і побивали людей та хотіли пірвати в ліс молодих дівчат, у Більщині напали на о. Веремчука в Голешові волость Славатичі, зрабували все, зпрофанувавши навіть церкву, а священика били крісами в груди і каліченою російською мовою казали "поп, давай деньгі". У Володавщині бандити побільшилися новою протижидівською акцією та, як тут припускають, малими десантами з літаків, які доставляють бандам зброю, між іншим, нові американські однострої і нові машинові кріси, а також харч. Після вбиття Ляндкомісара тут розстріляли 65 закладників українських селян... Загалом в одній Грубешівщині убито за час переселення і власне головно за акцію переселення 29 осіб, а саме Голову УДК бл. п. дра М. Струтинського, полк. Якова Войнаровського, підреферента Стахурського, 4-ох війтів і около 20 Мужів Довір'я і селян (в останньому часі 30.III., в Пасіці, волость М'яке, 2 родини то є 8 осіб, і 31.III.43. війта зібраної громади в Ухані). Якщо йде про переселення, то розійшлись тут вісті, між іншим, у зв'язку з стягненням української поліції, що мають виселити Більський і Красноставський повіт у Холмський повіт. Про виселення зі Замістя поки що нема вістки. Натомість вже переводиться переселення поляків зі

самого міста Люблина між іншим до Холма, але Холм як зачуваємо не погодився на це і поляків мають переводити у Володаву. Ствердити цього на місці я вже не мав змоги, бо чув це вже в поворотній дорозі. Остаточно в Люблині ми довідались, що переселення на Холмщині німецька влада уже зовсім переводити не буде. У Грубешові думають, що ще в Грубешівщині будуть докінчувати виселення поляків. Найбільший страх викликує в Грубешівщині та Більщині саме тільки припущення, що банди з Волині і Полісся могли б перейти з-за Буга в Грубешівщину, бо тоді викликало б це підозріння, що на цих теренах мусить бути підложжя для більшовицької диверсії. Загалом околиці Буга (Холмщина і Підляшшя) живуть під страхом можливости більшовицької інвазії, хоча, з другого боку, польських страшаків, як кажуть, вже не бояться та пробують протиставитись. По правді, враження з поїздки по Холмщині й Підляшші, незважаючи на всі нещастя, є тільки додатнє, а можна його висловити однією думкою: Холмщина росте і, що найважніше, вчиться боротися. Я був приємно заскочений на з'їзді у Білій, і я це в своїй промові підкреслив, що на закид комунофільства підляшан селяни-Мужі Довір'я вибухнули святим обуренням та, покликуючись на свою боротьбу за церкви за Польщі, на свою теперішню активну співпрацю в таких умовинах та численні вбивства і напади на Мужів Довір'я, заявляли свою волю боротись дальше. До речі, треба дивуватися, що Холмщина і Підляшшя досі осталось українським при отому шаленому прозгоні російської і польської експанзії то на захід, то знов на схід. Це підкреслив на з'їзді в Білій інспектор Яворський, подаючи дуже цікаву для будучого монографа статистику, а саме: Більський віце-староста поляк Гурскі подає в своїй книжці з 1858 р., що тоді було на Підляшші 56% уніатів, то є українців, 29% римо-католиків, 13% жидів, 13 осіб москалів, 13 німців і 111 магометан. А в 1876 р. за даними дра Кордуби було 55% українців, а 15% поляків. Значить, ми були тоді в такій більшості, як сьогодні поляки. Але за 80 літ змінилось це так: 1907 р. було 88.000 поляків і 25.000 православних, бо прийшла толеранція і православні переходили на католицьке. У 1938 р. було тут 93.000 поляків і 18.000 православних, а сьогодні є 17.730

українців. Згаданий п. Гурскі пише, що тоді 1938 року в час найбільшого польського терору на Холмщині й Підляшші заявилось у повіті Біла Підляшська понад 2.000 підляшан українцями (на всіх 18 тисяч), а при поборі до війська подалося 9% за православних, з того 3% подало свою мову "як просту", решта як "русску", а ніхто як українську, але в рубриці національність подало себе 2% рекрутів виразно до української національности. Отож України сюди ніхто не заніс, підляшани були й останутся українцями. Молодь, вихована в курінях молоді, є протибільшовицьких настроїв, ті, що бачили більшовиків, роблять протикомуністичну пропаганду, а ношення в свому часі червоних опасок підляшанами було виявом замасковування своїх протибільшовицьких, хоч би й підсвідомо-національних почувань. Викликують тут і в Замійщині негодування деякі злі потягнення німецької влади, а саме: 1) найбільше негодування викликує некультурна поведінка з українцями, навіть інтелігентами, як от у Белзі і Білій. Ляндкомісар Андерс з Варяжа дозволив собі заборонити відбувати Богослуження в церкві в іншій порі, як тільки до 6-ої рано в будень в 9-ої години рано в неділі, навіть ставив варту біля церкви, щоб пильнувати чи люди й священики придержуються його розпорядку. Крайс і Беціркслянд-вірти в Білгораю і Тарногороді не чемно приймають сторони, а Крайсляндвірт у Білій висвистав інж. Пастернака в своїй кімнаті (свиснув і показав пальцем на двері), коли цей упоминався за неприділювані СУК-ові товарів (дріжджів і т. п.) тоді, коли польські рольнікі, сполем і т. п. одержують від нього все.

2) назначування війтами в Білгорайщині і Холмському повіті фольксдойчів викликує не годування, бо не завше бракує українця. 3) п. Тіц з Крайсгауптманшафту Грубешів розсилає в повіт гітлерюгенд (хлопців, менш-більш 14-ти років), які міряють доми, записують інвентар селян і примушують українців зміняти українські прізвища на німецькі (нпр. Білянський на Білян і т. п.). Почали цю акцію в Белзщині. 4) заборонили видавати виказки в час найбільшого терору в Замійщенні, коли недостача виказки національної приналежности рівняється смерті з рук німецької поліції.

Перепис населення за першими даними нашого Представ-

ництва в Люблині вийшов ось так: округа Грубешів має около 114.000 українців, Холм около 72.000, Біла около 18.000, Тарногород около 34.000, Замійстя около 34.000, Красностав около 5.000, Радзин около 5.000, Люблин около 5.000, разом около 290.000 українців в Люблинському Дистрикті.

Військо і самоохорона. Коли йде про наставлення населення Холмщини й Підляшшя до військової справи, то різні околиці реагують різно. В свідомій і безпечній Белзщині, а навіть в порівнянні найсвідомішій Грубешівщині також до певної міри, те саме в Тарногородщині, бо вона має частини бувшої Галичини, треба трактувати справу аналогічно, як в Галичині. Натомість перелякані та дійсно постійно тероризовані округи Біла і припольські околиці не могли б дати добровольців до Галицької дивізії з огляду на безпеку самих добровольців, а радше їхніх родин у нинішних умовинах безпеки. Можна сподіватися добровольців тоді, коли буде розв'язана найперше справа збройної самоохорони українців і української поліції на Холмщині й Підляшші у тій площині, що її поставив п. Провідник УЦК на нараді в Губернаторстві в Люблині в дні 22 травня ц. р.

Церковна справа. Підбехтувана різними чинниками здогадна релігійна боротьба (розумій: холмська партизанка проти УЦК, докладніше холмський балаган егоцентриків) — ніколи не мала відгомону в таких округах, як Замійстя, Білгорай, Біла Підляшська і навіть Люблин. Русофільська чорна сотня, що діставала ще за царя за русофільську роботу на Волині 10 рублів, а на Холмщині й Підляшші аж 100 рублів плати, також сьогодні опанувала Архиєпископа Іларіона, з другого боку, нпр., УДК в Білій твердить на основі відомостей з почти, що, нпр., о. Прилуцький, а радше Пшилуцкі, що взяв польську кенкарту і подається за поляка всходнєго обжондку (діставав з УЦК Краків 300 зл. місячної допомоги, невідомо чи ще досі дістає), як також від митрополита Шептицького дістає ще 100 зл. допомоги, в Кодні є ще до сьогодні один костел і одна церква східного обряду, а тамошні священики Лучак і Ястремскі є поляками та всі вони, як і Прилуцький, а навіть свідомий українець і активний в нашому УОТ в Білій о. Пашківський, хоч не мають вірних (декуди кількох) підлягають польському римо-католицькому

єпископові в Сєдльцах. Православних у Грубешові дразнить факт, що гр.-кат. священик носив арештованому римо-католицькому священикові їду до в'язниці, а рівночасно говорить українські патріотичні проповіди. Тут же вияснюють причини релігійного конфлікту коротким реченням: Іларіон має фанатиків москвофілів, Шептицький воюючих католиків. У Белзщині кружляє поголоска, що Іларіон зажадав від німецької влади усунення галичан з Холмщини й Підляшшя. На Підляшші є парафії римо-католицького "візантійського" обряду, а саме: Костомолоти, Кодень, Павлів і Докулів.? Перші три — це полонізаційні осередки із священиками поляками, тільки Павлів і Докулів мають священиків українців. Але всі вони властиво не мають парохіян і тому конечно допильнувати якнайскоршого звороту тих церков, зокрема в Костомолотах і Кодні (до речі, колись православних) українським православним священикам. Наш делегат о. Іванюк у Кодні просить остаточно поладнати його кільканадцять писем до нім. влади і УЦК за приверненням церкви в Кодні. Ревіндикація церков у Білій і Янові поки що неактуальні, бо, між іншим, собор в Білій є досьогодні магазином вермахту. Кажуть, що нашого делегата бл. п. Филип'юка в Янові Підляшському вбили поляки власне за ревіндикацію того костела (поляки говорили після вбивства: "нє тшеба му било тей церкві"). Німці віддадуть церкву в Янові, бо там є 2 костели, а українці не мають, де молитися. Наступ поляків довів до того, що частина православних у волості Костомолоти, зокрема в селі Воскреничі, записались поляками, а загально приходять до УЦК люди, що мають посвідки Українського Комітету, а рівночасно сірі, то є польські кенкарти. Окремо на відправах та засіданнях Комітетів я порушував справу поширення "Холмської Землі" та ствердив, що найкращий спосіб поширення може реалізувати українська інтелігенція на селах, т. є учительство, яке повинно селянам виписувати часопис, бо між іншим ця дрібна формальність дуже перепинювала поширення газет.

II. Життєздатність Комітетів, їхні недомагання і потреби.

1) Представництво УЦК в Люблині. Представник УЦК в Люблині др. Голейко Лонгин працює тепер тільки з начальником канцелярії др. Северином Красноперою і секретаркою та

практиканткою-машиністкою, бо одинокий референт організаційний інж. Ярослав Цімура на власне прохання звільнений Проводом УЦК ще з 1. березня 1943. Супроти цього Провід УЦК вирішив, що Представництво в Люблині не матиме відтепер ніякого відношення до організаційних і персональних справ Комітетів на терені Холмщини і Підляшшя. Ті справи опрацьовуватиме безпесередньо Орг. Відділ зі Львова, якого референт для Холмщини й Підляшшя обслуговуватиме організаційно тамошні Комітети. Так само всі Відділи УЦК через своїх відпоручників опікуватимуться та обслуговуватимуть Холмщину й Підляшшя у своїх ділянках. Незалежно від того Представництву треба негайно господарського і культурно=освітного, а радще театрального і шкільного референта, яких брак Комітети дуже відчувають та усильно просили УЦК через мене вирішити остаточно цю справу і перенести відповідних людей з Галичини до Люблина. Представник УЦК домагається, щоб зокрема у важливих справах переселення та господарських Керманич Господарського Відділу др. Котик відвідав спорадично бодай УДК Грубешів і Представництво в Люблині.

2) УДК Люблин "як я вже звітував з дороги окремим письмом крізу УДК Люблин я зліквідував, так що за апроботою п. Провідника переніс о. Фокія і його дружину з УДК на працю в Галичині, а Голові о. Костецькому доручив поробити зміни і доповнити Провід УДК учителем української школи в Люблині п. Гираком і мгр. Салигою чи іншою людиною та подати новий склад Проводу до затвердження УЦК з тим, що УДК може мати тільки трьох платних службовців. Склад УДК під проводом о. Костецького не дуже життєздатний, але немає в Люблині кращих працівників, здібних і охочих до цієї роботи. Конечним є, щоб харчівня в Люблині була під зарядом УДК, а не Представництва, бо це абсорбує непотрібно час і працю Представництва та відбивається від'ємно на інших проблемах, що їх Представництво має розв'язати як репрезентація, проблема збройної самоохорони і поліції, а військова справа, церковна справа, господарські й шкільні справи цілого Дистрикту і т. п.

3) УДК Холм — цей УДК я характеризував у попередньому

звіті з поїздки по Холмщині в грудні 1942. Не маю до нього що більше додати, хіба те, між Головою і організаційним референтом витворилася прірва: Голова, зберігаючи наче "військові таємниці воєнно-морського флоту", доручив усю найдрібнішу пошту передавати найперше собі до рук і щойно після "урядової сили" роздав її сам референтам, через що дуже терплять справи: Орг. Референт ніколи не втаємничуваний навіть у ділові справи УДК, не орієнтується в цілості, дістає (злегковаження) від інших референтів потрібних вияснень, не має ніякого впливу на персональну обсаду УДК і Делегатури. Як фактично я переконався в справі Делегатури у Володаві, що орг. референт не знав зовсім про суть персонального конфлікту. До речі, я звернув на ці всі справи увагу голови в окремій розмові, але з огляду на особу не маю певности чи матиме які-небудь направні консеквенції.

Делегатура у Володаві змінилась остільки, що я переніс підреферентку Суспільної Опіки п. Е. Новаківську з Володави до УДК Біла Підляшська, а на її місце прийшла дотеперішня управителька харчівні бурси торговельної школи у Володаві п. М. Зборовська. Крім того, працюють у Делегатурі секретарем Д. Мельник, фін. підреферент М. Микольський, машиністка Тарасюк і практикантка Арцішевська. Поза тим я доручив Голові прийняти 1—2 практикантів, найкращих абсольвентів 3-тої спеціялізаційної кляси торговельної школи у Володаві для відтяження відповідальних працівників у канцелярійній і машиновій роботі. Голова о. Криштанович не без вини в останньому персональному конфлікті (до речі, як кажуть, не першому і не останньому), рядився самовільно в індивідуальних харчевих приділах, не має виробленого суспільного та товариського змислу, є нерішучий у своїх мудрих рішеннях і впертий у своїх немудрих рішеннях, являється тут просто "астматичним деспотом". На спілку з директором школи п. Раликом є тут паном ситуації, бо нема другого кандидата на голову. Очевидно, я і йому в присутности дир. Ралика звернув увагу на всі недомагання та доручив додержуватись приписів Відділу Суспільної Опіки УЦК в господаренні харчами.

4) УДК Грубешів — новий Провід УДК виглядає так: голо-

ва — А. Хрущ, с-голова і секретар (на ділі орг. референт) — Т. Герасим'юк, орг. Референт Лука Мазур (купець, референт на папері), господарський референт — мгр. Олександер Ковальський, культурноосвітній Микола Самохваленко, молоді І. Самохваленко, фінансовий мгр. Іван Мокрій (начальник Орг. Відділу СУК у Грубешові). Крім паперового орг. референта, якого поставлено тільки тому, що було 8 референтів, як вимагає Статут, усі працівники це серйозні люди, що знають своє діло, Як перше, при переселенні, так тепер УДК заабсорбований майже виключно мірничою історією, що має коштувати 275.66 зл.: на це матимуть впливів від Союзу Громад 60.000 — від селян по 7 зл. Від 1 га 98.000, з УДК 17.000 зл., від УЦК потребують 100.000 зл. Вважаю, що треба їм конечно в цьому допомогти, бо Провід УДК застановляється чи варто було виручувати німців-переселенців та спрямувати на себе кулі поляків і дати досі 30 жертв смерти. Я звернув увагу УДК і організаційному референтові, що він занедбав організаційні справи і п. Гарасим'юк обіцяв це направити. З ним я їздив до Делегатури в Белзі і волості Христинопіль.

Делегатура в Белзі відбула 9.V. річну відправу, на якій ми оба промовляли, а другого дня відбули нараду з Проводом Делегатури та запізналися з підставами конфлікту Грубешів—Белз. З другого боку Белз має претенсії психологічної закраски, що саме в 1939 р. він був пляцдармом до національно-культурної місії на Холмщину і освідомляв Грубешівщину, тому має претенсії бути УДК-ом, або належати до Галичини, хоч би під опікою УДК Рава, з другого боку УДК фактично не передає матеріялів з УЦК, нпр., останньо для постійних дитячих садків і рефератів культурної праці, УЦК, не взиває орг. референта до УДК на нараду, ба, навіть не приняв Голову Делегатури, згл. приняв легковажно, а з розділів поминає Делегатуру. І так: письмом з 21.1.43. УДК (точніше референт С.О. п. Гриневич) писав до Делегатури, що Делегатура Белз є "автономною одиницею" і що обов'язком Делегатури постаратись з УЦК Краків про окремий приділ для себе"... Те саме, коли УДК дістав за контингентову акцію шкіру і горілку на всю округу то роздав усе в Грубешові, а до Белза не передав зовсім нічого, мовляв,

УДК не знає, чи Люблин у їхньому приділі взяв від увагу Белз. Оці тим подібні явні недоречності УДК (між іншим розв'язано ще в Белзі УУОП і ніхто з УДК, очевидно, не зможе організувати тутешнє учительство — записав собі п. Герасим'юк і обіцяв ці справи наладнати в УДК). Мушу признати, що Голова і референти Делегатури були направду аж надто льояльні супроти таких потягнень УДК. Персональна обсада як на Делегатуру досить сильна. Голова о. Кохалевич симпатична й товариська людина, орг. підреферент Ваврук, культ. освітний Покидко, господарський Дмитро Заворотюк дир. СУК, молоді — мгр. Мойсак, фінансовий Семен Федоришин (дир. Банку), начальник канцелярії Білянський і організатор Моргало — це серйозні і ділові працівники. Мало УДКів має таку добру обсаду.

5) УДК Красностав — Голова УДК др. Скибінський повідомив мене, що незабаром виїде на адвокатуру до Дрогобича, В. Сьонзак піде після ферій на студії, лишиться самий о. Ткачук, що властиво й дотепер вів властиву працю УДК. Фактично УДК не має великої праці, може обійтись одним-двома працівниками, а тим самим є радше Делегатурою чи навіть Канцелярією скажім УДК-у Холм. На 126.000 усього населення округи живе українців 5.000, в тому самому місті Красноставі 80 українців.

6) УДК Замійстя — перенесення УДК до Томашова неактуальне з огляду на жахливий терор банд саме в Томашівщині. Зрештою, в Томашові не знайшлось би стільки добрих працівників, що в Замійсті. Після відходу дра Перфецького остане головою о. Д. Кость, заступником інж. О. Щурин, референтами інж. Карташевський, о. Винницький евентуально Мартин і К. Шурин. У Томашові працюють о. Матвійчук, дир. СУК Домбровський, господарський референт Негребецький, фін. Гнип, освітний Ниткевич, що виїхав, і молоді Кроткевич. Населення не жаліється на дальшу дорогу до Замійстя, зрештою, комунікаційна сполука звідусіль добра. Можна б евентуально, як про це просив мене особисто Голова Делегатури в Чесанові др.Білецький, відділити Делегатуру Чесанів від Замістя та приділити під організаційну опіку УДК Рава, згл. з огляду на слабу обсаду УДК Рава працівники Делегатури могли б помогти Раві.

7) УДК Тарногород — персональна обсада дуже слаба. Голо-

ва інж. Кулиняк веде справи оборони населення і репрезентації, а викручується в тому головно делегатом в Білгораю п. Онуфрейчуком. Дружина інж. Кулиняка працює в школі, опікується бурсами і є службовичкою суспільної опіки УДК. У канцелярії працює старший пан А. Маташевський, що виписує тільки виразки і бухгалтер Іван Бартошек, місцевий дяк. Це всі дійсні працівники. Інші референти тільки на папері, а саме: фін. референт — дир. СУК Олександер Голь, культ. освітній інспектор Ней, Молоді бурмістр Тарногороду Роман Кравс, референт С.О. дир. школи Бендюк, господарський Шумський, Потрібно бодай доброго начальника канцелярії і виховника до бурси. Зрештою, тяжко кого-небудь туди післати не тільки з огляду на банди, але й з огляду на вимогу інж. Кулиняка давати йому тільки кваліфікованих працівників. Тому я тільки порадив йому втягнути до праці в УДК кількох практикантів абсольвентів торг. школи в Тарногороді. Сезоново приїхала сюди провадити курс садівничок п. Завіша від УЦК зі Львова. Добрі висліди має співпраця УДК зі Союзом.

8) УДК Біла Підляшська — Після відходу секретаря о. Івановича з днем 15.У.1943. напружені відносини між працівниками зникли. Дуже симпатичний і культурний Голова мгр. В. Мандичевський добре кермує УДК-ом. Організаційний референт В. Дем'янюк має право досвіду від систематичности та плановости в роботі, але багато доброї волі. В Суспільній Опіці працює тут від 15.V. ц. р. п. Е. Новаківська перенесена з Володави, переймаючи агенди від тимчасового референта С.О. о. Дикого, якого влада не затвердила на пості референта. Фінансове діло веде п. Йосип Прокоп'юк, старенька людина, що властиво являється тільки бухгалтером і сливе мізерним. Бракують референти культурно-освітний, молоді і господарський. До культ. освітного реферату і Молоді прийде з 1. липня ц. р. учитель села Добринки п. Йосип Іванчук, якого я пізнав при нагоді відвідин того села, як доброго і гарячого народного працівника.

Делегатури УДК — це властиво в першій мірі своїм складом галицькі канцелярії. Делегатура в Янові має в обов'язках в. о. делегата учителя Евстахія Бурдяка, секретаря о. Миколу Залуського і організатора В. Кречківського перенесеного з Терес-

поля. Делегатура в Тересполі має делегата дра Дмитрюка і нового організатора В. Василюка та дістала малу домівку в місті, яку якраз ремонтує. Делегатуру в Кодні веде о. Онуфр Іванюк зі секретаркою Юлією Лисик. У Делегатурі Славатичі з осідком в Ганні працює делегатом учитель М. Штин, секретарем Михайло Войтович і організатором Мирослав Лев. Не існує Делегатура у Вишничах із-за недостачі людей, а її терен приділено Делегатурі в Ганні. Біла має 68 українських сіл, а в них на 138.527 усього населення округи українців 17.730, то є 12,8%, в тому самому місті Білій 225 українців з того 90 учнів.

III. Внески.

1) З'їзд організаційних референтів: низові організатори висувають під час кожної моєї поїздки конечність з'їзду і вишколу організаційних референтів і організаторів, а бодай доброго реферату про завдання організаційних референтів.

2) Напрямні праці: всі Відділи УЦК розіслали своїм референтам низових клітин напрямні праці та відповідні інструкції, не зробив цього тільки Організаційний Відділ. Низи твердять, що обов'язком Керманича Орг. Відділу було на самому початку опрацювати напрямні праці і Інструкцію про звітування та контроль низових клітин, компетенції організаційних референтів також у відношенні до інших референтів праці і низовій клітині і т. п. Не опрацьована досі службова прагматика, правильник Організаційної Колегії, правильник поїздок, дієт, родинних додатків для працівників низових клітин і т. д. і т. п.

3) Допомога людьми: працівниками треба допогти УДК-ові в Тарногороді і в першій мірі Білій та Представництву в Люблині. Агенди згаданих УДК невеликі з огляду на обставини, все ж таки треба їм дати по 2—3 кваліфікованих людей, Інші можуть обійтися дотеперішними працівниками.

4) Екстензивна робота: Холмщина й Підляшшя починає жити тим життям, яким жила Галичина 100, а що найменше 20 років тому (народовецький і просвітянський рух). Тому й з огляду на нервозний час і обставини треба там провести в головній мірі екстензивну роботу, Такі Відділи УЦК, як Культурної Праці і Молоді, мусять дати нам ще цього літа бодай кілька спортових і культурних імпрез масового розміру. У зв'язку з надією покра-

щання умовин безпеки і з приходом української поліції на ті терени можна буде це перевести. Згадані Відділи дадуть кваліфікованих людей до Люблина чи Холма? і вони зорганізують такі ширші масові імпрези у Холмі і Білій. Як мені казали підляшани, рятувати Підляшшя треба не у Львові, але на Підляшші.

5) Потрібні контролі ревізорів: У Люблині, Холмі, Володаві, в Грубешові і Белзі були контролі наших ревізорів у 1942 році. Але, нпр., Тарногород і Біла не мали або взагалі, або ще від 1941 р. ніякої ревізії. Вважаю, і про це просили мене самі Голови, щоб негайно вислати ревізора до них, щоб повчив їх як господарити, бо вони признають, що не вміють, а обороти їхніх УДК будуть у грубі десятки тисяч золотих. (Тарногород за 1942. Около 70.000 зл.).

6) Українська мова на Холмщині й Підляшші: УДК-и Люблинського Дистрикту просять поробити старання, щоб усі плакати, афіші, а зокрема стінну газету "Нові Вісті", видання Українського Пасічника і різні господарські брошури друкували дотичні видавництва в більшій кількості також українською мовою та присилали їх до українських сіл Люблинського Дистрикту тільки в українській мові, бо дотепер вони дістають тільки в польській мові (нпр. у селах Київець, Деречанка і Горбі Більського повіту).

7) П о ш т а: Головна Канцелярія і Відділи УЦК-у повинні висилати біжучу кореспонденцію найскорше на Холмщину й Підляшшя, бо вона доходить туди не раз після двох тижнів. До Делегатур треба пересилати пошту безпосередньо (за відписом до УДК). Зокрема, відділ С.О. УЦК Краків-Львів доручить УДК-ам розділювати надіслані приділи і на Делегатури (в дотичному письмі УЦК треба виразно це підкреслювати).

Додаток.

IV.Білоруська справа:

До Білоруського Комітету в Білій я не заходив, тому що Голова УДК мгр. Мандичевський твердив, що на це було б пониження для УЦК і УДК з таких причин.

Білоруський Комітет, що веде хіба працю тільки в своїм ресторані "Беларуская хатка" в Білій, маючи 40 л. приділової горілки для своєї "пропаганди", вів колись боротьбу з УДК, а

останній Голова його ігнорує УДК. Коли був головою п. Стрельчек, то він перший відвідав УДКа, його наступник п. Манкевич не прийшов до УДК, а теперішній хоч був запрошений на свято Шевченка в торговельній школі і був на святі, не вважав за відповідне зложити візиту в УДК. Цей "белоруский союз самопомочі" приняв до Комітету, а радше "белоруської хатки" прокуратора суду дра Селіма Боярського, що був польським шовіністом, вів за Польщі політичні справи і мав бути в польській розвідці в 1918 р. Загалом усі члени їхнього Комітету — це полонофіли з Варшави, а навіть по духу поляки, бо одружені з польками. Одинокий суддя Маркевіч білорусин — серйозна твереза людина, що дивиться критично на білоруську акцію в Більщині, але той з Комітету відходить.

В дійсності це ніякий білоруський Комітет, тільки радше Делегатура Білоруського Комітету в Варшаві, який має під собою одинокий терен у Більщині, на якому переводить експеримент, але і того не здобув: замість того, щоби вести працю на дійсно булоруському терені, нпр., Північному Соколові, де є спольщені білоруси, що не признаються до своїх "сябров". Навіть поляки думають, що білоруси призначені тут до розбивання української праці. На ділі: у 1940 р. було тут всіх білорусів 397, при переписі з 31.III.1943. вийшло їх 429, і то всі майже виключно в одній волості Заболоття (255), бо там є війт білорусин Ластовка, який ще тепер жаліє, що мало записалось у його волості білорусинами і не хоче полагоджувати справ українцям, а протегує записаних білорусинами, звільняючи їх навіть від виїзду до Німеччини. Він же робить старання, щоб у селі Новосілках (його волості) повстала білоруська школа, а коли Голова нашого УДК інтервеніював в тій справі в інспектора Яворського то той відповів, що, за словами Крайсшульрата, це є воля місцевого СД. Такого самого війта мають і в Янові Підляшськім, п. Шарковського, третього в Богукалах, який каже, що українцям не треба школи, хай ідуть до польської школи в Неплях, а четвертий війт білорусин є в Рокітні, або Вітулині.

Білорусини мали 6-х війтів, але двох убили бандити.

При переписі вийшла з білорусинами маленька містерія: тих 255 білорусів були вписані в рубриці "інші", а в старостві допи-

сали літеру "В", Натомість саме місто Біла не виказало в дотичній рубриці ніяких булорусинів, хоч у дійсності є їх принайменше кількох, то є тих, що число 80 в рубриці "інші" відноситься до білорусинів у м. Білій. Поза тим є ще білорусини у поодиноких волостях у такій кількості:

1) Богукали 5, Дубів 1, Головчиці 24, (тут був убитий війт), Янів 90, Опілля 6 (секретар збірної громади білорусин), Олаватичі 3, Тучна 1, Вітулин 3, Заболоття 255, Заканалля 35 (тут був убитий білорусин війт), в збірній громаді працюють білорусини. Щодо Заболоття то тут завжди була українська більшість проти поляків і тому, мабуть, форсується тут білоруську акцію.

Спеціяльної кампанії проти Українського Комітету з боку Білоруського наш УДК до сьогодні не завважує, мабуть, у зв'язку з тим, що останній перепис населення випав для білорусинів майже скандально.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/1.

Звіт референта організаційного УЦК Ярослава Дзиндри про поїздку до Замостя і Грубешева в червні 1943 року

Після 28 червня 1943 року

Ярослав Дзиндра,
референт Орг. Відділу УЦК.

Звіт

із поїздки до Замістя і Грубешова в дні 26—28 червня 1943.

Дня 26.VI.1943 в год. 7 рано я виїхав потягом до Грубешова, задержуючись переїздом в Замісті, де я запізнався зі загальним положенням та свіжою акцією переселення на терені округи. Того ж дня вечером я відбув засідання з Проводдом УДК в тій же справі переселення і висилення та зібрав цілий ряд домагань з української сторони до німецької влади і доручив Голові УДК п. др. Перфецькому поїхати другого дня до нашого Представника в Люблині, представити йому нові потягнення німецької влади в новій акції переселення і просити представити наші домагання у компетентної влади в Люблині. В Замістю я стрінувся теж з Го-

ловою УДК в Тарногороді інж. Кулиняком і Делегатом з Білгорая о. Онуфрійчуком та спільно з Проводом УДК в Замісті і з ними обговорив ті питання, які торкаються співпраці обох УДК-ів акції переселення. Супроти планів німецької влади відносно переселення мабуть зайде остаточно конечність зліквідувати УДК в Замісті. Тому я обговорив уже з Проводом УДК і цю справу та дійшов до конкретного внеску, що: голова виїде до Галичини, містоголова і госп. референт (пп.Шурини) виїдуть до Львова, організац. референт о. Кость перейде на працю до УДК в Грубешові, або Холмі (де був би теж заангажований в Православній Консисторії), о. Винницький перейшов би евентуально до УДК-Тарногород, а одну машиністку та 3-ох канцелярійних практикантів з УДК треба би примістити на працю в Грубешові, бо тільки в цій околиці було би їм найближче їхніх родин, а тим самим в Грубешові було б їм найлегше здержатися на праці.

Дня 26.VI.43 вночі виїхав я до Грубешова, де взяв другого дня, в неділю, участь у річній відправі Мужів Довір'я і Волосних Делегатів та всього активу округи і виголосив на цій відправі відповідну промову, підкреслюючи надії на покращання безпеки у зв'язку з поважною акцією німецької поліційної і військової влади та висловлюючи признання для УДК в Грубешові за його дотеперішню жертвенну працю, а рівночасно згадуючи не тільки погибших в Грубешівщині, але й всіх тих українців, що якраз тому 2 роки згинули з рук большевиків. Окремо я представив зібраним розміри, засяг та успішність праці Українського Центрального Комітету для всього українського громадянства і зокрема для Холмщини, пригадуючи при тому працю Колегії для справ Холмщини при УЦК і її опіку над 320 холмщаками у Галичині. Річний звіт УДК в Грубешові я дістав від Голови УДК на письмі і привіз його до Львова для зазнайомлення всіх Відділів УЦК з цілістю широкої праці цього сьогодні найкращого нашого УДК на терені Холмщини й Підляшшя. З побажань до УЦК, які висловив Провід УДК в Грубешові, є найважніші до Шкільного Відділу, а саме:

1) треба перевести агрономічний вишкіл учителів, бо на багатій грубешівській землі відчувається потреба цього і є можливості,

2) оснувати рільничу школу, яка тут була ще за Росії.

Того дня я взяв теж участь з Головою УДК в окружному спортовому святі, на якому виступила головно молодь народньої, торговельної, ремісничої шкіл і учительського семинаря та маленькі з дошкілля з відповідними вправами і показами. Відбулися теж біги і скоки, і у висліді є надія, що деякі зі змагунів змо- жуть взяти участь в краєвих змаганнях за відзнаку фізичної справности. У святі взяли участь теж найважніші представники німецьких установ, а саме Крайсгавптман, шеф С.Д. зі своїми референтами, як також окружний провідник німецького спорту.

У річний відправі в Грубешові взяв теж участь організаційний підреферент Делегатури УДК в Белзі п. Лаврук, який теж обговорив з Проводом УДК цілу низку питань для узгіднення і наладнання співпраці між УДК і Делегатурою, бо можна було завважити і в річному звіті УДК в Грубешові, що дотепер УДК зовсім не взяв зі собою своєї Делегатури в Белзі та зовсім не узгляднював її в свойому плані праці. Вечером того дня я відбув ще окрему конференцію з Головою УДК з п.дир.Хрущем та узгіднив з ним між іншим справу додаткових штатних одиниць для УДК Грубешів, доручив переслати нам негайно висліди перепису населення в окрузі по селам та порушив найбільш актуальну і важливу справу нового переселення і висилення. В міжчасі дир. Хрущ одержав телеграму з Люблина, куди наш Представник в Люблині запросив його на нараду на наступний день.

З Грубешова я виїхав дня 28.VI. п. р. в год. 5. рано та в поворотній дорозі до Львова задержався ще раз у Замісті, щоб засягнути в УДК найновіших вісток про акцію нового переселення. В останні хвилини я мав змогу стрінутися ще з Головою УДК п. дром Перфецьким, який вертав уже з Люблина, та поінформуватися про висліди наради з німецькими представниками в Люблині і подробицями про новий план переселення, який я після приїзду до Львова передав п. Провідникові, як довірочні, в усній реляції.

До Львова я вернувся 28.VI. п. р. в. год. 21.30.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/2.

Звіт референта організаційного відділу УЦК Ярослава Дзиндри з поїздки до Люблинщини в липні 1943 року

Після 15 липня 1943 року

Ярослав Дзиндра
реф. Орг. Вдділу УЦК

ЗВІТ

із поїздки до Замістя, Томашова, Люблина і Грубешова в днях: 7—10. і 14—15. Липня 1943.

Замістя—Томашів

У дні 7 липня 1943 я виїхав на доручення Пана Провідника та запрошення дра Голейка з УЦК Люблин до Замістя, де я мав одержати від Дра Голейка пропозицію обняти керму нової переселенчої акції в Замійщині. На жаль, заповіджена Дром Голейком наша зустріч у Замісті того дня не відбулася, бо др. Голейко до Замістя того дня не приїхав. Загалом не застав я того дня в Замісті нікого з УДК, бо Др Перфецький був у Стрию, а інші референти були в терені. Щойно другого дня пополудні приїхав Др Голейко і ми відбули спільно з Проводом УДК нараду в справі поділу праці в переселенчій акції та з'ясування всіх інтерпеляцій перед владою в Люблині для надання багатьох непорозумінь і недорозумінь у тій справі (далі текст частково не розпізнається. — *В. С.*).

В Томашові я ствердив, що акцією керує дуже добре інж. Карташевський, який і випрацював плян переселенчої акції та виготовив потрібні грунтові дані. Акцією на Тарногородщині керує інж. Кулиняк, а в'яже оба УДК інж. Олег Шурин. До помочі інж. Карташевському остають: о. Д. Кость (Замістя), о. Матвійчук і дир. Сосенко з Томашова та п. Григорович (молодший) з Холма. Централя в Томашові стоїть у постійному зв'язку з Чесановом і Тарногородом (курсує постійно авто п. Гоха), користуючись телефоном (не має досі телефону тільки УДК Замістя). Централя потребує ще хіба канцелярійних сил та машиністки. Після повороту Дра Карпевича ми устійнили, що до Томашова і Тарногорода треба вислати студентів зі Львова, як також кілька сил із Рави, Чесанова і Холма. Тому я дав доручення УДК-ові в Холмі тимчасово вислати ще мра Григоровича до Томашова, а Чесанову ми потелефонували, щоб негай-

но Рава вислала 6-8 осіб (з машиністкою) до Тарногорода. Після приїзду до Львова я просив Дра Лончину вислати ок. 10 студентів до Томашова і Тарногорода за заплатою 25 зол. денно. В Томашові ми відбули теж розмови з п. Гохом, якого просили не приміщувати українців на чисто польських теренах Білгорайщини. На жаль, вся справа лежить в руках группенфірера Глобочніка, з яким не можна сконтактуватись. Якраз того дня одержала наша Централя переселення новий наказ з Люблина, в якому доручається нашому УДК поселити українців із Заміщина, а навіть ок. 5.000 із Белзщини вздовж залізничної лінії Белзець—Завада в лісах та на чисто польських теренах, де грасують найбільші банди. Супроти такого стану та й тому, що Провід УДК і референти не заявляли конечности нашої постійної співпраці та порад на місті, ми з Дром Карпевичем виїхали з Томашова до Львова, куди прибули на год. 21.30

Частинно телефонічно, а частинно усно в понеділок, 12.ц. м. ми з Дром Карпевичом звітували про ці всі недомагання Пану Провідникові, який на мій внесок доручив Керманичеві Господарського Відділу вислати референтів пп. Мазурака і Білинського до Томашова і Тарногорода для опрацювання господарського пляну приділів землі та опіки переселенцями на нових місцях (згадані референти виїхали в неділю,11 ц. м., і перебули: мр Мазурак у Тарногороді до 14. ц. м., а мр Білинський у Томашові тільки 2 дні, мотивуючи тим, що інж. Карташевський добре ці справи веде і не потребує помочі).

В понеділок, 12 ц. м., і в вівторок, 13 ц. м., я працював у Відділі у Львові, а в середу, 14 ц. м. я виїхав у год. 5.рано з Паном Провідником і Дром Карпевичом автом до Люблина. Тут відбув Пан Провідник конференції до полудня з референтом переселення з доручення групенфірера Гльобочніка Дром Стангліцою, а пополудні з Шефом Уряду Губернії Люблин. У висліді конференції не осягнено засадничих змін у пляні поселення українців на чисто польських теренах, натомість виєднано згоду на зміну способу поселення і скріплення поліційних станиць на нових теренах поселення через створення т. зв. "шпіцпунктів". Пополудні цього ж дня я з дром Карпевичом виїхав автобусом до Замістя, а пан Провідник і др Голейко приїхали до Замістя вечором автом

УЦК і звідси ми вже разом поїхали до Томашова, де відбулась перед тим заповіджена нарада УДК-ів Замістя, Тарногород і Грубешів з Проводом УЦК. На нараду не приїхав дир. Хрущ з Грубешова, поза ним були всі, а саме: Провідник УЦК, др Голейко, реф. Дзиндра, Мазурак, др Карпевич, др Левицький з Люблина, зі Замістя: інж. Щурин, інж. Карташевський, з Тарногорода: інж. Кулиняк, з Томашова: о. Матвійчук, Сосенко і Негребецький, з Чесанова: Білецький і Целенський, з Холма мр Григорович.

В нараді порушено цілий ряд справ і після обговорення устійнено такі заключення:

1) Допильнувати, щоб в акції переселення не були залишені польські острови (в Тарногородщині й Чесанівщині);

2) Щоб якнайменше брати українців з Белзщини, а в тій цілі забрати українців з німецького переселенчого гебіту довкола Замістя (в тій справі переговорити ще в Люблині і Замісті);

3) Допильнувати поважних розмірів організації поліції і самоохорони;

4) Наладнати господарські справи і адміністрацію нових теренів поселення (справа контингентів): у тій цілі зорганізувати в Равщині і Ярославщині робітничі колони для помочі зібрання збіжа, опанувати лігеншафти і в порозумінні з ОСУКом перевести Союзи в відповідні місцевості;

5) Витягнути ок. 300 українців, які попали в лягри під час акції усмирення бандитизму;

6) В зв'язку з новим напливом подань на зміну національности і віросповідання приймати тільки індивідуально на основі опінії волосної комісії (як це практично вже переводить Тарногород);

7) До помочі в акції перселення прислати зі Львова 10 студентів, 5 до Томашова і 5 до Тарногорода на 1—2 тижні, мра Бородача з Чесанова, кілька сил і машиністку з Рави, пп. Гирака і Максимюка з Люблина, евентуально інж. Момота і Сеньчука з Замістя, та евентуально ще з Холма. Для координації акції, між УДКами залишити на якийсь час напостійне Дра Левицького з Люблина.

Поза тим Централя просила вплинути на Команду поліції у Львові, щоб змінила поліціянтів або команданта, бо на теперіш-

ніх поліціянтів є скарги з боку німців і українців, як також ев. виєднати надзвичайні приділи від влади для переселенців. Др. Голейко і Фін. Відділ УЦК мають негайно виєднати з Кракова субвенцію грошеву на акцію переселення на суму кругло 150.000 зол., т. є. для Замістя 50.000 зол, для Тарногорода 100.000 зол. УЦК уділить згаданим УДКам тимчасовий кредит у сумі 30.000 зол. для Замістя і 40.000 зол. Для Тарногорода. (На попередню акцію німці признали 64.000 зол., але тоді виселено всього ок. 8.000 людей, а тим разом переселять ок. 15.000 людей). Досі вже виселено 6.000 людей (до 14 липня 1943).

Другого дня ранком, т. є. 15 ц. м., ми виїхали з Провідником і Дром Голейком до Грубешова, де відбули ми нараду з Головою УДК дир. Хрущем та присутнім тут хвилево Амтсшефом з Люблина і Крайсгавптманом та Маєром, шефом Ляндамту з Люблина. Крім акції переселення, порушено теж тут припадково справу у Грубешівщині, тому що п. Маєр твердив, що українці не вив'язуються зі завдань, і дав тільки 4.000 зол. на акції помірів. В додатку п. Маєр дає інженерам ще раз тонові зміни в плані комасації. Дир.Хрущ задумує в порузумінні з інж. Форовичем повести дальші поміри, не оглядаючись на ніякі вказівки п. Маєра, зносячись в тій справі тільки з "Умвандерерцентраллє", як одиноким для УДК диспозиційним осередком в акції переселення і всіх з нею зв'язаних акціях.

В УДК Грубешові я переговорив з поодинокими референтами, зорієнтувався в загальному положенні та загальній праці і вислухав побажання до УДК. На терені Грубешівщини йде саме набір хлопців до різних поліційних формацій, а саме: Крімінальполіцай (відібрано вже 30), Зіхергайтсполіцай (Ляйбва — відібрано 40, має бути 60), Юстіцфервальтунг (100+260, шупо регімент 1200 осіб), Українська Поліція (400), Жандармерія і СС Вахфербанд, який має вишкільний табор у Травниках. До цієї мобілізації стають головно хлопці, що мають або мали служити в Бавдінсті.

УДК має такі побажання до поодиноких Відділів УЦК:

1) Фін. Відділ: нарікають на Інструкцію, підкреслюючи, що навіть старі ревізори не в силі її зрозуміти, а не то слабі фін. референти УДКів, що нема досі обіцяного вишкільного і до-

шкільного курсу фін. працівників, що не прислано побічних книг, хоч обіцяно і доручено завести від квітня ц. р., що на призначення писемних стипендій нема ноток Фін. Відділу (за квітень-травень не було нотки Фін. Відділу, за червень уже є) і т. п. Просять прислати якнайскорше бюджет, а тоді пришлють виконання.

2) Відділ С.О.: народніх кухонь у Грубешівщині нема, бо навіть бідні холмщаки соромляться йти до кухні. Приділи роздавано індивідуально, зглядно до шкільних кухонь і дитячих садків, яких є вже 98. Тому звіт з кухонь шкільних і садкових треба вважати звітом про народні кухні. УДК купив за 25.300 зол. пожидівських домів у Дубенці для погорільців. Крім того, УДК виєднав буцугшайни для переселенців і погорільців, але не має грошей на їхнє викупно. Тому-то тисячі людей є без даху над головою і без кусника хліба, повинен Відділ С.О. вислати негайно обіцяних п. дир. Волчуком 30.000 згл. 15.000 зол. на викупно згаданих бецугшайнів.

Господарсько-Адміністраційний Підвідділ зробив велику кривду для УДК Груберів, зглядно тим нещасним погорільцям, не давши їм відповідного кухонного начиння. УДК повинен дістати 100 комплектів начиння для погорільців дарово.

3) Організаційний Відділ.: Оформити перенесення сот. Романченка з посту обласного референта на референта УДК Грубешів та виплатити йому платню, тому що досі побирає тільки 450 зол.

Пополудні того дня ми відбули ще одну розмову з п. Гохом, дійшовши з ним до остаточного рішення, що з Белзщини буде виселено тільки 200 родин (а не понад 1200, як спершу планово, бо потрібну кількість людей дасть південна Тарногородщина (галицькі волості: Динова, Теплиць і Курилівки, як також північні німецькі поселенчі волості Замійщини, в яких залишилося ще 150—200 українських родин, т. є. ок.1000 осіб з першого переселення).

В міжчасі я обговорив з Дром Голейком кілька організаційних справ та в поворотній дорозі до Львова з Паном Провідником устійнив дальшу долю деяких УДК і Делегатур, а саме: УДК Красностав стається Делегатурою Холма, УДК Замістя

ліквідується і в Замісті залишається тільки зв'язковий з владою, після прилучення Чесанова до Галичини підпорядкується його Раві, після прилучення Тишівців і Лащова до Грубешова залишиться Делегатура в Тишівцях, а в Лащові буде волосна Делегатура, підпорядкована, як і Тишівці, УДК-ові в Грубешові. Тишівці і Тарногород треба скріпити персонально, як також обсадити після поляків відповідні державні та вільні місця і фахи в Тарногороді і Грубешові українцями: останньою справою займаються спеціяльно УДК в Грубешові і Др. Голейко.

До Львова я повернув у четвер, 15. липня 1943 в год. 22.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/4.

Звіт референта Холмщини й Підляшшя Ярослава Дзиндри про поїздку на Холмщину в липні 1943 року

Після 31 липня 1943 року

Ярослав Дзиндра,
референт Холмщини й Підляшшя.

Звіт
із поїздки по Холмщині в днях 22.—31.VII.1943

1. Загальне положення, настрої та потреби Холмщини.

Підчас моєї останньої поїздки я відвідав УДК-и: Красностав, Холм, Люблин, Замістя, Тарногород та Делегатуру в Томашеві, що є під цю пору централею акції переселення. Я запізнався з новими подіями і у зв'язку з тими настроями та актуальними потребами терену, що їх реферую, подрібного в окремих звітах з поодиноких УДКів.

Я ствердив, що загальне положення на Холмщині внаслідок останньої акції переселення та майже рівночасних важливих европейських політичних подій останніх днів дуже погіршилося, а вбивства й напади банд та саботажні прибирають щораз то більший і поважніший розмір. На потвердження мого заключення подаю реєстр останніх випадків на терені УДК-ів, яких я відвідав:

1) в Красноставському повіті перейшли банди в час пацифі-

каційної акції війська з Білгорайської в Грубешівську округу, а то й, як кажуть, на терен Волині. Сама пацифікаційн акція досі не обняла Красноставської округи. У зв'язку з тим, зухвалість банд не зменшилась, а збільшилась. І так:

а) в дні 19.VII.1943. вбила банда (6 осіб з гранатами і машиновим крісом) війта Жовківки — Осипа Жерницького на дорозі з Красноставу до Жовківки, війт Туробіна п.Іван Степанюк чудом вийшов цілий із трьох замахів,

б) перетяли телефонні дроти на всіх лініях з Красноставу, як також електричний кабель з Ізбиті до Красностава, так що довщий час не було в місті світла,

в) 12.VII. ц. р. напали банди на православного священика о. Зимівця і вчителя п. Тимошенка в Бончі та обрабували їх, як також обрабували і побили польського ксьонза в цьому селі. (голова УДК виразно підкреслив, що в цьому випадку були це напади звичайних грабіжницьких совітських банд, які тут як одинокі осталися після відходу політичних банд в Грубешівщину, згл. на Волинь,

в) в селі Деревиниках перевели банди грабунки не тільки у селян, але й в учителя Василя Соловія, ба, навіть від бідних садівничок забрали хліб і цукор.

2) В Холмській окрузі має бандитизм своє спеціальне насилення у Володавському повіті, де й надальше відбуваються масові напади, про які УДК не одержав ще звітів з Делегатури у Волододаві і їх дістане УЦК з Делегатури в найближчому часі. В УДК є відомий тільки напад на Делегатуру у Волосну у Реївці, де замість Делегата вбили бандити його батька, а Волосний Делегат у Павлові врятувався втечею.

3) В Люблинській окрузі і надальше неспокійний терен, так що ніхто з УДК не виїздить на села та до речі не має докладних звітів про поодинокі напади. Знають тут тільки про останній саботаж, що відбився на місті Люблині, бо із-за переривання телефонічної сполуки та електричного проводу не мало місто ні відомостей, ні світла протягом одного чи двох днів.

4) В Замійській окрузі, а радше в Томашівщині, Тишовеччині, Лащівщині, Чесанівщині слід тепер найвище насилення бандитського і, треба це підкреслити, виразно польського терору, що

є м. ін. до повної міри, як колись переселення в Грубешівщині, наслідком останньої акції в цій окрузі. І так:

а) на українських переселенців зі с. Городиславич біля Томашова, яких поселено в с.Буковина к/Білгорая, доконали варварського нападу б. господарі-поляки з цього села, що пішли в ліси, та при тому спалил 31 господарство, вбили 10 осіб, поранили 10 осіб (про цей напад звітую докладніше в частині II).

б) підмінували і розсадили залізний тор під стацією Довгий Кут на лінії Белзець—Замістя з 30 на 31 липня ц. р.,

в) вбили українського війта в Лащові, українського священика о. дек. Колотнюка в Жукові к/Чесанова,

г) виконали замах і поранили радника Ляндамту з Люблина п. Маєра недалеко села Наріг к/Чесанова,

д) спалили село Пасіки, де є самі німецькі поселенці (треба підкреслити, що не тільки поляки, але й німці підозрівають, підпалу доконали українські переселенці),

е/ біля Лащова доконали польські бойовики нападу на службовців Союзу Кооператив-складниці в Лащові, рівночасно співробітників Делегатури в Томашові для справи переселення, причому один з них Делегатури в Томашеві для справи переселення, причому один з них п. Войціцкий урятувася втечею, а п. Хімчака поранили так, що треба було перевести його до лічниці у Львові. Крім того, в тому самому Лащові в дні 20.VII. ц. р. ранила боївка в Лащові нічного сторожа, а другий врятувався утечею. При тому відому ролю відіграла тут польська поліція, яка не тільки не прийшла на крик раненого, але й знайшла все в порядку. Треба підкреслити, що деякі українці з Лащова, що докладно орієнтуються в затіях місцевих польських боївок, вже кілька разів повідомляли відповідну владу про кількість та криївки польських боївок, але досі згадана влада цих інформацій не використала.

5) В Грубешівській окрузі був у червні зглядний спокій, а вже в липні в час пацифікації банд завважено на цьому терені постійні рухи і переходи грабіжницьких, совітських і польських банд. При тому, як згадано, в Красноставському повіті осталися тільки грабіжницькі банди та місцеві боївки польської організації, натомість більші совітські та польські банди перейшли в

Грубешівщину і, мабуть, на Волинь. В другій половині липня ц. р. перейшли на Грубешівщину банди із Волині через Буг коло Дубенки та сховалися у великому лісі між Дубенкою, Стрільцями і Білополем. Спершу оцінювали сили тих банд на понад 500 чоловік, одначе докладні розсліди виказали, що було їх около 70 чоловік, а щойно кілька днів пізніше перейшла друга банда в числі около пів сотні людей. З оцими бандами перевела бій німецька і українська поліція та, мабуть, винищила їх зовсім. Як було згадано, в Грубешівщині не так страшні совітські банди, як польські боївки, що складаються переважно з місцевих поляків, які доконують вбивств на приказ організації. І так:

а) на команданта української самоохорони п. Лукащука доконано 3-го з черги замаху, з якого він вийшов знову цілий, а поранено тільки одного члена самоохорони, якого відвезено до лічниці в Холмі. Треба тут підкреслити, що польські боївки вбили в Грубешівщині вже понад 30 укр. провідних одиниць (війтів, солтисів, учителів, священиків разом з головою та співробітником УДК), на що незаперечним доказом є: бюлетень підпільної польської організації, що попав до УДК, в якому командант краєвої екзекутиви польської організації (кажуть п. редактор "Чарно на бялем" Пясецкий) признається, що видав наказ виконати вбивства на українських провідних одиницях, які співпрацюють проти поляків з німецькою, зокрема поліційною владою, м. ін. бл. п. дра Струтинського, Войнаровського і Лукащука.

Зрештою, теж у летючці підпільної польської організації 25.IV.1943. виразно підкреслила організація постанову пімстви за переселення, обіцюючи за одного поляка вбити 2-ох українців, і за одне польське село спалити 2 укр. села. Поза тим поодинокі працівники Делегатури Замістя у Томашові, як пп. Гнип, Домбровський і мгр. Іван Кротюк дістали присуди смерти, а одну таку лісту, на якій було вичислено п. Гнипа і 15 фольксдойчів, вивішено публично в Томашові на мурах (з того 2 присуди смерти виконано),

б) з пімсти виконано замах на брата Лукащука, якого, як передають останні вісті, важко поранено,

в) у вузькоторовій залізничці Угнів—Грубешів вбила польсь-

ка боївка тимчасового війта волости Лащів, б. учителя п. Марчука (в дні 21.VII.1343).

На терені Холмського, як і Грубешівського, повіту відбувався до останніх днів набір до поліційних формацій, а то до СС-ів у Травниках і поліційного регіменту у Радзині, з тією різницею, що в Холмській окрузі проголошено набір як примусовий і мобілізаційний, наказ видав Крайсгавптман та підписався під ним, а УДК не був підписаний, ані взагалі не фірмував.

В таборі у Травниках є тепер около 1500 українських хлопців, над якими є 2 команди укр. підстаршин до ступня фельдфебля. Режім тут дуже суворий, не допускають хлопців навіть на жнива, не допускають священиків (приймуть тільки одного священика буковинця). Узброєння добре, одяг та взуття погане, понад був. совітські підстаршини не вчать, а навіть не дозволяють хлопцям співати українських національних пісень і т. п. У висліді такого занедбання, зокрема духової опіки, було вже 17 дезертирів, з яких кількох навіть розстріляли, але ніщо не помагає, бо хлопці не можуть знести моральних тортур. На щастя є тут декілька хлопців із Галичини (з Коломийщини і Станіславщини), які ще піддержують духово холмську молодь. Оповідав мені Голова УДК- Холм, що частину тих українських СС-ів уживано вже в боях з бандами, а загалом обіцяно їх уживати тільки на українських теренах. Ужито їх теж в останньому часі як конвоєнтів транспортів поляків із спацифікованої Замійщини і Білгорайщини на роботи до Гамбурга і Штетіна. Деколи набирають німецькі гавптмани і оберстльойтнанти до поліційного регіменту і кримінальної поліції без порозуміння з Крайсгавптманом. І щойно на домагання УДК порозумівалися з дотичними Крайсгавптманом. УДК-Холм має поважні сумніви чи піддержувати дальше набір, бо тут припущення, що можуть українців перекинути до Італії, чи загалом ужити на українських теренах, бо практика з українським бавдінстом виявляє, що влада не додержує обіцянки. Саме український бавдніст це тепер найбільша болячка УДК-Холм. Хоч є розпорядження і приречення, оце недавно перенесено укр. табори Бавдінсту з Холмського повіту до Люблина і до Голомба під Пулавами за Дембліном. Остався ще тільки табор 300 юнаків у Реївці, але є

оправдані побоювання, що й тепер цей табор перенесуть. У Люблині живуть наші юнаки у млині, отже в постійному бруді та невигодах, тоді коли польські юнаки в числі 600 осіб перебувають в гарних чистих приміщення в українському місті Холмі. В тій справі треба негайні інтервенції не тільки дра Голейка, але й УЦК в Кракові, бо в даному випадку дотичить це 2-ох Дистриктів ГГ.

Найбільший у Холмській окрузі терор банд слідний і надальше на Володавщині, як також на північний захід від Холма. Кажуть, що самий Холм є осідком якоїсь боєвої команди польської нелегальної організації, бо часта контроля прохожих і приїзджаючих, контроля мешкань і т. д. В тій ситуації завважується так у Холмській, як і в Люблинській та Красноставській окрузі повний застій громадської і культурної праці, народні школи по селах були в останніх місяцях майже нечинні, а вчителі постійно перебували поза своїм домом і школою. Адміністраційні волосні уряди на Красноставщині (подібно, як давно вже перед тим в окрузі Біля Підляшська) перенесли свій осідок до міста Красностава і тільки в Холмській і Люблинській окрузі ще держаться по районах, завдячуючи цю обставину подекуди власній узброєній самоохороні, як, нпр., Ганськ біля Холма.

У всіх округах факт досі не створеної самоохорони, а в Замійській і Білгорайській окрузі зокрема, неповажна акція переселення та недостачна акція втихомирення банд — привели майже до апатії, а, зокрема, витворили доволі вже поважну прірву між проводом, то є інтелігенцією, і масою, яка починає недовіряти проводові, що його досі обдаровувала направду щирим довір'ям, та прив'язаністю. Тільки врятування около 500 людей із лягрів з останньої пацифікаційної акції рятує престіж наших Комітетів. Щасливіша під тим оглядом ще тільки Грубешівщина, де зорганізовано сяк-так самоохорону, а головне усунено польську і приміщено всюди українську поліцію. Рівночасно на цьому терені обсервується цікаве явище: що майже ніякої національно-культурної праці не проявляють свідомі був. галицькі села Белзщини, більшу активність виявляють північні холмські села, а найбільшу ті села північної Грубещівщини, що поселені українськими переселенцями зі Замійщини. Воно стане

нам ясне, коли заобсервуємо, що для бувших галицьких сіл рямки праці УЦК, як вони твердять, завузькі і невистарчаючі, бо після літ політичної боротьби та зокрема неоправданих надій на державне життя в 1941 році, вони забажали політичної роботи, тоді коли холмські, а зокрема калакутські, села вдоволяються ще культурницькою, чи, назвім це, народницько-просвітянською працею 60-тих років минулого сторіччя у Галичині. Звідси-то холмщани в свому первісному патріотизмі жертвують себе без вагань, а галичани, звичайно, втікають із постів, не тільки тому, що на них в першій мірі спрямовані кулі польських боєвиків, але й тому, що вони, як кажуть, хочуть себе резервувати для більш доцільної жертви. Все ж цю жертвенність холмщан треба вважати великою цінністю для українців, бо вона дає нам віру, що холмщак і отото калакут, це з крови і кости українець, який в українському середовищі боронитиме українських прав і ніяка сила не відірве душі холмщака від України.

II. Пацифікаційна і переселенча акція, мої враження, висновки і внески.

Маю враження, що ані акція переселення, ані акція втихомирення не була основно та за одним планом переведена і не пройшла в користь німців та українців. Треба найперше підкреслити, що українці Замійської округи сподівалися і хотіли дальшого переселення, але тільки до Грубешівської округи. Німецька влада визначила собі перевести в місяці липні (мабуть, із-за останнього нападу банд на німецьку колонію Селиська к Замійстя, де вимордувано кільканадцять німців), 2 акції, а саме: очищення лісистого терену південно-східної Білгорайщини і сусідньої частини Замійщини з банд, які крилися по лісах і з польського сільського населення, яке помагало бандам, як також виселення з майже цілої округи Замійстя, цієї ненімецької людности, як польської так і української, щоби зробити місце для німецьких колоністів. Першу акцію переводило військо і СС-и, другу акцію Групенфірер СС в Люблині Гльобочнік при допомозі СС-Арбайтсштабу в Замійсті Унтерштурмфірера СД п. Коха, німецької жандармерії, української поліції та українських Комітетів. Коли німецька влада повідомила, що українці на схід від шоси Томатів—Замійстя будуть виселені до Грубешівської округи, а ті, що

на захід від тієї шоси, підуть на Білгорайський повіт, то це не викликувало трівожних настроїв, бо в дійсності господарі зі східньозамійського району перейшли би були з чорнозему на чорнозем, а західній більш менш пісковатий район переходив би на Білгорайський, теж пісковатий район. Одначе, коли почали виселювати в темпі кільканадцять сіл за 2 дні і то тільки в Білгорайську пісковату округу з прекрасного Томашівського району, а в останніх днях також з багатої грубешівської землі з М'ячинської волості, позатим навіть на чисто польські етнографічні землі Білгорайщини, до яких українці не мали і не мають преітенсій, то це викликало такі панічні і песисістичні настрої, що Українські Комітети не зможуть їх довго опанувати.

У зв'язку з виселенням з Мячинської волості розійшлась поголоска поширювана сквапно поляками, що будуть виселювати українців також з другої волості Грубешівської округи —Вербкович, а в дальшому цілу округу, і це поділало на населення Грубешівської округи так, що воно майже опустило руки, не береться з охотою до жнив, а подекуди в несвідомості нищить живий інвентар. Причинилась до таких негативних настроїв серед українського населення теж тактика німецьких переселенчих органів. Передусім про початок і спосіб переведення акції переселення не повідомлено, як при попередній зимовій акції, найперше Укр. Центральний Комітет видано приказ нашому Комітетові в Замісті, заскакуючи його тим, а тим самим засуджуючи акцію з самого початку і засуджуючи її справність та успішність на невдачу. Дальші, нерідко суперечні, прикази створили багато непорозумінь та недокладностей, за які скидається безпідставно вину на Укр. Комітети, та. ін.: за те, що багато польських виселенців повертали на свої господарства, а українці мусіли не раз тижнями бути серед лісів під голим небом і безнастанними дощами та волочились наражені на безнастанні напади банд; поносять Укр. Комітети, тому що не доставили, мовляв, на час транспорту українців; за недостаточний збір збіжжя будуть винні Укр. Комітети і т. п., а це ж було ясне, що акція, почата вже напередодні жнив, мусить потягнути за собою і вищезгадані наслідки. До того акція втихомирення не була доведена до кінця та була ведена півсередниками. Переду-

сім тільки в перших днях військові частини взялися поважно до чистки, переходячи декілька комплексів лісів, зокрема у Білгорайщині, та що приховані там банди втекли на терен Красноставської, а звідсіль на терен Грубешівської округи, а то й перейшли були, як розказують, на тер. Волині. Але опісля нагло перервано акцию, і військо відійшло, не перевівши чистки в дальших повітах, згл. перевівши її тільки поверховно. Це утвердило совітські, а зокрема польські банди, що німці не мають часу, або не хочуть вести дальше пацифікаційної акції і тому ті банди в останньому часі ще більше піднесли голову, їх пімста звернена сьогодні однаково проти українців, що й проти німців. Акція переселення в частині корисна для українців мала в дійсности деякий успіх, бо з Замостейщини виселено кількадесять тисяч поляків і понад 10 тисяч українців (не виселено лише українців двох східних збірних громад Замійщини—Тишівців і Лащова та частини Ярчова і, на щастя, не виселено українців з південної Грубешівської волости Белзщини, натомість акція втихомирення привела за собою противні наслідки. Приміщення перших українських (понад 500 осіб, яких останньо на наші інтервенції випущено) і польських мужчин у лярах на Майданку і Замійсті спричинило масову втечу польських селян в числі кількох тисяч і тільки невеликої кількости українських до лісів. Ті польські селяни нападають тепер сотками і тисячами на укр. поселенців, мордують їх і палять з пімсти за б. свої власні господарства (читай вгорі під I). Первісного плану переселення, отже, не перевела німецька влада в цілости. Не з вини Укр. Комітетів вона була здержувана не раз навіть на тиждень, так що переселенці перебували не раз довший час без приділу місць поселення. Тому що поляки розбігались, рішено в останньому часі виселяти їх не насиллям, але підступом: в одному селі казали йти жінкам за мужчинами до ляру і вони пішли (Наріг), інших повідомлено, що мужчини ждуть їх на інших місцях, і вони опустили село (Пари). Вкінці, в дні 26 липня 1943, здержано акцію з тим, що нею не будуть займатися СС і жандармерія, але Цівільфервальтунг при допомозі Ляндкомісарів (підкреслювано, що стається це на бажання нового губернатора в Люблині), — з тим, що поляків уже не виселюється зі сіл, але стискається їх

в одному куті села на менших господарствах, а українців у другому, при чому поляки мали би бути наймитами в українців. З того Укр. Комітети не вдоволені, бо практично піддержувані бандами з лісів поляки, стероризують українців до решти, так що це українці будуть наймитами у поляків і не будуть їсти свого хліба, бо це доведе до взаїмної різні, при чому поляки винищать українців. Треба мати на увазі, що навіть станиці укр. поліції і т. зв. Штіцпункти поліції не вдержаться проти соток і тисяч бандитів, навіть при великій відвазі українських і німецьких поліцистів, тому що бандити узброєні в машинову зброю, а українські поліцисти тільки в старі кріси, при чому дуже обмаль амуніції (кажуть, арм'яни мають кращу зброю і більшу кількість амуніції від українських поліцистів). Могло би змінити ситуацію хіба серйозне поставлення української самоохорони (Ортсшуц), при чому в найбільш загрожених селах мусять дістати зброю всі укр. селяни, так як дістали нім. переселенці в Замійщині (до того мусіла б Галичина причинитися негайною висилкою більшої кількости укр. поліції). А там-то, хоч заселено українцями Тарногородщину і цілий залізничий пояс Белзець-Замістя у величезних лісах аж по Журавницю (крім Звіринця і найбільш бандитського Сусця невиселеного з поляків), то в практиці не має вона значення, бо в лісах осталися банди, які виконуватимуть дальші саботажі на рахунок укр. Переселенців (гляди вище): саботаж під Довгим Кутом, спалення села Пасік, поранення і вбиття німців і т. д. Понадто тяжко здержати українських переселенців із загрожених сіл, і вони частинно повертають у родинні сторони та в розпуці не можуть братися основніше до праці. Все ж таки треба підкреслити повну льояльність укр. населення, яке не втікає масово і виконує свою працю при жнивах, очевидно в тих районах, що не загрожені безпосередньо бандитськими нападами. Ці укр. переселенці заявили нам, що готові навіть працювати наймитами у нім. поселенців у Томашівщині, згл. по Лігеншафтах, замість оставатися на нових місцях поселення серед безнастанньої загрози життя з боку банд. Укр. Комітети не можуть за ці всі недотягнення відповідати з вище наведених причин, а зокрема тому, що їм не є підпорядковані органи безпеки і що українці в Люблинському

Дистрикті не є у 100 відсотках свідомим елементом. У загальному треба ще зазначити, що польська пропаганда старається вмовити навіть в українських селян, що цілої акції переселення зажадав Український Центральний Комітет, а німецька влада тільки згодилася. Тому вся ненависть поляків спрямована в першій мірі проти українців, а потім й німців. Як при першому переселенні в Грубешівщині, так і при цьому другому підпільна польська організація скинула всю вину та відповідальність за переселення поляків тільки на українців і у зв'язку з тим, як це вже у горі згадано, видає накази вбивства українських провідних одиниць. Тут очевидячки перекручується факт, що Укр. Центр. Комітет вніс меморіял до губернатора в Люблині щоб виділити українські острови з польських земель, а польські колонії з українських земель та створити суцільну українську етнографічну територію вздовж Буга і при границях Дистрикту Галичина, який то проєкт досі, на жаль, не узгляднено. А шкода, бо тільки тим способом була б успішно розв'язана проблема спокою, мирної і вдайної праці та безпеки в Люблинському Дистрикті.

Моїм спеціяльним завданням у цій поїздці було відвідати нові місця поселення українців, головно в залізничому поясі Белзець—Замістя, провірити цілий їхній побут, якість нових приміщень та стан їхньої безпеки. У висліді моїх відвідин та звітів конвоєнтів транспорту і укр. поліцистів, цей стан виглядав у перших днях ось так;

1) під час поселення Довгого Кута Станиславова, Гуціска і Бондижа селами Конюхи і колонія Конюхи та Завалів з колонією з Мячинщини напали на українських поліцістів у лісі під Бондежем бандити, які стріляли з машинових крісів около 15 мінут, але нікого не вбили, ані не поранили тільки поліцистові Бовтачеві куля зістрілила шапку,

2) Село Гамерня, в якому поселено Жуків з Мячинщини; мешкає по 2 родини в одній хаті, разом було тут 44 родин. Хатки дуже маленькі, можна ввійти до них згинаючись удвоє. Стодоли такі ж самі, рільничої машини нема ніякої. Місцеві люди-поляки мабуть не займалися господарством, тільки працювали в лісі або у млині. Не видно ні коней, ні іншої худоби, ба

навіть ні одного пса. Переселенці дуже пригноблені, тим більше що земля дуже погана, не запримічується спеціяльного урожаю і сіна для коней теж ніде не видно.

3) с. Лущач, в якому поселено с. Міністрівку. Переселене село мало 50 родин. У кожній хаті живуть ще поляки, які під час акції втекли, а тепер повернули. Худоби і коней дуже мало. Українські переселенці дістались до польських хат підступом, впрошуючись сюди буцімто на короткий час. Урожай поганий. Переселенці в страшній розпуці. Разом з переселенцями з Міністрівки є тут 22 родини українців з Волі Городецької.

4) с. Осередок, в якому, поселено с.Жуків з М'ячинщини; переселенців є 52 родини. Поміщені подекуди по 2 родини в одній хаті. Господарства вже кращі, ніж у Гамерній. Хати зовсім порожні, коней мало, нема ні сіна, ні ніякої іншої паші. Нема знаряддя до кошення, жнив і копання, господарства дуже занедбані. Поляки зруйнували все, а шептаною пропагандою провокують до втечі навіть українських переселенців.

5) с. Цьотуша Нова, в якому поселено колонію Жуків: хати поруйновані, печі розвалені, вікна побиті. Коней 8, коров 5. З виселених родин із Жукова було 37, а виселених польських родин з Цьотуші, тільки 18. Майже всі люди перебувають у лісі, навіть солтис іде на ніч у ліс. Переселені заявили, що не хочуть остатися на новому місці та просили завернути їх або переселити в інше село.

6) с. Майдан Сопотський: о. Йосип Кроткевич зголосив 22.VII.43. про напад і грабіж парохії, в часі якого бандити шукали мабуть за якимись паперами або грішми. Польська поліція сугерує, що це українські поліцисти зробили напад, або українські переселенці зі Суховолі, бо бандитів було 4-ох з крісами в поліційних одностроях і шапках української поліції.

7) с. Буковина коло Білгорая, в якому поселено українців із Городиславич, Верещиці Томашівського району: в цьому селі я був 2 дні після нападу бандитів — 6. господарів цього села поляків, які укриваються в близькому лісі. Під час цього варварського нападу спалено 31 господарств, то є 27 хат, 24 стодоли, 27 обор і 10 шоп, вбито у звірський спосіб 10 осіб, при чому одній дитині здерто чашку з голови, поранено 7 осіб, з яких 2 вже по-

мерло у лічниці в Тарногороді. Напад розпочали бандити приступом на дім станиці укр.поліції, який підпалено і обстріляно так, що українські поліцисти врятували тільки своє життя, а всі їхні речі та однострої 2-ох поліцистів враз з обувою спалилися в огні. Під час свого побуту в Буковині та в сусідній волості Біщі, я переговорив з Мужами Довір'я, солтисом Буковини, війтом Біщі та командантом поліційної станиці, яку перенесено після нападу з Буковини до Біщі. Зокрема, солтисові я доручив виготовити поіменну лісту всіх господарів та осіб із Городиславич, які потерпіли при останньому нападі та передати цю лісту Крайсгауптманові в Бідгораю для призначення спеціяльної допомоги потерпівшим. Українські переселенці з Городиславич просять УЦК поробити всі можливі заходи у нім. влади, щоб їх завернути назад, до рідного села, або перенести на інше село, бо вони згідні навіть піти на працю до нім. поселенців у Томашівщині, або до Ліґеншафтів, як наймити, щоб тільки не жити в Буковині під безнастанним терором бандитів, які щодня виходять з ліса і зокрема не дають працювати на полі. У зв'язку з тим укр. переселенці в деякій частині повертають на власну руку домів, всі інші не ночують в Буковині, але по полях, або їдуть на нічліг до міста Тарногороду. Для українських переселенців у Буковині треба конче виєднати щонайменше більшу матеріяльну допомогу від влади.

Відносно цілої акції переселення я почув, зокрема, на засіданні Проводу УДК в Тарногороді декілька замітів не тільки під адресою німецьких переселенчих органів, але теж і УЦК. Виразником опінії українців був директор Дармохвал, який подав не тільки голоси польської пропаганди, що ціле переселення скидує у вину УЦК, але підкреслив, що народ не має до акції найменшого довір'я, що УЦК не потрібно заанажувався до цієї акції переселеннє, зокрема своєю відозвою, що краще було вмити від цього всього руки, бо ми не зискали навіть обіцяної етнографічної території та тепер мусіли б ми брати відповідальність не тільки за долю українських переселенців із Замійщини і Грубешівщини, але також за контингенти. За наші солідні виповнювання обов'язків супроти держави ми повинні осягнути принайменше право на самооборону. Створення збройної самоохорони це хіба найлегша річ, а одначе досі вона не пола-

годжена. Організація поліції є сьогодні переведена тільки в половині, бо дозволили вправді на створення 12 станиць поліції і 4-ох Штіцпунктів, але досі обсаджено загрожені місцевості тільки дуже малою кількістю поліцистів, т. є 13—15 людей, а саме: постійні станиці в Юзефові, Динові, Теплицях, Тарногороді і Княжполі, а штіцпункти в Біщі, Рожанці, Луковій і Александрові, а треба би ще обсадити Курилівку, Потік, Майдан Синявський, Біту на постійне, Лукову на постійне, і Александрів на постійне. Виходило би, що хіба влада не трактує поважно ситуації.

Супроти повищого загального положення та невдатної акції переселення і пацифікації ставлю такі конкретні внески до Проводу УЦК для пороблення відповідних заходів:

1) в обличчі небезпеки дальших варварських нападів поляків на українських переселенців, Провід УЦК повинен звернутися до німецької влади з домаганням взяти з польської сторони на даному терені закладників для забезпеки життя і майна українських переселенців,

2) виєднати від німецької влади відповідне матеріяльне забезпечення, відшкодування та знижку контингентів для українських переселенців,

3) в обличчі загрози смертних присудів для відповідальніших референтів УДК Холмщини і референтів УЦК, що виїжджають на Холмщину, виєднати дозвіл на зброю,

4) вплинути на відповідні німецькі чинники щоб не переводили в дотеперішній формі дальшого переселення, а пішли назустріч побажанням УЦК, зокрема взяли до уваги в цілості проект УЦК відносно переселення в цілому Люблинському Дистрикті, переданий Губернаторові в Люблині.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/5.

Звернення керівництва Українського Допомогового комітету в Холмі до Представництва Українського Центрального Комітету в Люблині щодо мобілізованих в охоронні відділи українців 17 серпня 1943 року

УКРАЇНСЬКИЙ
ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ
у Холмі
Ч 1176/ВпЗ

Холм, дня 17 серпня 1943

До
П. Т. Представництва Українського
Центрального Комітету
в Люблині, Краківська, 78

В справі покликаних
до "С.С." у Травниках.

У відповідь на лист П. Т. Представництва У.Ц.К. в Люблині з дня II.VIII.43 р. ч. 1428/43/20 повідомляємо:

1. Що як відомо Хвальному Представництву, що ще перед покликанням українців до СС у Травниках відбулося кілька нарад з представниками німецької військової й цівільної влади і на цих нарадах було усталено:

а. що покликання українців до СС відбудеться шляхом мобілізації;

б. що ще перед покликанням буде впроваджена українська поліція, а польська буде відкликана;

в. що покликані українці до СС, по вишколенню, будуть нести службу тільки на українських землях у Люблинській области;

г. що покликаних буде звільнено у відпуски, а особливо під час жнив на полеві роботи й що родинам покликаних взагалі буде уділювана поміч;

ґ. що покликаним буде уможливлене задоволення своїх культурно-національних і релігійних потреб;

д. що покликані до СС українці матимуть жовто-блакитні відзнаки (тарчі) на лівім рукаві

2. Що дійсність представляється так:

а. покликання щоправда відбулося шляхом мобілізації, але тепер чомусь почали брати від покликаних підписки про те, що вони добровільно зголосилися до СС; крім того й до сього часу не застосовано жадніх кар по відношенню тих, що не явились до побору; все це має деморалізуючий вплив на покликаних;

б. обіцяної української поліції й до сього часу на терені холмського повіту нема й тому нема певної запоруки, безпеки для українського населення перед бандами були вже випадки нападів банд на родини покликаних (с. Мацошин, волость Со-

бібор: забитий батько й брат покликаного Остапюка Миколи).

в. є, щоправда, ще несправджені відомости про те що покликаних українців до СС у Травниках — вживається до несення служби поза українськими теренами;

г. батьки покликаних мають слушний жаль, що їх синів не відпускається на жнива додому, бодай на кілька днів, як то обіцяно при поборі; не мають родини покликаних також і обіцяної помочі;

ґ. покликані не мають можливости задовольняти ані своїх національно-культурних, ані релігійних потреб через повну відсутність будь якої української преси й відповідних національно-культурних виховників; теж виховання, яке вони мають від своїх зверхників, бувших полонених большевицької армії, — є деморалізуючим і антирелігійним; покликаним не дається можливости ані співати своїх рідних українських пісень під час маршу, ані виявляти на зовні своїх релігійних потреб: висміюється ношення хрестиків на шиї й зневажається вивішені ікони;

д. нема також і обіцяних національних відзнак (тарч) на лівих рукавах.

Все це напевно не створює ані доброго настрою серед покликаних, ані довірря серед широких українських мас до свого проводу, який при поборі, на підставі запевнень німецької військової і цівільної влади, прилюдно подавав ріжного роду інформації, які тепер не здійснюю-ться чи розходяться з дійсністю.

Вищевисловлене відноситься до обіцянок і жалів.

Побажання є такі:

1. Щоби всі обіцянки, які подавалось до прилюдного відома, нарешті почали вже здійснюватись, бо в противному разі краще булоб їх зовсім не давати.

2. Щоби якнайскорше в старшинському й підстаршинському складі серед покликаних була відповідна кількість національно вироблених українських старшин і підстаршин, які мали б обов'язок вести національне й культурне виховання серед покликаних українців.

Щодо справ релігійної опіки серед покликаних, то ця опіка, на нашу думку, буде можливою й корисною тільки тоді, коли її попереджуватиме національне й культурне виховання, ведене

національно свідомими українськими старшинами й підстаршинами. Без цієї передмови, при теперішньому стані, коли виховниками покликаних українців є бувші полонені з большевицької армії, які самі мають антинаціональне й антирелігійне наставлення — справу релігійного виховання буде вести дуже трудно.

Число покликаних до СС в Травниках з Холмського й Грубешівського повітів виносить десь біля 1.200 душ.

Слава Україні!

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 26/33.

Звіт ОУН про антиукраїнські виступи польських боївок на Холмщині під час гітлерівської окупації

Вересень 1943 р.

"ХОЛМЩИНА"
(вересень 1943 р.)

1. Томашівщина.

У цілому терені Холмщини занотовано ряд виступів польських боївок, спрямованих проти українського населення, головно проти інтелігентного і провідного активу села. 1.IX.43 р. розстріляно вночі в помешканні дир. ОСУК в Томашові Івана Сосенка і двох його співмешканців — братів Олександра і Сергія Бречко — працівників ОСУК. Акт виконано вночі год. 11.30, стріляючи через вікна і двері. Тому, що публична польська опінія осуджувала цей вчинок польської організації (головно старше громадянство), бо до обох братів Бречко ніхто не мав закидів ніяких, можна було почути такі голоси зі сторони польських кіл: "Це відплата за звірські знущання на Волині, а також: "Ми не розбираємо, чи хтось винен, чи ні, а зараз він займає якийсь пост в сус. укр. житті, то мусить бути знищений". Як підтвердження цієї фрази, що так воно є, начальник дир. ОСУК і 4-ри службовців ОСУК дістали письменні і усні погрози, щоб опустили Томашів, бо їх чекає така сама доля, що Сосенка. Це йде на знищення ОСУК. Рівночасно влада зі своєї сторони робить дирекції ОСУК утрудження в праці. Не дає на час товарів премєвих, не дає пунктів, грошей за збіжжя, а також дала зарядження "Дорф-

фірерам" — нім. фольксдойчерам по селам, щоб свій контингент збіжжя доставляли до Пол. гуртівні, а не до ОСУК. А українських сіл довкола Томашева нема, бо вже виселені.

З Томашева пункт випадовий поль. орг. перенісся до Ляшева і там вже від давнього часу грасує. Від 10.IX. почавши, відбулося кілька актів: 10.IX. застрілено в лісі біля с. Черлено кравця Ковальчука, 12.IX. в млині біля Жуличі управителя млина Качковського, 18.IX сторожа УДК в Тишівцях, 23.IX — працівника УДК в Тишівцях — Трохимовича.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 3.

Звіт заступника представника УЦК Володимира Левицького про поїздку по Люблинщині в листопаді 1943 року

25 листопада 1943 року

Представництво УЦК Люблин Люблин, дня 25.XI.1943

Звіт праці
за місяць листопад 1943 року.

Заступник Представника відбув у цьому місяці наступні провірні поїздки

до низових клітин нашого терену:

1. В днях 8 і 9 ц. м. до Холма,
2. -"- -"- 10 ц. м. до Лукова-Радиня,
3. -"- -"- 11 ц. м. до Білої Підляшської
4. -"- -"- 13 ц. м. до Замістя, Томашева,
5. -"- -"- 14-15 ц. м. до Грубешова,
6. -"- -"- 21—22 ц. м. до Красностава.

Положення на терені інших низових клітин є наступне:

I. Білгорай—Тарногород:

Доведені до розпуки нападами польських виселенців, що повтікали до лісів і, потворивши лісові банди, знищили майже зовсім останки рухомого майна наших населенців, — наше селяни, поселені в цьому повіті не видержали на нових стійках і масово покинули свої оселі. Одні подалися самовільно швидше назад до Грубешівського повіту, звідкіля їх сюди привезено, другі осталися до кінця цеї личної трагедії на те, щоби зовсім

обрабованими, босими і обдертими втікти перед загрозою смерти. Цих біля 800 родин, що втікли босі і обдерті до Томашева, перевезено по довгих трудах і всяких заходах всіх урядах, почавши від ляндвітра в Томашеві, через крайсгауптманів в Замісті і Грубешові, а скінчивши на всіх деструктових чинників аж до самого губернатора включно, — до Грубешівщини і намічено в південних волостях, звідкілля втікли поляки передше. Такі села, як Александрів і Лукова, що лежать зовсім серед лісів, мали понад 300 наших населених родин. Німецька жандармерія й наша поліція, разом числом 86 люда, були заслабі для оборони населенців. Вкінці обі станиці були стягнені з Александрова, а населенці осталися на власну розпуку. Що тут діялося — це переходить всяке розуміння людської гідности. Грабежі майна по хатах, останньої худоби і коней — це були речі вже для нещасних населенців звичні, байдужі. Але бандити знущалися в жахливий спосіб з жінками і дівчатами населенців, яких насилувано в білий день, кожну кількома ляцькими звірами. Цеї недолі не поминули навіть дівчата — діти у віці 12—14 років! Багато дівчат забирали бандити до лісів на кілька ночей, звідкіля вертали вони напівживими!

В Томашеві мав я нагоду балакати з цими жертвами, які під вражінням страшних переживань — звірських насилувань ляцької сволочі — дивилися лише страшними очима вперед себе в невідоме, бажаючи негайно втікати якнайдальше від страшних місць вчорашніх лячних переживань! Коли ти глядів в опущений переляканий зір цих нещасних жертов, коли бачив ти засохлі сльози на їх лиці, а нерви обличчя дрожали, мов у лихорадці, то відразу читав ти розпуку цих розбитих душ здорової, чесної української селянки, що стала жертвою ляцького звіра-насильника.

Це все діялося тоді, коли делегації цих селян приходили до УДК у Замісті і до нас. З цими людьми, що продиралися лісами перед бандитами до нас, шукаючи поради-рятунку, ходили ми всі до всіх урядів в Замісті і Люблині. Всюди нам було сказано отверто, виразно й остаточно: люде мусять остатися на місцях! Ще останній раз в дні 29.10.1943 року було мені сказано в дістрікті через дра Гассе, начальника Абтайлюнг

Інкере Фервальтунг, що на нараді з паном Амтсшефом і паном Губернатором вирішено, щоби люде осталися на місцях, а не покидали цих сіл! Їм мала би бути пізніше забезпечена опіка через поліцію. Однак переміг здоровий інстинт самозбереження нашого селянина і він ратувався втечею в останню секунду, бо ляцькі боївки дали ультімат виселення наших населенців найдалі до 1 листопада ц.р.

За цими двома селами, цебто Александровом і Луковою, в якій згинуло наших вісім поліцистів з війтом громади, покинули свої оселі населенці других сіл Тарногородщини, прямуючи в Грубешівщину. Одним словом, ціла переселенча акція провалилася вповні, позникали всі "Арбайтсштаби", їх першуни, як др. Стангліца, виїхали геть, а наш селянин заплатив важко за ці "плякування".

Коли порахували всі наші жертви, ц. є. наших замордованих передовиків Холмщини і Підляшшя числом понад 400 душ, — що впали виключно внаслідок першого і другого переселення в р.1942/43, тоді знаємо докладну ціну цих досвідів, переводжуваних не по нашому плянові.

Тепер на терені Тарногородщини троха успокоїлося, бо польські виселенці повернули на свої попередні господарства й ослабили силу лісових банд. Були спорадичні випадки спроби польських розгуканих атакувати наших давніх господарів в деяких селах Тарногородщини, але це спинила наша поліція, яка тепер дуже добре вишколилася в боротьбі з бандами і дає собі знаменито раду з ними. Де є наша поліція, там ще й осталися наші населенці.

Справа самоохорони населення та узброєння його застрягла на мертвій точці через якісь зміни в наставленні влади до цього так для нас важливого питання. При кожній нагоді порушуємо цю справу, але влада якось виминаючо тепер її промовчує.

Контингенти зложило наше населення вповні, навіть по населених селах, хоч після цього довелося нашим населенцям опустити свої оселі. Переважно наші селяне заробили землю в цих селах, вимолотили збіжжя, поробили всі осінні господарські роботи, і... забралося, втікаючи звідсіля на Грубешівщину.

Школи.

Зі середніх шкіл істнують в Тарногороді: 1. Торговельна Школа, 2. Господарська Школа.

До Торговельної Школи було на початку року на підставі дозволу попереднього прийнято 75 учнів до двох відділів. В жовтні прийшло зарядження Дістрікту зредукувати число дітей на один відділ числом 45 учнів. Це зарядження вдарило сильно і несподівано по дітях, що лишилися без школи. На мою інтервенцію в Дістрікті сказав референт Верліх, що це є остаточне зарядження з Кракова, і лише він може його змінити.

Тепер із-за пануючого тифу навчання в школах не відбувається.

Вселюдні школи Тарногородщини майже загалом нечинні через брак учителів. Одні повтікали давніше перед небезпекою бандитських нападів і мордів, а другі скористали з письма Відділу Шкільництва УЦК до Головного Відділу Шкільництва в Кракові, який доручив Крайсшульратам через Дістріктовий Відділ Шкільництва у Люблині — звільняти учителів, якщо Крайсшульрат уважає його позицію загроженою.

Блищих даних про працю УДК Тарногород важко зібрати, бо цей Комітет мало з Представництвом в Люблині контактується. За всіма порадами та з жалями звертається він просто до Львова. Це єдиний Комітет нашого терену праці, який уважається вповні автохтонним. Його співпраця з місцевим дуже гарно зорганізованим Союзом Кооператив майже не істнує! Директор Союзу інж. Дармохвал оповідав цікаві речі про "вождівські" химери Голови УДК. УДК Тарногород дістав на переселенчу акцію від Представництва УЦК суму 20.000 зл., а від УЦК вирост також 20.000 зл, разом 40.000 зл. З видачі цих грошей ще не вичислився.

Супроти повороту населенців до Грубешівщини УДК-Тарногород не буде мати вже більше турбот і коштів, зв'язаних з переселенчою акцією.

II. Замістя:

В дні 11 ц.м. був я на засіданні проводу УДК, який тепер переорганізовувався наступно:

голова — мгр. Дм. Кость,
м. голова — інж. Олег Щурин,
орг. реф. — Микола Малиха,

госп. реф. — адв. Кирило Щурин,
С.О реф. — Ірина Довбенко, учителька,
к. праці — іноп. Ол. Довбенко,
фін. реф. — голова УДК.

Його Делегатура в Чесанові в останніх часах дуже ослабла. На її терені було населено всего 55 родин, які провід Делегатури ще заздалегідь виселив назад в поворотку дорогу до Томашева. Були це перші втікачі з населення, які на доручення Делегатури повернули до Томашева, перебули там тиждень під голим небом і були відправлені в Грубешівщину.

Тепер Делегатура тратить працівників, які внаслідок єдиного нападу банди на містечко, і то без жертов з нашого боку, втікають з Чесанова. Дивне і незрозуміле явище, що Делегатура не зуміла зорганізувати оборони чисто українських сіл Галичини, як Любінець Великий і Малий та сусідних, куди бандити зайшли на пробу і спалили кілька хатів. Коли селяни побачили, що треба самим боронитися, кинулися на бандитів, кількох побили і їх відігнали. Скаржуться селяне Чесанівшини, що провід Делегатури попав у паніку, не дає ніяких вказівок своїм селам, а навпаки, ширить паніку! Безумовно, що польська поліція не дописує, але це все не може бути причиною до паніки, бо ж інші наші повіти, мимо великих жертов, не піддалися польському теророві і перебули вже найприкріший час.

В кількох наших меморіялах до Дістрікту домагалися ми заведення нашої поліції на цьому терені, а також самоохорони, але все це скінчилося на обіцянках.

Друга Делегатура в Тишівцях була перенесена до Лащева, а це через морди наших передових працівників. Там прийшов постерунок нашої поліції, який повнить службу разом з двома польськими поліцистами. Це перший випадок такої "вспулпраци" по зарядженні згори.

Обі волості Замостейського повіту, ц. є. Тишівці і Лащів, відгороджені тепер від Замістя й наших сіл валом німецьких населенців. Обі волості гравітують під кожним оглядом до Грубешова. В справі їх прилучення до Грубешівського повіту внесли ми вже кілька разів прохання до Дістрікту, але досі справа ще оостаточно не полагоджена. Ходять вістки, що незабаром ста-

неться прилучення, але поки що терени обох волостей, з переважним нашим населенням стали місцем перебування польських банд, які, будучи безличними та очайдухами, тероризують наших людей. По приході нашої поліції відносини дещо покращали, але наші люде тут затуркані, залякані, неспроміжні на самооборону, макуни, що хотіли б тихо сидіти та споживати насушний хлібець. Замітне явище, що на цьому терені поляки виконують морди одинцем, не боячися нашого відруху.

Надавно вийшло наяв, що польська поліція в Тишівцях брала участь в нападах на наших людей, звичайно, що перебрана в цивільне.

Громадська праця тут покищо неможлива, доки не прийде прилучення до Грубешова та назначення нашої поліції.

Третя Делегатура в Томашеві, мимо численних мордів провідних наших людей, держиться завдяки її голові свящ., деканові Теодозієві Майвійчукові. Вправді внаслідок нападів банд громадська праця неможлива, але голова не попадає в паніку і веде маленьку, щоденну, а так корисну працю для рятування наших нещасних переселенців. Через Томашів переходить уся маса поворотців-переселенців, яких Делегатура спрямовує на Грубешівщину. Всю цю працю виконує майже виключно сам голова Делегатури.

В селах під Томашовом (але наших) перебуває ще досі 247 наших родин, що ще при "закінченні офіційного переселення" наприкінці липня були стягнені назад з лісових сіл, як Кособуди, Юзефів, Станіславув і інші.

Там мали ці наші селяни творити живий мур охорони новонаселеного Замостейського району проти польських лісових банд і грабіжників. За ці села зведено кілька разів гостру полеміку з СС-Арбайтсштабом, якому доказувано, що ці заходи не вдадуться. Але всі наші переконання були безуспішні. Щойно жорстока дійсність і важкі переживання наших населенців доказали, що слушність була за нами, але це все було запізно. Ці поворотці були вже безліч разів темою наших переговорів з урядами, але різні наші проекти, про що подавалося в наших попередніх звітах, не були виконані. Накінець, наприкінці жовтня ц. р. виринув урядовий проект забрати цих людей до

Грубешівщини, однак його виконанню перешкодила поворотна мандрівка наших населенців з Тарногородщини, передівсім з сіл Александрів і Лукової, про що була згадка при Тарногороді.

На днях пригадав я в Дістрікті цю справу, а нині було мені сказано, що будуть там радити, що з цими людьми зробити,

Цікаво буде тепер перенестися на терен німецького населення в Замостейському повіті, що там діється.

В першу чергу треба ствердити, що ми втратили найкращі села західних наших окраїн. Були це села національно свідомі, матеріяльно дуже добре вивіновані. Звичайно, що німці не лакомилися на лихі піскові землі поляків, але "заміняли" нам польські "пяски" на наші урожайні ниви. Була це заміна — шило за мотовило — бо наші селяне стратили все, докладно сказавши. Поляки повернули до своїх осель силою, за допомогою власного оружжя, а наші дядьки осталися з порожніми руками, обдерті, босі, насилувані, зневірені, повні злоби і прокльонів для тих, що їх так вилагодили! В цих селах осталися прекрасні, муровані церкви, Народні Доми, Кооперативи, гарні господарські будинки, повні живого і мертвого інвентаря.

На їх місце прийшли "фольксдойчери", що говорять між собою по-сербськи і хорватськи, мадярськи, румунськи і ... польськи. Все це не хлібороби, а годівельники худоби, торгівці нею, фризієри, посередники різних трансакцій та різні ремісники-самоуки. Це народ, що немає ніякого замилування до господарювання. Дістаючи німецькі картки, продають їх по паскарських цінах по містах, а самі промишляють різними способами. Багато їх вже позникало і їх ловлять. Навіть зібрати грубове збіжжя з поля не було в них охоти. Жнива переводилися тут щойно в початках... вересня!!! Все збіжжя давно було вже висипалося на живи. Сотні тисяч соткарів пречудної пшениці, грубого, цього року дорідливого жита, вівса й ячменю пропало на полі! Про такі речі, як гречка, просо, конополі й інше навіть не згадується, бо це все зовсім пропало на пні. Збіжжя, точніше солому, чорну, ломану від перестигнення і дощів, зібрано у великі скирти, що стоять сьогодні по полях з порозбиваними верхами! Багато цих скиртів спалили польські банди, вбиваючи також німців. Селами, що в них осіло по 30—45 родин, де було передше 180 наших родин,

рядить дорффюрер, повний пан ситуації. Інтереси цвітуть тепер вповні. Поляки оставилися по тих селах, яких поля призначені на управу цукрового буряка і інших лятифундій СС, як робітники. Нашим вступ заборонений, хіба, що перепишеться "на польське". Часто-густо трапляється, що українська мужицька душа не витримує туги-розпуки за рідною нивкою і вертає потайки до б. своєї опущеної розбитої хатини, поживе в ній, доки його не викриють і не викинуть поза село. Оповідають наші виселенці прецікаві історії про "новочасне господарювання" на цих полях, як то заїхали жниварки і стинали все, що попало на вузьких хлопських нивах, — як лежало збіжжя пологом по кілька тижнів, аж позеленіло від дощу і сонця, — як молотили колоністи ніччю кіньми крадене збіжжя перед дорффюрером, попившися самогоном, і т. д., і т. д. Пропозицію наших попередніх селян-власників, що вони можуть зібрати збіжжя на сніп, відкинено. Наш селянин не міг був дивитися на цю руїну готового хлібця, зрошеного його мужицьким потом, що цього року так рясно зародив.

Коли все це представлялося вище, там здвигали лише раменами.

На терені Замостейського повіту знищені або зрабовані майже всі кооперативи наші.

Школи майже нігде не існують. Були три сьомиклясові, а саме в Томашеві, Тишівцях і Лащеві, але через утечу учителів, як в Тарногородщині, вони зачинені. Я дав доручення для УДК Замістя створити в самому Замісті бодай 5, 6 і 7 кляси з дітей цих шкіл, щоб повіт мав на майбутнє молодий нарибок, але УДК стягається з цим. Завтра гряде страшна катастрофа анальфабетизму в цьому повіті, бо він майже немає селянських дітей в середніх школах нашого терену.

Делегатура Томашів дістала від Представництва 30.000 зл. для переселенців.

Грошей на допомогу переселенцям дістало Замістя від УЦК впрост 20.000 зл, а від Представництва 40.000 зл, разом 60.000 зл., з яких ще не вирахувався УДК.

Взагалі з цим вирахуванням має Представництво завсігди багато клопоту з боку Дістрікту, який вимагав вперед предложен-

ня важних квітів за передше видані через даний УДК гроші і від цього робить залежним нову свою згоду на призначення дальших грошей. Комітети самі собі шкодять, бо не вираховуються в час з виданих грошей, треба кілька разів до них звертатися, грозити, вкінці отримувати видачу грошей. Так діється також з допомогою з Дістрікту, де Комітети по кілька місяців не присилають квітів, хоч одержану грошову суму давно розходували. Ця байдужість Комітетів є причиною, що сьогодня Дістрікт вимагає обережнішої господарки грішми, призначеними для переселенців. Ними може Представництво розпоряжати лише за дозволом Підвідділу Вефелькерунг унд Фюрзорге.

Контингенти віддали наші невиселені села вповні.

За це пропало багацько контингентів на теренах нещасного переселення.

Кооперативи на цьому терені майже зовсім знищені, одні через виселення українських сіл, а другі через польські рабунки.

Вбитих наших передових і звичайних людей має Замостейський повіт за рік 1942/43 разом: 50.

III. Грубешів:

На терені цього повіту зачалася в м. р. переселенча акція і тут впало найбільше наших людей, бо разом 205. Відрадне однак явище, що тут наші люди завзято боронилися перед нападами ляцьких опричників і більше число їх було при обороні унешкідливлених. Це стало причиною, що польський грубешівський комітет видав свою підозву "до опамєнтаня своїх родакуф". Тепер на терені повіту троха успокоїлося, бо німецькі суди поліційні засудили в кожному місті Дістрікту по кільканадцять молодих поляків-членів тайної організації на смерть. З цього числа звичайно по 5—10 засудів виконано, а прочих затримано в арештах як закладників на випадок, коли повториться якийсь акт саботажу. Тоді цих розстріляють. Це мало свій успіх, бо в останньому часі пильно зменшилися морди і напади польських банд. Звичайно, що на цей місяць лагодилися поляки вже віддавна, сподіваючися приходу большевиків, які мали б дійти лише до бувших польських границь з року 1939.

Грубешівський повіт — це найкращий терен праці нашої області. Це тому що провід Комітету відразу поставив громадсь-

ку працю на належну, широку, добре фундовану підвалину. Чи взяти тут фінанси УДК, чи шкільництво або іншу будь-яку ділянку, — всюди видно вмілу, тверду, наперед сягаючу руку проводу УДК. Коли б так працював УДК-Холм, який має для цього належні умовини, тоді б наш терен праці багато сильнішим був. Однак Грубешівщині грозить велика небезпека, бо влада задумує розв'язати самооборону, яка досі дуже багато боронили наших людей. Причиною цього мала би бути невластива поведінка деяких членів самооборони, що перебрали мірку. Тимчасом корінь лиха криється деінде. Поляки прирікають владі все: лад і порядок, щоби лише позбутися української самоохорони. Після цього евентуального розв'язання, про що пішов уже внесок від Крайсгауптмана до Люблина, поляки розпічнуть наступ на нашу поліцію, яка є їм сіллю в очах. Коли б не наша поліція, тоді б ляцька банда була справила нашим селам дуже криваву різню.

У відомих стрілецьких лясах Грубешівщини громадяться польські банди і там переходять вони військовий вишкіл. Вони видають свої відозви, в яких признають українцям всемилостиво Україну, але ніколи на "кресах всходніх".

На терен Грубешівщини перейшли тепер нещасні наші переселенці з Тарногородщини, Томашівщини й інші, які втратили свої наділи перед польськими нападами.

Сюди мусять перейти також ті родини, тепер числом 247, тимчасом приміщені в українських селах під Томашевом. Саме для охорони цих порабованих нещасливців треба сильної поліційної служби та самоохорони.

На допомогу переселенцям дістав УДК Грубешів від УЦК впрост 14.594.80 зл, а від Представництва 60.000 зл. Цих грошей Комітет ще не розходував.

Господарка УДК прикладна. Бурса має вивінування та власний живий інвентар, як свині, кури, коні.

Школи середні, а це: Учительська Семинарія,
Семинарія Садівничок,
Торговельна Школа,
Кравецька Школа,
мають переповнення учнів, які в останньому часі масово пхаються до науки.

Зате вселюдне шкільництво не допомагає, особливо від появи зарядження Головного Відділу Шкільництва, спонуканого письмом Відділу Шкільництва УЦК, про звільнення народніх учителів по думці й осуді крайсшульрата. Тому, що грубешівський радник не дуже симпатизує з нашим шкільництвом, бо це бувший польський учитель, відпускає він кожного учителя, що з'явиться в нього, поминаючи навіть нашого інспектора, який є тут безрадний. Цікаве явище, що я як Шкільний Референт Представництва довідався про це письмо Відділу Шкільництва УЦК щойно по д в о х м і с я ц я х! Невідрадне явище на нашому терені, що наші Кооперативні Союзи дають малі пожертви на цілі Комітетів. Вправді в останніх місяцях число знищених польськими бандами наших Кооператив сягає біля 200 на зрабовану квоту біля 1.000.000 зл. (сам Грубешівський "Пробоєм" стратив цею дорогою 75.000 зл.), але були часи, а в Холмському Союзі ще й тепер вони світлі, коли Союзи могли дати грубі тисячі, вмілою рукою, на кошти Комітетів. До Грубешова вдалося мені захопити і післати доброго лікаря Дм. Волошина. Приїхав він з Україно-слава і став шкільним лікарем, бо досі це місце займала полька.

УДК Грубешів має великі видатки на стипендії для дітей. Тепер прийшли ще зобов'язання на утримання дітей переселенців по бурсах в Грубешеві і поза нам.

Тут подаю кілька "квіток" польського "рицарського духа", що мали місце на терені Грубешівщини.

Пан дзєдзіц з Войславич Антоні Глязер різав собі худобу, свині, продавав м'ясо на пасок, а робив до німців доноси на злодіїв... українських селян. Німці робили навіть карні експедиції та побивали невинних наших селян, а польський рицаж сміявся в кулак з одних і других! Аж, нарешті, самі селяне підстерегли, куди пан злодій возив це м'ясо і донесли до УДК, який передав справу до СД.

Пан начальнік стації Тучани польські народови оборонця зібрав банду і нападав на селян. Коли напав на ... польську учительку, зробила вона донесення до нашої поліції, що зловила цього обивателя.

В Сокалі зловили банду, зложену з урядників (польської) кримінальної поліції, яка ходила рабувати на терені Грубешівщини.

Комісар Крайсгеноссеншафту (польського) пан Стайнвег робив зібрання, на якому остеріг усіх польських урядовців, що на днях буде ревізія по домах, але вони не мають чого боятися і втікати. Ревізію робитимуть: німецька жандармерія й українська поліція. Звичайно, що ця пересторога німецького урядника, що стоїть під польським впливом, перекреслила всі заходи служби безпеки, яка при ревізії ...нічого не найшла.

Польські втікачі з Волиня переходять більше разів Буг, носять звідтіля сюди оружжя, яке тут продають за добрі гроші. Так в селі Дубенка наша поліція найшла в підвалі уходзьци, і то нещенсьлівего, заменчонего гайдамакамі, — три кріси, з яких один самочинно вистрілив й убив одного мазура.

В Колонії Порай наша поліція застукала банду в одній хаті, якої трьох членів застрілила. Як пізніше показалося, банда складалася з одного місцевого поляка, а трьох з Волиня. Так то терплять "бідні поляки" Волиня. Польські уходзьци переходять Буг, нападають на наші села за Бугом, рабують худобу і продають м'ясо на паску, навіть в Грубешові.

Відомо, що Грубешів потерпів сильно в рр. 1939—40, коли то на доноси поляків вивезено до Авшвіц біля 500 наших селян, по яких немає вістки.

Господарська ділянка повіту стоїть дуже добре. Наші села віддали всі контингенти. Наші війти дбають про УДК, який їх частіше збирає до себе. Коли УДК потребує чого-небудь, тоді кличе війта, що доставляє товар. Така співпраця спричиняється до скріплення нашого стану посідання в повіті. За це УДК помагає волостям в потребі різних інтервенцій тощо. Настрій серед селян байдужий до подій на сході, бо вони ще не зазнали большевицького гаразду. Коли фронт прейшов був на той бік Житоміра, селяни масово з'явилися в Грубешові, щоби викупити контингентові значки. Взагалі на теренах Дістрікту не було ніякої паніки у зв'язку з подіями на фронті. Це тому, що населення має тут щоденно до роботи з нападами польських банд, від яких часами приходиться скривати кожної ночі де інде, втікати з душею, або боронитися до крайности, — трупи тут на денному порядку, давніше лише наші, а тепер відрадніше, бо противних стало нагло чому-то дещо більше, — одним словом,

народ дивиться байдуже на всяку евентуальну зміну політичної ситуації.

За це дядьки дуже розчаровані й невдоволені з того, що їхніх синів, яких були забрали до вишколу у СС-Вахефербанд для оборони цих земель перед бандитами, забрано біля 120 до Італії.

Таке саме невдоволення стрічав я на терені Холмського повіту.

Цих наших хлопців, яких Голова УДК Тарногород на власну руку, без нашого відома, віддав до СС-Поліцайрегімент 32 Радинь, вислано згідно слів їхніх батьків до Норвегії. Селяне з цього незадоволені та складають тепер вину на наші Комітети.

Частина холмських хлопців осталася в Холмі, де дня 3 ц.м. відбулося святочне посвячення Українського Вояцького Дому в приявності Голови УДК, який виголосив до хлопців палку промову.

Вже саме перебування цих наших хлопців у Холмі залякує поляків, і тому вони на терені Холмського повіту в останньому часі поводяться спокійно. З праці Грубешівського УДК треба бути вповні задоволеним, ба навіть цей УДК треба ставити другим за приклад успішної громадської праці.

IV. Холм:

Комітет, що міг би передувати в нашому терені праці. Однак так не є. Причиною цього, на мою думку, було невластиве поставлення цілої будови організованого життя в терені від самих початків. Вся праця зводилася до зовнішніх виявів у формі свят, звітувань про успіхи тощо. Зате терен повіту майже не схоплений. Зв'язок з проводом слабий. Тепер він частинно оправдується небезпекою бандівських нападів, але все так не було. Коли зв'язок проводу з тереном був передше сильний, то він і тепер не переривається, як це видно в Грубешові, або в такому маленькому чисельно УДК Красностав.

Сам Комітет Холм має доволі працівників, але висліди їх праці мінімальні. Комітет потребує обовязково реорганізації й то у скорому часі.

Фінансова ділянка УДК зовсім не допомагає. Це діється в той час, коли маємо свойого чоловіка п. Крамаренка у проводі Со-

юзу Волостей. Замість поглиблення громадської праці, бачимо тут нездорові почини взаїмних гнівів, бойкотування, сторонічення один від одного, діяння на власну руку без координації громадської праці всіми нашими установами столиці Холмської Землі. Одним словом в столиці не є добре!

Нашої поліції ще не запроваджено, за виїмком місточка Володави і волості Вирики. Це на терені нашої Делегатури Володава. Вона нарікає на мачишине трактування її з боку УДК Холм. Це відноситься головно до харчевих приділів та поділу грошей допомоги з Дістрікту. Знову ж Голова Делегатури Володава о. Гр. Криштанович попав у великий конфлікт з Архиєпископом Іларіоном, який відібрав йому своє благословення бути головою Делегатури та засуспендував його у священодійствуванні. Про це доносив я вже до Організаційного Відділу УЦК, але звідтіля немає ніякого вирішення цеї неприємної справи. Коли Владика використає своє право жадати допомоги в усуненні Голови Делегатури при помочі влади, тоді для нас не буде це ані приємне, ані побажане. Про це я балакав вже з Архиєпископом, Головою УДК-Холм, співпрацівниками Делегатури Володава, Представником УЦК і чекаю вирішення.

В дні 7 ц. м. зложив я привіт Представництва на Академії з нагоди цього Владичення Архиєпископа Ілларіона. Наступного дня був я на авдієнції у Владики, про що докладно переповідав я Представникові дрові Голейкові. Стою на становищі, що для вияснення та скоординування праці треба зустрічі Провідника УЦК з Архиєпископом. В противному випадку справи візьмуть для нас небажаний оборот.

Владика виявив свою готовність повної співпраці з Представництвом УЦК та нашими низовими клітинами. Доказом цього є, що він радо дає благословлення своїм священикам для громадської праці.

Деяке незрозуміння думок Архиєпископа та його починів дається відчувати серед частини православних свіцьких, що мають свої давні погляди на організаційні справи православної церкви.

Мусимо вжити усіх заходів, щоби ці надщерблені відносини

скоро поправити, бо д е х т о думає їх по свойому використати.

Повіт ще немає нашої поліції, хоч УДК недавно довідався, що на повіт є визначений контингент 65 наших поліцаїв. Але десь вони по дорозі застрягли.

Взагалі є наставленням нашої поліції — справа "чомусь" не йде. Обіцяна поліцейська школа в Грубешові досі не відкрита, хоч був вже намічений її командант та мається належний вивінований будинок.

Холмський повіт має свою самоохорону числом 92 хлопців по волостях: Жмудь, Раколупи, Ганське, Ольхувець і Вирики. Але вони мають різнородні кріси, як сербські, болгарські і інші, для яких хлопці не можуть здобути на бандитах набоїв, бо вони не придатні. Самоохорона підлягає Крайсгауптманові, що ставиться до неї дуже позитивно, як також СД. Вся заковика буцімто в недостачі крісів та набоїв... Жандармерія, що має у свойому складі поважне число фольксдойчів, ставиться по-свойому до цеї справи. Здобуті кріси муситься віддавати до Люблина. Лихі язики говорять зле про торгівлю крісами.

Повіт має 14 українських війтів, 5 фольсдойчів, 2 поляків.

Одже, при належному поставленні справи можна би розгорнути успішну громадську працю. Але при нинішному ставленні провідних людей Холма це не дасться виконати.

Союз Кооператив під вмілим керуванням директора Лютого має мільйонові річні обороти. УДК твердить, що нічого не дістає від нього.

V. Б і л а П і д л я с ь к а:

Письмом ч. 2065 з дня 19 ц. м. повідомив я Організаційний Відділ УЦК про намічення нового проводу УДК в Білій Підляській, пересилаючи при цьому листу наміченого проводу для його затвердження.

Відвідав я Білу тому щойно в дні 11 ц. м., бо чекав на призначення потрібних учителів для Торговельної Школи. Знаючи, що з Галичини ніхто сюди не зголоситься, я вишукав учителів, що були на нашому терені. Мгр. Володимир Сори дався намовити, щоби покинути польську Торговельну Школу в Лукові, а Ірену Чировську за кількаразовою моєю інтервенцією згодився Дістрікт назначити помішною учителькою, бо семінарійної мату-

ри немає. В Білій перебуває тепер б. кандидат на інспектора учитель Осип Бурдяк, який далі останеться в Білій, бо повертати до Павлова, де він учив ще не важиться. Інспектором на Білу Підляську за моєю інтервенцією іменував Дістрікт управителя 7-клясової польської школи в Пулавах Володимира Голеця. В цей спосіб Біла, що осталася була без учителів, дістала тепер достаточне число учителів. Я доручив директорові Торговельної Школи, що цього року має 82 дітей, Ст. Йосипишинові — відчинити кляси 5, 6 і 7 вселюдної школи, щоби були кандидати з належною підготовкою до Торговельної Школи. Також запроектував я курси машинописання і стенографії, як також масажисток, бо є для цього відповідні сприяючі умовини. Біла має цього року повне число дітей у вселюдній школі, яку веде учителька зі сходу, припадком захоплена, Максимойко. Всіх дітей є 42. Бурса має 72 дітей. Харчі дають частинно родичі дітей, а решту треба доповнювати приділамим УЦК.

В повіті у шкільній ділянці панує непорядок, бо інспектор Яворський відійшов з початком шкільного року до Грубешова, а крайсшульрат помер. Наш інспектор щойно приїхав до Білої. Великий брак народніх учителів є в повіті, бо на 68 етапів є обсаджених лише 42.

Моя акція запрягти до учительської праці сільських інтелігентів, цебто священиків, їх дружин, різних урядовців тощо, не мала успіху на цьому терені, бо на цілу Люблинську область зголосилося 26 осіб. Це тоді, коли є 80 священиків з дружинами, дяками, доволі урядовців-емеритів й інших. Тут показалося наявно, що лекше писати про многострадальну Холмщину і Підляшшя, алярмувати всі наші осередки, давати ради і поради, як і що робити, як взяти першу ліпшу нашу легеньку змістом книжочку і ходити щоденно до школи, щоби рятувати наш майбутній доріст холмських і підляських сіл і містечок від марева анальфабетизму! — У мойому обіжникові зробив я провід села Холмщини і Підляшшя відповідальним за це перед майбутньою сторінкою нашої історії!

Сталі садки мають села Добринка і Хорощенка, з яких люде дуже задоволені. З браку садівничок годі було заложити більше садків, а вони у великій мірі заступили-би вселюдні школи.

УДК робить заходи для відкриття Сиротинця в селі Віскреничах, на що має вже дозвіл від крайсгауптмана, що ставиться дуже прихильно до нас. Біла Підляська, головно завдяки молодого Пастернака, теперішного місто-голови УДК, що вложив свою цілу душу в працю для своїх рідних Підляшан, єдина з окраїнних земель пішла за моїм покликом і вислала свої діти на всі сторони, щоби наздогонити прогавлене попередніх років, коли ніхто не думав про вишколення скоро місцевих працівників. Це було виразом крайної байдужості попередніх працівників на цих теренах, що не думали про своїх наступників. А коли в Галичині знову не стало большевиків, ці працівники позабиралися назад, часто-густо до не свойого фаху, оставляючи порожньо по собі. Тому тут народ дуже обурений на цих втікачів і більше не бажає їх бачити, хоч би було навіть найгірше.

Біла вислала цього шкільного року дітей до:

Учительська Семінарія Грубешів	—	17
Духовна Семінарія Холм	—	4
Технічна Школа Холм	—	4
Гімназія Холм	—	9
Торговельний Ліцей Ярослав	—	3
Учительська Семинарія Криниця	—	1
Різні школи Львів	—	4
Черниця	—	1
Стрий	—	3
Учительська Семинарія Самбір	—	1
Техніка Львів	—	1
Разом		48 дітей,

які за 4—5 років стануть до праці на свойому терені.

Побажано було би, щоби УЦК вишукав підляшан, які могли б стати помічними учителями, а перебувають тепер на праці в Галичині, і вислав їх назад до праці тут же.

З організаційних змін треба згадати зліквідування Делегатур в Кодні і Терасполі, які перетворено в пост відпоручників, бо там немає працівників, а теперішня ситуація не дозволяє поширити громадської праці.

Поляки дістали дня 20 вересня стару нашу церкву з року

1582, яка була їм відібрана з приходом німців. Це монументальна будова Підлясся, як Данилів Собор на Холмщині. Цей жест є подарком теперішнього губернатора для поляків! Владика Іларіон вніс належного протеста.

Цікаве і відрадне явище, що молодий учитель підляшанин Іван Денько, що кінчив Семинарію в Криниці, взявся в свойому селі Копитові до культ. осв. праці, даючи вистави і реферати. Робить це днем, а вечерами зникає перед ляцькими бандитами, але не уступає зі стійки! Селяне його дуже полюбили і стережуть перед нападами.

Сама Біла дає гарні виставки, для своїх та німців, що дуже радо їх бажають.

Також реферати інж. Пастернака і дир. Йосипишина мали добрі успіхи.

Із господарських справ слід згадати зложення нашими селами контингентів на 110%.

Збіжжя зародило цього року. Зате є великий недорід бараболь, що відіб'ється на годівлі худоби, бо й трав добрих немає тут. УДК нарікає, що "Р І Й" в Холмі не працює, не дбає про своїх членів, які не дістали цукру для бджіл, хоч поляки його одержали. Нарікають підляшане, що "Р І Й" знає лише вкладки стягати. УДК уфундувало стипендію ім. сен. Івана Пастернака для підляшан.

В останньому часі на терені Більського повіту зменшилися напади банд. Коли перед трьома місяцями Біла була в розпуці, що дальше робити, то тепер, йдучи за нашою порадою видержати переходовий навіть дуже прикрий час, стала сьогодні знову до активної праці на громадському полі. Воно не виключено, що завтра може впасти знову якесь лихо, але наші передовики Підляшшя осторожні і на все готові.

VI. Красностав:

Тихенько, без гомону, але день за днем, добрими порадами, інтервенціями, нарадами між селянами, цих далеко на захід в чужому морі висуненому повіті, що має лише українські острівці серед польського моря, — працює УДК Красностав під вмілим проводом буковинця — священика о. Івана Ткачука. Воно добре сталося, що УЦК рішився змінити свою першу постанову

про ліквідацію УДК-Красностав по відході попереднього голови, бо евентуальне його прилучення до УДК-Холм як Делегатури було би зовсім загамувало всяку працю її.

Безумовно, що годі мірити працю цього УДК мірилом Грубешова, але полишення тут нашого осередка для поради наших 5155 селян-українців, що тут збереглися перед наступом польської експанзії на наші землі, є конечне. Як герої тримається ця горстка наших людей. Треба було бачити їх представників на Відправі в дні 22 ц. м., на якій я був приявний, їх зацікавлення різними питаннями, бажанням почути від представника УЦК слова потіхи, розради, заохоти до видержання ще дальше аж до остаточної перемоги — щоби виробити собі образ цього скравку нашої землі, їх останніх могіканів-селян, і набрати переконання, що люде добре тримаються, без порівняння краще, як чисто українські (часом) околиці. Немає тут паніки, немає тут захлистування нашими успіхами, але є тут реальний підхід до всіх наших питань. Дім голови УДК є рівночасно з його енергійною та інтелігентною дружиною місцем сходин та нарад селян з проводом УДК. Все це без офіційщини, без позування, як воно буває в деяких УДК, але щиро й просто, а для селянина, що забіжить до чисто польського повітового міста Красностава, таке своє рідне місце потіхи і розради є джерелом цілющої водиці на спрагнену його українську душу.

На відправі були заступлені 14 сіл повіту, а саме: Стужиця, Крупе, Крупець, Жданне, Верховина, Березини, Застава, Чайки, Старе Село, Деревник, Боньча,Залісся, Ольшанка, Токари, Вілька Красничинська.

Докладний звіт про відправу перешле УДК до Організаційного Реферату УЦК. Звіт з цілорічної праці давав голова УДК. Заключалася вона, як я вище згадав, в порадах, інтервенціях, підмогах, відкритті 8 кухонь при наших школах тощо.

Вселюдних шкіл має повіт 9, з чого дві нечинні. Учителі, що осталися, тримаються добре мимо кількоразових грабежей та загроз смерти з боку польських банд, які тут воюють головно з німцями. На цьому місці мушу згадати, що по деяких наших повітах певна служба деяких наших провідних людей стягнула на них і інших передовиків польські боївки і банди.

Цього тут немає, бо провід УДК вміло вив'язується в ситуації.

Приявні учителі нарікали на слабке матеріальне вивінування і ждуть на допомогу, обіцяну з УОП, кудою переслано ще в жовтні список.

Як відпоручник Представництва порушив я різні питання та дав вичерпуючу відповідь на поставлені запити приявних селян.

На терені повіту маємо ще двох наших війтів, які також помагають УДК. На відправі рішили селяне виплачувати вкладки та складки впрост до УДК, щоби не наражувати жертводавців на переслідування з боку польських банд.

VII. Радинь:

Цей УДК найслабший зі всіх наших низових клітин. Щойно в останньому місяці дістав він одного замолодого працівника з Білої Підляської.

В часі мойого побуту в Білій Підляській застав я там листа Організаційного Відділу УЦК про приділення на працю в тамошньому УДК працівника О. Чуйка з Галича. Тому що він для Білої вже не потрібний, зробив я пропозицію до УЦК Львів, щоби його приділили для УДК в Радині. На нього там дуже чекають, бо згідно поручення п.в.о. Організаційного Референта УЦК дра Ценка має цей працівник надаватися до громадської праці. Фактично УДК в Радині тримається завдяки допомоги та амбіції голови, посадника міста Лукова Казимира Петроня-Петренка. Ця людина є першорядним фахівцем-посадником з довголітною практикою за бл. п. Польщі і вже три роки за німецької влади. З Лукова зробив він правдиве європейське чистоньке місточко, що має поважні свої фонди та добру господарку. Шкода лише, що цей великий вклад українця-посадника дістало чисто польське місто. Його можна б використати в Галичині, де нашими містами правлять переважно нові посадники-самоуки по старому фасону.

УДК Радинь поведе жвавіше свою працю, коли дістане сподіваного працівника.Наші люде не забувають за УДК і часто навідуються до нього в різних порадах, інтервенціях й інших справах.

VIII. Люблин:

Цей Комітет подає Вам докладні звіти своєї праці кожного місяця. Згадаю лише для заокруглення цілости складу наших низових клітин, що УДК Люблин має тепер багато праці з розділом і придбанням харчів для наших в'язнів у Майданку, на Замку і по інших таборах. Хоч як воно дивне, але УДК потребує також одного працівника, бо праці є подостатком. Але його годі найти поміж місцевих українців, які хотіли б, щоб для них краще хто інший готове приготовив і віддав. Звичайно, місцеві українці жонаті на польках, а ці гетери не дозволяють слабовільним русичам зайнятися громадською працею в Українському Комітеті.

УДК Люблин має щастя, що має доброго секретаря в особі С. Максимюка з Буковини.

Наприкінці замічую, що я вислав доручення до наших УДК терену, щоби на протязі місяця грудня відбули Відправи своїх клітин.

Один примірник цього доручення залучую тут.

.....

До цього звіту долучую Список замордованих Передових Працівників Холмщини і Підляшшя, убитих польськими терористичними організаціями і польськими бандами.

Слава УКРАЇНІ!

Др. Володимир Левицький
Заст. Представника УЦК.

Оригінал. Машинопис.
NAC: MG31. D203. Vol. 24/11.

Донесення керівників з'єднання більшовицьких партизанських загонів Федорова та Дружиніна начальнику УШПР Т. Строкачу про десантування з Москви на територію генеральної губернії групи для керівництва польським підпіллям

8 грудня 1943 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. № 10544

Поступила в шифротделение 9 декабря 1943 г. 13 час. 00 мин.
Расшифр. 9 декабря 15 час. 45 мин.
из д/с 401

Начальнику Украинского штаба партизанского движения
тов. СТРОКАЧ

По данным зам. командира польского соединения за Бугом Метока Ковалева и комиссара отряда этого соединения Письменного, несколько месяцев тому назад из Москвы выброшена группа 10 чел. рацией во главе Яком Яковсмен, якобы по линии Коминтерна, задачей руководства польскими партизанами, входящими в Гвардию Людовую, возглавляемую П.П.Р.

Просим проверить и подтвердить выброску этой группы, цели и задачи, так как по имеющимся данным группа занимает польскую националистическую линию. Группа находится Пинском соединении.

8.12.43 г. Федоров, Дружинин.
Расшифровал Шихман
Отп. 2 экз. Экз № 1 тов. СТРОКАЧ Подлежит возврату в
Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел. Украинский штаб
партизанского движения на
протяжении 6 дней
Начальник шифротделения підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1383. — Арк. 211.
На документі є помітка невідомого автора від 10 грудня 1943 року: "т. Мокрев, уточните расшифровку телеграммы. Запросить т. Судоплатова через НКГБ. Взять на контроль".

Повідомлення голови Українського Допомогового Комітету в Грубешові Т. Герасимчука до Українського Центрального комітету про нові жертви польського терору серед українського населення

28 грудня 1943 року

УКРАЇНСЬКИЙ Грубешів, дня 28. грудня 1943

ДОПОМОГОВИЙ КОМІТЕТ
на повіт Грубешів
у Грубешеві
Тел. 80.
Ч....." "/43
До Українського Центрального Комітету
Львів
Люблин
Краків.
В справі: донесення про дальший терор, грабунки та вбивства польських банд.

Дня 27.XI.1943 р. поляки з Долобичева вбили Михайла Кардаша хлопця з Кадлубиск, ур. 1923 р.

Дня 5.XII.1943 р. польські бандити з кол. Бурковичі забрали до ліса, а там вбили Петрука Осипа, ур. 1904 р. госп. в Турковичах.

Дня 7.XII.1943 р. пол. бандити вбили в лісі з Долобичева до Пісочного Василя Мірчука, літ 32, солтиса з Пісочного.

Дня 8.XII.1943 р. пол. банда вбила в цьому ж лісі Дацька Саропаку, літ 31, з Пісочного.

Дня 8.XII.1943 р. вмер в шпиталі у Грубешеві тяжко ранений 27.XI.43 в нападі пол. банди на Молодятичі Сидорук Антін, госп., 55 літ.

Дня 15.XII.1943 р. 7 год. вечором, пол.банда напала на село Малків та порабувала слідуючих українців:

а) Туза Філімона — забрали бурку, побили вікна та шукали за ним.

б) Гетьмана Гриця — забрали 1 свиню, віз, одежу всю.

в) Биця Петра — взяли коня — побили вікна.

г) Вихневича Гаврила — побили вікна, шукали за родиною, але нікого не було в хаті.

ґ) Кусого Гриця — забрали 2 коні й всю одежу.

д) Грищука Петра — забрали 1 свиню і багато білизни.

В інших господарів побили вікна, пограбували, людей у тих хатах не було.

Дня 16.XII.1943 р. пол. банда засіла в будинках пол. кольоністів в Мірчі й кол.Америка в числі біля 30—40 людей та на-

пали на авто ф-ми Величка з Варяжа, обстріляли його, пограбували людей та вбили укр. команданта поліції в Варяжі:

Павука Осипа, ур. 16.VIII.1919 р., в Бовшеві пов. Рогатин.

Дня 18.XII.1943 р. пол. банда напала на село Теребінь ограбила Кирепку Івана, забрала до ліса голову УОТ Юрчука Івана, зв'язала йому руки, коли він втікав, тяжко його ранили в плечі.

Дня 18.XII.1943 р. в с. Пісочнім пол. банда напала на господарство Миколи Щуцького, літ. 60, госп. пограбовано, а Миколу вбито, покійний був бувший солтис та свідомий українець. Це є банди з кол. Зарука та Малків.

Дня 19.XII.1943 р. о год. 21 напала пол. банда в числі 30—40 осіб на село Пересоловичі де відбувався дорічний празник, були там люде з околичних сіл. Бандити стріляли українців, поляків минали. Банда прийшла двома партіями з кол. Заборці та Богутичі. Це була збиранина кольоністів з Франкамьонкі та Гостинного (волость Вербковичі) Ґдешин, Трещани, Заборці провідники були з кол. Пересоловичі (вол. Молодятичі). По скінченню нападу банда знова розділилася на дві частині та пішла в сторону Богутич і Заборець. Звідтам розділилася та пішла до кол. Ґдешин, Гостинного та с. Трещани.

По дорозі лишили сліди з крови, мабуть, при нападі були забиті та ранені. На другий день померло з ран двох кольоністів в Гостинному. Селяни бачили, як на другий день по нападі кілька груп узброєних розходилося з кол. Гостинного на інші польські кольонії. В часі самого нападу банда розділилася на дві частині, одна стріляла до селян, друга пішла на кольонію та хотіла вбити мужа довір'я Івана Маковського, тому що його не піймала, спалила йому всю господарку та вбила батька. Бандити вбили 18 українців, 9 ранили:

1) Іван Маковський — літ 53
2) Василь Дубенка — господар — 60 літ
3) Гриць Беднарчук — господар — 45 -"-
4) Дмитро Корнелюк — -"- — 56 -"-
5) Михайло Корнелюк — -"- — 24 -"- син Дмитра
6) Теодосій Кравчук — -"- — 38 -"-
7) Софія Пьотровська — господиня — 28 літ
8) Іван Ординат — господар — 26 літ

9) Микола Ординат — -"- — 60 -"- батько Івана тяжко ранено, живе! (свідомий українець, син його в духовній академії).

10) Борис Назімов — інж. мірник — 49 літ ур. в Вільні, вол. урядова

11) Юрій Пантелейчук — урядник — 22 -"- в Молодятичах

12) Олександер Бочила — господар — 30 -"- з Конюх

13) Іван Сень — -"- — 55 -"-

14) Володимир Марухач — -"- — 36 -"- з Гостинного

15) Евгенія Марухач — господиня — 55 -"-

16) Хведір Вакула — гаєвий — 40 -"- з Горишева Руського

17) Андрій Чарнецький — службовик — 28 -"- з Волиня

18 і 19 ще не заподані, гості з чужих сіл.

Ранені:

1) Радь Осип — учитель з Пересолович (бандити кинули до його помешкання дві гранати).

2) Радь Марія — його дружина

3) Радь Роман — син його

4) Радь Теодор — його батько

5) Евген Малимон

6) Степан Лотиш (тяжко ранений)

7) Сергій Понагайба -"- з Рациборович

8) Осип Родзь — Волосний Делегат з Гостинного.

9) Іван Бачина — госп., літ 60, з Гор???

Дня 22.XII.1943 пол. банда в числі до 60 осіб забрала родину Романчуків з кол. Домброва, вол. Міняни до лісу о год. 10 рано там їх розібрали догола, казали положитися на снігові й тримали їх до 16 години. Коли вже мали їх стріляти, батько цієї родини Володимир Романчук втік хоча за ним стріляли. Між бандитами він пізнав слідуючих поляків зоколичних кольоній:

1. Сцібор Стефан — осадник на попівці в Масломичах

2. Дзябін — зять Тираса, кол. Домброва

3 і 4 двох синів Тираса, кол. Домброва (сам Тирас передвоєнний бандит)

5. Вінярскі — давніший солтис з Домброви

6. Ціпліньскі з кол. Метелин

7. 8. два брати Мацібули кол. Міняни

9. Ян Фліс кол. Домброва

10. 11. два брати Дац

12. Бурсак Петро з попівки Масломич осадник

13. 14. 15 поляки з кол. Тихобіж, яких Романчук по назвиську не знає. На другий день рано Романчук В. разом з укр. поліцистами з Черничного та з місцевими українцями знайшов в лісі побитих членів своєї родини:

1. Романчук Текля — жінка Володимира, коло 50 літ
2. Романчук Петро — син їх
3. Осемчук Катерина — дочка їх (вагітна)
4. Осемчук Володимир — зять їх.

Дня 24.XII.1943 р. ця сама банда посилена кольоністами з Мірча, Америки, Ласкова, Бурсука, Ґурки, Заброця напала на с. Модринь. Банда прийшла з масловецького ліса, спалила три господарства:

Хоми Олександра обору з інвентарем

Павлося Івана дім мешкальний

Кравчук Ксені хату. (Польські хати минали).

Вбили 16 українців:

1) Анатолія Малащука, ур. 1.V.1933
2) Олександра Барана — госп., ур. 1886 р.
3) Володимира Дениса — -"- ур. 27.XII.1903
4) Миколу Бучака — -"- ур. 1883 (Мячин)
5) Михайла Мельника — заст. солтиса, 1911 р.
6) Василя Романчука — коваль,челядник з Теребіня, літ 20
7) Евгена Вавринчука — -"- -"- з Метелина -"- 21
8) Петра Панюся — госп., ур. 1894 р.
9) Василя Петрука — -"- ур. 21/I.1876 р., Модринець
10) Олександра Шуфліту — -"- ур. 1912 р., в Мірчі
11) Хома Єфим — 48 літ
12) Пилип Гапон — госп., 52 літ
13) Василь Сивак — Баудінст, ур. 1924 р., Модринець
14) Михайло Гапон — ур. 1911 р., Модринь
15) -"- -"- — ур. 1905, син Дмитра і Теклі
16) Володислав Марциняк — госп., 45 літ

Тяжко ранено:

Малащук Надію — літ 40.

Банда мала між собою 12-літніх хлопців та підростків — по скінченім нападі банда пішла в напрямку кол. Ґурка та Америка, співали польські коляди.

Зазначуємо, що банд з інших теренів нема, є банди з місцевих кольоністів та інтелігенції, які повивозили свої жінки та діти за Вепр і Вислу, а самі прийшли на бандитизм. Власті повинні всіх виселити, або забрати до Німеччини на роботи. Провідники є в Грубешеві або по дворах.

Подаємо нижче польські кольонії та села, де переважно перебувають бандити, і звідки рекрутуються:

Волость Долобичів: кол. Зарука, с. Сікіринці, с. Кадлубиска.

Волость Крилів: кол. Малків, Крилів, Заблоцє, Ґурка, Смолигів, Ласків, Ольшинка.

Волость Телятин: Старе Село.

Волость Лащів: кол. Набріж, Клебаньщина.

Волость Потуржин: кол. Вишнів, Василів, Новосілки.

Волость Мяке: кол. Америка, Бурсук, Мяке, Липовець, Турковичі, Модринь.

Волость Міняни: кол. Домброва, Метелин, Міняни, Тихобіж.

Волость Вербковичі: кол. Гостинне, с. Маличі, кол. Теребінь.

Волость Молодятичі: кол. Ґдешин, Заборці, с. Трещани, кол. Пересоловичі.

Є напади на волость Грабовець, банди приходять з красноставського та холмського повіту. Треба додати, що в позісталих волостях нашого повіту рівнож рекрутуються банди з польських кольоністів і осадників. Перед святами було якийсь час тихо, а тепер, коли виїхали деякі німці на святочний урльоп, які могли в більшій мірі удержати порядок (напр., шеф С.Д. Грубешів Вальднер). Поляки, знаючи про це, зробили ці напади з думкою, що заки повертають ці, які можуть з ними розплатитися, мине довший час та це все буде неактуальне. Тепер фактично ніхто не робить жадної протекції.

Дня 25.XII.1943 р. о год. 20 пол. бандити забрали з хати укр. поліциста з Крилова Пилипчука Павла, ур. 1.V.1915 р. в Номів Дворі вол. Христинопіль.

Дня 16.XII.43 р. їхали два укр. солтиси на сесію до М'ячина, їх на дорозі постріляла польська банда:

1) Сенюк — солтис с. Свидник, літ 36

2) Сенюк — солтис с. Рогів -"- 43.

Дня 27.XII.1943 була банда на кол. Модринь та на шляху від польського села Янки, вол. Монятичі до Грубешева.

Слава Україні! Голова: Т. Герасимчук

(підпис)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 133. — Арк. 66—67 зв.

Довідка про мережу українських та польських народних шкіл на Краківщині в 1943/44 навчальному році

1 січня 1944 року

Статистика народного шкільництва Краківської области з початку шкільного року (осінь) 1943/1944 (взята від шк. влади области). В Краківській області в перших місяцях шкільного року 1943/1944 була 591 українська народна школа (публична), а, крім того, одна приватна СС Василіянок в Перемишлі. Всіх учителів у них було 947, а, крім того, 10 статових учителів релігії, 278 учителів релігії доходячих, 6 учительських сил в приватній школі в Перемишлі, а, крім того, там же 1 учитель вповні зайнятий там, а один доходячий.

У тих школах записаних було 68952 дітей, одначе фактично ходило до школи тільки 64109 дітей. Натомість усіх дітей, обов'язаних ходити до школи, було 75676.

Для порівняння подано також статистику польських народніх шкіл. Було їх в тому самому часі в Краківській області 2463 і 9 приватних. Учителів 6751, дітей записаних до шкіл 474797, а фактично ходило 440799, а зобов'язаних ходити до школи (школоповинних) було 487000. Крім того, у 9 приватних школах було 2167 дітей.

Статистику гімназій і семінарій в Криниці, Перемишлі та Грубешові подав я попереднього разу.

Краків, дня 1 січня 1944.

Непідписаний оригінал.

ЦДАВОВУ: Ф. 3959. — Оп. 3. — Спр. 24. — Арк. 6.

Доповідна записка керівників більшовицького партизанського з'єднання О. Федорова та В. Дружиніна начальнику УШПР Т. Строкачу про діяльність польського прокомуністичного підпілля та його збройних формувань на території Генеральної губернії 21 січня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. №___

СЕКРЕТАРЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО
КОМИТЕТА КП(б)У УКРАИНЫ
тов. ХРУЩЕВУ Н. С.

НАЧАЛЬНИКУ УКРАИНСКОГО ШТАБА
ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ
тов. СТРОКАЧ Т. А.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

о деятельности "ППР" и ее вооруженной силы "Гвардии Людовой", а также других польских политических партий и формирований, существующих за Бугом.

1. От целого ряда источников, которыми являются местные жители, а также бойцов и командиров побывавших за Бугом и главным образом от КОВАЛЕВА Федора Никитича, являющегося заместителем командира польского партизанского соединения под командованием некого МЕТЕКА и комиссара одного из отрядов этого же соединения ПИСЬМЕННОГО Якова Борисовича, приходивших к нам на связь по поручению своего командования, нам стало известно о существовании за Бугом ППР с центром в Варшаве и ее вооруженной силе "Гвардии Людовой", объединяющей польские партизанские соединения и резервные массы называемые выпадовцами, а также о существовании ряда других польских политических партий и вооруженных формирований среди польского населения.

На основании имеющихся у нас данных сообщаем Вам характеристики этих партий и их вооруженных формирований.

1. "ППР" — польская партия работнича, возникла в 1941 году на базе, якобы, выброшенной Коминтерном из Москвы группы товарищей в количестве 9 человек.

В основу создания "ППР" этой группой привлечены бывшие члены компартии Польши.

Кто именно находится в центре и руководит "ППР" — ни КОВАЛЕВ, ни ПИСЬМЕННЫЙ не знают, объясняя это строжайшей конспирацией.

По их заявлению — центр "ППР", существующий в Варшаве, якобы, поддерживает радиосвязь с Москвой. Осуществляет эту связь некий ФРАНЕК — руководитель ЦК ППР, настоящая его фамилия неизвестна. По сведениям указанных источников, ППР ведет борьбу против немецких оккупантов и ряда существующих на территории Польши реакционных партий, направляя свою борьбу на подготовку к созданию Советской Польши.

Через свою печать, издающуюся ЦК в Варшаве, ППР распространяет большое влияние на основную, беднейшую часть польского народа.

В массовых тиражах в Варшаве выходят следующие газеты: "Трибуна Вольности", "Трибуна Хлопьска", "Пшегланд Теюдня".

Характерной особенностью ППР является то, что в ее ряды (в качестве членов ППР), принимаются все, независимо от национальности, ведущие борьбу с немецко-фашистскими захватчиками, их вассальными союзниками и существующими реакциональными польскими полит. партиями и их вооруженными силами, стремящихся к созданию Советской Польши.

Структура подпольного построения ППР — строится следующим порядком:

Первичная группа (из трех человек), называется "комирка", "комирки" об'единяются весковым комитетом, затем идет гмынный, повитовий, окружной комитеты и ЦК.

Некоторые окружные комитеты, известные нам от КОВАЛЕВА и ПИСЬМЕННОГО, находятся в Яновском, Седлецком, Любартовском повитах. Секретарем Любортовского окружного комитета является ТКАЧУК Казимир, 27 лет, житель села Новая Ирлянтка в 4-х километрах от города Остров. Известный нам повитовий комитет находится в селе Выголево, Кривоверской гмины — в 12 километрах от города Парчев. Се-

кретарем этого комитета является АТЛАСЮК Владимир — украинец, якобы, из числа военнопленных, бежавших из лагерей.

Вооруженной силой ППР является "Гвардия Людовая". Состоит из полевых отрядов и соединений и так называемых "выпадовцев", являющихся резервами ППР и "Гвардии Людовой".

Полевые отряды, входящие в соединения, представляют из себя небольшие вооруженные группы, как правило, состоящие на 85—95% из бывших русских военнопленных. Эти группы, из которых складываются отряды, входящие в соединения, использовываются для ведения вооруженной борьбы с ранее указанным противником.

Резервные группы, называющиеся "выпадовцами", представляют из себя команды или же вооруженные гарнизоны, создающиеся, как правило, из польского населения, с оставлением их в населенных пунктах на нелегальном положении. "Выпадовцы" составляют крупный резерв "Гвардии Людовой". Так например, только по одному соединению МЕТЕКА по состоянию на июль 1943 г. этих резервов ("выпадовцев"), насчитывалось свыше 8 тысяч человек. Действительная цель создания гарнизонов "выпадовцев" ни КОВАЛЕВУ как зам командира соединения, ни ПИСЬМЕННОМУ как комиссару одного из отрядов этого соединения неизвестна.

Совершенно ясно и очевидно одно - это то, что гарнизоны "выпадовцев" с оружием в руках с начала их организации и по настоящее время отсиживаются в подполье.

Структура "Гвардии Людовой" представляет следующий порядок: соединения, батальоны или же отряды, роты, взвода, отделения.

Руководство всеми этими вооруженными единицами, через соединения, осуществляется Главным штабом "Гвардии Людовой", дислоцирующимся в Варшаве.

Главный штаб "Гвардии Людовой" выпускает в Варшаве следующую военную литературу: газеты "Гвардиста", "Волька Младых".

Известное нам соединение так называемых польских партизан, дислоцируется за Бугом в Любельско-Седлецких лесах. Командует соединением МЕТЕК.

По заявлению КОВАЛЕВА и ПИСЬМЕННОГО, командир

соединения МЕТЕК, через каждые 25 дней, посещает Главный штаб "Гвардии Людовой" и ЦК ППР в Варшаве.

2. "НД" (Народова демократия). Партия "НД" по сведениям тех же источников, существует с времен создания Польши ПИЛЬСУДСКОГО.

Эта партия ведет борьбу за создание самостоятельной великой Польши — "от моря, до моря".

Партией "НД", на территории, оккупированной немецко-фашистскими захватчиками, руководит центр, находящийся в Варшаве. Идейным руководителем ее является СОСУНКОВСКИЙ.

Этой партии, т. е. партии "НД" активно помогает из Лондана польское правительство. Самым популярным изданием партии "НД" является газета "Валька" издающаяся в Варшаве.

Эндековцы среди польского народа пользуются незначительным влиянием.

Основная масса ее сторонников — это интеллигенция, бывшее офицерство и слои средней буржуазии. На территории Люблинского воеводства эндековцы имеют из числа лояльной им среды свою вооруженную силу, так называемую "АК" (армия КРАЕВА).

Кадры этой армии пока находятся на нелегальном положении. Как исключение, иногда собираются группы "армии КРАЕВОЙ" и действуют против партизан "Гвардии Людовой".

"АК" никакой борьбы против немцев не ведет. Согласно изданного приказа Главным штабом "Армии Краевой" подпольные кадры ее призваны накоплять и сохранять свои силы. Эти подпольные кадры хорошо вооружены.

Каждый из тих, кто имеет какое-либо оружие, хранит его у себя и отвечает за него.

3. "ОЗОН" — (обоз об'єднання народового). "ОЗОН" до розгрома Польши немецким фашизмом была руководящей партией, созданная еще ПИЛЬСУДСКИМ. Сейчас центр "ОЗОН" находится в Варшаве. Кадры этой партии являются сторонниками ПИЛЬСУДСКОГО, ставящие своей задачей борьбу за восстановление бывшей довоенной Польши. Эти идеи они и пропагандируют среди Польского населения.

"ОЗОН", как и другие партии, имеют свою вооруженную силу под названием "Мечь и Плуг".

Существует эта вооруженная сила, входящая в "Мечь и Плуг" в виде отдельных вооруженных отрядов. Характерно, что эта партия является самой слабой и влияния на польский народ неимеет, а также поддержкой среди народа не пользуется. Партия "ОЗОН" и ее вооруженные силы, входящие в "Мечь и Плуг" ведут работу против СССР, действуя в тайном согласии с немцами, хотя высказываются также и против немцев.

Отсюда напрашивается вывод, что "ОЗОН" сообразуясь с обстановкой, заигривает с немцами с целью сохранения своих сил (кадров), для борьбы в первую очередь против большевиков, зная при этом, что немцы в конечном счете и без них будут разгромлены в этой войне.

Отряды "Мечь и Плуг" действуют в Яновских и Юзефовских лесах. Часто нападают на партизан.

Так напрмер, в августе с. г. они, напав на группу партизан из соединения МЕТЕКА, зверски уничтожили 26 человек, в октябре м-це с. г. ими же уничтожено в Любартовском повите 22 человека партизан соединения МЕТЕКА.

По заявлению КОВАЛЕВА и ПИСЬМЕННОГО, последнее время отряды "Мечь и Плуг", руководимые "ОЗОН", проводят свои действия совместно с вооруженными силами "Эндековцев" и к ним же присоединились многие вооруженные отряды других реакционных полит.партий и течений.

Все они объединены в "АК" (Армию Краевую), которой руководит польский генерал Андрей НЕЗНАННЫЙ (действительная ли это его фамилия и имя, неизвестно), живет в Варшаве комфортабельно, даже имеет в личном пользовании легковую автомашину.

4. "Странництво Людове" или как их в народе называют "Людовцы". Это крестьянская партия, ставящая своей задачей боротьбу за создание самостоятельной демократической Польши с равенством крестьян без помещиков. "Людовцы" отражая политику, в которой заинтересовано большинство польского крестьянства, пользуются большим влиянием в деревнях и поэтому партия "людовцев" является самой распространенной и сильной.

Центр "Людовцев" находится в Лондоне во главе этого центра находится НИКОЛАЙЧИК. Центр "Людовцев" издает свою газету "Пшезвальну до звиченства" (через борьбу к победе). Эта газета является наиболее популярной:

Партия "людовцев" также создала свои вооруженные отряды "БХ" — (батальоны хлопськи). Отряды еще слабые, местами начали действовать совместно с отрядами "Гвардии Людовой" против немцев.

Такие отряды по заявлению КОВАЛЕВА и ПИСЬМЕННОГО нам известны в Любартовском и Пудовском повитах.

Из Англии к отрядам "БХ" часто прибывают на связь люди и самолеты, которые выбрасывают много автоматического оружия и взрывчатки.

Например, в августе с. г. в район Пулаевского леса из самолетов, прибывших из Англии, были выброшены английские автоматы. В районе Варшавы в июне с. г. "БХ" было выброшено из самолета 500 килограммов взрыв. материалов. Инструкции, находившиеся в упаковках были написаны на польском и английском языках.

В связи с тем, что о характере других польских полит.партий располагаем незначительными материалами что и характеризовать не имеем возможности, поэтому прилагаем эти материалы к докладной записке для Вашего ознакомления с ними.

Для уточнения правдоподобности данных КОВАЛЕВА, ПИСЬМЕННОГО и ряда других источников о существовании перечисленных полит.партий и их вооруженных формирований, нами 2 декабря с.г. направлена агентурная группа в 5 человек в район дислокации отрядов соединения МЕТЕКА. Срок возвращения указанной агентуры 20 января 1944 года. О результатах сообщим подробно докладной запиской.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

1) Сведения полученные тов. МАКСИМОВЫМ — зам. командира развед. группы нашего соединения, от "Болек" Начальник пропаганды соединения МЕТЕКА.

2) Листовка "К населению Волыни" на польском языке с русским переводом, отобранная нами у МАКСА — бывшего командира одного из отрядов Соединения дяди Пети.

МАКС нами арестовывался по подозрению в проведении польской националистической деятельности. Фактами это подтверждается. МАКС, как заместитель генерал-майора тов. БЕГМЫ по польским вопросам, направлен нами в его распоряжение.

3) Письмо Федора, которым является упомянутый КОВАЛЕВ Федор — зам. командира соединения МЕТЕКА.

4) Записка ком-ра отряда им. Котовского т. ФРОЛОВА С. В.

5) Сведения, полученные нами от КОВАЛЕВА и ПИСЬМЕННОГО.

КОМАНДИР СОЕДИНЕНИЯ ПАРТИЗАНСКИХ ОТРЯДОВ, ДВАЖДЫ ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА ГЕНЕРАЛ-МАЙОР (ФЕДОРОВ)	КОМИССАР СОЕДИНЕНИЯ ПАРТИЗАНСКИХ ОТРЯДОВ ГЕРОЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА, ПОДПОЛКОВНИК (ДРУЖИНИН)
21 января 1944 года	Верно: підпис

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 212. — Арк. 28—38.

На документі в помітка: "В дело Польша" (підпис нерозбірливий).

Інформаційне повідомлення представництва Українського Центрального Комітету в Люблині про жертви польського терору в середовищі українського провідного громадянства Холмщини та Підляшшя в 1942—1943 роках 22 січня 1944 року

9.II.1944

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
ПРЕДСТАВНИЦТВО У ЛЮБЛИНІ

подає до загального відома, що на терені Люблинської Області на протязі років 1942 і 1943 впали від польської злочинної ворожої руки

— числом п' я т ь сотень —

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕДОВИКИ Холмщини і Підляшшя. Пам'ять цих борців вшануймо належно і гідно, а також відправою Служби Божої й Панахиди по всіх українських церквах.

Подаємо тут число поляглих в поодиноких повітах, а далі їх наймення.

I. Грубешів.....269
II. Холм.....58
III. Біла Підляська.....20
IV. Замістя.....60
V. Білгорай-Тарногород.....54
VI. Краснистав.....10
VII. Радинь.....5
VIII. Люблин.....24

Разом.....500

Люблин, дня 22 січня 1944 р. Б.

Представництво УЦК у Люблині.

I. Повіт Грубешів.

1) Микола Струтинський	Голова УДК	в	Грубешові	19.3.1943.			
2). Полк. Яків Войнаровський	референт УДК	в	-"-	1.3.	-"-		
3) Тимофій Стахурський	підреферент УДК	в	-"-	29.1.	-"-		
4) Михайло Новосад	муж. довір'я УДК	в	-"-	20.3.	-"-		
5) Йосиф Рупа	-"-	-"-	-"-	в	Старім Селі	7.2.1942.	
6) Петро Тимчук	-"-	-"-	-"-	в	Липовці	30.7.	-"-
7) Іван Шаварський	-"-	-"-	-"-	в	М'ягкім	30.7.	-"-
8) Трохим Костюк	-"-	-"-	-"-	в	Которові	2.4.1942.	
9) Павло Лагода	-"-	-"-	-"-	в	Маличах	23.6.	-"-
10) Володимир Захарів	-"-	-"-	-"-	-"-	-"-	30.9.	-"-
11) Захар Грицюк	-"-	-"-	-"-	-"-	Жуличах	29.5.	-"-
12) Гнат Залуський	-"-	-"-	-"-	-"-	Телятині	19.8.	-"-
13) Адам Микитюк	-"-	-"-	-"-	-"-	Стрільцях	29.1.	-"-
14) Микола Бігунець	-"-	-"-	-"-	-"-	Броніславці	2.3.	-"-
15) Іван Ковальчук	-"-	-"-	-"-	-"-	Мірчі	23.9.	-"-
16) Дмитро Ковальський	-"-	-"-	-"-	-"-	-"-	23.9.	-"-
17) Дмитро Курашко	-"-	-"-	-"-	-"-	Малкові	27.10.1943.	
18) Михайло Синишин	учитель	-"-	-"-	Мірчі	8.9.	-"-	
19) Марія Синишин	його дружина	-"-	-"-	-"-	-"-	-"-	
20) Сергій Молонець	учитель	-"-	Посадові	28.9.	-"-		
21) Еміліян Музичук	-"-	-"-	Василові	16.3.	-"-		
22) Василь Ортинецький	-"-	-"-	Богутичах	27.10.	-"-		
23) Володимир Струць	дир. школи	-"-	Теребіні	31.12.	-"-		

24) Сергій Захарчук священик -"- Наброжі 6.5. -"-
25) Іван Панчик -"- -"- Теребіні червень -"-
26) Павло Швайка -"- -"- Грабівці 28.10. -"-
27) Іванна Швайка дружина свящ. -"- -"- -"- -"- -"-
28) Євграф Ярош війт -"- Молодятичах 27.7. -"-
29) сотн. Франц Борис -"- -"- Потурбині 28.2. -"-
30) мог. Мирон Михович -"- -"- Уханях 31.1. -"-
31) Михайло Приступа -"- -"- Вербковичах 31.5. -"-
32) Омелян Васьків -"- -"- Белзі 2.10. -"-
33) Павло Низькошапка -"- -"- Грабівці 2.9. -"-
34) Кость Шелепіна солтис -"- Пасіках 30.3. -"-
35) Йосип Кісіль -"- -"- Жуличах 29.5. -"-
36) Андрий Міщанюк -"- -"- Бересті 20.7. -"-
37) Володимир Сенюк -"- -"- Грабівці 28.10. -"-
38) Мирон Кравчук -"- -"- Пригорилім 2.9. -"-
39) Василь Мірчук -"- -"- Пісочнім 7.12. -"-
40) Микола Шуцький -"- -"- -"- 18.12. -"-
41) Н. Сенюк -"- -"- Свиднику 16.12. -"-
42) Б. Сенюк -"- -"- Рогові -"- -"- -"-
43) Михайло Мельника заст. -"- -"- Модрині 24.12. -"-
44) Василь Юськів командант поліції -"- Мінянах 19.9. -"-
45) Нікіфор Іванчук -"- -"- -"- Телятині 27.3. -"-
46) Осип Павук -"- -"- -"- Варяжі 16.12. -"-
47) Володимир Хитреня С.С. вахман -"- Грабівці 19.11. -"-
48) Леонтій Козловський С.С. -"- -"- -"- 28.10. -"-
49) Осип Балабух -"- -"- -"- -"- -"- -"- -"-
50) Володимир Ільчук -"- -"- -"- -"- -"- -"- -"-
51) Павло Пилипчук поліцист -"- Крилові 25.12. -"-
52) Микола Олійник -"- -"- Мінянах 19.9. -"-
53) Йосип Метюк -"- -"- Телятині 27.5. -"-
54) Антін Арабчук -"- -"- Потуржині 28.2. -"-
55) Володимир Сивак -"- -"- Грабівці 2.9. -"-
56) Евгеній Прокіп -"- -"- Пулавах 20.9. -"-
57) Анатолій Козлюк -"- -"- Городлі 7.11. -"-
58) Василь Дзірба -"- -"- Грацівці 19.11. -"-
59) Степан Кріль начальник станції -"- Станях 29.10.1943.
60) Мирослав Пшедюрський уряд. волостів -"- Крилові 11.10. -"-

61) Василь Нагірний -"- -"- -"- Вербковичах 23.6. -"-
62) Ірина Бардага -"- -"- -"- Крилові 21.8. -"-
63) Володимир Домський -"- -"- -"- Молодятичах 27.10. -"-
64) Борис Назімов -"- -"- -"- -"- 19.12. -"-
65) Андрий Чарнецький -"- -"- -"- Волиня -"- -"- -"-
66) Юрій Пантелейчук -"- -"- -"- Молодятичах -"- -"- -"-
67) Олекса Бойко організатор молоч. -"- Модрині 19.8. -"-
68) Іриней Качоровський посесор млина -"- Жуличах 30.9. -"-
69) Настя Ковальчук крамарка -"- Молодятичах 27.10. -"-
70) Волод. Давидовський посесор млина -"- Бересті 29.8. -"-
71) Іван Вуйцік лисничий -"- Теребіні 19.3. -"-
72) Віра Кравчук учителька -"- Гдешені 29.8. -"-
73) Стефанія Биськаль жінка урядовця -"- Крилові 11.10. -"-
74) Евген Бавринчук коваль челядник -"- Теребіні 24.12. -"-
75) Василь Романчук -"- -"- -"- -"- -"- -"- -"-
76) Семен Ярусевич дяк -"- Молодятичах 27.10. -"-
77) Пилип Підгайний селянин -"- Потуржині 28.2. -"-
78) Іван Бонь -"- -"- Тересіні 3.3. -"-
79) Войтих Серафім -"- -"- -"- 24.3. -"-
80) Степан Ющак -"- -"- Стрільцях 26.5. -"-
81) Антін Міхалевський -"- -"- Туганім -"- -"- -"-
82) Станислав Ващук -"- -"- Глинськім 20.6. -"-
83) Іван Кравчук -"- -"- Добромірчі 29.8. -"-
84) Василь Сивак -"- -"- Модрині 24.12. -"-
85) Іван Бонь -"- -"- Трещанах 21.3. -"-
86) Володимир Богун -"- -"- Терещанах -"- -"- -"-
87) Степан Була -"- -"- Гостинним 7.5.1942.
88) Лука Воярчук -"- -"- Пасіках 30.3.1943.
89) Антін Боярчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
90) Осип Боярчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
91) Антонина Боярчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
92) Марія Боярчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
93) Володимир Войтович -"- -"- Турковичах 6.2. -"-
94) Содія Шелепіна -"- -"- Пасіках 30.3. -"-
95) Евгенія Шелепіна -"- -"- -"- -"- -"- -"-
96) Осип Дмитрук -"- -"- Молакові 6.5. -"-
97) Адам Чорноба -"- -"- -"- -"- -"- -"-

98) Степан Мазур	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
99) Марія Кузьмович	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
100) Марія Галка	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
101) Осип Галка	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
102) Марія Новосад	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
103) Антонина Міштаць	-"-	-"-	Ласкові	10.9. -"-
104) Петро Борис	-"-	-"-	Жуличі	29.5. -"-
105) Ілля Панас	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
106) Василь Панас	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
107) Іван Панас	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
108) Михайло Сидір	-"-	-"-	Старому Селі	10.9. -"-
109) Евгенія Сидір	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
110) Михайло Антонюк	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
111) Іван Кухарський	-"-	-"-	Пісочному	-"- -"- -"-
112) Михайло Долина	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
113) Микола Бігунець	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
114) Павло Грицай	-"-	-"-	Новосілках	28.5. -"-
115) Станислав Ващук	-"-	-"-	Глиниськах	20.5. -"-
116) Ілля Люпа	-"-	-"-	Ступнику	10.9. -"-
117) Микола Люпа	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
118) Андрий Влязло	-"-	-"-	Глиниськах	30.5. -"-
119) Антін Бриль	селянин	-"-	Стрільцях	30.1.1943.
120) Ковальчук Осип	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
121) Василь Лукащук	-"-	-"-	-"-	6.2. -"-
122) Олекса Лукащук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
123) Надія Бойкевич	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
124) Микола Бжезицький	-"-	-"-	-"-	26.5. -"-
125) Степан Головерса	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
126) Михайло Мисюра	-"-	-"-	Берковичах	31. -"- -"-
127) Осип Головерса	-"-	-"-	Стрильцях	26. -"- -"-
128) Пелягія Головерса	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
129) Степан Кшак	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
130) Роман Несторук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
131) Іван Чернис	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
132) Антін Бриль	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
133) Юрій Семяшко	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-

134)	Віктор Яницький	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
135)	Адам Бриль	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
136)	Григорій Коцюбинський	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
137)	Степан Барилюк	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
138)	Марія Струцюк	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
139)	Степан Мальчевський	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
140)	Ілля Пекарук	-"-	-"-	Тересіні	3.3.	-"-
141)	Марія Струцюк	-"-	-"-	-"-	24.-"-	-"-
142)	Михайло Завада	-"-	-"-	Ратиборовичах	25.-"-	-"-
143)	Микола Магдальчук	-"-	-"-	Тугані	26.5.	-"-
144)	Петро Нечипір	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
145)	Антін Семяшко	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
146)	Павло Бубик	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
147)	Марія Абрам	-"-	-"-	Масломичах	12.12.1942.	
148)	Іван Цейко	-"-	-"-	Мінянах	8.10.1943.	
149)	Анна Цейко	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
150)	Марія Потурай	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
151)	Петро Лич	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
152)	Антін Ковальчук	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
153)	Пилип Грилюк	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
154)	Настя Ковальська	-"-	-"-	Мірчі	19.9.	-"-
155)	Антін Гись	-"-	-"-	Маличах	2.	-"- -"-
156)	Антін Кальтиницький	-"-	-"-	-"-	30.	-"- -"-
157)	Антін Кулик	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
158)	Іван Мачинський	-"-	-"-	Мірчі	22.10.	-"-
159)	Петро Бакун	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
160)	Марія Русин	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
161)	Текля Куціра	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
162)	Гриць Боровський	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
163)	Марія Кутас	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
164)	Микола Кутас	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
165)	Анна Кутас	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
166)	Осип Бучкай	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
167)	Катерина Боровська	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
168)	Іван Боровський	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
169)	Параскева Вайда	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-
170)	Марія Вайда	-"-	-"-	-"-	-"-	-"- -"-

171) Олександер Кусий	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
172) Анастазія Кусий	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
173) Іван Кліщ	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
174) Захар Паличук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
175) Степан Бучкай	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
176) Олена Малиха	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
177) Б.Білик	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
178) Данило Цюх	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
179) Марія Цюх	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
180) Дмитро Жук	-"-	-"-	Мірчі	22.10.1943.
181) Анна Коціра	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
182) Іван Грицюк	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
183) Анна Власюк	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
184) Іван Малимон	-"-	-"-	Пасіках	1.10. -"-
185) Гриць Мельничук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
186) Софія Мельничук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
187) Олекса Мельничук	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
188) Павло Іванович	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
189) Павло Величко	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
190) Катерина Малимон	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
191) Олена Музичко	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
192) Володимир Смак	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
193) Микола Куля	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
194) Евгенія Калініцька	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
195) Нечипір Вайкевич	-"-	-"-	Стрільцях	вересень
196) Андрий Гармата	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
197) Петро Цесля	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
198) Анатолій Яцинюк	-"-	-"-	Туганях	26.5. -"-
199) Андрий Кардаш	-"-	-"-	Годубеві	9.9. -"-
200) Гриць Дмитрук	-"-	-"-	Добромирчах	29.8. -"-
201) Пилип Підгайний	-"-	-"-	Потуржині	2.2. -"-
202) Надія Дудзик	-"-	-"-	Моложеві	6.5. -"-
203) Іванна Кузьмович	-"-	-"-	-"-	-"- -"- -"-
204) Нестор Байкевич	-"-	-"-	Стрільцях	26.5. -"-
205) Павло Зубик	-"-	-"-	Туганях	-"- -"- -"-
206) Михайло Подоляк	-"-	-"-	Бересті	4.6. -"-
207) Петро Чорнота	-"-	-"-	-"-	липень -"-

208)	Степан Козак	-"-	-"- Пісочнім	25.7. -"-
209)	Іван Козак	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
210)	Н.Козак	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
211)	Серафим Борис	-"-	-"- Більці	3.8. -"-
212)	Антін Довган	-"-	-"- Добромирчах	29.-"- -"-
213)	Антін Кулик	-"-	-"- Маличах	30.9. -"-
214)	Іван Світлюк	-"-	-"- Ласковій	12.10. -"-
215)	Іван Наконечний	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
216)	Текля Кідиба	-"-	-"- Молодятичах	27.10. -"-
217)	Зенон Кідиба	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
218)	Мирослав Кідиба	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
219)	Хведір Міщук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
220)	Олекса Міщук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
221)	Олег Міщук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
222)	Єлизавета Ковальчук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
223)	Осип Псуй	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
224)	Олександра Ковальська	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
225)	Єрмоген Шнайдер	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
226)	Марія Кардинал	-"-	-"- Вишнові	3.11. -"-
227)	Гриня Грицуняк	-"-	-"- Зубовичах	-"- -"- -"-
228)	Сергій Кравчук	-"-	-"- Пригорілім	2.11. -"-
229)	Роман Коза	-"-	-"- Вишнові	3.11. -"-
230)	Павло Вишняк	-"-	-"- Мінянах	17.11. -"-
231)	Іван Шевчук	-"-	-"- Козодові	-"- -"- -"-
232)	Іван Вишняк с. Павло	-"-	-"- Мінянах	-"- -"- -"-
233)	Осип Петрук	-"-	-"- Турковичах	5.11. -"-
234)	Михайло Кардаш	-"-	-"- Пісочнім	27.11. -"-
235)	Дацька Серапак	-"-	-"- -"-	8.12. -"-
236)	Антін Сидорук	-"-	-"- Молодятичах	-"- -"- -"-
237)	Іван Московський	-"-	-"- Переселовичах	19.12. -"-
238)	Василь Дубенко	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
239)	Гриць Боднарчук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
240)	Дмитро Корнелюк	-"-	-"- Вереселовичах	19.12.1943.
241)	Михайло Корнелюк	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
242)	Тердосій Кравчук	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
243)	Софія Пьотровська	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-
244)	Іван Ординат	-"-	-"- -"-	-"- -"- -"-

245) Юрій Петелейчук -"- -"- Молодятичах -"- -"- -"-
246) Олександер Бочило -"- -"- Переселовичах -"- -"- -"-
247) Іван Сень -"- -"- Конюхах -"- -"- -"-
248) Володимир Марухач -"- -"- Гостиннім -"- -"- -"-
249) Евгенія Марухач -"- -"- -"- -"- -"- -"-
250) Іван Вакула -"- -"- Горішеві Руськім -"- -"- -"-
251) Текля Романчук -"- -"- кол. Добровичах 22.12. -"-
252) Петро Романчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
253) Катерина Осемчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
254) Володимир Осемчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
255) Антоній Малашук -"- -"- Модрині 24.12. -"-
256) Олександер Баран -"- -"- -"- -"- -"- -"-
257) Володимир Денис -"- -"- -"- -"- -"- -"-
258) Микола Бучко -"- -"- -"- -"- -"- -"-
259) Петро Понюся -"- -"- -"- -"- -"- -"-
260) Василь Петрук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
261) Олександра Шуфліта -"- -"- -"- -"- -"- -"-
262) Хома Єфим -"- -"- -"- -"- -"- -"-
263) Пилип Гапон -"- -"- -"- -"- -"- -"-
264) Тимофій Савчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
265) Осип Михальчук -"- -"- Мякім 29.12. -"-
266) Гнат Савка -"- -"- -"- -"- -"- -"-
267) Михайло Козира -"- -"- -"- -"- -"- -"-
268) Константий Хорувай -"- -"- -"- -"- -"- -"-
269) Н.Власюк -"- -"- Ласкові 31.12. -"-

<u>II. Повіт Холм.</u>

1) Дмитро Скубій референт С.О. УДК в Холмі 15.10.1943.
2) Микола Назарук муж довір'я УДК -"- Волі Верещинській 3.06. -"-
3) Гриць Войтюк -"- -"- -"- -"- Вириках 4.8. -"-
4) Лев Рибчинський -"- -"- -"- -"- Голі, громада Волосковоля 23.7. -"-
5) Михайло Рибчинський -"- -"- -"- -"- -"- 23.7. -"-
6) Богдан Панчишин працівник Делегатури й агроном в Ганові 26.11. -"-
7) Степан Бульбяк агроном в Ганові громада Кривоверба 21.1. -"-

8) Н. Кульгавюк -"- -"- Волі Берещинській 16.8. -"-
9) Петро Торбич -"- -"- Лютій громада Вирики 26.11. -"-
10) Григорій Погорецький учитель в Сільці, громада Раколупи 13.9. -"-
11) Іван Міщук директор Союзу в Володаві 24.10. -"-
12) Дмитро Степанюк війт в Вербиці громада Ольхівець 29.2.-"-
13) Володимир Мазурок -"- в Павлові 22.11. -"-
14) Михайло Бринкевич солтис в Коденці, -"- Кривоверба 27.9. -"-
15) Степан Ядчук -"- в Замолодичах -"- Волосковоля 21.3. -"-
16) Дмитро Зарчук -"- в Міхельсдорфі 23.5. -"-
17) Павло Кінах заступник в -"- 23.5. -"-
18) Іван Бинько -"- в Гороститі громада Кривоверба 10.9. -"-
19) Олександер Струк -"- в Любличині -"- -"- 10.9. -"-
20) Михайло Кузьмич -"- в Тарнові -"- Ольхівець 19.3. -"-
21) Михайло Здунчук -"- в Краснік -"- Павлів 14.9. -"-
22) Хома Корнелюк -"- в Ловищеві -"- Воля Верещ. 10.2. -"-
23) Іван Кошелюк поліцист в Загайках, -"- Кривоверба 30.5. -"-
24) Гаврило Рожелюк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
25) Павло Кощчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
26) Олександер Прадюх секретар волості в Волосковолі 30.5.-"-
27) Теодор Юрчук урядовець волості в Павлові 9.9. -"-
28) Гнат Вовченко -"- -"- в Раївці 26.6. -"-
29) Павло Поліщук скарбник в Витичному громада Воля Верещ. 31.8. -"-
30) Евфрозинія Данилюк учителька в Люблачині 28.2. -"-
31) Ілля Абрамюк урядовець в Хмелеві громада Дубова Колода 3.10. -"-
32) Петро Левчук крамар в Жулині -"- Павлів 12.9. -"-
33) Сильвестер Пойман секретар в Любичині -"- Кривоверба 17.5. -"-
34) Юрій Томкевич кульчикатор в Цолі Угруській 28.5. -"-
35) Микола Лахтюк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
36) Степан Герасимюк селянин в Пахоллі громада Кривоверба 2.2. -"-
37) Йосип Олекса магазинер стації в Реївці 9.11. -"-
38) Агафія Герасимюк селянка в Пахоллі громада Кривоверба 2.2. -"-

39) Павло Герасимюк селянин -"- -"- -"- -"- -"- -"-
40) Михайло Панасюк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
41) Михайло Дубовий -"- -"- -"- -"- -"- -"-
42) Іван Кульгавюк -"- в Великополі 23.5. -"-
43) Іван Марчук -"- в Коденці -"- -"- 13.3. -"-
44) Василь Степчук -"- в Готівці, -"- Кривички 2.10. -"-
45) Петро Ткач" -"- в Роївці 26.6. -"-
46) Антін Васильчук -"- в Лещанах -"-Раколупи 28.7. -"-
47) Микола Васильчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
48) Н. Сацъ -"- в Бусівні -"- Ольхівець 4.4. -"-
49) Віктор Ковальчук -"- в Сільці -"- Раколупи 18.9. -"-
50) Павло Крих -"- в Кобилім -"-Роївець вересень -"-
51) Іван Крих -"- -"- -"- -"- -"- -"-
52) Михайло Скубій -"- в Тарнові -"- Ольхівець 22.4. -"-
53) Олександер Малеша -"- в Кривополі -"- Роївець 15.10. -"-
54) Йосип Войтович -"- в Дедиловичах -"- 22.10. -"-
55) Плецебулар Лащук -"- в Осіці Груській Собібор 2.6. -"-
57) Василь Сачко -"- -"- -"- 18.9. -"-
58) Йосип Будюк -"- в Мацошині -"- 4.10. -"-

III. Повіт Біла Підляшська.

1) Сенатор Іван ПАСТЕРНАК, ПРОВІДНИК ПІДЛЯШШЯ, 20.5.1943.
2) Микола Заремба муж довір'я УДК в Бучичах Нових 23.6.1943.
3) Володимир Коляда -"- в Косові, громада Вітулін 11.7. -"-
4) Дмитро Дмитрук учитель в Головнім, -"- Ополля 24.8.1942.
5) Пилип Близна солтис в Бубелі-Гранній 1.8. -"-
6) Іван Мороз -"- в Копитові громада Кодень 22.10.1943.
7) Леонтій Севастянюк -"- в Ольшині -"- Рокітно 9.4.1943.
8) Нестор Кутжеба поліцист в Захорові, -"- Піщаць 1.11.1941.
9) Амброзій Сверида -"- в Межиліссі, -"- Тучна 6.12. -"-
10) Михайло Миськів -"- в Голешові, -"- Славатичі -"- -"- -"-
11) Василь Краль -"- в Межиліссі, -"- Тучна -"- -"- -"-
12) Володимир Филипюк, купець в Янові Підл, 1.4.1943.
13) Н. Мелещук селянин в Іванівці, -"- Славатичі лютий -"-
14) Володимир Антонюк -"- в Носові, -"- Вітулін 1.4. -"-
15) Евстахій Дмитрук -"- в Луківці, 27.6. -"-
16) Іван Романюк -"- в Носові -"- Вітулін 11.7. -"-

17) Надія Близна-Адамюк -"- в Бублі-Гранній 11.8. -"-
18) Іван Адам'юк -"- в -"- -"- 11.8. -"-
19) Василь Сідок -"- в Лішні, -"- Заболоття жовтень -"-
20) Іван Сідок -"- -"- -"- -"- -"- -"-

IV Повіт Замістя.

1) Осип Трохимович працівник делегатури в Тишівцях 22.9.1943.
2) Павло Панасюк муж довір'я УДК в Жерниках, громада Лящів 3.9.1943.
3) Павло Божко -"- -"- -"- в Поледові, -"- 14.5. -"-
4) Володимир Грисюк -"- -"- -"- в Проваллі, -"-Тищівці 18.5. -"-
5) Іван Сосенко директор ОСУК в Томашеві Любл. 3.9. -"-
6) Мирослав Ґнип -"- в -"- 24.8. -"-
7) Олександер Бречко урядовець -"- в -"- 3.9. -"-
8) Степан Конопа урядовець складниці ОСУК в Лащеві 11.8. -"-
9) Клементій Трусь лікар в Поледові, громада Лащів 7.3. -"-
10) Іван Чубатий учитель в Кунках, -"- Пасіки 17.6.1942.
11) Сергій Захарчук священик в Наброші, -"- Лащів 7.5.1943.
12) Мирон Дикон -"- в Жукові -"- Плазів 28.7. -"-
13) Йосип Кроткевич -"- в Майдані Сопоцькім 2.8. -"-
14) Олексій Марцінкевич -"- в Суховолі 14.9. -"-
15) Степан Залюський війт в Майдані Сопоцькім 22.7. -"-
16) Федір Бондарук -"- в Тишівцях 21.5. -"-
17) Володимир Долинка -"- в Майдані Сопоцькім 12.6. -"-
18) Н. Марчук -"- в Лящові 21.7. -"-
19) Евген Пантета солтис в Підгайцях, громада Лащів 30.5. -"-
20) Мирон Колтонюк священик в Жукові 29.7. -"-
21) Демян Квасний солтис в Вакиєві 26.8. -"-
22) Ігнатий Будзай агроном в Лящові 29.10. -"-
23) Василь Гринський поліцист в Раханях, громада Рахані 27.5. -"-
24) Федір Гвоздяк працівник волости в Стенятині, громада Лащів 30.5. -"-
25) Іван Білий -"- УДК в Чесанові 5.12. -"-
26) Василь Дзірба -"- ОСУК в Стенятині 30.5. -"-
27) Михайло Свіра -"- -"- -"- -"- -"- -"-
28) Іван Свіра -"- -"- -"- -"- -"- -"-
29) Евген Мудрик -"- -"- в Ярчові 22.5. -"-

Евген Хімчак -"- -"- в Лащеві 26.7. -"-і
Сергій Бречко -"- -"- в Томашеві Любл. 3.9. -"-
Григорій Зеленко -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Кирило Бурачак -"- молочарні в Підгайнях 30.5. -"-
Василь Глинський поліцист в Раханях громада Рахані 27.5.-"-
Петро Шумак різник в Тящівці 15.9. -"-
Василь Стосюк -"- в Стенятинові 22.11.-"-
Турля Йосип -"- в Чертовцях 19.12. -"-
Н.Наум -"- в Молоніжі 20.12. -"-
Михайло Фалисовий -"- в Клятві 29.7. -"-
Іван Петрина церковний сторож в Ярчіві 23.5. -"-
О.Петрила ж. Іванаселянка -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Н. Сенкало селянин в Городиславичах громада Рахані 9.2.-"-
Параска Дзірба -"- в Стенятині громада Лащів 30.5. -"-
Іван Грицик, батько -"- в Наброжі -"- -"- -"-
Іван Грицик син -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Федір Грицик, син -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Анна Грицик, мама -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Анна Грицик, дочка -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Микола Рупа -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Тетяна Рупа -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Софія Смик -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Софія Гарасим'юк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Володимир Музичка -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Катря Музичка -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Володимир Войтик -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Данило Поліщук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Марія Поліщук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
Володимир Квасний -"- в Вакиєві 28.8. -"-
Сергій Магомота -"- в Тищівцях 24.9. -"-

Повіт Тарногород.

Іван Гобуда, муж довір'я УДК, в Рожанці серпень 1943.
Микола Фека, муж довір'я УДК, в Буковині, громада Біще, серпень 1943.
Микола Зань, муж довір'я УДК, в Майдані Книжи, громада Сіль, листопад 1943.
Антін Щавляк, учитель, в Кільні серпень 1943.

5) Теодор Когут, учитель, в Божанці, серпень 1943.
6) Іван Боднар, учитель, в Корхові, громада Княжпіль 18.3.1942
7) Федір Гересь, учитель, в Голі Липинськім, громада Біще, листопад 1943.
8) Іван Шурба, війт, в Рожанці, серпень 1942.
9) Віктор Каліш, війт, в Обшій, громада Бабичі, 5.1.1943.
10) Антін Качмарук, війт, в Луковій, жовтень 1943.
11) Іван Яценко війт, в Потоці Горішнім листопад 1943.
12) Антін Марчук, війт, в Лукові, 24.10.1943.
13) Олександер Кадій, священик, в Липинах, громада Потік Гор. 2.9.1943.
14) Мирон Полюрівський, поліцист, в Теплицях, серпень 1942.
15) Роман Томашівський, поліцист, в Обші, 5.1.1943.
16) Василь Голіней, поліцист, в Олександрові, серпень, 1943.
17) Олекса Абрамович, поліцист, в Олександрові, серпень, 1943.
18) Михайло Оширів, поліцист, в Олександрові, серпень, 1943.
19) Іван Матусяк, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
20) Семен Боднар, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
21) Максим Клим, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
22) Михайло Шалько, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
23) Василь Тінецка, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
24) Микола Задоріжний, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
25) Василь Стасьо, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
26) Іван Порейма, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
27) Микола Климко, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
28) Ілько Дура, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
29) Сава Бедзіняк, поліцист, в Лукові, 24.10.1943.
30) Дмитро Кіт, працівник Союзу Кооператив, в Замху, серпень 1943.
31) Дмитро Бик, урядовець волости, в Потоці Горішнім, 17.12.1943.
32) Микола Жолопа, солтис, в Крешові Долішнім, 1.9.1943.
33) Микола Гах, селянин, в Буковині, серпень 1943.
34) Микола Наконечний, селянин, в Теплицях, серпень, 1943.
35) Дмитро Левицький, селянин, в Липинах Дольних, серпень 1943.
36) Андрій Мостовський, селянин, в Кільні, травень, 1943.

37) Микола Макара, селянин, в Завадці, травень, 1943.
38) Степан Пержило, селянин, в Дубові Старому, квітень, 1943.
39) Дмитро Шишка, селянин, в Лазові, громада Динів Старий, квітень 1943.
40) Іван Купталь, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
41) Іван Вавращук, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
42) Йосип Антонів, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
43) Василь Твердохліб, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
44) Григорій Надзірний селянин, в Буковині, серпень, 1943.
45) Йосип Дашник, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
46) Віра Левчук, селянин, в Буковині, серпень, 1943.
47) Катерина Бик, ж. Дмитра, в Потоці Горішнім, 17.12.1943.
48) Микола Яцечко селянин в Потоці Горішнім, 17.12.1943.
49) Іван Володимир, селянин, в Липинах, листопад, 1943.
50) Петро Волинчук селянин, в Липинах, листопад, 1943.
51) Український переселенець, селянин, невідомого прізвища, 12.9.1943.
52) Українська переселенка, його дружина, невідомого прізвища, 12.9.1943.
53) Їх дитина Василько, хлопчик літ біля 8, 12.9.1943.
54) Їх дитина Ганна, дівчинка літ біля 5, 12.9.1943.

VI. Повіт Краснистав.

1) Осип Жарницький війт в Жуківці 19.7.1943.
2) Павло Майструк -"- в Селищі 9.1.1944.
3) Осип Вера солтис в Жданім 17.1. -"-
4) Григорій Гуз член континг. в Слішанці 24.8.1943.
5) Іван Артим'як селянин в Березні 18.9. -"-
6) Леонтій Ковальчук -"- в Крупні 25.12. -"-
7) Михайло Донко -"- в Стружці 7.1.1944.
8) Володимир Чубайко -"- в -"- 9.1. -"-
9) Микола Василюк -"- в Олесинці 12.1. -"-
10) Іван Сая -"- -"- -"- -"- -"- -"-

VII Повіт Радинь.

1) Захарчук Василь війт в Містці 2.3.1943.
2) Микола Левникович муж. довір'я в Вогині 20.5.1943.
3) Микола Мандратів власник рест. в Межіріччі 2.3.1943.
4) Юліян Рудницький купець в Вогині 5.5.1943.

5) Василь Крет селянин в Вогині 5.1943.

VIII. Повіт Люблин.

1) Др. Остап Бурка лікар в Любартові 20.8.1943.
2) Степан Малеша священик в Дратові серпень 1942.
3) Володимир Коновал секретар волосний в Дубовій Колоді 2.10.1943.
4) Ярослав Ткачик учитель в Людвин 18.11. -"-
5) Кость Хоцик муж. довір'я в Колеховичах 1.9. -"-
6) Ольга Малеша донька священика в Дратові серпень 1942.
7) Микола Баку селянин в Дратові -"- -"-
8) Володимир Савич -"- -"- -"- -"- -"- -"-
9) Теодор Палейчук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
10) Антін Сачева -"- -"- Людвині -"- -"- -"-
11) Іван Яртих -"- -"- -"- -"- -"- -"-
12) Матвій Плотників -"- -"- -"- -"- -"- -"-
13) Микола Недзялко -"- -"- Каніволі -"- -"- -"-
14) Матвій Сачук -"- -"- -"- -"- -"- -"-
15) Володимир Максимюк -"- -"- -"- липень -"-
16) Антін Руцяк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
17) Гнат Яртих -"- -"- -"- квітень -"-
18) Володимир Руцяк -"- -"- -"- червень -"-
19) Марія Борис -"- -"- -"- -"- -"- -"-
20) Ніна Борис -"- -"- -"- -"- -"- -"-
21) Теодор Борис -"- -"- -"- -"- -"- -"-
22) Андрий Пега -"- -"- Дубовій Колоді 23.9.1943.
23) Андрий Борисюк -"- -"- -"- -"- -"- -"-
24) Олександер Яртих -"- -"- Каніволі червень 1942.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 3959. — Оп. 2. — Спр. 133. — Арк. 72—91.

На документі є резолюція невідомого автора: "Переховати в архіві УЦК. Краків".

Довідка з донесення командира більшовицького партизанського загону Нирка про дислокацію польського збройного підпілля та його агентуру в з'єднанні Р. Сатановського

9 лютого 1944 року

СПРАВКА

из донесения Нырко № 1845/18 9.2.44 г.

Тайная польськая армия под руководством Прошинского находилась в Люблине, а сейчас находится за Бугом и ожидает указаний от Англии начале действий (на) территории Запада.

Агентура тайной польской армии находится в отрядах Сатановского. Нырко

Верно:

Чернетка. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 62.

Довідка з донесення командира польського більшовицького партизанського загону про знищення підпільного відділу поляків

10 лютого 1944 року

СПРАВКА

из донесения Сатановского № 1860/165 от 10.2.44 г.

8.2. истребил группу под руководством порутчика Бачинского в районе Хелм.

Сатановский

Верно:

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 236. — Арк. 83.

Доповідна командира з'єднання більшовицьких партизанських загонів П. Вершигори начальнику УШПР Т. Строкачу щодо організації збройних відділів поляків

18 лютого 1944 року

Вх. № 655 — 24.II.1944 г.

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

18.2 — 11.50

ШИФРОВКА вх. № 2226

Поступила в шифротделение 18 февраля 1944 г. 12 час. 10 мин.

Расшифр. 18 февраля 14 час. 10 мин.

Из р/с 448

Куда и кому тов. СТРОКАЧ

Выполняя приказ т. ХРУЩЕВА об организации партизанского движения польских районах Забужья связался с рядом уже существующих польских партизанских отрядов.

В южной части Люблинской области действуют 6-й партизанский полк входящий в Люблинский военный округ, командиром одного из них капитан ВАЦЛАВ.

Офицерский состав трижды встречался со мной. Первая встреча носила характер дипломатически-разведывательный. При второй встречи нам предложили совместные действия по диверсиям на жел. дорогах. Затем обоюдных действиях, взаимной радиосвязи.

Все они имеют прямую радиосвязь с центрами в Варшаве и Лондоне. Как удалось мне установить свою агентуру ВАЦЛАВ после первой встречи запросил инструкции Лондона.

Я зондировал почву, как посмотрит ВАЦЛАВ если советское командование подбросит ему подрывные материалы для диверсии на коммуникациях Люблинской области.

ВАЦЛАВ ответил, что для этого ему нужна санкция командования Люблинской области, но он думает, что получит. Возможности диверсии у них большие.

Прошу сообщить:

1. Считаете ли Вы нужным развитие связи с польскими военными, националистическими Ленгами.

2. Можно ли связать Вас непосредственно по рации с ВАЦЛАВОМ.

3. Что ему можно обещать и что за вооружение требовать.

Ответ прошу не позднее 17 часов, так как ухожу в другой район.

18.2.44 г.

ВЕРШИГОРА.

Расшифровал Григорьев, Бычков

Отп. 3 экз. Экз. № 1 тов. ХРУЩЕВУ

Экз. № 2 тов. СТРОКАЧ

Экз. № 1 Экз. № 3 тов. 7-й отдел

Подлежит возврату через 6 суток

в шифротделение Укр.штаба партизанского движения
Начальник шифротделения підпис

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1521. —Арк. 149.

Виписка з донесення командира більшовицького партизанського з'єднання П. Вершигори про становище в Закерзонні

4 березня 1944 року

ВЫПИСКА

из донесения Вершигора от 4.3.44 г. № 2875/100

Политическая обстановка Польша благоприятствует нам. Преобладающее большинство населения видит в нас своих освободителей. Польский народ готов к вооруженному восстанию и ждет сигнала. Народ ждет этого сигнала из Лондона, хотя и не верит в реальную помощь оттуда.

Мои осторожные попытки дать этит сигнал от нас не удались. Нити управления ведут в Варшаву и далее. Все дела сводятся к тому, что в Польше нет реальной политической и военой силы, способной выхватить управление из рук правительства, крупно-буржуазных средних кадров офицерских кругов.

Эти круги охотно идут на сотрудничество с нами в борьбе с немцами, активно помогают нам имея указания: "Рассматривать советских партизан, как своих союзников". В тоже время они открыто заявляют опасение, что мы навяжем им свою политическую систему. Политически это народ довольно темный, хотя и хорошо натасканный в парламентских и буржуазно-партийных выкрутил, загнанных в лес и истекший кровью без оружия и помощи сильного государства, все еще снится Польша с белыми уланами. Польша Галантерейская как Франция.

Батальоны хлопских (Беха) организованно представляют собой копию местных партизанских отрядов типа Косарова в Белоруссии или Маликова, Шитова на Украине. Политически они сами не знают чего хотят как и все чисто крестьянские партизаны.

ППР в Люблинском округе очень слабый и сидят по домам. В леса не идут, даже на встречу с нами побоялись выйти.

Низовка же ППР охотно пошла бы с нами, но возможность ее очень ограничена.

Со всеми этими организациями я нашел общий язык. Напр. артиллерийский завод "Сенлева Воля" разгромлен совместно с офицерами. Принцип — взять, что можно, не отдавая ничего.

С населением отношение строю с учетом, что это было государство, где за деньги продавалось все. Приказ расплачиваться злотыми и марками за продукты, у польского населения перевернул все понятия о нас.

Вывод: польский народ способен на взрыв большой силы в тылу у немцев. Для этого необходимо внести ясность в дипломатические отношения или найти удобный полиатив. Нужно чтобы руководство восстанием перешло в наши руки. Нельзя допустить ошибки, сделанной на Волыне, где руководство народным восстанием против немцев мы сами отдали в руки контрреволюционной группировки националистов.

Это могут сделать советские партизаны во главе с честными, грамотными, умеющими понять особенность народа, руководителями. Ни в коем случае нельзя допускать в Польшу разложившиеся от безделья и мородерства отряды Шитова и ему подобные.

Уйти в Польшу меня вынудило:

1. Концентрация сил противника, бегание вдоль линии коммуникация Львов—Краков, для борьбы с которой я не получил оружия.

2. Географические условия местности (см. карту 1:200.000)

3. Указанные выше политические условия, при которых советские партизаны в Галиции чувствуют себя как в Германии, а в Польше не хуже, как в настоящих советских районах.

4. Договоренность с Наумовым, что он ликвидирует ж. д. Львов—Краков, а я Львов—Варшава, что мною и выполнено.

ВЕРШИГОРА.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 65, 65 зв.
На документі є помітка "Польша".

Радіограма керівників з'єднання більшовицьких партизанських загонів начальнику УШПР Т.Строкачу про намір перейти з Волині в Дрогобицьку область через Закерзоння

5 березня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 2957

Из р/р 405 7 марта 21.00

Расшифрована 7 марта час. 22 мин. 5

Куда и кому тов. С Т Р О К А Ч

Лондонская политика в польском народе маловлиятельна. Крупных формирований на правом берегу Висла не выявлено. Мелкие польские отряды прекратили борьбу с немцами, выполняя директиву Лондана. К нам относятся лояльно.

Для развития польского партизанского движения обстановка благоприятная. Районе Старые мосты нами организован польский партизанский отряд, имеющий скрытый резерв до 200 чел. Недостаточно вооружения. Обеспечьте, территории Польши выходим намерением проникнуть в Дрогобычскую область выходом Ярослав, Перемышль, северо-западнее Станиславчик, 15 км. северо-западнее Броды.

5.3.44 г. НАУМОВ, ТАРАСОВ.

№ 434

Терпугов, Климов

4 экз. ХРУЩЕВУ СТРОКАЧ

КОРОТЧЕНКО 7-й отдел

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1539. — Арк. 51.

На документі є підпис секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка про ознайомлення.

Лист коменданта 2-го обводу польського підпілля Метека командиру з'єднання більшовицьких партизанів О. Федорова про допомогу зброєю та боєприпасами

8 березня 1944 року

Копия

ГЕНЕРАЛ-МАЙОРУ

ФЕДОРОВУ

8 января 1943 года мы встретились с представителем партизанской дивизии 0015 тов. КОЛОШЕНКО, посланным штабом дивизии для ознакомления с проведением и условиями партизанской борьбы на территории Польши, а также для установления тесной связи между вышеуказанной дивизией и Вторым Обводом Людовой Гвардии. При встрече обсуждались и были согласованы вопросы, о которых сокращенно подаем ниже:

1. Людовая Гвардия, как вооруженная сила польского народа, создана по инициативе ППР, поставила своей задачей — вооруженной борьбой против оккупанта добиться скорейшего завершения войны и создания действительно свободной и справедливой народной Польши. Начало борьбы партизанских отрядов Людовой Гвардии датируется от мая 1942 года. За этот период Людовая Гвардия в самых тяжелых каких себе можно вообразить условиях, смогла взорвать до 300 военных эшелонов, спалить сотни шоссейных мостов, частично дезорганизовать административный аппарат врага, произвести сотни стычек, а также и серьезных боев, в которых погибло несколько тысяч жандармов, уничтожить несколько хозяйственных узлов и пр.

2. Условия борьбы. Система террора и насилия, примененная гитлеровским аппаратом к польскому населению с целью подавления освободительного движения, в огромной мере затрудняла организацию и проведение борьбы. Сотни тысяч молодежи вывезено на работы в Германию. Не меньше погибло в концентрационных лагерях и при пацификациях. В общем уничтожено вместе с евреями 6,5 млн людей. Облавы и пацификация, истребление целых деревень проводится изо дня в день. Каждый молодой человек, встреченный жандармерией в дороге проверяется и обыскивается. В поезде можно ездить только по специальным пропускам жандармерии. Все это в огромной мере затрудняло связь и руководство партизанскими отрядами. Тем не менее эта борьба возрастала и возрастала. Мы добились того, что ночь принадлежит нам и ночью можно свободно передвигаться.

Отсутствие больших лесных массивов не позволяло создать

базы для больших партизанских отрядов. Как правило, борьба сосредотачивалась в тех районах, где имеются леса. В Обводе №2 такими пунктами сосредоточения была территория Яновского и Билгорайского районов над Вислой и Саном, а также Влодавского над Бугом. В Краевом масштабе достаточно выразительной была борьба на территории Келецкого и Краковского обводов. Однако первое место удержала Варшава с ее ежедневными уличными боями.

Численность партизан в полевых отрядах во втором обводе составляет около 1.000 человек. Численность гарнизонов (выпадовцев) — несколько десятков тысяч. Гарнизоны можно вовлечь в борьбу, но не хватает оружия. Полевые отряды уменьшились количественно; так как группы военнопленных ушли за Буг. Они унесли с собой более 100 ручных пулеметов и несколько десятков автоматов, присланных нам воздушным путем из Москвы. Следует подчеркнуть, что все военнопленные, находящиеся в наших рядах пришли с нашей территории и вооружились у нас. Утратили мы свое оружие, без которого мы беспомощны. Можно было создать многочисленные боевые отряды, если бы мы это оружие вели. Полностью отсутствует взрывчатка. Крушение поездов большей частью произведено удалением рельс, а такая работа требует в каждом отдельном случае не менее часа. Возможности диверсионной работы на железной дороге огромны, если бы был материал. Следует отметить, что через наш обвод проходят главные магистрали доставок на фронт.

Размещение немецких сил более-менее следующее — в каждой гмине стоит немецкий гарнизон численностью 30—40 человек. По городам и местечкам численность эта колеблется в соответствии к территории, на которой данный центр является базой для массирования сил. В последнее время намечается выезд на фронт определенного числа городских и сельских постерунков. Охрану железной дороги обеспечивают немцы.

Постановка борьбы на уровень требования момента делают необходимой конкретную помощь. А именно мы просим:

1. Оружия, особенно автоматического и минометов.

2. Взрыв материалов для диверсии. Радиостанции и радиста для установления тесной связи с командованием дивизии 0015.

Помощи в живой силе для укрепления борьбы на наших слабых участках, силой до 2-х батальонов.

Для обсуждения всех этих вопросов непосредственно посылаем нашего делегата капитана гвардии КИРПИЧНОГО.

КОМЕНДАНТ ОБВОДА

	подписано МЕТЕК
С подлинным верно	(подпись)
"8" марта 1944 года	(підпис нерозбірливий)

Машинопис.

ЦДАГОУ. Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 46, 47.

Вказівка начальника УШПР Т. Строкача керівникам з'єднання більшовицьких партизанів Грабчаку та Подкоритову про створення спеціального розвідувального загону для дій на території Закерзоння 24 березня 1944 року

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 2504.

Поступила на ...15 час. 00 мин. 24.3.1944 г.

Грабчаку, Подкорытову 409

Организуйте хорошо вооруженный разведывательный отряд численностью до 150 чел. задачей немедленного выхода район Люблин—Радомысль для ведения военно-политической разведки.

Отряду придать радиостанцию непосредственной связи Украинским штабом. Снабдить деньгами и ценностями для обеспечения питанием.

Отряду вести только разведку, боевые действия проводить исключительно целях самозащиты.

Разведданные передавать непосредственно в Украинский штаб.

Исполнение радируйте.

№ 4195.

24 марта 44 Строкач

Зашифровано в шифротделении 22 час. 30 мин. 24.3.1944 г.

Зашифровал (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1467. — Арк. 115.

Звіт ОУН про події на Холмщині, окупованій гітлерівцями

Березень 1944 р.

Холмщина.

Вісті з терену за час від 1.II.—30.III.1944 р.

Польські акції:

10.II.44 в с. Медичах вбито 5 поляків, які брали участь в нападі на укр. село Пасіка.

13.II.44 о год. 8-ій рано поляки напали на укр. село Малків трьома групами в числі 200 осіб. На перід все пограбили, убили 14 осіб (діти і старці). Опісля село спалили. Згоріло 120 господарств.

13.II. убито двох польських бандитів, що напали на укр. селянина в Доброширичах.

22.II. поляки зграбували в селі Тихобіче 8 укр. господарств, при чому вбито 6-ох.

4.III. поляки вбили 2-ох хлопців села Малків та дві жінки, які викопували на пожарищі своє добро.

5.III. поляки зробили засідку на українську поліцію, при чому вбито 4 поліцистів: 3-ох українців.

7.III. поляки зробили напад на села: Сиховичі, Ласків, Сагринь, Андріївку, М'ягке, колонія Березів, Теребінець, Стрижівець, Меличів і Теребінь. Того дня поляки вбили в с. Сиховичі 3-ох поліцистів-боєвиків: Меклета Данило — "Огорешко", Захарова Олександра — "Байда", Марчука Івана — "Гуляйполе". Починаючи від 11.III польські банди почали безоглядний морд укр. населення. Вбивають всюди, де їм попаде українець.

19.III поляки повторили акцію. Спалили Модринь, Модринець, Масловичі, Тихобіж, Міняни, Козодави.

23.III. поляки напали на с. Берестъ. Село спалили і вбили 160 українців. Того ж дня напали на с. Гденин. Поруйнували всі українські господарства. Жертв не було.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 135. — Арк. 11.

Оунівський звіт про події на Перемишльщині наприкінці березня — на початку квітня 1944 року

13 квітня 1944 року

ПЕРЕМИШЛЬЩИНА.

ОКРЕМЕ ПОВІДОМЛЕННЯ.

Н і м ц і : В останніх днях березня і на початку квітня Гестапо перевело ряд арештувань в Сяніцькому районі. Арешти були спрямовані проти національно-свідомого українського елементу — не тільки інтелігенції але й селян. Кількість арештованих по повітам представляється так: Сяніцький пов. 25 осіб (з того в с. Одрехові арештовано на донос поляків 19 селян), Сянік місто — 6 осіб, в тому 2 жінки Балигород місто і провінція — 7 осіб. Також переведено поодинокі арешти серед селян запідозрених в самостійницькій діяльности чи навіть симпатії да нашого руху. Число арештованих невелике, але на умовини Лемківщини, надто високе. Усі арештовані перебувають в сяніцькій тюрмі. Згадані арешти відбулися при дбайливій підготовці і при співучасти гестапівця Гуменюка (українець). Зараз арешти припинено, натомість вислано в терен масу агентів, які збирають дальші матеріяли (з ними є кількох східняків, один з них запорожець і діє в Балигороді), випитуючи по селах за нашими людьми (по псевдам). Населення перестрашене але в загальному не відсувається від нашого руху. Навіть поширилися розмови про нас на тлі арештів тощо. Поляки використовують цей момент для нищення "ренкома Гастапо" укр. елементу. Прим. розкинули провокаційні листівки поміж себе і звернені до себе, щоб усі поляки до кількох годин вибралися з терену і під тим підписали ОУН. (м. Одрехова і околиця). Гестапо, а головно поляки в ньому, на цей факт відповідають арештами.

В Перем. крайсі німецькі поліційні чинники посилили лише агентурно-розвідчу роботу на протиукраїнському відтинку, але більших арештів не проводили. Лише шеф Перем. Гестапо заповів голові УОК Хробакові, щоб цей брався за акцію проти самостійницького руху, а головно проти "лісових диверсантів" — як висловився. Очевидно, що Хробак не тільки погодився, але й почав вести таку акцію.

Зі здержанням більшовицького наступу, зарадше їх звороту в інший напрям, німецька адміністрація дещо всиділася на місцях. Свої родини і дорібки перевезли дальше на захід, а самі поки що поверталися на місця праці. Добро з лігеншафтів по-

вивозили (в більшості самі ляйтери — поляки), а решта сконцентрували на місцевостях, що є добре укріплені, або там стаціонує більша кількість війська.

Військові чинники заняті підготовчою роботою до оборони. Ремонтують старі бункри над Сяном (переїзд через Сян ще більше контрольований — пороми під контролею а на мостах варта). Під Перемишлем будують летовище (3 на 3 км) і в короткому часі зможуть ним користуватися. Зараз звозять бомби (меншого калібру) і шутрують — бетону немає. Кругом Перемишля і згаданого летовища окопали зенітну артилерію і легкі гармати. Вже 3 раз з ряду над Перемишлем кружляли більш. розвідувальні літаки (по одному). Зенітки відкрили вогонь, але без успіху. Останні летунські польоти на схід, в цілі бомблення більш. запільних баз — проводять з Короснянського летовища (це ще поляками будоване). В місті Перемишлі місто позаймало всі більші дубинки (школи, кіна, театри). В місті зараз перебуває ок. 35 " 40 000 нім. війська. Багато автоколон і танкових відділів. В перших днях квітня переїхало на східній фронт кілька нім. дивізій, переважно СС. Одночасно переведено на відпочинок ті відділи, що дотепер були на фронті. Останні по свойому повороті в запілля моляться, щоб більше на фронт не попасти. Кругом Перемиського крайсгавптманшафту та інших урядових та військових приміщень, будують більшого розміру сховища. По вислові нім. старшин мало б на днях прийти до Перемишля 150 тисяч нім. СС-ів. В перших днях квітня переходило багато транспортів з військом і боєвирядом на східний фронт (прим. 2.IV. перейшло протягом доби 90 транспортів на лінії Львів—Хирів). Одночасно в тому напрямі перевезено (через Тісну—Загіря на Самбір) кілька Дивізій зі Словаччини (мадяри, словаки, хорвати, німці) правдоподібно ті, що були на Мадярщині при "зміні уряду". По останній лінії від двох тижнів урухомленості посилено транспортний рух.

По селах Пер-ни стаціонують нім. війська на відпочинкових постоях. Тепер (12.IV) пишуть кватири по усіх селах з призначенням по 300—600 вояків до села. Перебуваючі по селах мають дуже мало зброї. З населенням поводяться можливо: менші граблять а більше жебрають. В останньому тижні закватирува-

ли в Барчанському повіті відділи до поборювання партизан, зложені з французів, голяндців та німців. Покищо акцій жодних не проводять. Чужинці дезертирують. У Бірчі і Явірнику німці магазинують артилерійську амуніцію.

П о л я к и : В останніх днях березня і на початку квітня польські банди поважніше посили свою діяльність, а головно в Ярославській окрузі. По селах Переворщини, Ланцутщини, Лехайщини, і Білгорайщини польський підпольний рух переходить на відкрите поле діяння. Возять фірами і автами різне добро з лігеншафтів (при помочі своїх ляйтерів), як також переходять групи озброєних боївок. Особливо в тому часі зросли випадки нападів на українців і грабуж їхнього майна получена з мордування найсвідомішого українського елементу. Це по їхнім висловам відплата за Галичину. Багато образів польського терору лишається нами не занотованих, бо зараз і немає кому їх зібрати. А тут подаю звітовані:

19—20.III. польські банди напали на українців в с. Ляхові (Леж.) і змасакрували кількадесять родин та повалили печі в хатах.

25.III. польські банда забрали двох господарів українців з. С. Майдану Сінявського, які пропали без вісті. Напевно замордували, бо забрані були свідомими українцями і попередньо дістали анонімові погрози.

27.III. польські бандити замордували (ззмасакрували а опісля застрілили) робітника-українця з рай. молочарні в Курилівці. Замордований був активним суспільно-громадським діячем.

28.III. польські бандити розброїли команданта укр. поліції. По заалярмуванні поліцаїв, зроблено погоню, в якій вбито 2 бандитів (при переїзді Сяну) а одного зловили живим. Зловлений походить з Переворська — Тадеуш Колодзей. На допитах не сказав нічого, тільки те, що вони (боївка) мали виконати атентат на згаданого команданта, а радше схопити його живим. По переслуханні на У.П. зловленого забрало Ярославськем Гестапо. В зв'язку з тим в Сіняві утік урядник податкового уряду і аптикар (поляки), бо бояться всипи. Аптика, що її власник утік, була пунктом зв'язку.

31.III. в год. 12,30 командант У.П. і один поліцай з Радимна

ввійшли до складу Васілєвської, що мешкає в тому ж місті і звернулися до двох стоячих там мужчин за документами. Один з легітимованих витягнув кенкарту а другий револьверовим стрілом вбив поліцая і тяжко ранив команданта. Бандити почали втікати, вбиваючи по дорозі одного німця — вояка, що пробував їх задержати, але таки втекли. На другий день Гестапо арештувало властительку склепу, в якому був випадок — Васілєвську (полька), в якої знайдено при ревізії польську нелегальну літературу і кілька револьверів. Крім того Яросл. Гестапо розстріляло 20 польських закладників, що сиділи в Ярославській тюрмі.

3.IV. польські банди замордували укр. священика з с. Молодича. Замордований дістав перед тим присуд смерти і вже приготовлявся до втечі. Присуд був підписаний ППР.

9.IV. ті ж самі бандити замордували поляка, що мав жінку українку і який хилився в сторону українців.

Реакція зі сторони німців на усі випадки, поляків не заспокоює. Проте дещо їх примирнює або ще більше роззлоблює проти укр. поліції. Нижче подаю кілька випадків:

23.III. У.П. застрілила одного поляка, що при їхньому вході замірився на поліцистів з револьвера. Поляк був мешканцем с. Павлової (Леж.). В хаті знайдено скоростріл, кріс та револьвер.

27.III. У.П. арештувала одного бандита поляка — Серафима, що вже виконав кільканадцять мордів на українцях. По допитах арештованого розстріляли.

27.III. У.П. при погоні застрілила 8 польських бандитів, а одного зловили живим. Відібрали 2 машинові кріси і 2 МП. При цьому був і німець.

В загальному польські банди в Ярославщині та сусідні повітах Холмщини стають домінуючою силою. Видно, що в останньому часі дістали підкріплення в людях, бо бачиться багато чужих типів. Хоч в акціях беруть участь місцеві, не дуже то хочуть боятися чи конспіруватися. Серед українського населення пригноблення, а його власна самооборона не вистарчає, бо поляків більше і краще озброєні. В наслідок зближення східного фронту до околиць Холмщини поважніші, а радше заможніші поляки перевозять свої родини з майном за Сян. Серед укр. населення кружляють поголоски, що до терену Ярославщини

зближається УПА, яка буде відплачуватися полякам за мордування українців. Усі нетерпеливо чекають її.

К о м у н і с т и : В часі наближення ЧА до кордонів Чехословаччини комуністична сітка на Лемківщині почала сильніше активізуватись. Головно в повітах: Горлиці, Криниця, і по части Коросно. Рух звернений своїм зв'язком до кордонів Словаччини і звідти пливуть усі відомості і директиви.

8.IV. комуністи висадили залізн. міст на лінії Коросно—Сянок (в с. Добрівка коло Сянока). В зв'язку з тим залізничий рух був здержаний на тій лінії. Протягом 24 годин міст відбудовано. Внаслідок експлозії згинуло 3 обслуги (2 українців з СУЗ і 1 німець) сильно пошкоджена льокомотива і розбилося кілька вагонів. В цей час перевозили харчеві продукти на фронт. По тій причині Сяніцьке Гестапо арештувало 2 комуністів українців з Одрехова.

М е л ь н и к і в ц і : зараз на терен окр. Вулькан перенеслось зі Львова кількох "підбожків", які занялись побудовою своєї сітки. Роблять приготування до вибиття і продажі квитків БФ на Великдень і переводять зустріч з інтелігенцією. З появою високих осібняків почали активізуватися й низи, хоч змісту роботи в некорисних наслідках немає. Деякі поїхали на терен округи Хортиця шукати там приміщень для своїх "підбожків" (прізвища їх подав до гори обл. С.Б.).

Інші випадки і відомості.

22.III. польська боївка ограбила німецьку фірму ТОДТ в Ярославі, де працювали італійці, мадяри, німці. Забрали автами багато військового майна (що забрали — невідомо).

На початку квітня польські боївки (напевно ППР) зірвали два рази залізничі тори на лінії Краків—Перемишль і з того приводу був припинений транспортний рух на кілька годин (скоро направляли).

З початком квітня шосою Самбір—Перемишль—Ярослав переїхало до 4 000 донських козаків, яких тепер примістили в жидівському ґетті в Ряшеві. В розмовах з населенням нарікали на німців, але казали, що вкоротці німці зроблять наступ і вони вернуться на "свої донські степи."

Одночасно переїжджали і дальше переїздять евакуйовані з

Кавказу. Від тих відбирають коні і все краще, а їх саджають до лягрів. Багато з них тікає, а своє добро продають за будь-що селянам. Серед них переважають комуністичні настрої.

При переїзді евакуованих з Волині і Галичини (ті), що їдуть поїздами, німці по більших стаціях відбирають від них коні, вози а навіть краще вбрання, а евакуованих відсилають до лягрів. Коні і вози (якщо погані) продають по 10—20 зол. селянам.

Укр. Комітет в Перемишлі (Голова Хробак) перевів конференцію своїх співробітників і інтелігенції, змістом якої були заклики і домагання поборювати самостійницькі настрої в характері проп. діяльности.

Від тижня почалися на терені весняно-посівні роботи (на Лемківщині, а саме в горах що лежить груба верства снігу).

Постій, 13.IV.1944.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 11—13.

Таємне повідомлення одного з більшовицьких партизанських командирів Куницького про ситуацію в Польщі

24 квітня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 5258
Из р/с 471 24 апреля 16.10
Расшифрована 24 апреля час. 20 мин. 20 194___г.
Куда и кому тов. СТРОКАЧ

На территории Польши есть 3 поляка, а 25 партий. Связь телефонная действует по всей территории. Народ очень плохой, за стакан молока просят деньги. Немцы пустили 380 шпионов. На юг за реку Вепш посылал разведку в сторону Яновских лесов, разведка недостигла вернулась и сообщила, что гарнизоны очень густо и работают вместе с организацией Н.Д.А, которые находятся в каждом селе и сообщают каждое движение партизан немцам.

Нахожусь Едлянка-Стара район Острув-Любельский.
24.4.44 г. КУНИЦКИЙ
№ 30 Т. Кравчук
2/подпись 25.4.44. подпись
25.4 Учтено: Бабицын
2 экз СТРОКАЧ
1 7-й отдел
Зашифровал (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1535. — Арк. 47.

Надзвичайне повідомлення повітового провідника ОУН стосовно протиукраїнських акцій польських боївок

25 квітня 1944 року

Перемиська обл.

НАДЗВИЧАЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ч. I.
з погромницької акції, проведеної польськими бандами

Дня 25.IV. в год. 4,30 польські банди провели терористичний напад на укр. поліційну станицю в Явірнику Руськім — пов. Бірча. Напад був спричинений нібито викриттям цею поліцією польських криївок зброї в с. Павликома, де знайдено багато зброї, амуніції і награбованого в українців майна. Слідство з арештованими поляками проводила укр. поліція, а також приїхав на місце випадку шеф нім. поліції Пфер. По тім арештовано 7 мужчин і 5 жінок (поляки). Під час слідства двох арештованих всипали багатьох членів польської організації, а навіть подали подрібні вияснення, як проводилася і підготовлялася, хто брав участь та хто керував нею. Арештованих відставлено до Перемишля 26.IV.

Напад проводився в подібних обставинах: 23.IV. наші люди завважили підозрілі рухи поляків в дооколичних селах, що проявлялися в рухові зв'язкових та збірці польських боївок в лісах. Про це повідомлено укр. поліцію, одначе ця злегковажила собі осторогу. 25.IV. в год. 4,30 стійковий укр. поліції в Явірнику Руськім почув алярмовий дзвінок з входових дверей і глянувши крізь вікно, побачив двох мужчин в гестапівських мундурах, що

вели на станицю "арештованого" цивільного осібняка. За цими двома ішов осібняк у мундурі укр. поліциста. Дижурний спочатку був переконаний, що це дійсно поліція і спитав, кого собі бажають. На це осібняк в мундурі укр. поліциста відповів: "Маємо одного арештованого і хочемо його на станиці переслухати". Коли дижурний поставився з недовірям і не спішився відчиняти, тоді згаданий осібняк крикнув: "Скоро відчиняй, не жартуй, бо буду стріляти!" По тих словах дижурний відчинив їм браму і вони ввійшли на дижурку. По розгляненні внутрішньої обстановки осібняки вийшли на подвіря, а двері замкнулися за ними автоматичним замком. Тоді дижурний Коваль М. заалярмував поліцистів (усі спали) і заки ці зібралися, через вікно впала граната до дижурки і розірвалася коло ліжка поліциста Мариняка. Зараз впало ще кілька гранат до середини дижурки, у висліді чого 3 поліцистів було тяжко ранених, а особливо один — Ступак, якому відламок гранати застряг в грудній клітці, а більшість гранатних відламків пошматувала одну ногу. Інші поліцисти, як: Кадовбець мав обірвані пальці в нозі, Хома Володимир — пострілений крісовою кулею в руку, Телефанко Степан — смертельно ранений двома кулями в легені. За цей час напасники рубали сокирами двері і по їх розбиттю ввійшли знову до середини. З ними ввійшов цей позірно арештований. В тому моменті один з ранених поліцистів стрілив в сторону напасників і вбив одного з них ("арештованого"), як показалося, поляка — Барана з присілку Явірника. Інші напасники цофнулися і почали кидати через вікно запальні матеріяли: шматки замочені бензиною, фляшки наповнені нафтою, у висліді чого поліційна станиця згоріла. Полишені в станиці поліцисти почали відстрілюватись. В тім впала команда польською мовою: "Дві гранати до півніци і дві на стрих!" Боївкарі кинули гранати та безуспішно, бо в пивниці були віконниці і гранати відбилися. Зараз появилася біла ракета зі сторони лісу і на цей знак польська банда почала відступ. В цей час інша група грабувала селян. Ограбили до найдрібніших речей 8 господарств, забудовання їхні підпалили, а за втікаючими сипали скорострільним та крісовим вогнем, при чому вбили селянина Сорочака Дмитра. Одночасно ограбили приватний склеп Лих І. В цій акції (грабежі селян) брали участь узброєні жінки —

польки та підростки узброєні в кріси і гранати. Наслідком підпалу згоріло 7 господарств. В двох забудованнях попеклася худоба. До людей, що хотіли рятувати — стріляли. Також згоріло в вогні 3 людей. В час акції село було обложене машиновими крісами, а резерва стояла у віддалі 200 м від села на узгірях і в лісі. Число нападаючої банди означають очевидці 2 сотнями осіб, котрі являються мешканцями таких польських сіл: Делягова, Борівниця, Барткувка, Динів, Гарта і Ясениця Сівчанська. Поліцистів було 15, з чого всі інші по тригодинному бою вийшли живими, ранених відставлено до шпиталя в Перемишлі.

За півтора години прибув на місце випадку Пфер з трьома шуцманами, а відтак прибуло 9 жовнірів вермахту. Рівночасно приїхала команда укр. окружної поліції з Перемишля і 30 укр. поліцистів. Зараз почали погоню, у наслідок якої в лісі коло Делягови зловлено двох учасників нападу та в Делягові і Сільниці арештували 75 мужчин поляків різного віку. Арештованих привезли до Явірника і примістили в будинку УОТ. На місце випадку прибув відділ веркшуців зложений з українців в числі 90 чоловік. Між керівниками німецької поліції виринули суперечності відносно виміру кари для арештованих та відносно становища до польського населення з приводу згаданого випадку. Одні висловлювалися, що треба стріляти кого попаде, а інші (фольксдойчі) обстоювали потребу слідчих доходжень. Одночасно заборонено укр. поліції розстрілювати арештованих в погоні.

Цей факт вплинув потрясаюче на цілий повіт, а в парі з тим витворив поліційно-переслідувальне загострення. Усюди порозставлювані варти з вермахтівців та поліції, які легітимують кожного прохожого, як також саме населення вартує свої оселі а навіть господарства. Українське населення сподіється дальших нападів зі сторони поляків і непокоїться браком зброї, яку б могло ужити до оборони. Загально бачиться сильну депресію серед укр. мас. Натомість польське населення вдовільно наставлене та з іронічним усміхом прислухується до всяких поговірок з того приводу.

Тої самої ночі польська банда ограбила укр. селянина Яцкова Степана і в Динові застрілила заступника війта Прокопа.

При згаданому нападі на укр. поліцію згадані бандити напа-

ли на укр. поліциста Мастелєра, що ночував в своїм приватнім мешканні. Одначе цей вискочив крізь вікно і, скрившися на цвинтарі, вбив 5 напасників. Бандити змасакрували жінку поліциста і 7-літню дитину та, ограбивши хату до чиста, відійшли.

Постій, 25.4.1944. Повітовий Ганджа.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 27, 28.

Донесення начальнику УШПР Т. Строкачу про розстріл мирного населення групою капітана Бачинського із з'єднання польських більшовицьких партизанських загонів

29 квітня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. 5501

Поступила в шифротделение 29 апреля 1944 г. 11 час. 00 мин.

Расшифр. 29 апреля 11 час. 30 мин.

Из р/с 432 (Кременицкий) тов. СТРОКАЧ

Группа САТАНОВСКОГО под руководством капитана Бачинского за последние дни убивают мирное население украинцев, занимаются грабежом, насильством женщин. По своим действиям не отличаются от националистов, и они с ними связаны.

29.4.44 (Подписи нет).

Расшифровал Солоид

Отп. 2 экз. Экз. № 1 тов. Строкач

Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел

Подлежит возврату через 6 суток в шифротделение Укр.штаба партизанского движения

Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1535. — Арк. 70. (?)!!!

На документі є резолюція заступника начальника УШПР полковника Старинова від 29.04.1943 року І відділу: "Дать строгие указания ответить и запросить нет ли провокаторов", а також помітка від 30.04.1943: "Сатановский ознакомлен".

Звернення Холмської Ради до всіх єпископів світу і всіх людей доброї волі з проханням захисту українців від польського терору 30 квітня 1944 року

ДО ВСІХ ЛЮДЕЙ ДОБРОЇ ВОЛІ.

Рятуйте нас від польського мордування!

Увесь світ не забув ще страшного переступу, як у 1937 р. з наказу польської влади 151 православна Церква на Холмщині й Підляшші були варварсько поруйновані й попалені, 153 силою обернені на католицькі костели. Світ здригнувся тоді від цього нечуваного в історії польського варварства.

А тепер знову провадиться це саме руйнування поляками недобитої Православної Віри, але ще в більших розмірах. За останні два роки на Холмсько-Підляській Землі знову сильно посилився наступ поляків на споконвічне тут православне населення. Спокон віків Холмщину й Підляшшя населює православна українська людність; поляків було тут спочатком зовсім мало, але польський уряд силою зробив так, що з часом православна людність опинилась тут в меншості.

Уже четвертий рік духовним провідником православного населення Холмщини й Підляшшя є ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕНИЙ ВЛАДИКА МИТРОПОЛИТ Д-р ІЛАРІОН, довголітний професор Варшавського Університету, відомий учений, що має не мало праць писаних і польською мовою, а одна з них була видана ще в Києві в 1915 р. Митрополит Іларіон, у світі Проф. Д-р Йван Огієнко, здавна відомий своїм добрим наставленням до польського народу. Митрополит у своїх проповідях і Пастирських Листах багато разів гаряче закликав і закликає все населення, що замешкує терен Його Єпархії, до повної братерської згоди, любови й взаємного сусідського зрозуміння, чого свідками є тисячі народу, що проповідь слухали й слухають. Холмський Православний народ, по національності український, що від віків живе разом на одній з польським католицьким населенням, завжди стремів до добрих сусідських відносин, ніколи не розпочав найменшої зачіпної акції проти поляків навіть тоді коли він на цих землях був у більшості.

Те, Що православне населення Холмщини домагалося й домагається повернення своїх рідних, від віків і православних цер-

ков, неправно силою від нього забраних в 1937 р. б. польським урядом, не може бути назване виступом проти поляків. Так само організація українських шкіл в 1939 р. тільки для українського населення не є жодним наступом українців проти польського елементу. Кожен здорово думаючий розуміє, що визнавати й любити свою віру, говорити своєю рідною мовою, мати свої кооперативи, вчитися в своїй рідній школі — це є право кожної людини й кожного народу, і тому не є скероване проти поляків. А нам цього поляки на Холмщині не дозволяли і не дозволяють і тепер! І це ті поляки, що на весь світ голосять про свою демократичність!.. Це ті поляки, що за часів російського царату все закликали нас боротися з ними проти Москви "за нашу й вашу волю"...

На Холмсько-Підляській Землі як давніш, так і в роках 1939—1944 нігде не занотовано жодного випадку, коли б православне населення саме перше починало якусь зачіпну акцію проти поляків. Усі уряди на Холмщині в 1939 р. по давньому обсаджені були і є виключно польськими урядовцями, й тільки як виняток гмін і кілька відповідальних становищ були обсаджені православними. Але мусимо голосно ствердити, що переважаюча більшість цих православних урядовців не тільки справедливо відносилась до підлеглого їх урядуванню польського населення, але ще була навіть посуджувана православним населенням, що вони краще відносяться до поляків, як до православних, бо ніхто з православних не хотів і не хоче заогнювати тут національних стосунків.

Холмсько-Підляське Духовенство, на чолі з своїм Митрополитом Іларіоном, завжди пильнувало і пильнує, щоб не роздувати найменшої ворожнечі поміж православними і поляками, і до цього самого закликало й закликає усіх своїх православних вірних. І був на цих землях повний спокій, аж покіль тут не стала каламутити життя польська підземна організація. За те, що робилося між поляками й українцями за Бугом на Волині та Галичині православне населення Холмщини й Підляшшя не може на себе брати жодної відповідальности. Волинь від Холмщини була ввесь час відділена урядовим непереходним міцним кордоном, а від довшого часу унеможливлено було з Волинню навіть листування. Це

саме робилося на Волині, хто саме завинив там у взаємному винищуванні поляків і у українців, Холмщина про те не знає і не може знати. А що ж до Галичини, то її населення, вірою і вихованням сильно різниться від Холмського. Сокальський духовий кордон, не дивлячись на всі спроби його знищити, все- таки існує і досі. Це все спричинилось до того, що поміж Холмщиною і Галичиною і до останнього часу не було і немає повного зв'язку, що дало б підставу потягати до відповідальності і Холмський православний Народ, за ті події, які евентуально могли б мати місце в Галичині. А між тим польські підпільні організації, збройно нападаючи на православне населення Холмщини, злосливо підкреслюють, що воно мусить відповісти на ті події, які стались на Волині та Галичині, цебто поза Холмсько-Підляською Землею.

На всі часті заклики нашого Холмського Владики Митрополита Іларіона, знаного словіста слов'янофіла, до взаємної згоди і любови всіх холмщан, польське римо-католицьке духовенство або підозріло мовчало, або в своїх проповіддях по нехристіянському виступало проти Православної Церкви й, погрожуючи, відкрито закликало православних кидати свою віру і переходити на католицтво (як це мало місце напр. у с. Боровиця, Павловицької гміни і ін.), заявляючи, що католиків убивати не будуть, а хто не перейде на католицтво, той буде забитий. І наше православне населення знову силою заганяють до польських костелів, як це було вже тут в 1937 і 1938 роках...

Холмське православне населення, як слабо зорганізоване а національно ще мало свідоме, є найлегчим "об'єктом", на якому можна безкарно помститись. Наше православне населення не має ані зброї, ані сили, щоб опертись і оборонитись проти нападів зорганізованих і добре узброєних польських відділів, які послідовно і систематично розпочали в 1942 р. нищення не тільки провідників православного населення, а взагалі всіх без винятку православних, хто б тільки то не був. У більшості випадків поляки не так звертають увагу на національність та на приналежність до Православної Віри. Вистарчить, коли хто є православним, щоб його польські провідники рахували вже "ворогом" польського народу, якого з огляду на це, треба знищити. І вбивають українців, росіян і білорусів.

Польські узброєні відділи, зайшовши до православної оселі, найперше накидаються на Православну Церкву і палять її, а одночасно кидаються на православне Духовенство, яке вже за останні два роки налічує в своїх рядах 22 мучеників з того священиків 14 і 8 дяків, що були в той чи інший спосіб жорстоко замордовані поляками. Усі ці священики, з наказу свого Архиєпископа ще з 1940-го року жодної політичної роботи на Холмщині ніколи не провадили, більшість їх — це вже люди старші, а деякі з них не були української національності. І ці помордовані Священомученики будуть Церквою нашою зараховані до ліку святих і довгі віки будуть на небі й перед усім світом голосно кричати про польське варварство проти своїх меншин та проти нехристіянську жорстокість польського Католицтва.

При паленні і мордуванні 1944 р. православних сіл і населення на Грубешівщині, поляки проявляють нечувану нелюдську жорстокість, мордуючи по селах православних усіх підряд. У селі Молодятичах один з напасників, що був у формі польського офіцера, вхопив за ноги маленьку дитину місцевого православного війта гміни і розбив її головою об підлогу... У селі Сагрині іншу православну дитину поляки розп'яли на церковних дверях... У тому ж селі Сагрині було помордовано в жорстокий спосіб понад 700 осіб, переважно старців, жінок і дітей... У с. Ласкові три молоді жінки поляки знасилували, а потім у жорстокий спосіб замордували... Протягом двох тижнів у місяці березні 1944 р. в одному Грубешівському повіті згинуло від поляків понад 2000 православних. За останніх три роки (1942—1944) Холмсько-Підляська Земля налічує вже кілька тисяч забитих поляками і десятки тисяч пограбовано ними усього майна православного населення. І це все зробили християни поляки!.. Ті поляки, що облудно чваняться своєю вищою культурою...

У найжахливіший спосіб поляки мордують особливо православних священиків. У м. Грабовці на очах священика вони виломили руки й ноги його дружині, потім попороли її ножами живота, й тільки тоді обох їх застрілили... Православного священика Сергія Захарчука з Наброжа поляки на смерть затоптали... Священика о. Огризка Николая з Чортовця в церков-

ному облаченні під час Служби Божої силою взяли поляки з Церкви й у страшний спосіб замордували... Усі ці нечувані тортури невинного православного духовенства ввійдуть до правдивої історії й на віки вічні покриють ввесь польський народ соромною неславою...

Усі ці страхіття робляться, як, про це відкрито говорять напасники — жовніри "Польської Підземної Армії". Неспроможна робити чогось іншого, як "армія" по середньовіковому постановила винищити на Холмщині духа-винне завжди спокійне і толірантне православне населення... Православний Народ на Холмщині тепер від поляків терпить більше лихоліття, як за часів колишньої татарщини. Православні храми дощенту поруйновані, господарства попалено, з майна до нитки ограбовано, неповинних батьків, братів, сестер, жінок, дітей жорстоко побито... Майже не має вже родини де б ще ніхто не згинув від поляка і православний народ терпить це все від людей, які називають себе християнами, які на цілий світ кричать про свою відданість Католицькій церкві... У люті своїй поляки давно вже забули, що Христос закликав до любови!.... Антихристами а не християнами треба назвати того хто бє безборонного, а що вже говорити про того, хто мордує безборонних старців, жінок і дітей християн...

Ми представники Холмсько-Підляського населення на чолі з Своїм Архиєпастиром Митрополитом Іларіоном, ще раз звертаємось до всіх Холмщаків, як православних, так і поляків з горячим закликом до братерського спокою, до взаємного порозуміння і повної сусідської згоди. Ми без перестанку молимось, щоб Господь Бог послав у серця Холмщан, як українців так і поляків, духа любови і все прощення. В імя Христа кличемо до нас усіх: "Схаменіться і не підносьте руки на безборонніх!" Нехай кожний пам'ятає слова нашого Господа в св. Письмі, що "всі, що візьмуть меча, від меча і згинуть".

Звертаємося цим листом своїм, покритим сотнями підписів чолових людей з імени 800.000 православної людности Холмщини і Підляшшя, до всіх людей доброї волі в цілому культурному світі. Нас безборонних і безсильних, винищують поляки на Холмщині тільки за те, що ми міцно тримаємося православ-

ної віри батьків своїх, що ми хочемо говорити своєю рідною мовою, хочемо учитися в рідній школі. Убивають тільки за те, що ми не хочемо винародовитись і стати поляками — католиками... Ми звертаємось до всіх людей доброї волі, з бажанням, щоб культурний світ таки почув наш розпучливий голос і вступився за нас бодай в останню хвилину... І хто вірить в Бога і правду на землі, той поспішить нам з допомогою...

Меморіял Холмської Ради до всіх єпископів світу.

Холм, 30 квітня 1944 р.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп.1. — Спр. 66. — Арк. 3—5.

Радіограма начальника УШПР Т. Строкача першому заступнику начальника ПШПР Притицькому про дислокацію та дії польських збройних загонів у Білгорайських лісах

5 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 3904

Поступило на зашифрование 14 час. 30 мин. 5.5.1944 г.

тов. Притыцкому ПШПД Марс II.

Командир отряда Ковалев 3.5.44 радировал: Восточнее Билгорай 45 килом. в районе Юзефув—Сусец в лесу находятся польские партизанские отряды. Из разговоров с ними известно, что они ожидают Красную Армию для совместной борьбы за освобождение Польши. Сейчас ведут борьбу с немцами. Хороших отношениях советскими партизанами.

№ 4341

5 мая 44 г. Строкач

Зашифровано в шифротделении 01 час. 30 мин. 7 мая 1944 г.
Зашифровали Якушкин, Бычков

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1464. — Арк. 10.

Звіт ОУН про напади польських банд на українське населення в Короснянському повіті

10 травня 1944 року

Повіт К Р О С Н О. З В І Т

в справі нападів польських боївок.

7.IV.44 р. в год. 20. напала польська боївка на хату солтися Кунця Михайла в Іздебках (українець). Бандити вдерлися крізь вікно (родина втекла), забрали урядові папери та печатку солтиса, кооперативну касу на суму 1500 зол., речі домашнього вжитку, як: одежу, взуття і т. п. Також в цей час були у солтиса премієві товари за контингент, котрі мав розділяти для населення, як мануфактура, горілка і інші речі. Це все забрали разом на суму приблизно 80 000 зол. Бандити понищили хатню обстановку, посуду, споживчі товари полляли нафтою та посипали фарбою, криницю занечистили смарами та тиром. Заалярмована польська поліція напасників не слідила.

26.IV.44 р. вечером напала польська боївка на хату Ґаля Михайла — українець в Іздебках. Господареві з родиною, під сильним обстрілом напасників, вдалося втекти. Бандити зграбували все хатнє майно, убрання, обуву та дещо готівки.

В тому ж часі на відголос стрілів поляки зчинили паніку, що українці зза Сяну йдуть їх різати. В протязі 30 хвилин змобілізували 4 села і так: зі села ?есола — 20 людей, Глудно — 40—50 людей, Ґульцова ок. 100 людей, в тім 20 кінних та огнева сторожа, та Домарада — 18 кінних. Банда ця узбровна в кріси, гранати, вила, сокири та інше чекала на прихід українців з-за Сяну. Подібні сполохи в тих селах вже були і скорше. Рівно ж інші польські села роблять часті нічні алярми.

27.IV.44 р. в селі Березові вбито поляка — сина судді Смоліна (правдоподібно зробили це самі поляки). З цієї нагоди відбувся маніфестаційний похорон. Маніфестанти викрикали погрози в сторону українців, як прим. "Украіньцуф забіяць і ґнаць за Сан", або "Дай нам, Боже, ґодзнем права — нє старчи ґалензівшисткіх бендзєми вєшаць" і т. п. Німецька поліція була в сторогому поготовлі, одначе нічого не робила. На цім похороні один поляк пробив ножем одну жінку українку, котра противилася їхнім вигукам.

25.IV.44 р. в селі Глудні напала польська боївка перебрана в німецькі уніформи на дім Йосифа Ногавиці (українець), котрий був командантом сільської варти. Вдерлися крізь вікна та почали нищити хатню обстановку. Господаря, що хотів втікати, вбили чотирьома крісовими кулями.

28.IV.44 р. між Бахужем і Гартою скинули незнані літаки ок. 12 скринь зброї та амуніції. Одна така скриня попала в руки польської поліції. Приїхала повідомлена жандармерія — одна жінка зголосила, що бачила, як незнані люди переносили скрині в ліс. Наступного дня цю жінку вбито. В цьому ж часі арештувало гестапо 4-ох поляків в Дубецьку (організаторів польського підпілля). За кілька днів їх родини дістали з тюрми перстені, годинники та вбрання.

30.IV.44 р. в Дигалівськім лісі завважено 6-ох узброєних людей в уніформах укр. поліції. Повідомлена про це укр. поліція в Явірнику сказала, що вони нікого не висилали. Інша група тягнула полеву кухню.

День "3-го мая" святкували ляхи Посяння дуже урочисто. Прим. маніфестаційний похід в селі Делягові мусіла розганяти нім. жандармерія (штіцпункт).

Постій, 10. травня 1944 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 29.

Телеграмма начальника УШПР Т. Строкача командирам більшовицьких партизанських з'єднань Куницькому та Бачинському з вимогою припинити грабежі мирного населення

10 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4029

Куницкому, Бачинскому

Имеются данные, что партизаны Ваших отрядов занимаются мародерством, чем создаются ненормальные отношения с населением.

Немедленно прекратите незаконные действия. Выявите виновных и строго накажите.

Исполнение донести.

№ 2635 Строкач

10 мая 1944 г.

Зашифровано в шифротделении 04 час. 20 мин. 10.5.1944 г.

Зашифровал (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1451. — Арк. 155.

Запит начальника УШПР Т. Строкача до командира з'єднання більшовицьких партизанських загонів у Закерзонні Чепізі стосовно сутичок з відділами Армії Крайової і підписання угоди з польським підпіллям

17 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4191

Поступило на зашифрование 01 час. 10 мин. 17.5.1944 г.

Чепига 469

На № 314. Сообщите подробности стычки отрядом "Армии Краевой", характере переговоров, кто присутствовал их стороны, условия договора, кем подписан и что это дает для Вас, находясь на территории Польши. Дальнейшем никаких договоров не подписывать.

17 мая 44 года. Строкач

Зашифровано в шифротделении 02 час. 00 мин. 17.5.1944 р.

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1479. — Арк. 155.

Радіограма начальника УШПР Т. Строкача командиру одного з більшовицьких партизанських загонів Чепізі з вимогою припинити серед особового складу пияцтво, мародерство та грабежі мирного населення в Закерзонні підлеглими

17 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4201
Поступило на зашифрование 01 час. 50 мин. 17.5.1944 г.
Чепига 469
Поступили данные о пьянстве, мародерстве и грабежах мирного населения партизанами Вашего отряда районе западнее Влодова. Примите меры прекращения безобразий.
Виновных наказать. О принятых мерах донести.
№ 2214 Строкач
17 мая 1944 г.
Зашифровано в шифротделении 02 час. 40 мин. 17.5.1944 г.

Оригінал. Рукопис.
ЦДАГОУ: Ф.62. — Оп. 1. — Спр. 1479. — Арк. 156.

Радіограма начальника УШПР Т. Строкача першому заступнику начальника ПШПР Притицькому про мародерство й грабежі мирного населення з боку партизанів польського більшовицького з'єднання під командуванням Р. Сатановського

17 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4202
Поступило на зашифрование 01 час. 50 мин. 17.5.1944 г.
Притицкому Марс-II
Имеющимся подтвержденным данным отряды Сатановского, находящегося Польше, занимаются мародерством и грабежами населения. Бачинскому указания давались, ответ к нам не поступил.
№ 2715 Строкач
17 мая 1944 г.
Зашифровано в шифротделении 04 час. 15 мин. 17 мая 1944 г.
Зашифровал Якушкин.

Оригінал. Рукопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1464. — Арк. 24.

Довідка начальника УШПР Т. Строкача про діяльність командира польських партизанських загонів Люблінщини Метека

17 травня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

экз. №_____

СПРАВКА

об имеющихся в УШПД материалах о командире партизанских отрядов Люблинской области (Польша) МЕТЕКЕ

Из соединения партизанских отрядов под командованием дважды Героя Советского Союза генерал-майора ФЕДОРОВА была направлена в декабре м-це 1943 г. разведывательная группа за реку Буг на территорию Польши для установления связи с действующими в Люблинском обводе (области) партизанскими отрядами.

Разведывательная группа успешно выполнила задание, форсировав Буг, достигла районов Люблинской области. В районе Люблина произошла встреча разведывательной группы нашего соединения с командиром партизанских отрядов ППР — "Гвардии Людовой" Люблинского обвода МЕТЕКОМ, официально именующимся в подполье "комендант 2-го обвода".

МЕТЕК, 32 лет, родом из Северной Польши, рабочий, бывший член коммунистической партии Польши, при Советской власти работал в Белостоке, затем был переброшен на подпольную работу в Польшу.

Партизанские отряды "Гвардия Людова", действующие на территории Люблинского обвода — можна разбить на 2 категории:

1. Полевые отряды, постоянно ведущие борьбу с немецкими захватчиками и состоящие из людей оставивших свой дом и ушедших в отряды. На эти отряды прежде всего опирается ППР, в своей работе.

2. Местные отряды — плохо вооруженные партизаны, живущие у себя дома. По приказу окружного коменданта эти партизаны собираются в группы и время от времени производят нападения на немецкие обозы, делают засады, уничтожают телефонно-телеграфные линии.

Основные центры партизанского движения находятся в лес-

ных районах Люблинской области — Влодавском, Билгорайском, Яновском. Численность партизан здесь достигает 1000 чел.

В других районах области "Гвардия Людова" располагает большими партизанскими резервами, так называемыми отрядами "выпадовцев" (от слова "выпад" — внезапный налет). По всей области имеется более 10.000 "выпадовцев". Эти люди об'единены в отряды и ждуг оружия и указаний о действиях.

В партизанских отрядах находится большое число советских военнопленных, бежавших из немецких лагерей, расположенных в Польше.

Партизанские отряды расширяют свое влияние на низовые органы партии "эндеков" и "стронництво людове".

Рядовые члены партии и даже окружное руководство в отдельных местах, будучи недовольны своими реакционными руководителями, ориентирующими их на "выжидание" и удерживающими от борьбы с немцами, достигают соглашения с ППР и организовывают в результате слияния новые вооруженные формирования "армии Людова" ("Народная армия").

Так, в Люблинской области "многочисленная вооруженная сила крестьянской партии "стронництво Людове" — "батальоны хлопски" в ряде мест переходят в партизанские отряды. Следует отметить что "батальоны хлопски" самые крупные подпольные вооруженные формирования в Польше.

МЕТЕК в своем письме к ФЕДОРОВУ просит помощи оружием, боеприпасами, особенно автоматами и минометами, толом. Кроме того он просит радиостанцию и радиста для связи со штабом.

Для активизации партизанского движения в районах Польши за Бугом, необходимо:

1. Создать 3 базы-центра партизанского движения в Яновском, Белгорайском и Краковском лесах, где можно организовать посадочные площадки для приема самолетов.

2. Создать небольшие диверсионные группы по 20—30 человек, которые бы действовали на коммуникациях в безлесных районах.

3. Командировать в штабы ППР подготовленных и проверенных командиров и комиссаров-поляков для помощи в работе.

4. Усилить помощь польским партизанам оружием и боеприпасами.

5. Создать крепкие партизанские отряды поляков и перебросить их за Буг, связав с ППР.

6. Использовывая явки ППР организовать заброску агентуры вглубь Польши.

7. Направить в Польшу лучшие партизанские отряды УШПД.

ПРИЛОЖЕНИЕ — Копия письма МЕТЕКА к генерал-майору ФЕДОРОВУ.

НАЧАЛЬНИК УКРАИНСКОГО ШТАБА ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ, К О М И С С А Р ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (Т. СТРОКАЧ)

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 58, 59.

На документі є помітка Т. Строкача: "РО.17.5."

Донесення командира однієї з більшовицьких партизанських груп Бачинського начальнику УШПР Т. Строкачу про наказ польському націоналістичному підпіллю розпочати активні дії з 15 травня 1944 року в зв'язку з відкриттям другого фронту в Європі

20 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА вх. № 6439

Из р/с Марс 2 22 мая 13.19

Расшифрована 22 мая 13 час. 50 мин.

тов. СТРОКАЧ

Информирую: 2 мая со штаба войск Варшавы связной округа Люблин передал приказ эмигрантского правительства всем вооруженным членам организации уходить в лес, в отряды, действовать активно с 15 мая.

Мотивировалось: Проверкой деятельности, так как с Запада ожидается второй фронт.

20.5.44 г. Данные дал комендант района Волоска Воля.

№ 68 БАЧИНСКИЙ

Расшифровал Кобылко, Ахлюстина
Отп. 4 экз. Хрущеву
Экз. № 1 Коротченко
Строкач
7-й отдел
Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1510. — Арк. 59.
На документі є помітка помічника секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова Г. Шуйського. "Доложено Н. С.".

Радіограма начальника УШПР Т. Строкача комісару держбезпеки III рангу Жукову про необхідність забезпечення Крайової Ради Народової озброєнням і боєприпасами

25 травня 1944 року

Расфифровать, вручить немедленно Только лично
УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4431
Поступило на зашифрование 2 час. 00 мин. 26.5.1944 г.
МОСКВА, НКГБ СССР КОМИССАРУ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ III РАНГА тов. Ж У К О В У
На № 7308

Партизанские отряды, действовавшие районе Парчев, переданы постоянное оперативное подчинение Польскому Штабу партизанского движения. Связи с ними Украинский Штаб не имеет. Поэтому ответить на интересующие Вас вопросы не можем.

По имеющимся данным, районе Парчев Польский Штаб площадок для выброски груза не имеет.

Украинские партизанские отряды, действующие в лесах треугольника Замостье—Сандомир—Жешув на 24 мая имеют 4 площадки для приема наших людей и грузов, выбрасываемых на парашютах.

Выброска производится каждый летный день. Людей и груз наши отряды могут принимать неограниченном количестве.

Этих же районах действуют различные польские вооружен-

ные формирования том числе отряды "Краевой рады народовой". Их численность и вооружение не установлены.

Отношение к нашим партизанам "Батальонов холопских", "Гвардии Людовой" и "Краевой рады народовой" хорошее.

Четыре партизанских отряда донесли, что польское правительство Лондоне отдало приказ "Армии Краевой" не вести борьбу с Советскими партизанами и начать боевые действия против немцев.

Операцию по снабжению оружием представителей "Краевой рады народовой" можно производить с Киевского аэродрома.

Нужны самолеты, горючее, вооружение и боеприпасы.

25 мая 1944 г. СТРОКАЧ

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1447. —Арк. 57.
На документі рукою Т. Строкача дописано: "Копия".

Запит одного з більшовицьких партизанських командирів І. Подкоритова до начальника УШПР Т. Строкача про дозвіл винищення на Підляшші сіл, у яких перебуває по кілька гітлерівців

25 травня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 6595

Из р/с 363-а 25 мая 21.00

Расшифрована 25 мая час. 23 мин. 50

Куда и кому Тов. СТРОКАЧ

Моя разведгруппа достигла района Свислаль. Жел. дор. Гаймовка, Свислоль, Вольковичи работает усиленно. Гарнизоны Говыливур 150 чел. стоят украинцы, Буйтов мост 80 чел. немцы, где имеется аэродром противника легких самолетов.

Кобровня строго на юг от села Гриныки 6 км. 100 чел., Порозово 70 чел.

С появлением партизан в село звонят в колокола и жгут костры. Гарнизоны имеющие нормальную связь быстро уничтожают появляющие группы партизан.

Прошу Вашего указания можно ли наиболее реакционные села и находящихся в них немцев по 5-6 чел. поступать исключительно по-бандитски, сечь, побить и уничтожить.

Расьи 20 чел., Рудня 30, Повелево 40, Мокрай 40. В северо-западной части Беловежской пущи прямо в лесу расположены учебные пункты, обучают мобилизованных украинцев, белоруссов, поляков. Народ данного района партизан не поддерживает. Уверяю, население после этого будет сочувствовать нам, а не немцам. Пусть они нас боятся, и мы должны придать страх для населения в 2 раза больше, чем немцы.

25.5.44 г. ПОДКОРЫТОВ

Жулева

2 экз. СТРОКАЧ

1 7-й отдел

Зашифровал подпись

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1527. —Арк. 183.

Довідка відповідального працівника УШПР Череваша про спільні дії гітлерівців та поляків-ендеків проти більшовицьких партизанів та загонів Армії Людової

1 червня 1944 року

СОВ. СЕКРЕТНО

СПРАВКА

25.5.44 г. за № 4/1/3295 нач. 4 Управления НКГБ УССР тов. Сидоров сообщил, что по данным руководителя спецгруппы НКГБ УССР "Карецкого", действующего в районе Воля Верещинская, 16.5.44 г. за рекой Вепш немцы при содействии эндеков напали на отряды Земсты — Армия Людова, Ванды, Чепиги, Яновского.

Отряд Земсты уничтожен, сам Земста пропал безвести. В этом отряде убит капитан разведуправы Дубовик А., пропала безвести и его радистка.

Отряду Ванды удалось бежать на юг, отряд Чепиги, который убил комиссара, целиком уничтожен. По полесским болотам скрываются остатки — по 5—6 чел.

Эти отряды спасаются от преследования немцев и эндеков.
1.6.44 г. Череваш

Копія. Рукопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 73.

Угода між командиром польських загонів Рисем і командиром з'єднань більшовицьких партизанських загонів Шангіним про спільні дії проти гітлерівців та українських націоналістів

7 червня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА Вх. № 7098
Из р/с 488 8 июня 15.20
Расшифрована 8 июня час. 16 мин. "17" 194___ г.
Куда и кому тов. СТРОКАЧ

Считаю, взаимодействии с польскими отрядами "БХ" и оказания им помощи даст большие результаты в общей борьбе и переход большого количества польского народа на нашу сторону, укрепит доверие к нам и окажет помощь фронту в разведке и дальнейшей вооруженной борьбе.

Для этого подписываем с командиром РЫСЕМ ниже следующий документ:

1. Отряды РЫСЯ будут подчиняться своему командиру. В решение вопросов борьбы против немцев и украинских националистов будут приниматься совместные решения между командирами польских отрядов РЫСЕМ и соединением партизанских отрядов ШАНГИНА.

2. Борьба против немцев и украинских националистов будет организована на общей разработке в зависимости от обстановки сложившейся в борьбе.

3. Общая борьба против немцев и украинских националистов будет вестись не только на территории местонахождения отрядов РЫСЯ, а в зависимости от потребности оказания помощи фронту и мирному населению по требованию советских партизан.

4. Для совместной борьбы с немцами и украинскими националистами командир соединения имени Хрущева оказывает по-

мощь оружием и боеприпасами отрядам РЫСЯ в необходимом количестве.

КОМАНДИР ПОЛЬСКИХ ОТРЯДОВ — РЫСЬ
КОМАНДИР СОЕДИНЕНИЯ ПАРТИЗАНСКИХ ОТРЯДОВ им. ХРУЩЕВА — ШАНГИН.

7.6.44 г. Балабанов, Гурьянов
№ 286 4 экз. ХРУЩЕВУ
КОРОТЧЕНКО
СТРОКАЧ
7-й отдел

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62 — Оп. 1. — Спр. 1555. — Арк. 47.

Оунівське повідомлення про події на Ярославщині в травні 1944 року **9 червня 1944 року**

ПЕРЕМИШЛЬЩИНА.

Ярослав. ВІСТІ З ЯРОСЛАВЩИНИ.

13.V.44 р. год. 15-та до с. Дорковичі (Ярославщина) прибуло чотирьох польських боєвкарів. Зайшовши питали за солтисо (українець) і іншими визначнійшими українцями. Повідомлений солтис заховався. Те саме зробили інші. Тих, що були на листі, а непоховалася банда забрала, до фільварку. Тут їх зтероризували. Питали за українцем — столяром — Кушніром Станиславом, який працював працював у цьому селі у фільварку (сам він зі с. Боратина). Кушнір почувши почав утікати. Банда в погоню за ним стріляла. Вислід: Кушнір дістав три кулі тяжко ренений. Всі інші повтікали. Вертаючи банда робила особиту ревізію, питаючи за зброєю. Хто не мав кункарти діставав в лице.

1.VI.44. на гірнім передмістю (Ярослав) застрілено одного поляка Борислава Ківалу. Застрілили його самі поляки за співпрацю з німцями.

Як я вже повідомляв, в дод. звіті за травень 44 рік на цей терен прибуло около 5000 нім. війська, які стаціонують в таких селах: Ляшки — 500, Лази — 200, Машани — 300, в Маковиськo — 400, Ветрин — 400, Сурохів — 800, Висоцьк — 200, В'язівниця — 200, в приблизних цифрах стаціонують і по інших селах (головно при битих шляхах, та дальше від лісу). Озброєні:

кріси легкі скорострілі, гранатомети, гранати, пистолі, та є мабуть кілька танків, (в Синявщині). В деяких селах стоять кадрові частини, які перешколюються та мають за ціль — поборювати партизан. Перші їх "заповіді" це:

1. між 21-шою, а 4-тою год. не вільно нікому знаходитися в селі чи за селом, бо будуть стріляти.

2. Співпраця з партизанами грозить розстріл і конфіскацію майна.

3. Населення до війська має відноситися прихильно і т. п.

Спочатку робили багато шуму, що їх багато має прийти. Напр. в с. Сурохові замовили квартири на 1800 осб, а прийшло около 800, те саме і по інших селах. В кожному селі окопалися на горбках за селом, при дорогах, навіть позвалюють будинки, о скільки є на горбку. Помітний сильний перестрах перед партизанами. З деяких сіл одні частини відходять.

3.VI.44. В с. Дуньковичах (Перем) Ге-по підглянуло сходини зв'язку з чим вив'язалися перестрілка та облави, яка тривала від полудня до вечора, але не зловили нікого.

1.VI.44. На присілок Болоріс Вільша Жапалівська (Яр) напала польська-більшовицька банда в числі 50 осіб та ограбила селян українців. Поляки зграбоване віддавали.

25.V.44. Більшовицькі партизани дали лист через пастухів, для солтиса в с. Молодичу (Синявщина) який звучить:

Солтису села Молодич.

Твоя перед нашим народом, велика, велика вина перед родіной. Поправся поки не пізно. Буть чоловіком вірним своєї родіні. В твоїм селі вбито товаришів наших, вони погибли може бить по твоїй вині, то мінус в твоїй роботі. Най так буде. Вічная їм пам'ять. Зроби гарну могилу і паркан так, як потрібно для чесного чоловіка. То мусить бути зроблено. По тому будемо судити твою совість. Ми перевіримо самі нужне, від нас не втечеш, ми найдемо. Виповнюй, бо інакше не мене тебе те саме.

Комендант.

31.V.44. р. коло год. 24-ої совітський літак скинув в с. Зарадаві (Синяв.) 6 мішків на летопадах. В мішках були зброя і амуніцій. Це завважили німці. 4 мішки забрали та відіслали до Ярослава. В цих мішках було около 300 нім. "МП" пистолі і багато

амуніції. Німці, які забрали цю зброю, стаціонували у вищенаведеному селі. Натомість 2 мішки десь щезло.

5.VI.44. На шосі за Вільшою Жапалівською і віддалі 200—500 м. на міну в'їхало авто з німаками, які вилетіли в повітря.

Постій, 9.6.44 р. год. 18.45 Зенон.

Копія.Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 14.

Радіограма командира одного з більшовицьких партизанських загонів Бовкуна начальнику УШПР Т. Строкачеві з проханням доставити 100 тисяч злотих для ведення агентурної роботи, оплати провідників та зв'язківців з числа поляків

12 червня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. № 7229

Поступил в шифротделение 12 июня 1944 г. 23 час. 00 мин.

Расшифр. 13 июня 00 час. 35 мин.

Ис р/с 20

Куда и кому тов. СТРОКАЧ

Польское население симпатизирует партизанам. Для глубокой агентурной разведки, проводников, связных необходима польская валюта — злоты. Прошу сообщить возможность получения 100 тысяч злотых ФО УШПД.

12.6.44 г. БОВКУН

№ 334 Расшифровал Климов

Отп. 2 экз. Экз. № 1 тов. Строкач

Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел

ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ через 6 суток в шифротделение Укр. штаба партизанского движения

Начальник шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1485. — Арк. 5.

На документі є резолюція Т. Строкача від 13.6.1944 року: "РО. Узнайте, какие же злотые наиболее ценные и еще запросим".

Протокол Служби Безпеки ОУН з допиту більшовицького парашутиста К. Алексєєва, котрий був скинутий на Лемківщину для диверсій

12 червня 1944 року

ПРОТОКОЛ ч: 1/44

з переслухання большевицького парашутиста Алексєєва Константина Максимовича, якого зловлено дня II.VI. 1944 року в селі Волошинова.

Особисті дані: Алексєєв Константин Максимович народжений 26.V.1916 р. в Харкові, в сімї селянина, син Максима і Марії, покінчив 10 клас середньої школи, в Катеринськім районі, Арембурської області. До партії не належав, національність русска. По скінченні десятилітки вчився в Ярославськім воздушнім десантськім училищі (1933—1935 р.). В грудні випущено, а опісля забрано до війська до IV. Воздуш. Десантського корпусу. Цілий час стояв в Забруску, а опісля того в Туховичі, де стояли до війни 1941 р. Потім зістав перенесений до Тули, де зараз поміщається цей корпус. Від початку 1941 р. служив в армії при IV-му корпусі десантів, стояв в Тулі, як лейтенант-орденоносець. Орден Леніна одержав на фінляндському фронті. В 1942 р. перекинений з групою 200 чоловік в Смоленську область. Після того вернувся до Тули. В 1943 р. були скинені на захід від Сталінграду, там звели бій з німцями, яких окружили і забрали всіх в полон. Опісля вертається до Тули, одержує степень старшого лейтенанта та дістає орден "Бойового Знамя", і "Золотої Звізди". В Тулі перебував до 1944 р. відки 1 мая ц. р. ночею вилетів з Тули. Через 2,15 год. залетів в ліс за Новий Сонч, де скинули його з 4-ма людьми і одною жінкою. Прізвища цих людей:

1) НОВІКОВ — Молодший лейтенант, середнього росту, шатин, в горішній щоці срібний зуб, на руках мав нарисовані панну без одягу, а на грудях орел.

2) КОВРЄВА ЛЮБА — радистка, середнього росту, рижобльондинка,лицебіле,на котрійсь руці на пальцях бородавка, товста, освіта 8 клас, літ 22—23, національність русска.

3) НІКІТІН ГНАТ — сержант, середнього росту, кругло лиций, ніс задертий в гору, лице біле, літ 26—27, національність, русска.

4) БОРИСІВ ВАСИЛЬ — старший сержант, високого росту (180), брунет, цера лиця чорнява, на лівій руці нарисована жінка, оплетена вужем і якор, літ до 30, національність русска.

5) ЕМІЛЯНОВ КОНСТАНТИН — червоноармієць, середнього росту, бльондин, лице біле, на лівій руці шрам, на правій руці на перстеневім пальці чорний ніготь, літ 24—25, національність невідома.

Всі десанти висадились в лісі на поляні в віддалі від Нового Сонча 30 км. Зі собою мали надавчий і відбірчий впарат, 26 ракет синіх і білих, червоне полотно розміру 1х4 метри, одна топографічна карті всієї Польщі.

Їх вислано від штабу ген. лейтенанта Львашева, котрий міститься в Тулі. Сам Львашев нагороджений шістьма орденами і є головним командиром IV десантного корпусу.

Виїхали з наказом розвідати територію, пізнати настрій населення, провірити німецькі сили і дати знак чи можна скидати десантів. Для цього є умовлені знаки: вогонь розташований в трьох місцях у віддалі 250 м, означає, що можна скидати боєприпаси. Простерте червоне полотно на землі і в чотирьох місцях поставлені червоні світки — це знак, що можна скидати десантів. Сині свічки розташовані рядом від одної до вісім — означає малі сили противника; від одної до 12 — дуже великі сили противника.

З головним штабом получені радієвим апаратом на хвилях 4000 м.

Дня Сімнадцятого, травня 1944 р. депонент опустив місце висадки. Оскільки не буде змоги скомунікуватися на хвилях 4000 м. з ген. Львашевим, зробити десант і податися за ним, по дорозі втупити по інформації до Сергеєва.

Сергеєв — молодший лейтенант, національність русска, летун, зараз творить свою групу, яка має оперувати в районі Нового Сонча, в селі Любке. Сам він живе в тому ж селі у одного кому-

ніста. Сергеєв має зв'язок з групою партизан, які знаходяться в Турчанщині і з ген. Львашевом. Безпосередній зв'язок має до Фельштина, до одного поляка гаєвого, котрий мешкає на краю ліса. В селі Фальштин знаходяться люди, які безпосередньо з наказу того поляка проводять большевицьку партизанку.

Ті п'ять людей з наказу командира Алексеєва повинні зайти до Сергеєва, а Сергеєв має спровадити туди, куди пішов Алексеєв. Алексеєв дістався до штабу через ген.-майора Філіпова до Тули (Філіпов начальник штабу групи головного командира большевицьких партизанів в Турчанщині, полк. Лазова).

Полк. Лазов має групу партизан, яка складається 3800 осіб, по національності русскі і міститься в селі Мандровець, а штаб в Шандрівських лісах. Залога цього штабу — рота кулеметчиків. Зброя в них автоматична, мають скоростріли "Латієр", протитанкові гарматки, міномет "Лапета". Лазов має доставити літаком до Тули Алексеєва по кличці "Шура".

Загальна кличка десантів, які примішуються тут — "Серцо".

Діпонент зізнав, що якщо нема штабу в Шандрівці — то буде він міститися в Шум'ячім. Також каже, що в гірських теренах знаходить командири зі своїми групами: ген. лейтенант Колачніков і пол. Сідонов. Вони оперують біля чеського кордону.

Він довідався від ген. Львашева в Тулі, що в місяці червні або липні ц. р. в гірський терен будуть скинуті в більшій кількості десанти. Штаб Алексеєва довідався також, що в теренах Турчанщини знаходяться українські партизани.

Діпонент подає, що зі Сергеєвим скомунікувався в штабі.

Зараз Сергеєв організує свою групу, яка вже начисляє 42 чоловіка. Зброю мають: польські кріси і німецькі автомати. Також мають з собою один відбірний радієвий апарат. Всі приміщені в селі Любке.

Коли Алексеєв був у Сергеєва, на хвилях 4000 м. (II А.К.) получився з ген. Львашевим та сказав йому, що висадились впорядку і у відповідному місці для десанту. Зараз Львашев припоручив йому направлятися в дорогу, заходити в села і розпитувати які відношення людей до німців, яке буде відношення при зустрічі Червоної Армії, які українці мають організації, про які німцям невідомо, і яку боротьбу провадять з німцями і

большевицькими десантами, які зв'язки мають партизанські групи (УПА), яка в них зброя і чи в кожному селі є організація. Говорили оба також дещо про висадку, де сказав Алексеєв Сергеєву, що в місяці червні або липні переведеться більший десант на гірських теренах Карпат. 2.VII. ц. р. буде висадка десантів в числі 800 чоловік (202 полк IV корпусу) під проводом майора Савченка (Савченко по національності білоус, середнього росту, середньо-грубий, темно-бльондин, риже лице, сірі очі). 16/VII.44 р. буде робити висадку підполковник Павлюк (27 полк IV корпусу). Полковник Грізнов (406 полк IV корпусу) зробить висадку, але невідомо коли.

Діпонент довідався ще в штабі про деяких десантів, яких скинуто в гірських околицях, напр., Бріїв Петро, парашутист, якого скинули з радієвими і фотографічними апаратами, з німецькими документами; має за завдання розвідати розміщення німецьких сил в терені Перемишля, а повинен знаходитися по базарах та як робітник має купувати харчі. Він держав зв'язок з партизанами, що знаходять в лісах на захід від Перемишля (група партизан, що відірвалася від відділу Колачнікова. ("Колачніков" — псевдо, по зізнанні діпонента, котрий знає його особисто, він називається Іларіон Ілія — лейтенант, скинений 14/V.44 р. в районі Самбора з фотографічним та радіонадавчим і відбірчим апаратом. Він має провадити розвідку за діями ОУН—УПА.

Всі люди з командиром є скинуті на розвідку перед десантом IV корпусу, який має допомагати їм проломови наступом зайняти всі польські терени.

Сергеєв получив Алексеєва з поляком в Фельштині, який називається Лук'яненко (правоподібно псевдо). Сам він комуніст, по військовій спеціяльності матрос. Лук'яненко повинен був провадити його серединою села Фальштин до Приходька (українець-комуніст), котрий має відставити його до Стрільбич до Воробченка Василя Миколаєвича, евакуйованого зі східних областей. До Воробченка має сказати кличку: "Іскра-Роза". Зі Стрільбич дали його відставити до американця в Волошинові, (котрий правдоподібно криється в лісі і за ним шукає наша розвідка). Американець має провадити його до Розлуча, в якім має бути Новіков, яко евакуйований. Новіков має німецькі до-

кументи евакуйованого і провадить розвідку проти українських партизан. Кличка до Новікова: "Мушка-Мишка" (провірка "ствольная накладка — приклад". (Від Новікова дістався до Мандрівця до Грудника Павла з кличкою "Прицiя — Яструб". Між іншим, в селі Жукотині евакуйований Кагарліцкий Максим, а в Бережку— Помченко Віктор.

До начальника штабу Філіпова служить загальна десантська кличка "Серце", а для самого Алексеєва служить напис на правій руці "Шура".

Діпонент сказав, що всякі інформації уділюють евакуйовані, які є спеціяльно вислані сюди, та які передше працювали на східних областях у відділі Колачнікова. Багато евакуйованих комуністів знаходиться в селі Сухиничі а передовсім в місцевих комуністів. Рівно ж зізнає, що кожний русски розвідчик подає себе за полоненого, що втік з полону, і подає місцевості де перебував в полоні. Пізнати їх можна бо це люди збудовані фізично добре, вигляд відживлений добрий, на грудях у них нарисовани орел, летуни на легкопадах, і інші знаки. На руках також ще рисують жінки, якори, серця пробиті стрілою, вужі. Крім того у них спеціяльні типографічні знаки.

Нижче діпонент власною рукою начеркнув знаки рускої розвідчої десантської групи.

Радистка має зв'язок з воздухом розвідування місцевостей.

Показування скерування припасів і десантів та показування сили противника, донесення розвідки в головний штаб, місце опущення десанта правильного, прийом летунів з розвідки, котра не має зв'язку, більше число противника.

Клички:

Серце — Пробой до ген. Філіпова.

Мушка — Магазин до Сергеєва.

Замок — ??? до Новікова.

Клим — Ворон до польських селян (з Остасов, у лісничого).

Постій, дня 1/VI.44 р. Марко.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. 1 Спр. 239. — Арк. 2—4.

Додатковий протокол служби Безпеки ОУН допиту більшовицького парашутиста К. Алексєєва, котрий був скинутий на Лемківщину для диверсій Після 12 червня 1944 року

П Р О Т О К О Л ч: 2/44/

Списаний як останній, розкриваючи решта таємниць життя арештованого в дні 18 травня 1944 року після допитів та морального заломання.

Алексеєв Константин Максимович, роджений 1916 року в Харкові, по національності русский. Освіта середня і два роки десантської школи (сп. розвідчий). Зі школи вийшов лейтенантом, опісля йому підвищено рангу до старшого лейтенанта. Почавши від фінської війни був постійно чинний і до краю відданий свойому фахові і ком. партії. За це нагороджено його двома золотими орденами (орден Леніна і красної звізди) як і рівно ж дано йому широку змогу жити вповні розкішно, що його ще більше пхало на всякі очайдушні послуги для комунізму, — діставав 1800 крб. місячно, як рівнож з огляду на його заслуги рідню його освободжено від податку.

Із датою 16 травня 1944 р. покликав його шеф корпусного десантського штабу ген. майор Львашев і дав йому слідуючі інструкції: "Ти негайно відправишся на терен Нового Сонча, себто в західну Польщу реалізувати наші плани, а іменно нищити противника". Йому дано один кілограм сильної отрії понад 1000 таблеток, чверть літри синього тушу. Його завданням було йти від Нового Сонча, від місця призначення в напрямі Самбора, розвідувати місця постою ворожих військ, це є: німців, мадярів, як рівно ж УПА — пункти населені елементом, вороже наставлених до СССР і хемічним діланням убивати якнайбільші маси. В місцевостях, заселених ворожим елементом (національно розвинутих українців) він мав вишукувати колодязі і п'ючи воду, непомітно скидати в колодязі від три до п'ять таблеток отруї. СССР не має охоти зачиняти газової війни, однак рішений скритим хемічним отруєнням, ослаблювати та провадити до руїни живу силу противника. Як рівно ж цею методою воює СССР, тому що, труючи непомітно воду, можна легко затирати сліди за собою, а вина зовсім певно спадатиме на ворогуючі між собою національності. Синім тушом мав він зазначувати на внутрішних стінках

колодязу знаки, по яких більшовики мали зорієнтуватися котрий колодязь є заструтий. Таким чином, Алексеєв Константин від 18/V.44 р. вспів затруїти поки що три колодязі, де, по його думці, впало багато вермахту і цивільного населення. Затроєні пункти дотепер це є: Новий Сонч, Кросно (біля Осла) Загір'я. Слідуюча черга ожидала Перемишль, Самбір, як рівно ж цілий ряд сіл в Карпатах, куди переходить УПА і де властиво, по думці розвідки, живе ворожо наставлений елемент і населення, яке могло би ставити перешкоди червоній армії і ком. партії.

Перейшовши із західно-польських земель на терен західньої України, йому обов'язково треба було бути з лісничим Лукіяненком в Фельштині і зачинати акцію скритого троєння німців, а головно УПА.

Ідучи з Фельштина, зупинився у Волошиновій, де користаючи з хвилевого спочинку (два три дні), мав підобрати собі місце для першого акту масового убийства. Тоді нечайно приїхало якихось двох, напевно з УПА, і зовсім несподівано забрали мене з собою. Я відразу відчув, що попав у руки противника, і маючи при собі поважну кількість отруї, непомітно викинув на землю, однак для себе оставив кілька таблеток, щоб коли не вдасться втекти, мати змогу втроїти себе і вмерти, не зрадивши тайни, як патріот СССР. Однак ті таблетки знайдено при мені, я говорив, що це від кашлю, щоб дали мені напитися, однак не дали і я змушений жити.

Оце моя послідна тайна, мене спущено самого, а других спущено в інших місцевостях невідомих для мене.

Власноручно підписав: Алексеєв

Подає Марко

Копія. Машинопис.

ЦДАВВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 239. — Арк. 5.

Наказ начальника УШПР Т. Строкача командиру з'єднання більшовицьких загонів імені М. Хрущова Шангіну про ведення з поляками спільних бойових дій у Закерзонні проти гітлерівців та українських повстанців

13 червня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4805
Поступило на зашифрование 2 час. 00 мин. 13.6.1944 г.
Куда и кому Ш А Н Г И Н У р/с 488
На № 286

С польскими партизанскими отрядами ведите совместные боевые действия против немцев и украинско-польских националистов.

Выдачу вооружения производить в каждом отдельном случае, только по разрешению Украинского Штаба партизанского движения. Выслать оружие только для поляков не можем.

13 июня 1944 г. підпис
отп. 1 экз.
ош. исх 3004
Зашифровано в шифротделении 05 час. 00 мин. 13.6. 1944 года
Зашифровал (підпис нерозбірливий).
рп 30354

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1480. — Арк. 91.

Доповідна командира одного з більшовицьких партизанських загонів Куприкова начальнику УШПР Т. Строкачу про зв'язок з польськими підпільними групами в Надсянні

17 червня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
Оп 4163 ШИФРТЕЛЕГРАММА вх. № 7378
19.6 Из р/с 20 17 июня 24.00
Расшифрована 18 июня 11 час. 00 мин.
Куда и кому тов. СТРОКАЧ

Группы БОРИСЬЯНА и ЯРЕМЧУКА 14.6.44 г. в лесу, 11 км. северо-восточнее Лежайск, установили связь с польским партизанским отрядом, численностью 250 чел., организованного 25.5.44 г., прибыл из-за Сана, командир отряда ПУЦХАБА Иосиф Войтович, заместитель — поручик ЛУКАШ, нач. штаба —

поручик РАК Жан, начальник див. групп капитан ЯНУШ.

Радиосвязи не имеют.

Площадка для выброски 11 км. северо-восточнее Лежайск, район тригометрического знака 235. Сигналы: 4 костра буквой "Г", зеленая ракета — прием.

Выброску групп 3 чел. груз и рации можем произвести получении "ДУГЛАС", сейчас его на фронте нет.

БОРИСЬЯНУ даны указания поддерживать связь этим отрядом, контролировать его деятельность.

17.6.44 г. КУПРИКОВ.

№ 376

Балабанов, Бычков

2 экз. СТРОКАЧ

7-й отдел

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф.62. — Оп. 1. — Спр. 1489. — Арк. 18.

На документі є резолюція Т.Строкача I відділу від 19.6.1944 року: "Установить — отряд чисто польский или из военнопленных русских".

Інструкція начальника УШПР Т. Строкача командиру з'єднання більшовицьких партизанських загонів Шангіну стосовно контактів з польським збройним підпіллям

22 червня 1944 року

ШИФРТЕЛЕГРАММА исх. № 4994

8.00. 22.6.44 г.

Шангину

Отвечаю на письмо от 14 июня.

С отрядами польскими и состоящими из русин проводите совместные боевые действия против немцев. Прием их в свои отряды производите кождом отдельном случае по своему усмотрению. Полякам оружие высылать не можем.

Первому Украинскому фронту даны указания оказывать Вам помощь самолетом У-2.

22 июня 1944 г.

№ 3104 (Строкач)

Зашифр. 22.6.44 09.10
Кор. 488 Кобылко

Оригінал. Рукопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1480. — Арк. 100.

Спеціальне повідомлення наркома держбезпеки УРСР Савченка начальнику УШПР Т. Строкачу про спроби створення гітлерівської агентурної мережі в більшовицьких партизанських загонах за рахунок заарештованих поляків

26 червня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

НАЧАЛЬНИКУ УКРАИНСКОГО ШТАБА ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ КОМИССАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

тов. СТРОКАЧ.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о попытках внедрения немецкой агентуры в партизанские отряды

От руководителя оперативно-чекистской группы 4 Управления НКГБ УССР "КОРЕЦКОГО", действующего в тылу противника в Люблинском воеводстве, нами получены агентурные данные о массовой засылке немецкой разведкой своей агентуры в партизанские отряды.

В этих целях гестапо широко использует арестованных поляков.

По сообщению агента указанной оперативно чекистской группы "ТУЧИН", Люблинское гестапо освободило из тюрьмы 257 арестованных, в большинстве своем поляков, которые предварительно прошли специальную подготовку в разведывательной школе.

Эта агентура получила специальное задание гестапо влиться в партизанские отряды, оперирующие на Люблинщине и подставлять их под удары немецких карательных отрядов.

В одежде каждого такого агента зашит личный полицейский номер.

Направляется эта агентура на выполнение задания гестапо небольшими группами, под видом участников "Армии Краевой".

В порядке перепроверки данных "ТУЧИНА", "КОРЕЦКИМ" были опрошены два участника "Армии Краевой" РОКИЧ и ОСЕРАЕК, которые подтвердили эти сведения нашего источника, почерпнутые ими из штаба "Армии Краевой".

То обстоятельство, что о данном мероприятии гестапо известно и членам ППР, также опрошенным "КОРЕЦКИМ", свидетельствует о расконспирации факта засылки немцами агентуры в партизанские отряды.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УССР КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 3 РАНГА (С А В Ч Е Н К О)

26 июня 1944 г.

№ 1101/С

г. Киев.

8/рп

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 285. — Арк. 30, 30 зв.

На документі є резолюція Т. Строкача від 26.6.1944 року: "РО. Коротко предупредить командиров отрядов".

Доповідна командира одного з більшовицьких партизанських загонів Бовкуна начальнику УШПР Т. Строкачу про бойові дії проти українських повстанців у Закерзонні

2 липня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

оп 4512 ШИФРТЕЛЕГРАММА вх. № 7923

4.7.

Из р/с 20 2 июля 21.35

Расшифрована 2 июля 23 час. 30 мин.

Куда и кому тов. СТРОКАЧ

24.6.44 г. группа БЕРЕНШТЕЙНА около Штайнфельс (7 км. восточнее Устрики Дольные) вел бой с группой националистов. Убит гитлеровский руководитель с-бивских отрядов. Кличка

"ХМЕЛЬ". Захвачены оперативные документы, шифр и несколько фотографий. Структура организации: ставка в округи, повиты. Ставка района Львова.

Ставка округа имеют свою военную жандармерию. Повиты — районы свои с-бивские отряды (вооруженные), каждом повите три землянки, район укрытия.

Каждый с-бивец имеет советский мундир. Оперативных допросах фигурируют исключительно клички.

В бою ранены: тяжело партизан ЦАРЕНКО, легко ИМАС.

2.7.44 г.

№ 520 БОВКУН

Жулева, Климов, Максименко

2 экз. СТРОКАЧ

1 7-й отдел

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1485. — Арк. 60.

Доповідна командира одного з більшовицьких партизанських загонів Бовкуна начальнику УШПР Т. Строкачу про бойові дії проти українських повстанців у Закерзонні

10 липня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРТЕЛЕГРАММА вх. № 8270

Из р/с 20 10 июля 22.35

Расшифрована 10 июля 23.00

Куда и кому тов. СТРОКАЧ

4 июля районе Лиско (47 км. юго-западнее Перемышль) группа, старший ДАНИЛЬЧЕНКО отряда БЕРЕНШТЕЙНА вела бой националистами. Убито 9 националистов, один взят в плен. Захвачены документы.

Лесах появились вооруженные группы националистов, выдавая себя партизанами, ведут борьбу против партизан. Производят вооружение преданных им людей.

10.7.44 г.

БОВКУН

№ 621
Гурьянов, Жулева
4 экз. ХРУЩЕВУ
КОРОТЧЕНКО
СТРОКАЧ
7-й отдел

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп.1. — Спр. 1485. — Арк. 102.
На документі є помітка помічника М. Хрущова Г. Шуйського: "Доложено".

Лист М. Хрущова до Й. Сталіна з пропозицією утворити Холмську область у складі УРСР

20 липня 1944 року

ЦК ВКП(б) товарищу Сталину И. В.

Войска 1-го Украинского и 1-го Белорусского фронтов вышли на нашу государственную границу и в ряде мест продвинулись значительно западнее Государственной границы.

За пределами Государственной границы 1941 года оставалась большая территория, заселенная украинцами. Исторически эти земли примыкали к Украине и часть этих земель в прошлом входили в состав Русского государства.

Поэтому я считаю необходимым в тех районах, которые имеют большинство украинского и русского населения, после освобождения организовать наше, советское управление с тем, чтобы позже, когда это будет выгодно, объявить официально о вхождении этих районов в состав Советского Союза с присоединением к Советской Украине.

К Советской Украине следует присоединить следующие районы: Холм, Грубешев, Замостье, Томашов, Ярослав и некоторые другие пункты, примыкающие к вышеуказанным районам. Из этих районов можно будет создать в составе УССР Холмскую область с областным центром в г. Холм.

После включения этих районов в состав Советского Союза выпрямится государственная граница, не будет нависать над Львовом большой выступ из района Сокаль.

Если Вы одобрите мои предложения, то я немедленно вызову нужных людей к себе, в штаб фронта, и приступлю к формированию Холмской области и к освоению районов, которые войдут в эту область.

Если Вы согласитесь с этим предложением, я пришлю карту Холмской области и проект Государственной границы.

20/VII-44

№ 1/54 Н. Хрущев

Копія. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 711. — Арк. 6, 7.

Пропозиції щодо включення Холмщини, Надсяння і Лемківщини до складу УРСР

1944 рік

СПРАВКА

об административно-территориальном делении Холмской губернии, Западной Галиции, Закарпатской Украины и Южной Буковины

1. ХОЛМСКАЯ ГУБЕРНИЯ

Из уездов, ранее входивших в Холмскую губернию, проектируется образовать в составе Украинской ССР ХОЛМСКУЮ ОБЛАСТЬ с областным центром в городе Холм.

В состав области включаются следующие уезды:

1. Влодавский уезд с центром в городе ВЛОДАВА, с включением в состав данного уезда крупных населенных пунктов БЯЛОПОДЛЯССКОГО уезда: Лишна, Словатыче, Соювка, Кузовка, Ганна, Долгобродьі, Голешув, Ляцк, Даньце;

крупных населенных пунктов РАДЗЫНСКОГО уезда: Пшевлока, Занюмка, Коляно, Генсь, Яблонь, Пашенка, Кудры, Давиды, Радче, Бжозовый Конт, Рудзенец, Чебораки, Вяски;

крупных населенных пунктов ЛЮБАРТОВСКОГО уезда: Черный Лес, Розолуче, Грабув, Каневоля, Дратув, Стара Лесь, Дратув 2, Дратув 1, Рогозьно, Пясечно, Розлуце, Уцекайка, кол. Гронды. Общее количество населения по Влодавскому уезду вместе с присоединяемыми населенными пунктами других уездов составляет 131.916 человек.

2. ХОЛМСКИЙ уезд с центром в городе ХОЛМ, с включением в состав данного уезда крупных населенных пунктов ЛЮБЛИНСКОГО уезда: Каменка, Завадув, Вулька Белецка, Сгнила, Састшитув, Марыню, Бялка, Яшув. Общее количество населения по Холмскому уезду с присоединяемыми населенными пунктами Люблинского уезда составляет 137 585 человек.

3. Восточная часть КРАСНОСТАВСКОГО уезда с количеством населения 43 598 человек с центром в городе КРАСНОСТАВ.

4. ГРУБЕШЕВСКИЙ уезд с количеством населения 101 392 человека с центром в городе ГРУБЕШЕВ.

5. Часть СОКАЛЬСКОГО уезда с центром в городе БЕЛЗ и северная часть РАВА-РУССКОГО уезда с крупными населенными пунктами: Застава, Васильев, Тарпошин, Речица, Корчев, Стайе. Общее количество населения по указанной территории Сокальского и Рава-Русского уездов составляет 43 650 человек.

6. ТОМАШОВСКИЙ уезд с центром в городе ТОМАШОВ с включением в состав данного уезда крупного населенного пункта Белжец и других прилегающих к нему населенных пунктов РАВА-РУССКОГО уезда. Общее количество населения составляет 98 783 человека.

7. Большая часть ЗАМОСТЬЕВСКОГО уезда с количеством населения 119 783 человека с центром в городе ЗАМОСТЬЕ.

8. Часть БЕЛГОРАЙСКОГО УЕЗДА с центром в населенном пункте ТАРНОГРУД и северная часть ЯРОСЛАВСКОГО уезда с крупными населенными пунктами: Гурне, Адамовка, Майдан Синявский, Цеплице, Дольне, Пискровица, Рудка, Допча;

северная часть ПШЕВУРСКОГО уезда с крупными населенными пунктами: Лежайск, Ожанна, Сажена, Пшихоедск, Старое Мисто;

северная часть ЦЕШАНОВСКОГО уезда;

часть территории ЛИСКОВСКОГО уезда с крупными населенными пунктами: Ульянов, Домбрувка, Глинянка, Домбровица, Вулька Белинская, Белины. Общее количество населения по всем частям данных уездов составляет 120 332 человека.

Проектируемая ХОЛМСКАЯ ОБЛАСТЬ будет иметь следующие основные показатели:

Территория —12 310 кв. км.

Населения — 797 039 — 100,0%

в том числе: украинцев и русских — 313 719 — 39,36%; поляков — 363 288 — 45,5%; евреев — 93 581 — 11,74%; прочих — 26 451 — 3,33% (по данным польской переписи 1921 года и переписи Российской Империи 1897 г.).

II. ЗАПАДНАЯ ГАЛИЦИЯ

Территорию Западной Галиции проектируется включить в ДРОГОБЫЧСКУЮ область в составе:

1. Западная часть ЯРОСЛАВСКОГО УЕЗДА с центром в городе ЯРОСЛАВ;

город ПШЕВУРСК с прилегающими к нему крупными населенными пунктами: Горличина, Розбуж, Бурдач, Каньчуга, Жуклин, Сетеж, Мироцин, Буховска, Тринецка, Ланьцуцка - Пшевурского уезда и окраинные населенные пункты в северной части этого же уезда на границе с проектируемой Холмской областью: Гродизско, Дольне, Глиговец;

часть ПЕРЕМЫШЛЬСКОГО уезда, прилегающая к северному берегу реки Сан. Общее количество населения по частям этих уездов составляет 153 900 человек.

2. Юго-восточная часть НОВО-СОНЧСКОГО уезда с крупными населенными пунктами: город Ново-Сонч, Мушина, Криница-Весь, Ново-Весь, Якушова с центром в городе НОВО-СОНЧ с общим количеством населения 18 097 человек.

3. Южная часть ГРИБОВСКОГО уезда с крупными населенными пунктами: Камянка, Богуша, Брунары, Берест, Чарна, Михнанка Нижняя с центром в городе ГРИБОВ с общим количеством населения — 14 917 человек.

4. Большая часть ГОРЛИЦКОГО уезда с окраинными населенными пунктами в северной части уезда: Беч, Загожаны, Воля, Шалева с центром в городе ГОРЛИЦЕ;

часть ЯСЛОВСКОГО уезда с окраинными населенными пунктами в северной части уезда: Шебны, Берувка, Ковалева, Тшциница, Харклова с центром в городе ЯСЛО. Общее количество населения по частям двух уездов составляет 65 992 человек.

5. Большая часть КРОСНОВСКОГО уезда с окраинными населенными пунктами в северной части уезда: Корчина, Беложе-

ги, Байды с центром в городе КРОСНО с общим количеством населения — 46 625 человек.

6. Большая часть Бжозовского уезда с окраинными населенными пунктами в северо-западной части уезда: Лясковец, Дольна, Глубно, Издебки, Стара Весь, Яблоница с центром в городе Бжозов с общим количеством населения 43 000 человек.

7. Часть САНОКСКОГО уезда с центром в городе САНОК с общим количеством населения 102 167 человек.

8. Часть ЛИСКОВСКОГО уезда с центром в населенном пункте БОЛИГРУД с общим количеством населения 64 750 человек.

Присоединяемая территория к ДРОГОБЫЧСКОЙ области имеет следующие основные показатели:

Территория — 6156 кв. км.

Населения — 509 448.

в том числе: украинцев и русских — 202 879 — 39,82% ; поляков — 278 739 — 54,71%; евреев 24 420 — 4,80%; прочих — 3410 — 0,67% (по данным польской переписи 1921 г.).

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1624. — Арк. 5—10.

1944—1946

Українське населення Закерзоння тривожно очікувало приходу більшовиків, а коли дочекалося, то вже після перших, доволі легких, ударах потрапило в страшну духовну депресію. Мобілізація в Червону Армію, арешти, облави, грабунки НКВД і така ж робота поляків породили серед українського суспільства думку, що "нам лишалося тільки одне — вмерти". За таких обставин усяка організаційна праця стала дуже важкою, бо і найвідданіші патріоти впали духовно не тільки як члени підпілля, але як звичайні люди. Тим паче, що до активної самооборони в таких умовах населення виявилось морально нездібним і під іншими оглядами не приготованим. Зокрема, йдеться про те, що в цей час страшно поширилося донощицтво. Щоправда, виховні заходи з боку підпілля — слово, бук і олово — швидко зменшили тягу до цього. Особливо допомагав бук (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 35).

Упертість і діловитість окремих організаційних клітин та зовнішні і внутрішні обставини помалу вирвали народ з депресії і знову розвиток спротиву перебирає стабільний характер. Коли кожний українець Закерзоння став перед польською загрозою, з того приводу "витворилася несподівана і подиву гідна солідарність українства на цьому терені. Грабунки, напади і грабежі проводжені польською поліцією, змушують населення до самооборони, яка спонтанно твориться в поодиноких селах. Всі політичні різниці майже затерлися. Народ бачить при собі тільки ОУН і з нею в'яже майбутнє. Про акції УПА на СУЗ і ПЗУЗ родяться тут квітучі легенди" (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 131. — Арк. 20).

Подібне було і на Холмщині. Українське населення її північних повітів, яке до приходу Червоної Армії було певною мірою настроєне пробільшовицьки і сподівалося на їхню охорону, стало розчаровуватися заведенням тут польської адміністрації. Під пресією польського терору селяне півночі починають поволі заломлюватися і думають писатися на виїзд, тим більше, що вже не розраховують на ніяку оборону їхніх інтересів зі сторони совітів. Водночас на цих теренах починають усе більше

говорити про прихід УПА (*там само.* — Спр. 135. — Арк. 31а).

Справді, в обороні автохтонного українського населення Лемківщини, Надсяння, Холмщини й Підляшшя могла стати тільки ОУН та її збройна сила — УПА. В архівних документах збереглося дуже багато свідчень про увагу оунівців до цієї проблеми. Наприклад, у звіті націоналістичного підпілля від 30 січня 1945 року повідомляється, що "українці південних теренів Грубешівщини, а також північної, виїжджають і думають виїжджати до УРСР, хоча свідомі того, що їх там чекає. На півночі дядьки починають шукати "за організацією", такою сильною, як на півдні, щоб разом з нею боронитися перед польським терором (слова селянина з Монятич у Черничені)" (*там само.* — Арк. 33).

Обману, який стосували більшовики, обіцяючи переселенцям до УРСР "райське життя", ОУН протиставляла слово правди. Зокрема, на виступ районного уповноваженого з евакуації в Перемишлі Тищенка ОУН поширило таку відповідь: "Брехливій і запроданій вашій пропаганді не віримо. Знаємо, що усі ці обіцювані "золоті гори" — це обман. Кожний цукерок, простягнутий вашою рукою, — це отрута. Ще не було на світі імперіаліста, який думав би про добро поневоленого народу, а не про власні користі. На усі підлі заходи ворога відповімо незламною поставою і витриваємо на сторожі родинних вогнищ, свого життя та життя своїх найближчих, а агітаторові Тищенкові радимо не витрачати марних зусиль, щоб переконати нас, що 2x2=3. Ми, українці, робітники, селяни і інтелігенти, не перебували ще так довго під сонцем сталінської конституції, щоб захворіти від його надмірного тепла на удар мізку, тому потрафимо правильно оцінити нашу ситуацію і загрозу для нашого існування.

Не захитають нашої твердої постави безперервні горлання про кінець війни, сталі кордони, договори і т. п., бо знаємо, що це — звичайний засіб більшовицьких агентів, щоб заломити нас психічно і запоромочених запроторити у важку, безпросвітню духовну і фізичну неволю" (*там само.* — Арк. 12).

У доповідній Головного уповноваженого уряду УРСР з евакуації М. Підгорного від 2 березня 1945 року йдеться про те, що

на Закерзонні влада перебуває фактично в руках українських націоналістів. Вони мають тут свої керівні центри, зокрема, в Перемишлі та інших повітах існують проводи, а націоналістичні настрої тут поширені серед населення (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1470. — Арк. 42).

Як приклад, у своєму листі Підгорний наводить ситуацію, яка склалася в селах Ступостянівської та Затворницької волостей, звідки повтікала місцева польська влада, включаючи міліцію. Фактичний контроль на селі, визнає Підгорний, здійснюють бандерівці" (*там само.* — Арк. 46).

Як вихід з такого катастрофічного для більшовиків становища Підгорний пропонує: 1) "Розпустити націоналістичні організації, які ведуть антирадянську роботу й заважають проведенню евакуації. 2) Керівників та інших учасників місцевих націоналістичних організацій, скомпрометованих співробітництвом з окупантами, негайно заарештувати й притягти до кримінальної відповідальності" (*там само.* — Арк. 48).

Проте комуністичній владі не вдається придушити український здвиг, незважаючи на спільні радянсько-польські акції. В своєму черговому донесенні від 8 травня 1945 року Підгорний змушений визнати: тільки на території 8 повітів за далеко неповними даними діє 10 відділів УПА із загальною кількістю 5.870 осіб (*там само.* — Спр. 1471. — Арк. 59).

Як видно з подальшого розвитку подій, вони продовжують фактично тримати під контролем значні терени. Так, у доповідній від 12 липня 1945 року Підгорний стверджує, що "в Ліськівському повіті бандерівці фактично здійснюють контроль над 2/3 повіту. В Перемишльському районі правий бік р. Сян — під контролем українських націоналістів. Польські власті ніякого впливу на цю територію не мають" (*там само.* — Арк. 217).

Витяг з оперативних звітів куреня "Месники" за вересень — першу половину жовтня 1945 року засвідчує, скажімо, таку хронологію бойових дій цього відділу УПА:

"15.9 Акція на містечно Олешичі. І курінь ВП і большевицького війська. Наступом здобуто й здемольовано залізничну стацію. Здобуто частину місцевості. По стороні ворога 9-ть вбитих, в тому к-р батальону, підполков., багато ранених.

15.9 Акція на Нову Греблю. Ворог 230 вояків і сильний постерунок МО, та 123 большевиків, як залога стації. Здобуто залізничу стацію, де згинуло 4-х большевиків, інші втікли, знищено телефони, рейки, розпущено людей. Здобуто 5 десять зарядок, 3 кріси, 830 набоїв, ракетник, 2 гранати, 7 полонених, ряд опірних пунктів. Вбитих по стороні ворога 10 (стверджено), ранених 7. Всіх полонених 7, в тому підстаршину звільнено враз з грішми й усіми приватними речами.

16.9. Зрізано 24 телефон. Стовпи, перетято дроти на лінії Горинець—Башня.

18.9. Виміновано і ушкоджено міст Любачів—Рава Р(уська).

19.9. Знищено з-д міст, Горинець—Рава Р., коло Верхрати.

20.9. Знищено авто, впав майор і 3 бійці.

20.9. Знищено зовсім ушкоджений попередньо міст Любачів—Рава Р. і знищено мости на шосі Чесанів—Брусно і Горинець—Брусно.

19.9. Знищено міст Подемщина—Горинець, залізний колійовий міст, міст на шосі Чесанів—Брусно. В Дахнові обстріляно ВП і спалено 8 господарств.

21.9. На шляху Підомщина—Горинець знищено авто, двох старшин ВП, двох ранених втекло. Обстріляно танкетку і 3 авта ВП, вислід невідомий.

22.9. Спалено фільварок в Коровиці Самій, перервано тор Любачів—Ярослав.

23.9. Виміновано міст Чесанів—Плаїв в Жухові, обстріляно ВП в Дахнові, спалено виселені села: присілок Вишні Солотнина, сс. Червінки, Діброва, Сухоліс з прис. Каплиці, вбитий один міліцист, який не станув на заклик.

20.9. Знищено з-д. місток Олешичі—Суховоля.

21.9. Спалено Старе Село виселене, 240 хат.

23.9. Бій в Кобильниці, 17 вбитих, 10 ранених, спалено 10 хат.

24.9. Спалено с. Бігалі і частину Кобильниці.

15.9. Знищено міст на шосі Коровиця—Будомир.

27.9. Засідка поляків і перестрілка, с. Майдан Липовецький.

28.9. Заміновано й ушкоджено міст Любачів—Коровиця, перервані рейки Олешичі—Н. Гребля.

30.9. Знищено два деревяні мости біля с. Тимці.

1.X. Акція на міст в Н. Греблі, який обсаджений сильною залогою. Не здобуто. По стороні ворога були вбиті в незнаній скількості.

5.X. Спалено сс. Теплиці, прис. Криви, Покриви, сс. Коралі, Золінки, Пискоровичі, прис. Халупки. По стороні ворога 2-х вбитих, 4-х міліцистів полонених і звільнених з усіми речами, здобуто 4 кріси.

6.X. Акція на міст і село В. Гребля. Не здобуто. Кількох вбитих по стороні ворога.

8.X. Знищено в місцевості Нове Село майора виселенчої комісії Цекіна, згинуло ще трьох большевиків з його охорони. Здобуто пістоль, дехтяр, ППШ та інші речі.

9.X. На заложеній фірі розірвалась фіра з харчами для ВП.

11.X. Спалено прис. Ігнати, Закінці, Солили.

12.X. Спалено прис. Н. Греблі Руду Гребельску і прис. Сухої Волі Козаки та Онишки.

13.X. Засідка під Козаками на 50 фір ворога. Зліквідовано 5. Вбито 5 пар коней, 15 вояків, більше ранених, знищено міст Бобрінка, здемольовано стацію" (Бібліотека Торонтського університету: Ф. П. Потічного. — Спр. 5. — Арк. 331).

Зрозуміло, що з приходом Червоної Армії в Закерзоння оунівське підпілля змушене було працювати в нових умовах. Відповідно змінилася й структура націоналістичного підпілля. Доповнений провід ОУН Лемківщини, скажімо, в цей час був такий:

1. "Мар" — Степан Оляш, провідник, з Бережанщини. Закінчив два роки університетських студій у Львові. Був тоді обласним референтом юнацтва ОУН Львівської області. З доручення УПА зорганізував старшинську школу в Старо-Самбірщині, де й був виховником в сотні "Сурма", а дальше керував надрайоновим проводом ОУН на Лемківщині, маючи псевдо "Бескид". До стрільців ставився з пошаною та подружньому, одначе вимагав від кожного виконувати довірені йому обов'язки. Завжди звертав увагу на обережність. Видав 12 правил, як має повстанець поводитися в терені в різних обставинах. Був відважним та обережним. Деколи сам, одинцем, проходив довгі дороги. Мав дуже добру тренову па-

м'ять. Часто йшов ніччю лісами та ніколи не блудив. Звичайно, йшов перший, а охоронці — за ним.

2. "Остап" — організаційний референт, походив з Підгаєччини. По закінченні Перемиської гімназії перейшов до праці в ОУН. До стрільців та членів ОУН ставився вимогливо. Любив дисципліну.

3. "Рен" — Мартин Мізерний зі села Вербів на Підгаєччині. В'язень польських тюрем за приналежність до ОУН. Учасник боротьби в Карпатській Україні. Комендант української поліції в Сяноці за німецької окупації. Був також заарештований німцями. До стрілецтва ставився з респектом. Вдумливий командир, який переживав кожну втрату людського життя. Дбав про своє вояцтво. Добрий промовець. Переводив вишкіл сотень на Буковому Берді над Сяном. Щасливо провів понад дві тисячі повстанців, у тому числі чоту дівчат, через німецько-більшовицький фронт у горах.

4. "Горислав" — Модест Ріпецький, референт СБ. Родом зі Львова. Закінчив два роки медичних студій у рідному місті.

5. Священик "Яворенко" — курінний капелан та духовний опікун мережі ОУН.

6. "Христя" — Ірина Тимочко з Перемищини. Закінчила гімназію в Перемишлі. Працювала там у референтурі УЧХ. Після перенесення на Лемківщину, виконувала функцію референта господарських справ. Відповідала за надрайон західньої Лемківщини. Довголітній в'язень польських тюрем.

7. "Степова" — референтка пропаганди при надрайоновому проводі Лемківщини. Закінчила середню освіту в Полтавщині. Добрий промовець. Часто виступала перед вояцтвом УПА. Держалась сотні к-ра Хріна. Вона в бою з поляками врятувала життя к-рові Хрінові в Перемищині.

8. "Вернигора" — Микола Фриз, теолог. Курінний виховник куреня "Рена" та референт пропаганди при надрайоні.

9. "Мелодія" — Богдан Крук, студент. Відповідав за підпільні шпиталі та лікування хворих і поранених повстанців. Допомагав населенню Лемківщини. Референт служби здоров'я — УЧХ.

10. "Рибак" — референт господарських справ.

11. "Давиденко" — референт господарських справ (після "Рибака"). Завжди розсудливий та погідної вдачі.

12. "Петро" — Михайло Черешньовський, провідник технічної ланки при надрайоновому проводі Лемківщини. Закінчив школу мистецтва в Кракові. Мистець-різьбар. Автор численних дереворитів на теми боротьби ОУН—УПА (У рядах УПА. — Нью-Йорк, 1999. — Т. II. — С. 343—344).

Провід ОУН і Головна Команда УПА надавали великого значення розгортанню збройної боротьби на терені Лемківщини, враховуючи, що саме цей край проходила головна лінія зв'язку підпілля України з проводом Закерзоння. Ще була одна лінія, що йшла з Німеччини через Чехо-Словаччину на Лемківщину і дальше до крайового провідника ОУН в Закерзонні Ярослава Стяга.

Надрайон Лемківщини ділився на вісім районів. Районовими провідниками були: район I — Сяновий, Осип; район II — Борис, район III — Ударник, Бурлака; район IV — Говерля, Чорнота; район V — Левко, район VI — Пугач, район VII — Сокіл, район VIII — Смирний. Всіх кущів було 36, а в них 351 село і 31 присілок, де були прихильники оунівців. Довжина терену виносила близько 200 кілометрів, від джерел Сяну аж до Попраду (*там само.* — С. 345).

До складу крайового проводу ОУН Закерзоння, який був керівним органом підпільної націоналістичної боротьби на терені всіє комуністичної Польщі, входили:

а) Крайовий провідник ОУН — Ярослав Старух, "Стяг".

б) шеф СБ (Служби Безпеки) — Петро Федорів, "Дальнич".

в) командир УПА — Мирослав Онишкевич, "Орест".

г) референт пропаганди ОУН "Оріян".

Структура УПА в Закерзонні була такою: головний командир Мирослав Онишкевич, "Орест", який підлягав по військовій і кадровій лінії шефові штабу відділів УПА "Шелестові", а по організаційно-політичній — Стягові. Із згаданими особами "Орест" тримав систематичний контакт через своїх зв'язкових, пересилаючи ними звіти і описи дій підлеглих йому відділів УПА, цим же шляхом діставав від них накази й інструкції.

Закерзонський край був поділений на три військові відтинки УПА, які відповідали округам ОУН.

1. Відтинок I — криптонім "Лемко" (обіймав терени Криниць- кого, Перемиського, Горлицького, Березівського та Ліського повітів). Командиром УПА цього відтинку був "Рен", що підлягав головному командирові УПА в Закерзонському краю "Орестові".

2. Відтинок II — криптонім "Бастіон" (займав терени Ярославського, частину Любачівського і Томашівського повітів), командиром відтинку був "Залізняк"(Визвольний шлях (Мюнхен). — 1960. — Ч. 8. — С. 943, 946).

На літо 1946 року припадають початки організації Української Повстанської Армії і на Підляшші. В цьому терені УПА практично була зорганізована, "товариським" способом, тобто знайомі і товариші втягували до збройного підпілля одні других. Ініціативу головно проявляли колишні учні Української торговельної школи у Володаві і Білій за часів гітлерівської окупації. Мобілізаційна акція охопила протягом 1946 року ціле Підляшшя. Організаційно воно було розбите на 5 округ. Скажімо, 5 округа включала волості Заболоття, Пищаць, Залісся з такими українськими селами: Заболоття, Добринька, Полоски, Загорово, Хорощинка, Линюшки, Ольшанки та інші. Наприкінці 1946 року все Підляшшя було в руках відділу УПА, що складалася з 60 бойовиків з додатком зв'язкових, санітарно- го і пропагандивного відділів тощо. Польська армія і поліція не відважувалася з'являтися на селах, тримаючись міст: Володава, Біла, Парчев.

Такий широкий розмах українського збройного підпілля справді ставив його на господаря становища в окремих місцевостях. І там українські повстанці могли вести свою діяльність не тільки в обороні населення, але й шукати порозуміння з польським. Звіт про зустріч представників українського націоналістичного підпілля з польським населенням 21 листопада 1945 року якраз і переконує в тому, що за доброї волі можна було знайти шляхи до спільної боротьби проти комуністичної влади. Бо, як інформується в звіті ОУН, "з очей присутніх можна було відчитати поважне заінтересування. Стежили за

кожним нашим рухом. Можна було зовсім виразно завважити, що початковий страх і непевність минули. Навпаки на обличчях молодих дівчат видко було веселість, що треба було приписати нашим стрільцям, які з першим вступом до хат внесли зі собою веселий настрій, пісню і всю питомість українського повстанця". А опісля, нав'язуючи до українсько-польських взаємовідносин, упівський командир "навів цілий ряд фактів, які свідчать про бандитизм окремих польських сіл і поодиноких бандитів, вияснив причини спалення опустілих українських сіл і польських бандитських осередків, з'ясовано наше ставлення до сучасної дійсності, зокрема підкреслюючи значіння боротьби проти большевизму і тісної співпраці усіх поневолених народів, в першу чергу, українського і польського, пояснено наше відношення до зах. альянтів і інш...

На кінець влаштовано суд над міліцистом Вільгуцкім, який вповні признався до провини. Він ствердив, що арештував разом з 4-ма іншими міліцистами українця зі села Макови Костя Михайла, якого опісля знайдено в лісі замордованого зі слідами тортур. Вільгуцкі заявив, що зробив це на доручення ВП, а взглядно большевицького майора, не здаючи собі справи з того, що бандити Костя замордують... При цьому хід розправи був поведений так, що рішальний голос віддано громаді. В обороні виступало кількох українців і поляків, при чому більше українці доводили, що сам Вільгуцкі не відзначився протиукраїнськими виступами.

Обвинувачення підсудному доказано фактами, зазначено, що згідно з людськими і революційними законами заслуговує він на кару смерти, але зогляду на злагіднюючі давні оборони, йому вимірюється легшу кару. Вільгуцкі має заплатити до дня 10.12.45. 4000 зл. на потерпілих від бандитського терору ВП українців зі села Макови. На цьому збори закінчено. Серед жіноцтва далось чути голоси подиву, мовляв: які то бандерівці добрі люди..." (ЦДАВОВУ: Ф. 3833. —Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 15, 16).

Однак подібних акцій вдавалося досягати не скрізь. У більшості ж доводилося відстоювати своє право на проживання на батьківській землі великими жертвами, бо польська комуніс-

тична влада намагалася будь-що очистити від українців терен Закерзоння. А оскільки добровольців на переселення було негусто, а багато з тих, хто вже встиг "скуштувати комуністичного раю", почали тікати назад, то влада почала застосовувати примус, що підкріплювався розбоєм польського шовіністичного підпілля.

Польські групи терористичні, визнають А. Щесняк і В. Шота, чинили акти безправ'я, мордів і грабежу на людності українській, котра мешкала на правому березі Сяну. Так, 7 квітня 1945 року банди "Лиса" і "Волиняка" здійснили напади на село Савків, під час якого застрілено 15 українців і пограбовано їхнє майно. Подібну акцію виконано на початку червня 1945 року на село Піскоровичі Ярославського повіту, де загинуло близько 300 українців. Така ж доля судилася і мешканцям Павлокоми (Szesniak A. , Szota W. Droga do nikad. — S. 186, 187).

Звертаючись до солдатів і офіцерів Війська Польського, котрі брали участь у виселенських акціях, ОУН закликала їх: "Поляки, як можете брататися з тими, котрі в 1939—1941 роках диким чином у тюрмах Львова, (Замарстинів, Лонцького, Бригідки) та інших міст Волині, Галичини, Білорусії й України замучили десятки тисяч кращих польських патріотів. Невже союзниками й приятелями польського народу можуть бути ті, хто згубив "генерала Сікорського, створили жахливе катинське кладовище, котрі ще сьогодні в тюрмах Жешува, Любліна катують справжніх захисників Незалежньої Польщі?" (ЦДАГОУ: Ф. 1.—Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 6).

То ж за тих важких обставин, які склалися в Закерзонні, українські повстанці змушені були налагоджувати контакти з місцевим польським населенням, роз'яснюючи свою політичну лінію. Інструкцією Проводу ОУН на початку 1946 року щодо поведінки під час зустрічей з поляками передбачалося "говорити спокійно, здержливо, поважно, річево, не загальопозуватися. Тільки в рамах уповноваження. Тільки правдиві певні відомості. На інші питання залежно від характеру відповідь: не знаю, до цього не уповноважений, відповідь дадуть краще поінформовані. Витворювати приязну атмосферу".

Крім того, належало наголошувати про спільні інтереси обох

народів, зокрема те, що "Україна має азійський комплекс і схід Европи, також немало вже зроблено і на Балканах. Вони мають: Захід, вікно в Европу, світове значення. Злучення усіх сил й усіх можливостей дасть справжню реальну силу, дасть і нам, і їм кращу перспективу та допоможе їм з предмету, якого кров'ю торгують по всіх світових ярмарках — конференціях, дійти до речі підмету в новій політичній системі" (Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку).

Тоді ж з'являються пропозиції щодо врегулювання польсько-українських відносин та організації спільного визвольного фронту. З огляду на тогочасне становище обох народів, оунівці стверджували, що польсько-українська ворожнеча й боротьба є шкідливі інтересам одних і других, а корисні тільки для спільних ворогів-окупантів: перед тим — німецько-гітлерівських, а тепер — московсько-більшовицьких. У ситуації, яка склалася, найглибший інтерес визвольної політики обох народів вимагає від спільного визвольного фронту проти спільного ворога-окупанта. Тому від імені визвольних організацій обох народів українські націоналісти пропонували:

"1). Доложити всіх сил, щоби довести до замирення існуючі польсько-українські конфлікти й протидіяти фіктивно всім намаганням підступної большевицької політики роз'єднати і поставити проти себе наші сили.

2). Нав'язати тісну співпрацю наших політичних і військових сил у спільній визвольній боротьбі на теренах України й Польщі, на всьому просторі СССР і всіх інших країн, окупованих большевицькими імперіялістами, та на міжнародній світовій арені.

3). Доложити всіх сил до організації і скріплення якнайширших розмірів спільного визвольного фронту всіх народів, поневолених і загрожених московсько-большевицьким імперіялізмом.

4). Будемо змагати до того, щоби дотеперішня ненависть і ворожнеча між нашими народами обернулася в приязнь, — щоби ця приязнь, створена в тяжких роках спільної неволі і спільної визвольної боротьби, стала основою приязні і спільної політичної співпраці наших народів в майбутньому по здобутті вільних незалежних держав.

5). Найглибший інтерес України і Польщі та всіх інших народів східньої Европи від Фінляндії до Дарданелів і Туреччини вимагає, щоб на просторі Східньої Европи запанувала на місці московського імперіялізму, — відвічної загрози для всіх вільних народів, систем незалежних національних держав, а на місці реакційної сталінської тотальної тиранії — система правдивого західньо-европейського демократичного ладу, опертого на засаді самовизначення народів і волі людських спільнот та одиниць.

6). У всіх взаєминах будемо шанувати існуючий під цю пору стан національних відносин на наших теренах. Висловлюємо надію, що спірне питання польсько-української границі буде вирішене у майбутньому між урядами польської та української держави дорогою приязного порозуміння"(*там само*).

Для поглиблення порозуміння між обома народами Провід ОУН вирішив використати рейди відділів УПА по польській території, в ході яких мала розгорнутися політично-пропагандивна робота серед польського населення. У стратегічно-політичному плані ці акції повинні були:

"1. Піднести до максимального рівня антибольшевицькі настрої в польському середовищі і дати поштовхи до активізації безкомпромісової революційної боротьби проти Москви і її варшавської агентури в найширших розмірах.

2. Промостити шлях ідеї польсько-українського порозуміння на плятформі протибольшевицької боротьби і взаїмного респектування суверенности обох народів, а одночасно пропагувати ідею Антибольшевицького Бльоку Народів" (БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/5. — Арк. 218).

Крім цього, ОУН враховувала, що робота на цьому відтинку відбивається широким відгомоном за кордоном і впливає з одного боку на актуалізацію визвольної української проблеми на міжнародньому форумі, а з другого — "приспішує антибольшевицький процес серед народів широкого світа. Наша робота, наше слово і наша поведінка повинні власне йти на зустріч вище виміченим цілям. Ми повинні дихати навіть в чуже окруження вірою, силою, запасом і динамічністю, яка пориватиме їх до боротьби проти нашого спільного ворога"(*там само*).

Що подібні акції українського підпілля на Закерзонні давали потрібний результат, свідчить повідомлення інформатора ОУН наприкінці січня 1946 року: "В розмові з начальником станції зайшла мова про напади бандерівців. Питаю: Як то можливо, щоб ВП дотепер не могло знищити бандерівців?

— О-го-го, пане, військо не може дати собі ради з ними і не скоро дасть, тому, що бандерівці мають по своїй стороні населення, яке їм помагає. Це тому їх важко знищити, що вони перебувають по страних Доброва, де мають свої шевські, кравецькі та інші верстати"(*там само.*— Спр. 482/3. — Арк. 89, 89 зв.).

А на зустрічі представників українського та польського націоналістичного підпілля в Грубешівському повіті 1 квітня 1946 року фактично було визнано, що нескоординованість дій призвела до важких наслідків для обох сторін. Зокрема, польський делегат скаржився, що органи безпеки заарештували 60 підпільників, що "арешти охопили цілу Польщу й УБП та НКВД разом стараються всіма силами знищити організацію "ВІН", яка може одинока в Польщі не дає змоги устабілізуватись "демократичному" урядові та існуючому порядкові в внутрі польської держави"(ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 22).

Під час зустрічі представників підпілля 28 липня 1946 року польський капітан визнав, що "нам треба було тоді (в 1944 році. — *В. С.*) з'єднатись і разом виступити проти німців. На це я йому відповів, що ми давно в своїй літературі писали про поляків, як народ, якому належиться самостійність і однаково терпить неволю німецьку, як ми українці. Ми з поляками боротьби не започаткували, передовсім викликали її німці і большевики, які це тепер використовують"(*там само.* — Арк. 24).

Контактуючи з представниками польського підпілля, українські повстанці вияснили, що воно побудоване на чисто військову організацію, є аполітичною організацією: "Воюємо тільки за державу, а який буде устрій в державі, то буде залежати". Зрештою, висновок із зустрічей було винесено: "поляки змагають до цього, щоб приспати нашу чуйність, хитро, мудро навчитись від нас провадити боротьбу з большевиками, а при нагоді потоптати всі договори й почати з нами війну, як сказав

кап. В. до мене: "Бачите, як то в дипломатії є, тепер спимо разом під одним коцом, а може прийти час, коли будемо ворогами й разом воювати, тоді собі пригадаєте й скажете — разом ми спали, їздили, а тепер ми є великі вороги" (*там само.* — Арк. 26).

Провідники оунівського руху переконалися тоді, що всі верстви польського суспільства виступають за те, аби українське населення Закерзоння покинуло батьківські терени. Особливо прикметним у цьому плані було звернення люблинського воєводи В. Рузги до українського населення з вимогою переселятися в радянську Україну, видане в травні 1946 року. У цьому документі вказувалося навіть на те, ніби "Польща змінила свої кордони на сході, щоб українське і білоруське населення могло бути в своїй Батьківщині. Питання про національні меншості більш не повинно існувати в Польщі. Отже, виїздіть до своєї Батьківщини України, щоб там мати змогу спокійно жити і сприяти своїм трудом розвиткові свого народу" (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2611. — Арк. 10).

Але для українців Закерзоння споконвічною Батьківщиною були Лемківщина, Надсяння, Холмщина і Підляшшя. Тут була їхня Україна. Тому й вони підтримували ОУН і УПА, котрі їх захищали від посягань брутальної окупаційної сили комуністичної Польщі і різних бандитських формувань.

Тому не можна захисні акції Української Повстанської Армії і досі сприймати через призму подання їх комуністичною ідеологією, котра постійно таврувала різними наклепами український національно-визвольний рух, — в Закерзонні УПА справді виступила оборонцем прав місцевого автохтонного українського населення. Насамперед, її відділи розладнували комунікаційні системи, підриваючи й спалюючи мости, знищуючи залізничне полотно, телефонні лінії. Силами повстанців ліквідовувалися переселенські комісії на чолі з енкаведистами, знищувалися польські військові сили, залучені до цієї варварської акції на прохання радянської сторони.

Так, головний уповноважений уряду УРСР з евакуації М. Ромащенко 11 квітня 1946 року писав до генерального уповноваженого уряду Польської Республіки з репатріації Вольського:

"1) У Горлицькому і Ново-Санчському районах забезпечити активну допомогу з боку наявних там прикордонних військ.

2) У Лісківському районі збільшити кількість збройних сил не менше, ніж на два полки.

3) У Грубешувському районі основна маса українського населення, що ще підлягає евакуації, проживає в гмінах Белз, Христинополь і Сокаль. Якщо, в район Безла направити один полк військ, то він реально допоможе справі евакуації.

4) У міру закінчення роботи в Томашівському районі звідти можна зняти два полки 3-ї дивізії й направити у Володавський район. Цього також буде достатньо, щоб у першій половині червня місяця ц. р. по цьому району закінчити евакуацію.

5) У Любачівському районі є один полк, але він активних операцій не проводить. Якби добитися активної участі цього полку в боротьбі з бандитизмом, то евакуацію по цьому району можна було б закінчити в кінці травня місяця ц. р." (*там са-мо.* — Спр. 2605. — Арк. 104).

Проте воїни УПА продовжували боронити свій народ, здійснюючи напади на ті військові підрозділи, які залучалися комуністичною владою до насильного виселення українського населення. До одних з найважливіших в цей час актів УПА в Закерзонні, слід віднести розгром ворожих залог у селах Тисовій, Жогатин, Кузьмин, Христинопіль, здобуття і знищення залізничних станцій із залогами в Олешичах, Сокаль-Забужжі, Новій Греблі і т. д., напади на Бірчу, Перемишль, рейди "вовків" на Підляшшя. Окремої згадки заслуговує ліквідація сотнею командира Хріна віце-міністра оборони Польщі Кароля Сверчевського.

Незважаючи на те, що постійні бої, хвороби, десяткували вояків УПА, вони продовжували діяти на терені польської держави, завдаючи великої шкоди регулярним армійським формуванням, кинутим проти українських повстанців. "Наші солдати, — визнає командир польського піхотного полку, — кляли, що не можуть вертатися додому, що війна для них триває. Ховали забитих, скрегочучи зубами, відвозили до шпиталів поранених, але потім знову робили все, що могли, аби скінчити з бандами. Однак це не було легко. Шукання такої банди в го-

рах нагадує приповідкове ловлення шпильки в стіжку сіна".

А там діяли відділи таких прославлених командирів УПА, як Хрін, Стах, Бір та багатьох інших. Окремо слід згадати і командира цього з'єднання, що воювало на Лемківщині, "Рена". Це саме завдяки їхнім побратимам польсько-більшовицьким каральним загонам не вдалося здійснити поголовного виселення українців з їхньої батьківської землі.

До речі, ось як самі поляки відгукувалися про УПА на Закерзонні: "Панове, то не єст банда, а зорганізована сіла, мендзи ними єст дужо учоних і інтелігентних людзі, ктурих нам бракує" (Akcja "Wisla" na tle stosunkow polsko-ukranskich w XX Wieku. — Szczecien, 1994. — S. 116, 117) .

Польські автори А. Щесняк і В. Шота визнали, що спроби каральних органів і регулярного війська не дали в 1945—1946 роках бажаних наслідків у боротьбі проти УПА. Розбиті по кілька разів сотні, підкреслюють вони, відроджувалися знову, знаходячи допомогу й опіку в селах у мешканців, приналежних до ОУН (Szczesniak A., Szota W. Droga do nikad. — S. 424).

Діяльність УПА в Закерзонні навіть не дала можливості польській владі провести 14 лютого 1946 року перепис населення в гімнах Ступосяни, Затворжиця, Тарнава, Нижня, Волковиця, Цисня, Балигород і Лукова Лісківського повіту, громад Бартівка, Павлокома, Диленгова, Яблониця, Руська, Грошівка, Улич-Бжозівського, гмінах Бірча, Жогатин, Кузьмина, Войткова — Перемишльського, селі Добча і гміні Адамівка — Ярославського, в Добрій Шляхетській і Загутині створила труднощі в цьому плані, а документи з Голушкова-Свяноцького взагалі були захоплені українськими повстанцями (Ibid. — S. 212, 213).

Польська влада, пише М. Трухан, ніколи не могла зрозуміти, чому українські селяни, які, на її думку, повинні вороже ставитися до УПА, бо через її діяльність зазнали чимало прикростей, відносилися до "тих з лісу" з симпатією. Не кажучи про те, що не одна родина мала в рядах повстанців своїх синів, братів і чоловіків, яким, про що варто пам'ятати, перехід у підпілля дозволив уникнути мобілізації до Червоної Армії й кривавої м'ясорубки на Дуклянському перевалі або під мурами Берліна,

Бреслау і Праги. Селяни добре пам'ятали і про те, що існування УПА багатьом з них урятувало життя. Не було б цієї збройної сили, перед котрою як Військо Польське, так і польське підпілля мали респект, набагато більше українських сіл стало б жертвою польських екстремінаційних "відплатних" акцій. З цього приводу вони називали повстанців своїми оборонцями, що в очах польської влади було явним націоналізмом. Таким чином, тисячі українських селян, часто не розуміючи значення цього слова, стали "націоналістами" (*Трухан М.* Українців в Польщі після другої світової війни. 1944—1984. — Нью-Йорк-Париж-Сидней—Торонто, 1990. — С. 8).

Можна погодитися й з іншою тезою цього автора. Йдеться про те, що в перші післявоєнні місяці як польське, так і українське населення потойбіч Сяну і Бугу, спотерігаючи із задоволенням наростаюче напруження між Заходом і Сходом, жило думкою про збройний конфлікт, який у недалекому майбутньому здавався неминучим і повинен був принести кінець комуністичній системі. Надіючись на вибух третьої світової війни, українське село без ремствування несло на своїх плечах увесь тягар підпільної боротьби (*там само.* — С. 8).

Треба відзначити: інколи спільно з УПА в цих акціях брали участь і віділи польського антибільшовицького руху. Так, загони Жубрида і Косаківського виступали спільно з УПА проти польської міліції та "сил беспеченьства", протидіяли евакуації українського населення, за що піддавалися остракізму в жешувській газеті "Єдність" (26.05.1946) (ЦДАГОУ: Ф. 1.— Оп. 23. — Спр. 2611. — Арк. 16).

Український здвиг на Закерзонні підтримували і окремі поляки. Так, у березні 1946 року головний лікар Любачівського шпиталю доктор Влодзімеж Вишинські протягом тижня в повстанській криївці намагався врятувати враженого гангреною районового провідника Черемху. Священики в окремих костелах закликали вірних, щоб співпрацею з більшовицькими спецвідділами не збільшували й так великої трагедії українського народу (Час. — 1948. — 15 жовтня).

Поряд з підтримкою українців Закерзоння, відділи Української Повстанської Армії, здійснювали сміливі рейди на терито-

рію Словаччини. Перший такий похід відбувся наприкінці серпня 1945 року, в якому взяли участь відділи УПА—Захід—Підкарпатський курінь командира Прута, сотні "Сокола", "Бурі", "Мирона" під загальним керівництвом Андрієнка.

Названі відділи УПА побували 1945 року в селах Сухе та Велькроп Межилаборського повіту, Вереховце, Рецейов, Сарада, Якушевце, Міковце, Мразовце, Пінковце, Грабовце і Діяпаловце-Стропківського, Кельча, Бистре-Гіралтовського, Червеніца, Гувіз, Лисечок, Руські Пекляни-Пряшівського, Міхаляни, Подольок, Бальпоток, Градіско — Сабинівського, Адідовце, Зубне, Паніна Яблунька Нижня, Яблунька Вишня, Терепівце — Снинського, а також в окремих населених пунктах Бардіївського та Гуменського повітів. Як правило, вояки УПА в кожному селі зустрічалися з місцевими жителями, роз'яснювали їм свої цілі, давали концерти.

Другий пропагандистський рейд УПА в Словаччину у квітні 1946 року був організований ще з більшим розмахом — у ньому брали участь, крім піших та кінних загонів, також відділи мотоциклістів та велосипедистів. Вони перейшли Межилаборський, Брановський, Гуменський, Гіралтовський, Стропківський, Бардіївський, Пряшівський, Сабиновський повіти, в яких відвідали 106 сіл, і дійшли аж до Кошиць.

У цьому також проявився український здвиг, що вселяв упевненість тим, хто не цурався своєї приналежності до рідного народу.

Етнографічна чистота держави є однією з основ будівництва нової Польщі, писалося 8 червня 1946 року в "Газеті Любельській". І, мовляв, "Радянський Союз надав багато ясності і цій основі". "А тому, — продовжувала ця газета, — розбійники УПА не затримають евакуації. Вона буде, як повідомив нашому редактору головний представник Польської Республіки в справах евакуації громадянин Беднаж, через пару тижнів закінчена. Бандити УПА втратять матеріальну базу — українське село. Військо Польське ліквідує залишки фашизму, а на колишніх українських господарствах поселиться польський репатріант з СРСР" (ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2611. — Арк. 13, 14).

Але цього комуністичній владі Польщі за допомогою Москви

не вдалося досягнути, бо виселити "добровільно" всіх українців з їхніх рідних земель, що відійшли до Польщі після другої світової війни, в 1944—1946 роках не змогли. Люди нігтями чіплялись до одвірків, цілували і сльозами обливали пороги, били головами з розпуки в стіну, хрестом падали над ямами, прохаючи катів їх розстріляти, але не відправляти з рідних місць. Скільки сліз і крові пролилося на українському Закерзонні, яку трагедію довелася пережити нашим лемкам, надсянцям, холмщанам і підляшанам, знають тільки небеса. І лише після того, як 19 квітня 1946 року вояки УПА ліквідували на шляху Снітниця—Баниця переселенську комісію з Люблина, то з цим днем стримується масове виселення на схід.

Значна частина лемків, надсянців, холмщан і підляшан залишилася на батьківській землі, і це було запорукою подальшого українського здвигу на цих теренах.

24 — 4-1013

ДОКУМЕНТИ

Доповідна секретаря Волинського обкому КП(б)У І. Профатилова секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про становище українського населення Холмщини після звільнення від гітлерівських загарбників **3 серпня 1944 року**

СОВ. СЕКРЕТНО.

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б) УКРАИНЫ
ТОВАРИЩУ ХРУЩЕВУ Н. С.

В связи с продвижением Красной Армии в район реки Вислы и объявлением манифеста польского комитета Национального освобождения в Волынской области отмечено передвижение постоянных жителей — украинцев из-за Буга к нам в область и поляков с нашей области за реку Буг.

Так, из Холмщины (так крестьяне называют почти всю территорию Люблинского воеводства) на нашу сторону перешло более 400 крестьянских семейств, в то же время польские крестьяне из Вербского и Устилужского районов, оставив не убранными посевы, ушли за реку Буг.

2-го августа 1944 года к нам прибыла группа крестьян, которая заявила, что она хочет узнать возможность и условия перехода нескольких сот крестьянских семейств из сел Грубешовского уезда к нам. В беседе со мной прибывшие рассказали:

1. Священник православной церкви села Сагринь Грубешовского уезда — СКАБ Михаил Васильевич сообщил, что их село насчитывало 280 дворов, имело очень богатые земли и было благоустроено. 10-го марта 1944 года на село напала "банда польська", полностью сожгла село, замучила и убила 724 чел. населения, в большинстве стариков и детей, имущество и скот забрала с собой. Оставшиеся в живых крестьяне поселились возле города Грубешов и там живут и теперь. В этот же день были полностью сожжены украинские села Турковичи, Пасика, Мягке, Модринь, Малкив, Суховичи и частично село Теребыня.

В сожженных селах остались у крестьян посевы озимых, но поляки не дают убирать урожай, избивают пытающихся производить уборку. Так, 31 августа 1944 года в селе Богутичи было уби-

то несколько человек украинцев. Организованная Народная Польская милиция грабит и арестовывает украинцев, но комиссар, который находится в Грубешове, арестованных освобождает.

2. Крестьяне: НАНАС Петр Николаевич, из села Мячин Грубешовского уезда, ШУКАЛОВ Иван Александрович, из того-же села, и ПРАЦЮК Михаил Антонович из села Конюх Грубешовского уезда рассказали, что их села немцы выселили на Белгорайщину, а на их место поселили фольксдойчев-немцев вывезенных из восточных областей Украины. Когда отступили немцы, убежали с ними и фольксдойчи. Крестьяне начали возвращаться к себе домой, но поляки их гонят, бьют и убивают, заявляя: "Это наша земля, а Вы уходите к себе за Буг".

Они также просят разрешить переехать на территорию Советской Украины, так как там будет какая-то демократическая Польша, а Польша им вообще очень надоела.

3. В польских селах Устилужского и Вербского районов в период немецкой оккупации существовала польская самооборона, этой обороной руководила дивизия "кровавая луна" "подземной армии" Соснковского. В период немецкой оккупации они жгли и грабили украинские села. После освобождения этой территории от немецкой оккупации польские крестьянские семьи, боясь мести украинцев убежали за Буг, оставив свои постройки и посевы. Сколько ушло таких семейств, точному учету не поддается, но во всяком случае около трехсот.

4. Поляки, работающие в г. Луцке, и в особенности мужчины, начали подавать заявления в военкомат о добровольном вступлении на службу в польскую армию. Эти заявления, в разговоре, они объясняют следующим: "Дело идет к концу, и если мы тут будем сидеть, то нас потом в Польшу не примут, надо идти бороться за Польшу" (заявление поляка, техника связи НАЦЮК). Сторож облконторы связи ЦИСЕЛЬСКИЙ, старик более 65 лет, взял расчет и уезжает в Люблин, заявил - "Надо спешить, а то там разберут все хорошие должности, а я опять буду сторожем".

5. В Любомльском районе немцы, отступая, выгнали значительную часть крестьян за реку Буг. Теперь крестьяне возвращаются обратно, но польское население отбирает у

них лошадей и скот. На этой почве есть несколько случаев убийств.

Обком КП(б)У и местные органы власти до сих пор не препятствуют переходу граждан из-за Буга к нам и от нас за Буг. Также не препятствуют и польские власти, но иногда польская милиция отбирает у граждан, как видно самовольно и в свою личную пользу, скот и вещи.

Секретарь Волынского Обкома КП(б) (И. Профатилов)

3 августа 1944 года.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 793. — Арк. 8, 9.

Довідка секретаря Львівського обкому КП(б)У І. Грушецького про випадки переходу українців Закерзоння на територію УРСР, а поляків Галичини — на територію звільненої Польщі

8 серпня 1944 року

ДОВІДКА
ПРО ВИПАДКИ ПЕРЕХОДУ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРИТОРІЮ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА НАШУ ТЕРИТОРІЮ.

По інформаціях, що надходять з райкомів КП(б)У та документах, одержаних нами, видно, що переважна кількість українського населення Холмщини і Грубешівщини виявляє велике бажання воз'єднатись з Радянською Україною.

З першого дня звільнення цих районів до Сокальського та Угнівського райкомів партії почали з'являтись делегати, обрані від сел з заявами, підписаними всім населенням села на ім'я ЦК КП(б)У та Уряду України про їх бажання встановити радянську владу. Так, селяни села Варшин, Подтуржинської волості, Грубешівського повіту в заяві на ім'я тов. Хрущова Микити Сергійовича пишуть:

"Ми нижчепідписані громадяни громади Варешин, Подтуржинської волості, Грубешівського повіту, звертаємось з проханням до ЦК КП(б)У про прилучення нашого терену до УРСР" і далі іде 138 підписів селян цього села.

В Угнівський райком партії з подібними заявами прийшли се-

ляни з сіл Ходованці, Юрві, Завади, Ярчів і повідомили, що вони вже самі створили сільради і прийшли за порадами, як треба працювати відповідно з радянськими законами.

Селянин Замостинського повіту Войцович Арсен з села Ходувани, селянин Шевчук Іван з села Завади і Мацешін, піддавшись агітації польських націоналістів по орієнтації польського Лондонського уряду, почали переходити на територію Польщі. Так, в Перемишлі понад 200 сімей поляків виїхали на польську територію.

Все це відбувається як наслідок проявлення національної ворожнечі між українським та польським населенням. Зокрема українське населення, боючись того, що на їх землях буде польська держава і поляки, які вже тепер проявляють терор проти українців, - починають шукати вихід у встановленні радянської влади та переході на нашу територію

СЕКРЕТАР ЛЬВІВСЬКОГО
ОБКОМУ КП(б)У -ГРУШЕЦЬКИЙ-
3.VIII-1944 р.
Прийнято по телефону
4.VIII-1944 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 793. — Арк. 10—12.

Спецповідомлення начальника УШПР Т. Строкача про ворожі щодо Червоної Армії та більшовицьких партизанів дії з боку Армії Крайової в Закерзонні

8 серпня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СПЕЦСООБЩЕНИЕ экз. № 5
о враждебной деятельности польских националистических организаций.

Украинским штабом партизанского движения получено ряд сообщений от партизанских отрядов, действующих на территории Польши о том, что некоторые польские националистические организации и их военные формирования, проводят мероприятия направленные против Красной Армии и партизан.

По донесению командира отряда БАЙДАК командованием АК ("Армия Краева"), находящимся в Варшаве, издан приказ за № 173, содержание которого гласит: произвести мобилизацию польского населения в армию и в польские партизанские отряды для организации борьбы против Красной Армии, для воздействия на тылы и коммуникации советских войск.

Согласно второго приказа всем польским партизанским отрядам дано указание перейти через реку Висла и начать вооруженную борьбу против советских партизан, находящихся на польской территории.

В данное время польские националистические отряды приступили к выполнению этих приказов.

Командир партизанского отряда БАЙДАК сообщает о том, что ряд польских отрядов ушло из района Билгорайских лесов в неизвестном направлении. Польские отряды под командованием Яна и ПОЭТА, действовавшие в Белгорайском лесном массиве ушли за р. Висла. В Билгорайских лесах действует в данное время польское партизанское соединение майора АДОМА, состоящее из 6 отрядов.

1. отряд поручика ПОДКОВА
2. отряд майора ВАРА
3. отряд подпоручика КВЕТОВСКОГО
4. отряд поручика ХМАРА
5. отряд подпоручика ДНЯННА
6. отряд ЗАГЛАВА

Соединение АДОМА усиливает свое военное и хозяйственное влияние в Билгорайском районе.

В данном районе зарегистрирован случай убийства поляками 3 советских партизан, в районе с. Кособуды (27 км с-в Билгорай) имеется факт обстрела группы партизан отряда им. Буденного.

Командир соединения КОВАЛЕВ 17.7.44 г. сообщил, что эндеки начали открытую борьбу против советских партизан. За рекой Сан эндеки неоднократно обстреливали диверсионные группы соединения, в результате чего соединение имеет убитых и раненых. Эндеки выдавали немецкому командованию дислокацию советских партизанских отрядов.

Командир соединения ШАНГИН сообщает, что эндеки в

своей борьбе с советскими партизанами получили большую поддержку от немецкого командования. ШАНГИН указывает, что особенно сильным влиянием эндеки пользуются на территориях, расположенных западнее рек Сан и Висла.

НАЧАЛЬНИК УКРАИНСКОГО ШТАБА ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ, КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (Т. СТРОКАЧ)

"8" августа 1944 г. № 1007

ем. № 005034.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 274. — Арк. 58, 59.

На документі є помітка: "В спецсообщение".

Повідомлення ОУН про напади польських банд на українські села

18 серпня 1944 року

ПРОТОКОЛ

в справі нападу польської боївки на села: Пакість і Буховичі Мостиського повіту.

В час приходу ЧА на терен Мостищини (22.VII.44) польське підпілля почало поспішно вилазити з нор на денне світло. Заздалегідь приготовані боївки почали виступати в формі польської поліції і вже в перших днях почали переводити запланований удар на українське населення. Між іншим арештували на передмісті Мостиськ "Закостелє" 9 українців (5 жінок і 4 мужчини). Після цього стверджено, що лише один мужчина вийшов з цього живий (був жонатий з полькою), а всі інші (в тім 4 жінки, наші члени) були в звірський спосіб помордовані. (Про це ми довідалися щойно в останньому часі, бо звільненому поляки остро загрозили і до цього часу він нікому про це не говорив — докладний протокол з цьої акції буде пізніше по переслуханні очевидця).

В тому ж дні (24.VII.44) за достовірними джерелами група узброєних польських бандитів числом около 100 вийшла о год. 20-й вечора з польського села Пнікута і, співаючи, зближалася до села Бухович (українське село). За ними їхала підвода з

амуніцією. Перед Буховичами пішли розстрільною ровами під село. Не провірені поголоски стверджують, що зі села впали на них стріли. Селянин, який припадково знайшовся поблизу них, почув такі слова від команданта боївки: "Хлопци, я вам мувілем, же тшеба паліць од почонтку". По цих словах більшість боївкарів бравурним бігом перебігла село Буховичі і підступила до с. Пакості, що віддалене від Бухович на 1 км. Передня головна частина, обстрілявши Пакість з віддалі 100 м, ввійшла до середини села і зачала підпалювати хати сірниками. Мала група боївкарів залишилася під Буховичами, як рівнож, обстрілявши село автоматами, зачали палити. Селяне Пакості стверджують, що рівночасно з наступом боївки зі сторони Бухович такі ж боївки напали на село Пакість зі шляху Крисовичі і Стрільчіська. Пакість окружили со всіх сторін. Поодинокі свідки стверджують, що пізнавали перебігаючих польських боївкарів попри хати. Були це бандити з Мостиськ, Крисович, Орільчиськ, Пнікута та Крукенич. В цьому дні в Пакості спалено 75 господарств враз з господарським реманентом, рівнож частину худоби. Жертв в людях було: 14 вбитих і 4 ранених. В Буховичах спалено 2 господарських забудування, та згинуло 2 особі (старик та мала дівчина). Село Пакість горіло до самого ранка 25.VII. В цьому дні ранком селяне Бухович намагаються зорганізувати самооборону перед евентуальним другим нападом. Було відоме, що ціла ця сотня подалась в напрямі Мостиськ. Змобілізувавшись і узброївшись чим хто міг селяне Бухович розташувалися в горішній частині села до оборони. І дійсно около 10 год. ранку частина Пнікутської боївкарської групи зачала знову обстрілювати Пакість, а потім Буховичі. Рівночасно зачали палити. В Буховичах запалили 2 придорожні хати і подалися до Пнікута. В цьому дні згоріло в Пакості ще 5 господарств, а в Буховичах загорілось ще 14 забудувань. Жертв в людях в другому дні не було. В Пакості від тяжких ран вмерло 4 особи. Всіх жертв в Пакості 18 осіб. Від цього дня поляків охопила манія палити і мордувати. В дні 25.VII.44 вечором появляються тут то там вогні. Українське населення було готове в деяких селах відперти і вдарити по пальцях польських паліїв. Села: Хлиплі, Острожець, Боляновичі, Гусаків недопустили до села бан-

дитів. В цьому ж дні згоріло 2 стодоли в Крукеничах, 2 господарства в Остріжці українських і 2 господарства польських. В Золотковичах підпалено хату солтиса. Тут польських бандитів застукала більшовицька стежа. Всіх у числі 6 осіб арештовано. Після цього факту польська робота палення припинилась. Створені по селах польські міліції вганяють по селах і намагаються виарештовувати чильніших українців, на щастя не вдалося нікого арештувати.

Постій, дня 18.VIII.1944 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 225. — Арк. 13.

Клопотання представників постійних мешканців общин Грубешівського і Томашівського повітів на Холмщині, адресоване Йосипу Сталіну

Серпень, 1944 року

ПЕРЕВОД С УКРАИНСКОГО

ВЕРХОВНОМУ МАРШАЛУ СССР

Иосифу Виссарионовичу ТОВАРИЩУ СТАЛИНУ

От представителей постоянных жителей Общин Грубышевского и Томашевского Уездов на Холмщине.

ПРОШЕНИЕ

После первой мировой войны Версальский договор отдал наши вековечные украинские земли вместе с их жителями, которых и до сих пор 90% являются украинцами православной веры — Польше.

Двадцать лет своего существования Польша всеми средствами старалась уничтожить нас как народ, то ли запрещая пользоваться нашим родным языком, то ли забирая то последнее, что сохраняло нас при вере и нации, уничтожая наши провославные церкви. Год 1938 был годом генерального наступления шляхетской Польши на наш народ. До 200 православных церквей было уничтожено на нашей холмской земле. Для нас с начала существования польской державы были наглухо заперты двери всех правительств, школ и учреждений, попасть в которые можно было только ценою измены вере, а тем самым и нации, ибо в шля-

хетской Польше был принят тезис, что православный — это украинец, русский или белорусс, а римо-католик — поляк.

На наши земли, на порцелеванные поляками имения, политые исключительно потом и кровью наших предков украинцев, - нам присылали поляков, осадников, а чтобы получить хотя бы один гектар земли украинцу, — нужно было тоже самое, что и для того, чтобы получить место при правительстве — т. е. изменить вере и изменить нации.

Год 1939 принес было нам надежду, что наши муки кончились, радовались мы очень, когда через наши земли промаршировала Великая победоносная Красная Армия, тем печальнее были наши разочарования, когда наши земли снова попали в неволю, на этот раз швабскую. Смело можно сказать, что эти 5 лет швабской неволи — были самыми тяжелыми для наших земель и людей. Молодежь нашу швабы вывезли на работу к себе, в селах остались старики и дети, которых швабская власть отдала в руки польских националистов, которые для лучшего проведения своих планов переписалися на "Фольксдойче", заняли посты швабской жандармерией и мучили наших людей.

Есть села, как например: Новоселки, Лащив, Стеняти, Ключин, Тарноватка, Недежив, Тыпин, Городыславичи, Морятин и др. в которых этими жандарами расстреляно более 60 человек лишь за то, что во время пребывания на наших землях в 1939 году Красной Армии, они были избраны в милицию.

Есть села, как например: Риплин, Посадив, Василев, Новоселки, Жабче, Зимко, Шлятин, Добужек, Ратичов, Морятин, Тыпий и др., в которых жандармами расстреляно более 200 человек за то, что прятали пленных красноармейцев, оказывали им необходимую помощь, помогали им перебраться через границу, в отдельных случаях хоронили по христианскому освобожденных из лагерей пленных, которые по дороге домой — умирали в наших селах.

Есть у нас священники, как о. Гурейчук из с. Виторож на Пидляше и о. Трофимович из с. Бусьно на Грубешивщине, которые были расстреляны швабскими жандармами за их заботы о пленных красноармейцах, которым нужно было помочь перебраться через границу.

Когда польским националистам показалось этого мало, с 1943 года террорестические боевки польских националистов с согласия своих братьев "Фольксдойче" — швабских жандармов, начали уничтожение наших передовых людей. Таким способом было убито сотни лучших сынов. Мы терпели и с нашей стороны не было ни одного факта ответа полякам.

Год 1944 принес нам еще большую трагедию. Польские террорестические боевки, которым уже было мало отдельных актов — начали формальную войну с нашим населением и нашими селами. Банды поляков ночью окружали наши села, до тла сжигали наши дома и уничтожали всех наших людей, кто только попадался. Так, целиком до тла сожжено селение Сагринь, где уничтожено свыше 770 человек, Турковичи — 600 человек, Мирче — 160 чел., Новоселки — 120 чел., Лиски — 80 чел., Стонятин — 63 чел., Телятин — 35 чел. и много, много других деревень и селений. Уничтожались не только мужчины, а и женщины, дети и старики.

Всего сожжено более 150 сел и уничтожено до 15 000 ч. Первыми погибли от огня люди Грубышевского и Томашевского уездов. Приемы уничтожения превосходят все понятия о человечности и превосходят все уничтожения, испытанные во времена нашествия Татарской орды. Людям выбивали глаза, женщинам отрезали груди и распаривали животы, детей рубили топорами. На все это имеем "_____" ввиде снимков трупов, которые при этом прилагаем.

Слышим мы, что на наших землях снова должна быть польская держава. Можем ли мы спокойно воспринять эту весть и с ней согласиться. Нас не убивали поляки из Варшавы или из Кракова, нас убивали и жгли наши села — наши соседи — осадники, переселенные на наши прадедовские земли. Можем ли мы, господа, быть их близкими соседями, можем ли мы забыть нанесенные нам обиды?

Покорно, горячо, коленно-приклоненно и твердо просим тебя, Отец — Маршал товарищ СТАЛИН, освободи нас из новой неволи и присоедини нас с нашими землями, от века украинскими Холмскими землями к материнской украинской земле СССР.

Клянемся, что в нас будешь иметь верных и послушных сынов СССР.

УПОЛНОМОЧЕННЫЕ ОТ ОБЩИН ГРУБИШЕВСКОГО И ТОМАШЕВСКОГО УЕЗДОВ ХОЛМЩИНЫ.

Августа 1944 г. Подписи:

Холмщина. Верно:

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 3—21.

Радіограма наркома закордонних справ УРСР Д. Мануїльського представникові Уряду СРСР в Польщі М. Булганіну про відрядження під виглядом кореспондента "Правды Украины" дипломата П. Білика для збору інформації

24 серпня 1944 року

ШИФРОВКА исх. № 6460

Поступило на зашифрование 22 час. 30 мин. 24.8.1944 г.

Булганину

Высылаем Люблин в Ваше распоряжение референта Наркоминдела УССР Билыка Петра Павловича, на которого возложена задача систематической информации представительства УССР и Наркоминдела СССР о положении в Польше. Мероприятие сделано по указанию Хрущева, санкционировано Молотовым. Билык едет формально как корреспондент газеты "Правда Украины". Прошу Вашей санкции и содействия в выполнении возложенного на Билыка задания.

Наркоминдел УССР Мануильский.

24/VIII-44 г.

Оригінал. Рукопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1464. — Арк. 69.

Спеціальне повідомлення наркома держбезпеки УРСР С. Савченка секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про настрій населення у селах Рава-Руського району, які передані до Польщі

30 серпня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ЦК КП(б) УКРАИНЫ

тов. ХРУЩЕВУ Н. С.

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

о настроениях в селах Рава-Русского района Львовской области, отошедших к Польше

С первых дней, как только населению стало известно об установленной государственной границе СССР и Польши, среди украинцев, проживающих в населенных пунктах, отходящих к полякам, стали отмечаться массовые высказывания о желании перейти на территорию СССР.

Основной причиной этого является боязнь преследования со стороны поляков, тем более, что уже сейчас имеются факты изъятия поляками скота и другого имущества от украинцев, выезжавших с немцами или уходивших от преследования бандеровцев, а теперь возвращающихся домой.

Житель с. Журавцы, Рава-Русского района, Львовской области, ЮРОВЕЦ Юрий, 56 лет, украинец, так охарактеризовал создавшееся положение: "...Если мы теперь останемся на территории Польши, то нас поляки всех перебьют. Они при немцах нас грабили и жгли. Пришла Красная Армия и повела борьбу с этими грабежами и убийствами. В Польше за нас некому будет заступиться.

Если бы нам разрешили переселиться на советскую территорию, то мы с удовольствием переселились бы".

Житель того же села БЕТРУХ Антон Иванович, 45 лет, украинец, заявил: "...Если наше село окончательно перейдет к Польше, то я все равно убегу в Советский Союз, а с поляками жить не стану. Они нам, украинцам жизни не дадут".

Имеются случаи, когда поляки в селах, отошедших к Польше, предлагают украинцам в течение нескольких часов покинуть эти села.

"...Из бесед с жителями села Любичи-Князи ПУДЕНКО Ф., КОМОТКЕВИЧЕМ и другими, поляки пришли в ряд сел, прилегающим к границе 1939 года и вывесили там объявление о том, чтобы украинцы в течение 24 часов выехали из села".

"...Из бесед с жителями с.Любичи-Короли установлено, что

большинство населения, особенно украинцы, заявляют: "если наша территория отойдет к Польше, то мы переедем в Советский Союз, так как поляки будут избивать нас, отбирать скот, хлеб и сжигать строения. Все это нами раньше уже было пережито."

Не зная, какой будет государственный строй в Польше, жители сел: Журавец, Любичи-Князи, Любичи-Короли и других — находятся в состоянии растерянности.

Украинское население этих сел не выходит по этой причине в поле на уборку хлеба, заявляя: "все равно придут поляки и все заберут".

Наряду с этим, среди жителей с. Гребенное, Рава-Русского района, распространился следующий провокационный слух: "...Гитлер бежал, а Геббельс возглавляет правительство Германии и заключил тайный союз с Англией и Америкой против СССР. Скоро Германия, Англия и Америка будут воевать против Советского Союза".

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УССР (С А В Ч Е Н К О).
30 августа 1944 года
№ 1619/с
гор. Киев

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 891. — Арк. 133—135.

Звернення керівників Українського Громадського Комітету в Перемишлі до місцевого старости про лояльність до нової Польської демократичної держави

7 вересня 1944 року

До рук Пана Старости в Перемишли з Українського Громадянського Комітету надійшло ось таке письмо:

До
ПАНА СТАРОСТИ В ПЕРЕМИШЛІ

У важких обставинах шостого року війни створено тимчасовий Український Громадянський Комітет, який за відомом і згодою Пана Старости як представника Уряду Польської Рес-

публіки має завдання дбати про охорону всіх потреб і прав українського населення Перемищини.

Покликуючись на заяву Пана Старости, як делегата Уряду новоповстаючої демократичної Польщі, що Українці не лише по думці букви законів, але й по їх духові будуть мати рівні обов'язки і дійсно рівні права громадян — та не лише в теорії, але й у щоденній практиці життя почуватимуться рівноправними громадянами новітної демократичної держави, заявляємо від імени українського громадянства свою готовість льояльно співпрацювати для наладнання згідливого співжиття обох народів.

Стоячи на грунті найширшої демократії, ми завжди були противниками и осуджували та осуджуємо всякий шовінізм та методи насильств і вбивств, з якої-небудь сторони вони походили б!

Рівночасно стверджуємо, що на терені Перемищини не було організованих шовіністичних виступів одної національности проти другої, що дає нам повну надію на дальше навязання і поглиблення позитивної співпраці.

При цій нагоді просимо Пана Старосту о опіку і поміч в наших зусиллях.

ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДЯНСЬКИЙ КОМІТЕТ в ПЕРЕМИШЛІ

Мґр. Водичка — секретар.

Михайло Вахнюк — голова.

Ч Л Е Н И:

Др. Черлюнчакевич Цириль, Др. Мандюк Іван, Інж. Малець, коопер. Сютик Василь, робітник, Ісканин Василь, рільник.

Перемишль, дня 7. вересня 1944.

Копія. Машинопис.

БТУ: ВМК.- Ф. П. Потічного. — Спр. 482/5. — Арк. 6.

Рішення Політбюро ЦК КП(б)У і Раднаркому УРСР про організацію переселення із Закерзоння українського населення 19 вересня 1944 року

ПП.46/10 оп
19.IX-1944 г. ОСОБАЯ ПАПКА

О РЕАЛИЗАЦИИ СОГЛАШЕНИЯ МЕЖДУ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ УКРАИНСКОЙ ССР И ПОЛЬСКИМ КОМИТЕТОМ НАЦИОНАЛЬНОГО ОСВОБОЖДЕНИЯ ПО ЭВАКУАЦИИ УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ С ТЕРРИТОРИИ ПОЛЬШИ И ПОЛЬСКИХ ГРАЖДАН С ТЕРРИТОРИИ УССР

Постановление СНК УССР и ЦК КП(б)У

В целях реализации состоявшегося соглашения между правительством Украинской ССР и Польским Комитетом Национального Освобождения по эвакуации украинского населения с территории Польши и польских граждан с территории УССР, Совет Народных Комиссаров УССР и ЦК КП(б)У постановляют:

1. Утвердить Главным Уполномоченным правительства Украинской ССР в Люблине т. Подгорного Н. В.

Заместителями Главного Уполномоченного правительства Украинской ССР тт. Кальненко Т. С. и Ромащенко М. А.

2. Утвердить Главным Представителем правительства Украинской ССР в Луцке т. Цоколь А. А.

Заместителями Главного Представителя правительства Украинской ССР в Луцке тт. Гребченко И. К. и Могила А. О.

3. Утвердить инструкцию по проведению эвакуации (приложение № 1).

4. Утвердить районных уполномоченных и их заместителей, районных представителей и их заместителей (приложение № 2).

5. Организовать при СНК УССР на период эвакуации Управление, а при облисполкомах западных областей УССР отделы по эвакуации и расселению украинского и польского населения.

Начальником Управления утвердить зам.наркома Госконтроля УССР т. Иванова по совместительству. Управлению Делами СНК УССР выделить 8 комнат для размещения аппарата Управления.

6. Поручить тт. Коротченко, Кириченко, Старченко рассмотреть и утвердить:

а) штаты Главного Уполномоченного, Главного Представителя, районных уполномоченных и районных представителей;

б) штаты Главного Управления по эвакуации при СНК УССР и отделов по эвакуации при облисполкомах.

7. Обязать наркома внутренних дел УССР т. Рясного обеспечить надлежащую охрану эвакуируемых и лиц, занимающихся эвакуацией.

8. Наркому внутренних дел УССР т. Рясному совместно с Главным Уполномоченным и Главным Представителем определить маршруты следования эвакуируемых и организовать работу контрольно-пропускных пунктов.

9. Обязать облисполкомы и обкомы КП(б)У западных областей обеспечить полный учет, прием и сохранность имущества и строений, оставляемых эвакуируемыми гражданами, для чего выделить в городах, районах и селах, из которых будет проводиться эвакуация, ответственных лиц, на которых возложить сохранение оставляемого имущества.

10. Наркомзему и Наркомкомхозу УССР к 10 октября с. г. представить СНК УССР и ЦК КП(б)У на утверждение план расселения прибывающего с территории Польщи населения.

11. Уполномоченному Наркомата Заготовок СССР при СНК УССР т. Калашникову обеспечить приемку сдаваемой сельскохозяйственной продукции гражданами, эвакуированными в Польшу, а также выдачу продукции гражданам, эвакуированным из Польши.

12. Тов. Старченко и тов. Бутенко разработать и представить к 10 октября с. г. Совнаркому УССР и ЦК КП(б)У мероприятия по землеобеспечению эвакуированных граждан из Польши.

13. Обязать облисполкомы и обкомы КП(б)У западных областей принять и разместить в городах эвакуированных из Польши рабочих, ремесленников, врачей, художников, ученых, служащих и других городских жителей, оказав им помощь в трудоустройстве.

14. Обязать обкомы, горкомы и райкомы КП(б)У выделить в расселяемые пункты коммунистов - агитаторов для проведения массово-политической работы среди прибывших граждан с территории Польши.

15. Обязать Главного Уполномоченного т. Подгорного и Главного Представителя т. Цоколь, совместно с наркомом финансов УССР т. Сахновским, разработать и представить к 1.X.1944 года на утверждение Совнаркома УССР смету расхо-

дов по содержанию аппаратов Главного и районных уполномоченных и Главного и районных представителей по эвакуации украинского населения с территории Польши и польских граждан с территории УССР.

До утверждения сметы обязать народного комиссара финансов УССР т. Сахновского, за счет республиканского бюджета, финансировать авансом Главного Уполномоченного правительства УССР и Главного Представителя на неотложные нужды по их заявкам.

16. Выделить 10 исправных легковых и 4 грузовых автомашин с водителями для Главного Уполномоченного и районных уполномоченных, а также для Главного Представителя и районных представителей.

Поручить т. Коротченко мобилизовать указанное количество машин в наркоматах и центральных организациях УССР.

Укрнефтеснабу (т. Завадский) обеспечить машины необходимым количеством горючего из фондов УССР.

17. Обязать Управление Гражданского Воздушного Флота (т. Гребнев) выделить в распоряжение Главного Уполномоченного в гор. Люблине один самолет У-2 и для Главного Представителя в Луцке один самолет У-2.

18. Обязать начальника Украинского штаба партизанского движения т. Строкач выделить для Главного Представителя и Главного Уполномоченного по одной рации с радистами — шифровальщиками.

19. Обязать Уполнаркомсвязи СССР при СНК УССР т. Садовничего обеспечить необходимую телефонную связь районных представителей с Главным Представителем.

20. Выделить в распоряжение Главного Уполномоченного 5 машинисток с машинками и Главному Представителю 3 машинистки с машинками. (Приложение № 3).

21. Обязать секретарей обкомов, секретарей райкомов КП(б)У, представителей облисполкомов и райисполкомов обеспечить служебными и жилыми помещениями Главного Представителя, районных представителей и их аппараты, а также Главного Уполномоченного Польского Комитета Национально-

го Освобождения и районных уполномоченных и их аппараты в местах размещения.

А. Кириченко

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 27. — Арк. 163—167.

Доповідна записка заступника головного уповноваженого уряду УРСР Кальненка секретареві ЦК КП(б)У Коротченку про початковий період організації переселення українців з Польщі 5 жовтня 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ (большевиков) УКРАИНЫ товарищу КОРОТЧЕНКО Д. С.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

Выездом в КРАСНОСТАВСКИЙ, ХОЛМСКИЙ И ВЛАДАВСКИЙ уезды Польши установлено:

В уездах организованы уездные народные советы (повітові ради народові), а на территории уездов организованы волостные советы, которых насчитывается:

а) в Красноставском уезде — 17
б) в Владавском уезде — 16
в) в Холмском — 13
46

в состав волости входит от 35 до 50 сел.

В г. г. КРАСНОСТАВЕ, ХОЛМЕ И ВЛАДАВЕ организованы городские народные советы (магистраты), возглавляют руководство этими советами (председатель Комитета Рады Народовой).

В уездных городах и населенных пунктах, где находятся волостные советы организованы карательные органы:

а) прокуратура

б) суды

в) гражданская милиция — обеспечивающая порядок и борьбу с уголовной преступностью.

г) обеспеченство — в обязанности которого входит борьба с политическими преступлениями.

От 1-го Украинского и 2-го Белорусского фронтов в уездных

городах (по территориальности) учреждены военные комендатуры, которые в свою очередь имеют военные комендатуры в населенных пунктах при волостных советах.

По заявлению военных комендантов г. г. ХОЛМА, ВЛАДАВА и КРАСНОСТАВ, выдающихся происшествий на территории этих уездов не зарегистрировано.

Имели место единичные случаи убийств местных жителей на почве ревности, грабежа и мести. В гор. ХОЛМЕ в конце сентября месяца было убийство офицера Красной Армии, причина убийства не установлена.

По данным военных комендантов на территории вышеупомянутых уездов бандформирований не имеется.

На территории Польши сторонниками Лондонского эмиграционного польского правительства в начале 1944 г. организованы воинские формирования "АК" (Армия Краева), ставившие своей целью захвата власти в свои руки. С приходом частей Красной Армии на территорию Польши, эти части были разоружены и после соответствующей фильтрации, сержантский и рядовой состав направлен на пополнение 1-й польской армии, сформированной в СССР, а офицерский состав и некоторые руководители этих частей арестованы органами КРО "СМЕРШ" фронтов.

В отдельных случаях бойцы "АК", уклонившиеся от направления в армию и дезертировавшие из армии, перешли на нелегальное положение.

Имеются данные о нелегальных формированиях бойцов "АК" на борьбу с существующим в Польше строем, которые скрываются в лесах. Эти формирования имеют большую поддержку со стороны помещиков и зажиточных слоев населения Польши, снабжающих их продуктами питания, деньгами для приобретения оружия и боеприпасов. Проявлений со стороны этих формирований не зарегистрировано.

Банды ОУН и УПА на территории этих уездов себя не проявляют и о их наличии данных нет.

По непроверенным данным украинское население ВЛАДАВСКОГО уезда сочувствует бандам ОУН и УПА, оперирующим на территории Западной Украины.

Точных данных о количестве проживающего в уездах украинского, русского, белорусского и др. населения национальностей, подлежащего переселению на территорию УССР, в уездных советах не имеется.

По состоянию на 1 марта 1943 г. в ХОЛМСКОМ уезде проживало населения национальностей, подлежащих переселению в УССР - 43.594 чел., а ВЛАДАВСКИЙ уездный совет располагает данными о численности этого населения за 1921 г., где насчитывалось 9.662 чел., КРАСНОСТАВСКИЙ уездный совет никаких данных не имеет.

Со слов уездных военных комендантов украинское, русское и белорусское население, проживающее на территории Польши проявляют особую симпатию к воинам Красной Армии, высказывают свое желание о присоединении части Польши (особенно в ХОЛМСКОМ уезде) к УССР или же в крайнем случае выехать на Украину.

До 1939 г., т. е. до оккупации Польши Германией, украинское, русское и белорусское население угнеталось польскими властями, а с приходом Красной Армии, особенно за последнее время между украинцами и поляками возросла национальная вражда, вырастающая в открытое антисоветское контрреволюционное выступление со стороны поляков, так например:

в ХОЛМСКОМ уезде поляки, не только население, но даже находящиеся во власти заявляют: "Вам украинцам не место здесь, т. е. на территории Польши", в результате чего в том же ХОЛМЕ из Народной милиции уволили всех украинцев, отобрали в украинцев церковь и оборудовали ее под костел.

Украинское население не имеет своих школ (на украинском языке) и с некоторых украинских населенных пунктов приходила делегация в Люблин, в комитет национального освобождения, с просьбой разрешить открыть украинские школы.

Кроме того, контрреволюционные элементы проводят агитацию против мобилизации поляков в армию и мероприятий по заготовкам сельхозпродуктов для армии, так например:

В том же ХОЛМСКОМ уезде, на заседании уездного совета, начальник призывного пункта заявил, что — "украинцы долж-

ны идти на фронт, а поляки в милицию". Характерно, что этому выступлению из присутствующих никто не возразил.

Во время оккупации территории Польши немцами, среди поляков и украинцев велась большая национальная вражда, имели место случаи убийств, террора, уничтожение отдельных сел и т. д. (поляки жгли украинцев и наоборот).

С приходом частей Красной Армии к власти пришли поляки и гонение на украинцев продолжается в разных формах, поэтому украинское население имеет большое желание немедленно эвакуироваться на Украину.

Подготовительная работа по переселению на местах еще не начата в связи с отсутствием работников аппарата Райуполномоченного (еще не прибыли из Киева), нет документации (объявления, инструкции, всевозможные бланки и т. д.). Отсутствует транспорт для райуполномоченного.

Кроме того, член Военного Совета 4-го Украинскогоо Фронта товарищ МЕХЛИС телеграммой на имя товарища БУЛГАНИНА сообщил, что с освобождением САНКОВСКОГО уезда от немецких захватчиков, в том же уезде имеется много украинцев, которые желают выехать на Украину и просит выслать представителя для проведения эвакуации.

Поэтому прошу Вашего указания отделу кадров ЦК КП(б)У выделить райуполномоченного и аппарат ему для направления в САНКОВСКИЙ уезд.

Польский комитет национального освобождения во все уезды, указанные в соглашении, послал директивное указание о подготовке помещений для аппарата Райуполномоченных, организации питания и оказании помощи в работе нашим Райуполномоченным. С большинством военных комендантов имеется договоренность в обеспечении охраной помещений Райуполномоченных и сотрудников.

Для работы Главного Уполномоченного в Люблине и жилья сотрудников, при помощи Заместителя Представителя СССР при польском комитете национального освобождения Генерал-Майора тов. БАЮКОВА выделено здание по улице Скадовского № 5. Начальник гарнизона Генерал-Майор тов. СЕНЧИЛО выставил охрану и оказывает помощь в оборудовании помещения.

С прибытием работников и документации работу по эвакуации начнем немедленно, о чем буду информировать Вас более подробно.

"5" октября 1944 г. Зам. главного уполномоченного правительства Украинской ССР КАЛЬНЕНКО
гор. Люблин

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 70—75.

Звернення головного уповноваженого уряду УРСР з евакуації українського населення з Польщі М. Підгорного до керівників УРСР з проханням виділити додатково 100 референтів при районних уповноважених

1 листопада 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается Совершенно секретно
ШИФРОВКА вх. № 483
Поступила в шифротделение 1 ноября 1944 г. 15 час. 00 мин.
Расшифр. 1 ноября 15 час. 30 мин.
Из р/с 473
т.т. КОРОТЧЕНКО и СТАРЧЕНКО

Для ускорения работы по эвакуации украинского населения с территории Польши прошу Вас командировать в Люблин для работы в районах 100 человек мужчин на должность референтов и в соответствии с этим увеличить штат районных уполномоченных.

1.11.44 г.
№ 11 Подгорный
Расшифровал Брянцев
Отп. 3 экз. Экз. № 1 тов. Коротченко
Экз. № 1 Экз. № 2 тов. Старченко Подлинник возвратить
Экз. № 3 7-й отдел через 6 суток
За начальника шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр.1507. — Арк. 23.
На документі є резолюція Д. Коротченка від 3/XI-44 року

секретареві ЦК КП(б)У О. Кириченку та вказівка останнього відповідальному працівникові ЦК І. Вівдиченку від 9.11.1944 року: "Прошу 10.11 дать предложения вместе с тов. Подгорным".

Доповідна записка заступника головного уповноваженого уряду УРСР з переселення українського населення з Польщі Кальненка секретареві ЦК КП(б)У Коротченкові стосовно протидії відділів УПА та АК депортації

5 листопада 1944 року

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СЕКРЕТАРЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ (большевиков)
УКРАИНЫ товарищу КОРОТЧЕНКО

гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

30 октября с. г. в 19 ч. 30 м. в селе Красное, Устимовской волости, Владавского уезда, бандой "АК" (Армия Краева. — *В. С.*) в количестве около 75 чел. совершен налет на дом, где находились работники Райуполномоченного по эвакуации украинского населения, там же находился военный комендант Устимовской волости, с ним красноармеец и несколько человек местной милиции.

Бандиты ракетой подожгли дом, а когда из горевшего дома начали выбегать работники и хозяева дома, бандиты открыли стрельбу, в результате убили 8 человек: референта Райуполномоченного ТАРАСОВА, военного коменданта Устимовской волости, красноармейца, милиционера и 4 человека местных жителей, подавших заявления эвакуироваться на Украину. Банда забрала в убитых 4 автомата, два револьвера и скрылась.

Для преследования и ликвидации банды тов. СЕРОВ распорядился выслать на место подразделение внутренних войск, дислоцируемое во Владаве. Результаты сообщу дополнительно.

В результате того, что со стороны АК'овцев имеют место налеты не только на наших работников, а и на эвакуируемое население в остальных уездах, мною разработан план охраны и 1-го ноября с. г. доложен тов. СЕРОВУ, последний дал распоря-

жение внутренним войскам НКВД, находящимся здесь на время эвакуации населения из сел до железнодорожных станций погрузки, брать под охрану с целью предупреждения налетов, грабежей и убийств. Кроме того, пообещал выделить для охраны в каждый уезд по 10 чел. красноармейцев для несения охраны.

Когда начали эвакуировать украинское население с территории Польши, банды из поляков "АК" в украинского населения отбирают скот, лошади и домашние вещи (производят вооруженные грабежи) при чем местные польские власти даже не реагируют, а местная польская милиция в некоторых местах этому способствует. Кстати сказать, что милиция засорена контрреволюционным, уголовным элементом (об этом проинформирован тов. БУЛГАНИН и польские власти).

Пограничные уезды Перемышльский, Лисковский, Санковский, Любачевский поражены большой насыщенностью ОУН'овских банд, так, например:

На территории Лисковского, Санковского и Перемышльского уездов дислоцируется 6-й военный округ УПА под командованием "ГИРКИ".

Командующий "ГИРКА" по округу издал приказ, в котором грозит своим сотенным и куренным расправиться с ними за проигранные бои с погранвойсками. Кроме того, 6-й военный округ УПА дал указание всему ОУН'овскому подполью о подготовке к решающим боям.

В средних числах октября месяца с. г. из Прикарпатской Украины немцы перебросили отряд около 2000 чел. бендеровцев, который разбился на 3 отряда, один из них направился в районы Станислава, другой в район Санок, третий в район Сколе, Дрогобычской области.

Во время переброски через линию фронта в отряде проводил митинг один немецкий генерал и дал следующее задание:

а) уничтожать железнодорожные мосты

б) совершать диверссионные акты

в) уничтожать склады боеприпасов

г) совершать теракты над офицерским составом Красной Армии, совпартактивом и работниками НКВД

д) проводить в бендеровские отряды вербовку новых лиц.

На территории Лисковского и Санковского уездов оперировало две бандгруппы УПА — "ИСКРЫ" и "БАЙДЫ", когда их частично разбили, они ушли в направлении Станислава и Черновиц, численность этих банд 140—150 чел. каждая.

Сейчас эти банды мелкими группами возвращаются в Лисковский уезд и концентрируются в районах сел Березки и Балигруб под общей командой куренного "ЧЕРНЫЙ".

В Любачевском уезде, в лесных массивах, расположенных в районах сел: Улазов, Люблинец-Старый, Люблинец-Новый, Новое и Старое Село, концентрируются группы УПА "Захід", которые выпускают листовки с обращением к украинскому населению, чтобы не эвакуировались на Украину, под лозунгом "АНІ КРОКУ ЗІ СВОЄЇ ЗЕМЛІ". У задержанных ОУН'овцев отобраны листовки, которые они распространяют среди украинского населения (две листовки прилагаю).

Имеют место и такие случаи, когда в комиссию по эвакуации приходят жены активных ОУНовцев с просьбой переселить их на Украину и заявляют, что их мужья находятся в лесах в отрядах УПА, но боятся являться домой, чтобы их не арестовали.

Кроме агитации, ОУН'овцы угрожают расправиться путем террора с теми, кто будет эвакуироваться на Украину.

Поляки, которые поддерживают польское эммиграционное правительство, проводят агитацию, направленную на срыв эвакуации украинцев, кроме запугивания путем разбоя и грабежа, некоторых уговаривают принять католическое вероисповедывание, после чего им дают некоторые "льготы" — отсрочка от призыва в армию, скидка по налогам, предоставление работы и т. д. В результате этого в селе Березки Лисковского уезда, в течение одной недели 15 украинских семейств приняли католическое вероисповедывание. В этом же селе, принявшего католическое вероисповедывание ЛЯШКО Максима поляки назначили солтысом (старостой) села, а украинца, не схотевшего ополячиваться, сняли с работы.

Начальник польской милиции уговаривал учительницу АНДРЮШИНУ Ольгу Михайловну не ехать на Украину, так как на Украине большой голод, и она погибнет, и когда АНДРЮ-

ШИНА заявила, что всеравно поедет, то начальник полиции заявил ей: "Сколько волка не корми, а он в лес смотрит", и после этого разговора выгнал ее из кабинета.

Зарегистрированы случаи, когда с территории Польши хотят проникнуть на Украину с целью подрывной работы контрреволюционные элементы, так, например:

1. ЦАПАРЬ Николай Иванович, житель села Гочев Лисковского уезда, подозревается в шпионаже немецкой разведки, настойчиво просит эвакуировать на Украину.

2. ЛУЧЕЙКО Михаил Васильевич, житель того же села, с 1939 г. по день освобождения уезда был старостой села Гочев. До войны проводил через границу немецких шпионов, при немцах выдавал ГЕСТАПО лиц, лояльных советской власти. Был близким другом бывшего петлюровского полковника СТЕФАНЮКА, который в период немецкой оккупации был организатором украинско-немецких отрядов "СС", а затем командовал группой УПА. С приходом частей Красной Армии СТЕФАНЮК бежал с немцами в Закарпатскую Украину.

3. ПЫЛЫПП Степан Михайлович, уроженец села Завадка Санковского уезда, во время войны два года проживал в Берлине, осенью 1943 г. вернулся в Санковский уезд и сейчас подал заявление переселиться на Украину и ряд других. Всем эти лицам мы отказываем в эвакуации.

По состоянию на 2 ноября с. г. подало свыше 10.000 хозяйств на эвакуацию, из них 985 хозяйств нами запланировано с 3 по 11.XI.44 г. вывезти железнодорожным транспортом в основном в восточные области Украины.

Зам. Главного Уполномоченного Правительства
Украинской ССР по переселению
"5" ноября 1944 г. КАЛЬНЕНКО
г. Люблин

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 81—86.

Донесення політуправління I Українського фронту секрета-

реві ЦК КП(б)У Хрущову про настрої українського населення в звільнених районах Польщі у зв'язку з переселенням

9 листопада 1944 року

НКО СССР
ПОЛИТИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ
1-ГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА

№ 0537 "9" ноября 1944 г.
Экз. № 3. СОВ. СЕКРЕТНО.

ЧЛЕНУ ВОЕННОГО СОВЕТА 1-го УКРАИНСКОГО ФРОНТА ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ тов. ХРУЩЕВУ.

ДОНЕСЕНИЕ

о настроениях среди украинского населения освобожденных районов Польши в связи с переселением в СССР.

(Из донесения Политуправления 1-го Украинского фронта)

Большинство украинского населения в освобожденных районах Польши относится к переселению в СССР положительно. По районам это настроение неодинаково, в зависимости от ряда обстоятельств.

По Билгорайскому уезду, по неполным данным, поступило до 9 тыс. заявлений от украинцев, а также русских и белоруссов, желающих переселиться в СССР.

В Красненском уезде заявили о своем желании переселиться в СССР: в селе Венглувка — 50 семейств, в селе Красня — 20 семейств, в селе Черножаки — 5 семейств. Все жители села Путруша Воля и Женник решили переселиться в СССР. В южной части уезда, где в результате военных действий значительная часть домов разрушена, многие крестьяне-украинцы выражают желание переселиться в СССР как можно скорей.

За последнее время отмечается рост национальной розни меж- ду украинцами и поляками. Национальная рознь разжигается польскими реакционерами, а также украинскими националистами.

Настроения в пользу переселения особенно сильны в районах, где банды АК терроризируют и грабят украинское население. Например, Красноставский уезд в целом отличается активностью банд АК. В этом же уезде в гминах Чайка и Синица-Рожа-

ны, где не было резких антиукраинских выступлений, большая часть украинцев еще не заявила о своем желании уезжать. Но и в этих гминах многие украинцы говорят: "Все равно нам надо выезжать. Уйдет Красная Армия, и нам здесь жизни не будет".

Агентура реакции, пробравшаяся кое-где в местные органы власти, ведет провокационную травлю украинцев. В Любачувском уезде имели место расстрелы без суда и следствия ни в чем неповинных украинцев под видом бандеровцев.

В Перемышле милиция хватает украинцев без разбора, арестованных бьют.

В Лежайске начальник милиции говорит об украинцах: "Они все бандеровцы".

В ряде мест отмечены факты, когда на украинцев налагались большие задания по поставкам, чем на поляков, когда украинцев посылают в первую очередь на работы.

В Лежайске украинцам-рабочим не выдавали хлебных карточек, в то время как хлебные карточки выдавались неработавшим полякам. Милиция производит обыски почти исключительно у украинцев; последние часто провокационно заносятся в списки лиц, прячущих оружие. В селе Дембно и др. были случаи грабежа украинцев милиционерами. У солтыса украинского села ТРЕНЧА милиционеры отобрали удостоверение о сдаче оружия, выданное военным комендантом Лежайска, заявив при этом: "Советы долой, мы их не признаем, пока власть наша, польская".

Среди украинцев также отмечается рост антипольских настроений. В Томашувском уезде отмечаются случаи, когда переселяющиеся на территорию УССР украинцы увозят с собой зерно, а необмолоченный и неубранный хлеб сжигают, не желая сдавать его польской кооперации.

О том, что преобладающая часть украинцев считает СССР и Советскую Украину своей подлинной родиной, свидетельствует тот факт, что призыв украинцев в Красную Армию прошел значительно успешней, чем призыв поляков в Польское Войско. Так, по Томашувскому уезду из 1972 чел. украинцев, подлежащих призыву, призвано было и отправлено в запасный полк 1685 человек. Призывной комиссией были освобождены по болезни и другим причинам 191 человек; не явились 146 человек. Плохая

явка украинцев в некоторых волостях связана отчасти с антипольскими настроениями. Комендант гор. Синява доносит: "Украинцы в армию не идут, заявляя: пусть поляки сами воюют".

Многие украинские семьи требуют предоставления льгот, полагающихся семьям красноармейцев, в первую очередь налоговых.

В связи с переселением усилилась активность православного духовенства. Многие священники желают, пользуясь присутствием Красной Армии в Польше, добиться улучшения положения православной церкви и украинского населения. Немало священников выполняют роль "ходоков" украинцев. Другие священники прямо высказываются за переселение, но с тем, чтобы приходы после переселения остались неприкосновенными.

12 октября в селе Гостивка, Грубешувского уезда, происходило заседание православного духовного совета, во главе с архимандритом. Была принята резолюция с требованием к польскому правительству возвратить православные церкви, отнятые под костелы, открыть украинские школы; "просить представителей Красной Армии и советской власти о защите украинского населения от польских банд". Что касается переселения украинского населения, то по этому поводу было принято такое решение: "Холмская губерния была организована Россией как территория православного населения, и поэтому мы все умрем, но со своей земли никуда не пойдем".

Однако, несколько дней спустя [...] с Грубешувским военным комендантом, что "украинцы поедут в Советскую Украину, но организованно, приходами". Из этого духовного совета явились в комиссию на переселение 4 украинских священника с просьбой переселить украинцев организованно, приходами. В Перемышльском и Ярославском уездах выдвигается требование о переселении целыми селами. В селах Пшегосц, Куриловка, Ланьцутского уезда, Молодечь и Борятильское Ярославского уезда крестьяне выделяют ходоков для предварительного осмотра места переселения. Комиссия по переселению отказывает им в этом.

На территории бывшей Холмской губернии среди украинцев идут такие разговоры:

- Эта территория наша. Пусть поляки уходят за Вислу, а здесь

будет Советский Союз. Ведь даже названия сел украинские.

- Стоит ли переезжать за Буг. Граница СССР будет на Висле.

- Холмщина ведь должна быть украинской, и мы останемся на месте.

В юго-восточных уездах Польши возникли в последнее время т. н. украинские гражданские комитеты, заявившие о своих симпатиях к Советскому Союзу и ЦКНО. Однако, более тщательное изучение на месте деятельности таких комитетов в Перемышле и Ярославе, произведенное представителями Политуправления показало, что по существу эти "комитеты" работают против переселения украинцев в СССР и связаны с украинсконемецкими националистами. Против переселения в СССР эти комитеты выставляют следующие аргументы: в Польше создана новая власть, которая даст украинцам равноправное положение. Поэтому теперь украинцам незачем покидать насиженные места в Польше. Распространяются также слухи о том, что в районах со смешанным населением после войны будет проведен плебисцит.

Украинский комитет в Ярославе был создан еще при немцах. Сейчас он пытался вновь легализоваться, хотя и при другом составе правления. В период немецкой оккупации комитет объединял до 600 человек. У комитета была большая материальная база: маслозавод, 13 молокоперерабатывающих предприятий, 115 с.-х. кооперативов со складами и торговыми базами. Немцы покровительствовали комитету: через него проводились заготовки молочных продуктов. Руководили комитетом лица бандеровского толка.

В связи с пропагандой польских реакционеров об "исторических границах" Польши многие украинцы выражают желание переселиться не в районы Западной Украины, а в глубинные украинские области.

Известную роль играют здесь и религиозные расхождения. Украинцы Холмщины просят не переселять их в Галицию, т. к. "галичане и холмцы — кровные враги: одни принадлежат к православной церкви, другие — к греко-католической". Многие холмцы желают поэтому переселяться в районы, где действует православная церковь.

Украинские националисты запугивают украинцев, что им в СССР угрожает принудительная коллективизация. Среди украинцев широко обсуждается вопрос о колхозах и вообще о планах их будущей жизни в СССР.

Значительная часть переселяющихся уверена в том, что им будет предоставлена возможность вести индивидуальное хозяйство. Однако, есть немало и таких украинцев, которые не страшатся перспектив колхозной жизни. В Билгорайском уезде многие украинцы отказываются от получения индивидуальных наделов земли и заявляют о своем желании работать в колхозах. Часть из них хотела бы после переселения организовать колхоз из нынешних односельчан; другие согласны войти в существующие колхозы. В Краснянском уезде, где немало членов семей крестьян было занято в промышленности, многие украинцы выражают желание работать в СССР на промышленных предприятиях.

В военные комендатуры в последнее время поступают многочисленные заявления советских граждан из западной Украины поляков спасавшихся в польских районах от преследования бандеровских банд, с просьбой разрешить им вернуться в СССР. Многие из них не имеют жилья, одежды, продовольствия, но вопрос о них до сих пор не разрешен.

В связи с переселением выдвигается ряд практических вопросов и требований:

а) Ускорить переселение, чтобы к зиме можно было устроиться на новом месте;

б) Предоставить больше транспортных средств, чтобы можно было перевезти все имущество и в частности разрешить перевозку фуража для скота.

в) Обеспечить защиту от АК'овцев, которые угрожают расправиться с украинцами, переселяющимися в СССР.

г) Необходимо разрешить вопрос о предоставлении льгот семьям украинцев, призванных в Красную Армию, проживающим на территории Польши.

Необходимо поставить вопрос перед ЦКНО, о прекращении имеющего место в ряде уездов произвола местных властей по отношению к украинскому населению, а также о принятии эффективных мер против антиукраинского террора банд АК. Це-

лесообразно также не допускать легализации т. н. "украинских гражданских комитетов". Такого рода комитет действует в Перемышле и ведет среди украинцев агитацию против переселения в СССР.

Начальник политического управления 1-го Украинского фронта генерал-лейтенант (С. ШАТИЛОВ)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 167—70.

Доповідна записка заступника головного уповноваженого уряду УРСР з евакуації українського населення з Польщі М. Ромащенка секретареві ЦК КП(б)У М. Хрущову про виконання угоди від 9 вересня 1944 р. 14 листопада 1944 року

СЕКРЕТАРЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА КП(б)У
Товарищу ХРУЩЕВУ Н. С.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О работе по выполнению Соглашения от 9-го сентября 1944 года об эвакуации украинского населения с территории Польши в УССР.

1. На 10-ое ноября 1944 года по всем одиннадцати районам поступили заявления о желании эвакуироваться от 18.289 семей, в которых насчитывается 69.049 человек.

Динамика поступления заявлений за последние три декады характеризуется такими данными:

2-я декада октября — 4691
3-я декада октября — 6086
1-я декада ноября — 7502

Таким образом, каждая последующая декада дает значительное увеличение числа поступивших заявлений по сравнению с предшествующей.

Поступившие до 10 ноября с. г. заявления по отдельным районам распределяются следующим образом:

Уезды (р-ны)	Число хозяйств подавших заявление	Число членов семейств
Белгорайский	3060	12018
Влодавский	1055	3273
Грубешувский	4329	15154

Замостьевский	385	1507
Красноставский	499	1722
Лисковский	450	1800
Любачувский	131	569
Перемышльский	5	15
Томашувский	4524	18096
Хелмский	3620	14045
Ярославский	231	850
ИТОГО:	18289	69049
$2^1/_2$	$1^1/_4$	$1^1/_4$

Таким образом, довольно значительное увеличение числа поданных заявлений за последнюю декаду произошло за счет лишь нескольких районов, а именно: Белгорайского, Грубешувского, Томашувского, Хелмского. Остальные районы дают лишь весьма незначительное увеличение числа поданных заявлений, или же вовсе не представили сообщений об увеличении числа поданных заявлений. Ничтожно поступление заявлений по Любачувскому и Перемышльскому районам. Причины этого явления были объяснены в предшествующей докладной записке.

Степень охвата украинского населения заявлениями о желании эвакуироваться по состоянию на 10-ое ноября может быть охарактеризована такими показателями:

Уезды (р-ны)	Общее число украинцев	Число лиц, подавших заявление
Белгорайский	22000	12018
Влодавский	24590	3273
Грубешувский	40000	15154
Замостьевский	22000	1507
Красноставский	5502	1722
Лисковский	30000	1800
Любачувский	35000	569
Перемышльский	65262	15
Томашувский	40000	18096
Хелмский	29250	14045
Ярославский	60000	850
ИТОГО:	373604	69049
$2^1/_2$	$1^1/_4$	$1^1/_4$

Таким образом, за последнюю декаду степень охвата возрасла весьма незначительно. Необходимо однако отметить, что первоначальные данные о количестве украинского населения требуют проверки, поскольку они являются приблизительными. Точных данных о составе населения с изменениями, происшедшими за время войны и оккупации, — нет.

II. Число семейств, оформленных на выезд за последнюю декаду, подверглось весьма незначительному изменению, если на 1-ое ноября с. г. таких семей было 2002, то на 10-ое ноября их стало только 2108. Это объясняется тем, что за истекшую декаду значительные силы аппарата Райуполномоченных по эвакуации были заняты отправкою эшелонов с эвакуированными и поэтому оформление новых семей почти не производилось.

Общее число оформленных на выезд семей по состоянию на 10-ое ноября 1944 года характеризуется такими показателями:

Уезды (р-ны)	Число хозяйств оформленных на выезд	Число членов семей
Белгорайский	67	268
Влодавский	499	1746
Грубешувский	300	1050
Замостьевский	400	1400
Красноставский	99	392
Лисковский	220	853
Любачувский	122	488
Перемышльский	—	—
Томашувский	201	759
Хелмский	188	577
Ярославский	200	800
ИТОГО:	2296	8333
	$2^1/_2$	$1^1/_4$

III. За последнюю декаду фактически отправлено в УССР 687 семей, в которых насчитывается 2505 человек. По отдельным районам, из которых производилась отправка эвакуируемых, имеем такие показатели:

Уезды (р-ны)	Число эвакуированных семейств	Количество человек
Белгорайский	56	336

Влодавский	3	5
Грубешувский	80	320
Замостьевский	145	480
Красноставский	102	408
Лисковский	10	19
Ярославский	103	360
Хелмскнй	188	577
Итого:	680	2505
$2^1/_2$	$1^1/_4$	$1^1/_4$

Подавляющее большинство эвакуированных семей направлено в Запорожскую, Днепропетровскую, Одесскую и Херсонскую области. В западные области направлено только 18 семейств.

IV. Опыт отправки первых эшелонов показал, что изъявившие желание эвакуироваться к назначенному сроку были готовы к отъезду. Так, при отправке эшелона со станции Хелм из 56 семей, подлежащих отправке, опоздало к моменту погрузки только 3 семьи, которые прибыли все-же до отхода эшелона. Лишь одна семья вовсе не явилась по невыясненной причине.

Польские власти не оказывают на местах необходимой помощи отъезжающим в подвозке имущества к станциям железной дороги, не проявляют инициативы в мобилизации местного транспорта для подвозки переселяемых к станциям железной дороги. Эта подвозка совершается при помощи транспорта, предоставляемого частями Красной Армии.

Не делается также со стороны местных органов власти ничего, чтобы мобилизовать польскую общественность на организацию дружественной помощи переселяемым со стороны остающегося населения.

Что касается настроений отъезжающих, то их следует характеризовать как весьма положительные, так как эвакуируемые очень определенно выразили свою веру в прочность советского правопорядка. В качестве иллюстраций, подтверждающих этот вывод, можно привести следующие факты:

Когда была закончена погрузка эшелона, который отправлялся 5 ноября с. г. со станции Хелм, то эвакуируемые по своей инициативе сдали военному коменданту имевшиеся у них 15 винтовок и четыре гранаты. Сдавая оружие они заявили, что в

УССР, куда они следуют, твердый порядок и теперь это оружие им не нужно.

Житель села Крупы Красноставского района Марчук Михаил, сев в вагон 7 ноября 1944 года, заявил: "Первый раз за пять лет выспимся". Такое же высказывание сделал и гражданин Волошин, отправлявшийся с тем же эшелоном. Эти лица выражали, очевидно, общее настроение эвакуируемых с этим эшелоном украинцев.

V. По мере практического осуществления эвакуации украинского населения враждебная работа польских реакционных групп и украинских националистов, о которой уже сообщалось в предшествующих докладных записках, стала проявляться еще ярче. В некоторых районах (Красноставский, Хелмский, Влодавский) стали массовыми грабежи, убийства, поджоги имущества украинцев, которые заявили о своем желании эвакуироваться в УССР. Нападающие уничтожают имущество эвакуируемых и подвергают их жестоким издевательствам. В большинстве случаев вся обстановка этих нападений, состав нападающих, а также характер угроз с их стороны с совершенной очевидностью говорят, что мы имеем дело с организованными выступлениями отрядов АК.

Для подтверждения этого могут быть приведены, например, такие факты, имевшие место в Красноставском районе:

1) В ночь с 29 на 30 октября с. г. в селе Бонча (резиденция графа Потоцкого) вооруженная банда АК ограбила семь украинских семейств, оформивших документы на эвакуацию в УССР. Бандиты отняли у крестьян лошадей, коров, свиней, всю одежду и обувь. При ограблении руководители нападения заявили: "Это вам за то, что едете в Россию. Мы вас отпустим голыми".

2) В селе Стужица, Лопеницкой волости, того же района 31 октября с. г. группа вооруженных солдат польской армии во главе с поручиком и сержантом ходили по квартирам крестьян, заявивших о желании эвакуироваться, требуя с них деньги, водку и грабя имущество. Крестьян-украинцев при этом подвергали избиению и заявляли: "Вы коммунисты, едете к коммунистам в Россию, мы вас всех перебьем."

Широкое распространение подобных нападений делают

весьма острым вопрос об организации необходимой охраны аппарата Уполномоченных по эвакуации и эвакуируемых.

VI. Наряду с такими нападениями украинские националисты и польские реакционеры ведут также активную работу в том паправлении, чтобы убедить подавших заявления об эвакуации, украинцев отказаться от этого намерения. Так, в селе Свершув Хелмского уезда отдельные крестьяне сообщили Уполномоченному по эвакуации, что поляки уговаривают украинцев не переселяться, а оставаться на месте, что их тут никто трогать не будет. Это мотивируется, якобы, теми соображениями, что поляки не хотят, чтобы в их село вместо украинцев прибыли поляки из-за Буга, которых они, по их словам, ненавидят больше, чем местных украинцев. В других случаях высказываются соображения о том, что земля данного уезда принадлежит украинцам и что поэтому они не должны с этой земли уходить.

В результате такой агитации по Хелмскому району проявляются признаки колебаний со стороны некоторых украинцев, подавших уже заявления об эвакуации, и часть из них приходит с просьбой вернуть заявления.

VII. Для успешного проведения работы по эвакуации украинского населения с территории Польши, кроме мероприятий, намеченных в предшествующей докладной записке, необходимо разрешение еще следующих актуальных вопросов:

1) На данном этапе эвакуации решающее значение имеет своевременное предоставление железнодорожного транспорта. Как уже сообщалось в предшествующей докладной записке и как это было подробно обосновано в специальной заявке на железно-дорожные вагоны, общая потребность в вагонах для проведения всей работы выражается в 43600 вагонах, из которых в ноябре с. г. потребуется (ориентировочно) 13300 вагонов, в декабре 22600 вагонов и в январе 1945 года 7700 вагонов.

Насколько настоятельна необходимость в вагонах уже в настоящее время видно из того, что на 10-ое ноября с. г. заявили о желании эвакуироваться 18289 семейств, в которых насчитывается 69049 душ. Для перевозки только этих семейств с их имуществом необходимо 10900 вагонов. Постановлением же ГКО от 3-го ноября 1944 года нам пока предоставлено 610 вагонов.

Необходимо, таким образом, ходатайствовать перед ГКО о предоставлении Главному Уполномоченному всего указанного количества вагонов с тем, чтобы в пределах этого общего количества вагонов они предоставлялись бы по конкретным требованиям Райуполномоченных по эвакуации.

2) Не менее острым является вопрос о предоставлении Районным Уполномоченным автотранспорта для перевозки эвакуируемых и их имущества от населенных пунктов до станций железной дороги. Осуществление этих перевозок транспортными средствами эвакуируемых невозможно, так как украинское население, подлежащее эвакуации, слабо обеспечено лошадьми и волами, а перевозки приходится производить на далекие расстояния до 60-70 километров.

Чтобы обеспечить в этом отношении необходимую помощь Уполномоченным по эвакуации, необходимы указания Начальникам тылов 1-го Белорусского, 1-го Украинского и 4-го Украинского фронтов об оказании максимального содействия автотранспортом Районным Уполномоченным по эвакуации для переброски эвакуируемых от населенных пунктов до станции погрузки.

3) В связи с практически осуществляемым переселением, возник вопрос об организации обмена польских злотых, которые эвакуируемые берут с собою в пределах, установленных Соглашением норм, на советские денежные знаки. Пока этот вопрос остается открытым.

4) По договоренности с Экономическим бюро при ПКНО установлен порядок, по которому эвакуируемые сдают свой урожай на месте заготовительным органам Красной Армии. Однако, в ряде случаев приемка урожая заготовительными органами Красной Армии еще организована неудовлетворительно и тормозит осуществление эвакуации. В последнее время поступили сообщения от Уполномоченных по эвакуации по Белгорайскому, Хелмскому и Замостьевскому районам о перебоях в приемке сельско-хозяйственных продуктов от эвакуируемых.

В связи с этим необходимо добиться указаний заготовительным органам Красной Армии о лучшей организации своевре-

менной и бесперебойной приемки сельхозпродуктов от эвакуируемого населения.

5. Отмеченные выше факты активного сопротивления эвакуации со стороны антисоветски настроенных групп требуют решительного реагирования, в частности, для борьбы с ними необходимо поставить перед органами ПКНО вопрос о принятии мер к срочному расследованию подобных фактов и привлечения виновных в бандитских нападениях на подлежащих эвакуации украинцев к строгой ответственности.

Необходимо также добиваться проведения мер предупредительного порядка, чтобы не допускать подобных инциндентов в будущем.

Эта активность антисоветски настроенных групп выдвинула также вопрос об усилении охраны аппарата Районных Уполномоченных, а также эвакуируемого населения, особенно во время переездов от населенных пунктов к станциям железной дороги. По договоренности с товарищем Серовым этот вопрос практически разрешен, так как выделено по 5 красноармейцев для охраны Райуполномоченного и дано указание о выделении групп по 15 красноармейцев для охраны эвакуируемых во время передвижения от населенного пункта к станции железной дороги и во время погрузки эшелона.

6. За отчетный период продолжали поступать сообщения о недостаточной активности Районных Представителей Польской Стороны. Обращает также на себя внимание отсутствие со стороны органов Польского Комитета Национального Освобождения разъяснительной и агитационной работы, направленной на то, чтобы внушить широким массам поляков, что проводимая эвакуация украинского населения с территории Польши и польского населения с территории УССР является выражением дружбы между украинским и польским народами.

В связи с этим необходимо было-бы поставить перед ПКНО вопросы:

а) об активизации работы Польских Представителей по вопросам эвакуации и, в частности, о срочном доукомплектовании их аппаратов;

б) об издании четких директив местным органам власти о максимальном содействии украинскому населению в осуществлении эвакуации и о строгом соблюдении предусмотренных Соглашением льгот для эвакуируемых;

в) о проведении широкой массово разъяснительной работы (в прессе и устно) среди польского населения с целью разъяснить задачи и значение Соглашения от 9 сентября 1944 года между Правительством УССР и ПКНО.

4 ноября 1944 года у товарища БУЛГАНИНА состоялось совещание, на котором он заслушал информацию тов. ПОДГОРНОГО и Главного Представителя БССР о ходе эвакуации, дал ряд практических указаний и попросил представить ему перечень вопросов, по которым требуется его помощь. На этом основании тов. БУЛГАНИНУ была представлена справка, в которой освещены были в основном вопросы изложенные в этой докладной записке.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО
ПРАВИТЕЛЬСТВА УССР ПО ЭВАКУАЦИИ
М. РОМАЩЕНКО.

"14" ноября 1944 года
г. Люблин.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 117—131.

Доповідна записка заступника Головного Уповноваженого уряду УРСР Кальненка секретареві ЦК КП(б)У Коротченку про хід переселення та політичні настрої українського населення

20 листопада 1944 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
СЕКРЕТАРЮ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ
(большевиков) УКРАИНЫ
ТОВАРИЩУ К О Р О Т Ч Е Н К О

гор. Киев

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

"Об эвакуации украинского населения с территории Польши и политических настроениях".

По состоянию на 20 ноября 1944 г. в 13-ти уездах Польши подано заявлений эвакуироваться на территорию Украины 31898 хозяйств, с общим количеством членов семей 114629 чел.

По отдельным уездам подача заявлений характеризуется следующими данными:

Наименование уездов	Общее к-во членов семей
Белгорайский	13.218
Владавский	6.103
Грубешувский	31.524
Замостьевский	5.400
Красноставский	1.806
Лисковский	8.710
Любачувский	569
Перемышльский	410
Томашувский	22.350
Хелмский	23.104
Ярославский	1.435
Итого:	114.629
$2^1/_2$	$1^1/_4$

По ориентировочным данным на территории Польши имеется украинского населения 93.345 хозяйств, что составляет 373604 чел.

Таким образом, если сравнить численность украинского населения и поданных заявлений, то можно сказать, что изъявивших желание эвакуироваться недостаточно, но в процессе работы заявления продолжают поступать в массовом порядке, в большинстве уездов целыми населенными пунктами (селами).

За малочисленностью у районных уполномоченных аппарата— технического состава работников, не успевают обрабатывать и подготовлять хозяйства к эвакуации, в основном задерживается опись имущества эвакуируемых.

Кроме того, отсутствие железнодорожного транспорта, несвоевременная подача вагонов на много задерживает темпы и отправку эвакуируемого населения, так, например:

Подготовлено к отправке 2918 хозяйств или 10817 чел. членов семейств, в ожидании вагонов не отправляются на протяжении 2-х недель, это создает разные кривотолки среди населения, тем более, что наступили холода и эвакуированных держать на станциях погрузки в ожидании вагонов 5—6 дней нельзя, учитывая то, что большинство населения не обеспечено зимней одеждой.

Подавшие заявление эвакуироваться изъявили желание в основном выехать в восточные области и работать в колхозах.

Поступление заявлений на выезд в восточные области характеризуется следующими данными:

№№ п/п	В какую область изъявили желание эвакуироваться	Количество хозяйств
1.	Днепропетровскую	4.266
2.	Одесскую	3.334
3.	Запорожскую	3.921
4.	Херсонскую	2.604
5.	Николаевскую	2.026
	Всего:	16.151
В Западные области (для работы в индивидуальном хозяйстве).		
6.	Ровенскую	666
7.	Волынскую	627
8.	Львовскую	138
9.	Тарнопольскую	63
10.	Дрогобычскую	31
11.	Станиславскую	7
	Всего:	1.352

ПРИМЕЧАНИЕ: По Санковскому, Красновскому и Томашевскому сведений, куда желают эвакуироваться, не поступило. Отправлено уже на Украину 1.719 хозяйств или 6.369 человек.

НАСТРОЕНИЕ УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ:

Настроение украинского населения к мероприятиям эвакуации из территории Польши в основном хорошее. За десятки километров приходят целые делегации с просьбой скорее вывозить на Украину, заявляя, "что им надоело жить под польским гнетом" и выезжающие ничего из имущества не хотят оставлять

польским властям даже то имущество, что нельзя вывозить, так, например: излишки зернопродуктов ни за что не хотят сдавать польским властям, а только Красной Армии, говорят: "если всего увезти нельзя, то лучше сдам даром все Красной Армии, а полякам не дам ни одного зерна". Учитывая такое настроение и то, что польские власти не в состоянии своевременно принимать излишки зерна, картошки, сена и др. продуктов, по договоренности с заготовительными органами Красной Армии и польскими властями, на местах от эвакуируемых крестьян принимают излишки зерна и т. д. заготовительные органы Красной Армии.

ВРАЖЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОУНОВЦЕВ И АКОВЦЕВ К ЭВАКУАЦИИ УКРАИНЦЕВ:

Центральный провод ОУН дал указание своим периферийным ОУН'овским организациям вести агитационную работу среди украинского населения не эвакуироваться на Украину под лозунгом "НІ КРОКУ ЗІ СВОЄЇ ЗЕМЛІ". По этому вопросу ОУН'овцы среди украинского населения, особенно в Любачевском, Перемышльском и Лисковском уездах, распространяют листовки, в которых запугивают украинское население, что мол на Украине голод, эвакуируемых ограбят и сошлют в Сибирь и т. д. Одновременно призывают вступать в ряды УПА, для борьбы с Советской властью.

Перемышльский архиепископ, по неточным данным состоит членом областного провода ОУН, дал указание духовенству всеми мерами противодействовать эвакуации украинского населения, в результате чего священник села ЛУКОВО КУМЧИЛО Виктор, окончивший философский факультет Львовского университета, украинец, член ОУН, антисоветски настроен, усиленно проводит агитацию против выезда украинцев на Украину. После богослужения в церкви КУМЧИЛО выступил с проповедью, в которой призывал население не выезжать на Украину, клеветал на Советский Союз, после чего многие крестьяне, подавшие заявления на выезд, пришли и забрали заявления обратно, так: в Перемышльском уезде подано всего 12 заявлений, из коих 7 забрано обратно.

В беседе с нашими работниками по вопросу польского правительства поп КУМЧИЛО заявил:

"Правительство какой-то Ванды ВАСИЛЕВСКОЙ и ОСУБ-КОМОРАВСКОГО является самозванным и не имеет в народе никакой поддержки, это правительство поставлено сверху, т. е. СССР".

На вопрос, какое же Правительство имеет поддержку в народе, КУМЧИЛО заявил:

"Существует Лондонское правительство, поддерживаемое польским и украинским населением, затем Краковское правительство, и наконец подпольное правительство, которое пользуется особой поддержкой населения, это правительство заботится о создании Польши в границах до 1939 г. с включением Галиции, Западной Украины и Белоруссии".

В силу активной агитации со стороны духовенства, имеющего большое влияние на население и украинских националистов, подача заявлений в Перемышльском, Лисковском и Любачевском уездах проходит весьма плохо, тем более что разъяснительная работа почти не проводится (ее некому проводить).

С приездом нашей комиссии в Перемышль и оповещения населения сразу же появились ОУН'овские листовки, расклеенные на видных местах (копия прилагается).

Со стороны польских вражеских элементов также проводится усиленная агитация, направленная на срыв эвакуации украинского населения, так, например: местные польские власти с целью задержки выезда украинцев стягивают не только налоги за прошлые годы, но и требуют на перед по всем видам налогов расчитываться, что явно противоречит соглашению, т. е. стараются украинца, подавшего заявление, поставить в такие условия, чтобы он не в состоянии был уехать, так, например: староста Хелмского уезда дал директиву всем волостям, чтобы войты в принудительном порядке из украинского населения, уезжающего на Украину, стянули все налоги, а кто не расплотится, запретить выезд. Эта директива по нашему настоянию польским комитетом национального освобождения была отменена. Кроме того, не редкие случаи имеют место на селах, особенно там, где население подает заявления эвакуироваться, открытого грабежа со стороны АК'овцев — скота, домашних вещей и сопровождаются убийствами, так, например:

В ночь на 23.10.44 г. в с. Конюхи, Миничинской волости, вооруженные грабители в форме польской милиции напали на дом украинца БАСЕЙКО, которого убили и забрали лошадь.

В ночь на 23.10.44 г. в с. Турковицы, Мягкой волости, группа польской милиции, возглавляемая комендантом милиции БАЛЬ и войтом волости РАДОМСКИМ, зашли к украинцу, подавшему заявление эвакуироваться, ЛИТКОВИЧУ Константину Алексеевичу, у которого забрали корову.

В ту же ночь, в том же селе неизвестные вооруженные ограбили украинцев: КРАВЕЦ Николая, забрали лошадь, корову и домашние вещи. ЩЕНКОВСКОГО Николая — забрали 2-х лошадей, корову и домашние вещи. ПУДУНОК Марии (жена красноармейца) забрали лошадь с возом. ЛИТКОВИЧА Ивана — забрали лошадь, свинью и домашние вещи.

29.10.44 г. днем в с. Подгорцы Вербковецкой волости прибыл отряд польской милиции до 25 чел., возглавляемый военным комендантом волости Белополья — СКВОРЦОВЫМ, как милиционер, а также и комендант были пьяные, избили много украинцев, после чего переехали в село Гвоздов, где убили 60-ти летнего старика и еще двух украинцев. Комендант СКВОРЦОВ арестован органами "СМЕРШ".

Характерно, что грабежи и убийства имеют место только украинцев. Местные власти к прекращению грабежей никаких мер не принимают. Кстати сказать, что уездные и волостные аппараты польской милиции сильно засорены АК'овцами и враждебными элементами.

По имеющимся данными ОУН'овцы вошли в соглашение с АК'ОВцами (Армия Краева) совместно вооруженным путем действовать, на территории Украины против Советской власти и на территории Польши против Национального Комитета освобождения.

ЗАМ. ГЛАВНОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА УКРАИНСКОЙ ССР КАЛЬНЕНКО

20 ноября 1944 г.

г. Люблин

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 158—163.

Доповідна записка депутата Верховної Ради УРСР полковника Волкова голові Президії Верховної Ради УРСР М. Гречусі про стан переселення українців з Холмщини

1 грудня 1944 р.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

№ экз.

ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА УКРАИНСКОЙ СОВЕТСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ТОВ. ГРЕЧУХА.

От депутата Верховного Совета УССР по Чемировецкому избирательному округу — полковника ВОЛКОВА А. М.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

В дополнение к докладной записке от 27 августа с. г. за № 9-00389 сообщаю, что с августа м-ца по настоящее время находясь на территории Польши и в частности на Холмщине, пришлось столкнуться с некоторыми фактами, заслуживающими нашего внимания.

Холмщина в большинстве своем заселена украинцами и только незначительная часть поляков. Здесь находят себе приют украинские националисты, которые проводят контрреволюционную работу, однако, в отличие от Западных областей Украины, более глубже законспирировались.

Западнее Холмщины население исключительно польское, и украинцы встречаются единицами.

На территории Польши имеется в наличии большое количество националистических партий и организаций, одна из которых в настоящее время особенно активно проявляет себя — "АК" ("Армия Краева"), направляя свои действия к срыву проводимых мероприятий Польским Комитетом Национального Освобождения и Красной Армией.

Практическая деятельность "Армии Краевой" заключается в следующем: по прямому указанию польского эмигрантского правительства, находящегося в Лондоне, участники "АК" держат спрятанным большое количество оружия, уклоняются от призыва в Польскую Армию, проводят усиленную агитацию — печатают и распространяют листовки, в которых призывают польское население не идти в Польское Войско БЕРЛИНГА, не

выполнять распоряжений ПКНО, не выполнять планы заготовок — не давать хлеба Красной Армии.

Производят теракты по отношению представителей ПКНО и Военнослужащих Красной Армии.

Необходимо отметить, что в связи с заключением соглашения между УССР и ПКНО о переселении из Польши украинцев, "АК" еще больше активизировала свою деятельность, стараясь сорвать эти мероприятия, повела активный террор по отношению членов комиссии по переселению и украинского населения, изъявившего желание выехать в Советский Союз.

Наряду с производством террора, совершают налеты, забирая скот и имущество у переселяющихся.

Несмотря на террор и грабежи, украинское население не отказывается от своих желаний выехать в Советский Союз, однако высказывает мнение, как можно быстрее решить с переселением.

В разрезе выполнения задания правительства мне лично со своей частью приказано обеспечить нормальный ход переселения Северной части Влодавского уезда Люблинского воеводства ст. ст. погрузки: Стульно, Сабибур и Орхувек — Уполномоченный по переселению ШЕМЧУК, где должна произвестись погрузка 2000 семей. По состоянию на 30 ноября погружено и отправлено всего 200 семей.

Считаю, что практическое выполнение проводимых мероприятий по переселению на местах проходит слабо, причинами этому являются:

— медленно подвозится имущество к станциям погрузки за отсутствием транспорта.

— своевременно не подаются эшелоны, переселенцы вынуждены находиться на станциях по 7—8 суток.

— ожидающие погрузки в санитарном отношении не обеспечиваются, имеется угроза вспышки эпидемических заболеваний — подаваемые эшелоны совершенно не оборудованы (отсутствуют нары и печи) и в пути следования не сопровождаются медперсоналом.

Несмотря на некоторые трудности, настроение переселяющихся хорошее. Среди переселенцев фиксируются такие разго-

воры: "Почему Холмщина не включается в состав УССР, ведь здесь почти одни украинцы, и все они хотят уйти от Польши". Одновременно в таких разговорах ссылаются на Ваше личное выступление и выступление Н. С. ХРУЩЕВА на 6-й сессии Верховного Совета УССР — когда Вы говорили о Холмщине.

С целью активизации борьбы с АК'овским подпольем и обеспечения нормального хода переселения проведено нами ряд мероприятий;

а) взяты под охрану станции погрузки и оказываем необходимую помощь уполномоченным по переселению и самим переселенцам с точки зрения охраны их и имущества.

б) С 20 октября по 30 ноября с. г. арестовано 600 человек активных АК'овцев, изъято оружие:

Огнеметов	— 1	Арт. снарядов	— 1646
Стволов к пушке	— 2	Патронов разных	— 38026
Ручных и ст. пулемет.	— 9	Пороха	— 1 ящик
Стволов к ст. пулем.	— 2	Ракетниц	— 2
Лент к ст. пулемету	— 2	Сигнальных ракет	— 66
Винтовок-карабинов	— 58	Раций	— 3
Автоматов	— 7	Телефонных аппаратов	— 8
Пистолетов и наганов	— 18	Кабеля	— 300 метров.
Гранат	— 79		

По вопросу наиболее успешного проведения мероприятий по переселению и создания условий переселяющимся как на пунктах погрузки, так и в пути следования прошу Вашего вмешательства...

ПОЛКОВНИК (ВОЛКОВ)

"1" декабря 1944 года.

Полевая почта 70526.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 790. — Арк. 92—93 зв.

Доповідна заступника Головного уповноваженого уряду УРСР з евакуації українського населення з Польщі полковника Кальненка до НКВС УРСР щодо вивезення українцями з Польщі зброї 17 грудня 1944 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. № 1038/7721.

Поступила в шифротделение 18 декабря 1944 г. 09 час. 00 мин.

Расшифр. 18 декабря 10 час. 30 мин.

Из р/с 473

НКВД УССР — тов. БУРЛАКУ

Отмечены несколько случаев, когда эвакуированные украинцы из Польщи прячут оружие: винтовки, револьверы и пытаются провезти с собой на Украину. Прошу дать указание контрольно-пропускным пунктам о тщательной проверке эшелонов.

Кальненко

17.12.44 г.

№ 62

Расшифровал Гурьянов

Отп. 2 экз. Экз. № 1 адресату

Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел.

За начальника шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1507. — Арк. 114.

На документі є помітка: "Передана во Львов 19.XII.44 г. в 12 ч. 00 м."

Доповідна заступника Головного уповноваженого уряду УРСР з евакуації українського населення з Польщі полковника Кальненка наркому внутрішніх справ УРСР В. Рясному про необхідність охорони переселенців силами підрозділів внутрішніх військ 23 січня 1945 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ

Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ШИФРОВКА вх. № 1466/455.

Поступила в шифротделение 24 января 1945 г. 10 час. 00 мин.

Расшифр. 24 января 12 час. 00 мин.

Из р/с 473 НКВД УССР РЯСНОМУ

До 15 января эвакуирумое население в пути следования от села до станции погрузки и районные уполномоченные по эва-

куации охранялись внутренними войсками НКВД, дислоцируемыми на территории Люблинского воеводства.

В связи с продвижением фронтов тов. Серов охрану снял. Территория, с которой эвакуируются украинцы, поражена бандитизмом. Ежедневно имеются факты уничтожения и грабежи, убийства, в том числе и наших сотрудников. Население без охраны отказывается эвакуироваться. Районные аппараты никем не охраняются, что осложняет работу.

Прошу Вашего указания командировать для охраны населения две роты бойцов из внутренних войск НКВД из расчета по 20 человек на уезд.

Ваше решение прошу сообщить.

23.1.45 г.

№ 54 Кальненко

Расшифровал Гурьянов

Отп. 2 экз. Экз. № 1 адресату Подлежит возврату

Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел через 6 суток в шифр отделение

За начальника шифротделения (підпис нерозбірливий).

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1508. — Арк. 49.

Довідка-доповідь відділу репатріації при Військовій Раді IV Українського фронту про необхідність переселення в УРСР українців Лемківщини, підтримана М. Хрущовим

2 лютого 1945 року

НКО — СССР Отдел репатриации при военном Совете Украинского фронта 2 февраля 1945 г. № 052

СЕКРЕТНО

экз. № I

ЧЛЕНУ ВОЕННОГО СОВЕТА 4 УКРАИНСКОГО ФРОНТА

Генерал-полковнику тов. МЕХЛИС

СПРАВКА - ДОКЛАД

О результатах проверки наличия советских граждан в Горлицком уезде (Польша) и принятых мерах по отправке их на

фронтовой сборно-пересыльный пункт № 82.

Докладываю, что в результате проверки этого вопроса на месте, установлено следующее:

В Горлицком уезде проживает около 4500 человек советских граждан, уроженцев Львовской, Киевской, Николаевской, Днепропетровской, Винницкой и Сумской областей, вывезенных немцами и находящихся в настоящее время на территории Горлицкого уезда.

8-го февраля с. г. через горлицкого уездного старосту, даны указания всем местным административным органам уезда о доставке советских граждан на сборно-пересыльный пункт № 82 (гор. Новы-Сонч).

Советские граждане из указанного уезда уже начали поступать на фронтовой сборно-пересыльный пункт и до 20 февраля с. г. перевозка их будет закончена.

В отношении 70.000 украинского населения, установлено, что это не жители восточной или западной Украины, а руссины, постоянно проживающие на территории Горлицкого уезда и составляющие почти половину населения этого уезда.

Будучи притеснены поляками экономически (переселение в горные районы, наделение худшими землями и пр.) они (руссины) с самого момента освобождения территории Горлицкого уезда Красной Армией от немецких захватчиков начали настойчиво требовать переселения их в районы СССР.

С этой целью были проведены во всех волостях инициативные собрания, на которых были приняты решения, адресованные Военному командованию Красной Армии с просьбой доложить Советскому Правительству и получить от последнего разрешение на переселение их в СССР.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1470. — Арк. 7, 8.

На документі є помітка: "Тов. КОРОТЧЕНКО!

Считаю возможным провести переселение на общих основаниях согласно соглашения.

Н. ХРУЩЕВ

12.III.45 г.

г. Киев, Совнарком УССР товарищу ХРУЩЕВУ
Прошу ознакомиться. 70 тыс. украинцев (руссины)
Горлицкого района хотят выехать в УССР.
Л. МЕХЛИС
19.II-45 г."

Звернення заступника міністра закордонних справ Польщі Бермана до голови Ради Народних Комісарів УРСР М. Хрущова про необхідність переїзду до Варшави головного уповноваженого УРСР в справах евакуації українського населення

10 лютого 1945 року

УКРАИНСКИЙ ШТАБ ПАРТИЗАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ
Снятие копий воспрещается СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО
ШИФРОВКА вх. № 1610
Поступила в шифротделение 12 февраля 1945 г. 11 час. 30 мин.
Расшифр. 12 февраля 12 час. 00 мин.
Из р/с 473 тов. ХРУЩЕВУ

В связи с переездом временного польского правительства в Варшаву буду очень благодарен, если Вы дадите указания уполномоченному УССР по делам эвакуации о переезде в Варшаву для осуществления самой тесной связи в совместной работе по эвакуации.

Прошу принять выражение самого высокого почтения.
10.2.45 г. Зам. министра иностранных дел
№ 145 Берман
Расшифровал Кобылко
Отп. 2 экз. Экз. № 1 тов. Хрущеву Подлежит возврату
Экз. № 1 Экз. № 2 7-й отдел через 6 суток
За начальника шифротделения (підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 62. — Оп. 1. — Спр. 1508. — Арк. 103.

На документі є помітка: "Тов. Хрущеву доложено т. Шуйским 14.II.45 г."

Звернення українських повстанців Закерзоння до польського населення з поясненням причин відплатних акцій

квітень-травень 1945 року

За самостійні незалежні копія
держави Поневолених Народів. Свобода народам і людині.

ПОЛЯКАМ

Перемешльського, Ярославського і других повітів

ДО ЗАГАЛЬНОГО ВІДОМА.

Останнім часом ми вживали мирних заходів, щоб привести до злагоднення українсько-польських відносин та здержати шкідливу боротьбу між поляками і українцями на нашому терені. Розуміється, що ініціаторами цієї боротьби були завжди поляки. Ми вживали мирних заходів навіть тоді, коли розбещенні польські банди, зложені з "обивательської міліції", цивільного населення і не рідко з "аківців", — виправляли по українських селах дикі оргії. Ми перестирігали усі міліції, а також закликали польських патріотів, щоб заперестали звірський терор супроти українського населення, бо ми застосовуємо оборонні і караючі акції. Одначе цих бандитів польського походження, які, зрадивши свій народ, запродалися кривавому Сталіну, не переконали розумові аргументи. При тому не поминаємо і цього факту, що деякі станиці міліції дійсно заперестали ці бандитські акції, але це виїмки. Більшість міліцій, а також деякі польські бандитські села (Ненадова, Дробичка, Лясківка, Бахуж, Бахір, Барта, Бодьниця, Делягова, Сільниця, Бартківка, Добрівка, Тарнавка, Гута Беженка, Ясениця, Рокітниця і ряд інших) не заперестали у звірський спосіб мордувати українського населення, грабувати його майно і палити оселі. В тому часі, коли ми перестирігали міліції і апелювали до польського населення, щоб вплинули на цих викидків і запроданців Кремля, — в цей час польські банди замордували 300 українців (мущин, жінок і дітей) в селі Павлокомі, понад 200 в с.с. Сівчині і Березні около 200 осіб в Мелковичах, понад 130 осіб в Берізці і Бахові, понад 115 осіб в Сколові, 9-ть осіб в Вільшанах та сотни в інших селах. При цих звірських мордах польські бандити стосували нечуване варварство: виколювали живцем очі, вирізували уха й язики, вирізували на шкірі хрести й тризуби, кидали живцем недомордованих людей в огонь, не поминаючи при тому вандальстві жінок, старців і дітей.

За цей гіпербандитизм і нечуване варварство над українсь-

ким населенням ми примінили самооборонні і караючі акції. Піднялося до самооборони також усе укр.населення. Одначе цим ми не піднімали, не піднімаємо і не будемо піднімати боротьби проти польського мирного населення та проти польських патріотів, які так як і ми, ведуть боротьбу проти більшовицьких окупантів.

Ми розігнали польську міліційну банду в Грозьовій, яка почала грабувати й побивати українське населення та покарали тих поляків, які з бандитами співпрацювали (доноси, участь в мордах і грабежі), ми спалили Борівницю (там зліквідовано і бандитську міліцію на чолі зі славнозвісним варваром "Сліпим") і покарали поляків того села за участь в мордуванні українців в Павлокомі, Явірнику і других селах; ми обстріляли миліцію з Риботич тільки тому, що вона приїхала грабувати і вивозити українські родини та стріляла по мирному утікаючому населенню в с. Трійці; ми обстріляли миліцію в Тисовій, Вільшанах та польське військо в Конюші і Берендьовичах тільки тому, що вони грабували наше населення. Коли б згадана міліція і військо повелися з населенням належно, то цього, розуміється, не було б, хоч і в тих випадках ми повелися повздержливо, бо ми могли вжити більш цільного огня і вистрілити більшу половину учасників грабежів (про це учасники знають), але цього ми не зробили, бо все-таки чекаємо вирозуміння зі сторони поляків. Дальше — ми свідомі того, що боротьба між поляками і українцями не тільки не доцільна, але й шкідлива для обох народів, бо це вода на млин нашого спільного ворога — Москви.

Ми дальше стоїмо на становищі співпраці з польським населенням і його революційними елементами та поєднаної спільної боротьби проти кремлівських поневолювачів, при умові, що й поляки відповідять в нашу сторону тим самим. Але невинної крови українського народу ми не простимо бандитам. Тому оголошуємо, що за мордування українців, грабіж майна, палення сіл і інші акти терору, звернені проти українського населення, — ми будемо проводити оборонні і караючі акції, як проти міліції, так і проти цивільних банд.

Ці акції будемо проводити залежно від бандитських акцій зі сторони викидьків польського суспільства і стосуватимемо

всякі форми відплати (засідки, індивідуальний терор і ін.). Постараємося карати тільки в и н н и х та застерігаємо, що в деяких випадках кулями тяжко вибирати, бо обставини на це не дозволяють. Відповідальність за це все впаде на цілу організацію, під маркою якої діють ці банди, а предовсім на ті станиці міліції, що за їх почином і на їхньому терені ці бандитські протиукраїнські акції проводяться.

Будемо с п р а в е д л и в і та при тому к о н с е р в а т и в н і, чого можете бути певні.

Тільки не раз застерігаємо, що мирне польське населення буде неторкнуте і йому немає потреби опускати свої оселі, а дальше жити між українцями, як дотепер. А також робимо застереження, що, коли в акціях впадуть випадково невинні (міліціянти і інші), то хай польське суспільство не винує нас, тільки своїх бандитів, які своїм терором змушують нас стати в обороні свойого населення.

Про те, що ми не ведемо боротьби проти польського населення і польських революціонерів (коли вони не ведуть боротьби проти нас і не служать в НКВД як донощики) свідчать не тільки наші слова, але й факти. Поспитайте тих міліціянтів, що були в наших руках і ми їх, як не винних, звільнили; поспитайте тих членів АК, що попали в наші руки, як ми до них віднеслися; поспитайте, врешті, тих польських селян, що ми їх відвідали і говорили з ними — поспитайте їх всіх про поведінку українських повстанців.

А зрештою, ми ще маємо поляків на західньоукраїнських землях і якщо ми хотіли зробити там "Павлокоми", чи другі сцени мордів (на взір польських), то ми б це могли зробити кожного дня, але ми цього не робимо, — значить руководимося доцільністю і політичним розумом.

Тому взиваємо польське суспільство до боротьби з бандитами-агентами Москви, які піднялися будувати 17-ту Польську Республіку СССР і тим готують польському народові жорстоку большевицьку неволю; взиваємо ідейних польських демократів, які хочуть самостійної Польщі з демократичним устроєм і не пішли на службу кривавого Кремля, щоб здержали цих бандитів, взиваємо членів АК і НСЗ заперестати участь в терористичних

нападах разом з бандитами на українські села (так було в Вільшанах і інших місцевостях); взиваємо чесних польських патріотів з міліції і адміністрації вплинути на тих викидьків польського суспільства і уможливити нам боротьбу проти них, — цих гробокопателів польського народу. А до всіх інших, цебто непоправних бандитів і вірних слуг Сталіна, ми заговоримо зброєю. До втрачення не маємо нічого.

ЧЕРЕЗ БОРОТЬБУ І СМЕРТЬ БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ОКУПАНТІВ ТА ЇХ АГЕНТІВ — ДО САМОСТІЙНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВ.

ХАЙ ЖИВЕ СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ.

СМЕРТЬ ПІДЛИМ АГЕНТАМ КРИВАВОГО КРЕМЛЯ.

Квітень-Травень 45 р.

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

ЗГІДНО: підпис (ПОТЬКАЛО)

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1471. — Арк. 40—43.

Чернетка доповідної записки секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова на ім'я Й. Сталіна про стан боротьби з польським та українським націоналістичним підпіллям у районах, цивільне населення яких підлягає евакуації до УРСР

Червень 1945 року

СОВ. СЕКРЕТНО

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ ВКП(б)

товаришу СТАЛИНУ И. В.

Сообщаю Вам о положении дел борьбы с украинско-немецкими националистами в западных областях УССР, намечаемых нами мероприятий по ликвидации остатков банд УПА и оуновского подполья и сложившейся обстановки в граничащих с западными областями УССР районах Польши.

Выполняя Ваши указания об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами, партийные организации, органы НКВД и НКГБ, внутренние и пограничные войска западных областей УССР провели значительную работу по разгрому

вооруженных банд, так называемой УПА и подполья ОУН.

За время со дня освобождения западных областей от немецких захватчиков по 1 июня 1945 года убито бандитов — 90275, взято в плен — 93610 и явилось с повинной — 40395.

За это время захвачено у бандитов: орудий — 40, минометов — 449, станковых пулеметов — 566, ручных пулеметов — 4451, автоматов и винтовок — 42351.

Задача по разгрому националистических банд в основном выполнена. Теперь обстановка в западных областях УССР, по сравнению с осенью 1944 года, изменилась к лучшему.

Потерпев крупное поражение, украинско-немецкие националисты с целью сохранения своих кадров в последнее время изменили тактику борьбы с советской властью, стали действовать мелкими бандами в 5—10 человек или в одиночку из-за угла, перейдя, главным образом, к террору и диверсиям, а политическая сетка ОУН стала уходить в глубокое подполье.

Одновременно руководители ОУН—УПА стали принимать все меры к тому, чтобы собрать остатки своих разгромленных банд, восстановить их боевое состояние и поднять в них "дух".

Так, в марте месяце с. г. во время проведения операции в Букачевском районе, Станиславской области, у убитого работника окружного провода ОУН по кличке "Чумак" было найдено письмо. В этом письме один из руководителей оуновского подполья по кличке "Моцный" пишет:

"...Крепко наказывайте тех лиц, которые в селах говорят, что красноармейцы много набили повстанцев и что повстанцев уже осталось мало. Помните, что в данный момент это самые страшные разговоры для нашего дела. Ловите всех, кто бежал из сотни и уничтожайте их, как изменников".

18 марта с. г. в Костопольском районе Ровенской области во время проведения операции был убит куренной по кличке "Вовк". Возглавляемая им банда была почти полностью уничтожена. Захваченный в плен адъютант "Вовка" Бенедюк Арсений на допросе показал:

"Курень "Вовка" в составе двух сотен был разгромлен в конце февраля месяца в Колковском лесу на границе Ровенской и

Волынской областей. Оставшиеся в живых 14 человек вместе с "Вовком" направились в Костопольский район, где в середине марта месяца "Вовку" удалось объединить остатки разбитых банд "Галайды", "Лыса" и "Гамалия", общей численностью до 170 чел. До этого каждая из этих банд насчитывала от 200 и свыше человек".

4 мая с. г. в Торчинском районе Волынской области задержаны две связные банд — Мицкевич и Каминская. При обыске у них был найден приговор суда ОУН, в котором говорится, что районный комендант СБ по Торчинскому району — Новицкий по кличке "Бес", районный комендант СБ по Локачевскому району Кулиш по кличке "Белый" и кущевой руководитель ОУН Бойко по кличке "РОГ" — расстреляны СБ за деморализацию членов ОУН и дезертирство.

В результате проведенной партийными организациями работы местное население стало принимать более активное участие в борьбе с украинско-немецкими националистами. В селах создано 2666 групп самоохраны, в которых насчитывается свыше 29000 человек. В районных центрах созданы истребительные батальоны общей численностью свыше 28000 человек. Организованные истребительные батальоны и группы самоохраны во многих случаях показали себя с хорошей стороны.

В некоторых районах и селах мы создали группы спецназначения из бандитов, явившихся с повинной и изъявивших желание бороться с бандитизмом. Это дало также положительные результаты. Эти группы самостоятельно и совместно с войсками НКВД провели ряд удачных операций по уничтожению оуновских главарей и групп СВ.

В ходе операций убиты "главнокомандующий" УПА "Клим Савур", "начальник главного штаба" УПА "Карпович", руководитель краевого "провода" ОУН "Борис", "начальник штаба" северо-западной группы УПА — "Острожский" и др.

Захвачены: член центрального "провода" ОУН — "Сергий", "командующий" северо-западной группой УПА "Рудой", руководитель областного "провода" ОУН — "Олег", руководитель СБ города Львова "Белый" и многие другие.

После проведения переписи сельского населения с 1 апреля

по 10 мая с. г. мы провели учет рабочих и служащих, занятых на предприятиях промышлениости, другие. Ряд предприятий - авиасборочный, автосборочный заводы, калийные комбинаты успешно восстанавливаются и некоторые из них в ближайшее время начнут выпускать продукцию.

В Дрогобычской области восстановлено 8 нефтепромыслов, которые дают 690 тонн нефти в сутки и 9 нефтеперерабатывающих заводов. Организована добыча озокерита и парафина. Проводятся большие работы по увеличению добычи природного газа.

В западных областях восстановлено 190 машинно-тракторных станций и 136 мастерских по ремонту сельскохозяйственного инвентаря. В ближайшее время дополнительно будет восстановлено еще 7 машинно-тракторных станций.

Почти полностью возвращена крестьянам земля, которая была у них отобрана немецкими захватчиками. Из 516 тыс. га, подлежащих возврату, 506 тыс. га возвращено.

Крестьянским хозяйствам в этом году оказана значительная помощь в обработке земли и в посевном материале. К весеннему севу бедняцко-середняцким хозяйствам отпущено 540 тысяч пудов семенной ссуды.

В области культуры также проделана значительная работа. Восстановлены 5374 щколы, где обучается 762 тыс. детей, 14 высших учебных заведений, 65 техникумов, 26 музеев, 239 библиотек, 15 театров, свыше 140 киноустановок, издается 131 газета.

По линии здравоохранения восстановлены больницы на 12.700 коек, 333 фельдшерских и акушерских пункта, 221 сельский врачебный пункт, ряд поликлиник, амбулаторий, детских яслей.

Большие работы проведены по восстановлению жилищного и 151 коммунального хозяйства. Во всех городах возобновлена работа водопроводов. Восстановлено 368 тыс. кв. метров жилой площади.

Значительно улучшилась политическая обстановка на селе. В тех районах, где банды разгромлены и налажена нормальная жизнь, усилилась тяга крестьян в колхозы.

На 1 июня с. г. в западных областях УССР организовано 108

колхозов, тогда как два месяца тому назад их было 38. Кроме того, создано 157 инициативных групп, которые объединяют около 8.000 крестьянских хозяйств.

Оживилась работа сельсоветов. Количество местного населения, принимающего участие в их работе, все больше увеличивается. Так, в работе постоянно действующих комиссий при сельсоветах участвует свыше 80.000 человек из местного населения.

На 1945 год нами намечено ряд мероприятий по восстановлению и дальнейшему развитию народного хозяйства и культуры в западных областях УССР.

В мае месяце с. г. я снова был в западных областях УССР с целью ознакомления на месте с положением дел борьбы с украинско-немецкими националистами.

В гор. Львове мною было проведено совещание первых секретарей обкомов КП(б)У, начальников областных управлений НКВД и НКГБ с участием командующих внутренними и пограничными войсками НКВД, где были подведены итоги борьбы с националистическими бандами за истекший период и намечены дальнейшие мероприятия по окончательному разгрому остатков банд и оуновского подполья.

По этому же вопросу были проведены областные совещания первых секретарей райкомов, горкомов КП(б)У и начальников райотделов НКВД и НКГБ.

В связи с окончанием войны и разгромом гитлеровской Германии в среде украинско-немецких националистов произошло большое замешательство и растерянность, особенно среди рядового состава. Многие бандиты начали высказывать безнадежность своего положения и искать выхода из него. Значительная часть бандитов настроена оставить банды и прийти с повинной, но не уверен, что советская власть простит их злодеяния, а некоторые думают, что наши ранее изданные обращения потеряли свою силу.

19 мая с. г. правительство и ЦК КП(б)У издали обращение к населению западных областей УССР. В этом обращении мы призвали рабочих, крестьян и интеллигенцию еще больше приложить свои силы на восстановление и дальнейшее развитие народного хозяйства в западных областях Украины.

В этом обращении мы назначили двухмесячный срок — до 20 июля с. г. для явки бандитов в органы советской власти, указав, что этот срок является последним предупреждением. После этого срока все неявившиеся будут при поимке судимы как изменники Родины, а к их семьям будут приняты меры по всей строгости советских законов.

Это обращение было отпечатано в газетах, в виде плакатов и листовок в количестве 500 тысяч экземпляров и зачитано на собраниях во всех населенных пунктах.

В результате этого обращения за последние дни явка с повинной бандитов значительно возросла. Так, по Станиславской области за время с 20 мая по 1 июня с. г. явилось с повинной 591 бандит, по Тернопольской области — 169, по Черновицкой — 112, по Ровенской — 116 бандитов.

Для окончательной ликвидации остатков банд украинско-немецких националистов мы провели и проводим ряд дополнительных мероприятий.

Значительно расширена сеть нашей агентуры и за последнее время мы добились улучшения качества ее работы и внедрения нашей агентуры в действующие банды УПА и подполье ОУН.

Мы дали указание секретарям обкомов и райкомов КП(б)У, начальникам облуправлений НКВД и НКГБ не оставлять ни одного случая бандпроявлений безнаказанно. Для этого взять на учет по каждому селу 2—3 кулака, подозреваемых в связях с бандитами и предупредить их о том, что они отвечают за любое бандпроявление в селе. Фамилии этих кулаков объявить на собрании крестьян. В случае бандпроявлений; предупрежденных немедленно арестовывать и высылать, а крестьянам объявить, что это пособники, которые помогали банде.

Это мероприятие уже дало положительные результаты. Так, например, когда банда "Грозного" появилась в селах Жолкевского района, Львовской области, то кулаки, которые были предупреждены об их ответственности за бандпроявления, немедленно сообщили об этом в райотдел НКВД, указав места расположения бандитов. В результате проведенной операции с 1 по 4 июня с. г. из этой банды убито — 13 и захвачено в плен — 38 бандитов.

Следует отметить, что в настоящее время население запад-

ных областей УССР стало более активно помогать советской власти в борьбе с украинско-немецкими националистами.

Об отношении населения к бандитам свидетельствует донесение центральному проводу ОУН руководителя Тернопольского областного провода Лисишина по кличке "Максим". В этом донесении говорится:

"Здесь люди совершенно не хотят принимать даже в дом, не дают покушать ни людям, ни лошадям, а если ты хочешь взять, то нужно ругаться и даже пригрозить оружием. Если хочешь при переездах через села стать на квартиру к кому-нибудь, то нужно говорить по-русски, тогда тебе откроют, накормят и напоят. Что же касается доносчиков, то большевики здесь их очень много имеют".

В результате проведенных и проводимых в настоящее время мероприятий борьба с бандами идет к концу.

Однако в настоящее время нами установлен ряд фактов, свидетельствующих о том, что украинско-немецкие и польские националисты усиленно концентрируют свои банды в приграничных с нашей территорией районах Польши.

...По имеющимся у нас данным, в связи с уходом вглубь Польши частей Красной Армии и войск НКВД, националистические банды УПА и АК ("Армия Краева"), дислоцирующиеся в Грубешувском, Томашувском, Любачевском и Перемышльском уездах Польши, почти открыто формируют, вооружают и обучают своих людей, подготавливая их к вооруженной борьбе против советской власти и Польского Временного Правительства.

Руководящие центры и крупные очаги польских националистов установлены в городах: Грубешув, Холм, Замостье, Угнув, Томашув, Любачув и Перемышль.

По состоянию на 1 июня 1945 года нами учтено 10 крупных банд АК общей численностью до 3.300 человек, дислоцирующихся на глубине до 50 километров от нашей границы (карта дислокации банд АК прилагается).

Кроме того, польские националисты используют все легальные возможности для подготовки своих кадров. Так, например, созданная в городе Любачуве двухгодичная польская духовная гимназия фактически готовит кадры для АК.

В этих же пограничных районах имеют место случаи, когда польские националисты также используют формирование народной милиции для организации своих банд. Под влиянием агитации АК во многих местах молодежь призывного возраста уклоняется от службы в войске Польском, поступает в народную милицию с целью получения оружия и уходит в банды.

Установлено, что в административные органы, а также в войско Польское, проникло значительное количество активных участников АК, которые проводят разложенческую и вербовочную работу.

Так, например, в городе Холм 2 марта 1945 года при проведении ночной учебной тревоги в 1-м танковом училище войска Польского, одна рота курсантов была уведена в лес, откуда не возвратилась. Эта рота была обнаружена в окрестностях города Холм и оказала при задержании вооруженное сопротивление. Расследованием установлено, что командир роты являлся участником АК и имел связи с Лондонским эмигрантским правительством.

В последних числах апреля 1945 года из польской офицерской школы в гор. Перемышль, захватив оружие, ушел в лес взвод курсантов.

19 апреля 1945 года польский гарнизон внутренних войск гор. Томашув пытался организовать антиправительственную демонстрацию, которая принятыми мерами была предотвращена.

Польские органы, в силу своей засоренности националистами и общей слабости, не ведут активной борьбы против АК, а в отдельных случаях переходят на их сторону. Так, 23 апреля 1945 года батальон Войска Польского, расположенный в городе Любачуве, численностью 640 человек и призванный для борьбы с бандитизмом, перешел на сторону АК и ушел в Нарольские леса. Вместе с батальоном ушла народная милиция и отдельные работники Службы Безопасности города Любачув.

17 мая 1945 года без сопротивления сдался банде АК в полном составе польский милицейский пост села Дорогуск Холмского уезда.

Необходимо отметить, что банды АК, наряду с истреблени-

ем сторонников Польского Временного Правительства, грабят и убивают украинское население, грабят скот, идущий к нам из Германии, убивают гонщиков.

Закордонные центры ОУН—УПА под предлогом самообороны против польских националистов вербуют в банды украинское население приграничных с нами районов Польши.

В последних числах мая с. г. в 4 волостях Перемышльского и Лисковского уездов бандами ОУН—УПА разогнаны польские власти и провозглашена "самостийность". В этих селах создана украинская полиция и вывешены флаги ОУН.

Основными центрами активной деятельности ОУН—УПА на территории Польши являются пограничные уезды: Холмский, Грубешувский, Перемышльский и Лисковский.

По состоянию на 1 июня 1945 года в этих уездах учтено наличие: областных проводов ОУН — 1, окружных проводов ОУН — 2, повитовых (уездных) проводов ОУН — 4, районных проводов ОУН — 10, кустовых организаций ОУН — 18, станичных организаций ОУН — 128.

Кроме того, учтено 12 активно действующих крупных бандформирований УПА, общей численностью до 2.400 человек (дислокация которых указана на прилагаемой карте).

Банды ОУН—УПА здесь готовят свой личный состав к переходу на нашу территорию для активных действий против советской власти. Так, в апреле и мае месяцах с. г. с территории Грубешувского уезда вышли на территорию Львовской области две крупных банды УПА общей численностью до 500 человек и 3 боевки, которые нами были ликвидированы.

Наряду с этим украинско-немецкие националисты за кордоном ведут усиленную агитацию против переселения украинского населения на территорию СССР, проводя массовый террор по отношению к тем, кто желает переселиться в Советский Союз. Так, например, 10 апреля 1945 года бандитами был расстрелян житель села Третчице Перемышльского уезда - Мариняк Андрей, который за два дня перед этим получил у нашего референта 25 бланков заявлений на эвакуацию украинского населения села Третчице.

По имеющимся некоторым данным за кордоном намечается

объединение украинско-немецких и польских националистов, проводимое под лозунгом борьбы против русских (подразумевается советская власть) и Польского Временного Правитель-ства.

Учитывая сложившуюся обстановку в приграничных с нами районах Польши и слабость польской народной милиции и органов Службы Безопасности в борьбе с польскими и украинско-немецкими националистами, прошу Вас:

1. Дать указание Маршалу Советского Союза тов. Рокоссовскому разместить в граничащих с западными областями УССР районах Польши постоянные войсковые гарнизоны для ведения борьбы с аковцами и украинско-немецкими националистами. Для оказания помощи войскам в разработке плана и проведения мероприятий по ликвидации банд разрешить нам выделить группу оперативных работников НКВД и НКГБ, имеющих опыт борьбы с бандитизмом в западных областях УССР.

2. Для укрепления народной милиции Польши, с тем, чтобы она была способна вести борьбу с польскими и украинско-немецкими националистами, дать указание НКВД СССР послать в органы польской народной милиции и органы Службы Безопасности опытных чекистов.

Секретарь ЦК КП(б)У — Н. ХРУЩЕВ
" " июня 1945 года

Чернетка. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 46. — Спр. 3203. — Арк. 111—126.

Звернення невідомого українського повстанця до командира відділу Армії Крайової стосовно перебігу українсько-польського конфлікту 23 червня 1945 року

М.П. 23.6.1945

Командантові польської боєвої групи "АК".

Високоповажаний Пане Команданте!

Потверджую відбір Вашого письма з 21.6.1945.

У відповідь на Ваші закиди подаю: всі вичислені Вами закиди проступків українського населення чи збройних відділів супроти поляків будуть докладно провірені. Якщо закиди правдиві, винні будуть строго покарані, про що Вас повідомимо. На

Ваше бажання спеціяльно винні будуть покарані в присутности Ваших представників. Таке є наше становище. Але зазначую, що вже, на підставі дотеперішніх повідомлень, маю інформацію, що деякі вичислені Вами факти виглядали зовсім інакше. Здержуюсь одначе з висловом своєї опінії до часу докладного провірення справи.

Зі своєї сторони зазначую, що зі сторони польського населення та різних польських узброєних відділів продовжуються в деяких місцевостях дальше безперервні напади й грабунки, мимо існуючого порозуміння, мимо всіх згідливих а навіть приязних старань з нашої сторони й мимо виразної заборони команди АК. Усі ті факти в найближчі дні представлю Вам на письмі. Це все для нас дуже болюче, але ми придержуємося строго наказаного нашими зверхними чинниками порозуміння, стараємося полюбовно й мирно полагоджувати всі сори й конфлікти, стараємося також серед загалу українського населення поширити приязнь поставлення до поляків, мимо всіх кривд, яких українці зазнали й зазнають. Дивуємося, що Ви так дуже донервуєтесь поодинокими фактами евентуальних вискоків з-поміж населення, які завжди можливі на грунті дотеперішнього розвогнення польсько-української боротьби і які, на нашу думку, треба з одної й другої сторони полагоджувати тільки мирним шляхом через обопільне порозуміння.

Щодо Ваших погроз зазначуємо: Вам добре відомо, що ми жодних страшаків не боїмося, бо ми не боїмося самого найбільшого страшака цілої Европи — Сталіна, але ведемо неустрашимо й неуступчиво нашу боротьбу всюди там, де ідеали свободи й справедливості клисуть нас до чину.

Ніколи нічого не настрашимося, перед ніким та нічим в світі не уступимо, коли б ці взнеслі ідеали всього культурного поступового людства є де-небудь загрожені й диктують нам потребу боротьби за них. І вам, мимо всього, що далі було, ми подали та подаємо щиро братерську руку в спільній визвольній боротьбі тільки з цього внутрішнього найглибшого переконання, що нас лучить спільна доля й спільний шлях та повинні сполучити спільні ідеали.

Не хочемо також починати відгребувати старі порахунки, не

хочемо, мимо Ваших непродуманих закидів, рахувати сьогодні, чи більше українців, чи більше поляків служило Гітлерові, хоч, на нашу думку, рахунок цей випав би напевно, не на Вашу користь, коли б ми порахували всіх Ваших "фольксдойчів", "зондердінстів" і т. п., яких пізнали добре на своїй шкірі ми й ціла Европа. Ми готові кожної хвилини до такого рахунку з чистим серцем і повним спокоєм, якщо б Ви собі цього бажали. Але, думаємо, що в тім випадку, на нашому відтинку, це - не наша справа. На це є вищі компетентні чинники й вони, як нам відомо, дійшли в тих справах до порозуміння, а наш обов'язок — цему підкорюватися, що ми зі свойого боку стараємося чесно й солідно виконати. Дивуємось однак, що Ви на власну руку, не покликуючись на становище Ваших зверхників грозите нам виповідженням війни і відновленням терору супроти безборонного населення і т.п. Уважаємо це за непорозуміння, за вхилевий порив — зденервування з Вашої сторони з причини поданих Вами алярмуючих повідомлень з терену.

Радо принимаю Вашу пропозицію зустрічі й вірю, що всі ті справи належно вияснимо та приязно залагодимо.

Остаю з пошаною

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 1.

Заклик оунівського підпілля до українців Надсяння протистояти насильному вивезенню з рідних земель

Після 24 липня 1945 року

Копия

З хати до хати, з рук до рук

УКРАЇНЦІ СЯНІЧЧИНИ ТА ЛІСКОВЩИНИ

Останніми днями почав ворог переводити по наших теренах насильну переселенчу акцію. Ворог свідомий того, що ми добровільно не дамо себе заманити на його підлу брехню, тому післав банди нквд і такі ж самі польські цивільні банди разом з польським військом, щоби нас змусіти до переселення силою.

Перед світом ворог намагається доказати, що переселення відбувається добровільно. Сталінові залежить на цим, щоби світ

довідався про звірства, які проводять його підлі агенти з українським народом. Одначе ми бачимо і на власній шкурі відчуваємо, як "добровільно" переводить ворог переселенчу акцію. Чи-ж те не найкращий доказ того, що приготовляє для нас Сталин, коли матиме нас в своїх руках.

Ворог спішиться, щоби нас переселити і знищити. Він знає, що як тепер цього не зробить, то не зробить ніколи. Вже недовгий час нашого терпіння, вже наближається хвилина, коли Сталін і його банда відповість за всі кривди, які заподіяли вони українському й іншим поневоленим народам, Сталін бачить свій близький кінець і тому намагається мати нас у своїх руках на це, щоби нас знищити.

Одже, не даймося вивезти за всяку ціну з рідних осель. Ми мусимо видержати на своїх місцях. Проти загального нашого спротиву ворог буде безсильний. Дивімся на наших братів з Лемківщини, Ярославщини і Холмщини, їх також змушує ворог силою і терором до переселення, одначе вони сильно держаться і не хочуть їхати до Сталіна по смерть. Дивімся на них і не вириваємося перші.

Про це, що робиться на наших землях, знає світ, і він не позволить на це, щоби Сталін нас винищував. Навіть поважна частина польського громадянства, бачучи нашу і свою долю під сталінським чоботом, звертається до нас з закликом, щоби ми не дали себе переселяти. На цій землі ми родилися, тут родилися і жили батьки наші, ми являємося горожанами польської держави в котрій ми жили довгі роки і жодна сила нас не має права звідси винищити, займає офіційно польський демократичний уряд в справі переселення українців з Польщі до СССР.

Дня 24 липня 1945 року відбулася в Варшаві конференція делегатів українського населення в Міністерстві Публічної Адміністрації і під керівництвом Д-ра Зум'яка, Директора Канцелярії Ради Міністрів. Коли конференцію цю скликано на бажання Прем'єра польського уряду.

Керівник ряшівської делегації українців проф. Др. Константинович відчитав домогання українців Ряшівського воєводства, в якім зазначив між іншим, що "українське населення хоче залишитися в Польщі, бо уважає себе за горожан польської дер-

жави". На це відповів представник польського уряду Др. Зум'як що "українці, які з різних причин не схочуть виїхати ані на Сход, ані на Захід, то цих українців польський уряд не виганяє, вони можуть остатися на своїх місцях. Др. Зум'як підчеркнув, що "це українське населення, яке залишиться в Польщі, буде трактоване на рівні з громадянами польської національності і буде мусіти піддатися тим самим обов'язкам, які буде сповняти польське населення".

Тепер лише від нашої постави залежить доля наша і дітей наших. Якщо дамо себе вигнати з наших осель, то ми пропали, якщо ні, то жодна сила нас не переможе.

Не турбуймося, що нам знищиться наш дорібок. Якщо виїдемо, то пропали ми і наше майно, якщо залишимося, то скоро надробимо втрачене.

Одже, треба робити так:

Заховати добре своє майно, щоби ворог не пограбував. Не підписувати заяв про добровільне переселення. Не датися взяти транспортів, ховатися і втікати перед військом. Втікати з транспортів при кожній нагоді, а ворог буде безсильний.

Намовляти інших, щоби не їхали до Сталіна по смерть.

Мусимо видержати до кінця, а перемога буде за нами.

Борітеся — поборете, Вам бог помогає.

В е р н о: (підпис нерозбірливий).

СПРАВКА Вышеуказанная листовка обнаружена в Санокском уезде в начале апреля месяца 1946 года.

18/IV-1946 года (підпис нарозбірливий).

Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 30, 31.

Звернення українських повстанців Закерзоння до українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя із закликом не переселятися зі своїх рідних земель до УРСР 1945 рік

К О П И Я

Воля народам! Воля людині! Смерть тиранії!

ДО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА!

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Н А Р О Д Е !

По перемозі над гітлерівською Німеччиною з'їхалися представники всіх народів світу і святочно проголосили, що тепер настане час волі, миру права і справедливості у світі. Усі народи й усі люде на землі будуть мати забезпечені всі основні людські права. Вже більше ніколи не вернуться часи кривавої гітлерівської тиранії.

Таку урочисту декларацію проголосили й підписали представники найбільших світових потуг Америки і Англії та 50-ох других держав, мусіли підписати цю декларацію також большевицькі представники.

Однак у нас в цілій Україні, мимо цього шаліє далі жорстокий нелюдський терор НКВД. А нас українців, жителів Лемківщини, Посяння, Грубешівчини, Холмщини і Підляшшя, намагаються польсько-большевицькі людоїди вигнати з наших рідних земель.

УКРАЇНЦІ!

Ніхто з нас не сміє на це мовчки погодитись! Не сміємо вгнутись перед ворожим терором, але мусимо виступити до рішучої оборони й мусимо своїми ділами доказати перед цілим світом і перед майбутньою історією, що це є насильство безправ'я й масовий злочин людоїдства. Не позволимо себе нікому застрашити, стероризувати й вивезти! Ми не вівці й не худоба, щоб нас безправно переганяли з місця на місце, виселювали, вивозили, винищували.

На тій землі, в тих хатах і в тих наших рідних селах прожили наші предки тисячі років і ми хочемо далі жити в них! У тих наших стареньких церквах і гробах — святі кості наших батьків, які прокленуть тих, що їх зрадять!

Не вступимось зі своєї землі перед жодним терором! Не дамо себе застрашити або переконати, що, ніби, на Сибірі краще вмирати! Хто хоче вигнати нас із наших сіл, хто хоче нашої смерті того приймемо так, як треба привитати смертельного ворога! Доказали це гідно мешканці села Тисави, які всі разом від дітей до стариків, кинулись зброєю, сокирами, вилами й косами на військо, яке прийшло їх виселювати, — вигнали людоїдів із села.

Геть людоїдів! Смерть людоїдам!

До зброї! До боротьби! До оборони!

Станемо всі, як один муж, як один мур в обороні нашого святого людського права й нашого життя.

Ні кроку зі своєї землі! Хай навіть б'ють і стріляють, палять і грабують, хай пробують силою виганяти, ми також не вгнемося й не вступимося. Будемо боротись всіма засобами і всіми силами. Напасників-грабіжників привитаємо зброєю. Видержемо, витримаємо всі удари, всі знущання й усе лихо, але таки не виїдемо, не підемо добровільно на загибел і поталу сталінським душогубцям.

Послухаймо, браття, тих, — які спочатку застрашені виїхали, а тепер голі й босі вертають назад і кажуть, що краще в землянках сидіти й варену кропиву їсти, як каратися в большевицьких лагерах і засланнях. Гірко жалують вони, а тепер втікають, як тільки можуть, і з заслань, і концентраційних лагерів та гинуть часто, блукаючи по дорозі, від куль кровавих енкаведівських собак. Вони оповідають страшні речі про те, що діється з вивезеними. Послухайте їх! І напам'ятайте люде, що краще навіть згинути тут, коло своєї рідної хати, чесно у святій боротьбі, чим каратися і втікати пізніше назад, хоча часто вже запізно.

А коли ми браття, послухаємо цього розумного голосу, коли всі поставимо твердий опір — тоді напевно нам нічого не зроблять. Усіх не виарештують, не вимордують, не виселять.

Переселення є добровільне, і сталінські бандити мусять також рахуватися з опінією світа. Держімося, отже, твердо цього закону, що переселення є офіційно добровільне і зробім усе, щоб порушити думку сумління цілого світу про ті страшні злочини насильства й безправства, які чинять над нашим народом сталінські бандити в польських уніформах.

Ніхто не має права виганяти нас з наших сіл і хат! А хто спробує цього, — хай ляже трупом перед нашими ворогами!

Нашою боротьбою причинимось до того, що сталінська тюрма народів скоріше розлетиться й на її руїнах повстане вільна Самостійна Україна, й новий вільний світ, без терору, диктатури й тиранії!

Безправство, насильство й людоїдство мусять скоро зникнути зі світу!

СМЕРТЬ ТИРАНАМ І ТИРАНІЇ!

ХАЙ ЖИВЕ ВОЛЯ, РІВНІСТЬ, БРАТЕРСТВО І СОЦІЯЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ УСІХ НАРОДІВ І ВСІХ ЛЮДЕЙ!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

СПРАВКА

Листовка была изъята в с. Кр. Вербы Влодавского уезда и аналогичная листовка изъята в с. Голышево Влодавского уезда.

ВЕРНО:

ЗАМ ГЛАВНОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА УССР ПО ЭВАКУАЦИИ КОНОВАЛЕНКО.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 16—19.

Звіт групи українських повстанців Арпада, Хитролиса, Степового про зустріч з польськими жителями села Нєбєщан

1 серпня 1945 року

ЗВІТ

Зі стрічі з польськими громадянами села Нєбєщан із півінтелігентними громадянами м. Сяноки в лісі між селом Сторожами В., а селом Нєбєщанами, 31.7.45. р.

Дня 31.7.1945.г. я разом з к-ром Хитролисом і його стрільцями в числі 12 ос закватирували в с. Сторожах В. На другий день до цього села заїхало кількох міліціянтів з Сянока, які ходили по хатах, щоби зтягнути відповідну кількість сіна на контингент. Ми щоб не наражувати господаря і села, передчасно й незамітно вифоцались в поблизький ліс. Посидівши ок. пів години, як нам прямо в рук увійшло 4-х мужчин. Були це поляки з села Нєбєщан, що довідались ми з документів. Ми говорили з ними по-польськи. В першій мірі почав я їх випитувати, що чувати в м. Сяноці, чи багато там є большевиків МО та польського війська. Дальше я питав їх за найбільш свідомими се-

лами, якими можна б було посуватися нам дальше на полудневий схід та інформуючись про бандерівський рух та "рускє вйоскі". Я їм сказав, що їдемо зі заходу з-під Ряшева, самі з околиць міста Кольбушової, яке на щастя тим особам було відоме. З ними обійшлися ми дуже чемно, і не забирали їм нічого хоча вони несли добрі речі, як шкіру, вбрання тощо. Ця наша поведінка та польська мова (якою ми говорили) відповідно закрашена польським шовіністичним духом, переконала їх, що ми ніхто інший лиш АК. Вони починають розкривати своє серце:

Блащек Кароль, замешкалий в Нєбєщанах (горішний кінець села) найбільше нам відданий починає нас щиро інформувати: "Найлєпєй нєх пановє вечорем зайдом до Нєбєщан до мего дому. Муй син Станіслав належи до ваших і з вашими добже сєн зна. Он вас докладнє поінформує і познайомі з комендантем МО — Боболєм Юзефем, ктури єст своїм полякєм". Я відповів, що до села не можем іти, бо не заєм їхньої гасла. "Алє пановє варта стшеляць до вас нє бендзє, я йом завядомє, я йом завядомє, а гасла она нігди нє ма. Панове достаном у нас цивільне убраня і бендзецємилі собє трохен одетхнонць. Панє, бендзє вшицко! Навет вудка і забава. У меґо сина 30.7. били 3-х. Добже зєдлі, попілі і вєчорем в школє била забава то бавісєн разем з міліціянтамі і комендантем до самего рана, і то в мундурах і узброєні, о там само, як ви тораз єстесьцє. Пан комендант на забавє виглосіл пшемувєнє, на які повєдзял: "Юж так длуго нє бендзєми цєрпєць бандитом бандеровскім, ґди тераз впалнє єден люб два стшали ку нашей вйосце зе строни бандеровскєй, теди вшистци, як тутай стоїми — за автомати, карабіни, відли, ноже пуйдзєми і пщевруціми русінскє вйоскі до гури ногамі і ви вєшами їх разем зе зємьо.

На моє питання кілько у вас зброї — відповідає: "же можна узороїць ок. 30 хто пакув, 3 лєккє карабіни машинове, а на міліції єдна польова арматка".

Коли поляк побачив в одного стрільця (Явора) подерті черевики, тоді здіймає свої добрі і дає в заміну і каже: "Як панове пшийдом до нас, то пан комендант Боболя да паном добре бути, а в тенчас, як пан бендзє ласкав то моє мі звруці". Я йому заручив, що так буде й делікатно запитався, чи пан комендант

буде мати якесь резервове взуття, яке б міг нам дати. "Панє он юж єдним в Ваших дал бути, мундур чи бєлізнем".

Другий поляк з цієї групи інформував мене, (Сокул Казімєж з Нєбєщан), що с. Морохів найгірше село в околиці і там перебувають бандеровці. Мають дуже багато зброї та інших річей. Домагалися, щоб ми пішли знищити це село, а навіть обіцяли допомогу. Я відповів, що зараз сьогодні не маю часу, бо маю полагодити важніші справи. Відтак ми попращались, а поляки просили нас, щоби ми до них загостили.

По їх відході ми побачили нову групу людей, а між ними, а між ними одного міліціонера в уніформі, які йшли зі Сянока. К-р Хитролис розставив хлопців і коли група людей наблизилась до нас впала команда: "ренце до гури. К-р Хитролис перевів разом зі стрільцями особисту ревізію коло міліціянта і загально коло всіх шукаючи за зброєю. Зброї не знайдено. Опісля к-р Хитролис переконтролював документи. Були це поляки з с. Нєбєщан. По короткій розмові з к-р Хитролисом рішився я сказати до них кілька гарячих слів в імені АК, на тему політики поневолених народів. Говорив я в польській мові. Большевиків представив я як головного й останнього нашого вора. Звернув їм увагу на боротьбу проти большевиків всіх народів, а заперечив дурну політику поодиноких шовіністичних польських партій, які хочуть будувати польщу тільки на власних сила. Відтак представив їм нашу відданість і самопосвяту для "Нєподлєглей Польскі", задля якої ми сьогодні пішли в ліс.

Підчас ревізії бачив я в неодного поляка військову блюзу, сподні чи інші речі, які вони заміняли собі у червоноармійців за харчі. Тому закінчую своє звернення до них: "Ми дзісяй ходзіми обдарці, ми дзісяй нє мами одповєдній обуви, дзісяй наражами све жицє, за кого? За вас поляци, за вашом пшишлосць, за ваше вйоскі, в нєподлєглом Польскем". Полякам змякло серце. І от несподіванка; Олєяж Станіслав з с. Нєбєщан знимає майже нові чоботи (саперки) і добровільно нам жертвує. Сокул Броніслав з с. Нєбєщан, дає військову блюзку, яку сьогодні купив в місті. Лєсяк Людвіка дає також військову блюзку. Натомість бувший міліціонер МО в Гучві. Кучера Владислав відноситься до нас з повним недовір'ям. Відтак ставить питання: "Чи панове знайом

хоцєж єднего по жонднего поляка з Нєбєщан? Я кажу так, знам: "Боболя, Блащака? Сокола і тих наших хлопцув, же сєн бавілі на вашей забавє". Тоді цей міліціянт каже: "тераз пановє вєм з кім розмавям" — знимає свою польську військову блюзку, знимає свою шапку рогитизку і рівнож дає на престіл віри для АК, ще каже до к-ра Хитролиса (на боці) "до кого я сєн мам зглосіць, гди бендем хцял пуйсьць до АК? Чи до Свєнціцкєго чи до кого іннего? К-р Хитролис відповідає, що в тих справах є компетентні інші люди, яких зогляду на конспірацію не може виявити. А коли прийду до Нєбєщан то ту справу полагоджу.

Сокул Броніслав зізнає, що "у нас можна собє зе вшисткін порадзіць. гди тше ба вам пєнєндзи то наложицє на русіна каноніка окуп, а он заплаці бо сєн бої. Васі юж раз на нєго наложилі 15.000 злотих і цуж до тигодня зложил 7000 злотих а за рештем забралі васі хлопци 4 крови, 1-го коня убраня та бєлізнем. Хцєлі злапаць єго сина, алє он с... син вирвал".

Сокул Казімєж позвалився, що вчора привели наші хлопці зі Завадки 2 добрі коні (од русінув) Коні приділили бідним полякам, щоби мали чим обрабляти поле.

Відтак ми з цею групою розпращалися й розійшлися. В тій групі було ок. 22 поляки разом зі жінками.

Відтак зогляду на конспірацію ми відійшли з цього ліса в другу частину ближче м. Сянока. Тут ми стрінули новий гурт людей убраних по-містовому. Розмовляли по-польськи. Рубали дрова і складали на самотяжні візки. На нашу появу всі дуже настрашилися. Ми рівнож почали до них розмовляти по- польськи. Відтак к-р Хитролис провірив документи, був між ним один урядник з магістрату, один різник, урядник уряду скарбового, а проці всі мішухи. Один з них рорядно вдягнений мужчина, діт ок.28 не мав документу, одначе прочі поляки заручили за нього що це поляк і порядний чоловік. Я загально запитав, чи ви знаєте з ким говорите вони одноголосно відповіли, що з АК. Я запитав їх про бандерівський рух на тих теренах, а одна пані сказала, що тут наразі спокій, тільки на сході бандерівці ріжуть поляків. Тоді ми всі заговорили по-українськи, і я заявив їм, що саме є тими бандерівцями. Вони всі майже завмерли, а найбільш те пані, що інформувала нас про бандерів-

ців. Тоді ми запросили їх, щоб зійшлися разом і я розпоча мітінг. Тут представив їм міжнародне положення, насвітлив большевиків, як ворога всіх народів і цілого світа. Пояснив українсько-польські взаємини, виступив проти сьогоднішних польських демократів та шовіністичних польських угруповань які ведуть імперіялістичну політику, та закликав до боротьби проти спільного ворога, якого розвал буде гварантом існування всіх народів, як українського так і польського. Но за кінченні ми попращалися. Пан без документів стискав кожньому з нас руку і словами "Помагай біг" (пошепки сказав) я — українець. Поляки рівнож з розчаруванням подали нас руки, бажали всього найкращого по-українськи, і відповідали "слава".

Протокол цей по прочитанні підписано всіми присутніми, 1.8.1945.

Арпад, Хитролис, Степовий і інші.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 2, 2 зв.

Звіт булавного Сокола про зустріч з представниками польської повітової влади

12 серпня 1945 року

З В І Т

Зі стрічі відбутої дня 10.VIII.1945.г. на станиці МО в ... між районовим референтом пропаганди Соколом, а представниками пов.влади в особах: повітового команданта МО підпоручника (прізвище не відоме), пов. команданта безпеки підпоручника безпеки (прізвище не відоме), презеса ППР Стопніцкі і секретар безпеки (прізвище не відоме).

Дня 10.8.45. о год. 6.15. в товаристві солтиса громади Завадка (поляк) і його заступника (українець), як урядових зв'язкових і кущевого Ількова, як організаційного зв'язкового виїхав я на станицю МО в. ... Населення, яке знало про це з певним страхом о наш поворот проводжало нас благасловенням і побажанням щасливої дороги і цілий час нашої неприсутности в нервовому очікуванні ждали нашого повороту та дісно були всі готові піти проти штиків та куль з сокирами та вилами, якщо б нас

були поляки придержали. (Голоси, як молоді, так і старших дядьків).

Убраний я був в уніформі військового старшини, на поясі пістоль і дві гранати, на грудях далековид в руках МП, чоботи хоч позичені, але добрі й вже цей вигляд зробив на них певне враження.

О год. 7 зовсім зрівноважені, спокійні з веселою міною на устах в'їзджаємо фірою на подвір'я МО в ... Перша стріча відбулась з двома міліціянтами, які стояли на подвірі, один узброєний в ППС, які з дива чи може зі страху закам'яніли не знаючи, що робити, зараз почали злізатися міліціянти без зброї, бо як такої під руками не мали. Вибіг також заступник команданта Пастущак, який так був заскочений нашим скорим приїздом (що згодом мені сказав), що з заскочення і тремування не знав, що робити і говорити по привіті, який треба ствердити з його сторони був досить теплий. Запізнавшись попросив мене до канцелярії, коли до того додати їх здивування, цікавість і страх, який огортав їх (бо казали, що ми напевно обставили військом цілу Р...), як також і інші почування, які їх огортали, мав я враження що це люди, які впали з Марса і перший раз побачили світ з усіми дивами природи. Кожний хотів бодай словом заговорити, бодай доторкнутися, або хоч побачити "коменданта бандеровцув", як вони висловлювалися.

О год. 7.10 получився я телефоном зі згаданим командантом безпеки в Ліську який був ініціятором нашої стрічі і провідником їхньої делегації.

Розмова телефоном:

Я: — Галльо! Тут станиця МО в ..., говорить представник місцевого Проводу Українських Націоналістів.

Поручник (в польській мові): — дуже приємно, прошу слухаю...

Я: — Пане команданте, дозвольте передати Вам від мого шефа і від себе дружній революційний привіт.

Командант: — Щиро дякую! прийміть на ваші руки найщиріші побажання для вас в вашого шефа.

Я: — пане командант, я жду на МО в..., тут можемо стрінутись, прошу дати відповідь.

Командант: — відповідь подам (розмову перервано).

Відповіді скоро не було. Заступник команданта в ... Пастущак, просив, щоб не дуже спішитися, бо хотів би дуже поговорити зі мною. Я погодився на цо (маючи на меті в говоренні з ним пізнати їхні погляди і зорєнтуватися в поглядах людей, які як представники мають приїхати). Сам Пастущак людина молода з Лодзі добрих думок і поглядів, значить протибольшевицьких досить слабонька в політичному виробленні, хоч певні завдатки на це має. В між часі до канцелярії зійшлося багато міліціянтів. Щоб зробити його свобіднішим в мові я секретно сказав йому, що думаю не всі міліціянти є однакових думок і поглядів, тому думаю вони будуть перешкодою в його мові зі мною. Він признав мені повну рацію і поробив відповідні заходи, щоби ці не перешкоджали нам у мові. О год. 8 попросили нас на сніданок, при якому ми вели дальше розмову. В розмові зломив я його досить скоро, вдаряючи на внутрішньо політичні справи (в'язні і очорнення польських революційних сил, перешкоди на зовнішному відтинку), економічний стан (руїна і перевіз фабрик в Москву), польська армія і її командний склад (большевики). Тоді він почав жалуватися, що большевики хочуть втягнути їхню армію на японський фронт, мовляв, що маємо шукати в Японії, який інтерес матиме Польща в тому, та що всі поляки дуже протибольшевицько наставлені, бо навіть пов. ком. Безпеки хотів пострілятися з большевицьким капітаном і що найбільш болячим для них є те, що ми називаємо їх комуністами. Але ми є і будемо тільки поляками.

Около год. 10 прийшов польський священик враз з поручником армії, який був в цивільному убранні і як казали зараз натурльопі. Священник спитав уп'ядовим тоном Пастущака, хто ми і в яких цілях прийшли, чи пороблено відповідні заходи безпеки, яка, як думає нам гварантована і чи повідомлене Ліськo.

Дістав від Пастущака відповіді, представився і заявив: якщо ви доброї волі і поглядів, то можемо з вами говорити, якщо ні, то нема що і зачинати. Я відповів, що приїхав до людей, з якими стрінуся і буду говорити незалежно від волі і поглядів. На цю відповідь він дещо зніяковів і заявив, що мав би охоту, як польський інтелігент і душпастир обмінятися зі мною думка-

ми і поглядами на що я дав свою згоду. (Текст розмови поданий дальше, бо ті ж справи обговорювано з делегатами).

В часі нашої, як уважали вони, товариської розмови (маючи на думці відразу зломити мене і ослабити умученням і атакою моєї думки, щоб тим легше було потім делегатам мене перемогти), що хвилини дзвонили з усіх напрямків, щоб довідатися, хто є, як виглядають, що говорять і т. п. Відповідь була завсіди одна "Панє вшистко в пожондку, бардзо файне хлопи, варта собє з німі погадаць". О год. 2 повідомило Лісько, що делегація виїхала. В нашій товариській мові я рукуводився безсторонністю частинно, наводячи в українсько-польських відносинах вперше поставу поляків, а внаслідок того відповідь українців, що на тій плятформі будемо будувати дальше взаїмно відношення, натомість поляки зпершу старалися аргументувати односторонно, на що я кілька разів звернув їм увагу, після якої перейшли на рейки маленкої безсторонности. О год. 13.20 заїзджає на подвір'я МО авто тягарове і одна підвода, якою приїхали вижче згадані делегати з охороною — 11 міліціянтів, узброєних в 2 ППШ, 2 кулемети, які дорогою були виставлені на шоферці автомашини і решта крісів. Убрані не дуже добре. До кімнати входить делегація: підпоручник Безпеки, високий, чорний, ок. 40 літ, з пістолею "Токар" ташка якого була розчіплена, за ним входить повітовий ком. міліції мужчина середного росту, брунет, літ 32 (ок), дальше презес ППР в цивільному убранні і секретар безпеки в військовій маринарці і шапці і цивільних сподніх. Оба останні літ ок.50. Пастущак представив нас делегатам, які хоч з певним здивуванням дуже ввічливо нас привитали. Ком. пов. міліції телефоном повідомив Лісько про приїзд на місце, я в свою чергу написав і вислав своїм кур'єром перше звідомлення до рай. пров. Ігоря.

О год. 13.30 починаємо розмову з делегатами. Першим зайняв слово підпоручник Безпеки, який заявив, що є командантом Безпеки на повіт Ліско і заразом найвижчим політкерівником того повіту, що є польським демократом, а навіть комуністом. Однак, живучи і переховуючись в українців, є їхнім симпатиком та бажає полагодити польсько-українські справи, щоб дати можливість спокійно жити українському населенню.

Зміст і форма його промови була виголошена в чисто урядовому з комуністичною закраскою тоні. Він заявив: — як представник влади і демократ бажаю дати українському населенню спокійні форми буття, але як той же представник не можу полагодити своїх бажань фактом існування українських реакційних сил, які своєю зброєю і підривною роботою самі тому перешкоджають, як також не можу стерпіти, щоб в моїм повіті, як відомо мені 1500 людей зі зброєю підривало могутність польською держави. Я дотепер спокійно дивився на вибрики тих нерозумних людей, однак те, що заіснувало в останних днях, розбиття 4 станиць МО змушують мене до радикальної розв'язки тих справ. Я зараз розпоряджую полком польського війська, спроваджу ще другий і третий полк. Найближчі дні покажуть в кого сила. Не поможуть вам одна чи дві гармати, які ви закопаєте десь на горі, чи деякий танк, який можете мати в своїй розпорядимості. Вислю на села людей, за роботу яких я не відповідаю. Ми приступили до будови польської демократичної держави, в якій ви, збаламучені своєю фашистівською буржуазією, нам перешкаджаєте. Мені встидно в своїм урядовім будинку мати перед собою людину нелегального життя з гранатами і пістолею, що може виглядати, що може виглядати на моє безсилля. Але чи зможете ви, які не маєте ні своєї армії, ні прихильників, як між своїм населенням так і закордоном, думаєте протбудову держави. Польща для вас може зробити багато доброго, але ви для неї ні. Дальше торкнувся польсько-українських справ на історичному світлі та коротко зупинився на політ.положенні доказуючи що не здійснюється сподівання реакційних чинників, бо в світі стабілізується мир і що скорше можливий конфлікт англо-американський на тлі колоніяльному і тоді є можливість америко-большевицького союзу проти Англії. В такій ситуації є здається безглуздям пориватися з мотикою на сонце. Я вірю, що прийде час, що і Україна буде самостійна, бо світ будується і, напевно, побудується на нових основах, але це прийде щойно за кільканадцять літ, або і за кількадесять і тоді, напевно, ні один з вас тої України не побачить. Ми маємо вже польську державу, яку збудуємо і закріплюємо, і тоді можемо не жалувати і свойого життя. Однак жаль мені

вас, молодих людей, які дійсно мають добрі бажання у відношенні до свойого народу, але коли навіть і переживете в цей важкий час, то будете викинені за двері тими фашистівськими провідниками, які зараз пхають вас за владу для них — у бій. Я закликаю вас вийти до мирної праці, зложити зброю і жити спокійно, бо інакше споступлю так, як буде вимагати потреба і в короткому часі не стане тут ні вас, ні тих людей, які тут живуть. Застерігаю, що буду вас гонити і переслідувати на кожньому кроці. Тепер робіть, як знаєте.

З черги заняв голос презес ППР, який на вступі заявив, що є прихильником українців і тому не хотів би, як демократа допустити до зайвого, але можливого проливу крови. Не хотів іби бачити тої нужди в людей, які в переселенчих вагонах існують. Бажає, щоби довести до того, щоб українське суспільство в межах польської держави могло спокійно та щасливо проживати. Дальше навів свою розмову до визвольних змагань, де поляки спільно з українцями бились за спільні інтереси хлопів, вже тоді поляки хотіли добра для України. Ми ППР, як демократи признаємо слушність вашої боротьби, але не ведіть її проти поляків (в тій його промові командант безпеченьства, сидить біля презеса і своїм чоботом в деяких місцях його мови натискає на його ногу за недоречність його промови, коли комендант вказував на насильне знищення вразі непідпорядкованости, то презес не хотів би бачити нужди і добра для українського народу, коли командант доказував безуспішність і неслушність нашої боротьби то презес її схвалював і ризнавав). В дальшому тягу забрав слово повітовий командант міліції, який торкнувся справи особистого складу міліції заявляючи, що стверджує нетактовності з боку МО. Але поробив і робить дальше всі заходи, щоби її удосконалити, бо щож можу вдіяти я коли в ряди МО проступили люди, яких я так скоро пізнати не міг і що неодного не міг вдержати від відплати за кривди заподіяні йому, чи його рідні, як що не позастигали трупи братніх польських могил, як незасохли ще рани від побоїв і слези вдів і сиріт. Коли схочемо зробити білянс кривд і втрат, то здається кривди і втрати польського народу далеко перебільшать. Тому дивно, чому українське населення ставиться з таким недовірям і засте-

реженням до польських властей. Покривджені люди не приходили до нього на скаргу, яку напевно бувби в справедливий спосіб полагодив, як аргументи подав зворот забраного коня з якогось там села і ровер (Дальше не може він зрозуміти нападів на станиці МО мовляв: чи хочете самі тут урядувати. Думаю що з сьогоднішним днем пізнавши наші і ваші думки зможемо дійти до якогось висновку і поробити відповідні заходи, щоби оминути всі непорозуміння, які дотепер ділили нас і доводили між нам непорозуміння і ворожнечу.

На тому закінчили делегати свою мову. В часі їх мови питань я їм не ставив, лише нотував відповідні точки заввагами. Після їх мови слово забрав я, бо до помочі більше нікого не мав.

Свою мову почав я польсько-українськими взєминами в світлі історії (на підставі блошурки Зенона) торкаючись причин Хмельниччини, Андрусова Гайдамаччини, Риґи, відношення до українців і взімовідношення в польській повоєнній державі, а большевицькій дійсності, під німецькою займанщиною і в сучасній порі, завсіди вперед насвітлював відношення і поставу поляків і як відповідає ставлення українців.

На погрозу команданта Безпеки, я відповів: Пане команданте, ми вповні розцінюємо ваші і наші спроможності, одначе ваше страшення інтервенцією війська вважаю страшення дитини коминярем. Ми знаємо, яку силу ви собою представляєте і доцінюєм її вповні, справу завсіди приймаємо в найгіршому світлі, не тішимо себе рожевими мріями, чи сподіваннями завсіди враховуємо політичну ситуацію і приймаємо дійсність голою, а може навіть і чорнішою як є і на підставі такої розцінки ситуації робимо свої потягнення так, щоб в такому випадку несподіванок і заскочення для нас нема. Заявляємо одне, що в обороні свойого населення ми завсіди станемо і не завагаємося навіть і покласти свойого життя, але чи враховуєте ви, що коли нас тут не буде, все вістря московського меча повернеться проти вас (тут навів я коротко рафіновані методи большевицькі у нищенні нації як економічно, так духово і фізично). Дальше звернув їм увагу на те, що коли ми під натиском і терором урядових чинників і поступимо звідси, то чи беруть вони на себе відвічальність за долю тих поляків, які мешкають українські терени за

політичним кордоном Польщі, то є в Галичині. На тому місці пригадую вам слова Наполеона: "Ніколи не вважай противника дурнішим від себе, а завсіди демай, що зробить він те, що ти на його місці зробив би". Коли говорите про свою мілітарну силу, та ми її завсіди бачимо, знаємо звідки вийшли і де ділися і яка зброя. Нас не знаєте звідки прийшли, де ділися, скільки було, та ви панове, як недавні польскі партизани про це добре знаєте. Але не забувайте. Але не забувайте що коли Української Національної Революції не знищили ви в польській державі, не знищили рафінованими способами большевики, не знищили терором німці, коли облавами при участі стотисячної армії не можуть зліквідувати того руху большевики, то здається не легко вам буде його зліквідувати. Однак ми вповні признаємо існуючий уряд, як також схвалюємо боротьбу польських революційних сил, як боротьбу проти московського насилля (на обличчях делегатів помітний легкий усміх вдоволення), не маємо намірів воювати проти польського уряду так і населення, одначе на акцію прийде реакція, коли тут є, то не в цілях проти польської боротьби, але в цілях організування всіх українських сил в краю і за кордоном до боротьби за УССД і хиба самі признаєте, що далеко інакше виглядало наше життя і ваше відношення до нас до того часу, заки ми зросли в певну силу. Коли, пане команданте, говорите про безуспішність нашої боротьби, то турботи ці полишіть нам самим, бо це справа нашої внутрішньої і зовнішньої політики і в тому відношенні стоїмо так добре, що можемо сміло глядіти в майбутнє. Дальше начеркнув їм наші можливості в Національній революції поневолених народів, наш доступ до всіх клітин економічних мілітарних та адміністративних чинників СССР, яких вони як поляки не мають, дальше з'ясував їм шкоди для Польщі з існування СССР побіч польської держави, а користі з розпаду СССР на окремі національні держави. Смішним видається мені, пане команданте, ваш зворот про інстинкт самозбереження, бо коли ви ризигнували і ризикували своїм життям, щоб тільки з нами стрінутись і поговорити, то, здається, не маю потреби вагатися віддати свойого життя для добра свойого народу. Ми, українські революціонери, вступивши тільки в лави УПА, свідомі того, що

може не один з нас України живим не побачить, але своєю поставою будемо дороговказом майбутнім поколінням і по наших трупах прийдуть ті, які докінчать те, чого нам доля не дозволила докінчити. А знаючи історію ОУН і людей, які її очолюють, навіть не сумніваюся в їх вірність і відданість народові і боремось не за гонорари, не за уряди, а за велику ідею УССД, а уряди в ній будуть виконувати найкращі сини всіх шарів суспільства. Відповідаючи на запит в справі розбиття МО, заявив я, що не було б Жерниці, Ліщоватого й інших, не було б Балигорода і інших. Дальше подали запит, яке наше становище до переселювання. Я відповів: з огляду на те, що війна далеко ще не скінчена, вважаємо за відповідне не переселюватися. На захід не поїдемо, бо колоніяльної політики не ведемо, добровільно на схід поки що також не поїдемо, бо вважаємо це засобом духовного й фізичного знищення українського народу, якщо будемо звідси переселюватись, то лише тоді, коли переселювати буде уряд УССД, бо ми навіть готові зрезигнувати з деяких територій, щоб жити в сусідських і добрих відносинах, бо воюємо за державу, а не за кордони, не маючи ще держави, чи за кілька кілометрів квадратних (що їм дуже подобалось). Я вважаю, що коли ясним є вам наше становище до уряду, коли лучать нас спільні думки і цілі, то в вашім інтересі є не зачіпати нас, а коли ведете її проти нас, то не чіпайте мирного населення. Хай воно спокійно працює і користає зі здобутків своєї праці, а коли хочете нас нищити, то шукайте за нами в лісі, а там чия сила, того і правда. Зараз, коли за плечима вашого уряду є ще очі і уха большевиків, які заєдно хочуть знищення нашого та і вашого народів, стає зрозумінням, чому видаються накази боротьби проти нас. Наказ як такий видається завжди в певних формах, але ви зорієнтовані на місце ситуації, повинні розглядати його точки і примінювати до терену. Я ще раз зазначую, що справа наших взаємин залежить від вас самих. Якщо цікавитесь, чому населення ставиться з недовір'ям і застереженням до вас, то тільки тому, що своїм відношенням до них ви самі це спричинили, бо ще не дійшов якийсь селянин чи селянка до якогось осередку вашої влади (Балигород, Лісько, Сянік), як вже зістав арештований і побитий вашою міліцією

(тут подаю декілька фактів). О год. 16.15 перейшли ми до іншої салі на обід. При столі завсігди давали мені перше і почесне місце, як також коли переходили подвір'ям до другої салі, завсіди товаришували мені, беручи мене під руку в середину. Обід складався з бідненького борщу, печені з бульбою і чорної кави з цукром. Після обіду десь ледво роздобули літру самогонки і подали закуску. І при обіді довелось мені цілий час говорити. Вони просили мене випити разом з ними, однак я відмовився що алькоголю не вживаю. Під час того тема зійшла на міжнародне політичне положення, яке як відповідь на попереднє команданта Безпеки реферував я. Я зупинився на перебігу війни, апетитах і плянах большевиків і доказав неминучість англо-большевицького конфлікту. (В час того вислову всі бравурно зірвались з місця, силуючи мене випити разом з ними за це слово, вповні признали мені слушність і згідність і в думках, і в поглядах. Я і на тому місці відмовився з ними пити, а тільки прийняв разом з ними закуску).

Вже по тій мові зовсім змінили своє обличчя. Заникла у них ця урядовість і комунізм, а їх місце заняла щира сповідь.

Тоді командант Безпеки почав жалуватися, що мусить покищо терпіти зверхність большевицького капітана, який наданий йому, як виховник і що три рази був з ним в конфлікті і раз був змушений викинути капітана зі сходів, що старається вибити армію з-під большевицьких впливів. Коли ви маєте добрі думки у відношенні до нас, то ми нищити вас не хочемо, однак прошу вас, панове, зникніть нехай не бачу і не чую про вас, то не значить, що хочу, щоб ви звідси забиралися, але коли чутиму про вас, буду змушений переслідувати вас. Дуже прикро мені, що мушу випускати вас зі своїх рук. Я дуже радо пожертвував би своїми 20 найкращими вояками, щоби мати вас в руках. Але маю надію, що незадовго матиму вас в своїх руках. Я відповів, що якщо будете мати, то лише мойого трупа, бо знаю, яка доля стрінула б мене. На те він сказав: коли б я хотів, то і зараз міг би мати вас в руках, навіть пістолі не встигли б витягнути. Я відповів: зараз могли би ви мати лише купу мойого і свойого мяса, бо ще хоч в якій обстановці я б зумів витягнути кулочко від гранати. Поручник міліції заявив, що можемо завсіди говорити

з ним і він гварантує ненарушність тільки, щоб не іти до нього з пістолею і гранатами, а в цивільному убранні. Я відповів, що, мешкаючи під ялицями, не знаю, чи зможу трапити під ту ялинку, під котру сховаю пістоль і гранати, і тому ношу їх при собі. Слід зазначити, що ця правда була висказана в формі жартів. Делегація пробувала доказати мені, що наші станичні намовляють людей, щоб ці не здавали контингенту, бо, як такий будемо збирати ми. Я заперечив цю вістку, як не правдиву, доказуючи, що навіть сам на громадських зборах в Завадці, де був присутній солтис (поляк) закликав людей до послуху й підпорядкованості. О год. 19 делегація готовилась до від'їзду. Розпращались дуже сердечно, стиснувши сильно руки, але не хотілось їм так скоро нас покидати і завсіди коли вже всі сиділи на возі бодай один залишався і говорив зі мною. Тоді ці приходили кликати його, тоді залишався другий. Така сцена повторялася декілька разів, тоді командант Безпеки запитав мене чи дати мені відповідну охорону до від'їзду, бо хотів би бачити дійсно мою ненарушність. Я подякував, мовляв, що охорони не потрібно мені, бо почуваюся досить безпечно. В між часі приїхав і командант міліції з Ропенки, який був цілий день в Сяноці і про наш побут не знав. Просив команданта, щоб позволив йому поговорити дещо з нами і перебрав на себе відповідальність, за нашу ненарушимість. Тоді делегація, розпрощавшись, від'їхала. Від'їзджаючи, прощалась з нами і кожний вояк з охорони, яку мали зі собою згадані делегати. Після від'їзду попросили нас на півечірок, підчас якого велася розмова дальше, в якій брав участь командант МО з Ропенки, др. медицини Квасьніцкі і знову священик. Сам доктор людина дуже інтелігентна з добрим політичним виробленням, тому можна було з ним поговорити, однак командант МО під тим оглядом дуже тупий і в своїй мові в дуже дурний спосіб односторонною аргументацією вибілював себе і свої поступки, натомість очорнював нас. Я заявив йому, що не прийшов я сюди в цілях якоїсь сварні, лише обмінятися нашими думками, щоби пізнати думки їхні у відношенні до нас і навпаки, і коли я руководжуся безсторонністю, то такої вимагаю від нього, бо в іншому випадку буду змушений говорити іншою формою, або вважатиму за відповідне зовсім не

говорити. Це дещо присмирило команданта. Тоді голос забрав священик, який завсіди співав стару пісеньку, про добро, якого ми зазнали з боку поляків, і виводячи дальше, що без помочі Польщі, яка вже має свою державу, наша боротьба є безуспішна і що форми, яких досягнув український нарід на полі національному чи культурному, це заслуга їх. Я відповів, вже з певним поденервованням: отче, про нашу долю і наш успіх не маєте чого турбуватися, бо український нарід, який пережив такі тяжкі лихоліття на протязі століть, де навіть не можна було йому писати і говорити українською мовою, де насильно крали і кривили душі нашого народу, якого вже навіть покинула була вижча його верства, щоби зберегти в польській державі колись свої маєтки, як каже приповідка "вірним віра і народові остався поп і хлоп", одначе це не послабило волі народу і при зрості зараз нашої національної свідомості і політичної зрілості глядимо сміло в майбутнє. А коли говорите про те, що ви були і є причиною нашого розвитку, то на таке твердження може здобутися не здорово думаючий інтелігент, лише ляїк, або безглузда людина, бо чи той економічний, політичний і релігійний гніт з боку польських можновладців до першого розбору Польщі, який спричинив Хмельниччину і Гайдамаччину і ряд інших повстань, мав бути тою плятформою, чи те, що коли українець хотів замітати місто в польській державі, чи рубати дрова в поляка мусів переносити метрику до костела, мало бути, на вашу думку, тим розвитком. І коли хоче він в такому дусі говорити, то тоді шкода нас тратити часу. Після підвечір я заявив, що відходжу, але ці просили, щоби я ще остався дещо поговорити, однак доктор заявив, що до дискусії треба людини з відпочитим розумом, тому вважає, що пересилювати мене не має сенсу, бо я, напевно, вже і так перемучений. Секретно так, щоб ніхто не чув, заявили мені, що хочуть ще стрінутися зі мною, але у формі законспірованій, заступник коменданта заявив, що дуже радо хотів би з'їсти спільний обід у нас. Я відповів, що дуже радо при нагоді зможемо це зробити. О год. 21 попрощався я з присутними, які прощали мене досить щиро, нашим звичаєм став я на струнко, прощаючи всіх привітом "Слава Україні!", це було такою несподіванкою для них, що не знали, як мають відповісти,

щойно по хвилі один відповів "чесьць", другий "чолем" і т. п. В їхньому окруженні вийшов я на подвір'я МО, де побачив велике диво, бо ціле подвір'я було заповнене військом, міліцією і цивільними людьми, вбраними в святочні одяги, що мав я враження, що це товпа під будинком якогось парламенту, в очікуванні на якийсь дуже важний результат. Зацікавленню їх не було меж, кожний хотів бодай оком побачити, бодай словом заговорити. Присутніх привітав я салютом. Тоді приходить один з міліціянтів і зголошує мені, що недалеко станиці в хаті є бандерівці (на злодійови шапка горить). Я знав, що як таких нема і бути не може, але всеодно вислав одного міліціянта і свойого спецкур'єра на провірку, яка очевидно виказала безпідставність їхніх тверджень, бо були це цивільні. Цілий час розмов наших, як МО, так і цивільні, дерлися на плоти, заглядали в кожню шпарку, використовуючи кожню хвилину, щоби почути хоч деяке слово розмови.

Загально за цілих 14 годин мови мав я 10 суперників, яких все-таки побідив. Вони були змушені признати мені слушність у всіх моїх твердження і заввагах, лише завсіди обстоювали думку, що кривди поляків перевижчують. Признали слушність слів провідника Зорича, які він писав їм після наших акцій на МО. Я зорієнтувався, що майже всі вони протибольшевицького наставлення, бо навіть сам командант безпеки змінив своє обличчя і сказав, що він передусім є поляком, а не большевиком. Прийшли вони з думкою: одні, щоби ще перед розмовою офіціяльною змучити мене, бо звичайно атакували мене хрестними питаннями, на що я кілька разів звертав увагу їм, не даючи мене змоги докінчити певної теми. Я попросив їх, щоби навіть і в товариській розмові задержували певні форми свобідної і повної виміни думок, а не атакували. Вище згаданий поручник армії, який був там на урльопі, спершу почав говорити російською мовою, одначе по декількох словах почав говорити польською мовою. Думкою других вже офіціяльних делегатів було вже своїми словами і аргументаціями доказати мені нашу неслушність і заломити в мені віру в провід і в успіх нашої боротьби, граючи на інстинкті самозбереження цілковито мене заломити. Однак

стрінулись з певною несподіванкою. Тому, що завсіди був я присутний біля телефону не могли делегатам подати характеристики моєї, тому ці їхали наосліп.

Як заявив командант безпеки, що думав о іншім результаті нашої мови і дуже тяжко переживав тих 4-и дні від нав'язання зв'язку до переговорів. Я від самого початку мав надзвичайний гумор і рівновагу, а перша перемога над заступником команданта й інших підбадьорила мене і додала певної охоти до дальшої перемоги. Якщо ходить про характеристику тих людей, то можу ствердити слідуюче:

Командант Безпеки, як і всі інші делегати, хоч називали себе демократами, проте є тільки польськими націоналістами. Сам він вважає себе спецом в ломанні людських душ, сам він мені признався і сказав, що хотів би мати мене в себе бодай на 2-ва дні. Сам він навіть шовіністично до певної міри наставлений до нас.

Повкомандант МО людина досить добре наставлена у відношенні до нас (досить добрі минулі потягнення) він дуже радо пристав би на компроміс. В розмові зі мною прямо не хотів розставатися. Силуваний кілька разів ком. Безпеки до від'їзду сказав: "то їдь собі сам, а я піду пішки". Він висловився, що не має нічого проти нас, а навіть був би вдоволений, якби ми могли спокійно ходити одні поміж других. Презес ППР-у людина дуже з слабоньким виробленням, важнішого голосу не забирав, а в своїй мові висловлювався, як щирий приятель українців і секретно сказав: "українці мене тут знають, що я для них зробив". Секретар голосу ніякого не забирав тому не можу зорієнтуватися в його поглядах. Командант МО в Ропенці, як і ціла міліція, не мають відповідного вироблення як політичного, так і військового.

У всіх рухах було видно вимушеність, а не вояцький дриґ, але і це виходили від них вимушено, нужденно. Можна було запримітити і ту нужду, в якій вони живуть, бо не мали навіть чим прохарчувати цеї охорони, яка приїхала з делегатами. З-поміж всіх цивілів, які говорили зі мною, найкраще враження зробив на мене доктор, який дійсно з розумом підходив до оцінки всіх справ. О год. 21.19 всів я на підводу і попрощав усіх

та побажав усім успіху в боротьбі за польську незалежну державу.

В очах всіх присутніх бачив я певне вдоволення. Письмових зобов'язань не підписував я, мовляв, що до таких ні я, ні вони не маємо компетенцій. Командант ропенських хотів дати мені охорону, я відповів, що це є як його, так і мій терен праці ,і почуваю себе досить безпечно, так що за зхорону дуже дякую.

Прощаний усіми від'їхав я в напрямі З... По дорозі майже на кожнім містку бачив я цікаві обличчя, в першу чергу, українців. Цілу З... застав в гострому поготівлі. Люди обступили цілу фіру провадили на квартиру до пров. Ігоря.

О год. 22-ій зголосив я провідникови свій прихід і здав звіт з розмови.

СЛАВА УКРАЇНІ! —ГЕРОЯМ СЛАВА!

Постій 12.VIII.1945. р.

Булавний Сокіл.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк.3—8.

Відповідь підпільника ОУН уповноваженому в Перемишльському районі Тищенкові в зв'язку з його агітацією за виїзд українського населення в УРСР 19 серпня 1945 року

ЗА УКРАЇНСЬКУ САМОСТІЙНУ (Ціна 3 злотих)

СОБОРНУ ДЕРЖАВУ Воля поневоленим народам

ТИЖНЕВІ ВІСТІ

рік 1 19 серпня 1945 р.

Відповідь тов. ТИЩЕНКОВІ

Уповноваженому Уряду УССР по справам переселення на доповідь, виголошену дня 24.VII-1945 року на мітінгу українського громадянства міста Перемишля.

Не дивує нас, що живе і ходить по землі людина, звана тов. ТИЩЕНКО з породи блюдолизів і зрадників, бо ж таких на світі не бракувало ніколи і не бракує сьогодні, а вже зовсім, певно, не бракує їх в совєтській країні, де продукція таких типів розвинена справді по-стахановські.

Що тов. Тищенко є уповноваженим Уряду УССР для переселенчих справ і що носить українське прізвище, це також буденне явище в совєтському союзі. Але немало дивує нас його безличність, з якою береться він виступати в імени українського народу, горлати нам у вічі про наше "щастя під дбайливою опікою батька Сталіна", про "рай на Україні" (очевидно совєтський), про національні довги українців супроти "соняшної країни рад" і т. п.

З яким лицем стає перед нами цей сталінський вислужник в українській формі з душею московського імперіаліста і думає переконати нас, що більшовицький режим створив нам "рай" на Україні і що він, Тищенко, має непоборне бажання відчинити ще й нам ворота до цього "раю". Його щирі задуми супроти нас ми вміємо відповідно оцінити, як також оцінюємо заплату, яку він одержав би за загнання в більшовицьку катівню усіх українців з-за лінії Керзона.

Одначе сильно перечисляється більшовицький агент, коли думає, що українське населення піде на вудку його брехливої агітації і дасть зловити себе на це, щоб попасти в смачну юшку Сталінові та щоб за це придбати ордена його вірному слузі. Українці, маючи за собою двадцятькількалітню практику, не повірять вже так скоро солодким словам сталінської пропаганди. Не зломить їх так скоро більшовицькій терор, якого найкращим віддзеркаленням є останні роки окупації. Сьогодні бачимо і добре розуміємо, якими штучками думають "любі товариші", новим одурманюючим підступом заманити нас у свою пастку. Їхні агітатори подають для примани на мітінгах прізвища знаних громадян, які на зазив переселенчої комісії виїхали в УССР і одержали в її західних областях добрі посади та всі засоби (?) для прожитку.

Чому не згадує ворожа пропаганда про це, що зайняли вони місця ще свіжо зрошені сльозами прощальної розлуки, чи кров'ю таких же самих переселенців з тою різницею, що їх вивезено туди, звідки вороття майже немає, а куди, врешті, повезуть і цих "незрячих", які дозволили себе обманути.

Куди вивозять з України сотні і тисячі робітників, селян і інтелигентів? Куди за місяць, два, чи рок повезуть тих "щасли-

вих", що на їх заклик переселилися до "раю" скатованої України? Чи не є це тільки продовжений етап в мандрівці на Сибір, Соловки, до ненависних колгоспів чи до каторжних копальних робіт? Чи ж не знає добре тов. Тищенко, що кусок хліба, дарований на картку десяткові одурманених, які вихваляють та заохочують до переселення, є відірваний від уст соток українських родин, які з весною 1945 року добровільно переселилися, залишаючи за собою згарища рідних хат і труни найближчих, помордованих польськими бандами, інспированими цією ж переселенчою комісією.

Це все діється під керівництвом найбільш "демократичної держави світу" — СССР. Це все творять ці, які стають облудно в обороні демократії, значить свободи і прав людини.

Чи питав хто українців про їх волю покинути рідний клаптик землі, свої власні пороги й переселитися туди, де виділюватимуть їм скупо кілька зерен жита, де дадуть обідрані сіряки, де з дітей їхніх пороблять яничарів, що гулятимуть під дудку кривавого НКВД?

Чи питали вдову з дробними діточками, якої муж згинув у боротьбі з німецькими наїздниками, про її волю іти на далеке заслання?

Куди висилають українського інтелигента? Та ж знає він добре, що дістанеться під опіку держави, яка відбере йому право творчої ініціативи, а дасть животіння під дбайливим оком НКВД, що вимагати буде максімум зусиль в системі стахановщини, а в заміну дасть переслідування інтелигенції як природного проводу українського народу.

Яка доля чекає українського робітника? Та ж знає він, що, крім скупо виділеного пайка хліба, дістане тюрми і суди за "саботажі", за найменшу похибку, випливаючу навіть з його невміння, а в заміну за власне привітне і захисне житло — одержить години праці "понад норму" в каторжних копальнях, заводах і варстатах, а всього кілька годин спочинку в спільних бараках.

Над ними всіми, мов меч Дамокля, висить марево голоду, вивозів, тюрем і катувань, яке не дасть йому спокою навіть в часі сну.

Чи ж не знав би про це все тов. Тищенко? Чому не подасть

він прізвищ цих "добровільно" переселених, що ледве з життям втекли з цього "раю" і оповідають про жахливу дійсність? Чому не наведе листів, які приходять від переселенців? Чому мусить заманувати нас аж цукром ходорівської цукроварні чи прикладом бідної, безземельної жінки, яка переселившись, одержала землю, коня (окреме підкреслювання) і "переповнена вдячністю" до СССР, мусить перевозити нещасною шкапиною польську рідню "з усім її майном", аж з-під Москви до Польщі, (це доказ, як ця рідня доробилася під сонцем сталінської конституції, що все майно помістилося на одному возі). Чи ж совітська залізниця аж так перевантажена, що не помістилося ще скромне майно цієї рідні десь у товарному вагоні? А може дійсно так перевантажена запломбірованими вагонами каторжників в дорозі на Сибір і Казахстан?

Співчуваємо теж тов. Тищенкові, що одержав мильні інформації, на основі яких запевняв нас, що переселилося вже "добровільно" майже все українське населення Холмщини, Ярославщини і Сяніччини. Як же це, що уповноважений переселенчої комісії не знає, що населення вищенаведених теренів досі залишається на своїх місцях, а виїхала тільки певна частина, примушена до цього мордами, грабіжжю та підпалами, організованими переселенчою комісією?

Сьогодні шлють вони розпучливі листи, в яких кілька слів говорить про все: "що буде, як з'їмо це, що привезли з собою?" Чого ж тоді можуть сподіватися громадяни міста, які не мають таких запасів харчів, як селяни? Чи на це питання відповість нам тов. Тищенко?

Українське громадянство міста Перемишля заявляє тов. Тищенкові і йому подібним:

Брехливій і запроданій вашій пропаганді не віримо. Знаємо, що усі ці обіцювані "золоті гори" — це обман. Кожний цукерек, простягнутий вашою рукою — це отрута. Ще не було на світі імперіаліста, який думав би про добро поневоленого народу, а не про власні користі. На усі підлі заходи ворога відповімо незламною поставою і витреваємо на сторожі родинних вогнищ, свойого життя та життя своїх найближчих, а агітаторові Тищенкові радимо не витрачати марно зусиль, щоб переконати

нас, що 2x2=3. Ми, українські робітники, селяни і інтелигенти, не перебували ще так довго під сонцем сталінської конституції, щоб захворіти від його надмірного тепла на удар мізку, тому потрафимо правильно оцінити нашу ситуацію і загрозу для нашого існування.

Не захитають нашої твердої постави безперервні горлання про кінець війни, сталі кордони, договори і т. п., бо знаємо що це звичайний засіб більшовицьких агентів, щоб заломити нас психічно і запомороченних запроторити у важку, безпросвітню духову і фізичну неволю.

Знаємо, що таку дійсність готує Сталін не тільки нам, українцям, але думає "ущасливити" нею й інші народи світу. Чи підуть вони без протесту як отара овець під батогом новітнього імператора, чи виречуться свободи, прав, щоби стати невільниками в одного злочинця і його кривавої кліки, чи дозволять крутити собою безхребетним плазунам, сталінським наємникам, в роді Тищенка? Напевно ні.

Найкращу відповідь на це дає нам сконсолідована постава майже усіх поневолених Сталіним народів в спільнім і витревалім фронті визвольної боротьби та напружене вижидання цілого світу, щоб завдати рішальний і остаточний удар п'ятираменній гидрі.

Україна переживає тепер найбільш надійний момент своєї Визвольної Боротьби — але і найважчий.

Витривати не заломитися та встоятись на кожному відтинку боротьби — це наше тверде рішення.

ПРИЯВНИЙ

ТИЖНЕВІ ВІСТІ

ВІСТІ ЗІ СХОДУ

Як нам подають з достовірних джерел, харчеве положення на східніх українських землях дуже невідрадне, а ще гірше на московській території. Для кращого зрозуміння наводимо декілька фактів. І так: 1 кгр. хліба коштує до 250 крб.; корова до 10.000 крб. поля здебільше необсіяні, а контингент прямо не до виконання — 10 сотнарів з гектара.

У зв'язку з цим народ крайно невдоволений. Трапляються

часті випадки грабункових нападів, які подиктовані розпугливою ситуацією. Доходить до цього, що ограблені поїзди перестають бути новістю. Кожний поїзд мусить бути пильно стережений енкаведистами. Між енкаведистами і грабіжницькими бандами трапляються досить часто криваві сутички.

Одначе найгрізніше явище для совєтської влади представляє боротьба поневолених московським більшовизмом народів, які потворили численні повстанчі відділи. Немає зараз в СССР ні одного кутка, де б кожного дня масово не нищено служак Кремля. Боротьба з кожним днем розгорається. Сьогодні реєструємо уже факти, де цілі відділи червоноармійців переходять в ряди УПА або діють самостійно.

Копія з бюлетеня ОУН. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 10—13.

Повідомлення повстанця Горислава про розмову із затриманим хорунжим Війська Польського

25 серпня 1945 року

ЗВІДОМЛЕННЯ

З придержання хорунжого ВП в Берегах Горішних.

Дня 21.8.45. ходив я з боївкою до с. Береги Гор., щоб заарештувати сексотів. В часі побуту в селі, зловили в одній хаті хорунжого польської армії. З придержаним я поговорив (вияснив йому ціль нашої боротьби й відношення до поляків і випустив його.

Перед випущенням хорунжий дав нам офіцирське слово (ми хотіли його задержати, як закладника, що зробить всі старання, щоби випустили арештовану жінку в Берегах Гор. і повернули забранен майно. Селянин посварився з поляками-пограничниками за дрова і відгрожувався, що піде на них на скаргу до начальника в Ліську. Поляки побили його й арештували. Селянинові вдалося втечи зі станиці але за це забрали йому жінку і сина, та сконфіскували деякі речі (між іншим орг.власність, замагазинована в цього господаря). Сина випустили, а жінку відставили до Ліська.

Крім цього, передав я через хорунжого листа до дверника, з

домаганням випущення придержаних в Протіснім (як виявилося пізніше, що їх таки зараз в Протіснім пустили). (Залучник ч. I).

Хорунжий — людина малоінтелігентна (тепер дороблював вже "малу матуру", уроджений в 1921 році, походив з-під Варшави.

Розказував, що в польській армії цілковита деморалізація, брак військової дисципліни і карности. Завести її не дається, бо армія наскізь "демократична" не вільно вояка вдарити, ані на сварити, вояк має претенсії до тих самих прав, що і старшина, "бо вшистци сом тераз рувні".

Мимо цього до большевиків наставлені ворожо. В армії цілковитий брак бойового духа, бо "за таком Польскем нікт нє хцє класць ґлови".

Сподіються, що вже скоро прийде армія Андерса і "вшистко сєн в Польсце одмєні". Думає, що поляки зза кордону не будуть його потягати до відповідальності за це, що він пішов до армії, бо його змобілізували мусово. Всіх москалів включно до капітанів з польської армії вицофують, вижчі старшини залишаються. В Ліську є полковник Кирилюк, — москаль, мир. Гарбанов — москаль, і шеф штабу — жид, прізвища якого не тямить. Залоги ті, що зараз знаходяться на станицях являються військом. На їх місце прийдуть пограничники, які зараз переходять спеціяльний вишкіл. В Сяноці обіцяли їм, що до "Вшисткіх Свйонт" на станицях напевно не будуть.

В Сяноці і в Ліську розказують їм про нас несотворені речі, що ми то страшдич, грабуємо, виколюємо очі, відрізуєм носи і вуха. Перший раз довідався, що це неправда, щойно сьогодні від пор. в Устріках Гор. який розказував йому про стрічу з бандерівцями, дуже їх хвалив, і що це зовсім що іншого, як собі уявляють.

Поручник і капітан в Двернику це також "справжні поляки", які живуть в приязні з пор. в Устріках і напевно не підуть на жодні протиукраїнські виступи.

В Сяноці наказували їм жити з населенням якнайкраще, старатися здобути собі їхні симпатії і відшукати собі серед них довірених людей.

Дуже просив, щоб не робити скоку на їхню станицю і засідок, вони напевно не дадуть до цього найменших претекстів, а що до тепер зробили, залагодять.

Дня 22.8.45. одержав я через солтиса в Насічній записку від випущеного хорунжого. Я зараз відповів, але так, (залучник ч. 2), щоб виминути стрічі (залучник ч. 3).

Дня 23.8.45. станиця в Берегах Грн. знову написала листа, на якого я вже не відповів і на стрічу не вийшов.

Постій 25.8.45.р. С. У.

Гориславв.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 10.

Звіт кущового Верниволі про розмову з представниками польської міліції безпеки

28 серпня 1945 року

З В І Т

з розмови в МО з Волі Мигової проведеної дня 16.8.45.

МО з Волі Мигової вже від довгого часу робила на українські села різні напади, при чому дуже часто побивала й грабувала селян, часто навіть на нашу фірму погрожуючи, "ми тих бандеровцув вистшелями". Селянам грозили, що як будуть прозивали бандерівців, то спалять їхні хати. В тому напрямі заслужилося 2-х міліцистів: Ясіньскі і Радек. Коли відійшли совітські погранзастави, а на їх місце прийшли польські вищезгадана МО ще більше роззухвалилася. Ми зі своєї сторони не робили жодних відплат, бо ж не мали на місці ні жандарменії ні боївки. Щойно коли до жандармерії прибув рій Мірника, ми взялися до роботи. В найближчу неділю біля церкви ми зробили мітінг, відтак стрільці перемашерували з піснею на устах через с. Смільник, в якому відбувся згаданий мітінг. Будучи в с. Маневі ми довідались, що поляки дали до тамошнього шевця шкуру на чоботи. Швець сказав, що та шкіра не є міліції лише пограничників і ми тому її залишили. Пів години по нашому відході до згаданого швеця прийшло 3-х пограничників. Швець розказав їм про наш поступок, вони тоді заявили, що хотіли б з нами говорити. До стрічі не дійшло, бо я мусів відійти на відправу. Того самого дня прийшло до Манева 5-х міліцистів, ми їх обскочили, а ті зі страху почали проситись: "панове, не стшеляйцє, — острожнє

з броньом". Я сказав їм, щоб розладували зброю і почав з ними говорити. На моє домагання подали свої прізвища. Ком. Стежі Пругар з Березівщини, міл. Карнік з Волі Мигової, міл. Хурка родом з В. Мигової. Я успокоїв їх і сказав, що ми караємо лише винних. Тоді Пругар не вірячи в мої слова, сказав: "цо вам з тего пішйдзє ґди нас забієцє, бо пузьнєй спальом вам вйоскі і помордуйом нєвінних людзі". Я відповів їм, що коли б вони рушили нам хоч одного чоловіка, тоді знищимо їх всіх до ноги. І продовжую далі: "Ми вже окружили вас зі всіх сторін і мали б з вами за пару годин розчислитися. Це не станеться тоді, коли ви поступите так, як ми собі цього бажаємо. Ми вже не маємо нічого до страчення, бо ми посвятилися для свойого народу і вже три роки боремось, то не на це, щоб ми дозволяли над собою знущатися. Ви живете легально при родинах, свобідно працюєте, пощо ж зайво себе наражуєте? Ви тепер не служите своїй батьківщині лише помагаєте гнобителям". Пругар відповів: "я їм завше мувєм, на цо тосєв пшида рабованє і мордованє людзі, чи для ойчизни? Цо ми зробіми, гди нас єст царев такіх, а інні штуки тєго єшче нє хцов зрозумець і їх ми теж бацъ сєв мусіми. Ми вшисци єстесь — ми злі на ніх і комендант, а навет поручнік з Зєска. Оні майом биць пшенєсєні. Ми здаєми собє докладнє справєв з тего, же ?дибисьцє хцєлі, то зніщилібисьцє вшисткіх полякув Ліскєго повяту, бо нас ту єст мало. І повєдзце мі єище чи то єст правда на І-го вжесьня зачинацє пшецівко нас повстанє"?

Я ще раз йому вияснив, що проти поляків ми не боремося і боротися не думаємо лише вразі зачепу, чи кривди супроти українців переводимо і переводитимемо відплатні акції. Дальше з'ясував їм польсько-українські взаємини і сказав, що наша незгода це вода на ворожий млин. Поляки признали це і заявили, що досі не здавали собі з цього справи, а Пруґар заявив, що зміст нашої розмови передасть до Ліська. Також питав, чи не маємо, яких побажань до них. Я відповів, щоби виконували лише свої обовязки, не знущалися над народом та постаралися о перенесення Ясіньчкого і Радека, щоб часом не потерпіли за них невинні. Пруґар обіцяв передати точний зміст нашої розмови всім міліцистам на станиці і зажадати, щоб пристали на наші

домагання, або кине сам службу при МО. При кінці Пруґар прохав мене ще запевнення, що їм (міліцистам) і польському населенню місцевому не будемо нічого робити, і дальше висловив побажання частіше з нами говорити. Я на це погодився і ми по двогодинній розмові розійшлися.

II.28.8.45. р.

Верниволя
(Пр. Куща)

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп.1. — Спр. 161. — Арк. 9.

Оунівський звіт про розмову з сержантом-українцем, котрий служить у Війську Польському

31 серпня 1945 року

Відпис

С. У. Друже Провідник!

Подаю розмову сержанта польського війська (українця) з кущевим Гривою.

Сержант цей — В... П..., який приїхав на двотижневий урльоп. За цей час мав дуже велику охоту побачитись з нашими. Сам він самоуком. Військові справи знає дуже добре. Служить при тяжкій артилерії в Тиролі біля Познаня. В полку тім є понад 50% поляків, 25% русских і 25% українців. Майже всі українці в полку є старшинами або підстаршинами. Вищими командантами є большевики. Поляки рядовиками. Умундурування та харчі дають большевики. Команда польська. Відношення поляків до українців вороже. Поляки говорять: "Цо бандєровци тутай пшишлі до нашей армії, до нєдавна білі і стщелялі наш наруд, а тераз пошлі до войска польського, жеби тутай бандєровщизнем запровадзець". Другі говорять, що поїдуть до галичан, до своїх родичів, і якщо бандерівці його родині нічого не зробили, то і їм нічого лихого не буде.

З бесіди сержанта виходить, що українці, які служать в тім полку, готові перейти на нашу сторону. Згадав також про українця, поручника С.., який любить часто розмовляти про нас. Поручник цей говорить, що вони нічого не стратили, а

прийде момент, в якому дізнаємось, хто яких поглядів. Наказував він сержантові щоби цей довідався дещо про бандерівців. Всі вояки-українці терпеливо чекають приїзду сержанта.

Коменданта МО з Волковні — Паслусевича — арештували большевики, за порозуміння з бандерівцями та за стрічі, які відбуваються з нами. По трьох днях його мабуть випустили.

31.8.45 Г. С.

Борис.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. 1 Арк. 11.

Звернення українських повстанців до солдатів і офіцерів Війська Польського

Вересень 1945 року

За самостоятельные и независимые государства угнетенных народов

Перевод с польского
Копия

СМЕРТЬ БОЛЫШЕВИСТСКИМ ИМПЕРИАЛИСТАМ И ИХ АГЕНТАМ
СОЛДАТЫ И ОФИЦЕРЫ ВОЙСКА ПОЛЬСКОГО

Под давлением союзников с запада большевики вынуждены были ликвидировать в Польше все свои официальные и полуофициальные агентуры органов НКВД. Надеемся, что польский народ сам будет править и управлять в своем суверенном государстве. К сожалению, это не так: настоящая действительность отбрасывает все надежды польского народа, как равно клеветническую пропаганду большевиков. Большевики не оставили Польшу, а напротив с каждым днем укрепляют здесь свои позиции.

Несмотря на то, что большинство польской общественности, которая поняла важность настоящей эпохи, решила упорно бороться против большевистского империализма, однако еще много поляков сотрудничают с убийцами Кремля. Это они совместно с НКВД и по его требованию арестовуют и расстреливают польских патриотов, которые не хотят, чтобы польский народ

погибал в новой московской неволе в XVII Советской Республике. По приказу НКВД принуждают польскую общественность на выселение, издеваясь и грабя украинское население и даже убивают и сжигают их села. К этой позорной работе, выполняемой до сих пор только с помощью агентурной администрации, преимущественно работающей в безопасности, большевикам удалось в последнее время втянуть и Войско Польское. Места, до сих пор занимаемые централями НКВД, сейчас заняли по всей Польше военные гарнизоны городов Войска Польского. А коменданты этих гарнизонов — товарищи Кирилюки (Леско), Попковы (Жешув), Волковы, Чупряновы (Санок), Губаревы с целой бандой в 450 разведчиков и контрразведчиков (Ясло), Федоровы, Морозовы, Белоруссовы, Саркяки и т. д. и т. д. От этого времени дела политического характера не решают в канцеляриях службы безопасности, где также нет недостатка в Яковлевых, и только исключение в кабинетах товарищей Кирилюковых, Попковых, Губаревых и других самых лучших сынов партии Ленина — Сталина, преданных работников НКВД и сейчас против сынов вольности — польских повстанцев и бандеровцев выполняет Войско Польское вместо спецотделов НКВД и погранзастав НКВД, прикрываясь защитной ширмой чести и ратности Войска Польского, контролирует и шантажирует администрацию Суверенной Польши. Присутствие указанных лучших работников НКВД в Войску Польском для народа польского есть угрожающим моментом, неизбежностью печальной доли Украины, Литвы, Эстонии и Латвии... что и для польского народа Москва уже присудила: радостную и счастливую жизнь под солнцем сталинской конституции.

Солдаты и офицеры Войска Польского — настоящая независимость наших государств еще не установлена. Не развяжут между нами границ террор и поля брани. Давайте строить вместе то, что нас объединяет, а не то, что нас разделяет. Только большевистской Москве нужна борьба за границы между нами, чтобы после укрепления своего внешнего и внутреннего положения, указать нам совместные границы в тайгах Сибири, какие права уже на протяжении 200 лет там мы имеем. Настало время, чтобы понять, что только развалины тюрьмы народов и пол-

ный раскол московского большевистского империализма позволит будущим поколениям польского, украинского и других угнетенных народов жить в независимости и суверенных государствах. Необходимо для этого сконцентрировать все силы, все внимание обратить исключительно на борьбу за независимые государства, вопрос границ будет когда-нибудь развязан не агентами Сталина — Хрущева и Берута, а настоящими украинскими и польскими правительствами, которые будут выбраны нашими народами. Солдаты, не проливайте кровь напрасно. Не стреляйте в украинских повстанцев, в случае встречи с ними. Не принуждайте к переселению, не допускайте преследований и грабежей, не бейте, не убивайте мирное украинское население. Не вынуждайте украинское население к самообороннoй борьбе. Не работайте для людоедов Москвы, так как их жизнь, это верная ваша смерть. Никакого суверенного государства они вам не дадут, скорее угнетут вас, так как они угнетают украинский и балтийский народы, а потом обдарят вас всеми ласками сталинской конституции: голодом, нуждой, заключением, концлагерями, Соловками, Сибирью, расстрелами, моральным унижением и будут эксплуатировать хозяинов и рабочих польских в колхозах и на фабриках государственных. Солдаты, не выполняйте приказов сталинских разбойников, так как это приказы тех, которые в печальные памятные 1939—41 годы вывезли в Сибирь и Казахстан в вагонах для скота при 20-ти градусном морозе сотни тысяч поляков. А потом в грозное для Москвы время начали самым наглым образом из этих заключенных — ссыльных создавать тогдашнее Войско Польское. До сегодняшнего дня еще не возвратились из ссылки ваши родители и родственники, а многие из тех мучеников не возвратятся уже в Польшу никогда. Действительно ли так быстро забыл и простил польский народ своим мучителям то печальное еще недавнее прошлое.

Поляки, как можете брататься с теми, которые в 1939—41 гг. диким образом в тюрьмах Львова (Замарстынов), Лонцкего (Брыгидки) и других городах Волыни, Галиции, Белоруссии и Украины замучили десятки тысяч лучших польских патриотов. Разве союзниками и приятелями польского народа могут быть эти, которые сгубили генерала Сикорского, создали кош-

марное катынское кладбище, которые сегодня еще в тюрьмах Жешова, Люблина пытают настоящих защитников Независимой Польши. Думаете, что большевики в 1945 году стали другими — лучшими от тех, которые были во время первой оккупации (1939 год), сделавшие столько кровавых убийств. Они в то время выступали без маски, а сейчас, вынужденные обстоятельствами, натянули на себя маску. Настало время увидеть это, поляки.

Поляки, чудо под Вислой и забрызганный сейчас большевистским болотом Пилсудский спасли Польшу от преждевременной московской неволи. Если большевикам удастся укрепить свои позиции в Польше, а делают они это с помощью вашей крови, если им удастся дождаться теперь того, что было после революции 1917 года — дождались они кровавых 1932—1933 годов помните: вам всем припомнят, откуда призван каждый из Вас в Войско Польское и определенно пошлют вас обратно туда (в лагери смерти) в Казахстан, так как кто, как не вы, бывшие и будущие заключенные — ссыльные будут строить им фабрики-гиганты, каналы и дальневосточные дороги (сибирские железные дороги и автострады).

Сейчас дают амнистию. Извинением хотят привлечь к Польше всех своих бывших политических врагов, заверяя, что в Польше не будет лагерей, колхозов. Одевши маску, толкуют новооккупированным народам II НЭП (новую экономическую политику). То самое и дословно также делали большевики после революции 1917 года на Украине, пока не укрепили свои позиции, а когда уже в 1929 году этого добились, то каждому украинцу припомнили, что делал во время революции, к какой организации принадлежал, на чьей стороне боролся и какое имел социальное происхождение. Только тогда насильно отобрали у украинских крестьян не только отданную бесплатно землю помещиков, но и собственную. В то время был врагом народа каждый крестьянин и тот даже, который во время революции боролся на стороне большевиков, но не желавший добровольно отдать большевистским тунеядцам своей собственной кровью оплаченной, земли. Сотни тысяч таких ревностных когда-то коммунистов расстреляно во время коллективизации на Украине.

В общем господство большевиков на Украине стоит украинскому народу около 10 миллионов жертв.

Поляки, сорвите маску большевиков в Польше. Отклоните красное кровавое покрывало и посмотрите, что за ним кроется. Раскройте глаза всем ослепленным, слабым духом, чтобы они узнали, что несут большевики в ближайшем будущем польскому народу, чтобы проклятия ваших детей не пало на вас, как мы сегодня проклинаем наших отцов, которые на своих плечах принесли нам эту проклятую власть, чтобы в будущем польские матери не видели бы смерти своих опухших от голода детей и не питались бы их невинными трупами, как это имело место во время голода на Украине, чтобы когда-нибудь им не пришлось бы, как у нас Скрипнику, Шумскому, Хвылевому покончить жизнь самоубийством — честные поляки-патриоты, которые теперь втягивают в Польшу большевистского троянского коня, чтобы язык Ленина не стал государственным языком в Польше. Чтобы спасать польскую культуру от нивелирования, а весь польский народ от неизбежного уничтожения, уже сегодня приступайте к борьбе за действительно Независимую Польшу, суверенную, вместе со всеми угнетенными в Москве народами. Пусть и Польша не отсутствует уже теперь в сильном антибольшевистском блоке угнетенных народов. Опомнитесь.

Долой ложь, коварство и неправду большевиков.

Долой II Новую Экономическую Политику.

Смерть большевистской тирании — свобода народам и личности.

Сентябрь 1945 год. Украинские повстанцы

Верно: копия с копии

Заместитель коменданта РИК Гуцуляк Евгений, подпоручик

Перевела Пурина.

Переклад з польської в копії. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. —Арк. 5—7.

Звіт кущового Верниволі про розмову з поручником прикордонної застави Війська Польського 7 вересня 1945 року

З В І Т

з розмови з поручником погран-застави ВП з...
Станиславом М..., переведеної на стрічі з ... в дні 5.9.1945. р.

Дня 1.9.45. р. переслав я на погранзаставу ВП в ... летючку до поляків — вояків Цей післанець, що носив ту летючку оповідав, що коли на станиці питав за командиром, то до нього вийшов поручник, якому він передав запечатану конверту. Поручник розпечатав конверту та зачав читати летючку, одначе перебіг очима кілька рядків запитав післанця, хто йому дав. Післанець сказав, що бандерівці приїхали до нього вночі на конях, викликали його до вікна й дали йому цього листа і щоб він під карою смерти доручив цього листа ком. станиці. Поручник запитав його чи він бачив, як вони виглядали. Післанець відповів, що не бачив, бо ніч була темна, а подруге він говорив тільки через вікно. Поручник сейчас на цій самій конверті ствердив відбір і передав її післанцеві. Оглянувшись чи часом нема кого близько, сказав, щоб післанець переказав нам, що він хоче особисто з нами бути та щоб ми визначили пору й день і місце де мали б стрінутись. Рівнож просив повідомлення на стрічу переслати іншим післанцем, бо щоб хтось не зауважив, що той сам чоловік ходить щораз на станицю. Я визначив стрічу на год. 11-ту дня 5.9.45. р. Дійсно на означений час і місце прийшов цей поручник з гачком на риби. З нашої сторони вийшов я та оргмоб Сірко. Ми привітались та представились. Цей поручник називається Сдіслав М... з Білостока. Його зовнішній вигляд нужденний. Узброєний був лише в совітську пістолю. Він, оглянувшись довкруги, чи не бачить хто з цивілів, та сказав, що міліція може часом поцікавитись куди він ходив, отже, щоб нас ніхто не бачив ми відійшли в кущі над потічком, де посідали. Він запитав:

"Ну, панове, длуґо еще тшеба чекаць на конєц теґо вшисткеґо?"

Я відповів, що вже не довго, а той час, який нам ще лишається, мусимо зужити для кращої підготовки, щоб тим певніший був кінець. Опісля звели ми балачку на щоденні теми. Він дуже скаржився на харчеві недостачі та на нові порядки. Прочитав нам, які дістають приділи харчових продуктів денно на особу, то є: 80 дкг. хліба, 4 дкг. товщу, 40 дкг. каші, чи макара-

ну, 5 дкг. соли. натомість такі продукти, як цукор, сірники, мило, тютюн й консерви мають хиба тільки на папері, а в дійсності ще нічого не дістали. Я його пожалував, та сказав, що у нас у відділі є краще. Пор. М... дивувався, звідки ми це все маємо. Я сказав, що народ дає. Зі зброєю у них теж не краще. Свойого не мають, хиба це, що москалі їм дадуть, а як вони їм не дадуть, то армія взагалі не буде мати чим воювати. Відносини в армії дуже погані, нема довір'я, сильне донощиство. Апарати НКВД ведуть також добре свою працю. Найгірше болить їм це, що усі вищі старшини це москалі. Чекають нетерпеливо, коли то старшини опустять їхню армію. Він сам був підпор. польської армії. За німців був в АК. В березні цього року був змобілізований до теперішньої польської армії. Був на фронті під Берліном і Дрезденом. Бачив це большевицьке гонення на заріз, бачив гори трупів польських вояків та большевицьку тактику. Знехота і антипатія до большевиків в армії велика. Коли я його запитав, яке тепер становище занимає він та його вояки супроти большевиків, він відповів:

"Нанє мисьми вшистця аковце і тилько чеками жеби сєв юж раз цось зачело то вшисци ідзєми пшеців. Ґожей бендзє ґди нас жуцом пшецівко вам".

Я їм тоді відповів, що мають тоді до вибору, або переходити на нашу сторону, або взаїмно будемо проливати свою кров для інтересів Моски, тому нехай думають заздалегідь, що мають робити. Ми зі своєї сторони будемо уживати всіх протизаходів, щоби це не сталося, але коли вони будуть триматися поляків тоді ми безпощадно будемо їх нищити. Він сказав, що вже нераз над тим застанавлявся і добре знає що значить партизантка та яка це небезпека з партизанами зачіпатись, але з другої сторони вони мають родини і на коли б вони перейшли до нас, то тоді большовики пімстяться. З черги він розказав мені, що в Ліську один капітан і капраль (поляки) продали військового коня за 8 тис. зол. та цими грішми поділились, справивши собі добрий могорич. Отже, читали їм пізніше в деннім наказі, що капраля здеградували, а капітана перенесли за кару в ЧА. І як сказав М... "нацуж лєпшей пропаганди". Я запитав М..., яке становище занимає він тат його вояки до нашого руху. Він відповів, що

вони всі з нами симпатизують та знають добре хто ми є, за що боремось і тому не стараються входити нас в дорогу.

"Я, — каже М..., — проти українців особисто ніколи не виступав і не думав виступати, а ця різна, яка була це вияв лише німецького та большевицького нищення народів". Большевицькі старшини ще не опустили польської армії. Тут в р-ні Тісна є один енкаведист — політрук, який об'їзджає всі погранзастави та організує свою сексотську сітку. Втягує туди вояків і старшин. Також казав, що ця польська армія, яка є заграницею хоче повернути до країни як побідник, одначе большевики не хочуть на це погодитися. Питався мене, чи Англія і Америка знають, що діється під большевицькою займанщиною. Я сказав йому, що дуже добре знають, що тут діється, також розповів йому про радіопередачі з Лондону. Він дуже дивувався, що маємо радіоапарати та знаємо про все, що діється у світі. Я сказав йому, що маємо все, що потрібне до успішного ведення боротьби... На кінець ми попрощались, пор. М.... сказав, що хотів би з нами частіше балакати. Сказав, що на слідуючий тиждень знова прийде.

З цеї розмови можна було винести такі заключення: поляки страшно бояться і перебільшують наші сили.

Постій 7.9.45.р. Верниволя.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. —Оп. 1. — Спр. 161. — Акр. 12, 12 зв.

Звіт теренових провідників ОУН Ігоря та Сокола про зустріч з представником Польської партії робітничої в Ліську

15 вересня 1945 року

Відпис. Слава Україні!

ЗВІТ

зі стрічі провідника V-го району Ігоря і пропагандиста того ж району Сокола з презесом повітової ППР в Ліську вечером відбутої дня 1.IX.1945. р. (стрічі в формі законспірованій).

У зв'язку з насильним переселюванням і проблемами, які виникли в наслідок тої акції, як в українському, так і в польському середовищах презес ППР ...через відповідних людей заявив

нам своє бажання бачитись з нами і обговорити деякі важливі справи. На стрічу ми погодились і визначили її на год. 3. дня 11.9. в одному із місць лісистої околиці. Перед стрічою поробили ми відповідні заходи безпеки.

О год. 13 вийшов сам презес на означене місце стрічі. Виглядом був дуже схвильований і перше слово його мови з нами було: "панове біда, мусимо щось порадитись, бо інакше може дуже зле скінчитись". З нами боявся він іти до цього місця, де мали відбутися розмови, і тому пропонував іти зараз недалеко села над потік однак ми його вспокоїли і переконали, про конечність з оглядів конспіративних в його власному інтересі піти на це місце, на яке ми вказували.

По дорозі почав нам оповідати про добру волю, але безсильність місцевої адміністративної влади, бо справу переселення веде військова влада, якою кермують большевики, як доказ подав факт, що командантом полку призначеного на лісьний повіт є большевицький жидок, капітан, якого називав покракою з поломаними ногами та наслідував його хід. Цей капітан заступає командира полку, який виїхав кудись на лікування венеричної хвороби. Презес заявив, що в тій армії є багато большевиків, але одягнених в польські мундури. Вижче згаданий капітан вже дня 10.9. видав наказ вночі зробити акцію переселенчу в самому Ліську. Того ж дня представники від воєводи на засіданні взяли ту справу під дискусію і там були деякі люди, які одобрювали почин капітана, мовляв, якщо мають бандерівці 1000 чи 2000 — зі вояків то не зможуть з нами воювати, але більшість із нас скритикувала його думку заявляючи, що замало орієнтуються такі люди в наших силах, спроможностях, замало доцінюють партизанські сили, і нашу організованість, якби в нас було лише 1000 чи 2000 вояків то ми не рішили б ся воювати з регулярною армією. Староста звернувся до капітана, щоби таку акцію не переводив, бо староста на таку не годиться, бо в його терені спокій, одначе капітан на це не згодився, все таки старості і представникам вдалося на той день акцію припинити і в цілі остаточної розв'язки цеї справи староста поїхав до штабу в Кросні, оскільки там не поладнав би позитивно цеї справи, поїде до Ряшева, до воєвідського уряду. Оскільки

поїздка старости не дасть позитивних вислідів, презес обіцяв, як представник керівної партії поїхати до воєвідства інтервенювати в тій справі, коли його інтервенція буде безуспішна останним заходом в цій справі буде його димісія.

Після його мови пропагандист Сокіл зреферував йому справу переселення: хто його веде, з якою ціллю, які наслідки для Польщі з цеї акції (економічні і політичні), наша постава до цеї акції, при тому точно зазначив наше відношення в сучасний момент до адміністрації, МО, ВА і польського суспільства в селах, змішаних українсько-польським населенням. Однак до того додав, що народ і відділи української народної оборони рішені на все і будуть вести оборонний бій, не дивлячись на втрати чи на жертви. Ми командири УПА і СКВ будемо старатися в цій акції карати виключно винних, однак не гварантуємо за те, що доведе гнівом і розпукою, по втраті майна чи родини населення не кинеться до відплати на польському суспільстві і чи підпаляючи своє замішене майно не підпалить хати сусідуючого з ним поляка, бо боротьба, яка зараз розгоряється, є боротьбою не за політичні ціли чи на кордони, не ведеться вона якимось одним скромним боєвим відділом, а цілим українським народом в межах польської держави і тим вона страшніша і гострішого характеру. Український народ в сучасній порі готов на найгірше і залишить по собі лише згарища, а кров невинно помордованих, сльози катованих і вбитих. Заграви вогнів, які щодня палають, будуть чорною нестертою плямою в історії Польщі. А страждання невинних дітей, рев худоби з якою безборонне населення втекло в ліс нагадувати будуть в XX столітті часи Тамерлана і Джінгіс-Хана.

І слова мали великий вплив на презеса й поважно його застрашили. Я начеркнув йому міжнародне політичне положення та деякі теренові справи. В тому часі тої мови презем почав нарікати на большевиків, польський уряд та армію під большевицьким командуванням, він сказав: що зробимо, коли маємо в уряді людей, яких Польща дотепер не знає ні в суспільному, ні в політичному житті. Р. сказав, що натомість ми знаємо, хто є їх уряд, знаємо, що Берут є московським жидком-большеви-

ком. Презес відповів на це, що також знав і тільки думав, що це для нас таємниця і встидався про це говорити. По тих словах почав нарікати, що большевики з Бєрутом завели Польщу в дійсно сліпий куток, бо аліянти запротестували зараз проти усталення польсько і радянського кордону, бо ця справа мала бути вирішена на мирній конференції. Дальше почав вказувати на економічну експлуатацію Польщі большевиками, як вивіз фабричних уряджень з Польщі, про примусову здачу 60% контингенту з Польщі большевикам, дальше, щоби большевицький уряд загарбав для себе призначених 15% відшкодування воєнного від Німеччини для Польщі, що большевики забрали два транспорти допомогових для Польщі від УНРА. Він сказав, що поляки за всяку ціну стараються вибити з-під большевицьких впливів армію і вже пробували офіцири виконати атентат на згаданого капітана в Ліську. Однак обставини, які зараз ще існують, не дозволяють їм в повні зреалізувати цього пляну. Наводячи до останньої нашої стрічі в Ропенці, виявив повне вдоволення, що як з одної, так і з другої сторони додержано добрі взаємо відносини, а коли він представив цю справу воєвідстві, воєвода, будучи в Ліську, хотів також стрінутися з нами і поговорити, однак через брак скорого зв'язку не міг з нами получитися, дальше просив якоїсь думки і поради від нас, що дальше робити і як вийти з цеї ситуації. Ми порадили йому, щоб у власному інтересі не допустити до переселенчої акції, повести пропагандивну акцію серед війська, бо вони к поляки мають доступ до армії, щоб війська, ідучи на села, не били і не грабувало, не примушувало людей до переселювання, а також, щоби відповідно розправитися з такими людьми, як згаданий капітан. В тих словах презес перервав мову словами (панове я власне з тою думкою прийшов до Вас). Дальше подав нам, що згаданий капітан їздить часто до свого команданта майора в Лісній і там можна зробити на нього засідку з тим застереженням, що з ним їдуть також і офіцири-поляки, яких шкода б було знищити. Він обіцяв подати форму і нумер авта, яким їздить капітан та обдумати ще певні подробиці до його знищення бо щойно тоді, коли не стане капітана, є можливий в

повіті спокій. Дальше обіцяв поробити всі відповідні заходи в повіті і в воєвідстві, а навіть в міру можливості довести до стрічі воєводи з нами, щоби цю справу полагодити. Про вислід цеї акції обіцяв повідомити письмово, або устно. І дійсно, дня 14 прислав письмове повідомлення, щоби бути осторожним, відповідно приготовитися, бо їх інтервенція не дала позитивного висліду. (Лист цей в оригіналі долучую до звіту).

Розмова з презесом велася 3 год. Вже з самої мови можна було зорієнтуватися, що польське суспільство поважно заінтересоване тою справою, тим більше невідоме своє буття в тій боротьбі. Страх польського суспільства перед відплатними акціями з нашого боку жене їх до протидії переселенчій акції. Самі поляки говорять, сказав презес, що коли мають вас, українців переселювати, то нехай уряд забере звідси польське суспільство.

В год. 16.30 закінчено стрічу. Героям Слава!
Постій, 15.9.45. І-р (рай.пров.).

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 13, 13 зв.

Звіт про зустріч провідника районного Проводу ОУН Тараса з представниками Війська Польського

21 вересня 1945 року

З В І Т

зі стрічі, відбутої дня 19.9.45. між рай. пров. Тарасом і ще двома членами рай. Проводу та підпоручником ВА і двома підхорунжими.

Дня 17.9. вислано летючку "Жолнаже і офіцерове ВП" стаціонуючим відділам ВП в ...Поляк, селянин, що доручив летючку комендантові відділу ВП, приніс від нього записку (зал. ч. І.). Другого дня одержано другу записку від того самого команданта (зал. ч. 2.). На цю записку ми відписали (зал. ч. 3.) і одержали листа з пропозицією зустрічі (зал. ч. 4.).

Дня 19.9. під час стягання контингенту вояками згаданого поручника в Березці, поручник сам пішов в ліс шукати контакту з повстанцями. Там здержали його наші стрільці і сконтактували

з членами рай. Проводу і поручник разом з ними пішов в село. Зайшли в двірський сад, тут чекало на нього його двох хорунжих. Посідали разом і почали балачку. В міжчасі приходить ще двох наших друзів і витаються привітом Слава Україні, на що поручник відповідає "Чесьць". Поручник просить сідати їх на пеньок, та вони запропонували зайти до хати. Пропозицію поручник приняв. В кімнаті передали ці друзі привіт від Провідника та подякували за вислані письма. Наші повстанці відповідно вбрані й узброєні зробили на гостей гарне враження. Хорунжі довгий час не спускали з нас очей. На одному з нас бачили англійську військову маринарку та англійське МП і це їх дуже здивувало.

З розмови довідались ми, що ппор. зі 40 вояками призначений в Ліський пов. стигнути для школи підхорунжих в Перемишлі м'ясний контингент. Контингент хочуть стягати в порозумінні з нами "жєби не дошло до пшелєву братнєй крві". Поручник з місця запропонував великі уступки. Хоча зтягнути тільки 50% назначеного контингенту. Худобу брати буде тільки в порозумінні з нами та солтисами і тими назначену.

Ппор. з признанням висловлювався про нашу боротьбу, вірив, що вкоротці 45-міліоновий український народ матиме свою самостійну державу. Захоплювався нашими летючками, сказав: "Сьогодні оба наші народи повинні звернути свою зброю проти большевизму, а ніколи проти себе. Я знаю, що коли большевики посильнішають, то не буде життя ні вам ні нам. Я доложу всіх старань, щоби польсько-українські відносини були, як найкращі. Тому я взяв зі собою тих двох хорунжих, щоби їм доказати, що ви люди інтелігентні, а не бандити, як нам вас малюють. Оба хорунжі призналися, що боялись іти на стрічу, бо мали про нас інше поняття. Відтак поручник запевнив нас, що 60 хорунжих які зараз кінчать школу вийдуть з неї прихильниками нашої боротьби та українського народу. Дальше говорив, що в польському народі є всього два проценти таких, які орієнтуються на большевиків, а ними є форналі й вуличники. Польський народ не хоче такої держави, як зараз. Впевняв нас, що до року, а може й скоріше наступить зміна. Ми сказали йому, що ми приготовані на довше. Поручник казав, що в таких об-

ставинах навіть особисто довше не видержить, і коли до двох, трох місяців не буде зміни, то кине військо і піде в підпілля. Таких, як він, є у війську дуже багато. І на ті порядки не можуть довше дивитися. Про переселення сказав таке: "Знаю, що переселення це замах большевиків на життя українців, воно є добровільне, і вірю, що примусу не буде. Військо, що є в терені на підставі умови має помагати та служити, як безпека для тих українів, що добровільно переселюються. Знаю точно не сміють примусово переселювати. Коли б такі випадки заїснували треба вислати делегатів українців вислати до штабу та до воєвідства з протестом. Подпоручник сказав теж, що відділ ВА, що грасує зараз довкруги Гічви, начислював около 200 людей і є під ком. кап. большевика в польському мундирі, якого прізвище обіцяв подати. Крім нього, в тому відділі є ще такі старшини: один пор. (поляк) та 3 опручники большевики. Є навіть підстаршини большевики. Згаданий капітан ворожо успосіблений до українського населення і непримирний у відношенні до бандерівців. Позволяє воякам грабувати і наказує примусово виселювати. Щоб цему запобігти радить підпоручник розкидати між військо одержані ним летючки, але тільки в польській мові. Дорядовиків — полків просив не стріляти, натомість офіцирів-большевиків казав вистріляти всіх до ноги, бо вони є ініціаторами цієї акції. Ми відповіли, що кулі неперебирають, тоді порадив, щоби вразі коли б капітан застосував нагле й примусове переселення вдарити всею силою зброї несподівано, щоб перестрашити вояків, а ті тоді матимуть знов змогу дезертирувати і на села не підуть. На випадок, коли б хвилево забрали людей зі села, щоб хат не палити, бо вірить що переселенці вернуться. Впевняв нас, що в цій справі говорити з Ліським старостою та з усіма впливовими поляками, щоб паралізувати цю акцію.

Вірив теж, що українсько-польські відносини зміняться докорінно, коли большевики згідно з наказом аліянтів опустять Польщу. Ми переконали його в тому, що большевики не здадуть добровільно своїх позицій в Польщі. Він погодився з тим та все-таки вірить, що власники атомової бомби приневолять їх до того. Опісля розказав нам теж епізод, що мав місце в Гдині. Кілька тижнів тому американський корабель привіз запомогу

УНРРА для Польщі, як тільки причалив приїхали автомашинами большевики і почали вивантажувати товар. Польські моряки поставили большевикам спротив, дійшло навіть до перестрілки, і большевики від'їхали з нічим. Американці мали заявити, що якщо подібний випадок повториться, то здержать доставу до Польщі.

По кілька годинній розмові подано вечерю. В другій кімнаті вечеряли теж наші повстанці, а з ними ще один хорунжий, бувший заступник ком. МО в Гічві РОСЬ, секретар волости з Гічви, що сиділи й гуторили дотепер під хатою. Після вечері умовлено пункт зв'язку. Підпоручник заявив, що буде до нас часто писати, а навіть постарається стрінути. Під кінець заявив: "від сьогодні робитиму все, щоби відносини польсько-українські були якнайкращі". "Коли потрібна буде вам яка поміч, то я завжди до диспозиції. Можна заходити до мене в Перемишлі". Пізно вечером, стиснувши руки, попрощали ми гостей і ті замовленою нами фірою від'їхали до Гічви.

Підпоручник — молодий (1924 р.) фізично гарно розвинений (вправляв бокс) політично вироблений, поважний інтелігентний та палкий патріот, б.студент торгов. академії учасник варшавського повстання, а зараз змобілізований до польської армії є інструктором в школі підхорунжих в Перемишлі. Узброєний був в пістолю. Оба хорунжі теж молоді і політично не вироблені, тому дуже мало говорили, лиш слухали та притакували. Були узброєні в ППШ та гранати. Убрані в знищені в драліхові мундури. Один з хорунжих походив з Львівщини, говорив цілий час по-українськи, признався, що мав дівчину українку і мав товариша українця, якому виїзджаючи залишив 2 пістолі і гранати. В часі нім. окупації був в АК.

П.С.

З поручником договоренось в справі дешевого закупу амуніції.

Постій, дня 21.9.45. р.

Зі звітів Тараса і Хитрого
списав З о р и ч.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 14, 14 зв.

Звернення-протест українців Лемківщини в зв'язку з депортацією їх до УРСР 30 вересня 1945 року

ДО СОВІТСЬКОГО СОЮЗУ В МОСКВУ ЧЕРЕЗ УПОЛНОМОЧЕННОГО ПО ЕВАКУАЦІЇ В ГОРЛІЦАХ.

ЗАЯВА.

Русских мешканців на терені землі Лемковскій од ріки Сан по Попрад в повітах Санок—Красно—Горліца—Грибов—Новий Сонч—Мушіна.

Ми яко часть великого русского народа од непам'ятних часів проживаємо тут, народ наш пережив:

1. Польську Королевську,

2. Пережив Австрійську-цесарів памятний сум переслідовань як процес Ольги Грабар, Ивана Раумовича, пам'ятний Талергоф и вісилиці, на яких мадьяри і германці повісили 70000 русского народа галичан за то, що звали себе руськими.

3. Пережили ми Польську Річ і германську окупацію.

Наші умисли і очі були звернені на схід на руський нарід, і ми надіялись звідтіль визволення. Коли Червона Армія начала наступать на германців, ми утишились, у нас в Карпатах зачали організовувати отдели партизанов, наши люди зачали виступати і доповняти їх, але за то немало погибло наших із рук германських.

Ми живили потайки партизанів, доносили їм відомості, хотя нам за те грозила смерть от германців. Коли Червона Армія перешла нашу землю, до нас прибули воєнні старшини для набора людей до Червоної Армії. Ми не чекали на примус, але дали охотно добровольців, и значне число. Наші добровольці були в перших рядах на фронті, єсть убиті, єсть ранені і каліки і єсть визначенні за одвагу.

Ми думали, що знайдемося разом з нашою руською землею в границях Совітського Союза і що Совітський Союз зробить з нашей Лемковщини Красную Швейцарію, і ми заживемо свободним життям на нашій землі.

Яке розачарування, коли ми довідалися, що Совітський Союз продав чи даровав нашу землю полякам, а нам придложив охотне переселення. Часть народа переселилась, а друга часть, котра більше свою рідну землю користуватись с того не хоче,

позастались на своїй землі, хоч і знає, що земля та гориста і мало родюча, але наша руська і вистарчальна на наше удержання, бо що сказав би Вам серб або чорногорець, якби йому придложили: "Серб, покинь свою землю і твої гори і переселись на Україну на чорнозем". Знаєм, що не згодився, а що сказав би швейцар, а що сказав би ескімос з далекої Гренландії.

Ми кривдились Совітському Союзу, ми ніде не виступали протів і відносились як найлучше і до Червоної Армії і споживали, чим могли, споживали воєнні відділи, давали контингенти м'яса, сбіжжя, картошки і роботу, а Совітський Союз продав нашу землю полякам, тож коли спродав землю, то спродав нас, людей, бо ми не живем на місяці, тілько на землі і з місяця не сходим на землю, і на тій землі хочемо і дальше жити і переселятися не міркуємо.

Але власті стосують до нас примусове переселення, при помощі війська викидають безборонних з хати, конфіскують послідне невелике майно.

Поляки кажуть, що вони русин не висиляють, що вправди на війську мундир польський, але ж під мундиром не польська особа криється. Хто не хоче охотно йти, то кажуть, підеш примусово, але мусите записатись як охотно. Ми заявили, що ми люди, а не худоба і не африканці чорні, бо і тими не торгують, щоби з нами (в) такий способ поступали. Ми нічого Совітському Союзу ані полякам не винні, щоби до нас тепер стосувати і принудітельно змушено викидати з нашої землі.

Ми першими до тих часів невольно будем зносити це і дальше, але хочем терпіти на нашій землі, бо вона єсть наша руська. Якщо Совітський Союз не хоче нашу землю, то і не хоче і нас, то і зоставте нас, коли ми Вам не нужні.

За руську Селянську Організацію
Подпись: неразборчиво.

30.IX-1945 г.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 1472. — Арк. 153, 153 зв.

Витяг з оперативних звітів куреня "Месники" за вересень — першу половину жовтня 1945 року

Після 13 жовтня 1945 року

КОРОТКИЙ ВИТЯГ З ОПЕРАТИВНИХ ЗВІТІВ КУРІНЯ МЕСНИКІВ ЗА МІСЯЦІ ВЕРЕСЕНЬ І ПЕРШУ ПОЛОВИНУ ЖОВТНЯ 1945 р.

15.9 Акція на містечно Олешичі. І курінь ВП і большевицького війська. Наступом здобуто й здемольовано залізничу стацію. Здобуто частину місцевості. По стороні ворога 9-ть вбитих, в тому к-р батальону, підполков., багато ранених.

15.9 Акція на Нову Греблю. Ворог 230 вояків і сильний постерунок МО, та 123 большевиків, як залога стації. Здобуто залізничу стацію, де згинуло 4-х большевиків, інші втілки, знищено телефони, рейки, розпущено людей. Здобуто 5 десять зарядок, 3 кріси, 830 набоїв, ракетник, 2 гранати, 7 полонених, ряд опірних пунктів. Вбитих по стороні ворога 10 (стверджено), ранених 7. Всіх полонених 7, в тому підстаршину звільнено враз з грішми й усіми приватними речами.

16.9. Зрізано 24 телефон. стовпи, перетято дроти на лінії Горинець-Башня.

18.9. Виміновано і ушкоджено міст Любачів — Рава Р.

19.9. Знищено з-д міст, Горинець — Рава Р., коло Верхрати.

20.9. Знищено авто, впав майор і 3 бійці.

20.9. Знищено зовсім ушкоджений попередньо міст Любачів — Рава Р. і знищено мости на шосі Чесанів—Брусно і Горинець—Брусно.

19.9. Знищено міст Подемщина—Горинець, залізний колійовий міст, міст на шосі Чесанів—Брусно. В Дахнові обстріляно ВП і спалено 8 господарств.

21.9. На шляху Підомщина—Горинець знищено авто, двох старшин ВП, двох ранених втекло. Обстріляно танкетку і 3 авта ВП, вислід невідомий.

22.9. Спалено фільварок в Коровиці Самій, перервано тор Любачів—Ярослав.

23.9. Виміновано міст Чесанів—Плаів в Жухові, обстріляно

ВП в Дахнові, спалено виселені села: присілок Вишні Солотина, сс. Червінки, Діброва, Сухоліс, з прис. Каплиці, вбитий один міліцист, який не станув на заклик.

20.9. Знищено з-д. місток Олешичі—Суховоля.

21.9. Спалено Старе Село виселене, 240 хат.

23.9. Бій в Кобильниці, 17 вбитих, 10 ранених, спалено 10 хат.

24.9. Спалено с. Бігалі і частину Кобильниці.

15.9. Знищено міст на шосі Коровиця—Будомир.

27.9. Засідка поляків і перестрілка с. Майдан Липовецький.

28.9. Заміновано й ушкоджено міст Любачів—Коровиця, перервані рейки Олешичі—Н. Гребля.

30.9. Знищено два деревяні мости біля с. Тимці.

1.X. Акція на міст в Н.Греблі, який обсаджений сильною залогою. Не здобуто. По стороні ворога були вбиті в незнаній скількості.

5.X. Спалено сс. Теплиці, прис. Криви, Покриви, сс. Коралі, Золінки, Пискоровичі, прис. Халупки. По стороні ворога 2-х вбитих, 4-х міліцистів полонених і звільнених з усіми речами, здобуто 4 кріси.

6.X. Акція на міст і село В. Гребля. Не здобуто. Кількох вбитих по стороні ворога.

8.X. Знищено в місцевості Нове Село майора виселенчої комісії Цекіна, згинуло ще трох большевиків з його охорони. Здобуто пістоль, дехтяр, ППШ та інші речі.

9.X. На заложеній фірі розірвалась фіра з харчами для ВП.

11.X. Спалено прис. Ігнати, Закінці, Солили.

12.X. Спалено прис. Н. Греблі Руду Гробельску і прис. Сухої Волі Козаки, та Онишки.

13.X. Засідка під козаками. На 50 фір ворога зліквідовано 5. Вбито 5 пар коней, 15 вояків, більше ранених, знищено міст Бобрінка, здемольвано стацію.

Акції ці виконано часто зі Самооборонними Кущевими Відділами. Акцій, виконаних самостійно відділами самооборони, не втягнено. Відчувається брак амуніції.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482. — Арк. 331.

Інформація ОУН про примусове виселення українців з Польщі **Жовтень 1945 року**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНІВ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРСОНА ЗА МІСЯЦЬ ЖОВТЕНЬ 1945 р.

АКЦІЯ ПРИМУСОВОГО ВИСЕЛЕННЯ

Акція примусового виселювання українців продовжувалася цілий місяць жовтень і йде далі. Провадить цю акцію т. зв. польське військо (командири самі большевики). Акцію цю провадять засобами брутального варварського терору. Факти ці подають звіти з поодиноких округ, залучені до загального звіту. Крім брутального терору, примінює ще військо різнородні форми різнородних большевицьких провокацій, облудної брехні й т. п. Чим більше мордують й граблять, тим більше говорять про охорону населення перед бандами, заведення ладу і спокою, справедливе трактування всіх і т. п. Намагаються тероризувати також ув'язнених осіб, та зі заломаних осіб вербують провокаторів. Усім тим кермують до найменших дрібниць большевицькі старшини в польських мундирах. Вони вдають польських "ібер-патріотів", перегольовують в свойому наглому патріотизмі найбільш "рузенних поляків", декламують що друге слово "про нашон укоханом Польскем", намагаючись прислонити (як мундирами й ожелками), що вони москалі. Вони власне натискають всіми силами на виселення й намагаються надати цій акції якнайбільш терористичних форм. Опісля другі, що вже в большевицьких мундирах, на кордоні, в переселенческих комісіях чи за кордоном звалюють все на поляків і намагаються серед вигнаних, стероризованих людей розбудити ненависть до "поляків", які таке з нашим народом виробляють...

Акція ця, як бачимо, є дуже старанно режисерована большевиками. Ставлячи собі за ціль знищення нашого руху й цілого свідомого національного активу при нагоді цієї акції, вони розуміють однак, що цілого міліона людей так скоро не знищать і що фермент, який внесе цей міліон людей в границі їхнього раю буде доволі сильний, мимо найбільш строгого пересіяння й винищення революційних елементів. Тому вони дбають дуже пильно, щоби загал населення, який не буде негайно зліквідований, але буде десь розсіяний по просторах їхнього

червоного царства, виніс "з Польщі" якнайгірші спомини, щоби в найгірших умовинах совєтської тюрми народів мусів там шукати ратунку перед "польським" терором і щоби на випадок більшої розправи з поляками в майбутньому, до чого мусить дійти, мати за собою крик і опінію того міліона нещасних виселенців, вигнаних і стероризованих до краю "польським військом". Вони вже й сьогодні намагаються часто капіталізувати для себе кривди українців, розбудити ненависть і бажання помсти до поляків та вербувати на цьому підложжі агентів до агентури і роботи в Польщі. Така гра большевиків спирається на добрій знайомості психології польської суспільності, яку можна все штовхати до найбільш диких і сліпих протиукраїнських виступів. Большевики власне на цьому грають. Але останньо завдяки широко розкиненій пропагандівно-політичній акції вдалось нам у великій мірі перекреслити й спаралізувати ці хитрі пляни большевицької політики на польсько-українському відтинку, а навіть вдалося у великій мірі хоч ще не зовсім відвернути того бука в другий бік і вдарити ним на тих, які його самі витягнули. Примусову, терористичну виселенчу акцію, яку большевики хотіли використати до політики своєї на протипольському відтинку, нам вдалося досі, у великій мірі обернути в противному напрямі. Ми використали її до дуже сильної протибольшевицької пропаганди, так серед українців, як і серед поляків, та частіше вже і на ширшій світовій арені, до чого вона дає дуже добру нагоду.

Українське населення там, де не заломлює його зовсім терор, зв'язується з нами ще тісніше, ще глибше, ще більш масово. Бо тепер наша боротьба, як ще ніколи досі, зовсім ясно й очевидно навіть малій дитині — це боротьба з найбільшою посвятою за його хату, рідне подвір'я, землю, з якої його виганяють, останню корову й хліб грабують, відбирають, а ми боронимо. Наша боротьба й наша ідея стали таким масовим, всенароднім і так глибоким життєвим рухом, потребою кожної української людини, як сонце і воздух і другі основні елементи життя.

Намагання большевицької, хитро задуманої політики, посилювати під польською маркою терор, а самим виступати в ролі оборонців і захисників, дали на загал дуже малі результати, хоч

буває і таке. Однак багато більше наступило поглиблення ненависти до них і ще більше зросла свідомість конечности незалежної державности, як єдиного рятунку перед загибіллю й усіма лихоліттями всякого ворожого терору, а наш визвольний державницький рух вступив ще більш яскраво, як єдиний справжній оборонець українського населення перед терором й знищенням та носій його задушевних мрій про вільне життя.

Серед польського населення ми намагалися використати цю акцію з доволі великим успіхом, до компромітації облудної большевицької гри, до розкриття методів їхньої політики і до монтування спільного протибольшевицького фронту.

Ця акція була проваджена дорогою летючок й відозв до польського війська дорогою листів та розмов.

Намагаємось використати цю акцію на ширшій арені світової лінії, бо вона дає дуже добру нагоду скомпромітувати большевицькі терористичні методи й видвинути при тій нагоді наші постуляти та змагання. В тій справі зроблено рівно ж деякі заходи. Видано між іншим відозву до цілого культурного світу, яку перекладається й поширюється в ріжних мовах, зложено мелодіями, переложено, крім того, на чеську мову й поширено деякі наші видання (та інше).

СТАН ВИСЕЛЕННЯ

Протягом місяця вересня й жовтня виселено в Перемищині й Бірщині ок. 30 українських сіл. Акція продовжується. На Лемківщині продовжується акція виселювання західних околиць. Починається теж останньо с Ся (ноку). Почали цю акцію від ап. адмін. О. Малиновського, якому большевицькі старшини (в польських мундирах) наказали виїхати до трьох днів. Але він не чекав аж його арештують, так, як єп. Коциловського, й вибрався сам куди інде...

В. Любачівщині викинули 13 сіл (около). Виїхали одначе досі лише три транспорти. Акція в загальному тут здержана з різних причин. Найголовніше тому, що перервано комунікаційні шляхи, висаджено мости й систематично розбираються рейки. В Грубешівщині були останньо спроби посилити виселенчу акцію, так само на Підляшші, але в основному стан поки що ще без змін. Найсильніше натиснули на Перемищину, терен вису-

нутий безпосередньо на захід. Опісля прийде черга на інші терени, де тепер також іде посилена виселенча акція, але не таких масових і жорстоких розмірів.

ПРОТИАКЦІЯ

Усі сили, якими розпоряджає організація, кинено до активної боротьби проти виселення. Наказано збройну боротьбу до кінця, до останніх меж можливостей, саботажеву акцію для паралізування комунікації й розвинено широку пропагандивну акцію для мобілізації населення до оборони і для з'єднання опінії патріотичних кол польської суспільности. Заходи ці дали досі дуже поважні результати. Збройна боротьба й пропагандивне використання ситуації вплинуло дуже поважно на припинення темпа виселенчої акції. Наміром організаторів цієї акції було перевести її ударним темпом. Тимчасом вона затягнулася, опізнюється, а подекуди наразі припинена, мимо натиску згори, щоби її продовжувати. Цілий ряд місцевих властей прямо саботує директиви про виселення. Також позискано поважні частини польського війська. Тепер є не раз так, що одні викидають дверима, а другі через вікно піддержують застрашеного дядька на дусі, щоби не боявся і таки видержав на своїм. Керівні чинники мусять не раз змінювати військові частини й міліцію. Але це не завжди допомагає.

Треба однак пам'ятати, що таке негативне ставлення до виселення українців спричинено в деяких польських кругах єдино тим, що вони в'яжуть це з виселюванням поляків зі ЗУЗ (західноукраїнських земель УРСР. — *В. С.*). Уважаючи вперто й консеквенто українців за громадян польської держави, а ЗУЗ приналежний до Польщі, противляться всякій виселенчій акції, яка могла б створити закріплення існуючої тепер границі. Вони б раді цілою душею виселити всіх українців не тільки з-за лінії Керсона, але й з цього світу, однак тепер вважають, це з моментів евентувальних змін границь в майбутньому конфлікті, недоцільним. Однак з другої сторони здобувається щораз більше нашою пропагандивною акцією також і прихильників спільного протибольшевицького фронту. Є між поляками і такі, які склонюються до голошених нами засад свободи народів, але це одиниці.

Боротьба проти виселення іде дальше. Повний образ її дають залучені матеріали. Активний збройний виступ проти виселювання й пропагандивне використання цієї боротьби дає нам побіг впливу на опізнювання й ослаблювання виселення ще дуже поважний політичний капітал, бо робить нашу справу голосною. Сьогодні українська проблема вибилася наслідком цього на одне з перших місць в політичному житті Польщі, а в разі з тим входить також в засяг широкого кола заінтересувань, чим спаралізовано саме найважніше намагання більшовиків замкнути українську проблему у своїй сибірській клітці.

НАШІ ЖЕРТВИ

У розгарі надзвичайно напруженої боротьби, на шляху поважних успіхів понесла теж організація не малі жертви. Впали на полі Слави в боротьбі рад стрільців УПА, стрільців самооборонних кущевих відділів, організаційних працівників та мирного населення. Списки виготовляються. Втрачено головно в Перемищині організаційні приміщення (криївки). Найповажнішою жертвою була смерть сл. п. к-р Ягоди-Черника, героя завзятої боротьби на Холмщині та в Сокальщині, видатного військового та громадянського діяча...

Слава Україні! Волет.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Стр. 153. — Арк. 43—45.

Інформація ОУН про загальну ситуацію в Перемишльщині в зв'язку з переселенням українців 26 листопада 1945 року

Перемищина.

ІНФОРМАТИВНИЙ ЗВІТ

за час від 20.X до 20.XI.46

ЗАГАЛЬНА СИТУАЦІЯ В ТЕРЕНІ

В звітовому часі ворог продовжував переселенчу акцію в підміських селах коло Перемишля. В с. Корманичах стаціонувало протягом звітового часу ВП (Військо Польське. — *В. С.*) в силі 500-800 людей (залежно від часу) та проводило свої акції в с. Корманичах і дооколичних українських селах. В інших селах стаціонували також менші чи більші частини ВП, одначе більш

доривочно. Акції ворога мали в тім терені характер більш повільний і розчислений на довшу мету. Одначе в загальному були не менш жорстокими в методах переселювання. Українське населення ставило в загальному поважний загальний спротив. Були часті випадки (с. Корманичі), де ВП замикало людей цього і дооколичних сіл до пивниць і кілька денним голодом змушувало до підписування заяви. В. с. Княжичах, коли ВП викидало з хати одну жінку, а вона не хотіла вийти - винесли її на простирадлі на подвір'я, а двері від хати забили дошками. Під час звітового часу ВП і переселенчі комісії робили по селах мітинги й агітували за виїздом. Поважна частина населення не втікала з виселюваних сіл і так вдержувалася, щоби перечекати виселення. Дуже часто втікали й ці, що їх в який-небудь спосіб змушено до підписання заяви.

Протягом звітового часу ворогові вдалося виселити ці села:

1. Корманичі	6. Даровичі
2. Княжичі	7. Берендбовичі
3. Горохівці	8. Аксманичі
4. Мітошинці	9. Сільци
5. Куп'ятичі	10. Редропіль

Точний стан виселених і полишених родин подається в слідуючому звіті з цеї причини, що такого стану наразі не можна устійнити, бо багато населення з тих сіл попереходило в інші попередньо виселені вже села.

В інших частинах терену акція мала характер попереселенчий. Там ВП обважувалася лише до рабунків українського населення і стяга ним полишеного переселенцями майна. В першій декаді звітового місяця ВП в терені пов. Сянік переводило грабежі й арешти українського населення, що були зв'язані з перемаршем куріня УПА, який виконував відплатну акцію на м. Бірчу. В дальшій частині звітового м [ісяця] поза підміськими селами, де переводилася переселенча акція, в решті терену було в загальному спокійно.

В надсянських селах, де переселенча акція перейшла на початку м. вересня, поодинокі українські села і поодинокі родини були у звітному місяці об'єктом нападів польських цивільних банд з-за Сяну. Тут польські банди виступали в характері АК

або звичайних банд. Ця їхня бандитська акція не мала зорганізованого характеру й не принесла великої шкоди українському населенню.

По переведенню у минулому звітовому м. наших відплатних протиакцій на частину ВП, що відзначалася у своїй жорстокій поведінці з українським населення у Бірчі й Кузьмині, польське населення живе в постійній тривозі. В зв'язку з цією акцією польські маси є переконані, що цю акцію переводили або найменше інспірували большевики. Таку думку піддержує рівно ж підпільний польський орган "Вольносць Слова", що виходить у Перемишлі, заявляючи, що останні випадки були ділом большевиків, які лише звалюють вину на "бандерівців". Як потвердження цього подає факт, що під час нападу на Бірчу старшини ВП большевики наумисно стріляли по польських вояках. До такого переконання польської опінії причинився ще один випадок, а саме: ВП зловило одного нашого стрільця, якому не вдалося себе добити. На допитах цей стрілець зізнав, що брав участь у протипольських акціях. На запит старшини ВП большевика, хто дає для бандеровцов зброю, цей стрілець, щоби збутися відповіді, заявив, що УПА дістає зброю і виряд від НКВД з Дрогобича. Тоді цей старшина витягнув пістолю і на місці застрілив стрільця. Після цього випадку вояки ВП набрали підозріння, що цей старшина навмисно так поступив, щоб уникнути компромітації.

Спалені нами українські села (Микуличі), що вже були заселені поляками, поляки наробили великого шуму й опустили всі сусідні виселені українські села, що їх вспіли в останньому часі заселити поляки зі сходу.

Польська газета, що виходила в Перемишлі, "Нове Горизонти" заявляє, що опінія польського громадянства, будьто би акції на ВП інспірують большевики, є наскрізь невірна, та, що як би большевики нпр. хотіли ці землі забрати від Польщі, то би прямо договорилися з польським урядом, а ніколи не виявляли би претензій до цих земель в цей спосіб. Згадана газета прикінці заявляє, що потягнеться до строгої відповідальності всіх тих, хто згадані сплетні пускає між населенням.

УКРАЇНСЬКИИ ВІДТИНОК

Українське населення цього терену можна поділити на три

основні групи. Перша з них — це населення, яке ще не було поважно заторкнено переселенчою акцією, це головна частина повітів Ліськo й Сянік, що належить до нашого терену. Ця частина українського населення під враженням переселенчої акції, вона вже на власні очі бачила, як виглядає переселення і має в тім напрямі досвід. В загальному заявляє, що буде ставити спротив, одначе можна вже передбачити, що оскільки ворог буде надальше примінювати досьогочас і методи, то вона не вдержиться, залишиться лише незначна кількість, а частина населення беззастережно виконує всі наші зарядження і вірить в єдиноправильність нашої боротьби. Найбільше боїться переселенчої акції в зимі і заявляє, що в зимі буде важко ставляти опір переселенчій акції.

Друга група — це залишки по переселенчій акції, це є люди, яким в якийнось спосіб вдалося втекти від виселення. Переважно вони вміло лавірували поміж інші села, в яких переселенча акція в тім часі не відбулася. Зараз вони ограбовані дощентно ворогом, але на цей час вже встигли запастися в харчеві продукти з налишених запасів тих, що виїхали за кордон. До нашого руху ставляться спеціяльно прихильно й радо вітають кожного стрічного повстанця. Вдоволені з цього, що їм вдалося вдержати, одначе бояться, щоби їх не примусили виїхати в зимі. Щоби запобігти цьому, стараються в якийсь-небудь спосіб дістати польські документи, що їм у великій мірі вдається, бо деякі волосні війти і польські священики спеціяльно безінтересно ідуть їм в цьому на руку. Зараз ця частина складає контингент польській владі, з якою вив'язується впевні тому, що запаслося в продукти, залишені переселенцями.

Третя група — це ті, що у звітовому періоді переходили вогонь переселенчої акції. Як і в інших місцевостях, так і тут населення ставило поважний та сильний спротив, що проявлялося в непідписуванні заяв на виїзд. У звітовому місяці мали місце випадки, де ворог чотири і більше денним голодом змушував населення підписувати заяви на добровільний виїзд. Були рівнож випадки, що змушені селяни навіть по підписуванні заяв втікати на інші села і позалишалися. У виселюваних в звітовому місяці селах залишилося більше родин, як у селах, виселених

попередньо. З цього видно, що досвід здобутий іншими вповні використали села, переселювані пізніше. Найпрактичнішим засобом в протипереселенчій акції являється масова втеча до сіл, під цю пору не охоплених переселенчою акцією. Такі, перебувши 2—3 тижні в другому селі, вертаються назад і живуть нормально. Бути під час переселенчої акції в селі і не виїхати є дуже трудно. Великою хвилевою поміччю являються польські документи, які в меншій чи більшій мірі ВП респектує. Були рівнож випадки, що поодинокі вояки ВП допомагають населенню радою, як має застосуватися під час переселення. Підмічується, ще одне цікаве явище під час переселення, а саме: під час акції найскоріше ломляться і виїжджають багаті, остається переважно сільська біднота. Це головне тому, що перші хочуть якнайбільше перевезти з собою майна за кордон, тому не чекають, аж ВП забере їх силою без майна, а біднякам про це байдуже, бо і так не мають що із собою вивозити. В загальному під час переселенчої акції населення дуже боїться нападу з нашої сторони на частини ВП, які цю акцію проводять. Свою поставу до цього населення мотивує тим, що в часі акції не обійдеться без жертв зі сторони цивільного населення, як рівно ж боїться помсти зі сторони ворога, який напевне відбив би свої втрати на цивільному населенні. Переведені нами попередньо акції в таких випадках і наслідках після них цілком оправдують поставу населення.

Українські маси заставлені на недалекий початок війни, яка мала би у висліді принести УССД. Початок такої війни маси пояснюють собі тим, що конфлікт між зах. аліянтами і большевиками неминучий. Українське населення на кожному місці помагає і співпрацює з нашим рухом. Одначе замало має довір'я у власні сили. Свої надії переважно покладає на Англію і Америку. З такою орієнтацією населення дуже важко боротися, бо вона вкорінена в нього нашою передвоєнною інтелігенцією і у великій мірі польським суспільством, яке всі свої надії покладає на зах. аліянтів.

ВОРОЖИЙ ВІДТИНОК

а) Большевики. У звітові, як і в попереднім часі, большевики назверх не проявляли жодної в терені діяльности. Большевиць-

ких відділів в терені немає, на залізничній лінії Сянік—Устрики часто переходять транспорти з ЧА (Червоною Армією. — *В. С.*) на схід. Звичайно возять вояків неозброєних — озброєний лише конвой. У звітовому місяці почали помітніше рухатися большевики з погранзастави. Часто при кордоні (по стороні Польщі) арештують селян під замітом намагання перейти кордон і по кількох днях звільняють. Є випадки, що арештують одну особу по кілька разів. Під Перемишлем переходять большевики з погранзастав на цю сторону і тут "оборонюють" українське населення перед грабіжжю ВП. Бувають часто випадки, що пограничники проганяють зі сіл понад кордоном ВП і МО, якщо на них поскаржиться українське населення. Таку поставу до поляків займає 70 енкаведистів, що пильнують німецьких полонених в с. Негрибці. За цю прислугу населення платить большевикам харчами та самогоном. Були рівно ж випадки, що большевики з погранзастави в Ружбовичах робили по цій стороні засідки за нашими людьми, але безуспішні. В містах бувають дуже часто сутички між большевиками і ВП. З цих сутичок переважно побідниками виходять большевики. З цього приводу сильне протибольшевицьке наставлення між ВП і польським цивільним населенням. На терені міського повіту організують большевики на кордоні стрічу населення з обох сторін кордону, на ці стрічі висилають своїх агітаторів, які агітують за переселення та вихваляють життя в СРСР. В останньому часі переселенчі комісії, агітуючи в терені за переселення, б'ють на національні почуття мас, заявляючи на мітингах, що є "національним злочином українців залишитися в Польщі і приймати польське горожанство" (мітинги в селах під Перемишлем — Станиславчик, Лучиці).

До українців відносяться большевики досить ворожо, називаючи населення "бандерівцями", але якщо порівняти їхнє відношення до поляків, то воно більш вороже. Головне повертаючи фронтовики ставляться до поляків з погордою, проявляючи на кожнім кроці своє невдоволення з такого "союзника". Большевики зажадали в Ліську тої частини контингенту, яка їм належиться, через те відчувається в Ліську брак хліба, навіть у частинах ВП, що там стаціонує. Цей факт викликав поважно невдоволення серед польського населення і стаціо-

нуючого там війська до большевиків. Помітно рівно ж невдоволення до большевиків серед МО, яке старається оминати зустрічей з більшовиками. На лінії Сянік—Устрики, починаючи від 25.X.45, крім транспортів з фронтовиками, ідуть рівно ж на схід великі транспорти з майном, забраним в Німеччині, а саме: фабричні і військові машини, авта, меблі, рештки старого заліза. Протягом трьох тижнів проїхало тою лінією поверх 120 транспортів.

б) Поляки:

1. Населення. Польське населення в загальному вороже наставлене до польського уряду й большевиків. Дуже незначна частина польського населення настроєна до большевиків прихильно. Відношення до нашого руху і українців взагалі різне. Найкраще наставлені до нас ті поляки, які мають змогу стрічатися безпосередньо з нашим рухом... Це поперше тому, що бачать з нашої сторони коректну поведінку з польським населенням, яка у відношенні до них є багато прихильніша, як поведінка до польського населення частин ВП. З другої сторони респектують нас на тому, що нас бояться. Наші каральні акції на польські бандитські села знаходять цілковите оправдання польського населення сусідніх польських сіл. Якщо йде про втікачів зі знищеного польського села Долягова то жодне сусіднє польське село не хоче їх приймати та їм помагати. У висліді такого ставлення польського населення, поляки зі знищеного с. Делягова, організуються в збройні банди і грабують польське населення. Наші стрічі з поляками і пропагандивна гостина в с. Селиськах (протокол долучається) зробили на поляків помітне враження. Серед поляків можна часто почути голоси: "Панове, то не єст банда, а зорганізована сіла, мендзи німі єст дужо учоних і інтелігентних людзі, ктурих нам бракує".

Наставлення польського суспільства до українства характеризує така одна дискусія, що відбулася 4.9.45 під костелом в с. Піздрці (польське село за Сяном). Волосний війт звернувся до польського населення, щоби ішли помагати знищеним польським селам копати бульби і т. п. Після цієї мови виступив бувший посол польського сейму Точок, який заявив, що не будуть їм помагати, бо через них полишили свій дорібок і поїхали в невідоме май-

бутнє невинні українські селяни зі сс. Дяткова, Іскані, Руське село й інші. Дальше говорив, що вже найвижчий час, щоби поляки з українцями ішли рука в руку. На це відізвався один з присутніх, кажучи, що до цього ніколи не дійде, але Точок сказав йому, що не від його думки буде це залежне, над тим думали і думають кращі політики, тут навів факт союзу Пілсудського з Петлюрою, але згаданий Тніюк з товпи відповів, що він був на війні і про це нічого не знає. Точек сказав йому, що в той час, як ти був лише воякою, то я вже був політиком і про це краще знаю.

В загальному наші справи зараз є дуже актуальні в польському середовищі. Польське населення хоче згоди з нами й радо іде на співпрацю та поміч для нас.

Адміністрація: Польська адміністрація проявляє дуже малу діяльність в терені. Персональний склад адміністрації, що в переважаючій кількості симпатики чи навіть члени АК, які є неприхильно наставлені до уряду в Варшаві і большевиків. Зараз адміністрація займається стяганням контингенту, здача якого йде дуже пиняво. У відношенні до українців відносяться в більшості прихильно. Деякі волости спеціяльно йдуть на руку українцям в справі видачі для українців польських документів. Приналежність до легальних партій дуже незначна. Поза містами партійної діяльності не ведеться. Відносно піднесення господарки неслідно жодних заряджень зі сторони адміністрації. Шкільництво в терені не діє і немає жодних заходів зі сторони адміністрації, щоби його урухомити. Також погано представляється справа з торгівлею. Спекуляція зростає з кожним днем. Ціни на продукти першої потреби також зростають. Поляки бояться голоду, який може наступити наколи українці зовсім виїдуть. Польська адміністрація не робить жодних заходів, щоби в терені наладнати сякий-такий порядок. Спалений нами деревяний міст коло с. Постолів на Сяні, відбудовують дуже пиняво. Стан на терені Рашівського воєвідства вірно насвітлює автор статті "Троски воєводи Жешавського", поміщеної в "Дзенніку жешевськім". В згаданій статті характеризуються відносини в терені наскрізь ненормальними і досить чорними перспективами на майбутнє.

Міліція — МО. Стан польської міліції обивательської такий, як і попереднього місяця. Протягом звітового часу МО в терені

жодних гідних уваги дій на переводила. До українського населення МО ставиться в загальному повздержливо. Дня 6.II.45 большевики розброїли станицю МО в Мриголоді. Причина роззброєння ближче не відома, це мабуть за співпрацю з АК. По двох днях зброю міліцистам звернено. Загально а МО відчувається велике невдоволення до большевиків.

ВП. При кінці звітового місяця ВП цілковито опустило терен. По переведенні акцій на Бірчу й Кузминку ВП на терені Бірчанщини змінило до повної міри свою тактику. Полонені на Бірчі поляки з ВП, як решта ВП, мали жалюгідний вигляд під оглядом взуття й обмундирування. Ці полонені — це майже діти, самі вони з Познанщини, Краківщини. Як оповідають, взяті до війська силою, вишколювані за дротами, а як перевозили їх сюди, то пояснювали їм, що їдуть стягати контингент з місцевого населення. Дальше, що весь командний склад від батальону вгору - це москалі або скомунізовані поляки, але останні мають коло себе політичних керівників, яким підпорядковуються? Настрої між поляками дуже погані, поважна частина ВП тяготіє до АК. Про наш рух і боротьбу знають дуже мало і то в негативному світлі.

Польське підпілля. Зараз починає більше рухатися. Їхні рухи запримічуються зараз за Сяном в терені Сяніцького, Ліського і Березівського повітів, а останньо навіть в Бірганщині. Появилися військові групи в бувшого АК, що зараз називає себе СКЗ (сіли збройне краю). Впливи польського підпілля серед польських мас дуже великі. До українців ставляться менш-більш позитивно. Переказують українським повстанцям, щоби перестали палити польські села. Один СКЗ-івець висловився, що вони не будуть забирати в українців, а ці рівно ж боряться проти большевиків. До демократичного уряду ставляться ворожо. За Сяном їхні вправді невеликі групи ходять днем в польських уніформах. 7.II.45 група СКЗ прибула в числі 14 осіб до українського села Тирява Сильна і тут через солтиса забрала одну шт. худоби даючи на посвідку волосного війта з Мриголода. До українського населення відносяться прихильно, розпитували про українських повстанців.

В парі з пожвавленою діяльністю польського підпілля

змінюється на краще відношення до нас польської адміністрації й польського населення.

Слава Україні!

Постій, дня 26.XI.1945 р.

Копія. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 40—42.

Інформаційне повідомлення ОУН про становище за лінією Керзона **Листопад 1945 року**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

українських теренів за лінією Керсона за листопад 1945 р.

ВИСЕЛЕННЯ

Студений вітер, перший сніг покрив землю, довкруги в лісах реве худоба, плачуть маленькі діти, а над ними свищуть кулі і розриваються стрільна гранатометів. Це відбувається у нас "дальше", без перерви "добровільне" виселення. Це батько Сталін і з його ласки "уряд" української радянської держави опікується так своїми "єдинокровними братами", гонять, стріляють, виганяють, грабують, б'ють, ломлять руки й пальці, б'ють маленьких дітей, щоб підписували заяви — "добровільного виїзду" до своєї батьківщини — проклятої, злісної радянської мачухи-опириці, що проковтує живцем своїх власних дітей. Многострадальний український народ переходить ще одну голгофу, ще одну карту своїх безконечних жертв і страждань, яким немає ні краю, ні міри...

Серед шаліючого терору продовжується далі оце "добровільне переселення". Досі вигнало польсько-більшовицьке військо цілу Перемищину, крім деяких сіл на границі Ярославщини. Виганяють тепер Любачівщину. Приготовляють те саме в інших теренах (стягають поспішно 100 % контингенту, виготовляють списки українців і... запевнюють, що примусового виселення не буде.)

ОБОРОНА

У відповідь на те розгорілась героїчна всенародна оборона. Численні факти подані в теренових звітах. Населення по першому приголомшенні ставляє щораз більший активний і пасивний спротив. Ціла Перемищина перемінилась в правдивий фронт і

одне велике пожарище. Понад 46 сіл в одному цьому комплексі спалено в боєвих діях або в планових акціях, щоби не лишити ворогові майна і баз в боротьбі проти нас, щоби луною величезних пожарів та розгаром напруженої завзятої збройної боротьби піднести протест перед історією і перед світом, до якого доходять і напевно дійдуть дуже міцні відгуки наших героїчних збройних дій. Усе що живе борониться і бореться, як може покладаючи свої страждання і жертви. Ось один приклад: в с. Брусно Любачівського повіту поломили старому селянинові, що не встиг втікти до лісу руки, пальці, щоби підписав заяву на виїзд, але він не підписав. Не підписали за своїх батьків діти, хоч їх до цього змушували. В одному селі на Підляшші, як подано у тереновому звіті, селяни поклались на шосі перед автами і заявили, щоб їх постріляли, а таки не поїдуть.

Виготовлено відозви до польського населення, до польського війська, до всього культурного світу в українській, польській і російській мовах, приготовлено вже на чеській, словацькій, французькій та англійській мовах. Зроблено інші заходи. Осягнено поважні успіхи в справі інформації та з'єднання польського загалу й інших чужинців. Акція ця продовжується далі. Виселені й випалені околиці є дальше тереном наших бойових дій. Ворог осягнув те, що викинув при помочі війська з тих теренів більшість українського населення, але не здобув їх для себе, навіть досі не опанував військово, а як здобуде з часом, то пустиню й попелища, з яких ще довго буде простягатись до нього караюча рука народної мести. Сила опору українського населення і наших збройних відділів, була і є для ворожих чинників постійною загадкою, та викликує в багатьох представників польського суспільства справжній подив, признання і звеличання і не тільки в поляків. Голос цей часто і без нашого спостереження розноситься і поза межі наших земель. Свідчить про те, між іншим, залучена до звітів большовицько-словацька "Правда", яка посвятила відгукам нашої боротьби і діям наших рейдуючих (в Словаччині) відділів цілу передовицю, в якій накидається на своїх землячків за те, що вони поширюють масово вістки про наші відділи, начисляють на тисячі їхню силу, говорять, що в нас найновіша англійська зброя та американський

шоколад, значить наша ідея і наша політична постановка мають сьогодні широкий та добрий грунт та знаходять широкий відгук, що ворог потверджує своєю скаженною люттю, зверненою проти нас, а часом і таким необережним словом правди, яке йому вихопиться, як у тій статті.

Перспективи: Зима буде становити дуже важку ситуацію для населення, якому доводиться боронитися перед виселенням. Але оборона буде продовжуватися всіма можливими силами.

Слава Україні!

26.XI.1945 р. Волет.

Оригінал. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 49.

Звернення українських повстанців до поляків-переселенців з проханням створювати антибільшовицький фронт

Грудень 1945 року.

Разбросано 22 января 1946 года Перевод с польского

ДОЛОЙ ПЕРЕСЕЛЕНИЕ — УНИЧТОЖЕНИЕ ЛЮДЕЙ И ИХ ИМУЩЕСТВА.
СМЕРТЬ БОЛЬШЕВИСТСКОЙ ТИРАНИИ
ПОЛЯКИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ

В результате "освобождения" наших стран большевистскими захватчиками мы вместе находимся под тяжелым большевистским ярмом и вместе терпим уничтожение от оккупанта. Одним из способов уничтожения закабаленных народов со стороны большевиков является переселение.

Благодаря изменнической политики Берута и Осубки вы выброшены из Ваших собственных домов и осуждены на кочевание и скитание и тяжелые бедствия. Это он, Берут, вместе со своей изменнической шайкой подписал акт этого Вашего мучения — акт переселения. Он за это награжден орденом Ленина, а вы должны взамен за это выпрашивать кусок хлеба.

Также и украинское население, проживающее по эту сторону линии Керзона, по приказу большевиков и под их руководством, выбрасывает самым возмутительным образом так называемое "войско польское", грабя и избивая при этом невинных людей.

На это варварство мы отвечаем вооруженной борьбой, становясь на защиту своего общества. Одним из проявлений этой борьбы является сожжение выселенных украинских деревень. Мы делаем это не для того, чтобы не отдать их для заселения поляков, а лишь с целью: I) не дать большевикам и их агентам наживаться за счет оставленного имущества; 2) преодоления разорительных действий переселения; 3) с целью демонстрации перед миром для доказательства бесправия и насилия, которые причиняют нашему народу большевистские империалисты.

В результате сожжения выселенных украинских сел, многие поляки, размещенные в этих селах, на сегодняшний день остались без крова. Однако это не наша вина. Виновники этого положения вещей это Сталин и Берут. Так как вы имели собственные дома, зачем вас из них выселили. Для них ведь было известно, что украинцы, осужденные на переселение, на очевидное истощение, поднимут оборонительную вооруженную борьбу.

Поляки. Вам нельзя сидеть спокойно и молчать, в то время, когда вас и нас уничтожает общий враг. Вы находитесь сегодня на дорогах Санока и ходите от учреждения к учреждению, прося опеки и помощи, причем не редко вас встречает возмутительное обращение со стороны "демократических бюрократов". Так что не просите этих кремлевских холуев, они этого не стоят, а кричите, возмущайтесь, протестуйте против переселения поляков и украинцев. Поезжайте группами в Варшаву и требуйте там хлеба и жилищ. Пусть эти Осубки и Беруты выведут вас из этого положения, так как они вас в такое положение преступно втянули. Протестуйте перед всем культурным миром, как это делаем мы, пусть все приличные люди на свете видят, как выглядит "демократическая Польша" и что делают с народом большевики и их агенты с Берутом во главе. Используйте аргументы, которые дает вам наша борьба, и демонстрируйте таким образом перед всем миром захватнический режим большевистский, который называется "Народной демократией", призывайте к тому, чтобы опомнились ваши земляки в "Гражданской милиции" и Войску Польском, чтобы они воспрепятствовали возмутительному выбрасыванию украинского населения, потому, что это идет на пользу нашего врага. Не заселяйте выселенных украинских

сел, так как на этом потерпите. Мы сожжем каждый выселенный украинский дом, будем жечь и в дальнейшем до тех пор, пока не прекратятся эти разбойничьи действия. Тоже самое должны делать поляки, выселенные из украинских земель, оставляя после себя одни развалины, чтобы враг не воспользовался этим, так как украинцы все равно не воспользуются. Мы в скором времени покроем пожаром весь СССР. Пойдем на колхозы и склады с зерном, раздадим его голодающему населению. Враг этого не избежит, так как заслуженной кары и смерти. Поляки, издавна проживавшие на тех землях, могут спокойно сидеть в своих домах, их мы не тронем. Села Пельня и другие не могут быть примером наших отношений к польскому населению, так как жители тех сел это бандиты и грабители. Это они бесжалостным образом грабили и мучили украинцев. Мы их предупреждали несколько раз, но когда это не помогло, мы их покарали. Поляки, проживающие в смешанных селах, пусть спокойно сидят на .местах и пусть сами сожгут ночью выселенные украинские дома, так чтобы их собственные не потерпели, а для избежания ответственности перед большевиками, пусть скажут, что это сделали украинские повстанцы. Мы их за это поблагодарим.

Против поляков мы не боремся, мы идем вместе с поляками и другими народами в совместном противо-большевистском фронте угнетенных народов. На наших знаменах сверкает лозунг: "Свобода народам и личности". В недалеком будущем это будет достигнуто. Добивайтесь со всей настойчивостью препятствовать переселенческим действиям, помогайте Украинским повстанцам в борьбе против общего врага.

Да здравствует антибольшевистский фронт угнетенных народов.

Смерть большевистским захватчикам.

декабрь 1945 года. УКРАИНСКИЕ ПОВСТАНЦЫ.

Перевела Пурина.

Переклад з польської. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 8, 9.

Вісті ОУН про події в Ярославському, Любачівському та Томашівському повітах під час депортації українського населення

Грудень 1945 року

ЯРОСЛАВСЬКИЙ ПОВІТ

2.XII. В с. Грушовичі ВП робило ревізії в домах організованих людей.

5.XII. На прис. Походаї 40 чол. ВП робило облави від год. 3-ї. Не знайшли нікого.

6.XII. На присілку Щибиволки 70 чол. ВП заскочило районового провідника Богуна. Обороняючись, ранений дострілився, вбивши одного та ранивши двох пол. вояків. В зв'язку з цим ВП спалило хату, 2 стодоли та, побивши господиню, зрабували два коні.

7.XII. На сс. Жапалів, Ришкова Воля, Полянка, Походаї, Тураки ВП робило облаву від 3-тої години. В Жапалові арештували 25 осіб та одного господаря розстріляли за співпрацю з УПА. В Ришковій Волі арештували 30-ть осіб, (с. викупило їх за 30000 золотих). В Полянці 9 ос. (згодом пустили), на Походаях 5 ос.

9.XII. В сс. Хотинець, Гаї, Грушовичі ВП забрало останні корови, збіжжя; допомагали їм пол. цивілі з Радимна.

10.XII. Трагічно згинув від гранати інтендант відділу УПА Вишня.

10.XII. В с. Ришкова Воля ВП під нашою маркою збирало ввечорі харчі, але люди їх висміяли.

11.XII. та 12.XII. В с. Маковисько ВП забрало на "форшпан" віз та коні та не звернули. В сс. Хотинець, Гаї, Грушовичі, грабувало ВП. Зі села Млини забрали 8 свиней, а МО з Дунькович забрала два коні.

12.XII. В с. Сурохів пол. офіцер прилюдно знищив список підозрілих українців.

13.XII. В с. Пискоровичі 8 чол. пол. банди зрабувало кілька коров.

14.XII. В с. Хотинець ВП застрілило старшу жінку.

15.XII. В с. Харитони грабувала пол. банда в числі 7 чол.

16.XII. Виїжджаючи з с. Кальників, ВП пограбувало в с. Млини 17 коров.

В с. Грушовичі вночі похорено замордованого пол. військом др. Клочника. Тіло змасакровано, зломані два ребра.

- " - В с.Сурохів СКВ спалив фільварок.

18.XII. В с. Монастир УБП забрало 2 коні, корову та побило жінку.

- " - В с. Дибків стрінулись стрільці СКВ з пол. партизанським відділом "Мева" та, приязно поговоривши, розійшлися.

- " - В с. Гаї грабувало 6 чол. пол. банди.

19.XII. На прис. Щибивовки та Чотирбоки 350 ВП робило облаву. По допитах випустили арештованих 2-ох місцевих хлопців.

20.XII. В с. Заліська Воля ВП арештувало пол. телефоністів, опісля їх пущено.

21.XII. В с. Цетуля зловили стрільці СКВ 3-ох пол. жовнірів, яких опісля звільнили.

- " - В м. Ярослав УБП розстріляв за грабежі 26 пол. вояків.

22.XII. Коло стації Журавиця підвідділ УПА вимінував залізничний міст на лінії Перемишль—Ярослав.

23.XII. В с. Цетуля 360 чол. ВП на облаві зловило 13 осіб. Всіх звільнили тільки за трьох взяли 6.000 зол. окупу.

24.XII. В с. Кальників (Перемищина) пограничники вбили дві особи.

27.XII. В с. Дібча стрілець СКВ відігнав стрілами 8 чол. пол. банди. Втікаючи, банда пограбувала 6 коней, вози, одяг та гроші.

28.XII. Коло с. Заліська Воля на шосі СКВ зробило засідку та здобув від МО віз з кіньми.

29.XII. В прис. Діброва ВП забрало 8 коней. В м. Радимно большевицькі телефоністи здогнали ВП та арештували поручника. ВП відбиваючи його, відібрало. В зв'язку з цим большевики застрілили двох пол. цивільних.

31.XII. Коло с. Сурохів пол. вояк застрілив двох інших. З цеї причини арештовано в Сурохові 4-ох українців.

- " - В с. Маковисько згинув член СКВ Сталін застрілений ВП.

З с. Кальників (Перемищина) в місяці грудні виїхало 70 родин, зі села Поздяч 36 родин. Це с. викупилось від вивозу 10.000 зол. та продуктами. Село Кальників здевастоване через ВП. Після виїзду ВП люди, повернувши (які схоронилися від вивозу) домів, голодують. В цілій волості Ляшки були в грудні дуже часті набіги грабункових банд чи ВП та люди дуже часто відганяли їх алярмами.

ЛЮБАЧІВСЬКИЙ ПОВІТ.

3.XI. В с. Диків Старий вкрали пол. злодії 2 корови, в с. Мощаниця 4 корови та 2 коні.

- " - На присілку Німиця коло Верхрати 5 чоловік ВП пограбували кілька штук дрібного скоту. В с. Дев'ятир 8 чоловік ВП грабувало дріб.

3.XII. та 4.XII. в с. Улазів та в с. Диків Н. випадки злодійства худоби.

4.XII. Коло с. Брусно Старе в засідку роя УПА попав баталіон ВП. З пол. сторони вбитих 25 чоловік, з нашої один ранений дострілився.

З с. Хотилюб ВП вигнало 25 родин, (З чого 10 вернуло) та арештовано 2-ох стрільців СКВ, які згодом були випущені.

- " - В с. Дев'ятир закватирувало 100 чоловік ВП, на присілку Німиця 100 вояків, обстрілявши його, спалило 2 хати; на присілку Луг 50 чоловік, на присілку Медвежа 100 чол.

5.XII. До с. Верхрати приїхало 80 чол. ВП. Люди втекли, а ВП демолюючи господарства (пр. вливали нафту до капусти) з награбованим від'їхали.

- " - На присілку Дагани к. Верхрати арештувало ВП 19 осіб.

- " - З с. Гораєць ВП вигнало на виїзд 5 родин; 4 з того вернуло.

6.XII. З с. Верхрати перед появою 200 чол. ВП, що закватирувало, люди втекли з села.

7.XII. В м. Любачів ВП почало виганяти українців на виїзд.

- " - В с. Диків С. грабувало ВП.

- " - В с. Олешицька Воля ВП виганяло на виїзд, люди втекли, а два зловлених викупилось за 3.000 зл.

8.XII. В с. Пріся рабувало ВП.

9.XII. В с. Улазів випадок злодійство коня.

-"- До м. Олешич прибуло 200 рекрутів на місце тих, що виїхали до Томашова.

10.XII. На прис. Монастир 40 чол. ВП забрало 2 корови та побило вікна.

- " - В с. Диків Н. грабило ВП в числі 70 чол.

11.XII. В с. Диків Н. ВП вигнало грабуючи 40 родин, 10 втекло зі стації.

- " - Спалено опущені села Тернавські, Лукавець.

- " - В с. Улазів МО з Любачева грабила ??? виїхав.

- " - В с. Пріся ВП забрало 4 коні.

12.XII. В с. Пріся ВП арештувало 9 осіб.

13.XII. До присілка Монастир перенеслося 150 чол. ВП з Медвежі. В церкві робили ревізію, подерли на онучки фелони, хоругви та стріляло до Розп'яття.

14.XII. Спалено опущене село Підомщина.

15.XII. В с. Жуків ВП грабувало речі домашнього вжитку.

- " - В с. Диків С. ВП в числі 9 чол. грабувало одяги і т. п.

- " - Спалено опущене с. Шутків.

18.XII. В с. Рожанець закватирувало ВП.

19.XII. В лісі б. с. Воля Велика ВП зграбувало втікачам 3 корови.

20.XII. В с. Улазів МО та ВП грабувало зерно, одяг та 2 коні.

- " - На присілку Лісові к. Брусна ВП грабувало худобу.

21.XII. В с. Улазів ВП ранило господаря Ходаня А.

- " - На присілку Зломи к. Гути 7 чол. ВП ранило одного господаря та грабувало.

22.XII. З с. Суха Воля виїхало ВП після знищення своїх бункрів.

- " - На присілку Горай сексоти арештували 2 місцевих хлопців та відставили на пограничну заставу.

23.XII. Виїхало з с. Дев'ятир транспорт виселенців.

23.XII. та 24.XII. в с. Синявка та на прис. Лісові грабувало ВП худобу.

- " - В с. Коровиця УВП арешт. команданта МО та війта за те, що на конто VI забрали собі горілку.

24.XII. Виїхало військо з с. Верхрата, Монастир та Дев'ятир.

28.XII. В с. Брусно Н. ВП забрало 70 сотнарів бульби, сіно і т. п.

29.XII. В с. Жуків ВП грабувало що попало, побили кілька осіб.

-"- Коло с. Лівча СКВ зловив 3 пол. вояків, який передано СБ.

- " - В с. Верхрата СКВ в засідці зліквідував 8 пол. вояків-грабіжників.

30.XII. В с. Олешицька Воля грабило ВП українців.

-"- В с. Верхрата 100 вояків ВП застрілило 3 особи та спалило 10 будинків.

30.XII. В с. Люблинець Старий грабіжниками ВП в погоні СКВ та підвідділ У1 відбили 2 арештованих, пограблене майно та ранили одного польського вояка.

В другій половині грудня вивезли за кордон з с. Дев'ятир 200 родин, з присілка Мня 60 родин, з присілка Німиця, Лушки, Лози 23 родини з с. Верхрата 10 родин з с. Пріся 25 родин.

Польський капітан в м. Олешичі перед плютоном хвалив політику бандерівців, стверджуючи, що написали в летючках правду.

В с. Радрух 14.XII. передістався з-за кордону бувший член СКВ, покинувши там свою родину. Розказував, що виселені сидять по 15 родин на однім господарстві, нікуди їх не впускають, а арештованих тортурують.

В с. Диків заборонили священикові сповняти свої функції без дозволу МО, метрики забрали до костела, це саме в Улазові.

В с. Радрох був випадок, що місцевий поляк в час акції переховав у себе 5 родин.

В Любачівщині люди з загрожених виселених сіл перебувають в лісі.

ТОМАШІВСЬКИЙ ПОВІТ.

1.XII. к. с. Гребенне пол. банда замордувала члена СКВ Дорошенка.

2.XII. На с. Дениська була облава штурмівки. Витягнули з криївки одного організованого.

3.XII. В м. Угнові міна розірвала 2 українських студентів І-шої ліцеальної (вони її несли)|.

8.XII. В с. Гребенне 40 чол. пол. банди пограбувало 2 коні і інше.

11.XII. На прис. Гута Любицька ВП грабувало худобу та одяг.

15.XII. На присілку Кулайці к. Любичі ВП грабувало одяг та інше.

18.XII. На прис. Гута Любицька ВП ранило одного господаря, побивши його перед тим.

19.XII. В с. Корні 12 чол. ВП грабувало одяги і т. п.

21.XII. В сс. Тенетиськах, Корні ВП грабувало коні та вози.

22.XII. Коло с. Грушка 15 чол. ВП пограбували віз та коні Чіха М. та пустили його нагого на мороз.

- " - В с. Корні грабувало ВП.

- " - В прис. Гута Любицька при стрічі з одним повстанцем згинув один польський бандит.

26.XII. В с. Корні пограничники в облаві знайшли магазин з двома тоннами муки.

27.XII. На прис. Павлищах пол. бандити забрали віз та коні.

29.XII. Була українська делегація в числі 6 осіб (голова інж. Целевич) в Люблині в воєводи Соколовського. Віце-воєвода приняв делегацію чемно, приняв подання з тисячами підписів та дивувався дуже, що в Угнівщині так спокійно. Сурмач.

Оригінал. Машинопис.

ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 50—52.

Оперативний звіт про рейд підвідділу УПА "Вовки" в жовтні-грудні 1945 року **10 грудня 1945 року**

Постій, 10.12.1945. р.

ОПЕРАТИВНИЙ ЗВІТ

з рейду підвідділу "Вовків" за час від 1.10.—6.12. 45.

1.10.—5.10. - Підвідділ стояв в лісоцькому лісі. В цьому часі йшла підготовка до відмаршу в рейд на Підляшшя. Стрільці поповняли брами взуття та одягу.

5.10.—8.10. - Підвідділ перейшов до посадівського лісу. Там дальше йшла підготовка до рейду.

9.10. - Пвд. перейшов до нітківського лісу під с. Варерішен.*

10.10. - К-р Крапка зробив переорганізацію відділу. Пвд. складався з двох чот, а кожна чота з двох роїв. Вечером вирушили на північний-захід.

11.10. - Пвд. стояв в теребінському лісі.

12.10 - Пвд. подався дальше. В с. Коніпному перейшов через річку Гучву. Ввесь час падав дощ. Було дуже темно. Але раптом в напрямі с. Теребінь спалахнув огонь, потім ще один, другий, третій і т. д. Коли б не той огонь то нам було б дуже важкоіти. Він освітлював нам дорогу. На другий день ми довідались,

* Правильна назва — Варяж. Тут і далі з мотивів конспірації окремі назви зашифровані. — В. С.

що то наші спалили с. Теребінь, в якому на українських господарствах оселились поляки з Волиня. Далі йшли ми сс. Пересоловичі, Заборці, Молодятичі. Зупинились в майданському лісі.

13.10. - Перший рій ходив до села. Там дістали харчі й дві парі військових чобіт. Крім того польську шинель і мундур. Поляки не противились давати кажучи: "для своїх хлопакув не жаль". Вони вважали наших стрільців за аковців.

14.10. - Переходили сс. Майдан, Глиниська, Новий Майдан, м. Войславичі. У войславському лісі зупинились ночувати.

15.10. - Переходили через м.Галичани. В поболовецьких лісах коло кол. Зазджари днювали. На кольоні стрільці організували їжу та військові речі. Там зустрінулись з аковцями, які хотіли наших розброїти, через що самі зістали розброєні. Поручник "Млот" хотів вести переговори з командиром нашого пвд., але побоявся йти до лісу.

16.10. - Пвд. стояв в лісі між Лісничівкою а Заріччям.

17.10. - Ввесь день пвд. ішов лісом. В трабському лісі зупинився на відпочинок.

18.10. - На відпочинок зупиняємось в Сьбкаормгу лісі. Вечером командир взявши зі собою кількох стрільців з першого роя і пвх. Осипа та з ними пішов до с. Н. навязувати зв'язок. З ними пішов стр. Стріла, який походив з цих теренів. Нав'язавши зв'язок, пішли до села, де живуть батьки стр. Стріли — Галабурди. Батьки Стріли довго не хотіли відчинити дверей синові, не пізнали його, бо вже 4 роки він поза домом був. Батьки не сподівались, що він ще живе. Нарешті, коли майже примусово відчинили двері, пізнавши сина, почали плакати сльозами радости. Довідавшись за що і як бореться УПА, батько стр. Стріли сказав: "Синочки, я пуйду з вамі. Не зважайте, що я старий. Я вам мніго пособлю". Довідавшись, що в терені, крім ресорту в м. Володаві та кількох міліційних станиць по селах більше військових частин нема, наші повернули на місце постою. Зі собою привезли трохи харчів.

19.10. - Харчів для пвд. не вистарчало, тому по обіді І-ий рій пішов на кол. Лоірвокку, щоб там дістати хліба та з одну безрогу. Повернули вечером. Не далеко від місця постою стрільці почали смалити веприка. Командир довідавшись, що так

близько від відділу смалять наказав якнайскорше кінчати роботу, щоб не було видно огню. Тільки встигли розділити сало, м'ясо і хліб на рої, як командир дав наказ вирушати. І-ий і ІІ-ий рої вже розтяглися в стрілецький ряд. Раптом зліва і з переду заторохкотіли кулемети і автомати. Перший рій, розвернувшись в розстрільну, відкрив огонь по несподіваному ворогові. Інші рої фоцнулись в глиб лісу. Відразу по перших стрілах зістали забиті: писар Новина і стр. Грізний. Командир Крапка, пвх. Осин, стр. Зенко та Ромко зістали ранені. Постріли втихли й ворог з криком "урра!" — почав посуватись вперед. Роєвий І-го роя Кіндрат зупинив їх криком: "кто єсть?!". По ворожій стороні, в свою чергу, рівнож запитали: "кто єсть?!". Рой. Кіндрат відповів: "ресорт". — "Адін хаді сюда!" — крикнув ворожий командир. Рой. Кіндрат голосно дав наказ: "Пєрша дружина влєво, друґа вправо, над шуд!", а тихше по-українськи приказав: "хлопці вогонь!". Посипались стріли. Ворог втік. Ця сутичка тривала не більше 10 хвилин. По тому, забравши ранених і поховавши вбитих, ракетами порозумілись з роями, які відступили в ліс. Внедовзі получились і з раненими вийшли на край лісу біля одного фільварку. Там взяли ми одну підводу, на яку положили ми ранених і вирушили дальше. К-р Крапка зістав легко ранений в ногу. пвх Осип далеко важче, куля перебила кість вище коліна. Хотів застрілитися, але ми відібрали від нього пістолю. Стр. Зенко також дістав в ліву ногу, але кість не зістала ушкоджена. Стр. Ромко зістав ранений легко в бік. Пвд йшов через с. Риикви, яке тягнеться 4—5 км. Зупинився в Онсількпоамку лісі, де весь день стояв в постою.

20.10. - Др. Ікар з ще з одним стрільцем пішли на пункт. Вечером вони вернулися разом з двома зв'язковими. Пвд. відійшов на Цяьлк. Переходив через сс. Киасполні і Куркавсі.

21.10. - Днював на кол. Господар, де ми кватирували, дуже боявся, щоб хтось не довідався з влади, що ми в нього стоїмо. Коли його запитали якої він нації, то відповів, що православний. Казав, що йому все одно, що поляк, українець чи руский.

Вечером пвд. відійшов на кол. Іквшсеолкоу.

22—23.10. - Пвд. кватирував на згаданій кольонії. Селяни тут не свідомі, але до нас відносилися не дуже погано, бо як вони

кажуть: "Ця банда не грабує". Вечером II-ий і IV-ий рої з чот. Ярославом пішли в терен вести пропаганду. III-ій рій пішов з заступником командира вд. Лисом, а I-ий рій пішов перевезти раненого к-ра Крапку на друге місце лікування.

24.10. - I-ий рій зупинився днювати на кол. Автки. Вечером перейшли на фільварок Аавлгуутс. Два зв'язкові Шпак і Гайдак пішли далі на південь, звідки вони мали приїхати вечером разом з командиром. Господар, до якого дали нас на кватиру, довго не хотів нас прийняти, але ми силоміць залишились у нього. Господарку мав велику: 50 овець, 8 безрог, багато поля, а їсти давав капусту й картоплю. Він казав, що в "політику" не хоче бавитись. Про те, що ми йому говорили не хотів ні розуміти, ні слухати. Вечером приїхав ранений командир, якого ми відвезли на кол. Лкяьц. Там залишились разом днювати. Господар наш дуже не любив большевиків та теперішнього польського уряду, але й до нас не радо ставився. Казав, що правди ніколи не буде на світі.

26-31.10 - I-ий рій перебував на Оулксьшокві кольоніях. Переходили з одного місця на другий. На згаданій кольонії зайшли ми до одного багатого українця. Коли ми запитали, хто він, то відповів, що "рускій поляк". Ми попросили щоб, заколов веприка й половину відступив нам. З неохотою згодився, бо боявся, хоч його ніхто не страхав.

1.11. - Рій кватирував на тій самій кольонії. Господар, який не любив большевиків дуже добре поводився з нами. Він перший хоче, щоб Україна Була самостійна.

2.11. - О год. 4-ій рано рій зайшов на кватиру до багатого поляка. Стрільці говорячи по польськи вдавали аківців. Поляк приймав нас з великою радістю. Він рівнож бажає собі Польщі "од можа до можа". Цілком припадково ми дізнались, що в цього поляка знаходиться наших трьох ранених стрільців: Зенко, Ромко, та Льоня, який їх доглядав. Місцевий санітарний персонал дав їх на кватиру до поляка зогляду на кращу конспірацію. Вони там пересували, як аковці. Цілий рій розмістився спати в стайні на гірці, де було сіно. О год. 8-ій рано стійковий Стецько алярмово побудив всіх, повідомивши, що до господарства, де ми кватирували, наближаються узброєні люди в військових

уніформах. Ми скоро зібралися. Стр. Крайний глянув у віконце від поля і сказав, що ми окружані (в день наша стійка стояла в стайні й їх було видно тільки в одному напрямі на дорогу. Рой. Кіндрат, коротко давши наказ, перший вибіг на подвір'я. Ми за ним. 6 ворогів були вже біля воріт, інші зближалися з усіх боків. Поручник в ресорту крикнув: "ренце до ґури!", а рой. Кіндрат, стоячи, запитав: "кто єсть?!

- Ренце до ґури!
- Кто єсть?!
- Ренце до ґури! Ресорт.

У відповідь на це, рой. Кіндрат пустив серію з автомата прямо в лоб поручника. Той впав. Почався бій. Заграли кулемети й автомати. Рой. Кіндрат вхопив від стр. Фона кулемет і почав бити. За 2—3 хвилин 6-ох ворогів, які зближались до воріт, впали трупами. Після того ми збільшили огонь в трьох інших напрямах. Ворог почав відступати, чим прискорив свою загибіль, бо наші кулі влучні. Вороги падали вбиті та ранені. Ми почали наступати. По 15-ох хвилинах бій скінчився. Стрільці почали забирати зброю та уніформи, які для нас на цих теренах дуже потрібні. О год. II-ій, забравши на підводу здобич та ранених: стр. Зенка і Ромка відійшли через село до лісу. Наслідки бою: нас було 14, ні один не зістав навіть раненим, ворогів було 18 — вбитими зістало 12, 2 захоплено в полон, 2 важко ранених, а двох втікло. Здобуто: 2 діхтярі, одно ЛМҐ —німецьке, один РКМ — польський, один МКВ 1 німецький, 6 ППШ, та 3 кріси. Крім того, здобуто важні документи, та 5 пістолі. Від полоненого ресортовця (по нац. українець) довідались, що син того поляка, де відбулась ця сутичка, замельдовав до солтиса, що в них є двох ранених. Значить, що ресорт прибув забрати ранених, а натрапив на нас. Ми їм добре відплатились за Новину, Грізного та ранених к-ра, політвиховника, Зенка і Ромка. Одного полоненого поляка в лісі розстріляли, а українця залишили при собі, щоб передати до СБ, від нього можна дечого багато довідатись, бо він був секретаром. Вечером знов повернулись до села й в одно господаря так, щоб він не знав, замагазинували в стодолі в сіні здобуту зброю та уніформи. Самі відійшли на північний-схід. За нами їхала підвода з двома ране-

ними. Стрільці вели скованого полоненого, який виявляв бажання "служити в УПА". Ранених залишено в надійному місці в с. Гірцавбі, а самі попрямували дальше. Закватирували в одного поляка. Вістка про сутичку вже долетіла й сюди. Господар дуже радий, що побито ресортовців, бо в ресорті служить більшість українців членів ППР, які боряться з АК. А польське населення до АК ставиться дуже прихильно. Ми також в цей день вдавали, що є аковцями. Вечером зійшлось кількох сусідів — поляків. Оповідали дещо з міжнародньої політики. Пізніше почали скаржитись, що тепер важко жити. Ми їх радили виїздити за Одру, бо там є краща земля і т. п. Між українцями ширили ми пропаганду, щоб до УРСР ні в яким разі не виїжджали.

3.11. Стояли на кольонії Ріоцзввіад в українця, який цікавився нашою боротьбою. Трохи начитаний. Ми дали йому нашої літератури. Коли вечером готовились відходити, він сказав, що має знайомого українця, якого змусили перейти на поляка. Той українець, довідавшись, що одного разу були українські повстанці в цього господаря, де ми кватирували, просив, що як ще раз прийдуть, щоб повідомити його. Він дуже хоче зустрінутись з українськими повстанцями. Розпитавши, де він живе, подались в цю сторону. Це село заселене виключно поляками, або українцями, які стали поляками й не вміють навіть говорити по-польськи. Релігія в них православна. В цього православного "поляка" ми застали кількох сусідів справжніх поляків. Рой. Кіндрат, розіславши стрільців на вечерю, з чотирьома стрільцями залишається на місці. Відбулася цікава розмова. Господар оповідав, як переслідували його поляки за те, що він українець. Розмові перешкодила одна молода особа, яка ввійшла до хати. Ми знов почали говорити по-польськи. Той молодий чоловік був аковцем. Він хотів поговорити з п. комендантом. Рой. Кіндрат вийшов з ним до сусідньої кімнати, де відбулася між ними досить дипльоматична розмова, в ході якої поляк намагався довідатись, з якого ми відділу, чого прийшли і т. д. Але він нічого не довідався. Навпаки рой. Кіндрат дізнався від нього, що тут немає жодних відділів, працює тільки сітка. Дальше на півночі є більші відділи коменданта Зенона. Крім того, довідався, що з-за Буга прийшло "300 бульбакув", але наразі ніякої шкоди не

зробили. Аковець хотів нав'язати контакт з нашим "оддзялем". Обіцяємо, що це полагодимо іншим разом.

5.11. І-ий рій перейшов знов на Оулксьшскві кольонію. Там вже закінчував своє лікування к-р Крапка. Він вже міг повільно ходити. Дуже радо зустрічаємось і поздоровляємось з перемогою. Ввечері рій розділено на три частини. Одні стрільці поїхали на кол. Лкяьц по пвх. Осипа, другі по стр. Зенка і Ромка, яких треба було перевезти в інше місце далі на північ. Треті залишаються на місці, щоб відмагазинувати зброю та уніформи. Зброю віддали місцевій боївці, собі залишили тільки РКМ та МКБ і уніформи. Полоненого ресортовця передали в руки СБ.

6, 7, 8, та 9.11. В цих днях наш пвд. знов получився. Кватирували на Оулксьшскві кольонії. І-ий рій кватирував у господаря — українця, який дуже добре відносився до повстанців. Його дочки навіть вміють революційні пісні. Інші господарі майже ворожо ставились до нас. В одній хаті тітка спеціяльно захворіла, щоб не варити нам їсти. Куховарити стрільці були змушені самі. Коли ми проводили час, як вище згадано, інші рої вели слідуючі переживання:

24.10 Над ранком опинились на кол. Аьклтоон і там закватирували в одного українця і двох поляків. Поляки відносились позитивно до УПА (звичайно це тільки поверховно, зовнішно). Дальше машерували на південний-захід. По дорозі вступали до Кривоверби, там є дуже багато членів ППР. Всі вони узброєні. Для того, щоб не було стрілянин, наші вислали посередника в особі польського вчителя, яким переказали, щоб ніхто не стріляв. Пеперовці переказали, що будуть стріляти. Тоді з нашої сторони дали пересторогу, що за один стріл можуть потерпіти й пеперовці й село. Вони мусіли згодитися. Пвд. ввійшов в село й там перевів збірку білля та харчів. Спочатку люди вважали, що це грабіжники й втікали з села, але, довідавшись правду, перестали втікати й ждали в хатах з наготовленою білизною. Переведено пропагандивні розмови. Між людьми залишено кілька летючок. Наш пвд. був першим з підвідділів УПА, який відвідав с. Каурбивен. З вищезгаданого села перейшли до с. Гіол. Один рій кватирував в українця, як УПА, а другий у поляка як АК. Звідтам перейшли до с. Більшоув. Там рівнож один рій висту-

пав як УПА, а другий як АК. Пізніше були в с. Тоунр, де мали розмову з членами ППР. Їм представили наші цілі та методи боротьби. На вечерю повернули до с. Оалкхві. Населення відносилося нормально, як до людей, які хочуть їсти й яким треба дати їсти. По дорозі вступили до с. Ккроовпи. Хтось зустрів відділ одною серією з ППШ. Вислали одну жінку, щоб перестерегла тих, що стріляли, або що мають стріляти, бо в разі повторення стрілів пвд. вжиє рішучих заходів. (Коли будили ту жінку, то відбулась така сцена: — Господарю відчиніть двері! — А хто там є? — УПА. — Хто впав? Я не впала). Жінка, повернувши зі села, сказала, що нікого не могла знайти. Пвд. розстрільною перейшов через село, не зустрінувши нікого. Пізніше перевели збірку білля. По збірці пішли далі й закватирували на кол. Зіачмнолоо в поляка яковця. На вечерю повернули до села. Там розмовляли зі селянами та співали революційних пісень. Деякі дядьки знають вже про наш рух. В цьому селі було двох членів ППР, але від СБ одержали пересторогу, щоб виступили з партії, вони так і зробили, показували посвідки про виступ.

30.10. Прибули на кол. Оілоекшьісв, де мали злучитися з рештою роїв. Злучилися тільки з 3-ий роєм, 1-го не було. Там стрінулись з пвд. Чавса, який відходив на південь.

31.10 - Стояли в лісі. Вечером прийшли до села на вечерю. Не діждавшись 1-го роя відійшли з умовленого місця на іншу кватиру. Другого дня перейшли на кольонію в лісі під назвою Вуикгнна, як АК. В с. Яінців зорганізували одну безрогу. Господарі не хотіли її дати. Господині сказала, що краще хай її застрілять чим мають звяти "кормуха", а було їх там щось з п'ять. Звідтам перейшли до Маагтоукшьієв до лісу, де стояли цілий день. Був сильний мороз. Вечеряти ходили до села. Там понаправляли взуття одежу, та вели пропагандивні розмови (що буває в кожному селі). Пізніше перейшли на кольонію, де залишилися і на день. Вечером відійшли до с. Мястжсиил. Досвіта відійшли до лісу. Перестоявши там день, подались до с. Жиук. Село заселене виключно поляками. Кватирували як АК. Поляки між собою говорять по-українськи. Вони ще в 1905 р. були українцями, пізніше перейшли на поляків. Дальше пвд. відійшов на кол. Діацн.

Другого дня відійшли до Оалвеєш, де 6.11 злучилися з 1-им роєм.

10.11. Підвідділ розділено на дві чоти. Чот. Волоцюга пішов з двома роями на південь, а командир відділу зі збільшеним 1-им роєм вирушив на північ для ознайомленняся з тером та для переведення агітації. Переходимо через село Муяктвяіш. Кватирувати зупиняємось в с. Гіанн; у колишнього учителя. Цей вчитель дуже цікавиться нашою боротьбою. Він є нашим прихильником. В нього можна найти трошки української літератури. Вечером йдемо до с. Киукзва. В тому селі відносяться до нас значно краще, чим в інших. Треба згадати, що тут частіше перебували наші відділи. Переходимо с. Яюноіхв та Сюаоїкв. В с. Сіаців засенім поляками ми припадково попали на забаву польської молоді. Спочатку вони залякались, але, побачивши, що ми відносимось до них добре, успокоїлись. Вони почали вірити в співпрацю УПА з АК. Після розмови трьох поляків призналося, що вони належать до АК. Вони витягнули з печі свої пістолі, які заховали, коли ми наближались до хати. Почали ми співати революційні повстанські пісні. Пізніше аковці заспівали свою монотонну пісню про боротьбу з большевиками, про Польську "крев" і т. д. Велике враження зробив на них наш одяг, узброєння та вміле поведення. Деякі стрільці танцювали з польськими дівчатами. Танцювали краще, чим поляки. В розмові з поляками довідались, що вони знають про нашу сутичку з ресортом. Вони розповідали про дії АК та про їхнього к-ра Зенона. Попрощавшись, сердечно ми розійшлись. Під час відходу гармоніст заграв нам марша.

12.11. - Кватирували в с. Міацтвяіж в багатого поляка. Ми весь час розмовляли по-українськи, а господарі по-польськи, бо по нашому не вміли. Пізніше господар заграв нам кілька гарних "кусків" на скрипці. Вечером пів роя з одним зв'язковим поїхало дальше на північ 12 км., щоб забрати вилікуваного стр. Ромка та двох інших стрільців Льоню та Чуприну, які доглядали ранених. Решта роя пішла дальше на північ. Повернули до с. Риокзвбіит, заселеного самими українцями. Люди відносилися до нас досить добре. Один господар вповні нагодовує 12 осіб. Молока мають до схочу. Нас здивовало, що тут на Володавщині рідко дехто має 2—3 (телюшки), маю переважно по одній. Цей господар має більше. Стр. Міша, випивши півтора

літра молока, з великим задоволенням, зазначив: "нарешті, ми натрапили не на "телюшки", а на правдиві корови. Не шкодить згадати про говірку на Володавщині. Говорять виразно. Закінчення в дієсловах -меж, -мемо, -мете. Вживають не після дієслова, а перед ними н. пр.: я му робити, ти меш робити, він ме робити, ми мемо робити, ви мете робити, вони муть робити. Багато вживають руских слів, або слів подібних до російських та українських, н.пр.: мніго — багато, пособити — допомогти; ідвон — один, бульше — більше, ще є такі слова: кормух — кабак, окуль — звідкіля, стуль— звідтіль, буйме — бігме, цюх — собака, пуйду — піду, шпирха — сало, кішка — ковбаса, вун — він, саган — баняк, гоже — гаразд, добре, вельми — дуже.

В цім самім селі ми зайшли до багато господаря, який мав 18 безрог, щоб взяти собі трохи сала та м'яса. Спочатку він просив, щоб не брати, навіть господині пробувала плакати, але пізніше погодились, бо ж нам треба щось їсти. Коли ми від'їжджали господарі були майже вдоволені. Вага кабана виносила 200 кг.

14.11. - Цілий 1-ий рій був знов разом. До роя долучили стрільці: Ромко, Льоня та Чуприна. Кватирували на кол. Міацтіяіш в українця. Там ночувало двох поляків, які працюють в залізничнім транспорті. Ми поводились з ними ввічливо. Вони оповідали про рухи військових частин, про збільшену активність польського підпілля, про задоволення польського населення з того, що АК та УПА зі собою не б'ється. Останнім часом по цілім Підляшші широко рознеслися чутки про велику кількість, силу й відвагу українських повстанців. Раніше ресорт з Володави, або міліція з якої-небудь станиці часто робили засідки та застави. До сіл приїжджали навіть ніччю. А тепер після того, як вони нас були окружили 2.11., більше не їздять і не ходять не тільки ніччю, а і днем бояться. Кажуть, що у Володаві ресортовці, почувши один постріл, усі ховаються. Такий страх вони мають від "бульбовців та бандеровців". Газети пишуть, про важку втрату для демократичної Польщі в особах поручника поруч. Бакуна та підпоруч. Затвори, які хотіли забрати наших ранених. Останнім часом наші прихильники й не прихильники погоджуються з нами й вірять, що скоро настануть великі зміни в світі, що десократія переможе большевицьку тиранію.

15.11. Кватирували ми на кол. Діацн. Пів роя в українця, а пів роя в поляка. Обидва господарі відносились до нас добре з тою різницею, що поляк поводився з нами, як чужинцями, котрі йому не бажають зла, але котрих треба стерегтись. А українець поводився, як з рідними синами. З нами разом в той час був з пропаганди др. Граб. Він мав зі собою короткохвилевий радіоапарат. Поклавши апарата на подушку, він включив реостет, і відразу залунав спів. Тітка дуже дивувалась. В хаті поляка стався маленький випадок. Стр. Тарас не знав, що знаходиться на квартирі поляка. Він читав газету "Ізвєстія". До нього підійшов онук господаря, хлопчик років 3—4 і сказав чисто по-українськи: "А що знаєш мене?" Тарас відповів: "Ні не знаю" і, в свою чергу, запитав: "Як ти називаєшся?" — Я називаюся Михась. Цій розмові прислухались Михасева мати, дідусь і бабуня. — А скільки тобі літ? — питає Тарас. — Три або чотири, — відповідає Михась. В розмову вмішується господар. "Він у нас смілий, нікого не встидається". А стр. Тарас звернувшись до хлопчика каже: "Підростай щвидко, Михасю, як виростеш будеш офіцером в українській армії". К-р відділу, який був в сусідній кімнаті, почувши цю розмову, закликав його до себе й тихенько шепнув на ухо: "Це ж поляки". Стр. Тарас стукнув себе в лоб пальцем і почервонів, а потім ще сказав: "Може й правда хлопчикові говорив, яки же з нього поляк? Коли він по-польськи не вміє говорити, а його прадід був чистим українцем, а ще дальшу прадіди може билися в рядах армії Хмельницького проти польських загарбників, а такі Михасі з часом, напевно, вернуться до свойого великого народу. Вечером відійшли ми до с. Шеслваа. Там мали з'єднатись з відділом, але, одержавши пропозицію від місцевого проводу, к-р Крапка з 1-им роєм пішов до с. Адвозвокру з тим, щоб, долучившися там з роями, поверне назад. Ніччю пвд. прибув на місце, де ждав місцевий провід та кватирувала одна боївка.

16.11. - Пвд. стояв на тому самому місці. Населення польське нас не боялося. Лише переселенці зза Буга були трошки налякані. Вечером відбулася нарада місцевого проводу з командиром. На тій нараді основним питанням було те, чи пвд. на зиму має залишитися на Підляшші, чи має повернути в свої сто-

рони на південь. Вирішено, що поверне на південь. Пізніше к-р Крапка вибрав з пвд. кращих стрільців, які добре володіли польською мовою і розділив на дві групі. Одну групу залишив собі, а другу доручив наступникові Лисові. Обидві групи мали виконати різні роботи.

17.11. Чота Волоцюги відійшла в південному напрямі й закватирувала під с. Олвонга, в лісі в трьох хатах. Вечером перейшла на Тиитса. Населення українське дуже добре відносилося до стрільців. Селяни були задоволені, що побачили наш більший відділ. Вони раділи, тому що УПА оперує на тих теренах. Тішились, що грабіжницьки банди, які тут існували, будуть боятися продовжувати свою роботу. Взявши з цього села теренового чота, перейшла до с. Лоодмичзі й там закватирувала в трьох хатах. І тут населення ставилось прихильно. Другого дня в неділю в селі відбувалось весілля. О год. 5-ій вечером чот. Волоцюга та рой. Крилатий, стр. Кармелюк та Шрам, який працює в цих околицях, подались туди. Присутні на весіллю молодь та старші радо зустрінули повстанців, які по кількох хвилинах свойого побуту провірили документи усіх присутніх чоловіків. (Місцеві люди, що в селі появились бандити — грабіжники і хтозна чи з них хтось не находиться на весіллю). Найшовши підозрілого типа, відходять. Заловлений признався, що належить до банди, яка складається з чотирьох осіб, мають зброю — пістолі та одну десятизарядку. Чота відійшла далі на південний-захід. Повертаючи до с. Хіьвлкоа, зорганізувала харчі — хліб та м'ясо. В багатшого господаря взяли одну безрогу, який взагалі її не жалів. Чот. Волоцюга, рой. Крилатий, та Шрам пішли відвідати священика, який мешкав разом з учителем. Зразу повстанці сказали, хто вони є. Священик і учитель думали, що це підступ ресорту. Але, переконавшись хто це є, з зацікавленням розпитували про УПА. Вони тішились, що тут оперують наші відділи. Життя їх було в важких матеріяльних умовинах. Учитель не мав жодної праці, школа не була чинна. Чота відходить до с. Хіьвлкоу. В цьому селі за часів нім. окупації оперувала партизанка. Селяни боялись, щоб до села не приїхала польська міліція чи ресорт та не звели з нами бою. Як на те, до крайних хат приїхало 5-ох міліціянті зі с. Овшослпі. Та

вони, довідавшись в першій хаті, що "хтось" є в селі, чимскорше втікли, залишаючи підводу.

13.11. Вечером чота відійшла до с. Иккрвоип в якому находилося багато членів ППР. Свого часу з цього села були стріли до переходячого нашого відділу. Як виявляється багато молодіжі служить в ресорті в м. Володаві, Люблині, Варшаві, Парчеві і Білій Підлясці. Під хатами відбувалися голосні розмови получені зі сміхом. Це забавлялась молодь. Побачивши повстанців, вони дуже налякались. Але по короткій розмові успокоїлись та почали розмовляти зі стрільцями, а ті оповідали їм про УПА та співали українські революційні пісні. Під кінець умовились, що будуть зі собою жити в найкращих умовинах. Про те, щоб стріляли до переходячих відділів УПА нема що й згадувати. Чота відійшла під с. Олвожго під виглядом АК закватирувала. Від поляків дізнались, що в селі 30 крісів, коли будуть потрібні, можна буде їх стягнути.

14.11. Чота відійшла до с. Шеолвох, де мала з'єднатися з 1-им побільшеним роєм. Місто 1-го роя стрінули двох зв'язківців з наказом від к-ра Крапки відійти на кол. Адвізвокри.

17.11. К-р Дяченко (Крапка) та його заступник Лис ще не повернули. Пвд. кватирував на тій самій кольонії, лише на інших кватирах. Вечером о 5-ій зауважено кілька білих ракет, а пізніше донеслись вибухи гранат в північному напрямі. Ніччю о год. 11-ій в північно-зах. напрямі була стрілянина з кулеметів і крісів та багато різних ракет. О год. 12-й пвд. відійшов на кол. Ицвткуум і там закватирував.

18.11. Пвд. розмістився в трьох господарів поляків. Розмовляли з ними по-польськи, але вони догадувались, що ми є не поляки, бо багато зі стрільців погано володіють польською мовою. Вечеряти пішли ми до села, як аковці. Поляки приймали нас сердечно. Деякі стрільці ходили до ресторану, де напилися досхочу пива. Польська молодь витала нас, як польську партизанку з Львівщини. Користаючи з такого наставлення, ми придбали трохи убрання, білизни та харчів. Стрільці: Степовий, Буряк та Шелест в одній хаті застали 5 аковців, які вважаючи наших за "колеґув", з великим захопленням розмовляли та частували добрими папиросами. Вони, не думаючи про конспірацію,

вимінювали усі псевда знайомих їм командирів. В іншій хаті грала гармонійка. Стрільці разом з поляками весело забавлялись танцями і іншими товариськими грами. Поляки майже усі були п'яни, а деякі викидали навіть "з рота їжу". В селі говорили, що вчора у містечку Нишчиавх від 2-ої год. до вечора була якась партизанка. Міліція і совіти повтікали, так що в містечку партизани господарювали самі. По вечері ми відійшли в південному напрямі до Шеолваі, де мали прибути командир Крапка і заступник Лис.

19.11. Пвд. стояв в цьому самому селі. Частина стрільців з к-ром Крапкою зараз в сусідньому. Люди, в котрих ми кватирували, відносились до нас дуже добре (раніше цього не було). Вони тішились, що ми їх відвідали. Крім того були захоплені випадком в м. Нишчиавх. Один господар, який повернув з цього місточка, оповідав, що вороги ще й сьогодні мали великий переполох. Міліціянти бояться повертати на свою станицю.

16.11. Група в числі 11 осіб з к-ром Крапкою та рой. Кіндратом (усі в польських уніформах) подались до с. Одриощго, в якому була боївка АК в числі 60 осіб. К-р Крапка пішов там взяти дві підводи. Кількох стрільців, ідучи селом, побачили якусь людину й хотіли її задержати. В цей час незнаний осібняк стрілив з пістолі, та почав втікати. Стрільці відкрили в цьому напрямі огонь. З тієї причини опустили це село й пішли на поблизьку кольонію. Там, зорганізувавши підводи, від'їхали шосою в напрямі м. Чреавпа. Там з банку "Сполем" та з каси "Рольнік" мали забрати гроші. В тому місті знаходилося 12 ресортовців та 5 міліціянтів. Їдучи шосою, побачили дві порожніх підвод. Додумались, що ними мусіли їхати аковці, які, побачивши наших, повтікали. О год. 8-ій рано з шоси звернули в бік села Юнвекзи і далі їхали полевою дорогою. О год. 11.30 в'їхали в місто. Біля банку "Сполем" позлазили з підвод. Стрільці спокійно відповідали на "салюти" переходячих польських військовиків. Двох поручників к-р Крапка і рой. Кіндрат з двома стрільцями ввійшли до банку.

- "Ренце до ґури!" — крикнули до присутніх. Провіривши, чи нема зброї і пірвавши телефонічні проводи, приступили до ро-

боти. Касєрка, одержавши чек: "Для одзялу Орта. Поручнік Зиґмунт" — підраховувала визначну суму. Зробивши своє, повстанці наказали не виходити з банку протягом одної години, подались на двір. В час, коли відбувалася ця дія, вулицею проїжджали авта з цивільними, військовими поляками та енкаведистами. Від банку подались до каси "Рольнік". Там теж все пішло добре. О год. 17.30 опустили місто. 3 км. за містом скрунули на пільну дорогу й в'їхали в ліс коло с. Тємля, в якому перебули до вечора. В сусідньому лісі 2 авта ресорту робило облаву. Вечером відійшли дальше. В селі Итссьокма повечеряли й щойно в Олгю в одного українця залишились ночувати. Вечером від'їхали й закватирували в Шеолвоі. Група з к-ром Лисом зкладалась з 10 осіб. Зі с. Адвізвокри зайшла на кол. Ещнокза і там була до год. 10-ої дня. Звідтам пішли на кол. Ншиицві, де взяли дві підводи, й о год. 13-ій заїхали до м. Шнивич, де мали забрати касу "Рольніка" і аптеку. Залишивши заставу, к-р Лис зі стрільцями пішов до каси. Провіривши чи немає зброї, почали вимагати ключів, але не було касєрки. Тоді тереновий Коля зайшов в помешкання і повідомив, що в місті є автом большевики. Від переходячого поляка, довідалися, що їх там є досить багато. Тоді ціла група стрілецьким радом відійшла з міста. За містечком посідали на підводи й від'їхали на кол. Сюавтксу. Там взяли свіжі підводи й думали їхати до Шаіцпь по аптику, але, не маючи жодної розвідки, свій намір відкинули, та поїхали до с. Лиижсетма, де закватирували. На другий день звечора подались до с. Шиітвакму. Там лишились вечеряти. Недалеко від їх кватир було весілля, з якого прибігла одна жінка й сказала, що б'ються п'яні хлопці. Стрільці подались в цьому напрямі. Хлопці, які вели бійку, повтікали. К-р Лис виголосив промову, в якій зазначив хто він є та за що бореться УПА. Казав, що місто виладовувати свою енергію на бійку з друзями повинні братись за зброю і йти проти ворогів українського народу. Молодь і старші люди кивали головами та шіптали одно до одного, бо то: "правду каже". На прохання господарів повстанці залишились на вечері. Господар дому, наливши в чарку, звернувся до к-ра Лиса зі словами: "Дай нам, Боже, здоровля! Ми, відаєте, ще не бачили українських пов-

станців і не відали, що вони такі добрі люди". "Пийте на здоровля, але ми не п'ємо, по війні будемо пити", — відповів к-р Лис. Всі присутні з великим здивованням приглядались повстанцям. Чути було слова: "ой не п'ють... я чув що не п'ють але не вірив. О це не совітськи партизани". Повечерявши, повстанців щиро попрощавшись, відійшли. З дверей було чути голос: "Дай, Боже, хлопці, щоб добилися того, за що боретесь". О год. 2-ій група опинилась в с. Сеолвох.

20.11. Цілий пвд. знов разом. Іде підготовка до відмаршу в свої терени. О год. 4-ій відбулась збірка пвд. К-р Крапка переорганізував рої. Провідник цього терену прощається сердечно з нами зазначуючи, що наш відділ, порівнюючи з іншими, які тут рейдували, є найкращий. Стр. Стріла (Галабурда) родом з цих теренів залишається. Дуже жаль було йому розлучатись зі своїми друзями, з якими разом працював більше півтора року. Пвде відійшов в південно-східньому напрямі. На кол. Ахмуцої закватирував.

21.11. О год. 18-ій відійшов дальше йшов через фільварок Полуб, с. Адамполь, на Сухану, с. Жджарку, Дубечно, і щойно на кол. Ганськ закватирували. З Ганська багато з українців виїхало за Буг. Але більша частина не хоче виїжджати, знаючи про те, що за Бугом голод. В цих околицях польські банди нападають на українців, грабують та примушують виїжджати. Поляки в яких кватирував пвд., дуже добре відносились до нас, віруючи, що ми є АК. Користуючись таким добрим відношенням до "своїх хлопакув", багато стрільців дістали собі білизну, маринарки, чоботи й інші речі. О 8-ій год. вечером вийшли на Мацешин Великий і дальше через Пяскі, Вокону Велику, Лукувек, кол. Букову, кол. Лукувек, Руду, прийшли на кол. Заружню, де мали намір закватирувати. 2, 3 і 4 рої вже були розмістилися по кватирах, а 1-го роя господарі не хотіли впустити до хати. В хаті зчинився крик, пляч дітей і жінок. Ніяки слова заспокоєння не впливали. Раптом з хати хтось вистрілив з пістоля. Стрільці окружили хату й хотіли покінчити з всіма, хто в ній лише був, але командир не дозволив, бо вже була год. 5-та ранком. Розпитавши сусіди, хто мешкає в тій хаті, довідались, що член ППР. Він, як бачимо, думав, що ми прийшли по нього.

О год. 5.30 ранком пвд. відійшов км. далі і закватирував на тій самій кольонії.

23.11. - К-р з 1-им роєм кватирував в хаті, де мешкало "тши панєнкі", одна молода жінка й стара "матка". Ці польки дуже радо нас гостили. О год. 7-ій сніданок був вже готовий. На столі було для кожного окреме накриття. Стрільці повелися "культурно" (термін часто уживаний між стрільцями). К-р Крапка сидів на найпочеснішому місці та погладжував свої англійські вусики. При розмові старався вживати найбільше таких слів, як: натуральнє, евентуальнє, прошем паньом" і т.д. К-р Лис та рой. Кіндрат також дуже вдало грали ролю симпатичних кавалєрів. Кулеметчик Фон "не на жарт залюбився в одну сестру — Басю". При вечері всі випили за здоровля нових наречених Фона і Басі, стр. Семенка і панни Юзі. Стр. Семенко — "Шимек" дуже сподобався Юзі. Вечеря відбулася дуже вдало "зблє тилько же пан комендант нє позваля піць вєнцей вудкі", але це не перешкаджало, всі бавилися дуже весело. Особливо сестри, які кокетливо блискали очима й голими колінами. Стр. Фон хотів вже залишитися на зятя, та "комендант", жартуючи, не дозволив. По вечері, вставши за стола, "поручник" і Кіндрат заспівав руську пісню, котрої (навчився ще за нім. окупації в русько-польській партизанці). Зміст пісеньки "батярський". Кінчалась вона не словами, а тільки такими звуками, яких не можливо не тільки записати, але й повторити, крім рой. Кіндрата, ніхто не зможе. О год. 7.30 вечером вирушили далі. Йшли через сс. Почекайку, Тарнувку, Гтувку Німецьку, кол. Гтувка, Серебрище, кол. Ігнатув, с. Камінь, с. Волявце, Галичани, Косув і щойно на кол. Лєща о 4-ій год. рано закватирували. Минаючи м. Холм, повстанці з великою любов'ю споглядали на вогні цього старовинного українського — нашого міста. В кожного з нас підпливла до серця якась туга й жалоба боротьби. Хотілося стріляти, хотілось зустріти ворога й знищити його. На кол. Лєща к-р Крапка з 1-им роєм кватирував в хаті, де раніше мешкав українець, а тепер поляк. Українець виїхав до УССР. Біля хати 2 стодолі, два зліви муровани, комора, но й сама хата велика та гарна. Від господаря довідуємось, що в нього вже кілька разів кватирували аковці. Від дуже радий своїм людям. "Пані" — грала на фортепяні пар-

тизанські польські пісні. Просила підспівувати, але ми відмовились, бо декого "боліло" горло, інший "не мав" слуху, а ще інший "не мав" голосу. О год. 19-ій пвд. вирушив дальше. Йшов через с. Альойзув, с. Тересін, с. Понятувка, кол. Понятувка, с. Гута, кол. Уханє, с. Воля Уханє, с. Розкошувка, біля с. Майдан Нови, Бяловоди, Глиниськ, Майдан і на кол. Юзефувці зупинились. Починаючи від 20.11. до цього часу, умови для нашого маршу дуже сприятливі: ні дощ, ні сніґ нам не перешкоджає. Дороги добрі, місяць освічує нашу путь. В м. Юзефувка покликано солтиса й наказано йому розкватирувати пвд. по хатах. Він спочатку прийняв нас за ресорт з м. Грубешева, але, побачивши деяких стрільців в цивільному одязі, дуже зрадів. Казав, що від часу сов. окупації на цій кольонії не було ще жодного відділу. Селяни, довідавшись, що це відділ, відносились до нас дуже добре. Саме була неділя. Один господар, справляючи христини, запросив усіх наших поручників, сержантів, плютунових, капралів, а навіть кількох звичайних "жолнєжи" на це "урочисте" свято. Інші стрільці відвідали його без запрошення. Цивільні гості раділи й захоплювались тим, що "наше войско в лясу" має такий добрий вигляд. Перебиваючи один одному, поляки розповідали, як вони "вальнилі" в польській партизанце" за німецької окупації, як палили українські села, та як мордували старих, жінок і дітей. Стрільці ледве здержувались, щоб не показати свойого справжнього почуття, але замість того треба було усміхатися, підтримувати розмову, бо в таких випадках, в такому оточенні наш повстанець мусить бути не тільки добрим вояком, але і "дипльоматом" і "артистом". К-р Крапка з причини "хвороби" на христинах не був. Його на цій кольонії усі знають. В той час "комендантем оддєллу" був "поручнік" Лис. Перед нашим відходом солтис звернувся до к-ра Лиса щоб покарати кількох "здрайцув", котрі шкодять в боротьбі за "ойчизнем". К-р Лис потішив його, що це полагодить іншим разом. Прощаючись, солтис побажав від імени своєї кольонії найкращих успіхів в боротьбі й щасливої дороги. Просив, щоб частіше їх відвідувати, всі двері для нас будуть широко відкриті. Пвд. йшов через сс. Молодятичі, біля кол. Богутичі, Підгірці, Гоздів (в с. Підгірцях переходили річку Ґучву), Черничин і на кол. Масломичі

закватирували. Там ми зустрінули к-ра Зірку зі своєю боївкою. Зустріч була дуже радісна. Оповідали одні другим про свої переживання та бої за минулих півтора місяця. Довідались, що в Грубешеві є польське військо, ресорт і НКВД. В південних селах, як: Долобичів, Пісочне, м. Варяж, Белє, находиться теж аби військо, або ресорт, або НКВД. Поляки стягають з населення контингент.

26.11. - Пвд. сояв дальше на згаданому місці. Повернувші зза Буга люди, оповідають про страшне життя в УРСР. Усі ті, які були виїхали, тепер вкладають багато зусиль, щоб повернути на цю сторону. Вони ждуть поки замерзне ріка Буг. Тоді вже не тяжко буде дістатись в свої рідні сторони. Місцеві селяни відносяться до нас дуже щиро. Вечером відходійшли до с. Варешика. Кулеметник Осика одержав від сестри, яка находиться за Бугом, листа. Вона описує про нужду переселенців та всього населення. О год. 6-ій рано пвд. відійшов дальше. В селі, в якому ми були, зголосилось добровільно до відділу двох хлопців, обидва зі зброєю. Підчас маршу ввесь час падав сніг. Закватирували в с. Ліски.

28.11. - Пвд. стояв на згаданому місці. Населення раділо нашим поворотом. Вечір приїхав "в гості" чот. Дуда. Він оповідав про свої подвиги. О год. 21-ій пвд. з наказу к-ра Крапки зістав розпущений в терен для відпочинку.

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. Спр. 482/6. — Арк. 48—53.

Звіт про зустріч представників українського націоналістичного підпілля з польським населенням 25 грудня 1945 року

З В І Т
з пропагандивних відвідин в-лу "V-IV",
які влаштовано 21.XI.45.

По нав'язанні письмового порозуміння, кілька днів скорше, з поляками місточка Р-чі, — прибули сюди з вд-лом на год. 17,30 дня 21.II.45. Перед відходом д. В-м подав цілому вд-лові основні напрямні поведінки й зясував ціль відвідин. З вд-лом були. д. В-м, пров. РО - В. і д-зі Т-со та С.

Перед вмашеруванням до місточка вислали ми один рій із завданням провести розвідку і поробити заходи безпеки (опанувати станицю МО, порвати телеф. сполучення і інш.). Як опісля позвітував бунчужний Н., який був пішов з тим роєм, стрінули вони по дорозі в місточку двох узброєних міліцистів, які їх задержали, питаючись: "кто єст". Після кількох хвилин, наші відповіли, що прийшов відділ УПА і в той же самий час окружили міліцистів, заявляючи їм мирну ціль нашого прибуття. Міліцистам наказано запровадити рій на станицю. По дорозі далось завважити, що ці осібняки сильно перестрашені. Підійшовши під станицю МО, наш рій заняв відповідні становища, поклавши напроти дверей станиці кулемет. В міжчасі бунч. Н. з кількома стрільцями і тими двома міліцистами увійшли до середини станиці (на І-й поверх). Тут застали 3-х міліцистів і одного цивільного вартівника (поляка).

Поздоровившись, бунч. Н., з'ясував ще раз ціль нашого приходу і зазначив, що мусить знищити телеф. сполучення. Присутні міліцисти на це радо згодилися. Коли Н., не маючи чим відтяти від апарату слухавки, звернувся з проханням позичити йому сцизорик, один міліцист подав з поспіхом ножички, помагаючи відтяти слухавку. Після цього повідомлено вд. (який ждав від сторони Р. П. У. віддалі 150—200 м. від місточка), що можна ввійти.

Поволі, розтягнувшись стрілецьким рядком, входив відділ в місточко. Разом зі с. Б та ч-ми. С і З, вступили ми до однієї польської хати, де запросили нас дві молоді польки, — дочки тієї господині, яких ми задержали по дорозі перед Р-ми. Вони говорили, що вертають з Р. П. й самі були без документів, ціллю провірки яких, мотивувати ми їх матері наш прихід. Коли мати, яка зі страхом бігла нам на зустріч, побачила дочок разом з нами, почала дещо збентежено запрошувати нас до помешкання. Ми ввійшли, чемно привітались, закурили (свойого тютюну), провірили документи дівчат і нав'язали вступну розмову з господарями. Було видно поважне зацікавлення нами і заникання певних познак страху. Ми вислали одну дочку до солтиса, який прийшов за 10—15 хв. В міжчасі вд. розмістився по хатам, доручив скликати загальні збори населення, пригото-

вити вечерю (на 300 осіб) і покликати лат. "ксьогдза", війта директора школи й інших інтелігентів. Коли ми вже збирались до відходу, д. С. з одним стрільцем привів міліциста Вільгуцкого, який був без зброї. По переведенні ревізії забрано документи і залишено його під опікою стрільців, до часу вияснення його справи. Після цього ми вирушили до ком. місцевої станиці МО, де думали замешкати на час нашого постою. Нас було 6 осіб. Йдучи дорогою, ми стрічали наші стійки (майже в кожній брамі) та стежі. Стрілецтво вже встигло тихо, без зайвого шуму приміститись, по означеним кватирам.

Гучно лунав відгомін твердої ходи воїнів... З вікон падали на вуличний брум смужки світла, кругом царила темна, глуха тишина української осінньої ночі. Була гарна погода...

Коротко порадившись, ми постановили вступити на станицю МО. Підходимо під будинок і стукаємо кілька разів у заковані двері. По хвилині хтось збіг по сходах і запитав по-польськи, хто є. Ми різко наказуємо відкрити двері. Цей — хтось" скоро завернув бігом догори і за кільканадцять секунд почули ми, як поспішно збігало надолину до дверей дві-три особи. Скоро відчинились двері і ми побачили одного польського міліциста, в уніформі, плащі й "рогатифці" без пояса і без зброї. Біля нього стояв чоловік в цивільному одягу. Молодий поліцист почав нас "упшеймє" запрошувати увійти нагору до їхньої канцелярії. Говорив по-українськи. Ми увійшли по черзі зі зброєю в руках. Переступивши поріг "канцелярії", кинувся нам в очі слідуючий вид: кімната була невеликого розміру в формі квадрату з одним більшим вікном. Біля вікна висів скромний тел. апарат з відтятою слухавною. Перед вікном стояв звичайний дерев'яний стіл, на якому, крім кількох, розкинених в безпорядку книжок, коптячої лямпи без шкла і ще декількох причандалів, можна було завважити досить не тонку верству куряви, як доказ того, що від довшого часу ніхто не робив тут порядку. В куті під стіною стояла шафа на убрання (не виключено, що притягнена з української хати, а між нею і столом стояв дерев'яний стояк від крісів. В ньому було 8 старих сов. крісів (деякі без ременів), з яких набої були вибрані і зложені на вікні. На вішаку від плащів висів розряджений автомат (ппс). Крім того кілька лавок і крісел,

широка пріч до спання і пт. "барахло". Що найбільше впадало в очі бруд і безпорядок.

Ввійшовши до цієї "канцелярії", стрінули ми ще одного молодого високого міліциста, який був рівнож без пояса і без зброї. Ми поздоровились, спитали, де є решта міліцистів і чи часом цей високий не є командантом (хоч ми добре знали, що комендантом є хто інший, так само, як і заступником). Всі три поляки (міліцисти) і вартівник) "щиро" з нами розговорились. Говорили по-українськи і по-польськи. Цивіль вигідно розвернувся на прічі. На наші питання вони відповідали, що про коменданта, заступника й інших міліцистів не знають нічого. Також сказав, що їх станиця повнить службу нерегулярно, а міліцисти мешкають в своїх приватних хатах. Часто ангажують до допоміжної служби (зі зброєю) місцевих молодих поляків.

В міжчасі ми переглянули їхні сліжбові книжки, в яких не було нічого замітного (всі важніші акти напевно заховали). Більшість міліцистів походить з Кальварії. Подавши їм ще декілька менш суттєвих питань, ми відійшли до приватного мешкання ком. МО. Ходило нам про те, щоб спеціяльно його стрінути і "розрахуватись" за його роботу. Коли ми ввійшли до помешкання, застали там кількох наших стрільців, які говорили з жінкою коменданта. В кухні поралась сліжниця (як опісля виявилось, була це повертаюча з Німеччини дівчина правдоподібно українка).

З обличчя жінки коменданта можна було відчитати почуття зовсім виразної ворожості, а навіть глуму та здержуваної іронії у відношенні до нас. Сама не говорила з нами майже нічого, а на питання де її муж, відповіла коротко, що не знає, правдоподібно виїхав у терен ітп.

Тим часом прийшла повідомлена солтисом учителька, якій ми коротко пояснили ціль нашого приходу і бажання стрінутись з нею. Вона сказала, що тут майже немає жодної інтелігенції, що науку в школі веде сама майже без жодного матеріяльного забезпечення зі сторони уряду, показала своє взуття — літні сандали, кажучи, що вкоротці залишиться майже боса і т. д. Спитали про зміст навчання в школі, які фахові поради одержує від компетентних чинників, чи не завважує в програмі навчання поважніших большевицьких впливів і т. п. З її відповідей

можна було вичути, що на ці справи задивляється вона досить вузько, по чому вдалося пізнати досить низький рівень її фахового вироблення. Спочатку вигляд її обличчя і всі жести вказували, що переживала немалий страх, але, коли ми почастували її тютюном (властиво сама просила папіроса) — почала щиріше говорити і запрошувати нас до себе. Застерегла, що не зможе нас почастувати вечерею, бо немає з чого зварити.

Ми перейшли до її помешкання. З нами прийшов ще один міліцист (без зброї), якого михотіли післали з кількома стрільцями відшукати коменданта і війта. Вин зголосився на охотника розпалити в печі, нарубав і приніс дров. В міжчасі з'явився рівнож без пояса і без зброї. Ми вдавали, що дуже здивовані, хоч, правду кажучи, не дивувались, бо знали добре, що він сховався і нігде не поїхав. Згодом місцевий польський "ксьондз" і ми приступили до обговорення справ, починаючи від розгляду українсько-польських відносин на цьому терені, а передовсім вказати на факти протиукраїнських виступів. Стрільці привели придержаного міліциста Вільгуцкого і якогось молодого поляка в цивільному одязі, біля якого знайдено дві гранати. Комендант ствердив, що цей хлопець належить до тзв. допоміжної міліції. Цього хлопця по короткому переслуханні звільнено. Згодом в ході розмови, вніс до хати один вільний автомат (ппш) і військовий плащ, які, як вкоротці виявилось, — були власністю заступника коменданта. Сам заступник був сховався в одній хаті, а опісля, коли прийшли туди наші стрільці, втік, викинувши через вікно повищі речі.

Тому, що вже доходила 19-та година (на цей час був заповіджений зборів), ми в двійку з бунчуж. Ш., забравши зі собою "ксьондза" і учительку, відійшли на збори до "ратуша". Коли ми ввійшли, застали на салі ок. 70—80 осіб різного віку й полу і, як згодом виказалось, обох національностей (українців і поляків). З очей присутних можна було відчитати поважне заінтересування. Стежили за кожним нашим рухом. Можна було зовсім виразно завважити, що початковий страх і непевність минули. Навпаки на обличчях молодих дівчат видко було веселість, що треба було приписати нашим стрільцям, які з першим вступом до хат внесли зі собою веселий настрій, пісня і всю питомість

українського повстанця. По кількох хвилинах після приходу В-м вияснив присутнім, хто ми такі, по що прийшли і т. п., а опісля, нав'язуючи до українсько-польських взаємовідносин, навів цілий ряд фактів, які свідчать про бандитизм окремих польських сіл і поодиноких бандитів, вияснив причини спалення опустілих українських сіл і польських бандитських осередків, з'ясовано наше ставлення до сучасної дійсності, зокрема підкреслюючи значіння боротьби проти большевизму і тісної співпраці усіх поневолених народів, в першу чергу, українського і польського, пояснено наше відношення до зах. альянтів і інш. Опісля наведено окремі факти — факти з визвольної боротьби українського народу внутрі СССР, охарактеризовано наше відношення до ЧА і цілий ряд інших засадничих питань.

Опісля прочитано "Отвертий лист" в українській мові, даючи актуальні доповняючі пояснення. Під кінець висловлено побажання найкращих успіхів в спільній боротьбі українського і польського народів проти одного ворога — большевизму.

На кінець влаштовано суд над міліцистом Вільгуцкім, якій вповні признався до провини. Він ствердив, що арештував разом з 4-ма іншими міліцистами українця зі села Макови Костя Михайла, якого опісля знайдено в лісі замордованого зі слідами тортур. Вільгуцкі заявив, що зробив це на доручення ВП, а взглядно большевицького майора, не здаючи собі справи з того, що бандити Костя замордують. Ведення цієї прилюдної розправи передано вбільшості ініціятиві Ч. С. При цьому хід розправи був поведений так, що рішальний голос віддано громаді. В обороні виступало кількох українців і поляків, при чому більше українці доводили, що сам Вільгуцкі не відзначився протиукраїнськими виступами.

Обвинувачення підсудному доказано фактами, зазначено, що згідно з людськими і революційними законами заслуговує він на кару смерти, але зогляду на злагіднюючі давні оборони, йому вимірюється легшу кару. Вільгуцкі має заплатити до дня 10.12.45. 4000 зл. на потерпілих від бандитського терору ВП українців зі села Макови. На цьому збори закінчено. Серед жіноцтва далось чути голоси подиву, мовляв: які то бандерівці добрі люди. Збори тривали майже три годині.

По зборах перейшли ми до помешкання команданта МО, де говорили "в тіснішому крузі" на різні передовсім протибольшевицькі теми. Около 23-ої години поляки розійшлись, а ми поклались спати. В год. 3.30 22.12.45. відділ в повному боєвому порядку так само тихо, як увійшов, так тихо без зайвого шуму, вийшов. Не впав ні один стріл, тільки досвітню тишину розбивали веселі гутірки стрільців і відгомін бистрої їзди наших верхових, які дозволили зробити собі на битій дорозі короткі перегони.

Довго після цього переповідали собі стрільці з побуту Р-чах, а поляки, переконавшись на власні очі, хто такі бандерівці, не могли надивуватись, як можна жити в лісі і ходити чисто убраним, без бороди і інших "нелюдських" додатків, бо треба зазначити, що були між ними і такі, що не вірили тільки очам та мусіли діткнути нас руками, гладили стрільців попід бороду і робили інші заходи, щоб переконатись, чи ми дійсно були серед них, в їхніх хатах, чи їм тільки так здавалось.

З звітів командирів поодиноких пвд. можна ствердити, що ці відвідини своїм політичним змістом були задовільні. Підчас постою в містечку декілька стрільців говорило по-польськи, з чого поляки винесли враження, що в УПА є їх молоді сини, про що рівнож добре висловлювались. Замало тільки ми мали зі собою друкованих наших видань, які було необхідно там залишити.

Постій, 25.12.45 В - м

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 15, 16.

Інформація ОУН про події в Перемишльщині в грудні 1945 року
31 грудня 1945 року

Перемищина.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ

6.XII.45. ВП закватирувало у Вільшаниці, в тому часі господар з того села йшов до Ліська, військо його придержало, провіривши документи, арештували і відставили до Ліська на УВП.

7.XII.45. Погранзастава з Лобізви перейшла кордон і в Бібрці,

в т. зв. Потоках, перевели ревізії, при чому обходилися досить добре та арештували одного чоловіка, що походив з-за кордону і по цій стороні скривався. Забрали його на погранзаставу.

7.XII.45. Командир "В" стрінувся припадково з одним сержантом з ВП в с. Монастирці, який ходив за підводами. Командир удав АК-іста. Розмова велася в доброму тоні, бо сержант казав, що він є АК-іст, і кінець кінців командир проміняв з сержантом ППШ за ППС та добре розійшлися. Коли цей сержант розповів про подію поручникови, то поручник дуже жалував, чому то він не мав такого щастя.

10.XII.45. ВП в числі ок. 25 вояків забрали около 50 шт. худоби зі слідуючих польських сіл: Кальварія, Угники і Новосілки Дид.

10.XII.45. вночі напало ВП (кількість невідома) на с. Орелець та ограбили 4-х українців-господарів і від'їхали в невідомому напрямі.

10.XII.45. 15 поль. вояків, переїжджаючи двома фірами через с. Залуж до Тиряви Волоської, стрінули по дорозі українку з Голучкова і спитали її, чи не бачила десь українських повстанців, бо вони мають з ними щось важного поговорити. Жінка відповіла, що повстанців не бачила і не знає, де вони є. По цій розмові вояки завернули знову на Залуж.

11.XII.45. шеф УВП з Сянока застрілив на вулиці з невідомих нам причин поручника ВП.

12.XII.45. вертав з Німеччини до Ненадови, свого рідного села, хлопець, українець (прізвище незнане). Біля Кривчі напала на нього польська банда, яка зрабувавши речі, вбила хлопця. В той час з Перемишля до Ненадови переїжджав один чоловік ровером, якого рівнож банда хотіла вбити, але він втік. Згаданий роверист пізнав деяких осіб з цеї банди, а були ними поляки з Кривчі.

13.XII.45. до с. Лодина прийшла польська цивільна банда в числі 6-х осіб і забрала від господаря-українця Балана Михайла коня. Крім цього, в селі зрабували ще пару коней і відійшли до Гломчі, де забрали 3 корови.

13.XII.45. з с. Вільхівці виїхало на облави в гори 200 польських вояків. Перед відходом на облави підполковник цього відді-

лу мав промову, в якій сказав воякам, щоб добре вишукували бандерівців, стріляли їх і палили, що попаде, ВП внаслідок подібних промов скрайньо ворожо настроєне проти українців.

13.XII.45. до с. Добрянка прибуло 65 осіб зі спецвідділу в Бірчі, а звідси пробували йти до с. Ляхава. По дорозі стрінули українця Угрина Михайла з Добрянки, який вертав з Ляхави до хати. Його спитали, чи в Ляхаві є бандерівці, на що цей відповів, що є їх ок. 500 осіб. Поляки завернули, кажучи, що на таку кількість їх замало. (В дійсності в Ляхаві нікого не було). Повернувши до Добрянки, почали рабувати кури, масло, яйця, одежу та все інше. Вертаючи до Бірчі через присілок Кіза, стрінули там Горбу Дмитра, літ 22, українця з Ліщави Дол., який недавно вернув з Німеччини і був без документів. Згаданого прострілили в ногу і забрали до Бірчі, кажучи, що це бандерівець. Тортуровали його довго, від чого він помер. Мати згаданого пішла за ним до Бірчі, одначе знайшла тільки його трупа під стайнею польського священика в Бірчі. Труп був цілком голий з 12-ма ранами від багнета. Того самого дня в селі Добрянці зловили українця Щербу Івана, який стало скривався перед МО. Згаданого в Бірчі розстріляно.

13.XII.45. 3-х енкаведистів з погранзастави з Лодини перейшли кордон і прийшли до Давиняча, нікому нічого злого не робили, лише питалися людей, де справляють "Андрія", бо це було під ніч "Андрія". Хотіли або забавитися, або накрити подібну забаву.

14.XII.45. в Сяноці пропав без вісті шеф УВП, який перед кількома днями вбив на вулиці того міста польського поручника.

14.XII.45. польська цивільна банда з-за Сяну забрала в Руському Селі від господаря поляка Зінькевіча одну корову. Господар дав сейчас про це знати на МО, яка цих кількох бандитів приловила. Виказалось, що були це поляки з місточка Дубецька.

14.XII.45. ВП забрало зі с. Макови 12 шт. рогатої худоби. Слідуючого дня те саме військо забрало зі с. Грушова 5 шт. худоби.

14.XII.45. 3-х з УВП приїхали до Вільшаниці і переводили ревізії в хатах т. зв. за "Ділом". Говорили, що шукають за "бандерівцями", в других хатах говорили, що шукають за Осипою Старуха з того самого села.

14.XII.45. Приїхала випадівка з Ліська до Ропенки та арештувала Коцюбу Теодора і ще одного робітника копальняного. Коцюба за перших большевиків був головою сільради в Ропенці, закидаючи йому, що при відступі большевиків забрав інвентар з колгоспу в Бреликові.

15.XII.45. о год. 7-й рано ВП в числі 300 вояків зробило облаву на Безмігову і Руденку. В селах шукали за зброєю і бандерівцями, грабуючи при цьому все що попало. Під час провірювання документів, арештували кожного, хто не мав документу. В с. Безмігові арештували 17 осіб, в Руденці 4 особи. Деяких арештованих мали на списку. Арештованих зараз на місці сильно побили. Того самого дня до с. Бриликова прийшло 6-х вояків ВП і припадково вступили до хати, де квартирувало 3-х наших підпільників. Вони, побачивши поляків, сховалися до стайні, до якої вкротці пустились йти поляки за курми. Коли поляк відчинив двері, один з підпільників хотів стрілити з автомата, але цей затявся. Поляк скористав з моменту і серією з ППШ ранив тяжко одного підпільника. Другий підпільник пустив серію зі свого ППШ і змусив поляків до втечі. Оба підпільники, забравши третього, раненого, відступили до ліса. Ранений по кількох годинах від упливу крови помер.

15.XII.45. погорівші поляки з Кузьмини, які тепер перебувають в Глумчі ходили на грабіж до с. Лодини.

15.XII.45. до с. Лодини прийшло 4-х поль. бандитів, з того 2 узброєних, забрали в 2-х укр. господарів 40 кг. проса, одіж і сушені овочі. Бандити ці походять з Кузьмини.

15.XII.45. міліція колійова з Вільшаниці розбила вагон з большевицького транспорту, який їхав на схід, і забрала піввагону амуніції.

16.XII.45. 4-х польських бандитів з Бабиць прийшли до с. Бахова до українця Хрущика і забрали від нього одну корову. Її зарізали зараз в недалекім потоці і поділились м'ясом.

16.XII.45. вечором приїхало до с. Бабиці 5 больш. тягарових авт, навантажених харчами, і тут задержались з причин браку бензини. Тоді командант з шофером одним автом поїхали до Перемишля по бензину, а інші остались. Повернувши з Перемишля, командант завважив, що авт немає. Запи-

тувані люде відповіли, що вони від'їхали в сторону Перемишля. Вкоротці прибуло нквд, арештувало кількох людей, яких опісля звільнено. Їх питали також, де ділись ті авта.

16.XII.45. зі с. Грушова забрало ВП на контингент 3 шт. худоби.

16.XII.45. В с. Корманичах волосний війт з командантом і заступником МО з Куп'ятич робили сходини, на яких закликали людей до співпраці між собою та з ними. Між іншим сказав волосний війт, поки є ця влада, мусимо її слухати, якщо буде друга, будем слухати другої.

17.XII.45. кількох польських бандитів прийшли до с. Березки і, забравши звідси від мішаних родин 5 шт. худоби, та подались за Сян.

17.XII.45. большевицькі пограничники в числі 30 осіб перепроваджували на цьому боці кордону ревізії по хатах в с. Стефковій. Арештували 2-х мужчин зза кордону, що крилися по цій стороні, яких відставлено на погранзаставу до Устянова.

18.XII.45. 30 больш. пограничників наскочили на с. Стефкову та майже в кожній хаті перевели докладну ревізію. Людей питали за людьми, що повтікали з тамтого боку кордону на цей. В селі грабували та стріляли кури та гуси.

18.XII.45. ВП окружило місточко Ліськo і, зігнавши на ринок ок. 1500 людей, та провело провірку документів. Придержано 200 осіб, яких кожного дня по кількох звільнюють.

18.XII.45. в с. Вовча знайдено 2-х трупів, які були застрілені з близької віддалі. Як виявилося, були це злодії, які мали коло себе більшу кількість грошей, і третій їхній спільник, який не міг погодитись з ними, застрілив обох. Всі три були поляки.

18.XII.45. В с. Кречкова прилапано 5 фір з Залісся і Сливниці, які приїхали за збіжжям. Один з присутніх мав посвідку погорілця, на якій було написано, що Залісся зістало спалене, "пшез оддзял УПА". З цими людьми зроблено мітинг і без нічого завернено домів.

18.XII.45. господар Баран Стефан з с. Монастирець йшов через ліс в Ліська. В лісі стрінула його узброєна банда, яка забрала йому 2000 зл. хотіли стягнути з нього плащ, але цей якось випросився. Вдавали АК-істів, віддавши йому 100 зл., пу-

стили. Припускається, що це були мешканці с. Безмігова Долішня.

18.XII.45. 3-х міліцистів з ПО в Ропенці арештували Дуду Осипа, замешкалого з Бреликові, і відразу відставили на УВП в Ліську. Арештований признався до автомата, про якого, крім нього, ніхто не знав, і на слідуючий день 3-х з УВП цього автомата забрали, а його розстріляли в Ліську згідно з новими законами.

19.XII.45. кілька вояків ВП на чолі з майором робило трус в с. Бірку і Бірочку за тими, які гонять самогон, коли знайшли приладдя, то його нищили, а властителя карали.

19.XII.45. боївка в с. Германовичі пошукувала за одним з Безпеченьства, який там появився, при цьому зустрілася зі стежею ВП, яка складалася з 2-х осіб. Перший йшов інформатор, яий став задержаний вояками ВП та ранив тяжко зі своєї пістолі обох поляків, забрав від них два ППС і документи. Боївка зараз ранених занесла до хати одного господаря та припоручила солтисові ними заопікуватися. По дорозі знова стрінули 3-х вояків, які вертали з над кордону, їх придержали поговорили і сказали, що в цьому селі є ранених 2-х вояків за те, що ніччю швендяються по селі. Ці розпрощалися і пішли. Другого дня обидва ранені померли, репресій на село не було жодних.

19.XII.45. о год. 8-й рано до Риботич зза кордону прибуло 4 звичайні авта і одна панцерка большевиків в числі понад 100 вояків, узброєних в легкі кулемети та убраних в кожухи. В Риботичах авта задержалися, і штаб пішов на МО, рядовики пішли між хати за харчами, при тому питали чи в Риботичах є ще українці, на що дістали відповідь, що немає, хоча ще були. Тоді арештували 17-літнього хлопця Ланик Михайла, котрий був виїхав з родиною на Україну і, оставивши її там, сам утік назад додому до Риботич, де проживав. Спочатку згадані большевики хотіли його забрати зі собою, але чомусь оставили його ВП, котре його побило і дня 21.XII.1945 р. випустило на волю. Самі большевики того дня виїхали за кордон.

19.XII.45. о год. 7-й рано до с. Кописна приїхало ВП, яке їхало з Перемишля через с. Брилинці, де о год. 3-й в ночі стежа зі сот. "Б" привитала кулеметним вогнем.

До с. Кописна приїхала наперед розвідка на конях, а опісля піхота і табори. Загально було 200 вояків, в тому 50 верхівців на конях. В селі не робили нічого злого за виїмком вівса, котрий забрали для коней. О год 11-й відїхали до Риботич, де закватирували в хатах довкола ринку, а штаб в ратуші. Харчувались по хатах. Рабунків не робили. Цілу ніч були в острому поготівлі.

Згадана група ВП йдучи ніччю з Перемишля о год 130 підійшла 3-ма групами під с. Рокшичі. Перша група йшла через Красічин—Вільшани, друга через Пралківці—Залісся (ці дві групи були з Перемишля), третя підійшла з Вітошинець лісом на Рокшичі (остання була з Пикулич).

Друга група на приліску с. Рокшич т. зв. Гора окружила хати господарів Лєсняка Василя і Олексієва Івана. В Лєсніка кватирувало 2-х з стрілців з підвідділу "К". Один зі стрільців Гриб хотів втекти, але в дверях його зараз злапали поляки і почали бити, стрілець, почувши удари, сильно шарпнувся, накинув одному з поляків на голову свою мантлю, другого повалив на землю і почав втікати поміж цілу групу-поляків. Коли видерся поле, почали за ним стріляти поляки з кулеметів і ППШ-ок, одначе стрільцеві Грибові вдалося щасливо добігти до ліса.

Поляки спешені першою невдачею почали перешукувати хату. Коли появилися в дверях, оставший в хаті стрілець привитав їх серією з ППШ, поляки кинулися від дверей, стрілець скористав з нагоди, скочив на стрих, а звідтам скрився в пивниці. Поляки чули, як він ліз на стрих, скочили до хати і застрілили на місці господаря Лєсніка Василя, хотіли також застрілити дівчину Штайнец Іванку, але її також вдалося втекти. В хаті все зрабували і тоді підпалили хату. Стрілець в пивниці під горіючою хатою пересидів цілий час і тим способом врятувався.

Перша група, яка йшла через Вільшани дійшовши до с. Рокшичі ходила по хатах, стодолах і стайнях та шукала за бандерівцями, при чому рабувала все, що попало під руки. Білінському Петрові (81-літній старець) забрали нові чоботи, коли старушок не хотів дати, поляк витягнув багнет і покалічив йому руки на втой спосіб забрав чоботи. Дибка Петра питали, чи не знає, де є бандерівці, коли той відповів, що не знає, почали його сильно би-

ти. Всі три групи злучилися в с. Рокшичах і разом пішли в напрямі с. Брилинці. Перед селом привитала їх кулеметним вогнем застава відділу "Б". По короткій перестрілці відділ вицофався з села. Поляки впали в село та почали шукати за бандерівцями, при чому били людей і грабували, що тільки попало під руки. Під час трусу арештували 5-х мужчин, а саме: Мельничука Івана, Осєчка Михайла, Захарецького Андрія, Осєчка Василя і Крижанівського Миколу. Арештованих били, порозували з чобіт та казали купатися в потоці, на якому тільки що таяв лід. Арештованих забрали з собою до Риботич та по 2-х днях звільнили. У поляка Шуби Павла забрали ялівку, яку зараз зарізали.

По 2-х днях ця сама група вертала з Риботич через с. Брилинці, Рокшичі, Вільшани в напрямок Красічина, по дорозі в с. Брилинцях забрали 6 шт. худоби в господарстві: Мосцішка Івана, Гута Івана, Захарецького Петра (а його самого сильно збили), Мосцішка Василя, Чверенка Івана і Мосцішка Андрія. В Іваніцкої Софії зрабували білля, теплий одяг і кожух, Бабечкові Михайлові (швець) забрали чоботи, шкіру і 2000 зл., Мосцішкови Іванови забрали чоботи, Захарецькому Андрієви гармонію, Осєчкови Василеви блюзу і масло, Ляльковському Іванові сушені овочі, Бабечко Анні хотіли забрати машину до шиття, але ця заплатила 400 зл. і машину лишили. Крім того, в селі зрабували 40 курей. Вечором від'їхали в напрямі Рокшич, де в господаря Микити Йосифа забрали 75 кг. вівса, а з хати забрали навіть столові ложки. По дорозі стягнули чоботи з поляка Коціка Володимира, а Дорошові Іванові забрали папіросницю, пізним вечором орда відїхала в напрям Красічина.

19.XII.45. большевицькі пограничники закватирували в горішньому кінці с. Бібрка та перевели там по хатах докладні ревізії. Під час цього запримітили, як українець Новацький Гриць втікав до одної хати, щоб там скритися в криївці. Большевики обскочили цю хату та зараз почали за ним шукати. Коли його не знайшли, погрозили господареві, що спалять хату. Господар настрашився і показав криївку. Згаданого Новацького витягнули, сильно побили і відставили на погранзаставу до Лобізви. Був це помічник кущевого господарника, який при собі мав списки замагазинованого збіжжя. Крім цього, арештували по-

граничники господаря, у якого знайдено криївку. Згаданий Новацький всипав криївку з 20-ма метрами збіжжя, котре большевики забрали. Сам при тій криївці працював при магазинуванні.

20.XII.45. ВП в силі приблизно 150 вояків, що кватирували попереднього дня в Риботичах прибули до с. Кописна, де побили та пограбували селян. Між іншим, вдові Сус Емілії, що жила бідно з 3-ма дітьми, зрабували останню одежу та забрали зі скрині 600 зл. Заходи в капітана в цілі звороту цих речей були без успіху. Від залишених ще в Кописні 10 господарів-українців забрали останню худобу, а саме: 13 коров і 7 коней. Арештували кількох мужчин різного віку, яких, сильно побивши, питали в Риботичах за бандерівцями. Слідуючого дня їх звільнено. Придержали в селі також 6-літнього хлопця, якого питали, де містяться бандерівці, стріляючи при цьому йому понад голову, одначе хлопець нічого не сказав. Заступника солтиса — Кульгавця Миколу — забрали зі собою аж до Куравиці коло Перемишля кажучи, що в нього містився бандерівський штаб. Питали за Бурлаку, Ластівку, Залізного та Сухого. Про останнього питали чи він є сотенним. Кульгавець признався, що в його хаті кватирували, псевд не чув, бо до цеї кімнати його не пускали. Згаданого не били, бо він заявив, що є поляком (в дійсності він українець) є б. підстаршиною ВП. В Кописні спалило ВП 6 хат, з того 3 порожні і 3 замешкані. Спалено між іншим хату фірмана, що возив до Вугник повбиваних польських вояків, господаря, що помагав викладати трупів на віз, та хату господаря, що говорив увесь час з поляками по-українськи. В хатах згорів весь маєток, бо ВП не дозволило нічого рятувати.

20.XII.45. По полудні ВП в числі 15 осіб зайшло до с. Посада Риботицька і тут зрабувало 3-м селянам-українцям 9 останніх коров. В селі арештували 24-літнього українця Бабицького Михайла, який недавно вернув з Німеччини і мав всі документи. Арештованого ВП било без милосердя, топтало ногами і були б вбили, коли б міліцист Вільгуцкі з МО в Риботичах був за нього не вставився та господар-поляк, який дав для ВП 2 л. горілки.

20.XII.45. 4-х боєвиків на чолі з командантом "С" придержали і розброїли в с. Лучичі 3-х вояків ВП. Ця трійка ВП їздила часто по селах та грабували українське населення, забираючи

гуси, кури, коні, корови і т. п. Щоб не стягнути підозріння на село, боєвики випровадили придержаних на поле і там їх розстріляли. Зі сторони ВП чи УВП не було в тій справі жодних доходжень.

20.XII.45. повернуло до Бірчі ВП, що виїхало звідси 15.XII.45., але вже в більшій кількості, а саме в числі 300—350 осіб. Зараз третього дня поїхали до с. Ліщавка, звідки перед кількома днями наші заарештували 4-х поляків, між ними 2-х міліцистів, і 2-х з польської самооборони. В селі заарештували господарів-українців: Федейка Михайла, літ 60, Дудковського Петра, 56 літ, Лейбика Івана, літ 68. Щура Івана, літ 38, Турчика Михайла, літ 58, і Шаваринську Анну, літ 35. Арештованих забрали зі собою в формі закладників, як також забрали 15 польських родин, які там ще осталися по спаленні польських хат. Від українців забрали 13 шт. худоби.

20.XII.45. до с. Лодина прийшло з Вітрилова і Мриголода 7-х польських узброєних бандитів та ходили по селі, питаючи за горілкою. Вступивши до українки Балан Марії, говорили по-українськи, що вони бандерівці зза Сяну і питали, чи рабують тут поляки. Від господині забрали кури, кухонне начиння, пішви (висипали піря) та інші речі. Між ними пізнала господиня польських міліцистів з Мриголода, з яких по прізвищю знає тільки Ведик Петра. Відтак пішли до укр. Ільницького Івана, питали чому не пішов до бандерівців. В хаті зрабували все, що було. Опісля вступили до Сливки Федора, сильно побили його доньку та здемолювали хату. До капусти всипали муку та обляли нафтою. Після того відійшли в напрямі с. Гломча.

20.XII.45. до с. Бабичі повернув з ЧА українець Бєкаж Степан, родом зі с. Бахів. Місцеві поляки хотіли згаданого замордувати, та місцевий секретар громади Глинний став в його обороні і вистрілив на пострах кілька разів з пістолі.

20.XII.45. на прилісок с. Сенькови Хваньову з-за кордону з погранзастави в Лісковатім прибули большевицькі погранично-ки в числі 30 осіб та в прикордонній частині села перевели докладну ревізію в мешканнях та господарських забудуваннях. При цьому зривали підлоги і міряли людям стопи. Нікого і нічого не взявши, переночували в селі і рано відійшли за кордон.

20.XII.45. до кватируючих в с. Орелці большевиків прибуло зза кордону ще 60 большевиків, які заарештували в цім селі укр. Бучковського Дмитра і поляка Новіцкого Міхала як польського переселенця (з УССР). У згаданого поляка знайшли ракетницю, його сильно побили, називаючи бандерівцем. Обох арештованих забрали на погранзаставу, звідки за день поляка випустили, а українця задержали. Того самого дня о год. 23-й большевики з погранзастави Лодина—Дзвиняч під сильним обстрілом і освітлюванням ракетами перейшли кордон. Вони здоганяли одну родину зі села Лодина, котра складалася з 3-х осіб батька, матері і 13-літньої дівчинки, втікала перед вивезенням в глибину Росії на цю сторону. Тому, що большевики в числі 40 осіб почали все окружувати нещасливих втікачів, батько родини (найсильніший) почав скорше втікати, залишаючи жінку і дитину. Большевики, дігнавши цю жінку, застрілили її. Дівчинка зі страху та жалю впала коло вбитої матері. Большевики пігналися за батьком, думаючи, що і дитина вбита. Господарі з недалекої хати забрали дівчину і, розібравши її, замішали між своїх дітей. Коли большевики вернули, не зловивши батька, побачили, що коло вбитої матері немає доньки, розбіглися поміж хати шукати її. По довших розшуках знайшли дівчинку в згаданій хаті та забрали її боісу зі собою, женучи її босоніж перед конем за кордон.

21.XII.45. о год. 5-й до с. Бібрки прибули большевицькі пограничники і обскочили хату українця Купчина, у якого квартирував б., стрілець СКВ. Стрільця зловили в хаті, його сильно побили та зажадали показання магазину збіжжя. Стрілець пішов до ліса з большевиками і показав криївку, з якої большевики видобули 10 сотн. збіжжя. Збіжжя і стрільця забрали большевики на погранзаставу до Лобізви.

21.XII.45. до с. Стефкова прибуло 30 большевиків-пограничників і арештували українця Кота Василя, якого відставили на погранзаставу в Устянові.

21.XII.45. о год. 1-й в ночі через сс. Більшани і Мильнів в напрямі с. Холович переїжджало на конях 11 вояків ВП. Згадані вояки переїхали через с. Купну і поїхали в напрямі на Гуту Березку. Це була правдоподібно розвідка ВП.

21.XII.45. ВП здоганяло в с. Глинному якогось осібняка, що

втікаючи перед поляками, втік попри хату Ципаря в поблизький ліс. Узвірілі поляки зробили в згаданій хаті ревізію та, не знайшовши втікача, запалили хату Ципаря і не дали нічого врятувати, говорячи, що палять за те, що в тій хаті скрився втікаючий.

22.XII.45. 33 конночників ВП над'їхало зі сторони Перемишля до села Кречкови і вступали до кожньої хати, питаючись за бандерівцями. Люде відповідали, що їх не бачили. По одній год. побуту від'їхали в напрямі с. Холович, а звідси до с. Купна, де одному полякови забрали все святочне печиво. З Купної через Мильнів поїхали на Красічин.

22.XII.45. Кількох місцевих поляків і один українець спалили в селі Вугники на наказ наших підпільників 5 залишених українських хат. Від пожару загоріли також 2 польські хати з цілим майном, які находилися побіч.

22.XII.45. ВП в числі 30 вояків перейшли через с. Ліщаву Дол. до села Ліщавки, де забрали від оставших українців все збіжжя та спалили їхні хати.

22.XII.45. до с. Ясениця прибула частина ВП, яка почала забирати від селян збіжжя, мовляв за це, що в селі часто перебувають бандерівці. Від місцевого солтиса забрали коня, упряж, 150 кг. муки та корову. Разом з військом були цивільні поляки зі с. Гута.

22.XII.45. Залізнична міліція на станції у Вільшаниці вкрали з большевицького транспорту піввагона амуніції.

Від 22 до 31.XII.45. ВП, що квартирувало в Бірчі, обмежувалося тільки до короткотривалих випадів на Ліщаву Долінну і Добрянку, рабуючи при цьому що попало.

22.XII.45. ВП заїхало до с. Монастирець за фірами. Зайшли до господаря Дрипана, в якого був під цей час один стрілець УПА (хворий). Коли поляки казали до нього показати документи, стрілець витяг з під подушки ППШ і крикнув "руки в верх". Поляки руки піднесли, одначе один з них вибіг з хати та зголосив старшині, що був недалеко. Другого поляка, що лишився був в хаті стрілець вивів на подвір'я і, поговоривши з ним, пустив. Незадовго прийшло більше поляків і, острілюючи хату з кулеметів, запалили її. Господар, ратуючись перед арештуванням, втік.

В Ропенці у волості відбулася сесія солтисів. На сесії по обговоренні різних господарських справ та робіт, зв'язаних з будовою спаленого мосту в с. Ванькові, забрав голос заступник коменданта МО в Ропенці. Він у своїй промові звернувся до солтисів, щоби ці оголосили населенню, а останні донесли українським повстанцям, щоби ці випустили зловлених в Залужі 2-х польських міліціянтів з випадівки в Ліську, котрих зловили повстанці 19. ц. м., як їхали з транспортом до Сянока.

23.XII.45. міліцисти з МО в Угерцях арештували в с. Орелець 10-х українців. Причина арештування невідома.

23.XII.45. в с. Вільхівці п'яний сержант ВП застрілив одного господаря-українця, закидуючи йому, що він бандерівець.

Того самого дня в Залужі ВП сильно грабувало селян, викидаючи їх з хат, та застрілили 3-х мужчин-українців. Їм закидали, що вони бандерівці.

23.XII.45. о год. 22-й вночі на с. Лодину напала польська цивільна банда в числі 25 осіб. Сильно зграбували село, били людей, обливаючи їх гарячою водою, кололи ножами. Дві дівчини поклали на землю і ляли їм на голову гарячу смолу, від чого вони по кількох годинах померли. На с. Лодину нападають, звичайно, банди з Вітрилова, до яких долучують поляки зі спаленої Кузьмини, які тепер мешкають в Мриголоді і Гломчі.

23.XII.45. до с. Речпіль приїхало ок. 20 поль. вояків та заарештували господаря-українця Воднарчика та ще одного поляка. Їх забрали тому, що в їх хатах дня 19.XII.45. переводив д. Луговий сходини. По кількох днях арештованих звільнено. На допитах питали їх, що говорили на сходинах і кого пізнали. Питали, чому не дали знати на найближчу станицю МО.

24.XII.45. на Речполі, в т. зв. Лазах, МО з Кривчі замордувала поляка з Бабич, який вертав з Перемишля ровером. Цей поляк мав список деяких демократів, правдоподібно це був член АК.

24.XII.45. війтові в с. Бабичах прислав хтось знимки всіх бандитів, що грабують в околиці людей. Говорять, що це зробили самі господарі з Бабиць.

24.XII.45. в с. Стефкова арештували большевики українця Скубяка Івана, якого відставлено на погранзаставу до Устянови.

25.XII.45. большевики з погранзастави з Лісковатого в числі

40 осіб перейшли кордон і зайшли в Ліщовате, Ропенку і Вреликів. Роблячи ревізії у вищезгаданих селах, говорили, що шукають за 6-ма, що перейшли кордон. Опісля 3-х пішло аж до Станькови, удаючи дезертирів ЧА. Ходили за харчами і висловлювали, що хотіли би піти до УПА. Ці большевики задержалися в згаданих селах через два дні і справді зловили якихсь 3-х типів.

26.XII.45. в с. Лучицях з нагоди латинських свят польський священик з Пикулич відправив богослуження, на якому були і українці. Між іншим, було 2-х українських священиків. Польський священик на проповіді сказав, дуже мене тішить, що українці з поляками живуть в такій згоді, хай так буде дальше.

26.XII.45. з тюрми в Ліську утекло 3-х вязнів. Слідуючого дня УВП з Ліська переводило ревізії в селі Вільшаниця, правдоподібно шукаючи згаданих вязнів.

26.XII.45. о год. 24-й сотня "Б" і "Л" та боївка спалила Кругель Великий, Пралківці і Кругель Малий. Знищено водотяги, які доставляли води до міста, та пущено 11 стрілен на місто, які розірвалися на вул. Францішканській, Словацького і на станції, де знищено два поштові вагони, наладовані поштою, які по вибусі стрільна згоріли. Також одно стрільно впало коло харчевого магазину. Вся залога була заалярмована та в паніці бігала по улицях. В місті гуділи сирени, вилучено світло, а населення з поверхів ховалося до півниць. Другого дня возили воду з Сяну в бочках, цебриках і ведрах. Коло студень були довгі черги, люди платили по 20 зл. за відро води. По цілому місті стояли люди меншими і більшими купами та говорили тільки про бандерівців. Деякі почали вибиратися на захід.

27.XII.45. до Ропенки на МО прийшли з погранзастави з Лісковатого 10 пограничників і, побувши тут, через кілька годин вернули за кордон.

28.XII.45. о год. 5-й рано ВП в числі 35 осіб на конях наскочили на боївку, яка спала на Фредрополі. Боївка спала в 3-х хатах, і на одну з цих хат наскочили нахабники, в якій були д. "Я", "С", "В", і "Щ". Друг "Щ" стояв на стійці, коли пішов будити д. "Я" на стійку, побачив через вікно світло і зараз вийшов та спитав, хто є, у відповідь посипалися стріли з ППШ, друг "Щ" втік, поляки обскочили хату та почали зі всіх сторін по

хаті сипати вогнем. Боївкар "С" пускає довгу серію з ППШ і вискакує через вікно на двір, на дворі пускає другу серію і кидає гранату, яка вибухає в той момент, зривається і забігає за хату, звідки починає стріляти по поляках. Зараз за ним вискакує д. "Б", але, поцілений кулею, падає. Друг "Я" використовує момент і через двері втікає. Поляки запалили 2 польські хати і одну українську та арештували господаря-поляка, вбрали в залишений боєвиками плащ і дали шапку пограничника і так завезли його до Перемишля. Цивільне населення, думаючи, що це бандерівець, по дорозі били його, штуркали. Цей поляк називався Рихель Осип. Згинув тільки боєвик "Б", який згорів у вогні.

28.XII.45. міліцисти з Мриголода приїхали до с. Лодина та заарештували українця Фика Миколу за це, що ходить на другу сторону Сяну. Згаданий по дорозі їм втік. Того самого вечора приїхали до нього вдруге, але і цим разом він їм втік, побачивши їх заздалегідь.

28.XII.45. о год. 21-й вечором зі Загіря до Залужа на станицю МО приїхали незнані осібняки. Побувши коротко на станиці від'їхали споворотом. По їх від'їзді о год. 22-й далась чути сильна експльозія в стороні Загір'я. Зараз по експльозії міліцисти з Залужа підійшли в сторону Загіря і обстріляли хати палячими кулями. Господарі із Загір'я пізнали міліцистів із Залужа, говорили польською мовою: "Чи маш запалкі. Чему не паліш. Паль! Давай мнє запалкі!" Від запальних куль, ракет і підпалів згоріло 42 хати. Горіюче Загір'я ВП з Ліська обстріляло з гарматок.

29.XII.45. по другій акції на Гуту Березку гутяни, котрі втікали за Сян, спалили хату Романа Крука з Березки з пімсти (спалене господарство є власністю мішаної родини).

29.XII.45. в с. Війське ВП сильно ограбило кількох господарів-українців та одного сильно побили.

29.XII.45. ВП з Вільхівець і Биковець приїхало до Залужа оглянувши згарища, казали їхати на Україну, бо бандерівці не дають вам тут жити, спалили вам село. Між поляками ходили такі вислови: "Залуж вже має свята, а Долини будуть ще мати свята". Починаючи від цього дня, ВП з Вільхівець і Биковець приїжджає до Залужа, Війське і Долини, рабує селян що попаде під

руки, забираючи навіть опалове дерево, побиваючи людей та поводиться дуже брутально.

29.XII.45. Катерина Гушля з Волі Романової о год. 12-й в полудне вертала із Ліщоватого. Йшла полевою дорогою, віддаленою ок. 600 м. від кордону. Нараз її стрічає 7-х енкаведистів з погранзастави, а між ними Комірник Михайло, сексот з сусіднього села Лодини з-за кордону. По провіренню документів один з большевиків сказав, "ми таких вже давно шукаємо, бо Гушлі всі бандерівці". Настрашена жінка звернулася до Комірника, якого змалку знала з словами: "Хиба ти, Михайле, мене не знаєш". В ту мить Комірник, наставляючи пістолю до бідної жінки і погрожуючи, що він її зараз застрілить, заперечив, що її не знає. Тоді один з большевиків нагнав її до хати.

29.XII.45. ВП в числі 150 осіб з Ліська приїхали до Монастирця. Зі собою притягли дві гарматки, в селі рабували що лише попало, а навіть забирали всю худобу. Худоба залишилася лише тим, які повтікали з худобою в ліс. Забрали 50 шт. худоби. При рабованню били кого попало, навіть дітей, жінок та старців.

29.XII.45. рій ком. "В" зробив засідку між Монастирцем, а Залужем під т. зв. Замком. На засідку наїхало 5 вояків ВП, з них двох старшин і трьох підстаршин, всі вони учасники польсько-совєтської партизанки. Тому, що поляки не хотілися здати, наші відчинили вогонь, де всі поляки зістали побиті. Здобуто: 5 пар мундурів, 5 пар взуття, 5 пар білля, 5 сідел, 5 ППС, 3 кантарі і 431 зл. Всі вони були на конях, а коні зістали побиті. Поляки, які були в Монастирці, почули стріли пішли в той напрям, де в лісі на віддалі 800 м. знайшли захованих трупів. За два дні в Ліську відбувся похорон побитих, на якому старшини ВП закликали до пімсти. Вкінці забрав голос польський місцевий священик, який заявив, що лише співпраця може довести до спокою, а ніколи пімста.

30.XII.45. міліцисти МО в Мриголоді покарали поляків зі спаленої Кузьмини, кожного 25-ма буками за те, що грабували укр. населення.

30.XII.45. через с. Конюшу переїжджало ВП. Рій сотні "Б",

побачивши надходячих поляків, вицофав в поспіху до ліса. Поляки, побачивши, наших, і собі цофнулись, цілком не стріляючи. По короткому часі перейшли через Конюшу в напрямі Риботич.

30.XII.45. ВП з Пикулич і Перемишля зробило перевірку ліса межи Гелихою, а Рокшичами, Княжичами, а Брилинцями і Корманичами, а Конюшою. Ця група, яка переходила межи Княжичами а Брилинцями ранила в лісі д. Орла, який прийшов до них на чотири метри. Але йому вдалося втечи. При цьому впало 6 кг. бакуну.

30.XII.45. з Бірчі до Явірника Руського приїхало 10-ма возами 70 поль. вояків. Зі села забрали 2 фіри вівса в снопах, 7 коров та 17-літнього хлопця, Дяка Осипа. За селом чота УПА обстріляла їх з кулеметів, внаслідок чого поляки залишили 2 корови.

31.XII.45. до с. Монастирець приїхало ВП з Ліська, забравши селянам опалові дрова та відїхали до Ліська.

Постій дня 31.XII.45 р.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. 1 Спр. 153. — Арк. 53—57.

Інформативний звіт ОУН про рейд відділу УПА на Західну Лемківщину наприкінці 1945 року

31 грудня 1945 року
СЯН [Залучник ч. 11]
"Лемко"

Інформативний звіт
з рейду по Криниччині в часі від 28.11.45 р. до 10.12.45 р.

Серед населення західної Лемківщини панує дивний настрій. Головна причина того — цей натиск виселенчої акції. Вправді натиск цей послаб дещо на силі і інтенсивності, та випадки примусового виселення деяких родин є щоденним явищем. Селяни не певні, чи останутся на своїх господарствах, кидають дбати за них, а бажаючи за всяку ціну остатися на місці, готові виконати все, коби лише вблагати ласки в уряді. Не видно тут жодних надій на те, що наступить скоро зміна, майже всі вірять, що

так, як є тепер, залишиться і надальше. Поляки з Лемківщини осунуться, а хто не хоче їм терпіти, мусить виїхати на Україну. Немало є таких, що готові кожної хвилини змінити обряд і національність, ради залишення на свойому старому місці. Багато вже так поступило (Верхомля Велика і Мала, частина в Тиличі, а багато інших перехід свій держать у тайні). До нас і нашого руху ставляться з резервою та недовір'ям, ради вироблення доброї опінії в урядових чинників, майже кожний українець-Лемко готовий донести туди все, що знає про нас і наш рух, роботу чи людей і через те масово поширене тут донощицтво. Сусід сусіда слідить та підглядає, звертаючи на найменші дрібничк[и], та щоб не зрадити себе в донощицтві, не сказавши нікому про ніщо, йде на міліцію і там розказує все докладно. До нас відносяться як до людей, що повтікали з ЧА або провинилися чимось перед владою, і, не маючи іншого виходу, пішли в ліси. Називають нас партизанами, лісовими, а дуже рідко бандерівцями, виводячи розуміння цього слова від слова — банда, зовсім не називають нас українськими повстанцями. Донести на міліцію про нашу роботу вважають своїм обов'язком, кажучи: "Міліція однаково довідається, а знаючи про це і не донести можна часом відповісти перед владою". (Солтис зі Сьвяківки [Святківки] ніяк не міг зрозуміти цього, що не треба голосити кватирувати о те, що в нього кватирувала наша боївка, мимо всяких переконувань він заявив, що донесе на міліцію, бо закватирувати повинно бути. А сказавши йому те, що на випадок доносу буде покараний, він відповів: "Все одно, а я таки мушу зголосити").

Загально населення не прикладає ваги нашому рухові. Не вірять в успіхи нашої праці і тим самим байдуже відносяться до нас. Сучасний стан бере за такий, що не дається вже змінити і тому заздалегідь годиться з усіма прикрими фактами та спокійно зносить всі тягарі, спричинені обставинами.

Пропагандою не дається тут нічого зробити, бо населення не цікавиться ні книжкою, ні газетою, а слухати любить. Великим тягарем для населення є здача контингенту, який у цьому терені перевищує далеко норму контингенту, не узгляднюючи того, що земля тут неурожайна і великі простори не засіяні. Урядово

було загрожено, щоби здати контингент і тим способом вдержатися на своїх господарствах, купували збіжжя на торзі і здавали, бо їхнього їм не вистарчало. Це саме — трапляється при здачі контингенту м'яса. Все те разом витворює таку важку атмосферу, а головно для нашого селянства, що чується щораз то більше голосів: "Нема ради, треба виїздити". Велика частина населення здецидована виїхати хоч би зараз, здержують його лише несприятливі до цього умовини (холод, недостача одягу і взуття). Хоч загально серед населення нема бажання покидати свої "хижі" та виїздити кудись в невідоме, однак нема також рішучої постанов[и] — не їхати, а тому дещо сильніший натиск зі сторони влади може дуже легко примусити населення до виїзду. Польські адміністративні чинники вдають, що ніколи не мають заміру зле відноситися до місцевого українського населення, але різко підчеркують різницю між "русінамі" і українцями, цих останніх назива[ють] бандерівцями та отверто заявляють, що всі вони мусять виїхати до "раю". Один поляк з Горлиць висловився слідуючо: "В Польщі можуть залишитися лише чесні Лемки і руснаки, що є льояльними у відношенні до поль[ської] влади і не мають нічого спільного з українцями".

Міліція дуже часто їздить по селах і переводить ревізії у підозрілих українців і всіх майже найменше підозрених з місця арештує. Під пильним наглядом міліції находиться вся наша інтелігенція, яка ще тут залишилась. З інтелігентів можна тут стрінути священика і учителя (в Криниччині — 2 священиків, в Горличчині — 6 і кілька учителів, в Криниччині учителі не мають права навчати). Самі міліціянти почуваються в Криниччині дуже безпечно. У двох, а найбільше в трьох їздять по селах, там і заночовують, патрулюють по полях і менших лісках, а вже зовсім під контролею держать усі шляхи і стежки. Підчас ревізії обходяться безлично, забирають приватні речі, закидаючи власникові їх неправне походження, або примушують власника до відступлення їх. На кожній станиці МО є двох агентів УБП, під наглядом яких веде свою роботу міліція. Агенти ті дуже часто мешкають на окремих кватирах, десь недалеко станиці МО. Стан міліціянтів по станицях вагається від 6—10 осіб.

Облави за нашими частинами, чи відділами АК робить вик-

лючно УБП і МО, війська до цього вживають дуже мало. Останнім часом, після появи на цих теренах нашої боївки, стягнено війська до таких: Крампна — 20 чол., Ропа — 50 чол. ВП відноситься до населення поки що можливо. Більші військові відділи стаціонують у Санчі і Яслі. (Окремий залучник).

Польське населення рівнож не ласкавим оком дивиться на місцевих українців і раді, щоб українці чим скорше покинули ті села і вибралися до "раю", з того бо залишаться їм гарні хати, яких так бракує місцевим полякам. Багато опустілих українських хат зайняли вже поляки місцеві і репатріянти з Галичини.

В терені діють невеликі боївки АК, які в своїй роботі обмежуються до реквізиції одягу, худоби і різних харчевих припасів. Польське населення у великій мірі симпатизує з рухом АК, мимо того, що акісти мають за собою ряд нечесних потягнень (грабунки, розбої). Більшу свою діяльність проявляють відділи АК аж за Санчем, в околицях Риманової і Нового Торгу. Польський уряд видав відозву до населення тих околиць (головно гуралів), яких у відділах АК є переважаюча скількість, в ній то говориться, що хто добровільно перейде з підпілля в легальщину, цей одержить великий земельний наділ на теренах, залишених українцями. Однак дуже мало є випадків переходу на легальне проживання.

Виселенча акція послабла в своїй інтенсивності та не затихла зовсім. Комісій вправді нема та сам місцевий уряд переводить цю акцію. Останнім часом занотовано багато випадків примусового виселення тих родин, що колись симпатикували з ними, чи називали себе українцями, або співпрацювали з нами.

***

Щодо ведення організаційної праці в тому терені, то справа тут представляється погано. Не пригожі обставини, брак відповідних людей та поганий настрій серед населення, спричинений примусовим виселенням (особливо серед тих, що колись співпрацювали з нами), не дозволяє на це. Дуже часто чується тут нарікання виселюваних, засилані на нашу адресу: "Якби ви були не лазили до мене," — казав оден ґазда, — "то я нині був би міг сидіти собі спокійно, як і інші сидять". Немало випадків, що ро-

дичі проганяють з хати своїх дітей, що співпрацювали, або співпрацюють з нами.

В кожному селі є щонайменше кільканадцять донощиків, не беручи під увагу цього, що кожний українець-лемко, якщо знав би щось про нашу справу на терені свойого села, негайно доніс би про це на міліцію. Міліція, агенти УБП, чи якісь одиниці ці спецвідділу є щоденними гостями у тутешніх селах, нерідко трапляється і таке, що ті люди кватирують в одному селі по кілька днів, там і ночують, заходять на вечірки, залицяються до дівчат, розвідуючи при тому, що діється в селі.

Після арештувань в травні ц. р. праця в тому терені дуже була припинена аж до серпня ц. р. В серпні створено тут боївку д. "С." і наладнано орг. сітку однак скоро донесено це на УБП і зараз почалась, розвідка та нагінка за нами.

Після появи в цьому терені нашої боївки к-ра "Ш." почато ще більші розшуки за нашими людьми, арештовано там вже дві зв'язкові та захоплено невеличкий магазин зі зброєю та іншими речами (4 кріси, 15 кг амуніції та приватні речі боївкарів). Розшуки та ревізії продовжуються. Вертаючи з рейду забрав я зі собою боївку, яка там була. На місцях там залишилися тільки люди не розконспіровані та ті, що мимо небезпеки заявили свою згоду там залишитися. Є надія, що скоро там все затихне і в стислій конспірації можна буде повести працю дальше.

Сили ворога:

МО: Горлиці — 10, Ропа — 6, Снітниця — 3, Руське — 8, Гладишів — 8, Сенькова — 5, Новий Санч — 12, Північна [Пивнична] — 8, Мушина — 9, Криниця — 8, Лабова — 8, Грибів [Грибов] — 8, Ясло — [7], Жмигорід — 8, Крампна — 6, Коросно [Кросно] і Дукля — 10. Разом — 124.

УБП: Горлиці — 50, Ропа — 2, Снітниця — 2, Устє Руське — 3, Гладишів — 3, Сенькова — 2, Новий Санч — 50, Північна [Пивнична] — 2, Мушина — 2, Криниця — 5, Тилич — 1, Лабова — 2, Грибів [Грибов] — 3, Ясло — [9], Жмигорід — 2, Крампна — 2, Коросно [Кросно] — 2, Дукля — 2. Разом — 144.

КОП: Північна [Пивнична] — 20, Мушина — 40, Тилич — ?, Ізби — 20, Висова — 50, Ждиня — 30, Граб — 25, Барвінок — 35, Яслиська — 52 і Яселко [Ясель] — 48. Разом — 320.

ВП: Новий Санч — ?, Мушина — ?, Криниця — ?, (хорі і не лічені), Грибів [Грибов] — ? (гарнізон, частина), Горлиці — ?, (штаб дивізії 160), Ясло — ?, Крампна — 20, Жниброди — ?, [Кросно] — ? (гарнізон), Риманів — ? (багато):

Стан українського населення зах[ідної) Лемківщини.

Ч.п.	Назва села	Господарств до 1945 р.	Виїхало в СССР	Осталось	Поляків до 1945 р.	Поляків новоприбулих	Завваги
1.	Лелю[х]ів	76	71	3	2	-	2
2.	Дубне	54	35	15	1	-	1
3.	В[о]йкова	78	65	13	-	-	-
4.	Поворозник	220	192	20	8	14	2
5.	Андріївка	80	54	25	1	4	-
6.	Милик	166	159	7	-	8	1
7.	Злоцьке	125	117	8	-	4	2
8.	Щавник	180	68	60	20	5	2
9.	Жегестів	180	145	15	20	28	-
10.	Зубрик	60	50	10	-	5	-
11.	Верхомля Велика	240	174	60	6	20	1
12.	Верхомля Мал[а]	60	38	20	1	8	-
13.	Тилич	300	200	30	70	80	-
14.	Криниця Село	320	308	10	2	85	-
15.	Солотвини	78	70	8	-	82	-
16.	Розтока Вел[ика]	85	59	24	2	12	5
17.	Лосє	60	5	55	-	-	4
18.	Угрин	80	77	2	1	-	3
19.	Складисте	125	120	2	3	8	-
20.	Чачів	99	88	7	4	7	-
21.	Лабова	205	171	17	10	18	4
22.	Матієва	75	58	9	8	11	-
23.	Лаб[і]вець	30	29	1	-	7	-
24.	Розтока Мала	102	73	9	-	2	-
25.	Королева Руська	132	20	98	14	-	-
26.	Богуша	110	19	90	1	-	-
27.	Більцарева	155	110	40	5	4	-
28.	Ястряб[и]к	185	15	-	2	-	2
29.	Кружівка	40	29	10	1	-	2
30.	Нова Весь	185	143	40	2	4	1
31.	Мушинка	123	108	15	-	3	3
32.	Мохначка	230	204	25	1	2	-
33.	Чирна	102	25	27	4	-	2
34.	Перунка	88	25	53	-	-	5
35.	Берест	96	14	74	-	-	-
36.	Поляни	60	18	42	-	-	4
37.	Камяна [Кам'янна]	71	68	3	1	-	-
38.	Фльоринка	190	40	150	10	5	1
39.	Котів	55	53	2	-	-	-
40.	Вафка	55	30	25	-	-	-

41.	Яшкова	55	31	12	12	13	-
42.	Брунари	155	45	98	12	14	-
43.	Снітниця	158	67	83	8	13	-
44.	Ставиша	87	13	63	1	-	-
45.	Баниця	68	36	30	2	-	-
46.	Ізби	90	35	55	-	-	-
47.	Білична	34	10	24	-	-	-
48.	Ріпне [Ріпки]	59	17	43	1	-	-
49.	Чертежна [Чертижне]	34	4	30	-	-	-
50.	Бліхнарка	110	95	10	5	4	-
51.	Висова	200	165	25	10	14	-
52.	Ганьчава [Ганчова]	140	103	34	3	5	-
53.	Устя [Устє] Руське	175	155	16	4	12	-
54.	Климківка	110	75	35	-	-	-
55.	Чарна	71	24	45	2	1	-
56.	Кунькова	44	19	25	-	-	-
57.	Лосє	210	35	180	5	14	-
58.	Білянка 94	75	15	4	12	-	
59.	Ліщина [Ліщини]	76	61	15	-	-	-
61.	Новиця	160	118	40	2	8	-
62.	Смерек[о]вець	150	80	70	-	-	-
63.	Квянець [Квятонь]	52	17	31	4	7	-
64.	Сквіритин [Сквіртне)	75	65	8	2	-	-
65.	Луг	42	30	18	-	-	-
66.	Реґетів	160	145	25	-	-	-
67.	Конечна	60	48	12	-	-	-
68.	Липка [Липна]	54	54	-	-	-	-
69.	Ждиня	120	20	98	2	-	-
70.	Гладишів	121	22	57	2	4	4
71.	Вірхич [Вірхня]	36	2	34	-	1	-
72.	Ропиця Руська	125	85	30	5	10	-
73.	Маластів	74	12	61	1	1	-
75.	Крива	41	1	39	1	-	-
76.	Ясюнка [Ясьонка]	50	7	43	-	-	-
77.	Незнаєва	66	64	1	1	-	-
78.	Розтайна [Ростайне)	52	49	3	-	-	-
79.	Чорна [Чорне]	60	50	10	-	-	-
80.	Довге	42	36	7	1	-	-
81.	Волівець [Воловець]	120	105	15	-	-	1
82.	Радоцина	86	82	4	-	-	-
83.	Баниня	41	31	10	-	-	1
84.	Бортне	145	84	60	1	-	-
85.	Дрегонина [Перегонина]	82	42	40	-	-	-
86	Бодаки	25	5	20	-	-	-
87.	Пстружне	38	29	7	-	-	-
88.	Мацина	182	142	15	24	25	-
89.	Вапенне	92	58	30	4	8	-
90.	Розділля [Розділє]	134	101	20	13	-	-
91.	Боднарка	194	160	18	16	[10]	-

92.	Добриня	115	97	4	14	10	-
93.	Перегримка	184	159	10	15	17	-
94.	Свіржова Руська	72	72	-	-	-	-
95.	Березова	107	87	14	6	4	-
96.	Явіря [Явір'є]	41	24	7	-	-	-
97.	Дошниця	95	80	10	5	5	-
98.	Котань	52	44	8	-	-	-
99.	Галбів	47	25	3	19	-	-
100.	Святкова В[елика] і М[ала]	179	163	16	-	-	-
101.	Крампна	125	74	49	10	2	-
102.	Жидівське	81	81	-	-	-	-
103.	Вишеватка	38	34	4	-	-	-
104.	Граб	120	112	8	-	-	-
105.	Ожинна	54	54	-	-	-	-
106.	Тиханя	61	61	-	-	-	-
107.	Гута П[олянська]	47	1	46	-	-	-
108.	Поляни	205	167	25	3	7	-
109.	Мисцова	200	192	6	2	18	-
110.	Гирова	110	86	20	9	18	-
111.	Мшана	155	140	15	-	15	-
112.	Роп'янка	31	25	6	-	-	-
113.	Вільхівець [Вільховець]	80	61	19	-	2	-
114.	Вільшня	35	34	1	-	-	-
115.	Смеречне	48	48	-	-	-	-
116.	Барвінок	88	82	2	4	10	-
117.	Тилява	160	148	8	-	8	-
118.	Трестяна [Терстяна)	98	92	2	-	25	-

Зіставлення

Скількість госп[одарств] до 1945 р. — 12366 родин.

Виїхало на Україну — 8239 [родин].

Остало — 3354 [родини].

Скількість до 1945 р. — 478 [родин].

Скількість поляків новоприбулих —634 [родини].

Виїхало — 67,8 % Остало — 28,2 %

% відношення українського нас[елення] до пол[ського]

1 січня 1945 р. — 96:4

% відношення українського населення до польського]

30 грудня 1945 р. — 74:26 "П."

Слава Україні!

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/5. — Арк. 380—387.

Також опубліковано: Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944—1947). — К., 2000.

Інструкція Проводу ОУН для повстанців щодо поведінки під час зустрічей з поляками **Початок 1946 року**

КОРОТКІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ТИХ, ЯКІ ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ З ПОЛЯКАМИ

1). Говорити спокійно, здержливо, поважно, річево, не загальопозуватися. Тільки в рамах уповноваження. Тільки правдиві певні відомості. На інші питання залежно від характеру відповідь: не знаю, до цього не уповноважений, відповідь дадуть краще поінформовані. Витворювати приязну атмосферу.

I. Загальні теми

Найширші вселюдські ідеали: свободи, братерства, любови, християнів-культури, гуманізму, толерації, демократії, соціяльної поступовости, проти варварства, реакції, терору, диктатури, тиранії, кровопролиття та всякого іншого людоїдства. Проте все широко, міцно. Серед усіх ідеалів головне гасло: "Воля народам. Воля людині."

II. Політичні теми

Сучасна політична ситуація наших народів в большевицькій дійсності. Велика загроза з боку московського імперіялізму. Вони її недооцінюють, не маючи досвіду. Наш досвід — більше 25 років боротьби.

Андрусів—Рига, сусідський союз П. і Р. на довшу мету не можливий: Росія від Владивостоку по Збруч, від північного бігуна по Чорне море і поза Кавказ, з Кузнецьким басейном, Уралом, Донбасом і Баку, імперія і система імперіялізму на цьому просторі, в яких би вона формах не була, це смертельна небезпека так само для Варшави, Праги, Дарданелів і других.

Лиш поділ Російської імперії на складові національні частини, розчленування цього кольосу може усунути цю небезпеку.

Бльок Балтійсько-Чорноморсько-Сиб.-Туркестанський від Фінляндії через Польщу, Білорусію, Україну, Балкани по Кавказ, Туркестан, Сибір — незалежних держав в політичному і воєнному союзі, — це єдина противага імперіялістичній Росії.

III. Конкретизація.

Оскільки визвольний фронт усіх поневолених і загрожених

большевицьким імперіялізмом народів. Це дасть: спільну силу для підваження СССР зсередини, на сильніший політичний фактор назовні, повну компроментацію большевицької системи в світі і спонуку до евентуального скорішого виступу аліянтів.

Ми маємо: децидуючу геополітичну ситуацію в питанні розчленування СССР і грунтовного усунуння небезпеки російського імперіялізму, досвід і політичне вироблення 25-ох років боротьби, вагу й силу українства, зв'язки, впливи і т. д.

Україна має азійський комплекс і схід Европи, також немало вже зроблено і на Балканах. Вони мають: Захід, вікно в Европу, світове значення. Злучення усіх сил й усіх можливостей дасть справжню реальну силу, дасть і нам, і їм кращу перспективу та допоможе їм з предмету, якого кров'ю торгують по всіх світових ярмарках — конференціях, дійти до речі підмету в новій політичній системі.

Заховати національну гідність, не вміщувати особистих справ. Зберегти строго всі вимоги конспірації.

Копія. Машинопис.
Збірка матеріалів ОУН у Нью-Йорку.

Пропозиції ОУН щодо врегулювання польсько-українських відносин та організації спільного визвольного фронту

Початок 1946 року

ДУМКИ В СПРАВІ УРЕГУЛЬОВАННЯ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ТА В СПРАВІ ОРГАНІЗАЦІЇ СПІЛЬНОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ.

I.

Беручи під увагу сучасне положення українського і польського народів, стверджуємо, що польсько-українська ворожнеча й боротьба є шкідливі інтересам обох наших народів, а корисні тільки для наших ворогів-окупантів перед тим — німецько-гітлерівських, а тепер — московсько-большевицьких імперіялістів. В теперішньому положенні під спільно московсько-большевицькою окупацією, найглибший інтерес визвольної політики наших обох народів вимагає від нас спільного визвольного фронту проти спільного ворога — окупанта. По розгромі ні-

мецького імперіялізму, який гнобив наші народи, нашим святим обов'язком супроти наших народів і цілого культурного світу є з'єднати наші сили до боротьби проти большевицького імперіялізму, другого найстрашнішого ворога Польщі й України й взагалі всіх свободолюбних народів.

II.

Тому від імени визвольних організацій обох наших народів, (заявляємо, погоджуємось, постановляємо):

1). Доложити всіх сил, щоби довести до замирення існуючі польсько-українські конфлікти й протидіяти фіктивно всім намаганням підступної большевицької політики роз'єднати і поставити проти себе наші сили.

2). Нав'язати тісну співпрацю наших політичних і військових сил у спільній визвольній боротьбі на теренах України й Польщі, на всьому просторі СССР і всіх інших країн, окупованих большевицькими імперіялістами, та на міжнародній світовій арені.

3) Доложити всіх сил до організації і скріплення якнайширших розмірів спільного визвольного фронту всіх народів, поневолених і загрожених московсько-большевицьким імперіялізмом.

4). Будемо змагати до того, щоби дотеперішня ненависть і ворожнеча між нашими народами обернулася в приязнь, — щоби ця приязнь, створена в тяжких роках спільної неволі і спільної визвольної боротьби, стала основою приязні і спільної політичної співпраці наших народів в майбутньому по здобутті вільних незалежних держав.

5). Найглибший інтерес України і Польщі та всіх інших народів східньої Европи від Фінляндії до Дарданелів і Туреччини вимагає, щоб на просторі Східньої Европи запанувала на місці московського імперіялізму, — відвічної загрози для всіх вільних народів, систем незалежних національних держав, а на місці реакційної сталінської тотальної тиранії — система правдивого західньо-европейського демократичного ладу, опертого на засаді самовизначення народів і волі людських спільнот та одиниць.

6). У всіх взаєминах будемо шанувати існуючий під цю пору стан національних відносин на наших теренах. Висловлюємо надію, що спірне питання польсько-української границі буде

вирішене у майбутньому між урядами польської та української держави дорогою приязного порозуміння.

Ми віримо, що з'єднання наших сил у спільному визвольному фронті причиняться дуже поважно до розбиття й ліквідації московсько-большевицької тюрми народів та вийде на добро й щастя наших народів та всього людства.

Чернетка. Машинопис.
Збірка документів ОУН у Нью-Йорку.

Відповідь маршала Роля-Жимерського на запит депутатів польського сейму про переселення українців до УРСР

6 січня 1946 року

Перевод с польського

ПЕРЕСЕЛЕНИЕ УКРАИНЦЕВ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БУЛЬБОВЦЕВ

Ответ маршала ЖИМЕРСКОГО на запрос.

В южных уездах Польши еще имеются остатки украинского фашизма, вооруженные немцами банды бульбовцев и бандеровцев, которые скрываются в лесах и ведут "малую войну" против польских властей и польского населения. Польско-советское соглашение по переселению украинцев в УССР довело єти банды до отчаяния, так как репатриация украинцев в свое отечество лишает украинских фашистов материальной базы. Они старались безуспешно помешать выполнению соглашения, нападая на части польского войска, которые помогают при переселении, убивая гражданское население польское и украинцев, пропагандирующих переселение.

Депутаты ГЛОВА и другие из ППС внесли запрос по этому делу, на который от имени Правительства ответил маршал ЖИМЕРСКИЙ следующим сообщением:

Вопрос о достаточно тяжелой ситуации в наших пограничных уездах известен издавна. Как только окончилась война, Правительство послало туда несколько дивизий, чтобы создать в наших пограничных уездах возможно спокойные условия работы. В последующем єтапе своих работ Правительство выде-

лило комиссию под Председательствованием Вице-примьера ГОМУЛЬКИ в составе Министра Общественной Администрации, Министра Безопасности и Министра Национальной Обороны с тем, чтобы разрешить єту проблему в целом. В связи с заключением соглашения Правительства Польши и соседней Украинской Республикой по вопросу репатриации граждан и в связи с проведением єтой репатриации натиск ундовских банд и бульбовцев усилился. Эти банды, чтобы помешать репатриации населения начали борьбу, уничтожая мосты и железнодорожные пути, а также сжигая деревни. Дошло до острых столкновений, в которых войска добились весьма значительного эффекта. Правительство принимало всевозможные меры и стремилось реализовать это еще до осени прошлого года, т. е. до ноября 1945 года, чтобы провести репатриацию в наиболее удовлетворительных условиях.

Независимо от усилий Правительства, вследствие недостатка железнодорожного транспорта репатриация затянулась. Правительство однако добилось весьма значительных результатов, т. к. выполнено почти 65% плана репатриации, установленного Правительством Польской Республики совместно с представителями Украинской Республики. Репатриация остальных 35% населения, которое согласилось добровольно на эвакуацию, будет проведено в ближайшее время. Ясная вещь, что зимний период этот срок несколько оттянет.

За полугодичный период ликвидировано около 28 банд. Убито в сражениях 904 бандита, взято в плен или задержано подозрительных около 3500 человек, которые переданы органам безопасности. Захват значительного количества оружия свидетельствует о напряженности этих сражений. Захвачено 81 пулемет, 312 винтовок, 179 автоматов, 110 пистолетов, 1768 гранат, большое количество автомобилей, возов, лошадей и коров. Наши потери в убитых составляют 6 офицеров, 72 сержанта и рядовых. Ранено 19 офицеров и 62 сержанта и рядовых. В бандах этих находились приимущественно бульбовцы, ундовцы, власовцы и даже находились солдаты и офицеры немецкие, которые этими бандами руководили.

Каковы намерения Правительства на ближайший период вре-

мени? Соответственно с планом провести до конца репатриацию с этих территорий, объединить операцию органов безопасности и армии вместе и безоговорочно довести до полной ликвидации этих банд, которые частично находят укрытие среди населения. Когда вполне закончим репатриацию, то ясно, что отряды ундовцев и бульбовцев не будут иметь этой поддержки, и мы добьемся успокоения на этой территории. Кроме того, Правительство распорядилось, чтобы именно в уездах, угрожаемых бандитизмом, специально не уменшались бы силы безопасности и гражданской милиции, а увеличивались, чтобы дать возможность гражданскому населению как можно спокойнее работать.

Принимая этот запрос, от имени Правительства заявляю, что этот вопрос Правительство принимает весьма близко к сердцу и Правительство приложит все старания с целью создания на этих территориях условий спокойной и безопасной работы.

(Заметка помещена в газете Любельской от 6 января 1946 г.)

Перевел: (Стаковецкий)

С подлинным верно:

Переклад з польської. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 28, 29.

Звіт ОУН про події на Перемишльщині в січні 1946 року

22 січня 1946 року

Перемищина.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ.

1.1.46. ВП, кватируюче в Вірчі в числі ок. 300 осіб, наскочило о год. 7-й рано на село Ляхаву, де кватирувала сотня "Я". ВП поробило місцями застави та окружило село зі всіх сторін. Застава кватируючої сотні, побачивши наближаючихся поляків, заалярмувала сотню стрілами. В той час поляки розпочали сильний кулеметний вогонь та почали наступати. Сотня під сильним ворожим обстрілом вицофала до ліса в напрямі Крецова, який сейчас поляки обстріляли з мінометa і арматки (45) мм. Зі сотні були вбиті: сот. політвиховник Осип, роєвий Сокіл, Острий — кулеметчик з чоти "Зр", поранені стрільці "Т" з чоти "Зр", "С"

(куля перейшла через шлунок) та стр. "Т". Від вбитих поляки забрали все, лишаючи їх тільки в білизні. В селі розпочали тоді свій кровавий танець. З хат забрали тоді 7-х господарів-українців у віці 40—80 р. та 2-х хлопців по 16 років та всіх ростріляли біля школи. Одного застріленого господаря вкинули в вогонь. Прізвища розстріляних слідуючі: Сивий Михайло, літ 53, Зарічний Петро — 45, Довбуш Евген — 16, Шурко Осип — 14, Загородник Петро — 45, Марко Василь (кинений у вогонь).

Арештували та забрали зі собою до Вірчі 15 господарів, спалили 31 хату. Жінкам та господарям стягали з ніг взуття, б'ючи їх при цьому немилосердно. Крім цього, забрали зі села 50 шт. худоби та 7 коней і о год. 10,30 на знак білої ракети відступили в напрямі Ліщавки.

БСВ, що кватирувало у віддалі 3-х км. с. Ляхава, заалярмоване стрілами, прибуло над Ляхаву та відчинило по ворогові кулеметний вогонь, який вже відступав зі села. Які втрати ворога не відомо.

1.1.46. о год. 12-й з ліса від Брилинець прийшло 7-х пограничників до с. Корманич, де наткнулися на сот. "Б". По короткій перестрілці сотня відступила, а 5 пограничників ввійшло в село забрали солтиса і пішли до с. Аксманич. Двох вернулося і прийшли до села вечором ще з 13-ма іншими. Зайшли до господаря Баховського Дмитра зробили ревізію і в хаті почали говорити через апарат з столицею погранзастав. Вечором відійшли до с. Молодович. Солтиса ще до цього часу не випустили.

2.1.46. о год. 6,30 на село Вугники наскочили большевики на 3-х стрільців зі сот. "Б" і на 2-х стр. БСВ, з котрих вбито одного боєвика БСВ і зловлено без зброї одного стр. сот. "В" (вбито др. Жура, а зловлено др. Голуба). Вбитого і зловленого друзів забрали на погранзаставу до Війська, а звідси перевезено на нквд до Добромиля. Решта стрільці вицофали в ліс, за якими гналися кільканадцять кілометрів большевики. Того дня згадані большевики перейшли слідуючі села: Вугники, Новосілки, Сільцю, Конюшу і Грушову.

2.1.46. з погранзастави с. Папоротно гналось за слідом 15 большевиків-пограничників, у тому числі один на коні з псом.

З них 7-х остало на Макові, 8-х пігналось за слідами через Турницю до Ямни Дол., де зловило стрільця зі сотні "Л", якого зв'язано і вело в напрямку Арламова. По дорозі наткнулось на кватируюче БСВ і чоту "З", які обстріляли тих же большевиків. Пограничники, котрі прострілили стрільця Хмару і думаючи, що він вбитий, втекли через ліс до Макови, а звідси на погранзаставу в Папоротні.

Друга група большевиків в числі 7 осіб, яка остала в с. Макові арештувала 4-х людей, а саме: Голод Павло, Голод Павло (другий), Гладьо Осип, Гладьо Павло. По дорозі заарештували 2-х мужчин, які вертали з с. Кальварії, а саме: Владику Дмитра з с. Арламів і Бориса Мих. з с. Ямна Горішна. Всіх забрано до Добромиля, яких по тижні випущено.

2.1.46. рано до с. Юркова прийшли з погранзастави в Лісковатім 30 пограничників і в прикордонних хатах перевели ревізії, провірили людей переночували, рано відійшли за кордон.

2.1.46 16-ть пограничників з Нижанкович непомітно зайшли до с. Корманич, позалізали до порожніх хат і там сиділи через ніч до білого дня. Не приловили нікого, рано відійшли на погранзаставу.

2.1.46. о год 6-й рано перейшов кордон один чоловік з Угерець, він був забраний в 1944 р. до ЧА, а зараз здезертирував і діставався до хати. Вже о год. 7-й пограничники почали погоню, дігнали його забрали до Устянови.

2.1.46. до с. Монастирця приїхало ВП з Ліська в цілі переселення. Около години 10-ї обставили скорострілами село, а на цвинтарі поставили тяжкого скоростріла з якого обстрілювали ліс. Тоді почали виганяти людей до станції в Лукавиці. Тому, що мужчини почули, що йде військо повтікали до ліса, то полякам вдалося захопити лише старців, жінок та дітей. Загально вигнали зі села понад 300 осіб. Більша частина ВП поводилася жорстоко, били людей, а навіть малих дітей, рабували все що попало, є навіть 15 випадків знасилення жінок, а спеціяльно тих, що ховалися перед переселенням. Можна було відчути, що звірства ці переводили поляки переважно зі сходу. Одначе були і такі, що казали людям ховатися, а навіть помагали їм. О год. 18-й акція переселенча була закінчена, а ВП з людьми виїхало на стацію

Лукавиця. Тут всіх заладували до транспорту, але при ладованні злостилися чому населення не має зі собою багажів. Слідуючого дня транспорт від'їхав за кордон до Устянової. Тут примушували людей до підписування заяв, одначе ніхто таких заяв не підписував. Тоді поляки казали записуватись на харчі для дітей. Коли частина людей записалася, хотіли від них забрати документи, але населення, зорієнтувавшися, що це підступ, документів не дав ніхто. Коли люде були вивезені до с. приїхало ВП і ладувало на фіри все, що залишилося в хатах. Намовляли також місцевих поляків до рабовання, але ці не йшли рабувати, 4.1.46. большевики з Устянови завернули транспорт, говорячи, що їм не треба тих, що не хочуть заяв підписати. Большевики старалися ще на кордоні намовити людей до підпису заяв, обіцюючи їм гарні господарства та щасливе заможне життя на Україні, але цього ніхто не послухав і транспорт вернув споворотом до Лукавиці. Тут сказали людям, що їх повезуть на захід, але незадовго повипускали додому. При випускані казали сказати людям, що не ВП, а бандерівці випускають їх до дому.

3.1.46. ВП в силі 400 вояків наскочила о год. 6,30 на с. Лімну, де кватирували 2 чоти сотні "В". Обі чоти прорвались залишаючи на полі бою 11 стрільців вбитими і 3-х раненими. Втрати зі сторони ВП: 16 вбитих і багато ранених. Поляки спалили в селі 6 хат, вбили 2-х старших віком українців і 3-х ранили. Виходячи зі села, забрали 23 шт. рогатої худоби і всі коні.

4.1.46. МО разом з ВП та погорілцями з Вірчі (всіх 50 осіб) заїхали о год. 11-й в с. Добрянку, де зрабували 8 шт. худоби, всі вози, молочене і немолочене збіжжя і сіно. О год. 12,30 від'їхали в напрям Вірчі. С. Добрянка сильно знищене. Населення щодня о 3-й год. над ранок втікає з дітьми і оставшою худобою до ліса.

4.1.46. перейшли 2 енкаведисти з Ліська (телефоністи) за кордон. Вертаючи того самого дня з-за кордону, старалися багато говорити з населенням. В говоренні натякували, що за Керзоном на Україні є багато бандерівців та вже панує голод. Говорили: "Ви волите тут згинути чим їхати на Україну". О дві год. пізніше прийшли большевики-пограничники, 2-х з псами і 2-х на конях, ходили поміж хати і за-чимсь шукали. Вечором відійшли за кордон.

5.1.46. до Ліська приїхало 100 осіб в білих уніформах.

5.1.46. 2-х боєвиків з 1 р-ну, переходячи з Станиславчика до Германович, стрінулись зі стежею ВП в числі 4 осіб. По короткій перестрілці поляки втекли в напрям Пикулич.

ВП з Пикулич висилає щоночі стежі до Негрибки і поза Негрибку в числі 20—30 вояків. ВП з Перемишля виходить щоночі поза місто, де на становищах чекають аж до рана. Ранком повертають знову до кошар. Коровники і Сілець по лівому боці Вігру майже цілковито знищені. Всі хати і стодоли порозбирані перемиським населенням і ВП. В останньому часі в Перемишлі МО і ВП переводить сильну контролю документів.

5.1.46. о год. 5-й вечором до с. Корманич приїхало ВП в числі 40 осіб, побули годину часу, з'їли вечерю і від'їхали.

6.1.46. відділ ВП в числі 250 осіб переправився через Сян біля с. Дубрівки на цей бік, маючи в пляні на наше Різдво наскочити на відділ УПА, що кватирував в Явірнику. Друга група мала вийти з Бірчі і наскочити з другого боку. Акція на Вірчу перехрестила ці пляни.

6.1.46. о год. 7-й рано ВП разом з МО з Бірчі в числі 400 осіб наскочило на с. Добру. Одна група з цього відділу, переходячи через Креців, застрілила Швайлика Степана, який втікав з конем в ліс та підстрілили Оліяра Гриця, який також втікав на коні. Надходячих поляків (стежу) обстріляла кулеметним вогнем застава сотні "Я", яка в той час кватирувала на присілку Доброї, "За Маґурою". Сотня, побачивши переважаючу силу ворога, відступила до ліса, вбиваючи при відступі 3-ох польських кіннотчиків та здобула одного коня зі сідлом. Поляки, увійшовши в село, ограбили 18 хат та відтак їх спалили. Зі села забрали всю худобу, святочне печиво та все інше. В селі остались майже старики, бо молодші віком завчасу повтікали до ліса. Розстріляли трьох оставших в селі українців, а саме: Нісєвіча Василя літ 42, Попіля Осипа, літ 34, та ще третього. О год. 14—30 в боєвому порядку вийшли зі села і подалися в напрямі Бірчі.

7.1.46. боївка о год. 10-й спалила в с. Германовичах фільварок і частину села. ВП, яке стоїть в Пикуличах було заалярмоване, щойно на другий день приїхали до села та випитували, хто це зробив та скільки їх було.

7.1.46. ВП в числі 70 осіб зробило скок на с. Княжичі о год. 12-й в полудне, де кватирувала боївка, стійковий завважив і в час повідомив решту боївкарів, які почали вицофуватися до ліса. Поляки їх обстрілювали, але боївка, відстрілюючись, відступила до ліса. Ця група забрала 2-х господарів, одного поляка, одного українця.

7.1.46. о год. 11-й ВП кінним відділом в числі 40 осіб зробило скок на с. Корманичі. В селі нікого не застали.

7.1.46. ВП в числі 50 осіб о год. 13-й приїхали до с. Стефкова та Устянови. Ходили поміж хати та питали де ваші хлопці. Деякі вояки виталися з населенням — Слава Україні. По дорозі і хатах співали українські пісні, як "Не пора, не пора", "Терном, терном". Відходячи з Устянови, забрали корову, яку зараз у Стефкові поміняли. З населенням обходилися навіть можливо, а висловлювалися, що ніколи не сподівалися, що українське населення так прихильно ставиться до ВП. Капітан, кватируючи у одного поляка, сказав "не задовго приїдемо з танками на облави за бандерівцями". Від'їжджаючи в сторону Вільшаниці, проміняли коня у Бурого Михайла зі Стефкови.

В Ліську МО і ВП половили людей, що вертали з церкви, наганяючи їх копати окопи навколо Ліська.

Через Ванькову в напрямі Ліщоватого переїхало 11 фір ВП ок. 90 вояків в білих мундурах. Закватерували в Ліщоватому поміж хатами, а поручник ходив за кордон полагоджувати якісь справи з погранзаставою. ВП поміж хатами міняли годинники, машинки до стриження і коня, запевняючи, що кінь походить з Березки. Другого дня виїхали в сторону Ліська. Від'їжджаючи, вкрали одній жінці чоботи.

7.1.46. до Ропенки і Ліщоватого приїхало 80 поль. вояків, зібрали харчі і, переночувавши, від'їхали в сторону Ліська. З населенням обходилися добре.

7.1.46. о год. 3-тій рано курінь УПА під командою ком. Пор. Коника почав акцію на польський опірний пункт Вірчу, що в останньому часі служив як випадова база для ВП, з якої воно робило свої бандитські випади на українські села в цім районі та грабило і мордувало українських невинних селян. Акція спеціяльно була запланована в часі, коли поляки могли її наймен-

ше сподіватися і мала за завдання викинути ворога з його укріплень і знищити ворожі укріплення та само місточко, котре має ще кільканадцять мурованих будинків. Акція почалася в точно означенім часі від сторони відділу "Б", котрий мав за завдання перший почати вогонь, щоби в цей спосіб звернути увагу в цю сторону, а за цей час відділ "Я" мав силою вдертися в середину міста і звідси викинути ворога на зовні після, чого всі чотири відділи мали ввійти в місто і його знищити. Одначе вже на початку акції було ясним, що завдання буде дуже тяжке, бо по двох попередніх акціях на Вірчу цьої зими ворог був дуже обережним. Поляки були сильно окопані і мали навкола міста пороблені бункери, в котрих безперервно мешкали. Вже в перших хвилинах бою навкола міста грали ворожі кулемети, що свідчить про те, що ворог був приготований чи радше, що був постійно на становищах. Момент заскочення ворога неприготованим в цім випадку відпав цілковито, одначе відділи дальше виконували положені на них завдання. Відділи "Б" і "Л" наступали на ворожі укріплення при чім викинули ворога з його становищ та здобули і знищили 8 бункерів. На відтинку відділу "Я" наші стрільці, викинувши ворога з його окопів, зайняли частинно місто і спалили при цім ок. 20 деревляних будинків. На відтинку відділу "О", помимо сильного ворожого вогню, один підвідділ вдерся між муровані будинки (з цим підвідділом був ком. пор. Коник і сот. Орський). Цей підвідділ взяли поляки в перехресний вогонь. Стріляли з окопів, з вікон мурованих будинків та з півниць. На тому відтинку впало найбільше наших стрільців з командиром Орським. Поручник Коник, бачучи тяжку ситуацію, мав замір пробиватися до відділу "Я", що держав фронт у віддалі ок. 300 м. Що сталося з поручником Коником після цього — невідомо, бо до жодного відділу він не долучив. Припускається, що десь там зістав вбитий. Наші відділи держали бій до год. 7,30 рано і коли було вже цілком видно, відступили під сильним обстрілом ворожих частин, котрі вже вспіли за цей час вирватися з міста і хотіли загородити нашим відділам дорогу відступу. Треба згадати, що під час цілої акції ворог провадив сильний кулеметний вогонь, як рівнож досить цільно обстрілював наші становища з 3-х мінометів. В останній годині

бою нашим відділам забракло крісової і кулеметної амунуції. Декотрі стрільці лишилися з 5-ма набоями в крісі. Кулемети мали заледве по кількадесять штук. Втрати з нашої сторони: вбитими ком. пор. Коник, сотенний Орський, чот. Павленко і 20 стрільців та 15 ранених. Ворожі втрати: понад 50 вбитими і поважна скількість ранених. Ворожа залога в Бірчі виносила на цей час ок. 500 вояків ВП і МО, в цім було ок. 50 кінночиків.

8.1.46. польська цивільна банда разом з ВП в силі 50 осіб заїхала до с. Добрянки. В'їжджаючи в село, банда обстріляла його з кулеметів. Перестрашені люде почали втікати до ліса. Поляки відкрили по втікаючих вогонь та поранили Ільків Володимира, літ 52, Пштіра Василя, літ 59, обох ранених забрали до Бірчі. В Бірчі Пштір внаслідок тяжкої рани помер, а Ількова Володимира на Старій Бірчі застрілив польський міліцист родом з Ліщави Дол. Скриньковські Юзеф. Згадана банда, відступаючи зі села, ограбила всі хати та розкопала кіпці, забираючи картоплю.

8.1.46. до Ропенки приїхало 16 осіб з УБП з Ліська. Побувши кілька годин на МО в Ропенці, від'їхали автом до Ліська.

9.1.46. до Тиряви Волоської приїхало ВП в числі 18 осіб в цілі збирання решти контингенту. Будучи в селі, питали селян, хто забарикадував дорогу через Солонний.

9.1.46. до Криголода приїхали 3-ма автами большевики разом з поляками і в дооколичних селах робили облави та заарештовували поляків у віці від 14—43 рр.

9.1.46. о год. 5-й рано ВП в числі 250 осіб прийшло зі сторони Котова до Жогатина на присілок Мутвиці і Пасіки. На Мутвицях наскочили на одну хату, де були: Бурда Осип, Пацула Павло, Пацула Володимир, Духняк Володимир, Кузьняк Петро і Метик Степанія. У висліді наскоку згинув Бурда Осип і Пацула Павло та Духняк Володимир. Кузьняк Петро, втікаючи, пропав без вісті, мабуть, злапали його поляки. Метик Степанія тяжко ранена в ногу. А решта повтікали. В згаданих присілках спалили поляки кілька хат. Звідти прийшли до П'яткова, де спалили 3 хати, там забрали 2-х мужчин — Муца Михайла українця і Ясінського Тадеуша та казали себе вести через ліс на Явірник. По дорозі спалили порожну польську хату під лісом і зайшли на

присілок Копань. Питалися Муца, де є дорога на Селиська, Поруби, Ясенів, Гуту і Нетрибку. З Копані пішли до Явірника Руського, де забрали в українців 9 шт. худоби. З Явірника вернулися на Жогатин і там забрали 4 корови. В Жогатині мали 2 полеві кухні, в яких варили обід. В селі питали за деякими людьми, які є в підпіллю. З Жогатина відійшли в напрямі П'яткова, де також взяли кілька шт. худоби та з тим відійшли на Руське Село.

З нашої сторони не зроблено жодної протиакції по причині відсутності в поблизу відділу, який по бірчанській акції стаціонував за далеко.

10.1.46. банда ВП в силі 60 осіб напала на с. Ліщаву Дол., де зрабували від господарів всю худобу, збіжжя, капусту, розкопували кіпці та забирали картоплю. Населення з дооколичних сіл втікає кожного дня рано в ліс зі залишеними останками свойого добра, боячися нападу озвірілих польських банд.

10.1.46. о год. 13-й з напрямку Селиська надійшов курінь ВП в числі понад 300 осіб. (До Селиськ прийшов згаданий відділ зі с. Діброви, де переправився ще 6.1.46. через Сян). До цього відділу долучився ще другий відділ, який переправився з-за Сяну рано 10.1.46. Марш відділ відбувався в такому порядку: головна частина йшла дорогою через Селиська та Поруби, на фільварку Гдичин відділився малий відділ на правобічне обезпечення від ліса між Порубами, а Волею Володиською (цей відділ йшов краєм ліса). На переді відділу їхала кінна стежа в числі 20 осіб за якою посувалося ядро відділу. Зі Селиськ відділили сотню, яка творила бічне обезпечення і йшла стрілецьким рядком понад Поруби, Гуту від Делягівського ліса. На самому початку Поруб обстріляли стрільця Лозу, який кував в коваля коня. Стріли ці заалярмували стаціонуючий на Парубках відділ УПА, який вицофав над Поруби з ціллю зайняти оборонні становища, однак брак амуніції не дозволив принимати чолового бою, тим більше з невідомою силою ворога. Правобічне польське обезпечення, побачивши в селі кінну стежу, думали, що це бандерівці і відкрили по них вогонь. У висліді перестрілки вбили 2-х поляків і 2 коні.

Допавши до села, почали поляки палити і грабувати взуття, одяг, худобу, харчі й т. п. У висліді акції спалили на Порубах

30 господарств цілковито зі всім сільськогосподарським знаряддям, харчами і одягом. Крім цього, згоріло 8 хат (інші господ. будинки остали) і 6 стоділ зі збіжжям. Кромі дрібних речей, зрабували в Порубах 53 корови, 12 коней і 4 ялівки.

З Поруб пішли на Гуту, де спалили 16 господарств і 2 стодоли. Зрабували 12 коров і 10 коней. З Гути пішли на Ясенів, де спалили 18 хат, зрабували 2 коні й 20 шт. рогатої худоби. В Нетрибці спалили 11 господарств на Загутах 4 господарства.

Жертви в людях: застрілили на Ясенови одну жінку Бревко Вікторію, задусилося в криївці 2-х мужчин (під спаленою хатою) Дудич Петро і Туцький Антін. Арештували Сича Миколу і Сича Андрія зі Селиськ.

Після тої акції відділ ВП закватирував на Присаді Явірницькій. Там стаціонував до 12.1.46. В між часі дня 11.1.46. 20 вояків ВП пішли на Нетрибку, де забрали багато курий і арештували Гавриляка Володимира, якого вбили на Присаді.

10.1.46. відділ УПА під команд. "В" зайшов до с. Лукавиці на вечерю. Залізнична міліція зі стації в Лукавиці, заобсервувавши українських повстанців, відкрила по них вогонь. Тоді стрільці окружили станцію в цілі покарання міліціянтів. Міліція, користаючи з темряви, кудись розбіглася, а стрільці розійшлись по хатах на вечерю. Незабаром прибуло до села заалярмоване ВП з Ліська. Поляки були повбирані в білі маскуючі халати. Наша застава почала обстрілювати поляків, так що відділ мав час вицофатися без втрат, лише з одним легко раненим. Втрати ВП: 3-х вбитих.

11.1.46. до Тиряви Волоської приїхало ВП в силі 18 осіб, назбирали соломи і від'їхали знова до Вільховець. Того ж дня ВП в числі 60 осіб приїхало до с. Станькови, де забрали 8 фір соломи, відтак від'їхали до Ліська. В селі говорили, що вони бандерівців не бояться, бо вони нікого не чіпають і справді коли 2-х підпільників виходило з села до ліса, ті бачили, але не стріляли.

12.1.46. до с. Купятич і Лучич приходили пограничники з-за кордону. В селах заходили до хат, одначе нічого не робили.

12.1.46. спалено фільварок в с. Куп'ятичах, де містилася волость і фільварок в с. Корманичах, в цілі позбавлення приміщень для осідку ВП чи КОП-у.

Військо з Перемишля на ніч виходить на становище перед місто, з котрих сидять через цілу ніч.

12.1.46. о год. 6,30 відділ ВП в силі 300 осіб, що стаціонував на Присаді Явірницькій, зайшов від ліса понад Уляч і Грушівку і обстріляв ці два села. Люди, які не вспіли втекти, попали в замішання, а чуючи з усіх сторін стріли, не знали куди втікати. Після стрілів ввійшло військо до села. В Грушівці натрапили на кількох підпільників, з якими вив'язався бій. У висліді бою згинули друзі: Лис, Гах, Ткач і Стовп та 2-х цивілів. З польської сторони вбитий один вояк і тяжко ранений сержант (вбитий і ранений впали від куль Лиса і Гаха). Поляки, допавши до с. Улюч, спалили 8 господарств, з того 2 млини, зрабували 21 шт., коней, 8 шт. худоби, побили 13 любей і заарештували 19 осіб. В Грушівці арештували 24 особи, забрали 25 коров і 30 коней, спалили 49 господарств. Під час акції поводилися по-звірськи, розпитували, де кватирують бандерівці, куди заходять і т. п.

О год. 13-й відійшли через Улюч, Борівницю на Вірчу. Деяких людей з арештованих, сильно зтортурованих, відпускають до дому. По селах найбільше здирали взуття і одяг. Узброєння відділу було досить добре. В більшості зброя автоматична, тяжкі і легкі кулемети, міномети і крісові гранатомети.

Лінією Сянік—Устріки за звітовий час переїхало на схід один транспорт з кавалерією — ЧА, три транспорти з українськими переселенцями і 39 з різним майном з Німеччини. На захід переїхало 31 транспорт порожний, 2 з польськими переселенцями і 1 з большевицькою кавалерією.

Постій, дня 22.1.46. "Т"

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп.1. — Спр.153. — Арк.59—61 зв.

Інформація ОУН про депортацію українців у січні 1946 року
23 січня 1946 року

Перемищина.

ВІСТІ З ТЕРЕНУ.
(Доповнення)

Вже від початку січня ВП приступило до виселенчої акції на

теренах сяніцького і ліського повітів, що положені по правій стороні Сяну.

13.I.46. ВП, стаціонуюче у Вільхівцях і Биківцях, почало в терені терористичні напади. У Війському арештувало 3-х хлопців і одного на Долинах.

14.I.46. перед полуднем частина ВП напала на с. Війське і Голучків. На Голучків наступали дорогою від Тиряви Волоської і від сторони ліса. В одній хаті сильно побили дівчат, закидаючи їм, що принесли їсти бандеровцям. Господаря цієї хати забрали, а коли цей намагався втекти, застрілили його. Йдучи до слідуючих хат на т. зв. Кружку, ранили гранатою поляка Грушецького та ще одного українця, який помер в шпиталі. Друга група, яка йшла дорогою, вбила одного поляка, який переходив полевою доріжкою. Ця частина ВП поводилася в Голучкові побандитськи. Всюди били людей, всюди рабували, називаючи всіх бандерівцями. Всюди питали за бандеровцями. По хатах переводили ревізії, одначе нічого не знайшли.

З Голучкова цього самого дня ВП перейшло до с. Семушової, заходячи в село з дороги, з ліса і з поля. В Семушовій при вході в село застрілили одну дівчину "за це, що дивилася у вікно", а батька її ранили. В селі страшно били людей — кого попало. Майже що друга хата є побиті. Населення рятувалося втечію в ліси, або скривалося по криївках.

15.I.46. ВП, кватируюче в с. Семушовій, поділилося на дві групи: одна з них пішла на присілок Пилу, Волю Крецівську і Добру, а друга група на Тиряву Сільну. Перед відходом обстрілювали з мінномета ліси, а головно т. зв. Крецівський ліс. В Тиряві Сільній рабували менше, бо лише в кількох господарів забрали убрання, білля і чоботи. Де при ревізії знайшли гроші, то забирали. Там побили поляка-мельника за це, що не хотів принести горілки. Побили також за горілку одного українця. На присілку Пила допустилися таких звірств: заарештували місцевого українця і одного зі східних областей (дезертира з ЧА), обох їх забрали зі собою. 3-х місцевих мужчин, Мопка, Швайлика і Ядчишиного, зловивши, сильно побили, повикручували руки і забрали з собою. Пізніше знайдено їх під лісом попробиваних багнетами. В с. Добрій застрілили поляки 3-х мужчин,

а у Волі Крецівській зловленому хлопцеві багнетом пробили горло. Перед вечором від'їхали до Війського.

16.I.46. ця сама група ВП продовжувала в с. Війське дальше свою акцію. В селі спалили 6 українських господарств і зловили 3-х сільських вартивників. Вартивників сильно збили, а відтак вивели на високий міст і казали скакати в воду. Коли ці поскакали ВП стріляло до них і двох з них застрілили, а третий ранений, удаючи мертвого, залишився.

17.I.46. у Війському арештувало ВП 13 осіб переважно старших господарів. Того самого дня друга група ВП в силі 250 вояків наскочили на с. Пашову, а відтак перейшли на Ракову. В Пашовій в цім часі стаціонував відділ "Я", одначе вспів в час вицофатися непомітно до ліса.

18.I.46. частина ВП в силі 130 осіб перейшла рострільною ліс коло Монастирця, де кватирував відділ "В". Переходячи ліс з криком і стрілами, надійшли на табор відділу, котрий вже вспів вицофатися і зайти на зади ворожої розстрільної. В таборі вивернули котел зі зупою і висипали полишену фасолю, одначе не рушили полишеного плаща, оливи і одної пари білизни. По лісі більше не шукали, а зійшли до с. Монастирець, де разом з іншою частиною, яка прийшла зі сторони Руденки, перевели в селі облаву, відтак обстріляли ліс з мінометів.

В Тиряві Сільній 25 вояків ВП окружили хату, де кватирувало 5-х хворих стрільців. З них 3-х вийшли ціло, один легко ранений, другий тяжко, одначе і цей тяжко ранений не дав добитися, а відстрілювався цілий час з 10-ти зарядки, а відтак відповз у ліс. В лісі на поміч прийшов другий ранений і занесли його до криївки. В перестрілці був ранений 3-ма кулями в обі ноги.

Того самого дня ВП, приїхавши до с. Семушової, арештували хлопця Романа Сікору, а сказавши, що зловили майора бандерівців, сильно збитого зі зломаною рукою застрілили коло його хати.

17.I.46. ВП напало на с. Пашову, де заскочивши 2-х стрільців, почали їх гонити. Одного з них ранили, але ще вдалося йому втекти, другий розірвав себе гранатою. ВП спалило одну хату та цілковито обрабувало інші хати. В селі арештували 3-х мужчин та кільканадцять побили.

Приблизно в цих самих днях нквд із погранзастав, перейшовши кордон, оперували у всіх прикордонних селах, роблячи засідки, переводили ревізії та вимушували населення прохарчування.

В Середниці нквд застрілило одного боївкара зза кордону, що був тут на відпочинку. По кількох днях большевики вернулися за кордон. В терені продовжується переселенча акція, головно в підмійських селах Сянока і Ліська.

Населення по терорі, який був застосований зі сторони ворога, масово пишеться на виїзд. До сьогодні виїхало вже українське населення м. Ліська, а записуються в околичних селах. Є багато випадків переносу метрик, головно в селах: Глинне і Янківці. Менше випадків є в інших селах.

Виповіджених поляками сіл до виїзду з назначенням речинця є цілий ряд. Між українським населенням цього терену помітне заломання.

Постій, дня 23.I.46.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 153. — Арк. 58, 58 зв.

Повідомлення інформатора ОУН про розмову з колишнім польським поліцейським **Кінець січня 1946 року**

З ПОЛЬШІ

На станиці МО в місцевості Х... ком. станиці МО, оповідав в присутності деяких цивілів в останніх днях січня 1946 р. слідуюче:

Через підграничне село Станиславчик, в ночі з 21 на 22.1.46. переходив великий бандерівський відділ піхоти і кінноти.

Кватируючий в тій місцевості відділ ВОП-у, глядів на переходячих, та вогню по них не відкрив. Бандерівці перейшли спокійно. На заввагу одного міліціянта, звернену в сторону ком. міліції, що то є таємниця і обиватель та комендант не повинен того говорити, хоч би тому, що тут є присутні люди цивільні, — ком. міліції. відповів: — Та таємниця вже перестала бути таємницею і про той випадок говорять всі кумошки по довколишніх селах.

* * *

В почекальні на станції ... я нав'язав розмову з певнім місцевим типом. Розмова зійшла про дії УПА. Тоді той таки тип, оповів мені один епізод зі своєї "боротьби" проти бандерівців, що слідує:

В 1946 році я належав до міліції (МО). Одного дня, ком. станиці МО вислав мене до бандерівців на розвідку. Беру зі собою пістоль і документ МО, та відходжу в ліс. В лісі таки того дня задержали мене бандерівські стежі, приарештували і повели в глибину ліса. В певному місці відсунули спорожнілий пень, який маскував вхід до підземельного мешкання. Крутими в різні сторони коридорами запровадили мене до великої кімнати, яка могла вигідно помістити до 150 людей. Кімната була освітлена електричним світлом, як я додумався, світла достарчало динамо уміщене десь коло потока. На столі стояла машинка до писання, а по кімнаті крутилося кілька бандерівців.

Бандерівці, які привели мене до криївки, оголосили свойому старшому, що арештували підозрілого чоловіка. Командир бандерівців зажадав від мене документів (ревізії коло мене не роблено). Побачивши по документах, що я є міліційнтом, спитав мене, що я робив в лісі. Я йому відповів, що не хочу дольше бути при МО, а хочу воювати разом з бандерівцями. Тоді ком. бандерівців відійшов до своєї роботи, а протокол списував дальше на машинці, правдоподібно заступник командира. Під час протоколу я говорив польською мовою. Коли ком. бандерівців звернув мені увагу, щоб я говорив по-українськи, я відповів, що не вмію і дальше послуговувався польською мовою.

В тій криївці я перебував до вечора. Протягом того часу вдалося мені пустити пістоль з кишені попід штани в халяву, щоб часом не знайшли, бо могли б навіть застрілити. Розглянувшись добре по криївці, я завважив, що в кімнаті, де я перебував, провадило кілька дверей до харчевих та зброєневих магазинів. На вечерю я дістав першорядну товсту зупу ще з передвоєними макароном. По вечері ком. бандерівців зарядив збірку по лісі. Коли всі бандерівці зійшлися, ком. бандерівців відказав відмарш. Мене зі самого заду того відділу (300 осіб) попровадили також.

Я відразу додумався, що бандерівці йдуть до якогось села на

акцію. Так йшли ми спокійно біля 8 км.

Нараз перед нами вистрілює ракета. Командир бандерівців видав наказ в розстрільну. Я користаю зі замішання та лягаю за корч. Витягаю з-за халяви пістоль. Тішуся, що долучу до війська (ВП). На відділ, на якого ми напоролися. Почалась густа стрілянина. Рівнож в той час бандерівці зауважили до мене. Я зриваюся та починаю тікати. Чую, що я ранений в п'яту лівої ноги. Падаю і повзаю між густі корчі. Бандерівці тратять мене з очей. Бій відділу з ВП триває ще якийсь час. Пізніше відділ ВП відступає, як рівнож і бандерівці, котрі чекають. Тоді я перев'язую свою ранену п'яту рукавом від сорочки і в тих корчиках лежу до світанку.

Над ранок на руках та на одній нозі, починаю шукати виходу з ліса. На коло полудне смертельно втомлений, попри залізничі рейки доповзаю до Перемишля...

Ця подія мала місце кільканадцять кілометрів від Перемишля в сторону Бірчі.

Пролежавши в шпиталі 6 тижнів, вертаю назад на свою станицю МО. По кількох днях беру до своєї розпорядиности 7 міліціянтів. Всі узброєні в автомати, я з пістолею, йдемо знищити знану криївку. Заходимо в глибину ліса, та наоколо цієї криївки стоїть багато бандерівських вартових. Обстрілюємо вартових. Я завважую на деревах розтягнені антени, видно є багато бандерівців в криївці і слухають радіо. Лишаю кількох міліціянтів на верху, як вартових, з рештою відкидаю пень та влажу до середини. Бандерівці відстрілюються, так, що до середини дістатися коридором неможливо. Вилазимо знову на верх. В тому часі завважую, що криївка, крім входу, має ще й вихід, через який бандерівці почали втікати, кожнього, котрий звідтам вилазив, — ми стріляємо. Як показалось потім, в криївці було ок. 150 бандерівців. Багато з них ми постріляли, а решта втікла. Входимо до криївки. Забираємо багато машинової зброї, крісів, амуніцію, радієвий апарат та машинки до писання. Всього не можу забрати, тому, що замало маю зі собою міліціянтів, але по решту приїдемо пізніше підводами. Відставивши то все на станицю, по решту вибираємося аж другого дня. Однак застали криївку підірвану вже мінами. Видно, що бандерівці вночі

підірвали її мінами. Тиждень пізніше зістав звільнений з міліції тому, що маю ранену ногу.

Я питаю: — А звідкіля мають бандерівці харчі і муніцію?

— Ах, пане, харчі дістають по селах від українців, які там живуть, а навіть з одним польським селом зробили умову, що вони (бандерівці) не будуть в тому селі стріляти поляків, за те поляки доставляють бандерівцям харчі. Знову, що відноситься до амуніції, то таке дивне, що ви сказати не може тому, що амуніцію для бандерівців скидають таки — польські літаки. В часі дальшої розмови також підмітив, що нехай Бог боронить сказати воякові УПА-бандерівець за той вислів, між (то є стрілець УПА) відразу стріляє. Можна їх називати тільки повстанцями. Інші цивільні особи, поляки, головно жінки ставили різні запити й отверто кпили собі з тих недоречних фантазій "залечного" команданта міліції.

* * *

В розмові з начальником станції в місцевості ... зайшла мова про напади бандерівців. Питаю: — Як то можливо, щоб ВП дотепер не могло знищити бандерівців?

— О-го-го, пане, військо не може дати собі ради з ними і не скоро дасть, тому, що бандерівці мають по своїй стороні населення, яке їм помагає. Це тому їх важко знищити, що вони перебувають по страшних добрях, де мають свої шевські, кравецькі та інші верстати.

— Но, а що ж це за люди ці бандерівці, пане начальнику?

— Пане, то є коляборанти, дезертири з Червоної Армії, чеської армії та утікачі з тюрми.

— Якої ж вони національності, коли вони з різних армій?

— Найбільше є українців, частина з них з СС-дивізії "Галичина" та інші. Менше число русских, а ще менше словаків.

* * *

На станції ... в розмові з подорожнім, який їхав з Динова від рідних, я довідався про напад бандерівців на місто Динів. Як оповідав мій співбесідник, відділи бандерівців зістали с к и н е н і з п о в і т р я в годинах пополудневих (як з повітря і ким, я не розпитував).

Обложивши місто зі всіх сторін, головна частина бандерівців

ввійшла до міста. Там їх задержала стежа ВП. По відповіді бандерівців: "Свій, не стшеляць" — стежа відійшла дальше. Коли бандерівці забрали аптеку, всякі магазини і склепи, ВП зорієнтувалося, хто це є і почало протиатаку, бандерівці почали відступати. Під час перестрілки згинуло 5-х вояків. і 5-ть бандерівців. По стороні ВП було кільканадцять вояків ранених, за те, постороні бандерівців було ранених, напевно, більше, з цивільних мешканців були цивільних 2 особи ранені.

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 89, 89 зв.

Звіт командування тактичного відділу УПА-Захід "Лемко" про події за січень 1946 року

31 січня 1946 року

УПА — Захід
СЯН
Лемко

Постій, дня 31.січня 1946.

За місяць січень.

I.

Дня 6. січня 1946 о год. 23.30 перевів вд У-1 спільно вд. У-5 акцію спалення виселених українських сіл Донко й Волтунова, які вже були вповні заселені поляками — репатріянтами з СССР. Польські репатріянти цих сіл узброєні в ріжного рода збрую, нападали на дооколичні ще невиселені українські села, грабили та тероризували наше населення та в той спосіб намагалися змусити його до виїзду до СССР.

Згідно з наказом КВ треба було спалити села: Донко, Волтунова, Валуцянка, Вулька та Оснява, як бандитські осередки. Цього наказу в цілости не виконано ізза цього, що на основі даних власної розвідки, треба було числитися із сильним опором тамошнього польського, бандитського населення, якому з поліччю могло прийти ВП, що в силі одного куріня квартирувало в Риманеві Живець, як також ізза недогідного підходу до сс. Вулька, Валуцянка та Оснява. Тому на відправі обох к-рів згаданих вд на якій був також присутній рай. пров. тамошнього терену, рішено обмежитися до спалення сс. Донко і Волтунова, та усталено слідуючий план акції. Початок акції назначено на 24.00

дня 6. січня 46 р. на сам наш Свят-Вечір. Пвд 503 держить заставу від с. Королина Польського, Пвд 514 разом з ВОВ держить заставу від Риманова—Живець та палить віллі в с. Донко від Риманова—Живець. Пвд 513 наступає на с. Понко від сторони Риманова—Живець до середини села, на середину села наступає пвд 501, а на другу половину села від сторони с. Королина Польського пвд 502. На с. Волтунова настає пвд 515а і оден рій пвд 515, а решта пвд 515 держить заставу від с. Глибоке.

Польська застава, що стояла біля церкви, зауважила з наших наближаючихся вд пвд 501 і відчинила до неї сильний кулеметний вогонь, а по хвилині почали рівнож стріляти і з сіл Королин Польський і Валуцянка. Наші здавлюють в зародку ворожий кулеметний та крісовий вогонь та змушують поляків до втечі. Рівнож стежа, як показалася з Риманова, дістала сильний кулеметний вогонь, так що військо в силі 200 вояків втекло з Риманова—Живець аж на Посаду Риманівську. Після цього замовкли стріли, а наші вояки вже без перешкоди входять до с. Донко і згідно з планом спалили село (105 чисел) протягом 35 хв. Рівночасно спалено с. Волтунова без стрілу, (25 чисел.). В погоні за втікаючим ВЗ рій Лайбіди впадає до віллі, в якій кватерувало ВП, та під прикриттям власного кулеметного вогню спалив віллю перинами, що під ними спало ВП.

В часі акції роздано пропагандивні летючки в польській мові, а стрільці помагали виносити з хат майно та діти.

Вислід акції:

Ворожі втрати: невідомі.

Власні втрати: жодні.

Спалено 2 села (105—25 чисел) та одну віллю.

Здобуто: 5 корів, 1 коня, 5 овець, 4 пари чобіт, 4 плащі, 3 пари сподень, 2 маринарки, 3 сорочки, 2 пари черевиків, 1 светер і 3 простирала. (Живий інвентар був зрабований поляками від українського населення), а решта інвентару річі військові).

Дня 24. січня 1946 о год. 11.00 прийшов до к-ра вд У-1, що кватерував в лісі над с. Прибишів чоловік з орг. сітки і зголосив що випадови баталіон ВП з Яселок обсадив горби доокола с. Вислік Дол обстріляв село кулеметним і мінометним вогнем, після чого одна сотня ВП вдерлася до села, спалила 33 хати та

вбила 5 людей. К-р вд висилає пвд 502 на місце польського наскоку, куди має його завести цей чоловік, що зголосив про напад ВП. Чоловік цей дістав наказ вести пвд найкоротшою дорогою, тимчасом повів він пвд окружною дорогою через Дарів і ізза цього решта вд прийшла на місце вогню скорше від пвд 502. Вд поляків вже не застав, тому що відійшли на Яселко. В погоні за ними вд дігнав лише їхню дружину дончиосьці, до якої відкрив вогонь.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 2 вбиті, 1 важко ранений, 6 легко ранених.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 автом. пістолю, 1 телефонічний апарат.

Дня 25. січня 1946 о год. 1.00 польська військова компанія випадова, яка кватерувала в с. Буківсько напала на українське с. Карликів, в протягу 45 хвилин спалили 11 хат та замордувала 15 наших селян. Після перших стрілів вд У-1 і гостюючий вд Бродича (Кармелюка) які квартирували у відділі 5 км від місця наскоку ВП вирушили туди в цей спосіб, що вд Бродича, який квартирував в лісі пвд Прибудовом, подався верхами в пн—зах., напрямі, щоби перетити відворот ВП на шляху Карликів—Воля Петрова, а вд У-й пішов селом Прибишів, з метою вдарити по ворогові в боці. Маневр цей не вдався, тому що ворог зауважив посуваючийся вд Бродича і панічно втік. Вд У-1 вдалося схопити двох польських вояків, які провадили трьох наших селян на розстріл.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 2 вбитих,

Власні втрати: жодні.

Відбито 3-ох арештованих наших селян.

Дня 30. січня 1946 о год. 3.00 в с. Репедь присілок Зайнички пвд 508 спалив 5 будинків, що були приготовлені під квартирування ВП. При цій нагоді знищено два мости на шляху Репедь—Команьча, в цілі перервання ворогові комунікації та тим самим паралізувати переселенчу акцію.

Дня 31. січня 1946 о год. 10.00 ВП в силі 1000 вояків під командуванням генерала окружили ліс між Явірником, Репедь, Прибишів, Токарня, Дарів та Вислоком Великим, в якому нахо-

дився табор вд. В таборі цьому перебувало два рої пвд 503 та окр. лікар В. з 4-ма санітарами. На наступаючі на табор ворожі сили два згадані рої відкрили сильний кулеметний вогонь та продерлися через три ворожі перстені в напрямі на Вислік Великий.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 1 кул. вбитий, та кількох ранених.

Власні втрати: 1 легко ранений.

Втрачено: 200 кг бараболі, 30 кг мяса, 30 кг бобу, 50 кг соли, кухонне начиння, білля, одну фавотпатрону та 1600 шт. набоїв до кріса.

Дня 21. січня 1946 о год. 20.00 перевів вд акцію спалення двох польських, бандитських сіл: Делягова та Сільниця. Поляки мешканці цих сіл нападали на дооколичні українські села, грабили та тероризували наше населення. Пвд 504 і 506 спалив с. Делягову, а пвд 505 і ВОВ спалив с. Сільнице. Поляки повтікали за р. Сян і спротиву не ставили.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні,

Власні втрати: жодні.

Спалено: 2 села (усі будинки).

Здобуто: 12 шт. худоби та 4 коні.

Дня 27 січня 1946 переведено акцію на м. Бірчу. План акції опрацював пор. Коник. Він був такий. Цілість власних сил поділено на дві групи: східню і західню. Головним завданням східної групи було зв'язати ворога вогнем і звернути на себе увагу, в той час східня група, одна частина з напрямку півн. захід, а друга частина з напрямку півд. захід мали вдертися до середини міста та спалити його.

511 та широким фронтом скрились наші вд 3 групи схід — дав наказ відвороту на збірний пункт. Відворот відбувся під безперервним обстрілом автоматичної та крісової зброї ворога, як також тяжкого мінометa, якого противник примітив на узбіччі Валькова (вис. 385). По рухах ворожих видно було, що він намається відтяти нам дорогу до ліса та унеможливити наш відступ потоками, що ведуть з м. Бірча в південному напрямі і тим способом окружити вд на відкритому терені. Однак ворогові не вдалося осягнути цієї цілі, бо пвд час до часу ставив спротив,

отримуючи наступ противника з крила та зі заду. Ворожа погоня тривала на шляху около 3 км і мимо цього, що по відступаючим вд вислано сотню кінноти ВП, вд добились таки до ліса і там на краю ліса віддали збірний гураганний вогонь по противникові і це саме відібрало ворогові охоту до дальшої погоні. Після чого вд відступили на умовлений збірний пункт.

Опис акції групи — захід: як згадано вище група захід властиво діяла двома пвд без зв'язку зі собою. Підвідтинок південно-західний припав вд У-6 під ком. ком. Яра, а надвідтинок північно-західний припвд У-2 під командою к-ра Орського. При цьому вд знаходився також головнокомандуючий пор. Коник. Вд У-6 на свойому підвідтинку мав прорвати ворожі укріплення під і на ворожій Гірці та увійти в місто. В місті повинен був палити хати, від церкви аж по цвинтар. Акція повинна була початись о год. 2-ій, однак з огляду на терен вспів на місце бою аж о год. 3-ій. В першому ударі пвд 512 знищив на чистій дорозі бункер і ворожі застави і замість йти дальше наступом в місто, цілий вд пішов куди інде, бо тереновий зблудив і запровадив пвд замість до міста в гору на саму Кам'яну Гірку, де пвд знайшовсь під добрим ворожим обстрілом. Ворог це спостеріг і почав вд обстрілювати з гранатометів. Пвд 518 зістав по заду. Заки пвд 518 підтягнувся то пвд 516 і 517, будучи під сильним ворожим обстрілом без наказу відступили в поблизькі ліси. К-р Яр доручив бунчужному Байракові притягнути відстаючий пвд 518. За посередництвом згаданого бунчужного к-р Яр передав також накази чотовому, а сам вернувся по два без наказу відступивші пвд у вищі згаданий лісок і в друге навернув до бою. За цей час пвд 518 підійшов наступом до хат під церквою і там викинув ворога з окопів. Однак хат біля церкви не підпалив, а почав відступати в гору під цвинтар. Тут в горі вже пвд 518 злучився з обома пвд, яких припровадив в друге к-р Яр до наступу. Попалено хати в долині, які були деревляні, легкі до запалення. Тимчасом поляки, зорганізувавши сили, рушили в протинаступ, починаючи від церкви. Вд У-4 відступив та зайняв становиша в здобутих ворожих становищах — окопах, де держав ворожий напір до год. 6.45, думаючи, що вд на інших підвідтинках своїми акціями відтянуть його. Однак це не сталося. Стало розвиднюватися, то-

му к-р Яр, не осягнувши своєї мети, дав наказ вд відступати.

В той час акція на підвідтинку вд У-2 відбувалась так: вд наступав від сторони Нового Села. Акція була визначена на год. 2-гу, однак було одногодинне спізнення з причин тяжкої і не вигідної дороги. Акцію розпочато о год. 3-ій. Вд до місця акції маршував в такому порядкові: пвд 504, 506, ВСБ і пвд 505. На самому переді маршував пор. Коник та к-р Орський в заступстві нездорового ще к-ра вд Громенка. Коли чотовий пвд 504 був вже під м. Бірча то кінцевий пвд 505 був ще в Новому Селі. К-р Коник задержався і дав наказ стати та взивав чотових до себе. Чотові прийшли до к-ра Коника і в той момент почулись ворожі стріли з кулемета на підвідтинку к-ра Яра. К-р Коник дав наказ ліворуч, розстрільною бігом в перід. Пвд 505 і 506 мали до Бірчі около 300 м, а на додаток цього мали перейти високу скалу, тому згадані пвд не могли бути разом з пвд 504 в місті. І так, коли пвд 505 і 506 добігли на висоту звідкіля пвд 504 почав наступ, то пвд 506 в той час був вже в середині міста поміж будинками. Стрілецтво, незважаючи на сильний ворожий вогонь, короткими стрибками, посувалось вперед. Ліве крило, що скорше вдерлося в нутро Бірчі, підпалили оден будинок і тим вогнем зрадили свій наступ, бо вогонь освітив ціле поле наступу. Поляки, заховані в бункерах і мурованих будинках, мали нас як на долоні. Ще не догоріла запалена хата, як стрільці підпалили другий будинок на право від волостного будинку. Цей вогонь ще більше і ширше освітлив нашу наступальну розстрільну, що поляки використали та почали стріляти з вікон волостного будинку. Рівночасно поляки почали стріляти з міномету так, що снаряди дуже разили наші вд, також ворожі кулемети, примічені під костелом, завдали нам великих втрат. Найбільше від цього ворожого обстрілу потерпіли пвд 505 і 506, котрих вогонь горіючих хат найліпше освічував. По якомусь часі на правому крилі пвд 505 запалив ще один будинок коло дороги, котра веде на Нове Село і знова освітив ціле поле наступу. Ворогові було добре і догідно стріляти. То ці пвд 505 і 506 під сильним ворожим кулеметним та мінометним вогнем мусіли відступати назад в напрямі на Нове Село. Тільки пвд 504 остався в бою з к-ром Коником і сотен. Орським. Пвд 505 і 506

відступили о год. 5-ій, а останні стрільці пвд 504 відступили о год. 6,30 рано. Докладного опису з вуличних боїв пвд 504 нема, бо там згинули командирі Коник, Орський та чот. Павленко.

Вислід акції:

Ворожі втрати: около 70 вбитих, невідома кількість ранених,

Власні втрати: 23 вбитих, в тому числі к-р Коник, і к-р Орський (вд У-2 — 13, У-4 — 3, вд У-6 — 3, вд У-7 — 2), 22-х ранених, в тому числі 2-х важко з відділу У-2 (з У-3 — 7, з У-4 — 7, з У-6 — 4, з У-7 — 4).

Знищено на відтинку групи схід 7 ворожих бункерів, а на відтинку групи захід спалено кільканадцять деревляних хат.

Здобуто: одну диску на відтинку групи схід.

Втрачено: на підвідтинку вд У-2 2 дехтярі, МП, 13 крісів, одну пістолю і один далековид.

Дня 5. січня 1946 о год. 13.30 на шляху пвд 507 під командою В. виконав акцію на залізний міст на р. Сяні на шляху Ліськo—Гузелі. Міст охороняла ВП в силі 15 вояків. На мості стояла застава з кулеметом в силі трьох людей. Проча варта містилася в будинку, віддаленому 40 м від мосту. В протягу 7. хвилин зліквідовану заставу на мості, а варта втекла до міста Ліська.

Після замінування моста пвд почав відступати. ВП, яке кватерувало в Ліську відкрило по відступаючому пвд мінометний, протипанцирний армат та кулеметний вогонь. Під час відступу пвд було трох стрільців легко ранених. Із-за браку відповідної кількості та якості підривного матеріялу та браку гремучого шнура, міст тільки ушкоджено.

Вислід акції:

Ворожі втрати: 2 вбитих та кілька ранених.

Власні втрати: 3 легко ранених, у тому числі бунчужний.

Дня 5. січня 1946 о год. 23.30 пвд 508 ком. Г. знищив телефонічну лінію між Гузелями та Лісками, на відтинку около 2 км. Лінію цю знищив вповні.

Дня 9. січня 1946 о год. 23.00 пвд 508 вимінував міст між Балигородом та Мвою та знищив цілковито телефонічну лінію на відтинку 3 км.

Дня 11. січня 1946 о год. 20.00 вд знищив в с. Гічва два мости, школу та телефонічну лінію на відтинку 5. км. Кромі цього,

знищено волостну канцелярію, звідкіля забрано всі урядові книги. Школу знищено тому, що в ній мало квартирувати ВП, яке мало виселювати наше населення, при чому научні посібники та шкільний інвентар збережено та передано тамошньому польському цивільному населенню до перехования.

Дня 17. січня 1946 від год. 18.00 до дня 18. січня 1946 р. год. 3,00 пвд 507 і 509 під командуванням к-ра Б. знищили вповні на шляху Балигород—Тісна 11 деревляних мостів та цілковито знищили телефонічну лінію на просторі 5. км.

Дня 17. січня 1946 о год. 23.00 пвд 508 під командуванням к-ра Р. знищив між Балигородом та Мхавою два мости, в тім один міст новозбудований та телефонічну лінію на просторі 2 1/2 км. Знищення мостів на шляху Лісько—Балигород—Тісна та телефонічного сполучення на цьому шляху спинило на півтора місяця нічні наскоки ворога на українські села, заплановану облаву ворога на українські села, а найважнійше це, що спинило переселенчу акцію нашого населення.

Дня 19. січня 1946 о год. 10. пвд 507 і 509 під командуванням самого к-ра вд брали участь на Водосвяттю в с. Середнє Велике. В часі Богослуження донесено, що через с. Хоцень в напрямі с. Середнє Велике посувається вп в силі около 100 вояків, пвд зайняли стоновища на узбіччю гори 658 в південно східньому напрямі від церкви с. Середє Велике. В протягу 30-ох хвилин появився ворог. Його міномет стояв при виході с. Хоцень та обстрілював вершок гори 658 та с. Середнє Велике, а військо почало підсуватися під вершок 658 і с. Середнє Велике. Пвд 507 пішов в наступ і відкинув ворога в потічок, що пливе з с.Хоцень до Середнього Великого. В той час пвд 509 заатакував ворога з крила, який почав відступати потічком в напрямі с. Хоцень. Оба пвд переслідують ворога аж до с. Тисовець. Пвд 508, який квартирував в с. Середнє Велике, заалярмований вийшов на верх 648 з метою охороняти зади свойого вд.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 44 вбиті, в цьому двох старшин: капітан і поручник та багато ранених. Кромі цього, 4 вояків в тому оден поручник взято в полон, яких запізнано з ціллю нашої боротьби та по врученні їм летючок, виданих нами до ВП, звільнено.

Власні втрати: жодні,

Здобуто: 1 міномет 82 мм з 17 стрільцями, 3 кулемети і муніцію до них (Дехтярова), 8 ППС, 3 ППШ, 1 рос. снайперський кріс, 6 рос. крісів, 2 далековиди, 1 компас, 1 теренову карту, 3 годинники, 2 військові коні з упряжжю і 1 віз, 23 військових плащів, 3 пари взуття, відбито 3 повні селянські фіри награбованого у нашого населення с. Хоцень майна (збіжжя, одяг, взуття і т. п.), яке зараз з місця звернено пошкодованим. Коні передано орг. сітці, а годинники приділено тимчасом до дальшого рішення двом чатовим та бунчужному.

Дня 22. січня 1946 о год. 10.00 трьох стрільців, це є стр. Вуж, Дуб та Відважний, під командою старшого вістуна Левка, який належав до вишкільного почоту КВ, окружені ВП в хаті на присілку Чекай біля с. Даюрдзів, звели бій з ВП в силі 200 вояків. Згадані вояки окружені ВП зі всіх сторін боролися хоробро до останнього набоя та вкінці згинули геройською смертю від ворожих куль. Найкращим свідоцтвом їхньої хоробрості та геройства були слова командира відділу ВП, які виголосив до вояків свойого відділу: "Відзіце пшед собон влокі правдзівих бонатерув-бандеровцув; ґдиби їх тутай била сотка, то з нас ані єден нє вишедлби з тонд живи!".

Вислід бою:

Ворожі втрати: 7 вбитих та — 2 ранені,

Власні втрати: 4 вбиті,

Втрачено: 2 ППШ і 2 рос. кріси та одну пістолю.

Заввага: Вояки ці були вислані як спец.кур'єри до Н.Р-ну "усл. Яр" по важним справам.

Дня 2. січня 1946 о год 01.00 пвд 510 зробив на шляху Перемишль—Фредропіль, на північ від Княжицької кольонії, на узгір'я, з якого було добре поле обстрілу на дорогу, засідку на ВП. Засідку цю держав пвд до год. 6.00 безуспішно.

Дня 2. січня 1946 о год. 13.00 вд У-4 зробив засідку на большевиків на дорозі Курманичі—Брилинці та на дорозі Курманичі — Конюше. Засідка ця не дала позитивних вислідів, тому що сподіваний ворог не надійшов.

Дня 3. січня 1946 о год. 6.15 пвд 510, ще кватерував в Лімні Горішній та саме приготовлявся до відмаршу, зауважив вд ВП.,

що в розстрільній підходив з півночі на південь в напрямі с. Лімна Горішна. Пвд почав відступати до ліса, тоді ВП відкрило вогонь по відступаючим пвд. У відповідь на це пвд відкрив кулеметний вогонь. В часі відступу до ліса вбило двох стрільців. В тім самім часі пвд 511 і 512 заалярмовані стрілами від сторони місця постою пвд 510, йшли з поміччю згаданому пвд. По дорозі до Грозьови пвд 511 і 512, зайнявши ВП, що від сторони Крайня—Трійця йшло ВП в напрямі села Грозьова. ВП вистріляло ракету, а пвд відкрили по ВП вогонь. Рій ВП, який намагався перетяти пвд дорогу від сторони с. Грозьова був обстріляний нашим кулеметним вогнем. Із 4-х сторін с. Лімна зауважено ракети. Наш кулеметний та крісовий вогонь змусив ВП на відтинку Крайня (на схід від Лімної) до мовчанки. Тому що кулеметна стрілянина в Лімні Горішній не вгавала, пвд 511 і 512 рішила за всяку ціну прийти з поміччю заатакованому пвд 510. В тій цілі, поспішаючи з поміччю, пвд 510 посувалися потоком в напрямі с. Лімна Горішна так довго аж доки не натрапили на сильний ворожий спротив. Через цілий час свойого просування пвд 511 і 512 були під безперервним обстрілом ворожого важкого мінометa та мимо всього поставлені відділам ВП, що переходили з с. Лімна Горішна до с. Лімна Долішна поважний спротив. З приводу цього, що ворог розпоряджав кілька кратно переважаючими силами, ситуація почала ускладнюватися та ставати для обох пвд загрозливою. В такій ситуації к-р В. наказав відступ в "Коєнжий потік". Кулиметчик Кріс з пвд 512 обстріляв ворога, що атакував зі Заходу кулеметним вогнем, змушуючи ворога замовкнути та тим дав змогу пвд 512 та частині пвд 511 перерватися через дорогу Лімна—Грозьова. Із-за перервання зв'язку пвд 511 (решта) та кілька стрільців з пвд 512 відступили в противний напрям на схід, де стрінула сильний спротив ворогів і тут впало 7 стрільців.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 16 вбитих, 14 ранених,

Власні втрати: 11 вбитих, 9 ранених.

Втрачено: 2 кулемети, 9 крісів, 1 кріс. гранатомет, 2 коні з сідлами.

Дня 7. січня 1946 вд перевів акцію на м. Бірча разом з вд У-2.

Опис акції гляди в уступі У-2.

Дня 13. січня 1946 вд перевів акцію спалення фільварків у сс. Куп'ятичі, Сілець, Верендьовичі, Вугники та знищив міст у с. Вугниках. В часі виконування акції не було жодного спротиву зі сторони ворога. Фільварки ці спалено тому, що в них мали заквартирувати відділи польського КОП-у.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні,

Власні втрати: жодні,

Здобуто: 1 машину до писання.

Знищено 50 м збіжжя, та спалено 4 фільварки і 1 міст.

Дня 31. січня 1946 о год. 2.00 вд, знищив залізничу станцію залуже на лінії Нове Загір'я—Ліськo Лукавиця. Акцію переведено в цей спосіб: перш за все виставлено застави від м. Загір'я; на дорозі, на залізничому шляху від двірця Нове Загір'я, на насипі залізничого шляху від двірця Ліськo Лукавиця, на дорозі від м. Ліськo та на стежці від присілка Долина. Всі в силі по одному роєві. Решта вд окружила два муровані будинки на двірці, збудила урядників та їх родини, помогла їм винести їхнє майно та підпалила оба ці будинки.

Кромі цих двох будинків, спалено ще стаційний магазин, пивницю та 2 будки-бльоки, з уладженнями до замикання роз'їздів (зворотниць) та сигналів. Рівночасно налажено транспорт, зложений з 36 вагонів навантаження деревом, та вимінувано в трьох місцях роз'їзди, що спинило на цьому шляхові залізничий рух на кілька тижнів.

У тому самому часі роєвий іменний (з вд 95, який тоді саме був у вд 94-й) спинив будинок МО у с. Залужже без жодного спротиву, зі сторони ворога.

Акцію цю переведено в цілі паралізування примусової переселенчої акції українського населення до СССР.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні,

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 5 телефонічних апаратів.

Знищено 2 муровані стаційні будинки, 2 будки-бльоки з уладженням до замикання роз'їздів, 36 вагонів навантажених дере-

вом, стаційний магазин, пивницю та роз'їзди в трьох місцях.

Дня 6. січня 1946 о год. 23.30 вд перевів акцію спалення сс. Донко і Волтунова разом з вд У-1. Опис акції гляди в уступі У-1.

Дня 11. січня 1946 о год. 24.00 два пвд 513 і 515а провели акцію спалення с. Липовець, а пвд 514 і 515 с. Королик Волоський та половину с. Королик Польський (30 хат). Села Липовець, Королик Волоський це чисто українські села, яких примусово і завдяки теророві польських бандитів виселено в цілости українське населення до СССР. Відносно Королики Волоського, то воно за виїмком 30 хат, з яких також в подібний спосіб виселено наше населення, часто польське. До Королика Волоського та до 30 хат Королика Польського, на виселенні з них українського населення, приїхали польські репатріянти з СССР. Села ці стали безродними польського бандитизму, яких населення робило грабункові напади на дооколичні українські села.

В часі акції на с. Липовець жодного опору пвд не стрінули, бо тут не польських репатріантів не було. Вправді по появі сильної заграви з горіючого с. Липовець кватеруюча ВП з м. Яслиська відчинило сильний вогонь з важких кулеметів в напрямі с. Липовець, але скоро його заперестали, діставши у відповідь ще сильніший кулеметний вогонь від нашої застави, яка зайняла становище на краю с. Липовець від сторони Ясинськ. Що відноситься акції в сс. Королик Волоський та Королик Польський, то тут пвд стрінулися зі сильним спротивом польської самооборони, якій день перед нашою акцією ВП видало всім мущинам від 15 літ в гору автоматичну зброю та 10 кулеметів. Завдяки сильній мряці, яка дозволила пвд непомітно підійти до тих сіл та наглості удару від західної сторони, з якої ворог найменше сподівався, пвд впадають до сіл та їх палять. Наглість та сила удару була так велика, що ВП, яке квартирувало в Королику Польськім, розбіглося. Це використало наше стрілецтво до виконання свойого завдання і протягом 20-ти хвилин спалило села та почало відходити так, що заки ВП стягнулося і йшло з допомогою самообороні, яка ставила опір, наші пвд вже находилися на горі 528.

В бою з польською самообороною відзначився кулеметчик Чугайстер, який одною серією вбив 7 ворогів.

Вислід акції:

Ворожі втрати: 7 вбитих,

Власні втрати: жодні,

Здобуто: 2 коні, 2 шт. худоби та 2 пари чобіт.

Дня 24. січня 1946 о год. 11.00 вд звів бій з ВП в с. Завадка Морохівська. До зведення цього бою спонукали к-ра вд слідуючі обставини: Ранком тогож дня спец відділ ВП в силі 120 людей, узброєних в 12 кулеметів, кріси та 2 міномети 82 мм напав на с. Завадка Морохівська та почав пацифікувати село. К-р з вд в силі 2. пвд 515 і 515а (пвд 513 і 514 не були разом з пвд 515 і 515а, тому що відійшли за р. Сян, де в околиці с. Жуланиця мали знищити залізнодорожний міст, щоби тимчасом вдержати на якийсь час переселенчу акцію, кватерував тоді в лісі "Ляс Буковоні" пвд с. Завадка Морохівська, що його ворог обстрілював в часі пацифікації села мінометним вогнем. Коли до вд долетіли плачі та зойки катованих жінок, старців та дітей (мущини всі втекли в ліс) к-р мимо малих наших сил рішив піти селові на поміч. Перед боєм к-р вд промовив до стрілецтва та к-рів пвд та пояснив їм спосіб наступу на плані, що його нарисував на снігу, після чого вирушили о год. 11.00 до бою. Пвд 515 наступав з пвд — чистим полем на середину села, де стояли міномети ворога. ВОЗ під командуванням район. пров. Гуцула, долучила до вд в лісі, наступали потоком від с. Мокре, пвд 515а в гори від дороги Завадка Морохівська—Кам'яне, в оден рій вислано на зади ворогові, щоби відтяти йому відворот на с. Нєбєщани. Бій розпочала БСБ та пвд 515, пвд 515а щойно по 15. хвилинах вдарив по ворогові з крила. Перший удар наступу нашого стрілецтва був сильний та нагальний, що внесло велике замішання в ряди ворога. Бій закінчився нашою перемогою о год. 14., а ворог відступив в напрямі с. Нєбєщани.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 5 вбитих і 9 важко ранених (на основі документів, найдених при вбитих польських вояках, стверджено, що всі вони походили з Познаня і Варшави).

Власні втрати: 1 вбитий (ройовий Шведь, що згинув геройською смертю зі словами "Слава Україні!" від ворожої кулі, яка прошила йому голову, коли він йшов на переді свойого роя на найбільше вороже скупчення).

Здобуто: 2 міномети 82 мм з 47 стрільнами до них та підсилювачами, 3000 муніції до рос. крісів, 500 шт муніції до ППШ, 80 зачіпних, ручних гранат, 2 телефонічні апарати, 6 звоїв телефонічного дроту, 3 пари чобіт, 1 пара черевиків, 2 шинелі, 5 крісів, 2 ППШ, 3 пари нім. убрання (ватовані), 1 коц, 1 цельт-палатка, 1 пара білля, 3 рушники, 4 комінярки, 1 торба вати Ч.Х., 1 пара рукавиць, 4 шини до зломаних кінчин, 16 наплечників, 35 бохонців хліба, 6 коней (4 коні були зрабовані від селян і їх віддано власникам), 2 військові вози, 1 л. оливи, 5 кг соли, 2 кг цукру, 2 цивільні валізи, які віддано власникам.

Дня 26. січня 1946 о год. 11,00 пвд 514 під командою к-ра Омелька, що висланий разом з пвд 513 за р. СЯН в цілі знищення мосту біля Лукавиці, повертав не виконавши наказаного йому завдання, тому що випередили його в цьому інші наші вд, з "Хол. Яру", знищив міст залізнодорозний на р. Ославі біля Загір'я. Після зліквідування двох польських вояків, що берегли моста та одного поляка залізнодорожника, що був на підслусі, к-р Омелько заложив міни і міст вилетів у воздух.

К-р роя Морозенко через власну необережність, мимо того, що подано умовлений знак відступу, бо запалено вже підривний матеріял, він зближився до мосту, а детонація, яка саме в тій хвилині наступила, скинула його під міст, при тім зістав важко ранений. Підпранято пошукування за ним, із-за сильної стрілянини, яку відчинили НКВД-исти, що квартирували в домі близько моста, перервано бо думали, що к-р Морозенко відійшов разом з мінерами. Пошукували за ним стрільці його роя, які бачили, як Морозенко відійшов в сторону мосту. ВП, яке прийшло в півгодини після вибуху на знищений міст, віднайшло Морозенка та відвезло його до лічниці в Сяноці. Годиться зазначити, що в часі підходу пвд до мосту обстрілювала їх артилерія з м. Лісько.

Вислід акції:

Ворожі втрати: 3 вбиті,

Власні втрати: 1 ранений взятий в полон.

Дня 1. січня 1946 о год. 7.30 ворог в силі 300 вояків ВП, узброєних кромі крісів в кулемети, автомати та два міномети 82 мм і 50 мм, зробив наскок на вд, який в силі двох пвд кварти-

рував в с. Ляхава. Ворог підійшов до села з 3. сторін, повиставляв застави та ввійшов до села. Застави та зірці зауважили підходячого ворога, але думали, що це зближається пвд 518 і заки зорієнтувалися, що це ворог, ВП заняло вже вихідні становища в селі коло школи та на горбі, що домінує над селом. Перші стріли, які далися чути від сторони ліса, заалярмували пвд 516 і він почав відступати на південний схід селом, але тут стрінув ворога, з яким дійшло до бою на дуже близьку віддаль. Тимчасом пвд 517 зайняв становища в селі і 2 рої цього пвд зуміли під вогненим прикриттям 1. роя пвд 517 відступити. Опісля під прикриттям вогню пвд 516 відступив пвд 516 (решта), вкінці поволі відступ в слід за пвд 517 в південному напрямі і пвд 516. Бій тривав 25 хвилин.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 4 вбиті та 4 важко ранених,

Власні втрати: 3 вбиті та 5 раних.

Дня 2. січня 1946 пвд 518 зробив в Ліщаві Долішній коло костела засідку на ВП. Засідка була без успіху, тому що ВП не їхало тоді туди.

Дня 7. січня 1946 вд перевів акцію на м. Бірча разом з вд У-2 Опис акції гляди в уступі У-2.

Дня 11 січня 1946 о год 8.00 намагалося ВП заскочити квартируючий вд в м. Тростянець. Ворога зуважено і вд відступив в сусідній ліс. В часі відступу ранено одного стрільця в ногу.

Вислід наскоку:

Ворожі втрати: невідомі,

Власні втрати: 1 ранений.

Дня 17. січня 1946 квартирував вд в с. Пашові. Над ранок того ж дня вислана стежа в напрямі Ропенки стрінула ворога, що в більшій силі наближався до Пашови. Ворог зауважив нашу стежу та почав за нею погоню. Два стрільці стежі відстрілюючись бігли щосил до місця постою вд, щоб повідомити його про наближування ворога. Оден із стрільців із-за великої втоми і щоби не попасти в ворожий полон відібрав собі життя при помочі власної гранати. Другому стрільцеві вдалося повідомити власний вд, але був ранений ворожою кулею. Вд повідомлений раненим стрільцем відступив до ліса.

Вислід зустрічі стежі з ворогом:

Ворожі втрати: невідомі,

Власні втрати: 1 вбитий і 1 ранений.

Дня 2. січня 1946 перейшло 8 пограничників з погранзастави в с. Папоротно, за слідами двох повстанців, які перейшли кордон, через Макову до с. Ямна Долішня і тут зловили одного стрільця з пвд 520. Стрільця того відбито, а большевиків прогнано аж до с. Ліщин.

Тогож дня о год. 6.00 большевики в числі 22 бійців наскочили на с. Вугники, де квартерували 3 стрільці АЖ вд У-7 і двох стрільців СВ., що полагоджували там службові справи. Стрільці окружені большевиками пробоєм вирвалися з окруження і подалися до ліса в напрямі с. Конюші. Большевики гнали за відступаючими стрільцями аж на присілок Гелеха під Перемишлем і там щойно вдалося їм відв'язатися. В часі прориву згинув оден стрілець СБ Щур.

Вислід наскоку:

Ворожі втрати: жодні,

Власні втрати: 1 вбитий.

Дня 7. січня 1946 о год. 2.00 вд перевів акцію на м. Вірчу разом з вд У-2. Опис акції гляди в уступі У-2.

Дня 9. січня 1946 пвд 521 мав перестрілку з залізничою поліцією на двірці в Лукавиці. Згаданий пвд, в часі перемаршу обстріляла поліція з двірця. Тоді пвд вдерся на двірець, а поліція втікла. На двірці знищено два стінні апарати та забрано 3 полеві апарати телефонічні. Тим часом надійшло ВП з Ліська, яка привітала вогнем наша застава. Пвд відступив під ворожим обстрілом.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 7 вбитих (ВП),

Власні втрати: 1 легко ранений.

Здобуто: 3 польові телефонічні апарати,

Знищено: 2 стінні телефонічні апарати.

Дня 24. січня 1946 пвд 521 під командою ком. Ворона знищив в с. Вільшаниця на залізничому шляхові Сянік—Самбір міст на р. Вільшаниця. Міст цей знищено в цілі здержання переселенчої акції, яку в нелюдський спосіб зачало серед сильних моро-

зів переводити ВП. Акцію переведено без спротиву з ворожої сторони.

Дня 29. січня 1946 о год. 2.00 вд знищив на залізничому шляхові Сянік—Самбір міст на р. Середниця. Акцію переведено в цей спосіб: після виставлення застави від двірця Вільшаниця, пвд 519 підійшов до мосту. Ворожа застава, що стояла на мості, зауважила пвд, який підходив до мосту, вистрілила кілька разів і втікла. Тоді спокійно вже заложено підривний матеріал і перетято траверзи та покручено рейки. При тім зужито 45 кг толу.

Комісія, що на другий день приїхала, оглянула міст та ствердила, що на відбудування мосту потреба одного місяця.

Рівночасно пвд 520 і 521, що держали застави знищили деревляний міст на шосі біля с. Вільшаниця, підпалюючи його нафтою і соломою. Крім цього позрізувано стовпи та поперетинано телефонічні дроти в напрямі с. Стефкова. Тоді і рій з пвд 521, що держав заставу від м. Ліськo зрізав 5 телефонічних стовпів та поперетинав дроти.

Дня 30. січня 1946 о год. 2.00 вд спалив при помочі нафти та соломи два мости деревляні на шляху в с. Стефкова та один залізнодорожний міст біля того ж села. Акцію виконано без жадних перепон та страт. Там знищено також телефонічну сполуку.

Дня 31. січня 1946 о год. 2.00 вд спалив два деревляні мости вд шляхові Ропенка—Ліщовате та на шляхові Ванькова—Лукавиця. Акцію виконано без перешкод.

Дня 10. січня 1946 о год. 23.00 гостюючий вд Мирона перевів акцію на станицю МО в с. Тісна. 1. пвд в силі 5 роїв увійшов до с. Тісна зі сторони с. Гошківці. 1. рій 3 пвд остався на заставі на шосі в напрямі с. Гоківці, другий рій того ж пвд держав заставу на шляхові від Довжиці, третий, четвертий і п'ятий рої почали підступати до с. Тісна. В тому часі другий пвд в силі двох роїв увійшов до с. Тісна зі села Зубраче, залишаючи там заставу і зайняв становище біля п'ятого будинку по лівій стороні шляху Тісна—Зубраче, роззброюючи при цьому місцеву самооборону, яка була згуртована біля церкви. В тому самому часі п'ятий рій першого пвд подався в напрямі станиці МО, де на 200 м перед нею стрінувся зі стежою 4. міліцістів і відкрив

по них вогонь, у висліді чого згинув оден міліцист. Сейчас після цього ворог відкрив з бункеру сильний кулеметний та гранатометний вогонь. У відповідь на це всі рої відкрили крісовий та кулиметний вогонь по станиці та букері МО. В міжчасі третий та четвертий рої зайняли будинки 1 і 6 напроти станиці, а п'ятий рій прикривав їх наступ. Другий пвд своїм вогнем зв'язав ворога і тим самим уможливив наступ згаданим роям. Третий рій під прикриттям вогню сусідних роїв та крісового гранатомета підсунувся на 10 м під станицю СО, але ражений сильним ворожим кулеметним вогнем мусів відступити при втратах оден вбитий та двох ранених, яких забрано з поля бою. Дальший наступ на станицю і бункер МО були неможливі з огляду на мінові поля кругом в промірі 10м2. Бій тривав від год. 23.00 до год. 3.00 дня 11.01.46.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 1 вбитий і кількох ранених,

Власні втрати: 1 вбитий і 2 ранених.

Здобуто: 10 крісів, 2 ППШ і 1000 шт. муніції до крісів.

Спалено: 3 будинки, що були призначені під постій для ВП.

Здобуто: 3000 шт. крісової амуніції і 16 стрілен до крісового гранатомета.

Дня 10. січня 1946 о год. 21.00 пвд в силі 5 роїв увійшов зі сторони с. Довжиця до с. Тісна, порозмінував застави від с. Габкінці, Денжиця та Зубряче та приступили до палення будинків, в яких перед тим мешкали большевицькі та польські війська. Після осунення мін, якими було заміновано поле довкола станиці та бункеру, спалено станицю та вежу на бункері. Бункер був на горбочку і мав промір 25 м. В бункеру було 25 вікон для кулеметів. На середині бункеру було підвищення з вежою, де було становище для мінометa. Стіни бункера були грубі на 1,20 м, збудовані з піску і каміння, обложені зі зовні бальками. Коли загорілася станиця почали вибухати всі горячі міни на замінованих полях кругом станиці. Опісля спалено 13 великих будинків. Польському населенню, яке замешкувало ці будинки, дано змогу винести все їхнє майно.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні,

Власні втрати: жодні,

Спалено: 14 будинків, що могли помістити один курінь війська.

Здобуто: 2 кріси, 400 кг. крісової муніції (роззброєно польську самооборону) та 60 шт набоїв до ПТР.

МО в с. Тісна робила наскоки на дооколичні села, грабила, побивала та арештувала селян і віддавала їх до УБП в Ліську.

Дня 21. січня 1946 та дня 22. січня 1946 вд спалив 4 мости біля с. Тісна.

Дня 22. січня 1946 вд спалив два мости на р. Солинці в с. Должиця.

Дня 23. 24. 25. та 26 січня 1946 вд спалив 24 мости на дорозі Ступосяни—Беріжки—Устрики та на дорозі Дверник—Береги—Ветхина—Смерек.

Дня 28. січня 1946 вд спалив 5 мостів на дорозі Суковате—Кальниця—Середнє Велике.

Дня 30. січня 1946 один рій вд о год. 5,00, що віз харчі з Келічави, наїхав на засідку ВП біля Суковатого. Стрільці пвд під'їхали до поляків на віддаль около 20 м, які на склик: "Стуй" відкрили до наших стрільців вогонь з автоматів та кулемета, в тій хвилині почали стріляти поляки з другої сторони з кулеметів. Рій почав відстрілюватися та змусив поляків до втечі, а самі без втрат з харчами повернули до вд.

Вислід бою:

Ворожі втрати: невідомі,

Власні втрати: жодні.

Дня 25. січня 1946 о год. 1.00 гостюючий вд Бродича, якого заступав під час його хвороби Кармелюк, перевів акцію на с. Карликів разом з вд У-1. Опис акції гляди у уступі У-1.

II.

У цьому звітовому місяці, подібно, як і в попередньому, треба взяти під увагу основні ворожі сили, а саме: польську і большевицьку. Перша — польська, це постійна ворожа сила, а друга — большевицька, це доривочна ворожа сила, що її творять большевицькі погранзастави, які ще дальше час-від-часу впадають на терен В-Лемко.

Польські сили:

Розміщення ВП на терені В-Лемко.

В місяці січні розміщення ВП на північному відтинку їхнього діяння були менш-більш таке:

Перемишль	— 1800	—2000
Бірча	— 600	— 800
Пикуличі	— 600	— 800
Разом	— 3000	— 3600 вояків

В цьому місяці ВП робило досить часті випади на не виселені ще українські села:

Дня 3. січня 46 о год. 6.00 вд ВП наскочив на вд У-4 в с. Лімна. Вд після двогодинного бою відвязався від ВП, а ВП спалило 4 хати, зрабувало всю худобу у селян та арештувало 30 селян. По акції відїхали до Бірчі.

Дня 8. січня 46 бандити ВП наскочили на с. Ліщаву Горішну, де зрабували багато худоби і інших річей та побили селян.

Дня 10. січня 46 вд ВП напав на с. Поруби, Гута, Ясенів, Негрібка і Загути. В с. Поруби спалили 30 господарств, в с. Гута 15 господарств, в с. Негрибка 12 та 2 господарства в с. Загута, нарабували багато худоби та свяких річей і від'їхали до Бірчі.

Дня 11. січня 46 ВП напало на с. Тростянець, застрілили 8 селян кількох ранили, ограбили селян і відійшли до Бірчі.

Дня 12. січня 46 300 ВП приїхало до с. Грушавка, забили 4 мущин, спалили 40 господарств, забрали богато худоби та виїхали до с. Улюч, де спалили 2 господарства та 2 млини і арештували 40 мущин та 2 дівчини. О год. 15,00 відійшли до Бірчі, забираючи зі собою арештованих, з поміж яких 10 осіб по дорозі застрілили.

Дня 21. січня 46 один українець, що втік за Сян, припровадив вд ВП в силі около 300 вояків до с. Гути, де квартирував вд У-2. Вд в час запримітив ВП і непомітно з села відступив. Поляки в селі повибивали господарям вікна, опісля в с. Загути забрали з ліса 30 шт. худоби, яку селяни там заховали. Вечером цей вд ВП переїхало через сс. Улюч, Грушівку, Яблоницю, Володь та подалися за Сян.

Дня 22. січня 46 приїхало до с. Явірницька Посада 20 кіннотчиків ВП. Вони заховувалися спокійно. Була це розвідка ВП з Бірчі.

Дня 25. січня 46 польська банда приїхала до с. П'яткова і там зрабувала 9 коров та 2 коні. Банда ця від'їхала за Сян.

Дня 27. січня 46 вд ВП в силі 150—200 вояків (в тім 40 кіннотчиків) з 8. возами та 1. арматкою 45 мм напали на с. Волю Володзку, повибивали вікна, зрабували 2 коні і 2 корови та виїхали за Сян.

Дня 28. січня 46 ця сама група, що була у Волі Володзкій, приїхала до с. Володз арештували двох селян і через сс. Яблониця, Грушівка від'їхали до с. Глунчі за Сяном.

Дня 31. січня 46 вд ВП наскочив на с. Яблоницю, по дорозі зловив одну дівчину. Саме в тім часі БСБ була біля с. Яблониця і почала стріляти. Дівчина використала замішання і втікла. ВП втікли за Сян, полишаючи одного вбитого та двох важко ранених.

Ціллю цих бандитських нападів ВП є тероризування українського населення та змушення його в цей спосіб до виїзду на УРСР.

Кромі цього ворог посилив в терені розвідчу діяльність, монтуючи собі серед українського населення розвідчу сітку. Вже даються зауважити 3 розвідчі осередки, оден в с. Брижава з присілками, другий в с. Добра, третий в с. Добряни.

В другій половині січня ворог змінив свою тактику відносно українського населення, перестав рабувати та почав чемнійше поводитися з селянами приєднуючи їх собі до розвідчої сітки.

На південно-західному відтинку діяння ВП, розміщення їхнє розміщення було приблизно таке:

Сянік	—	3000	(в тому 36 вишкільних полк. ВП в с. Вільхівці з 10 арматками)
Лісько	—	1000	
Балигрод	—	300	
Команьча	—	300	
Риманів	—	350	
Бунівсько	—	150	
Загір'я	—	100	
Разом	—	5200	вояків.

Тут в місяці січні посили поляки свої терористичні напади на українські села і так:

Дня 14. січня 46 вд ВП напав на с. Поляни Суровичні, де вбили 9 осіб та пограбували село.

Дня 22. січня 46 вд ВП наскочив ніччю на с. Ратнавицю, спаіфицікував село, пограбив, побив та забив 7 осіб, а кілька арештував.

Дня 23. січня 46 ВП напало на с. Бахівку, зрабувало село та вбило 2 особи.

Дня 24. січня 46 вд ВП в силі 150 людей напало на с. Вислік Долішний, який обстріляло з двох мінометів 82 мм, спалило 32 хати, вбив 5 (пять) осіб, а 4 важко ранених.

Дня 24. січня 46 вд ВП в силі 100 вояків напало на село Карликів, спалив 11 хат та застрілив 15 осіб. Акція тривала тільки 45 хвилин, так наші вд не мали змоги прийти з поміччю.

Дня 25. січня 46 вночі ВП в силі около 5 сотень і 2 авта НКВД-истів та около сотні цивілів перебраних частинно у військові мундури, під'їхали тихо в село, зробили застави від ліса, обсадили села: Морохів, Мокре, Височани, Полонна і гори від Нєбєщан і Ратнавиці. Впали без стрілу в село й вимордували 66 дітей і жінок (їх різали багнетами, видовбували очі, розтинали черева, груди, ломили руки, ноги, вирізували носи й вуха, а відтак кидали їх у вогонь, горіючих хат. Тут згинула по-геройськи американська горожанка Анна Кирилейза зі своїми двома дочками, взявшися попід руки, мати в середині, держала на грудях образ Матері Божої, що його ляхи покраяли багнетами.

Свідком тих звірств є лише 6 літня дівчинка, яку врятувала бабуня, що, вмираючи, прикрила її своїм тілом, щоб ляхи не зарізали дитини. Дитина ця перележала так аж ляхи відійшли.

Після мордів ляхи втекли дуже скоро, боячись, щоб хто на них не напав.

Дня 25. січня 46 ВП напало на с. Полонна, спалило три хати, зрабувало та побило селян.

Кромі цього ВП з Балигорода робило досить часті випади на сс. Жерницю та Стежницю.

Дня 22. січня 46 в цивільних одягах зловило в с. Постолів польського ст. сержанта Малєка Казімєжа ур. 1922 р., що його населення називало "собачим сином". Під час намаганої втечі його застрілено. Ті самі стрільці зловили конфідента Тшінєцкі

Мирослав ур. 1922 р. "українець" зі Загір'я. При транспортуванні до СБ, коли він намагався в лісі Пораж втекти, жандарм Сокіл його застрілив.

Розміщення МО в терені В-Лемко:

На північному відтинку ворожого діяння МО находиться ще:

Перемишлі	—	100
і Бірчі	—	140
Разом	—	240 міліцистів

Міліцисти самі в терен майже не виходять, а тільки з ВП.

На полуднево-західному відтинку ворожого діяння сили МО виносили:

Тісна — 19, Балигород — 17, Воля Мігова — 8, Щавне — 8, Команча — 14, Сянік — 80, Лісько — 60, Загір — 16, Тарнада Волоська — 8, Нєбєщани — 6, Писарівці — 6, Юрівці — 7, Буківсько — 10, Риманів — 10, Яслиська — 6, Дукля — 8, Разом МО в місяці січні: 283.

Розміщення польської самооборони на терені В-Лемко.

Польська самооборона так на північному як і на південно-західному відтинку ворожого діяння находиться в тих самих селах, в яких була і в попередньому звітовому місяці.

Розміщення польських погранзастав т. зв. КОП на терені В-Лемко:

На північному відтинку ворожого діяння КОП не було.

На південно-західному відтинкові ворожого діяння КОП був в таких місцевостях: Воля Мігова — 150, Лубків — 200, Команьча — 200, Радошиці — 160, Яселко — 52, Барвінок — 40. Разом КОП в місяці січні: 802.

Кромі вище згаданих ворожих сил на другому відтинку ворожого діяння є ще такі ворожі сили зі завданням окремого призначення. Лубків 30 Служба Охрони Колейовай (СОК), Команьча 25 (СОК), Сянік 10 (СОК), Сянік 6 (Кріпо), Сянік 30 (сторожа в'язниці), Загір 45 (СОК), Загір 16 (охорона моста), Рудавка Риманівська 6 (охорона копальні), Разом спецвідділів в місяці січні: 168.

Всі ці спецвідділи роблять тільки службу біля призначених їм об'єктів та в терен не виходять.

В Перемишлі і Сяноці є ще УБП та НКВД. В Сяніку УБП має до своєї диспозиції т. зв. випадувку в силі 130 людей. Стан її в Перемишлі невідомий.

Крім вище згаданих постійних польських сил, є ще такі сталі большевицькі: Сянік 58 НКВД, Загір 30 НКВД і 10 большевичок, яких завдання не відоме.

III.

Умундурування та узброєння на В-Лемко є задовільно. Військові мундури вд стягають від цивільного населення та на переведених акціях.

Збрую і муніцію вд черпають зі старих запасів як також здобувають в акціях на ворогові.

Санітарна сторінка у вд вправді в цьому місяці дещо покращала, але дає ще дуже багато до побажання. Відчувається в дальшу чергу брак добре вишколених санітарів, особистих пакетів та деяких найконечнійших ліків. В цьому напрямі пороблено вже старання, щоби ці недомагання усунути.

Епідемічних хворіб в вд не було.

Прохарчування вд відбувається шляхом реквізицій у населення, а також здобувається в акціях.

На південно-західному відтинкові В-Лемко із-за вбогості терену відчувається брак хліба та цілковитий брак ярих. На північному знов відтинкові, тому що українське населення вже майже зовсім виїхало до СССР, а у цього що ще остало поляки зрабували зовсім худобу, дається відчувати сильний брак м'яса, зате є подостатком хліба.

IV.

Дня 7. січня 46 о год.

У-4 полевий суд відбув два засідання:

На першім засіданні розглядав справу одного вістуна і двох стрільців, які під час вартівничої служби, самовільно зійшли зі своїх становищ, та засудив двох стрільців на кару смерти через розстріл з правом регабілітації до 6 місяців, а вістуна передав до дисциплінарного покарання.

На другім засіданні розглядав справу одного дизертира і засудив його на кару смерти через розстріл. Присуд виконано в присутності цілого вд.

V.

Полева служба — 33 год., Впоряд — 20 год. Кромі цього, посвячено багато часу на вишколення стрільців в обслуговуванні кулемета та вишколено 2 рої обслуговуванні ПТР.

Полева служба — 20 год., Впоряд — 20 год., Внутрішня служба — 24 год., Зброєзнання — 20 год., Зв'язок — 6 год. У-3. Полева служба — 25 год., Впоряд — 10 год., Зброєзнання — 10 год.

У звітовому часі не можна було присвятити більше часу із-за того, що вд цілий час був в рейді.

У звітовому часі у вільних хвилинах від акцій та маршів вд посвячував час на підготовку до акцій, а по акціях обговорювано похибки та недотягнення стрілецтва та командирів і в цей спосіб вчилися практично полевої служби.

У звітовому часі із-за цього вд був стало в рейді перероблено тільки: Полева служба — 10 год., Впоряд — - год., Внутрішня служба — 10 год., Зброєзнання — 50 год.

У звітовому часі вд у вільних хвилинах від рейдів переводив вишкіл стрілецтва у полевій службі, стрілецькому вишколі, внутрішній службі та для оживлення стрільців впоряд.

У вільних хвилинах від перемаршів та акцій вд, перероблено: Полева служба — 5 год., Впоряд — 6 (шість) год., Внутрішня служба — 3 год., Зброєзнання — - год., Топографія — 1 год., Піонірка — 1 год., Стрілецький вишкіл — 1 год..

VI.

В таборі вд гостювала від 4—6 ц. м. друг Степова, яка відбула зі стрілецтвом кілька гутірок, на яких вияснила Міжнародне політичне положення, наша справа і переселенчу акцію.

Вд одержав одного плвх так, що у вд є вже 2 плвх.

Багато часу присвячено на читання книжок.

З історії України перероблено часи Хмельницького, Виговського і Мазепи. Кромі цього, перероблено літературу, одержану з Н.Р-ну, та вивчено напам'ять присягу.

Дня 22.01.46 відсвятковано Свято Проголошення У.Н.Р.

Тому що оден плвх відійшов до Н.Р.-ну, а решта є ранені, як також тому що не дозваляли обставини політвиховної праці у вд було дуже мало.

Щойно дня 11. січня долучив до вд район. проп., що тепер виконує обов'язки сотенного плах., що веде працю в двох напрямах, серед стрілецтва та серед населення.

Серед стрілецтва: Перероблено реферати на теми: "Чому створилась УПА", "Міжнародне положення", "Наша боротьба за УССД". Кромі цього пояснена "Присяга воїна УПА" та прочитано "Пастирський лист" та деякі важніші вісті з легальної польської преси.

Дня 04.01.46 відсвятковано зі стрільцями та командирами Свято 22. Січня з широкою програмою.

Серед населення: В часі постоя вд переведено 2 сходин з українським виселенням та і сходини з польським населенням. Відсвяткувано в трох селах Свято 22. Січня з молоддю. В Святі брав участь хор вд, а декламації виконали самі стрільці.

Плвх веде працю серед стрілецтва та серед населення.

Серед стрілецтва: Плвх перевів зі стрільцями 11 лекцій по 2 год. та 14 гутірок по одній годині на різні теми, та 3 відправи з ком. складом вд.

Серед населення: З польським населенням відбув 9 сходин, темою яких була переселенча акція. З українським населенням відсвятковано Свято Ольги Бесараб та відбуто — 2 сходки.

Від дня 18.01—27.01 46 готувала у вд друг Степова, яка перевела зі стрільцями ряд гутірок, на яких обговорила такі теми: "Внутрішня тактика большевиків", "Політогляд", "Міжнародне становище", "Українські справи на міжнародньому Форумі", "Українські справи внутрі та успіхи нашої боротьби", "Фронт поневолених Народів". Кромі цього, вчила стрільців "Нари УПА-Захід" (напам'ять та співати) та "Присягу" (напам'ять).

У звітовому часі пророблено 35 год. лекцій та гутірок зі стрільцями на ріжні теми. Переводилося голосне читання книжок та курс для неграмотних, який перервано ізза облав.

У звітовому часі пророблено 10 год. політвиховної праці у виді лекцій там гутірок зі стрільцями, на яких порушено такі теми: "Зродження УПА", "Час переходу фронту", "Життя вд УПА в Карпатах", "Хід нашої боротьби під большевицькою дійсністю на основі "Інформатора", Розроблення статуту про роботу і розвідку НКВД і НКГБ, "Осяг нашої боротьби". Дальше широ-

ко розроблено акцію на м. Бірчу та що вона собою представляє. Присвячено одну лекцію для сл. п. ком. Коника (що представляв собою ком. Коник за життя та чим лишився після смерти.

Кромі цього, читано голосно книжки: "З життя Хмельницького", "Козацький острів" та деякі статті з Календаря Дніпро.

Вд має 2 плвх, які перевели 11 лекцій з пвд 519 та 16 лекцій з пвд 520 та 18 гутірок та дві відправи з підкомандним складом та одну з командним складом.

Улаштовано на Різдвяні Свята для населення "Вертеп".

Відсвятковано Свято Соборності та Свято Крут.

VII.

В часі моїх відправ з командирами вд, пвх і стрілецтвом в Н.Р-ні "Бескид" ствердив я малі насліди політвиховної праці, головно серед новоприйнятих стрільців з тут. терену, чого причиною є: у одних пвд малий вклад їхніх плвх, мало їх вистарчаючого рівня освіти, у других натомість пвд низький рівень освіти їхніх плвх, мимо їхніх найкращих старань.

Слава Україні! Героям Слава!

в.о. к-ра Відтинка "Лемко"

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 38—59.

Звіт командування тактичного відділу УПА-Захід про події за лютий 1946 року **28 лютого 1946 року**

УПА—Захід СЯН "Лемко" Постій, дня 28 лютого 1946 р.

За місяць лютий

I

Дня 1 лютого 1946 р. пвд. 502 розпочав пропагандивний рейд в кущі "Сірка" р-ну "Чорноти". Рейд тривав до 28.02.46 р. В часі рейду відбуто у 8 селах мітинги. На мітингах тих виступав чотовий пвх. з рефератами, в яких виступав, а радше закликав нарід проти виїзду до СССР. Рівночасно подавано населенню вказівки, як мають боротися з примусовим виселенням до СССР. В часі цього рейду доповнено для пвд. білля, взуття та інші потрібні військові речі. Кромі цього, пвд. був ще заангажований магазинуванням харчів.

Дня 5 лютого 1946 р. пвд 501 разом з гостюючим вд. "Бродича" перевів акцію знищення одного деревляного мосту на р. Ослава на сухопутнім шляхові Команьча—Сянік та одного залізнодорожного мосту на шляхові Загір'я [Загір'є]—Команьча. Акція розпочалася о год. 22.00 4 лютого [19]46 р. Згаданий залізнодорожний міст висаджено, а деревляний спалено. Кромі того, висаджено збірник води на двірці Щавне та знищено там також зворотниці, Того ж дня пвд. спалив дім в Щавнім, де квартирувала МО, яка під цю пору була виїхала до Команьчі. Акція відбулася без жодних перешкод.

Дня 22 лютого 1946 р. о год. 6.00 пвд. 501 зробив засідку на ВП, як[е] поверта[ло] з с. Кам'яне [Кам'янне], де награбува[ло] курей та яєць. Пвд. зайняв становища при дорозі між с. Кам'яне [Кам'янне] та с. Полонна. Коли вд. ВП в силі 14 вояків з сержантом на чолі прийшов на кінець села Кам'янне, 8 стрільців післав на перед, а сам з 5 іншими стрільцями остав в с. Кам'яне [Кам'янне]. Стрільці пвд. 501 підпустили поляків на близьку віддаль і тоді відчинили вогонь, внаслідок якого 5 вояків ВП вбито, а одного сильно ранено та двох зловлено живими. Друга група, на голос стрільців, втекла в сторону Буківська. Раненого привезено до хати, де наш санітар дав йому першу поміч. Зловлених відпущено.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 5 вбитих і 1 важко ранений,

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 кулемет "Дєхтярова" з двома дисками, 6 крісів, 160 шт. кріс[ової] муніції, 5 пар черевиків, 5 плащів, 6 блюз, 4 пари штанів [решта була не до ужитку).

Дня 12 лютого 1946 р. 2 рої прийшли до с. Павлокома, щоби зловити бандитів, що мордували селян з с. Павлокома. Коли вони підійшли під 5 хат, які були в потоці і в них мешкали польські та мішані родини, поділилися на дві частини, виставили застави і обставили дві хати. В одній з тих хат мешкала польська, а в другій мішана родина. В тій хаті, де мешкала мішана родина, було світло та стрільці побачили через вікно озброєних людей. Коли стрільці запукали, поляки змішалися і не знали, що мають робити, а коли стрільці виломили двері, поля-

ки хотіли вискочити вікном та стрілець, що стояв коло вікна, вистрілив, поляки вернули до хати, кріси покидали за піч. Стрільці, що вже увійшли до хати, зловили поляків. Було їх 5 та мали 3 кріси. Як опісля виявилося були це ті бандити, що грабили та мордували селян.

Опісля стрільці з других польських хат забрали: 3 шт. худоби, 3 коні, деякі військові речі та білля.

Дня 22 лютого 1946 р. польська банда напала на с. Гуту та зграбувала 9 шт. худоби та 1 коня. К-р вд. вислав 2 пвд. на засід[ку] в Дилягівський ліс, звідкіля стало нападають банди. Пвд. були на засідці два дні та поляків не було. Тоді вд. відійшов до с. Гута, де закватирував. Вислана стежа в ліс завідомила, що йдуть поляки на Явірник [Руський]. Вд. вийшов в ліс, де розтаборувався та розпалив вогні. Дуже коротко, після виставлення стійок, прибігає стійковий о год. 11.00 і повідомляє, що йдуть поляки. Вд. займає становища та жде на ворога. Поляки зауважили стійкового, що втікав, почали за ним бігти і, не видячи нашого вд. на становищах, зблизилися до нього на віддаль 30 м. В тій хвилині наші прийняли їх сильним вогнем, в висліді чого загинув один підпоручник і капраль ВП, а решта (було їх 10) втікла.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 2 вбиті (1 підпоручник і 1 капраль),

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 ППС, 1 пістоля, 2 пари чобіт, 2 плащі і 2 мундури.

Дня 22 лютого 1946 р. ВП напало на сс. Яблониця [Руська] і Грушівка та грабили худобу та збіжжя. Вд. пішов на засідку в силі одного пвд. на с. Яблониця, а два пвд. на с. Грушівка.

О год. 15.00 того ж дня виїхали зі с. Улюч та почали переправлятися через р. Сян, тоді ж наші пвд. відчинили до них вогонь. Поляки втекли за р. Сян, забираючи зі собою 38 шт. худоби та контингент збіжжя. Там поляки зібралися і почали розстрільною знову наступати на село. Пвд., з огляду на брак амуніції, на наказ к-ра відступив до ліса, а поляки увійшли в село, спалили 3 хати і одну стодолу та відійшли до с. Вітрилів за р. Сян.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 7 вбитих і 20 ранених,

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 2 шт. худоби.

Дня 23 лютого 1946 р. завідомлено вд., що на с. Гута напали поляки та грабують. Вд. пішов на засідку, але заки зайняв відповідне становище, поляки втекли.

Дня 4 лютого 1946 р. пвд. 509 повернув з р-ну 1, куди перевозив зброю з р-ну III. Транспорт відбувся без перешкод.

Дня 5 лютого 1946 р. о год. 21.00 терен[овий] пров[ідник] III р-ну повідомив, що в Березці ночує около 150 вояків ВП, які дня 06.02.46 р. мають їхати до с. Волковия [Вовковия]. Вд. зробив на Підліщинах біля с. Завіз засідку, де сидів від год. 05.30 до год. 09.30, о котрій розвідка донесла, що ВП вернуло до Ліська.

Дня 12 лютого 1946 р. о год. 16.00 вд., повідомлений орг[анізаційним] пров[ідником] II р-ну, що ВП, яке в силі около 100 вояків переїхало з Тісної до Лопінки [Лоп'янки], мають їхати до с. Полянки, зробив на них засідку на дорозі Лопінка [Лоп'янка]—Полянки. О год. 17.30 розвідка донесла, що ВП ще о год. 10.00 вернуло до с. Тісна.

Дня 16 лютого 1946 р. пвд. 507 на дорозі Довжиця—Бук зробив на фіру з 5 вояками ВП з с. Тісна засідку.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 1 ранений втік, 4 зловлено в полон,

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 кріс, 1 ППС, 2 ППШ, 4 пари взуття та 4 одяги.

Дня 18 лютого 1946 р. біля год. 10.00 стежа пвд. 507 в силі 1—3 стрінулася з вд. ВП недалеко с. Лопінка [Лоп'янка], відкрила вогонь та зуміла відв'язатися від ворога без втрат.

Дня 2 лютого 1946 р. о год. 6.00 до вд., що кватирував в с. Ракова, приїхали 2 фіри з муніцією. Сейчас по прибуттю фір розпочалося розподілювання муніції. Саме в тім часі верх, що находиться на південний захід від с. Ракова (між с. Ракова а с. Монастирець — висоти "631", "672", "609"), почали обстрілювати ворожі міномети. Внаслідок цього к-р вд. видав наказ заладувати амуніцію знову на вози та маршерувати маршем убезпеченним дорогою попри с. Станькову [Станкову] в напрямі с. Завадка, виставляючи як переднє убезпечення пвд. 512.

В часі маршу переднє убезпечення зауважило на краю ліса,

коло каплички, на узбіччях висот "427" і "394", перед роздоріжжям Розпуття—Завадка, якісь рухи. Щоби провірити ці рухи, к-р вд. виїхав до переднього убезпечення, приказав кулеметникові приготовитися до стрілу та подав умовлений знак. Група вояків, яка зближалася до чола вд., повторила поданий знак і 6 вояків почало йти в напрямі вд., а кілька інших почало забігати краєм ліса. Коли на наказ к-ра: "Вогонь!" — кулемет затявся, тоді к-р вд. сам відчинив вогонь з ППС по ворогах. На це ворог відповів кулеметним та крісовим вогнем. Першими стрілами к-р та чот. "Залізний" — ранені, вели дальше вогонь. Коли по хвилині к-р зауважив, що рана є поважніша, ведення вогню передав роєвому переднього убезпечення, а сам відступив від чола відділу, видаючи наказ: "Перша чота до переду!". Коли ж перша чота не підходила, командування вд. передав к-р вд. — чот. "Ванці", який видав наказ: "Фіри до переду!" та коли почались стріли збоку, дав наказ: "Замаскувати амуніцію та прориватися яром вліво". В цему самому часі пвд. 510, що мав переднє забезпечення, побачив, що ВП підійшло ззаду і з боків до вд., почало його обстрілювати та окружати. Тоді чот. "Крилач", що командував пвд. 510 одержав наказ: "Перша чота до переду!" та ледве зумів перейти 50 м, коли одержав новий наказ: "Перша чота наліво в потік!" Як лише пвд. 510 увійшов до ліска, показалося ВП, що посувалося від с. Ракова в напрямі с. Завадка. В цей спосіб перервався зв'язок між пвд. 510 та пвд. 511 та 512.

Пвд. 511 і 512 забрали раненіого к-ра, перейшли дорогу Розпуття—Завадка, увійшли до лісу біля крайніх хат східної частини с. Розпуття та попід висоту "618" перейшли до с. Тростянець.

Тим часом пвд. 510 хотів перейти дорогу в с. Розпуття, але коли зауважив, що на дорозі стоять авта та військо, вернувся в другий кінець лісу і тут пересидів до 16.00 год.

ВП наступило на с. Ракова від сс. Монастирець, Вільшаниця та м. Тирява Волоська. Застави були від сс. Розпуття і Завадка. На заставу, на яку натрапив вд., ВП приїхало 5 автами.

Вислід бою:

Ворожі втрати: невідомі,

Власні втрати: 2 ранені (к-р вд. і чотовий).

Втрачене: 21000 муніції (в тому — 8000 до ППШ).

Дня 10 лютого 1946 р. ПЖ вд. висадила тол[о]м газову будку коло с. Лучиця [Лучичі], чим перервало постачання газу для м[іст] Перемишль, Краків та Ряшів [Жешув]. Після вибуху будки, який повстав о год. 03.00, почав горіти газ в проводах та ще якийсь час вибухав у збірниках. Вибухи були такі сильні, що говорили, що це вибухла атомова бомба.

Газ горів до год. 11.00.

Того ж дня о год. 03.00, щоби дати знак українському населенню та заохотити його до бойкоту виборів, які відбулися 10.02.46 р. в УССР, спалено рівночасно вздовж границі по кілька хат у таких селах: Молодовичі, Куп'ятичі, Даровичі.

Дня 22 лютого 1946 р. о год. 11.00 пвд.511 на донесення розвідки, що до с. Аксманичі прийшло ВП, яке має намір йти до с. Конюша, зробив засідку та ВП поїхало до с. Сілець [Сільча].

Дня 16 лютого 1946 р. о год. 4.30 пвд. 515 і 515а спалили с. Сторожі Великі, з якого поляки примусово вивезли українське населення, щоби його не заселили польські репатріянти з СССР.

Дня 16 лютого 1946 р. о год: 08.05 пвд. 515а, висланий к-ром вд., на вістку, що до с. Загутинь приїхало 20 ВП ніби по сіно до вивезених господарств, в цілі вигнання ворога, в протягові 50 хв. розбив ворога.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 2 вбитих, 1 попав в полон,

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 10 артилерійських коней.

Тому, що розбиті поляки втекли до Сянока, а також зловлений поляк, по відповідному виясненні цілей нашої боротьби та врученні відповідної літератури, відпущений пішов туди, можна було сподіватися наскоку ворога, вд. перейшов біля с. Небещани на с. Морохів, відтак вийшов на гори і там зайняв оборонні становища, бо поляки почали вже обстрілювати з кулеметів ліси. О год. 12.30 того ж дня вд. зауважив ворога, що великими силами посувався до ліса с. Небещани та с. Поража в напрямі вд., вздовж його слідів, а о год. 12.50 ворожі стежі були вже на 10—20 м від наших застав і, як лише ворог вийшов на чисте поле, вд. відкрив вогонь. Бій тривав до год. 17.45, в якому вд. роз-

бив відділ ВП, що складався з вибранців 34 ПП (полк піхоти) в силі около 150 (самі вояки — охотники учасники боїв за Берлін і Ніссу, велика частина — бувші польські партизани і підстаршини), 70 вояків - відділу лучності, наступали від с. Небещани, 30 вояків — залога станції, наступала від с. Мокре. Поляки розбіглися полишаючи на полі бою 24 вбитих та около 35 ранених.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 24 вбитих, 35 ранених та 6 взято в полон (в тому числі 4 цивілів, які билися на стороні ВП, вони були учасниками мордів на Завадці Морохівській). Полонених, за виїмком раненого капраля, йому зроблено перев'язку та відпущено, передано СБ. Відпущений ранений поляк, коли під'їхали на другий день до нього його товариші, мав до них сказати: "Так, то ви таци колєдзи, мнє зоставілі на полю, а самі уцєкли, мувілісьцє, же бандеровци то банда, буйца ваша, ото сон людзє, цо уратовалі моє жицє. Тераз бендем ведзял, цо робіць, як сєм вилєчем".

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 12 крісів, 4 ППШ, 400 шт. муніції, 5 плащів, 8 пар обуви.

Дня 14 лютого 1946 р. о год. 08.00 вд. зловив на засідці в лісі на Грушці 5 поляків з Тарнави [Тернави], вияснено їм цілі нашої боротьби, добре дано попоїсти та закурити, дано літературу та відпущено домів.

Дня 18 лютого 1946 р. пвд. 513 ходив з район[ним] пров[ідником] "Левком" до польського с. Тарнава [Тернава] в пропагандивних цілях. Успіхи були дуже добрі.

Дня 23 лютого 1946 р. пвд. 513а ходив в пропагандивних цілях до польської частини с. Чашин. При цій нагоді поляки зложили: 2 кріси, 1 ППШ, 500 шт. муніції кріс[ової], 6 пар обуви (виміняли), 3 маринарки, 2 пари сподень.

Дня 26 лютого 1946 р. о год. 2.00 вд. висадив при помочі мін двірець залізничний та хату, в якій кватирували недобитки 34 п[олку] п[іхоти] в с. Мокре. Поляків було там 30 вояків. Тому що сніг скрипів, поляки почули, як наближався вд. і відчинили вогонь, але протягом 5 хв. їх розігнано. В часі бою зловлено одного вояка ВП, що брав участь в мордах в с. Завадка Морохівська, та

арештував батька станичного у с. Чашин. Владу цю зліквідовано, тому що вона грабила людей та вела розвідку проти нас.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 2 вбитих,

Власні втрати: жодних.

Здобуто: 1 кулемет, 1 снайпер, 2000 кріс[ової] муніції, 3 плащі, 3 телефонічні апарати, аптечку і харчі.

Дня 27 лютого 1946 р. о год. 14:00 їхало ВП в силі около 100 вояків підводами до Буківська через с. Волиця, щоби на слідуючий день виселювати с. Прибишів. Вд. підсунувся яром, а два рої зійшли поміж хати та, мимо того, що ворог відбивався, вони зловили 7 поляків: 1 п[ід]поручника 34 п[олку] п[іхоти] 8 дивізії, (к-р мінометів, що мордував українців у с. Карликів, сам розстріляв 7 хлопців в с. Вислок [Великий], а у с. Завадка Морохівська різав дитину багнетом, показуючи як його стрільці мають робити. Сам комуніст, довго був у Сталінграді), 1 хорунжого, що при переселюванні с. Сянічок і с. Загутинь бив людей, 1 стрільця, що сам признався до вбивства 9 жінок і дітей в с. Завадці М[орохівській]. Їх передано СБ. А решту — 2 капралів та 1 стрільця, по поясненні їм цілі нашої боротьби та врученні пропагандивного матеріалу, відпущено.

Вислід акції:

Ворожі втрати: 4 вбитих, 3 взято в полон і відпущено.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 5 крісів, 1 пістолю і 5 коней.

Дня 28 лютого 1946 р. о год. 07.00 ВП використало сильну мряку та оточило вд., що кватирував в с. Камінне [Кам'янне]. Вони, в силі около 250 вояків, підійшли до хат на віддаль около 10 м. Бій розпочала перша застава. Її стрільці заалярмували вд., що вже від 03.00 год. в боєвім поготівлю. Пвд. відразу зайняли свої становища. Пвд. 513 мав за завдання здобути терен між горою та лісом, пвд. 514 мав здобути гору, де була застава, пвд. 515 відбивала наступ ворога з долини від Полонної і виставляла заставу від с. Мокре, пвд. 515а наступав на ліс. В бою цім відзначився зорець сл. п. "Саранча", який окружений в мряці ворогами не втікав, але почав стріляти, щоби тільки заалярмувати вд. Йому в допомогу поспішив кулеметник "Русал-

ка", який почав стріляти до ворогів, щоб не допустити до того, щоби поляки живцем забрали раненого зірця. Коли вистріляв всю муніцію — муніційний не добіг на цей час — ранений в груди, бере кулемета й відступає рештками сил. На допомогу раненим приходять пвд., які відбивають їх, а тоді поляки починають стріляти з мінометів. Не від речі буде згадати, що в бою тім проявили велику відвагу: к-ри "Боксер", "Цяпка", сл. п. "Ігор" і сот. зв'язковий "Оріх", які разом з к-ром вд. здобували відтинок ліса, де було 15 поляків. Наступ вд. був такий сильний, що перервано ворожу лінію в кількох місцях, а ворог почав утікати до с. Буківсько. Міномети замовкли і бій закінчився.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 20 вбитих і 30 ранених.

Власні втрати: 2 тяжко ранені.

Дня 19 лютого 1946 р. о год. 23.30 3 стрільців з бунчужним вд. везли санками харчі до вд. і на дорозі Креціва—Добра стрінулися з ВП. Із-за сильної сніговії, стріча була на дуже близькій віддалі, так що їздці ВП в'їхали на коні санок з харчами. Перші почали стріляти наші стрільці з крісів і автоматів, після чого відступило ВП.

Вислід стрічі:

Ворожі втрати: невідомі.

Власні втрати: 1 вбитий.

Дня 4 лютого 1946 р. о год. 04.00 зробив засідку вд. на ВП. Цивільна розвідка донесла дня 3 лютого 1946 р., що ВП, яке приїхало до с. Сенькова [Новосільці Козицькі] і там закватирувало, має намір грабувати с. Грозьова [Грузова]. На основі цеї розвідки к-р вд. рішив зробити на цей вд. в силі около 350 вояків ВП засідку і висилає в дні 03.02.46 р. розвідчиків в цілі провірення і усталення потрібних йому до цього даних. Вони донесли, що ВП квартирує в сс. Сенькова [Новосільці Козицькі] і Войткова і правдоподібно має вдарити на с. Грозьова [Грузова].

Того ж дня, на відправі к-рів, зложено план засідки на дорозі Войткова—Грозьова [Грузова): пвд. 520 і 521 займає становища біля присілка с. Войткова — Тур'є, а пвд. 519 становища від сторони с. Ямна Горішня, як заднє забезпечення від сторони кордону большевицького.

Пвд. відійшли на свої становища дня 04.02.46 р. о год 04.00. В часі занимання становищ пвд. 520 і 521 на дорозі біля присілка Тур'є донесла стежа, що на віддалі около 100 м від пвд. є згрупований ворог. Тоді к-р "Журавель", який командував цими пвд., підтягає два кулемети та дає наказ відчинити вогонь по ворогові. Від цього вогню паде поручник та 12 вояків ВП. Та в цій же самій хвилині посипалися ворожі кулі зі сторін на наші становища. К-р пвд. зорієнтувався, що пвд. 520 та пвд. 521 є окружені. ВП вже перед тим обсадило дорогу поза ліском від присілка Тур'є в напрямі Горішної Грозьови [Грузови], та дорогу лісом від присілка Тур'є в напрямі долішного кінця с. Грозьова [Грузова]. З цього виходить, що ворог приготовляв напад на вд., який попередньо там кватирував.

К-р наказує прориватися в напрямі долішного кінця с. Тростянець. При прориві з окруження ворожого дійшло до одногодинного рукопашного бою. Стрільці, під прикриттям кулеметного вогню кулеметника "Марця", прориваються з ворожого окруження з окликом: "Слава!" на зади ворога. До раненого та ослабленого кулеметника "Марця", що мимо свойого ранення, стріляв майже до останнього набою, приступив підпоручник ВП і хотів забрати йому кулемета, та кулеметник останками сил стріляє до нього та ранить його, але в цій хвилині посипались стріли та посікли тіло кулеметника. Подібне діялося з роєм пвд. 520, що проривався в іншому напрямі. Тут ранений кулеметник дотягається ще до яру, заховує кулемет, відбезпечує гранату та чекає на ворога. Коли вороги його окружили, пускає гранату, яка вибухає та розриває його та 4 ворогів. Пвд. 521 проривався в напрямі с. Тростянець під сильним обстрілом ворожих гранатометів і то чистим полем та, мимо вп'ятеро більшої сили ворога, окруженим пвд. вдалося вирватися з ворожого окруження та дійти до збірного пункту.

Пвд. 519, коли зорієнтувався, що наші вже відступили, перейшов на означений збірний пункт, де долучив до решти пвд.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 20 вбитих (в тому числі 1 пор[учник] ВП) і 6 ранених.

Власні втрати: 5 вбитих і 1 ранений.

Втрачено: 1 кулемет "Дєхтярова".

Дня 11 лютого 1946 р. о год. 23.30 пвд. 519 виставив заставу від большевицького кордону, обставив будинок МО в с. Новосілки та післав одного цивіля зі стрільцем до середини з домаганням, щоби міліцисти зложили зброю і спокійно відійшли, при тім пояснено їм — о що ходить. Міліцисти зложили зброю і їх випущено на волю. Дім спалено.

Акцію переведено в цілі знищення великого будинку МО, в якому (тому, що є великий, мурований та лежить 400 м. від большевицького кордону) мали осісти польські пограничними КОП, які разом з большевиками були б робили напади на нас та на українське населення.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 11 крісів, 2 ППШ, 1 ППС, 30 ручних оборонних гранат, 2000 крісової муніції (рос. і нім.), а канцелярію передано СБ.

Дня 11 лютого 1946 р. 4 рій пвд. 519 перевів реквізицію взуття і убмундурування в с. Риботичі. Зареквізовані речі передано до рай[онового] магазину. Реквізицію переведено на наказ Рай[онового] Пров[ідника].

Дня 12 лютого 1946 р. пвд., на наказ район[ового] пров[ідника] перевів в с. Вугники [Гувники] реквізицію взуття і убмундурування. Зареквізовані речі передано до Район[ового] пров[оду] за поквітуванням.

Дня 1 лютого 1946 р. гостюючий вд. к-ра "Мирона" перевів акцію спалення 10 мостів на дорозі Смерек—Довжиця. Акцію цю переведено в цілі утруднення акції переселення українського населення до СССР.

Дня 3 лютого 1946 р. вд. знищив телефонічну лінію Довжиця—Смерек та затарасував на відтинкові довгому на 600 м дорогу Ветлина—Смерек.

Дня 4 лютого 1946 р. о год. 18.00 вд. в силі одного пвд. спалив 5 мостів на дорозі Мхава—Кельчава—Кальниця. Акцію закінчено дня 05.02.46 р. о год. 01.00.

Дня 18 лютого 1946 р. 1 рій вд. відступив до ліса перед ВП, що зауважило його та почало за ним стріляти та здоганяти,

йдучи за слідом відступаючих. Тоді пвд. замінував сліди свого відступу.

ВП, яке дальше йшло за пвд., натрапило на міну, від якої згинуло 2, а 1 був ранений, та заперестало гонити за пвд.

Вислід погоні:

Ворожі втрати: 2 вбиті і 1 ранений.

Власні втрати: жодні.

Дня 4 лютого 1946 р. гостюючий вд. "Кармелюка", часово під командою "Бродича" (к-р вд. хворий) провів слідуючи акції в с. Щавне:

а) спалено на гостинці Команьча — Куляшне міст;

б) висаджено залізнодорожний міст на шляху Щавне—Мокре;

в) затарасовано рівночасно дорогу Щавне—Буківсько;

г) висаджено на залізничному двірці мурований будинок, де містилася помпа і збірник з водою та зворотниці;

ґ) спалено будинок, в якому містилася МО;

д) спалено у волості всі папери та забрано дві машини до писання;

е) перед акцією перетято телефонічні проводи по обох сторонах с. Щавне.

Акції ці переведено в цілі утруднення переселеної акції.

Дня 21 лютого 1946 р. о год. 12.00 увійшла до с. Березка о цілі забрання худоби та грабунку банда ВП в силі 60 людей. Вони увійшли до села так ненадійно та скоро, що вд., який кватирував у селі, не мав часу відступити з села і рішив боронитися в селі.

Коли поляки побачили нашу заставу, почали перші стріляти, але коли дістали кулеметний вогонь з нашої сторони, почали втікати та ховатися поміж хати. Тому, що бій в селі був неможливий з огляду на цивільне населення, яке почало панічно бігати поміж хати, рішено ворога окружити і замкнути в селі. План цей однак не вдався, бо перешкодила цьому БСБ, яка не порозумівшись з вд. відкрила вогонь за плечима нашого правого крила (з одної гори), якого завданням було саме окружити ворога. Стріли БСБ збентежили стрільців, які мусіли зайняти становища в сторону, звідки падали невідомі стріли. Заки провірено справу і нав'язано зв'язок з БСБ, ворог мав змогу панічно

втекти. Втікаючи, бандити запалили одну — бо більше не мали часу — недобудовану хату та залишили численні сліди крові, що є доказом, що мали багато ранених. Зловленого одного підстаршину передано СБ.

Зі с. Березка поляки втекли до с. Середнє Село, де було також польське військо, яке, коли почуло стрілянину в с. Березці, заалярмувало Балигород, звідкіля негайно виїхало — як розвідка донесла — одного авто і шість фір вояків, як підкріплення. Це все вказувало на те, що поляки вдруге приїдуть до с. Березка і спалять село, проте рішено не відступати зі села та стати в його обороні. Цивільному населенню наказано поховати все майно, а з живим інвентарем перейти на друге село. Сам вд. зайняв негайно становища і очікував ворожого наступу.

О год. 15.30 почали поляки вдруге наступати на село, використовуючи до цього всі рови, які мали в даному терені. Під селом прийняли їх наші два рої кулеметним вогнем. Ворог почав відстрілюватися, та внаслідок сильного нашого вогню замовк, та, використовуючи сніговію, яка саме зірвалася, відступив на віддаль 500 м. Після цього ворог почав наступати вдруге, застосовуючи спосіб окружування. В тій цілі вислав ворог своє праве крило від ліса "Княже", а ліве від Пасік. Вд. скоро зорієнтувався в цьому та вислав один рій на поміч нашому лівому крилу, яке змусило ворога до втечі. Це саме сталося і з правим крилом ворога. Бій закінчився о 19.00 і вд. опустив становища.

Вислід бою:

Ворожі втрати: незнані.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 100 шт. муніції (крісової).

II.

Польські сили:

Розміщення на терені В[ідтинок]—"Лемко" ВП:

В місяці лютому розміщення ВП на північному відтинку їхнього діяння було менш-більш таке:

Перемишль	1800 — 2000.
Бірча	600 — 800
Пикуличі	600 — 800
Разом	3000 — 3600

Рухи ворога в цім місяці були дуже сильні. Маючи докладну розвідку, ворог намагався робити наскоки на відділи та на боївки, але ці наскоки кінчалися звичайно невдачею. Та не лиш на села і не лише вдень робив ворог ці наскоки, але також переходив і деякі ліси (пр[иміром] ліси коло сс. Добрянка, Ліщавка, Ляхава, Крецова і Кузьмина) та заходив до них вночі при світлі місяця. Йшов, звичайно, за слідами. Також і на села нападав дуже часто вночі. У висліді чого наловили багато (около 70 осіб) цивілів.

В цьому звітовому часі ворог робив грабункові напади на такі села:

Дня 2 лютого 1946 р. вд. о год. 09.00 вд. ВП в силі 100 вояків приїхав на 5 вантажних автах з напряму с. Розпуття до с. Станькова [Станкова], де в долішному кінці, між с. Завадка а с. Мочарки [Мочари] висіли з авт та розійшлися по горах. Тут стрінулись з вд. "У[дарник]-4", який по короткому бою відв'язався від ворога. ВП це перейшло через села Завадка до с. Ропенка, де закватирувало.

Дня 3 лютого 1946 р. о год. 03.00 ВП, в силі 200 вояків, переходили через сс. Тростянець, Войткова до с. Ропенка і там закватирувало. В с. Тростянці ВП обстріляло трьох наших стрільців з вд. "У[дарник]-7". Стрільці, відстрілюючися, відступили. Того ж дня о год. 15.00 ВП в силі около 300 вояків перейшло з Бірчі через сс. Крайна, Лімна, Грозьова [Грузова], Войткова і заночували в Сеньковій (Новосілки Козицькі [Новосільці Козицькі]).

Дня 4 лютого 1946 р. о год. 07.00 ця сама банда ВП обставила горішний конець с. Грозьова [Грузова], щоб ограбити село. Над селом під лісом натрапили на засідку пвд. 520 і 521 і звели бій. Відтак увійшли в с. Грозьова [Грузова] і ограбили селян, забираючи їх худобу і одіяння, та відійшли до Бірчі.

Дня 14 лютого 1946 р. о год. 21.00 ВП в силі 300 вояків окружили ліс від с. Завадка, поробили застави на присілку Кривім та наскочили на с. Тростянець. Там забрали 40 мужчин в віку від 16 [до] 50 років.

Дня 15.02.46 р. перевезли зловлених мужчин до с. Ліщава Горішна і там держали їх в церкві, опісля перевезли їх до м. Бірча.

Дня 15 лютого прийшло до с. Тростянець з Ліщави Горішної ВП, яке, награбувавши багато худоби та одягу, повернуло до Ліщави Горішної.

Дня 15 лютого 1946р. приїхало о год. 11.00 ВП в силі 12 вояків на конях через Кописно до Риботич, арештували солтиса с. Кописно, який мешкав в с. Риботичах і з ним вернули знову до Перемишля.

Від дня 15-24 лютого 1946 р. щоденно нападає ВП з с. Ліщава Горішна на сс. Грозьова [Грузова], Тростянець, Войткова, Сенькова [Новосільці Козицькі], провіряючи їх.

Дня 24 лютого 1946 р. ВП в силі 500 вояків закватирувало в с. Тростянець і стягає контингент збіжжя і худоби в сс. Грозьова [Грузова], Войткова, Юркова [Юречкова].

В цьому місяці около 70 вояків ВП прийшли із напрямку с. Гелиха [Гелеха] (висота "416") до с. Брилинці. Вони були одягнені у різноманітний цивільний одяг, у капелюхах та "кашкетах" на "бакер" та питалися місцевих селян: "Де є наші". В одній хаті давали команду: "Струнко", "На плече кріс", "Почесть дай" і т. д., а коли вийшли з хати, оден одного питав: "Но, Франек, досталось цось зєсьць?" — Цивільне населення скоро зорієнтувалося, що це ВП та відповідно заховувалося.

В звітовому часі [ВП] закватирувало в с. Ліщава Долішна та Горішня та виселило такі села: Добрянка, Ляхава. Креців, Ліщава Горішня. Тут ще згадати, що ворог мав ще й у вд. свого донощика (стр. "Шпак"), який здезертирував, боячись, щоб його не видала друга людина, яку зловила СБ, а з якою він мав зв'язок і якій він передавав потрібні матеріали. Стрілець цей долучив до ВП і разом з ними ходив по всіх місцях постоїв вд., розконспіровуючи все.

Розміщення ВП на південно-західному відтинкові їхнього діяння було приблизно таке:

Сянік	—	3000 (в тому — вишкільний полк ВП з 20 гарматками в с. Вільхівці)
Лісько	—	1000
Балигород	—	200
Команьча	—	300
Риманів	—	250

Буківсько	—	150
Загіря [Загір'є]	—	100
Тісна	—	150
Разом	—	5250 вояків.

Кромі цих сил ВП в звітовому часі, на відтинку "Ясло—Сянки" (на прикарпатському пасі) квартирувала, в цілі боротьби з реакцією, 8 дивізія ВП, яка числить около 3000 вояків. Комендант дивізії генерал [Ґжукевіч] (большевик). Штаб дивізії міститься в м. Кросно. Дивізія має 36 різнокаліброваих гармат. На Ліський і Сяніцький повіт кинено 2 полки піхоти і оден полк артилерії для боротьби з "бандерівцями". Командиром полку артилерії є полковник Кубіцький (поляк). Відомости ці одержано від 4 полонених дня 16.02.46 р. вояків ВП.

Дивізія ця поділена на групи по 150—300 вояків, які [відзначались] великою рухливістю в терені, рейдуючи звичайно ночами, з'являлися нечайно в селі, де грабували та вбивали зовсім невинних тодей.

Одна з таких груп в силі около 250 людей перейшла 10.02.46 р. з Балигорода через сс. Стежниця, Радева, Тискова, Лопінка [Лоп'янка] до с. Тісна. В с. Лопінка [Лоп'янка] група ця з'явилася 11.02.46 р. о год. 02.00, спалила дві хати та вбила одну дівчину.

Група ця понаправляла мости та заложила лінію телефонічну на шляху Балигород—Тісна—Береги. Після цього приїхав та обсадив станції в сс. Тісна, Ветлина та Береги КОП.

Дня 17 лютого 46 р. ВП напало на Прелуки, де грабили та били селян. Двох селян там арештували та від'їхали.

Ворог дальше в цім місяці продовжував грабежі і репресії до українського населення. Він старався викликати ненависть та недовір'я до нас та наших вд. при помочі летючок, скидуваних у великому числі з літаків, скликував збори в сс. Морохів і Мокре, на яких обвинувачував бандерівців що тільки вони винні в тому, що є переселення і якби не Українські Повстанці, то поляки і українці жили б дальше так добре, як колись.

Ворог зорганізував тепер рівнож сітку сексотів, які сильно діють.

Розміщення МО в терені В[ідтинок]—"Лемко":

На північному відтинку ворожого діяння МО находиться ще

в Перемишлі	—	100	
та в Бірчі	—	140	
Разом	—	240	міліцистів, які самі в терен майже не виїжджають, а тільки з ВП.

На полуднево-західному відтинку ворожого діяння сили МО виносили:

Тісна — 80, Балигород — 17, Воля Мигова — 8, Щавне — [0], Команьча — 14, Сянік — 80, Лісько — 60, Тирява Волоська — 8, Небещани — 6, Писарівці — 6, Юрівці — 7, Буківсько — 10, Риманів — 10, Яслиська — 6, Дукля — 6. Разом: 294 — МО в місяці лютому.

Розміщення польської самооборони на терені В[ідтинок]—"Лемко": таке саме, як в попередньому місяці.

Розміщення польських погранзастав т. зв. КОП на терені В[ідтинок]—"Лемко":

На північному відтинку ворожого діяння КОП був лише в Кальварії в силі около 150 вояків, які робили грабункові напади по до околичних селах.

На південно-західному відтинку ворожого діяння КОП був в таких місцевостях: Воля Мигова — 60, Лупків — 60, Комальча — 150, Радошиці — 80, Яселко [Ясель] — 70, Барвінок — 40, Яслиська — 150, Тісна — 100, Ветлина — 60, Береги [Горішні] — 60. Разом КОП в місяці лютому: 840.

Кромі вище наведених ворожих сил на другому відтинку ворожого діяння, є ще такі ворожі сили зі завданням окремого призначення: такі самі, як в попередньому світовому місяці.

Большевицькі сили:

Це доривочна сила, що її творять большевицькі погранзастави, які час від часу наскакують на дооколичні українські села.

Дня 14.02.46 р. о год 16.00 прийшло 6 вояків з погранзастави в с. Квасинина на Ямну Горішну за слідами якогось, що переходив большевицький кордон, і забрали 25-літнього мужчину.

Дня 26.02.46 р. прийшло до с. Вугники [Гувники] 30 вояків з погранзастави у Війську, питали за УПА і пішли в напрямі Аксманич. В Аксманичах побачили 2 стрільців, що втікали до ліса, стріляли за ними, але стрільці втекли.

III.

Умундурування та озброєння вд. на терені В[ідтинок]—"Лемко" є задовільне. Військові мундури вд. стягають від цивільного населення та на переведених акціях.

Зброю та муніцію вд. черпають зі старих запасів, а також здобувають в часі акцій та в боях на ворогові.

Санітарна сторінка у вд., як в попередньому місяці так і в цьому місяці покращала. Всі вд. є забезпечені посередньо в найконечніші ліки. Щоб саітарну службу в поодиноких вд. піднести на належну висоту, заплановано перевишкіл старих санітарів та вишкіл нових.

Епідемічних хвороб в вд. не було.

Прохарчування відбувається шляхом реквізиції у цивільного населення та частково здобувається на акціях та боях з ворогом.

IV.

В цьому місяці не зайшли в звітовому часі ніякі зміни.

V.

"У[дарник]-1". В звітовому місяці вд. був розчленований на пвд. і жодних вишколів не переводив. К-р не заподав причин повищого.

"У[дарник]-2". Полева служба — 20 год. (практично). Внутрішня служба — 15год. Зброєзнання — 10 год.

"У[дарник]-3". Полева служба — 10 год. Зброєзнання — 5 год. Впоряд з пвд. 508 і 509 — 10 год.

У звітовому часі вд. був стало в боєвому поготівлі та в рейді, проте більше часу не можна було присвятити вишколові.

"У[дарник]-4". Вд. перепровадив вишкіл із стрілецтвом з полевої служби, впоряду, стрілецького вишколу зброєзнания. Скількості годин, зужитих на це, не заподано.

"У[дарник]-5". У вільних хвилинах від перемаршів, які мусів переводити із-за сильних рухів ворога, перероблювано зі стрілецтвом полеву службу та внутрішню службу, а по переведених акціях обговорювано власні похибки і на них вчилися партизанити.

"У[дарник]-6". Про переведений вишкіл вд. в місяці лютому немає ніякого звіту від к-ра вд.

"У[дарник]-7". Полева служба — 2 год., внутрішня служба — 3 год., впоряд — 3 год., піонерка — 1 год.

VI.

"У[дарник]-1". Пвх. веде працю ссред стрілецтва і серед населення:

Серед стрілецтва на лекціях та гутірках перероблено слідуючі теми:

а) "Поведінка серед цивільного населення"; б) "Конспірація"; в) "Що таке УПА та чому і як вона повстала"; г) "Що таке УГВР"; д) "Генерал Мирон Тарнавський". Кромі цього, голосно читано деякі цікавіші уступи з газет.

Серед населення відбуто 5 сходин, на яких зреферовано населенню: а) "Переселенча акція"; б) "Боротьба проти виселення"; в) "Сучасне міжнародне політичне положення"; г) "Наше політичне положення".

"У[дарник]-2". На політвиховну працю зужито у вд. в цьому звітовому часі 66 год., в часі яких обговорено ріжні теми.

"У[дарник]-3". У звітовому часі пвх. вели політвиховну роботу зі стрілецтвом та цивільним населенням. Зі стрілецтвом переведено 27 лекцій та гутірок, на яких пророблено такі теми:

а) "Акція переселення українського населення", Прочитано та обговорено: "Відкритий лист до всего культурного світу", "Декларація Проводу ОУН". Кромі цього, відбуто на луці під голим небом Свято Крут з широкою програмою.

У вд. гостював Н[ад]Р[айонов]ий Пров[ідник], який перевів гутірку та на ній представив коротко "Міжнародне положення", "Українські справи" та прочитав "Теренові Вісті".

Дня 16.02.46 р. відбуто двогодинну відправу з чотовими та ройовими пвх., на якій пророблено "Міжнародне політположення", "Інструкцію для пвх. вд. УПА" та подано інструкції для ведення протипереселенчої пропаганди серед українського та польського населення в часі постоїв шляхом гутірок.

З цивільним населенням: уладжено 5 сходин з українським населенням, на яких обговорювано справу виселення. По сходинах хор вд. співав стрілецькі пісні. Присутніх на сходинах було понад 300 осіб.

"У[дарник]-4". В цьому звітовому місяці, подібно як і в попе-

редньому, політвиховну роботу ведено в двох напрямках: серед стрілецтва та серед населення.

Серед стрілецтва: відбуто 11 лекцій та 14 гутірок, на яких порушено ріжні теми.

Серед населення: відбуто 1 сходини з українським населенням.

"У[дарник]-5". У звітовому часі пророблено 20 лекцій (одногодинних), на яких обговорено такі теми: "Противиселенча акція", "Наша боротьба з ВП", "Хоробрість польських вояків у боях з нами". Цього навчено стрільців: "Присяга вояків УПА", "Марш УПА—Захід" та 3 пісні: "Що ж то за прапор лопотить", "Цвіла калинонька", "Збудись, Україно, повстань".

Серед населення: відбуто 2 сходин з українським населенням.

Дня 23.02.46 р. відсвятковано Свято Соборності і Свято Крут.

Відбуто рівнож 2 відправи з командирами вд.

"У[дарник]-6". У звітовому часі пророблено 30 год. політвиховної роботи у виді лекцій та гутірок на ріжного рода теми. Кромі цього, читано на голос книжки та навчено стрільців декілька пісень.

В половині цього місяця прийшов до вд. другий пвх.

"У[дарник]-7". На політвиховну працю посвячено у вд. 8 год. Тем переробленого матеріалу к-р вд. не надіслав.

VII.

При вд. відчувається брак відповідної бібліотеки, за якою стрілецтво дуже тужить. Зокрема, за мемуаристикою та белетристикою з часів наших визвольних змагань 1917—1921 рр.

Слава Україні! Героям Слава!

["Рен"] в.о. к-ра В[ідтинок]—"Лемко"

Дістають:	ВО	—	6 прим.
	КП	—	3 прим.
	ОП	—	1 прим.
	КВ. "Лемко"	—	2 прим.
	Разом	—	12 прим.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 60—77.

Також опубліковано: Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944—1947). — К., 2000.

Свідчення очевидців про звірства Війська Польського над мирним населенням Завадки Морохівської

Січень-березень 1946 року

III. ЗАВАДКА МОРОЧИВСКА "УКРАИНСКИЕ ЛИДИЧИ" 1946 г.

1. Отчет очевидца о зверствах, чинимых над украинцами польской армией при подстрекательстве Советов.

В ходе "репатриационных мероприятий" сотни, если не тысячи украинцев, были замучены бездушно и преднамеренно. Ни одно преступление, совершенное фашистами, как бы оно велико ни было, не может превзойти жестокости польской армии, руководимой Советами, по отношению к украинцам во многих селах к западу от линии Керзона. В частности то, что произошло в селе Завадки Морочивска 23 января 1946 года, является верхом человеческой жестокости. Это было запланировано и исполнено Польским правительством Берута и Ко, чей представитель в Организации Объединенных Наций д-р Оскар Ланге обвинял тогда США и Англию в "угрозе" миру в Иране и Индонезии.

Украинское подпольное движение сопротивления прислало следующий отчет о массовом убийстве украинцев польской армией в селе Завадка Морочивска, Саноковского района Польши. Достоверность его была подтверждена несколькими украинскими беженцами, так же как и американскими гражданами, недавно репатриированными из Польши. Нижеприводимый текст — дословный перевод копии, находящейся сейчас в распоряжении автора.

23 января 1946 года около 11 часов утра бежавший из села Завадки Морочивска явился в наш отряд и сообщил о том, что польские войска атаковали села: Буховичи, Ратничи и Збойска. Поляки, — продолжал он, — грабят дома, избивая и убивая крестьян. Наш отряд немедленно направился в направлении этих сел. Мы встречали крестьян, бежавших из вышеупомянутых мест, которые сообщали, что значительное число поляков рано утром вошло в село Завадка Морочивска и организовали жестокую бойню, в которой было зверски убито несколько десятков жителей. Позже встретилась женщина, и, горько плача, начала рассказывать, что сделали поляки: "На заре они при-

шли в село. Все мужчины бежали в лес, а те, кто оставался, пытались спрятаться на чердаках и в погребах, но бесполезно. Польские солдаты обыскивали все так, что не осталось ни одного места, которое было бы не обыскано. Где бы они не находили мужчину, они убивали его немедленно; там, где они не находили мужчин, они били женщин и детей... Мой отец спрятался на чердаке и поляки приказали моей матери лезть по лестнице искать его. Эти приказы сопровождались жестокими ударами прикладов. Когда мать начала подниматься по лестнице, лестница вдруг сломалась и она упала, сломав себе руку. Пять поляков начали избивать ее снова прикладами, и когда она не смогла подняться, они начали избивать ее своими тяжелыми сапогами. Я подбежала к ней и вместе с моей четырехлетней девочкой хотела защитить ее, но солдаты начали избивать меня и моего ребенка. Вскоре я потеряла сознание и, очнувшись, нашла убитую мать, убитого ребенка и все село в огне".

Примерно через два часа мы встретили еще крестьян с сел Завадка, Мокре и Камьяне. Все они говорили, что поляки явились крупными соединениями, даже с танками. Мы продвигались дальше к селу Карликово, где за день до этого поляки убили 14 человек и среди них 70-летнего католического священника, отца С., его жену, дочь и его маленькую внучку. Крестьяне рассказали нам, что полдюжины польских солдат пришли в ректорию и прикололи старого преподобного священника, когда тот отказался сказать им, где находится его сын. Потом они застрелили его жену и дочь. Трехлетняя внучка была на руках у няни. Когда она увидела, что ее мать, дедушка и бабушка были убиты, она начала плакать, обращаясь к няне: "Магда, спрячь меня, а то поляки убьют меня". В этот момент польский солдат прикладом ударил ее трижды, сразу же убив ее. Потом он же выстрелил в прислугу, смертельно ранив ее в брюшную полость. После этого ректория была подожжена, как и остальные дома села. Те, кто пытался бежать, были немедленно обстреляны из пулемета.

В селе Камьяне нам рассказали, что те же самые польские войска, которые грабили и убивали население в Карликовке, уничтожили около 70 человек в Завадке Морочивска и полностью сожгли село. На следующее утро мы подошли к селу. С

Холма над селом мы не видели ничего, кроме тлеющих руин и несколько двигающихся теней, которые были больше похожи на духов, чем на человеческие создания. Мы подошли к первому остову дома, где мы увидели труп молодой женщины, проколотый несколько раз штыком. Немного дальше лежал мертвый мужчина и 12-летняя девочка... Старая мать ходила вокруг и смотрела на трупы своих детей. Она не плакала, ее глаза были сухи, но ее рот работал беспрерывно. Когда мы вошли в село, похожее на кладбище, появилось нечто вроде привидения с всклокоченными волосами. Там и сям бродили оборванные тени.

... Зачем они убили ее, зачем замучили они ее? — причитала пожилая женщина, стоя над телом своей дочери. Мужчина небольшого роста, еле живой, подошел к нам: "Пройдите и посмотрите, что они сделали!". Указывая на несколько трупов, он крикнул: "Они там!". Мы увидели троих маленьких детей: семи месяцев, двух и семи лет. Все они были проколоты штыком. На другой стороне улицы лежала его мертвая жена с несколькими штыковыми ранами в груди, а ее ноги были страшно искалечены. "Это — моя жена", прошептал мужчина, "и там мой старый отец. Все убиты, только я остался". С полусгоревшего дома вышел 8-летний мальчуган со своим семимесячным братом... "Я совсем один... Здесь моя мать и там лежит мой отец... Его убили, когда он колол дрова, чтобы разжечь огонь для нас". Другой мальчик 14 лет показал нам, где лежали его мертвые отец, мать и сестра. В селе мы увидели тела четырех мужчин, которые были прострелены из пулемета при попытке бежать.

На сельском кладбище несколько десятков тел уже лежали в общей могиле. Все были страшно искалечены — мужчины, женщины, дети и старики нашли ту же жестокую смерть. Возле могилы несколько трупов ожидали погребения. Среди них был один старик, застреленный во время молитвы. На телах взрослых мужчин и женщин были синяки от ударов прикладом, видны были также следы колючей проволоки и гвоздей, которыми их пытали до того, как пристрелить.

Отчет сопровождался списком лиц, проживавших в Завадке Морочивска. Кровавые и зверские "репатрационные мероприятия" проводились 34 пехотным полком WP (Войско Польске),

расквартированным в Саноке, юго-восточная Польша. Массовое убийство украинцев было поручено Первому Батальону того же полка. Все мероприятие проводилось под руководством командующего офицера 34 пехотного полка, полковника Плуто, чей штаб находился в соседнем селе Мокре.

В отчете добавлялось, что те, которых польские солдаты не убили — были избиты и искалечены. Последним, безусловно, было отказано в медицинской помощи со стороны Польской армии и многие, в результате перенесенных побоев, умерли позднее.

Все село было тщательно ограблено. Поляки взяли 17 лошадей, 34 коровы, 137 кур, 78 бушелей пшеницы и прочие товары. Около 27 домов сожжены до тла. Следует добавить, что село ранее было разрушено фашистами и только в 1945 году крестьяне смогли восстановить его с помощью тех материалов, которые они могли найти.

После массового убийства невинных украинцев, Варшавское правительство заявило, что те, которые были убиты в Завадке Морочивской — были членами Украинской подпольной армии, известных вообще под именем "бендеровцев", что было явной ложью. Дети, младенцы и старики едва ли могли обвиняться в принадлежности к подпольной партизанской организации. Истинной причиной их убийства было то, что они были украинцами и просто должны были быть уничтожены.

Оставшиеся селяне, чудом избежавшие уничтожения, начали строить новую жизнь с полной надеждой, что поляки не будут трогать их больше. Несмотря на неоднократные приказания Польского правительства поселиться к востоку от линии Керзона, этот народ предпочитал оставаться на своей родной земле, но Польские власти в равной степени были уверены в том, что они так же не будут оставлены в покое. Из Москвы шло требование за требованием о том, чтобы все украинцы, безотлогательно и без исключения, сдались.

2. Второй налет на Завадку Морочивску.

Поэтому 28 марта 1946 года, приблизительно два месяца спустя, Первый батальон 34-го пехотного полка под командованием неизвестного русского капитана предпринял неожиданный

налет на Завадку Морочивску с тем, чтобы уничтожить оставшихся жителей.

Часть населения ушла в лес, а остальные были арестованы и согнаны на площадь возле школы. Здесь русский капитан, носящий польскую военную форму, заявил, что он уничтожит их всех потому, что они отказываются поехать на Украину и предпочитают оставаться и помогать группе Бендера грабить и ослаблять "Новое" демократическое Польское государство. Он выбрал 11 мужчин и перед глазами их жен, детей и стариков уничтожил их без какого-либо юридического следствия.*

Среди уничтоженных было несколько раненых во время первой бойни 34-м пехотным полком из Санока 23 января 1946 г. После уничтожения советский капитан сжег последние из домов, оставив только здания школы и церкви. Перед отъездом он обратился к нескольким оставшимся женщинам и старикам:

Подобная судьба постигнет всякого, кто откажется поехать на Украину. Я поэтому приказываю, чтобы в течение трех дней село было освобождено; иначе я уничтожу всех вас. Доказательством того, что я имею доброе сердце, я не жгу школу и церковь с тем, чтобы женщины и дети имели крышу над своими головами до того, как они отправятся в Советский Союз... Несмотря на второй налет, оставшиеся жители твердо решили не оставлять своей родной земли.

Несмотря на то, что большинство соседей было убито и все их дома уничтожены, они продолжали жить в землянках и

---

*Среди убитых таким образом были:

1. Маслюк Иван, 46 лет;
2. Маслюк Феодор, его сын, 25 лет;
3. Маслюк Николай, другой сын, 29 лет;
4. Клепчик Михаил, 28 лет;
5. Добрянский Василий, 35 лет;
6. Шуркало Аким, 40 лет;
7. Козлик Степан, 18 лет;
8. Керельеза Дмитрий, 48 лет;
9. Нечистый Михаил, 38 лет (который бежал раненым при первом налете в январе 1946 г.);
10. Билас Иван, 35 лет;
11. Билас Феодор, 40 лет.

близлежащих лесах, существуя только на то, что принесут жители других сел; но єто длилось недолго.

Польское правительство в Варшаве и его советские инициаторы решили сделать село Завадка Морочивска примером для остальных украинских сел и городов.

13 апреля 1946 года тот же 34 пехотный полк из Санока выслал в село две роты со строгим заданием убивать всех украинцев, какие только встретятся, если они откажутся поехать на восток от линии Керзона!

Село было окружено со всех сторон ротами Польской армии. Им было приказано стрелять каждого украинца, украинку или ребенка. Некоторые жители были захвачены и замучены насмерть.*

Захваченные женщины также были избиты штыками и прикладами, или изувечены и убиты. Дети также подверглись подобным же жестокостям. Несколько хат, восстановленных после последнего (второго) налета 28 марта 1946 года, было сожжено так же как и школа. Нескольким оставшимся старухам и детям было сказано, что если они не отправятся на Советскую Украину в течение трех дней, они будут уничтожены. Однако, эти несчастные без кровли над их головами и питаясь лишь тем, что приносили жители соседних сел, решили лучше умереть на своей родной земле, чем ехать в Советский Союз.

Но 30 апреля 1946 года отряды Польской армии совершили последний налет на Завадку Морочивску. Все жители силой были согнаны на площадь села и оттуда под сильным вооруженным конвоем направлены на железнодорожную станцию Захир. Здесь все украинцы, насчитывающие 78 человек (среди них было всего 4 мужчины), были переданы советским уполно-

---

* Среди них были следующие:

1. Добрянский Владимир, 15 лет;
2. Добрянский Иван, 22 лет, жестоко избитый и затем застрелен;
3. Маслюк Орест, 27 лет, искалечены ноги, прикончен ударами приклада;
4. Бончак Владимир, 18 лет, ранен и избит до смерти;
5. Нечистый, Сенько, 3 лет. застрелен в голову;
6. Керельеза Иван, 42 лет, уроженец США, тяжело ранен.

моченным. Никто не знает, что случилось с ними после этого. Таким образом, Польской армией, ведомой Советами, полностью было разрушено украинское село с большей жестокостью, чем знаменитый чешский дубликат — "Лидичи".

Польские офицеры рассказывают об избиениях.

Документы, приводимые ниже, являются подлинными копиями показаний, данных захваченными польскими офицерами и людьми, которые принимали участие в массовых убийствах украинцев в селе Завадка Морочивска. Показание было взято из брошюры: "Кровавая дорога Сталинской демократии", выпущенной нелегально на польском языке Украинским подпольным движением и циркулировавшей в Польше:

№ 1. Показание Владислава Павловского.

Владислав Павловский, рождения 1925 года, 3 мая, уроженец деревни Бузани, района Врокловка, сын Станислава и Клементины, поляк, римско-католического вероисповедания, окончил начальную школу, в настоящее время служит в 34-м пехотном полку в Саноке, сообщил:

22 января 1946 года наш второй батальон получил приказ полковника Плуто подготовиться к рейду на следующие села: Морочив, Мокре и Завадка Морочивска. Нам разрешалось забрать у украинцев все, что они имеют — обувь, одежду и все то, что может быть у них найдено... На следующий день мы получили другой приказ идти на село Завадка Морочивска для того, чтобы сжечь его. В селе Мокре был расквартирован другой батальон, который являлся нашей резервной силой. Нашему батальону оказывали помощь около 20 специальных агентов УБ из Санока.

Основная задача была выполнена четвертой и пятой ротами, которым была дана особая инструкция перед отправкой в село. Но я не в состоянии сообщить о характере этих инструкций. Моя шестая рота, так же как и рота тяжелой артиллерии (СКМ), заняла позиции вокруг села с целью прикрытия этих рот, которые были заняты в операции. Поэтому я не принимал участия в том, что происходило в селе.

(Подписано) — Владислав Павловский.

№ 2. Показание старшего сержанта Франтишека Кутило.

Старший сержант Франтишек Кутило, родился 15 мая 1918 года в Катьене, района Леско, сын Теофила и Софии, уроженец Курдзиел, поляк, римско-католического вероисповедания, окончил 6 классов средней школы; в настоящее время старший сержант Пятой роты, 34-го пехотного полка, 8-й дивизии в Саноке, показал:

С сентября 1945 года я лично принимал участие в основных террористических операциях, имеющих целью заставить украинское население подчиниться репатриационным приказам в следующих селах: Дубривка, Руска, Сяничок, Захутин, Просик, Стороци Велики, Стороци Малы, Завадка Морочивска и, наконец, Волиция, где я был взят в плен Украинским подпольным движением. Большая часть террористических операций против украинцев проводилась под командованием лейтенанта Левицкого и его заместителя Могульского. Часто эти налеты совершались пятым батальоном, и в частности, на окрестности города Букивского; после каждого такого налета солдаты продавали свою добычу и устраивали пьяные оргии. Во время нашей стоянки в Дукле наш третий батальон принимал участие в насильственной репатриации украинцев из села Тзока и Тулава. Все жители этих деревень силой были изгнаны из своих жилищ, а все их имущество у них было отобрано. Лейтенант Левицкий, который возглавлял репатриацию украинцев, награбил себе целое состояние. 25 января во время операции в Завадка Морочивска наш батальон как резерв оставался в Мокре и предназначался для поддержки Второму батальону, который пошел на Завадку Морочивску. Поэтому я не участвовал в убийстве жителей села Завадка Морочивска.

(Подписно) — Франтишек Кутило, Подхорази, У II.

№ 3. Показания старшего лейтенанта Бронислава Кузьмы:

Старший лейтенант Бронислав Кузьма, родился 13 октября 1917 года в Ленинграде, сын Игната и Адельфины, уроженец Котелов, римско-католического вероисповедания, белорусс, в настоящее время командир Первой роты 2-го батальона 34-го пехотного полка 8-й дивизии в Саноке, показал:

Командир нашего 34-го пехотного полка советский офицер, полковник Плуто. Командир 2-го батальона, к которому принад-

лежит моя 5-я рота, тоже советский офицер, капитан Гутовский. Вместе со своим батальоном я принимал участие во многих операциях выселения украинцев из сел, в частности, села Прибишев. У нас был категорический приказ изгнать всех украинцев и конфисковать их имущество, которое мы должны были доставить на квартиру нашего капитана в бараках... Я часто слышал, что бендеровцы насчитывают в своих рядах несколько тысяч и что не так давно с Украины пришла группа численностью в 6000 человек. Я знал, что они борются за независимость Украины и против Советов. Мы имели особый приказ убивать бендеровцев, где бы мы их не встречали... 23 или 24 января мы получили приказ отправиться на села Морочив, Мокре и Завадка Морочивска. Капитан Гутовский приказал искать оружие, но одновременно конфисковать сапоги и все то, что может быть взято. Мы проделали это в селах Морочив и Мокре. Затем мы двинулись на Завадку Морочивску. По дороге мы увидели одного бендеровца, который только показался из леса. Куезинский из четвертой роты и два других солдата выстрелили и ранили его, он сразу же упал. Капрал Онезевский из четвертой роты и два других солдата подбежали к раненому. Витольд Осмьянчук из Белостока приколол его штыком и раздробил ему голову. Другие также избивали его до тех пор, пока он не умер. Затем они сняли его сапоги, шинель и взяли деньги; сколько — не знаю.

Позже мы двинулись на Завадку Морочивску. Следуя приказам Гутовского, они проделывали там то же, что и в других селах. Но неожиданно нас атаковали бендеровцы и началась перестрелка. Тринадцать наших было убито, восемь ранено, и мы потеряли свои подводы с аммуницией.

На следующий день полковник Плуто издал приказ Второму батальону сжечь Завадку Морочивску, в то время как Третий батальон, как резерв, был направлен в село Мокре. По приказу полковника Плуто командиру 3-го батальона капитану Козура было поручено руководство операцией в Завадка Морочивска, не смотря на то, что его батальон находился в Мокре. Капитан Гутовский, наш батальонный командир, был в то время с 3-м батальоном. Четвертая, пятая и шестая роты были посланы в центр села, где они жгли дома и убивали всех, кого находили там. Рота

тяжелой артиллерии заняла позиции с обстрелом околицы села с тем, чтобы никто не мог убежать. Я и моя рота жгли центральную часть села, убивали украинцев. Лично я проколол насмерть украинца примерно 40 лет. Я распорол ему живот и потом проколол его еще несколько раз. Он был единственным, кого я убил тогда. Но были среди нас и те, кто наслаждался этой резней. Они убивали детей, выкалывали им глаза или вырезывали у женщин груди. Среди подобных садистов были: сержант Станислав Куко, 27 лет, из моей роты; сержант Мичневитц, 29 лет, из шестой роты и капрал Романовский из шестой роты. В массовом убийстве населения Завадка Морочивска, кроме меня, принимали участие: лейтенант Конус, 35 лет, старший лейтенант Киселев, 29 лет, дежурный офицер Островский, 40 лет, лейтенант Перлеки, 24 лет, старший лейтенант Богданович. На следующий день после сожжения села и убийства большей части населения, наш второй батальон получил высокую похвалу полковника Плуто за хорошо исполненную операцию.

(подписано) — Бронислав Кузьма, старший лейтенант.

Копія. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 24. — Спр. 184. — Арк. 170—183.

Звернення одного з керівників ОУН у Закерзонні "Олега" до командира відділу УПА "Хріна" щодо розв'язання конфлікт- них ситуацій у підпіллі

1 березня 1946 року

"Сян"
Постій 1.III.46. Друже Хрін!

Голосять мені, що у Вас були знову якісь нові випадки непорозумінь, а навіть інцидентів з друзями із теренової сітки.

Не хочу наразі робити з цього жодних спеціяльних доходжень, тим більше що ще не маю вичерпуючих зголошень про ці випадки.

Все ж таки стверджую, що чомусь між Вами і друзями з теренових Проводів продовжуються постійно непорозуміння і інциденти. Бувають також нарікання зі сторони населення на нетактовну поведінку Вашого стрілецтва в терені. Звертаю Вам та

всім другим друзям ще раз увагу, що такі речі недопускаємі й строго заборонені.

Це сором, щоб повстанці-стрільці не могли жити в згоді й дружбі зі своїми найближчими товаришами з Організації, чи з населенням, якого вони мають бути обороньцями й борцями-визволителями. І це не тільки сором, але і грубий політичний промах, якщо допускається між нашим військом і населенням які б небудь тертя. Тоді сама підстава нашої боротьби є таким станом підважувана. Те все, за що ми всі боремося, за що стільки святої крови проливаємо, за що і Ви, Друже Хрін, стільки разів ставали до бою й поносили рани, за що і Вас сьогодні широко славить народ, те все з другої сторони підважує і руйнує невідповідна поведінка Вас, чи Ваших стрільців в терені. Не вільно до цього допустити! Не сміє бути жодних непорозумінь з організаційною сіткою! Не сміє бути жодних непорозумінь з населенням. До населення треба відноситись щиро, з отвертою душею, по-приятельськи, а не з військовою жорсткістю. Ми ж революціонери, ми хочемо і мусимо підняти і повести за собою цілий народ і ще другі народи! Кожний наш провідник і кожний командир мусять стати для загалу населення живим прикладом нашої ідеї, за яким вони підуть на боротьбу й смерть. Тому втретє підкреслюю, що погане відношення до населення й непорозуміння на цьому тлі є дуже шкідливі й прямо руїнницькі. Таких проявів не будемо нікому терпіти, навіть і заслуженим одиницям. Якщо будуть стверджені у кого такі випадки — я буду змушений витягнути з нього відповідно висновки.

Пам'ятайте про те, тим більше, що Ви як командир вд., вславлений численими боєвими успіхами, мусите дуже уважати, щоб вдержати на відповідній висоті свою опінію. Це відноситься теж до Вашого приватного життя (нпр. вживання алькоголю). Пам'ятайте, що на Вас дивляться не як на звичайную людину, але як на представника, носія й борця того всього, чого цей народ найбільше собі бажає. Пам'ятайте, що Ваш обов'язок провадити і виховувати своїх стрільців та народ, який дивиться на Вас, як на командира УПА. Тому мусите уважати на кожний свій крок теж у свойому

приватному житті. Не вільно змінювати нікому з нас, — ні загальної нашої слави, і чести, ні особистої, добутої щей же жертвою крови — на дрібні поступки, які будуть її підривати. Для стрільця, а тим більше командира УПА, провідного борця визвольного руху накладає окремі зобов'язання, багато більші, чим у звичайній регулярній армії.

Сподіюсь, Друже Хрін, що Ви зрозумієте як слід ці мої уваги і побажання і будете так поступати, щоб бути прикладом й взірцем у всьому, щоб так повадити своє стрілецтво, — щоби це доповнило Вашу здобуту досі славу видного боєвого командира — теж ім'ям політично виробленого карного провідника українського визвольно-революційного руху.

Бажаючи цього, пересилаю дружний привіт!

Слава Україні! Олег.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/7. — Арк. 3.

Оперативний звіт про становище в одному з підвідділів на терені Закерзоння в березні 1946 року

31 березня 1946 року

Підв. X1 Постій 31 березня 1946.

ОПЕРАТИВНИЙ ЗВІТ.

1.3.46 — 31.3.46.

В перших днях березня стягнено частину підвідділу. Після великих втрат, які понесено в часі зими, боєва вартість підв. значно зменшилась. Крім впавших стрільців, втрачено також 2 кулемети, багато амуніції до кулеметів, які оставились і богато інших речей з виряду. Деякі бійці з причин й важких зимових обставин дуже потерпіли на здоровлю. Треба було віддати їх в відповідні місця на лікування і забезпечити всіми потрібними засобами, через те всі зусилля спрямовано на те, щоб допровадити підвідділ до можливо попереднього стану. Організовано харчі, одяги, взуття, ліки, та інші речі. Стягнено кулемета.

Крім того проваджено точну розвідку про рухи большевиків і відношення в терені.

Порухуванняся підвідділу в терені було дуже обмежене, з причини бльокади терену гарнізонами.

Бунчужний: (підпис нерозбірливий)

К-ир підвідділу: (підпис нерозбірливий)

Оригінал. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр.482/5. — Арк. 160.

Звіт командування тактичного відділу УПА-Захід "Лемко" про події за березень 1946 року

31 березня 1946 року

УПА-Захід
СЯН
"Лемко"

Постій, дня [31] березня 1946 р.

За місяць березень

I.

Дня 3 березня 1946 р. пвд. 501 зробив засідку в с. Туринське на ВП, яке щоденно приходило до цього села і грабувало та побивало українське населення.

Дня 02.03.46 р. пвд. 501, згідно з наказом к-ра вд. "У[дарник]-1", прийшов о год. 20.00 до с. Туринське, де один рій під командою "С." зайняв становище в долішній частині села та мав за завдання не пропустити в долішній кінець села нікого з цивільного населення, зате в разі приходу ВП, мав скритися та пропустити його в горішній кінець села. В горішному кінці села зайняв становища к-р пвд. з рештою пвд., яка мала відкрити по ворогові вогонь та його окружити.

Поява нашого пвд. в селі викликала серед місцевого населення сильне невдоволення та паніку.

Дня 3 березня 1946 р. о год. 11.30 почав ворог обстрілювати село мінометним вогнем та було чути кулеметні та крісові стріли. По хвилині мінометні стріли почали розриватися у віддалі 10—20 м від хат, де кватирував пвд. 501. Це дало к-ві пвд. основу для думання, що ворог довідався про місце квартирування пвд. Внаслідок цього к-р пвд. дав наказ відступити в сторону лісу, з якого два зірці пвд. зорили за рухами та силою ворога. Коли к-р пвд. прийшов до них, зголосили, що ворог в силі 20 вояків, озброєних в два кулемети "Дєхтярова", одну десятиза-

рядку, кріси та ППШ, обстрілював хати, де кватирував пвд., з мінометa, що його уставив біля церкви. Тепер на даний знак почав ворог підсуватися розстрільною до тих хат, де кватирував перед хвилиною пвд. та їх обстрілювати кулеметним та крісовим вогнем.

К-р пвд., знаючи сили ворога та невідрадне становище цивільного населення, дав наказ пвд. підсунутися розстрільною до села та обстріляти ворога кулеметним та крісовим вогнем. В цей спосіб приневолено ворога до втечі та припинення своєї вандальської роботи.

Ворожий наступ тривав 45 хвилин і в цьому часі ворог спалив 10 хат та 2 стайні. Втрат в людях не було жодних.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Дня 5 березня 1946 р. переведено акцію знищення мосту на шляху Воля Петрова—Полонна в с. Карликів. Акцію розпочато о год. 23.00 дня 05.03.46 р. Після виставлення застави від сторони с. Буківсько, заложення ладунків вибухового матеріялу та зриву, виявилося, що ладунки вибухового матеріялу були заслабі і зробили лише діру в бетонованому мості. Із-за цього заложено нові ладунки, які були приготовані на знищення другого мосту на тім самім шляху, у тім самім селі. Ці ладунки вибухового матеріялу знищили міст до тої міри, що переїзд тяжких возів і авт став неможливий. Із-за браку готових ладунків вибухового матеріялу пвд. 502 о год. 24.00 відійшов, а міст, що після плану мав бути знищений, остав цілий.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Знищено: бетоновий міст.

Дня 12 березня 1946 р. пвд. 502 звів з ВП бій над с. Вислік [Вислок] Долішний. Пвд. 501 прибув до с. Вислік [Вислок] Долішній і тут закватирував. Дня 12.03.46 р. о год. 07.00 донесли зірці, що від сторони с. Мощанець підходить ВП та прямує просто на хати, в яких кватирував пвд. К-р пвд. дав наказ вийти з хат та зайняти становища на узбіччю гори над селом.

Коли пвд. зайняв становища, ВП підійшло до села та почало стріляти до утікаючих селян, тоді пвд. відчинив вогонь по ворогові. В першій хвилині ВП почало наступати на пвд., але коли зміцнено вогонь, ворог почав панічно утікати. Пвд. тому, що не знав сили ворога, не йшов за ним, але остав на становищах, тим більше, що від сторони с. Мощанець почала підходити друга група ВП враз з табором. До цеї групи пвд. вистрелив п'ять разів з ПТР і в цей спосіб прогнав і цю групу ВП. Як опісля устійнено, ВП йшло до с. Вислік [Вислок] Долішній в силі 120 вояків, яких ціллю було грабіж та арештування деяких осіб. Оден господар, якого вспіли вже арештувати поляки, скористав з замішання, що повстало в часі бою, і втік. Бій тривав 80 хвилин.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 4 вбитих.

Власні втрати: жодні.

Вистріляно: 350 шт. крісової муніції та 5 набоїв до ПТР.

Дня 15 березня 1946 р. о год. 18.00 пвд. 501 зробив засідку на ВП, що стало грабувало та тероризувало українське населення в с. Туринське. В тій цілі прийшов пвд. до с. Туринське дня 15.03.46 р. о год. 04.00, де й закватирував в долішному кінці села. Тут к-р ппд. на місці уложив план засідки та видав наказ, щоби пвд. зайняв становище біля мосту, а один рій під командою ройового "Б." зайняв становища около 200 м вище від становищ решти пвд., біля церкви. Завданням цього рою було здержувати ворога, на коли б цей наступав селом з гори, або в разі ворожого наступу на пвд., поспішити йому з поміччю.

О год. 17.30 спіймано стару циганку з присілка Зайнички, яка разом з малим циганом прийшли до с. Туринське. В часі переслухання циган признався, що поляки вислали його на розвідку, якої ціллю було розвідати, чи в селі є бандерівці, скільки їх та де квартирують. Коли б довідався, що в селі є бандерівці, мав сейчас повернути та подати точні дані команді ВП, в противному случаї — це є, коли б в селі бандерівців не було, мав там остати аж до приходу поляків. За цю роботу дали йому поляки добре наїстися та обіцяли дати черевики, а його мамі полотна. Сестра, яка повела розвідку дня 03.03.46 р., одержала, як винагороду, 2 курки.

О год. 18.00 почали наближатися до мосту поляки в числі 15 вояків. Трьох вояків, які йшли напереді, наша застава пропустила і щойно, коли на міст вийшло більше вояків, відкрила по них сильний кулеметний вогонь. Ворог відступив до заду, а серед гуку стрілів чути було зойки ранених та потопаючих в р. Ославі польських вояків.

Числа вбитих та ранених поляків із-за великої темноти не було можна устійнити.

Сейчас після наших стрілів, ворог почав із присілка Зайнички, де кватирувало около 40 ВП, обстрілювати гранатометами та тяжкими скорострілами міст та поземелля між мостом і присілком Зайнички. У відповідь на це, наші обстріляли влучними стрілами з крісового гранатомета дім, в якому кватирувало ВП в присілку Зайнички. Це приневолило ворога перейти на інше становище, яке зайняли в поблизькому лісі та почали звідтіля стріляти з мінометів (мали два, один — 82 мм, а другий — 54 мм) та 3-ох тяжких скорострілів "Максима".

Тому, що продовжування стріляння було безцілеве, к-р пвд. дав наказ зліквідувати міст на Ославі. По ліквідації мосту, яка разом з боєм тривала 60 хвилин, пвд. відступив і закватирував на короткий час в горішному кінці села Туринське.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: невідомі.

Власні втрати: жодні.

Спійманого цигана за зраду зліквідовано.

Дня 18 березня 1946 р. о год. 22.30 пвд. 502 перевів акцію знищення парового тартаку в с. Щавне. Перед самою акцією оглянено докладно всі забудування внутрі і зовні, щоби не находився де случайно хто-небудь з адміністрації і не впав непотрібно жертвою. Під час тих розшуків знайдено лише дежурного, який підготовляв машини до денного руху. Йому наказано вийти на подвір'я, де придержано його до закінчення акції.

Тартак цей знищено тому, щоби припинити винищування українських лісів, та тому, що цей тартак був одиноким місцем продукції будівельних матеріалів, які побирано для відбудови знищених нами станиць МО і ВОП, а також мостів, щоби припинити примусове переселення українського населення.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Знищено цілковито паровий тартак.

Дня 19 березня 1946 р. о год. 12.15 пвд. 502 і пвд. 503 разом з боївкою СБ та АБ звели бій з ВП в сс. Мокрім та Морохові. О год. 08.00 того ж дня до с[іл] Мокре та Морохів приїхала виселенча комісія в асисті 2-ох сотень, разом в силі 160 ВП, озброєних в 2 міномети, кільканадцять кулеметів "Дєхтярова" та кріси, а на станції Морохів оставлено два панцирні вагони з 4 кулеметами "Максима".

Військо почало бити селян та силою зганяти їх на станцію, звідкіля мали їхати вагонами до Загір'я. Щоби цему перешкодити, пвд. 502 і 503 вирушили о год. 09.15 до лісу в напрямі Мокрого. В тім лісі получилися з БСБ і о год. 12.00 прийшли до копальняного витягу (станція колійки копальняної, що порушається по рейках при помочі линви) з південного сходу. Тут довідалися, що кільканайцять польських вояків їде візком догори. Із-за цього пвд. 502 залишається недалеко копальняного витягу, а пвд. 503 і БСБ відійшли лісом в напрямі с. Морохів, щоби перетяти зв'язок між сс. Морохів та Мокре, де було по сотні ВП.

При витягові зробив засідку і рій пвд. 502. О год. 12:15 по над'їжджаючих візком копальняного витягу польських вояках відкрив наш рій кулеметний вогонь, від якого пало 2 поляків вбитими, а решта, кидаючи зброю, почали панічно втікати. За втікаючими поляками пішов в погоню пвд. 502 і під сильним ворожим обстрілом переходить через міст на Ославі та посувається берегом р. Ослава до с. Мокре. При переході через міст пвд. 502 мав двох стрільців ранених гранатометними стрілами. Від початку бою ворог сильно та досить цільно обстрілював копальняний ліс та наші ряди при переході ріки Ослава. Поляки, тим часом, зайняли горби біля висоти "496", а поляки з Морохова долучили до поляків в с. Мокре. Тепер пвд. 502 на наказ командира вд. "У[дарник]-1" відступає вздовж берега р. Ослава до хаток с. Височани, переходить біля них дорогу і залізнодорожний шлях та занимає горби біля висоти "496", проганяючи

звідтіля ворогів. Тут пвд. занимає добрі становища та починає сильно обстрілювати ворогів на стації і в селі.

О год. 16.00 пвд. обстріляв над'їжджаючий з с. Височани до с. Мокре поїзд. Його обстріляли також пвд. 503 і БСБ, коли їхав від с. Мокре до с. Морохів, ушкодили машину і поїзд задержався напроти с. Морохова, а АБ "Микити" вимінувала і знищила машину.

Пвд. 503 і БСБ з самого початку бою зайняли становища на березі за р. Ослава на кінці с. Мокре і обстрілювали ворога. Оден рій пвд. 503 з бунчужним переходить через р. Ославу вбрід і перешукує дімки с. Мокре і стаційні будинки. В міжчасі пвд. 503 і БСБ дістають сильний мінометний і кулеметний вогонь, від якого паде вбитий оден стрілець БСБ і двох ранених. Тоді БСБ під прикриттям кулеметного вогню переходить на інші становища і звідтіля обстрілюють ворога аж до години 18.00. О год. 18.00 пвд. 502. відступи[в] на с. Височани, а пвд. 503 і БСБ на с. Бжозовєц [Березовець].

Вислід бою:

Ворожі втрати: кільканайцять (певно устійнено 5) вбитих та багато ранених (поміж ними оден поручник) і 1 полоненого.

Власні втрати: 1 вбитий з БСБ і 4 ранених (в тому — 2 з БСБ).

Здобуто: 2 кулемети "Дєхтярова", диски до них, 3 кріси, 1 ППС, 150 набоїв до кріса і 2 гранати, 2 уніформи і 3 п[ари] взуття.

Знищено: 1 льокомотиву.

Вистріляно: 1542 нім. кріс[ової] муніції, 280 наб[оїв] до рос. кріса, 245 наб[оїв] до ППШ і 2 стрільна до кріс[ового] гранатомета.

Ціль осягнено, бо населення з с[іл] Морохова і Мокрого не вивезено.

Дня 20 березня 1946 р. о год. 06:45 вд. 94, 95а та вд. "Мирона" виконали наскок на с. Яселко [Ясель], де зібралися були вояки погранзастав з сс. Команьча, Лупків, Радошиці і Воля Мигова. Вояки ці грабили та вбивали безборонне українське населення. І так, в с. Поляни Суровичні грабили та вбили 9 селян, а в с. Вислік [Вислок] Долішний вбили 7 селян та спалили 32 хати. Щоби перервати ці їх вандальські напади на безборонне

українське населення, рішив к-р вд. "У[дарник]-5" зробити на них наскок саме тоді, коли вони були всі разом.

Після плану наступати мали пвд. 513 і пвд. 514 та пвд. 501, що мав обсадити потік, який веде від Словацької границі в горішний кінець с. Яселко [Ясель] і не пустити ВП, коли б вони туди хотіли втікати. Коли б поляки не втікали, а прийняли бій, — мав наступати. Решта пвд. мали поробити застави і не випустити ні одного польського вояка зі села. Пвд. 501, тому що ВП не утікало, але прийняло бій, почав, згідно з планом, удержуючи зв'язок з лівим крилом вд. "У[дарник]-5", наступати. Коли пвд. 501 увійшов в село, перешукував хати, в яких укривалися польські вояки, брали їх в полон і провадили їх на означене місце. В часі наступу визначилися відвагою стрільці: "Чайка", "Топір" та "Довгий", що перші вбігли в село і з близької віддалі обстріляли хати, що в них містилося ВП; всі з пвд. 501, а пвд. мінометників під командою к-ра вд. "У[дарник]-5", що 3-ма стрілами з мінометa знищив хату, де було около 20 польських вояків, які разом з нею згоріли, [відзначились] своєю справністю.

Бій закінчено о год. 07.35.

Вислід бою: Ворожі втрати: 24 вбитих, 6 ранених та 79 полонених (в тому — 2 пор[учники], 5 п[ід]пор[учників], 1 хорунжий, 1 плютоновий і 32 капралі).

Власні втрати: 2 легко ранені стрільці.

Здобуто: 2 міномети 54 мм, 120 стрілен до них, 7 кулеметів "Дєгтярова", 1 нім. кулем[ет], 15 снайперів, 64 кріси, 40 ППШ і ППС, 10000 шт. кріс[ової] мун[іції], 1 телеф[онний] апарат, 10 бунтів телефонного дроту, 72 шинелі, 37 нім[ецьких] куфайок, 52 п[ари] взуття, 65 пасів (купель), 30 п. набійниць, 3 пістолі, 5 цельтпалаток, 5 п[ар] лещат, 25 коців, 25 сінників, 50 пошевок, 50 простирадл, 25 рушників, 30 сорочок, 12 підштанців, 35 наплечників, 5 ведер, 1 машина до писання, 50 кг макарону, 50 кг муки, 100 кг хліба, 50 кг солі, 10 кг оселедців, 7 коней з табору, 2 вози та архів штабу.

Дня 23 березня 1946 р. о год. 01.10 вд. "У[дарник]-1" виконав акцію на с. Команьча.

Після акції на с. Яселко [Ясель] польські вояки втікали до с. Радошиці, а місцеве населення почало грабити полишене майно.

Щоби врятувати рештки майна перед пограбленням, к-р "У[дарник]-1" дав наказ зараз маширувати до с. Команьча. Вд. "У[дарник]-1" прийшов до с. Команьча, а по забезпеченні себе заставами, почав акцію. Передовсім спалено всі, що тільки могли горіти, залізнодорожні будинки і будки та спалено 40 вагонів (машина з двома вагонами втекла до с. Лупків). Опісля спалено: військові кошари, будинок МО, молочарню, 4 деревляні мости на залізничному шляху, 1 деревляний міст на шосі, 3 віллі на Бірчі та фільварок. В слідуючу ніч висаджено: в'їздову і виїздову зворотницю, водокачку, 2 водопомпи та залізничний міст на залізничному шляху в с. Команьча (міст перервано на середині і він впав).

Монастир на Бірчі по порозумінню з кущ. "Макаренком" оставлений ненарушеним. В часі акції в с. Команьча придержано, як підозрілих в донощицтві: місцеву вчительку, її сестру і залізнодорожника Гойєц. Їх, коли намагалися втекти, користаючи з неуваги стійкового, постріляно.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Забрано: 1 машину до писання (латинка), 1 радіоапарат 3-лямповий, 1 машина до шиття, 1 патефон, 1 велика вага, 1 залізко до прасування, 1 машинка до мелення м'яса, 5 бляшаних баняків, 2 горнята, 4 ринки, 4 пательні (сковороди), 3 тарелі, 1 чайник, 8 деревляних ложок, 3 малі ложки, 9 вилок, 2 ножі, 1 мидниця, 1 шуфля, 3 лямпи 11 ч., 1 лямпадка, 9 літ[рових] баньок, 550 кг солі, 400 кг ячмінної каші, 110 кг хлібної муки, 5 кг пшеничної муки, 15 кг круп, 18 кг фасолі, 40 кг кукурудзянки, 80 кг ячменю, 1 кг дріжджів, 1/2 кг чаю, 250 арк[ушів] машинового паперу, 1 бунт пергамунового паперу, 8 рульонів гофрованого паперу, 700 коперт, 1 кг декстрини, 7 канц[елярських] деревляних лінійок, 10 пачок шевських кілків, 2 малі килими, 3 килими, 8 диванів, 1 вовняний коц, 1 коц, 3 ковдри, 7 подушок, 10 яськів, 3 жіночі спіднички, 1 жіноча суконка, 4 жіночі блюзки, 2 жіночі сорочки, 1 жіночий плащ, 2 жіночі светри, 1 хустка, 1 кожушок, 1 кух[онний] фартух, 1 шалик, 1 нічна сорочка, 1 камізеля, 1 муж[ська] куртка, 1 футро, 1 жакет, 1 піжама, 2 міхи, 2 сирі шкіри, 3 військові коні, 4 корови, 1 ялівка.

Речі ці передано за поквітування орг. сітці.

Акцію цю переведено в цілі паралїжування переселеної акції та щоби не допустити до заквартирування вдруге ВП, яке грабило та мордувало в нелюдський спосіб українське населення дооколичних сіл.

Майно, як власність ворожої держави, забрано на фонд боротьби поневолених народів.

Дня 25 березня 1946 р. о год. 03.25 вд. "У[дарник]-1" виконав акцію на станицю погранзастави в с. Лупків. Після донесення цивільної розвідки на станиці погранзастави в с. Лупків зібралися усі пограничники із погранзастав в с. Воля Мигова, Команьча і Радошиці. Кромі цього, були там також деякі міліцисти з с. Команьча і Воля Мигова (решта втекла будь-то до АК, будь-то додому). Стан ворога начислювано на 180—250 вояків. Озброєння ворога: 1 міномет, 4 тяжкі кулемети "Максима", кулемети "Дєхтярова". Будинок ВОП, побудований німцями, деревляний, 20 м довгий, до висоти вікон залізобетоновий, зі стрільницями та вистаючими стрільницями по рогам. По сторонам ширини мав одні двері від тунелю, а другі від двірця. По стороні довжини мав по 4 вікна з кожної сторони (4 від дороги та 4 від тору). Покритий був ґонтами. Застави виставляв ворог від села коло церкви, від с. Лупків Новий і від границі.

План акції: пвд. 501 мав обстрілювати фронт станиці ВОП від дороги, пвд. 502 — двері від тунелю, пвд. 503 — вздовж залізничного тору — ріг будинку від тунелю, БСБ — входові двері від двірця, боївка "Ясеня" мала зробити заставу від тунелю, а д. "Крилатий" з 1 стрільцем мав висадити тор. К-р вд. "У[дарник]-1" при пвд. 502.

Ціллю акції було, коли б вдалося, — виминути ворожі застави і заскочити ворога, взяти приступом станицю ВОП, в противному разі обстріляти ворога з метою опанікування його вояків.

О год. 24.00 дня 25.03.46 р. вд. "У[дарник]-1", БСБ, боївка "Ясеня" вирушили з вихідного становища біля с. Смільник через полеву дорогу, перейшли залізничний шлях між с. Лупків Новий і с. Ославиця і лісовою доріжкою підійшли напроти горішного кінця с. Лупків, звідкіля поодинокі пвд. пішли на заплановані з гори місця.

Пвд. 502 при ході до села наткнувся на ворожу заставу і почався бій, коли решта пвд. не була ще на своїх місцях. Всім пвд. прийшлось тепер посуватися під сильним кулеметним та мінометним вогнем. Під найсильнішим вогнем найшовся пвд. 502 та мимо цього підсунувся на віддаль около 50 м до будинку станиіці ВОП і обстріляв його.

Тому, що почало дніти і дальше ведення бою було безцілеве, бо здобути бункри без тяжкої зброї було неможливим, проте к-р вд. "У[дарник]-1", порозумінні з к-рами пвд. і пров. БСБ, дав о год. 04:30 наказ відступати на умовлене збірне місце. Всі пвд. і БСБ відступили планово, за виїмком боївки "Ясеня", яка, по-перших, стрілах опустила становище і втекла. "Крилатий" не вимінував тору. Та мимо цього, ціль осягнено, бо переляканий ворог почав приготовлятися до вимаршу і, коли о год. 11.00 дня 26.03.46 р. стежа 1—2 з одним кулеметом "Дєхтярова" вд. "У[дарник]-1" обстріляла польських вояків, що держали від ліса заставу і село Старий Лупків, сіли на поїзд, що приїхав зі Словаччини, і втекли на Словаччину.

Того самого [дня] о год. 23.15 пвд. 501 спалив будинок ВОП і залізничний двірець та зірвав тор між двірцем та тунелем, а дня 27.03.46 р. о год. 21.00 друг "Крилатий" під охороною двох роїв вд. "У[дарник]-1" висадив виїздову та в'їздову зворотницю та водокачку.

Вислід акції:

Ворожі втрати: неустійнені.

Власні втрати: 6 ранених (в тому числі 1 чот. і 1 стр. БСБ), 2 стрільці пропали безвісті.

Знищено: будинок ВОП, залізничний двірець, тор між тунелем та двірцем, виїздову та в'їздову зворотницю та водокачку.

Від цивільного населення відібрано одного військового верхового коня, його передано за поквітуванням орг. сітці.

Ціллю цеї акції було прогнати ВОП, які по-бандитськи поводилися з цивільним українським дооколичним населенням, грабували їх, палили їхні хати та вбивали їх. Будинки знищено, щоби не мали де вдруге ці бандити закватирувати.

Поляки, які втекли на Словаччину, говорили перед словаками, що бандерівців обов'язує гостра дисципліна, що за наймен-

шу провину чекає кожного розстріл. Що старшини УПА не носять жодних відзнак і ані уніформою, ані нічим не різняться від стрільців. Що є їх дуже багато, розбили цілу польську дивізію, а їх змусили схоронитися за границю до Словаччини. Це подав оден працівник орг. сітки, що був висланий до Гуменного в цілі розвідки.

Дня 28 березня 1946 р. о год. 15.17 пвд. 501 і 502 зробили засідку на ВП в с. Ославиця. Того ж дня о год. 12.00 донесла розвідка, що ВП в силі 130 вояків (з 1 мінометом, возами і кількома кіннотниками) прийшли о год. 09.00 до с. Ославиця і граблять місцеве населення, яке повтікало до ліса. О год. 12.30 пвд. 501 і 502 вирушили в напрямі с. Ославиця і о год. 15.00 обсадили височини "625", "648", "615" над с. Ославиця. Тим часом поляки, награбивши курей, яєць та масла, відійшли до с. Новий і Старий Лупків, оглянули село і вернули назад до с. Ославиця, де знову почали грабити, стріляти кури, взяли одну ялівку. Коли поляки почали відходити в напрямі с. Радошиці, наші стрільці відчинили по них вогонь. Поляки, спершу перелякані, почали втікати, але опісля залягли і почали обстрілювати наших стрільців з мінометa. Перестрілка тривала 20 хвилин. Опісля наші відступили, а поляки відступили розстрільною, стріляючи навмання, в напрямі с. Радошиці. Цілий час над околицею кружляв розвідчий літак, що порозумівався з ворогом ракетами.

Поляки залишили награбоване майно, яке звернено населенню,

Вислід акції:

Ворожі втрати: неустійнені.

Власні втрати: жодні.

Дня 16 березня 1946 р. вд. 95, 94а та 94б відбули пропагандивний рейд до польських сіл Селиська та Дубрівка. На спільній нараді умовлено план діяння: вд. 95 мав підійти від сторони с. Бартківка, а вд. 94б від сторони с. Селиська до с. Дубрівка. Вд. 94а мав піти до с. Дубрівка. Наколи б з одного із згаданих сіл хтось стріляв, тоді на знаки червоної ракети, вд. мали піти і спільно зліквідувати це село. Коли б вд. увійшли до села без стрілу, тоді порозуміватися мали зі собою зеленими ракетами. Села наперед про це повідомлено, що прийдуть наші вд.

Вд. 94 а увійшов до села Селиська, уладив там з населенням збори, на яких говорив "М 25". Тут солтис дав для вд. одну штуку худоби.

Коли вд. 95 підходив до с. Дубрівка, далися чути зі села стріли. К-р вд. 95 дав наказ розстрільною підійти до с. Дубрівка. Стріли по одній хвилі втихли. Вд. 95 перечекав під хатами с. Дубрівка 2 і 1/2 год. і тому що не було жадних умовлених знаків, на наказ к-ра вд. 95 відійшов на місце постою. Як опісля виявилося, вд. 94б підійшов до с. Дубрівка. Поляки відчинили до нього вогонь, а тому що вд. 94б не мав ракет, по однохвилинній перестрілці відійшов без подання умовленого знаку.

Вислід акції:

Ворожі втрати: невідомі.

Власні втрати: жодні.

Дня 21 березня 1946 р. вд. повідомлено, що в с. Улюч, де квартирували вд. "У[дарник]-4" і вд. "У[дарник]-7", горить і чути стрілянину. На цю вістку к-р вд. "У[дарник]-2", тому що не знав, що там діється, поспішив із своїм вд., квартируючим у с. Улюч на поміч. По дорозі донесено вд., що поляки втекли і вд. вернув на своє місце постою.

Дня 23 березня 1946 р. стрінулося 2 стрільці вд., які ходили на розвідку в с. П'яткова [Руська] з польською бандою. Стрільці віддали до неї кілька стрільців і бандити втекли. Бандити ці забили тоді двоє осіб, членів одної родини, на яку напали в с. П'яткова [Руська].

Вислід перестрілки:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Дня 31 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-2" і "У[дарник]-4" перевели акцію палення виселених поляками українських сіл Залуж [Залуже] біля Загір'я, Лукавиця і Монастерець [Монастирець]. План діяння зложено в цей спосіб, що вд. "У[дарник]-2" мав перевести акцію на сс. Лукавиця і Монастерець [Монастирець], а вд. "У[дарник]-4" на с. Залуж [Залуже].

Вд. "У[дарник]-2" насувався від сторони с. Залуж [Залуже] в напрямі с. Лукавиця шосою. В місці, де шоса перетинає залізничний шлях, задержав вд. польський стійковий, питав хто йде

та раз вистрелив. Вд. вислав розвідку тому, що к-р вд. думав, що це якась обслуга, яку знову стійковий здержав словами: "Хто йде?", але коли наш стрілець сказав: "Це свої, не стріляйте" — поляки відкрили кулеметний та крісовий вогонь. У відповідь на це вд., що був розтягнений в рові над шосою стрілецьким рядком, відкрив також вогонь. Тому, що місце це є дуже непригідне, майже неможливе до бою, а до того не можна було зорієнтуватися, щодо кількості ворога, котрий був там вкопаний. Проте к-р вд. дав наказ обернутися назад і стрілецьким рядком відійти на збірне місце. Вд. "У[дарник]-4" тим часом підсунувся під сам двір у с. Залуж [Залуже] і пвд. 511, що йшов на передньому забезпеченні, перемінився у заставу від двора, де кватирувало около 200 вояків ВП.

В часі, коли вд. підсувався під двір, стійковий ВП почув шум і крикнув: "Стуй!", але передні наші розшуки на це нічо не відповіли, тільки залягли. Саме в цей час надходив із двору інспекційний ВП, а думаючи, що це стримує його стійковий, подав йому кличку і голосно засміявся. А стійковий, також врадуваний, сказав: "Я мислялем, же то бандеровци!".

К-р вд. "У[дарник]-4" розтягнув сейчас вд. у розстрільну, яка підійшла під перші хати і на цілій лінії запалила їх без стрілу. Дальше палення йшло без спротиву ворога, який щойно по 10 хвилинах від початку акції почав стріляти, одначе без успіху.

Акція тривала від год. 00.30 до 01.15 і з нашої сторони без втрат.

Вислід акції:

Ворожі втрати: невідомі.

Власні втрати: жодні.

Спалено с. Залуж [Залуже], в цілі перервати заселення наших виселених українських сіл польськими репатріантами.

Дня 7 березня 1946 р. пвд. 507 знищив великий деревляний міст на р. Солинка біля с. Волковия [Вовковия].

Дня 7 березня 1946 р. о год. 21.00 пвд. 509 знищив два менші мости на шляху Березка—Волковия [Вовковия].

Дня 8 березня 1946 р. о год. 21.00 до дня 9 березня 1946 р. год. 4.00 пвд. 507 знищив на шляху Гічва—Березка два менші мости та знищив приготоване дерево на відбудову вже скоріше

знищеного мосту на р. Гочевка [Гочівка] в с. Гочев [Гічва].

Дня 9 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-3" і вд. "Бродича"— "Кармелюка" звели бій з ВП біля с. Воля Матіяшова. Біля год. 19.00 цивільна розвідка донесла, що від сторони с. Березка підходить якесь військо. К-р вд. "У[дарник]-3" видав наказ острого поготівля та нав'язав зв'язок із вд. "Бродича", який кватирував в цьому селі. На відголос кулеметних стрілів застави вд. "У[дарник]-3" пвд. 508 і 509 зайняли становища: пвд. 508 зайняв перед узбіччя гори "Білий верх" ("608"), пвд. 509 обсадив дорогу Бережниця Вижня—Воля Матіяшова, та узбіччя гори "618". Пвд. 507 обсадив узбіччя гори "598", щоби обезпечувати зади вд. Вд. "Бродича" обсадив дорогу Березка—Воля Матіяшова та горбок "442".

Не зважаючи на темноту, яка тоді була, пвд. 508 та 509 пішли в наступ та прогнали поляків із села, відбиваючи при тому арештованих. Оден рій пвд. 508 загнався за ворогом аж над с. Жерденка, а решта поляків на відгинку пвд. 508 втекла за гору до с. Жерниця. Туди стягнулися всі вояки ВП та почали знову наступ. Рівночасно на відтинку пвд. 509 прогнало ворога до с. Бережниця Вижня. Також і на відтинку вд. "Бродича" прогнано ворога. Але після цього вд. відступив, а скористав із цього ворог та зайшов пвд. 508 і 509 зі-заду. Тому, що із-за сильної темноти та браку ракет не можна було нав'язати зв'язку (ворог зате дуже добре порозумівався ракетами, тому що ніхто не мішав йому), вд. мусів відступити на гору "496".

Втрат ворога, із-за темноти, не можна було устійнити. Як опісля донесла цивільна розвідка, то поляки самі мали в Ліську признатися, що мали 18 вбитих. В цій акції брало участь около 300 вояків ВП.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 18 вбитих.

Власні втрати: 1 вбитий і 1 пропав без вісті.

Дня 18 березня 1946 р. о год. 09.00 зорець вд. "У(дарник]-3", що кватирував в с. Терка, доніс, що від сторони с. Буковець підходить якесь військо. На цю вістку вд. "У[дарник]-3" займає становища на горах "625", "617" та осаджує брід — переправу на р. Солинка. Ворог, натомість, обсаджує лісок на горі "565" та розвивається в розстрільну. Становища ворога далеко вигід-

ніші, чим становища нашого вд. Але ворог чомусь не починав бою. Наш вд. не стріляв, бо було задалеко. За воду поляки перейти не можуть, бо вода глибока, а брід обсаджений нашими. По около годиннім такім вичікуванні, к-р вд. "У[дарник]-3" дає наказ пвд. 508 перейти до с. Полянок, там переправитися на човні через р. Солинку та зайти ВП лісами від с. Буковець зізаду. Тим часом ворог правдоподібно зауважив, як відходив пвд. 508, стягнув непомітно розстрільну за гору "603" і лісом відходить на горішній кінець с. Полянки. Поляки мали зі собою, як опісля провірено, місцевих поляків, що добре знали терен і потрапили вирватися з окруження.

Дня 30 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-3", "У[дарник]-5" та вд. "Мирона" [звели] бій з вояками ВП, які мали виселювати наших селян.

На спільній нараді к-ри вд. "У[дарник]-3", "У[дарник]-5" та вд. к-ра "Мирона" договорилися, що будуть собі взаїмно допомагати при обороні українських селян перед варварським виселюванням дооколичних [сіл] польсько-большевицькими дикунами. В тій цілі вд. "У[дарник]-5" і вд. к-ра "Мирона" закватирували в с. Середнє Велике, а вд. "У[дарник]-3" в с. Хоцень.

О год. 04.00 дня 30.03.46 р. к-р вд. "У[дарник]-5" вислав пвд. 513 і 515а на оборону с. Лукове, а пвд. 514 і 515 зайняли долішній конець с. Середнє Велике. Середину села зайняв вд. к-ра "Мирона". Горішній конець мав зайняти вд. "У[дарник]-3". Тим часом о год. 05.30 того ж дня застави вд. "У[дарник]-3" повідомили, що від сторони с. Загочеве [Загочев'я] в напрямі с. Середнє Велике підходить ВП в силі около 200 вояків. К-р вд. "У[дарник]-3" дає наказ зайняти становища, висилає зв'язкових до к-ра "Мирона", а сам відходить до пвд. 507, що обсадив горби над с. Середнє Велике. Пвд. 509 обсаджує гору "580", між с. Хоцень а с. Тисовець, а пвд. 508 зайняв такі становища, щоби охороняти зади пвд. 507 і 509 від сторони с. Кельчава. По кількох хвилинах чути було стріли, спершу крісові, а відтак кулеметні, від сторони с. Середнє Велике, а к-р вд. "У[дарник]-3" побачив над с. Середнє Велике ворожу розстрільну, що підходила в напрямі пвд. 507. Пвд. 507 відкриває по ній вогонь, а опісля йде в наступ. Ворог спершу планово відступає, але, коли побачив, що пвд.

йде за ним в погоню, почав панічно втікати в сторону с. Загочевє [Загочев'я]. К-р вд. "У[дарник]-3" дає пвд. 509 наказ наступати на ліс над с. Загочевє [Загочев'я], де охоронилися поляки. Та в цій хвилині подають, що вд. "У[дарник]-5" і вд. к-ра "Мирона" відступили, а поляки в силі около 600 вояків підсуваються на зади вд. "У[дарник]-3". К-р вд. завважує дійсно, що зізаду вд. наближаються поляки та наказує пвд. 508 зробити заіставу від сторони с. Кальниці, а решті вд. відступати в сторону с. Гічвиці. Підчас відступу ворог обстріляв пвд. 507 мінометом і ранив 3-ох стрільців легенько, а ройового "Бистрого" тяжче. Вд., під час бою з поляками і в часі погоні за ним, — вбив 5 поляків, 15 ранив та взяв в полон 1 підпор[учника] і 2 підстаршин. Кромі цього здобув: 3 ППШ, далековид і теренові карти.

Це було причиною, що вд. "У[дарник]-3" не міг, як було умовлено, зайняти горішного кінця с. Середнє Велике, де о год. 06.15 появилася польська стежа, по якій пвд. вд. "Мирона" відчинив вогонь та пішов за нею в погоню. Пвд. цей, в часі погоні за ворогом, стрінувся між горами "473" а "585" зі сотнею ВП, яка там цілу ніч квартирувала в лісі над с. Загочевє [Загочев'я]. З цими поляками звів бій пвд. 507 і їх відігнав. А пвд. вд. к-ра "Мирона", що натрапив на сотню ВП в лісі, стрінувся з пвд. 507 і з ним відступив. Рівночасно поляки почали наступати на пвд. 514 в потоці від сторони ліса, що тягнеться на південь від висоти "563". Цему пвд. прийшов з поміччю пвд. мінометчиків, що почав обстрілювати потік та гору, звідкіля наступав ворог та завдав йому кривавих втрат. Тоді к-р вд. "У[дарник]-5", по донесенні зірця, який стояв на захід від с. Середнє Велике, що від сторони с. Кальниця підсувається ворог розстрільною, а на всіх горбах появилися білі ракети, в порозумінні з к-ром "Мироном", дав наказ відступати в напрямі с. Хоцень, потоком біля церкви. В часі відвороту потоком вд. "У[дарник]-5" стрінув праве вороже обезпечення, яке складалося з 1 хорунжого, 2 капралів і 2 стрільців та взяв його в полон. Від полонених вд. "У[дарник]-5" довідався, що від сторони с. Кальниця наступає 32 полк в силі 400 вояків. Полонені рівнож подали умовлені знаки ворога. Пвд. 514, мав за завдання забезпечувати відворот вд. "У[дарник]-5" та вд. к-ра "Мирона", обсадив розстрільною гору біля висоти "473"

та звів бій з підсуваючимися туди силами ворога. Стрільці билися завзято. В деяких місцях доходило до рукопашного бою, взаїмного здирання плащів та обкидування себе ручними гранатами. Стрільці вистріляли майже всю муніцію. В часі цього бою гинуть стрільці: "Комиш", "[Грузин]", "Роман", а стрілець "Равка" розриває себе власною ручною гранатою. Пвд, відв'язується від ворога та займає нове становище на горах між с. Середнє Велике, де дістає вогонь зі-заду. Тоді к-р цього пвд. "Вітер" вистрелює білу ракету і наказує стрільцям махати шапками справа наліво (умовлений знак ворога). На цей знак [ворог] перестає стріляти, а пвд. поволі відступає за своїм вд.

В цьому бою були ранені: чот. "Омелько", якому ворог прострілив ППС і пістолю, чот. пвх. "Думка", який помер, та вбиті: кул. "Грізний" (важко поранений ще відстрілювався, його добив ворог) та кул. "Вітрогон". Кромі цього, цей пвд. на дорозі свойого відступу натрапив на раненого ройового пвд. мінометчиків, забрав його зі собою, а міномет заховав.

Пвд., які пішли були на оборону с. Лукове, відступили розстрільною до ліса в напрямі західному. Жодного бою з ворогом не підтримали, тому що ворог був десятикратно сильніший і намагався їх окружити.

Ці пвд. жодних втрат не мали. Після заподання селян — ворог мав около 101 вбитих.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 106 вбитих, 15 ранених та 8 полонених (в тому — 1 підпоручник. 1 хорунжий, 4 капралів).

Власні втрати: 7 вбитих (в тому — 1 чот. пвх, 2 кулеметники), та 6 ранених (в тому — чот. "Омелько" та 1 ройовий мінометчик).

Здобуто: 3 ППШ, 1 далековид та теренові карти.

Дня 5 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-4" спільно з вд. "У[дарник]-7" зробив о год. 15.00 на дорозі Войткова—Риботичі засідку на переселенчу комісію, яка мала туди переїжджати із с. Войткова до с. Риботичі. Засідка була безуспішна, бо комісія не переїжджала.

Дня 6 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-4" спільно з вд. "У[дарник]-7" зробив на дорозі Ліщава—Тростянець, біля Ліщави

Горішної на присілку Криве, засідку на ВП, яке в тому часі переводило примусове переселення українського населення із сс. Войткова, Юркова [Юречкова], Тростянець, Ліщава Долішна і Горішна. Коли оба вд. були вже на становищах, розвідка донесла, що з с. Тростянець посувається ВП в силі понад 500 вояків враз з тяжкою зброєю, як — гармати, міномети і кулемети, в напрямі м. Бірча, це є по дорозі, на якій зроблено засідку. Рівночасно донесено, що одна сотня ВП знаходиться в с. Лімна. К-р вд. "У[дарник]-4", котрий командував цілістю, по донесенні зірця, який сидів на дереві і зорив за рухами ворога, що дорогою в напрямі місця засідки посувається ВП в силі понад 500 вояків, дав наказ до відвороту. Причиною відвороту зі засідки було: а) невідповідне поле обстрілу на так велике число ворога; б) невідповідний терен до відступу, бо лісок, в якім зроблено засідку, був дуже малий, а по противній його стороні, у віддалі 1 км, в с. Лімна квартирувала сотня ВП.

Дня 7 березня 1946 р. вд. заквартировує в польськім селі Сенькова (Новосілки) [Новосільці Козицькі], де пвх. "Євген" улаштовує сходини польського населення.

Дня 12 березня 1946 р. о год. 02.30 вд. "У[дарник]-4" і 2 пвд. 519 і 520 вд. "У[дарник]-7" перевели спільну акцію нищення споруд копальні нафти в Тиряві Сільній. Після наперед уложеного плану вд. "У[дарник]-4" мав звернути на себе увагу ВП, яке кватирувало в Тиряві Сільній в силі около 50 вояків, а пвд. 519 і 520 мали тим часом знищити копальняні споруди, щоби в цей спосіб зменшити скількість погінного матеріалу, вживаного до авт і танкеток при примусовім переселюванні українського населення.

Пвд. 510 і 511 підсунулися на віддаль около 30—40 м під будинок приходства і зайняли становища. В тому будинку кватирувало ВП. Воно, заалярмоване гавканням псів у селі, відступило за підмурівку паркану біля церкви і почало сильно відстрілюватися та вистрілювати ракети, з яких одна запалила хату за становищами пвд. 510 та освітила їх ззаду. В часі бою впав вістун "Бора".

Тим часом пвд. 519 і 520 знищили цілковито копальняні споруди без спротиву.

Вислід акції:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: 1 вістун вбитий.

Знищено: копальняні споруди.

Дня 16 березня 1946 р. вд. відбув пропагандивний марш до польського села Селиська ([пов.] Динів), де "М 25" зробив з польським населенням сходини.

Дня 21 березня 1946 р. вд. "У[дарник]-4" враз з вд. "У[дарник]-7" зробив о год. 14.00 засідку на вд. ВП, який кватирував в с. Тирява Сільна та їздив по до околичних селах, де грабив, побивав, а навіть стріляв невинних тодей.

План засідки: вд. "У[дарник]-4" зайняв становища в селі Улюч, а вд. "У[дарник]-7" зайняв становища від сторони с. Борівниця, щоби обстріляти його, коли б [ворог] намагався туди втікати, а рівночасно хоронити зади перед наступом ворога від сторони с. Борівниця ([пов.] Бірча). План цей обговорено, коли в 4-ри години, після закватирування тих вд. в с. Улюч, зорець повідомив, що з напряму с. Добра підсувається в напрямі с. Улюч ВП в силі около 30 вояків.

Вд. "У[дарник]-7" відходить на свої становища, а вд. "У[дарник]-4" остає в селі.

До села підходять поляки і по двох чи трьох зачинають ходити по хатах та грабити українське населення, а дорогою їхав на коні їхній старшина. Тоді пвд. 511 під командою к-ра "Ваньки" робить засідку на збоччю гори, нижче церкви "на дубинку", коли на дорозі показалося кількох польських вояків з награбленим майном, відчинив по них вогонь. ВП втікає за хати, деякі з них запалюють хати та втікають під прикриттям диму. В руки пвд. попадає хорунжий і заступник "довудци баталіону" для справ політ. виховних Т. Бєрнат. Його передано СБ.

Кромі кількох вбитих у засідці, кількох вояків ранених втопилося в р. Сян, які не мали сил переплисти ріки, а одного капрала ВП знайдено у Криївці в часі перешукування села пвд. 511 і 512.

Акція, враз з перешукуванням села, тривала від год. 11.00 до год. 15.00. Тим часом вд. "У[дарник]-7" зайняв становища від с. Борівниця, а пвд. 520 під командою к-ра "Журавля" мав зай-

няти становища на дорозі від сторони с. Добра, щоби вдарити на ворога, коли б він туди відступав, після обстріляння його відділом "У[дарник]-4" в с. Улюч. На назначене становище пвд. 520 [дорога] вела поза село і виносила около 5 км і заки пвд. дійшов на своє становище, ворог обстріляний пвд. 511 почав панічно втікати селом, себто коротшою дорогою, в напрямі с. Добра та перебігати місце, де пвд. 520 мав зайняти становиіща. Пвд. 520, який тоді від цього місця був віддалений на около 200 м, обстріляв ворога і вбив 2 вояків, а решту, — це є 5 вояків, які побігли далі, вбила боївка СБ під командою пров. "Темного", яка зробила заставу біля с. Добра.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 14 вбитих та 1 полонений (хорунжий, заст[упник] "довудци баталіону" для справ політ[ичних]).

Власні втрати: 1 вбитий (на заставі).

Здобуто: 1 ППШ, 1 ППС, коня з сідлом та кріси.

Дня 31 березня 1946 р. вд. перевів акцію на с. Залуж [Залуже] разом з вд. "У[дарник] 2". Опис акції гляди в уступі "У[дарник] 2".

Дня 10 березня 1946 р. повідомлено вд., який кватирував у с. Березовець, що до с. Чашин прийшли 30 вояків УБ і почали о год. 13.15 грабити українське та польське населення та ловити польських мужчин до війська. К-р вд. вислав пвд. 513 і 514 в цілі прогнання бандитів з села. Пвд. почали наступати на долішний конець села, де саме тоді находилися ці бандити, які, коли зауважили, що пвд. наступають, почали панічно втікати. Пвд. пішли за ними в погоню і там зловили одного вояка з УБ, якого чот. пвх. розмундурував і випустив.

Вислід бою:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Дня 11 березня 1946 р. о год. 22.00 пвд. 514 знищив між с. Побєд [Побідно] а с. Буківсько 2 мости загальної довжини 100-200 м та знищив около 4 км лінії телефонічної (підрізав всі стовпи та знищив дріт).

Дня 12 березня 1946 р. о год. 20.00 пвд. 513 знищив на залізничному шляху між с. Мокре а с. Височани 3 мости, висадив

зворотниці та розкрутив, потяв та вкинув в р. Ослава шини з 1 км тору.

Акції ці переведено в цілі параліжування переселеної акції, яку проводять примусово польсько-большевицькі дикуни по наших українських селах.

Дня 16 березня 1946 р. о год. 07.00 вд. мав перестрілку з ВП. Вд. кватирував тоді в с. Воля Сенькова і в присілку Ростоки. Того ж дня о год. 07.00 підсунулося около 20 вояків ВП, озброєних в автомати, під заставу вд., яка їх обстріляла. Поляки, які втратили там 4 важкоранених, втекли. Після цього о год. 14.00 бунч. "Боксер" повідомив телефонічно (між пвд., кватируючими в с. Волі Сеньковій, а пвд., кватируючими в Ростоках, був наладнаний телефонічний зв'язок) к-ра вд. "У[дарник]-5", що в напрямі с. Воля Сенькова їде ВП в силі около 70 вояків. К-р вд. дав наказ кілька разів вистрілити до поляків з мінометів (2 сотенні). Поляки, коли побачили, що поміж їх табором падають стрільна гранатомета, почали втікати в напрямі с. Риманова. Тоді саме ВП виселювало примусово українське населення із с. Одрехова. Вояки ці в силі около 200 людей втекли до с. Риманова і тимсамим задержано переселення на протяг двох днів.

Вислід перестрілки:

Ворожі втрати: 4 важко ранених.

Власні втрати: жодних.

Дня 20 березня 1946 р. о год. 06.45 вд. перевів акцію на с. Яселко [Ясель] разом з вд. "У[дарник]-1" та к-ра "Мирона". Опис акції гляди уступ "У[дарник]-1".

Дня 24 березня 1946 р. о год. 19.20 вд. разом з вд. к-ра "Мирона" зробив, на жадання др. районового "Левка", наскок на с. Буківсько. Ціллю наскоку було зловлення бандитів, які грабили дооколичні українські села. В с. Буківсько зроблено з польським населенням збори, на яких польське населення, під загрозою 1000000 зл[отих] контрибуції, видало всіх бандитів. З виданих бандитів зловлено тільки одного, бо решта частинно були виїхали, а частинно заарештувала УБ із Сянока. Зловленому бандитові казано заплатити 30 американських долярів, як кару за грабежі. Кромі цього, забрано із села 6 шт. худоби для прохарчування вд., 1 коня та "Спулдзєльню". Після цього стріль-

ці повечеряли, а за вечеру в ресторані заплачено 750 зл[отих].

Вислід наскоку:

Ворожі втрати: жодні.

Власні втрати: жодні.

Забрано: 6 шт. худоби, 1 коня, "Спулдзєльню" та 30 ам[ериканських] долярів.

Дня 26 березня 1946 р. о год. 12.30 вд. разом з вд. к-ра "Мирона" звів бій з ВП в с. Кожушне і с. Височани. На донесення розвідки, що до с. Мокре прийшли ВП, у вд. "У[дарник]-5" і вд. к-ра "Мирона", що кватирували саме тоді в с. Куляшне, заряджено о год. 07.00 гостре поготівля, а год. 10.00 на донесення розвідки, що ВП в силі около 180—200 вояків прийшло вже до сс. Височани і Кожушне, к-р вд. "У[дарник]-5" разом з к-ром "Мироном" скликав нараду к-рів усіх пвд., на якій рішено прогнати поляків та перервати їм грабування українського населення цих сіл. О год. 10.40 вже всі пвд. відходять на свої умовлені становища.

Пвд. 514 посувається вздовж тору Щавне—Височани з метою прогнати ВП з с. Кожушне. Під самим селом направляють на ворога і начинається сильний бій. Тим часом пвд. вд. к-ра "Мирона" і пвд. 513 наступають від полудневого сходу на с. Височани. Після завзятого, але короткого бою, ці пвд. здобувають лівий берег р. Ослава та село Височани, а поляки відступають на с. Кожушне. Пвд. вд. к-ра "Мирона" форсує р. Ослава, захоплює в полон 9 польських вояків і залягає вздовж тору Щавне—Височани та нав'язує зв'язок з пвд. 514. Опісля пвд. 513 під сильним ворожим вогнем форсує р. Ослава на правому крилі та продовжує наступ з правого боку села. Мінометчики зайняли височину "597" та влучним мінометним вогнем підпомагали наступ на р. Ослава і на с. Височани. Після переходу р. Ослава і зайняття тору нашими пвд., пвд. мінометчиків перейшов на становища під лісом біля тору на полудне від станції в с. Мокре, а відтак під ліс на захід від станції в с. Мокре, щоби успішно підпомагати пвд. при здобуванні с. Кожушне. Пвд. к-ра."Мирона" і пвд. 514 наближаються до с. Кожушне на віддаль около 80 м. Поляки підпалили хату, а дим вкрив сусідні будинки. Це використовують пвд. і з окликом: "Слава!" - впадають до села.

В здобутому селі біля хати найдено повішеного большевицького майора. Бій закінчився о год. 16.30.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 31 вбитих (в тому - 1 більшовицький майор, котрий повісився на паску), 40 ранених, 9 полонених.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 міномет 54 мм, 30 стрілен до нього, 12 стрілен до мінометa 82 мм, 6 кулеметів, 8000 шт. кріс[ової] муніції, 1 пістоля, 3 шаблі, 25 ладівниць, 32 паси (куплі), 14 пар взуття, 26 шинель, 18 куфайок, 35 їдунок, 2 сідла, 1 радіостанція, 100 кг хліба, 50 кг муки, 50 кг солі.

Дня 30 березня 1946 р. "У[дарник]-5" звів бій разом з вд. "У[дарник]-3" та з вд. к-ра "Мирона". Опис бою гляди уступ "У[дарник]-3".

В звітовому часі вд. не переводив жодних акцій, тому що один пвд. був зайнятий в транспортуванні муніції з Н[ад]-Р[айо]ну "Б[ески]д", а решта пвд. була зайнята будуванням сан[ітарних] криївок.

Дня 1 березня 1946 р. пвд. 521 знищив два деревляні мости на шляху Семушова—Тирява Сільна та паром і линву на переправі через р. Сян в с. Тирява Сільна.

Дня 2 березня 1946 р. пвд. 521 знищив і дерев'яний міст на шляху Семушова—Тирява Сільна.

Дня 3 березня 1946 р. вд. знищив 2 мости на шляху Сянік—Тирява Волоська та поробив на цім шляху сильні перешкоди, завалюючи деревом серпантини на "Солонім".

Нищення мостів, парому та зроблення перешкод переведено в цілі параліжування насильного переселення українських селян.

Дня 5 березня 1946 р. пвд. 521 зробив засідку на ВП на шляху Семушова—Тирява Сільна. Розвідка донесла, що на с. Семушова наскочило ВП в силі 38 вояків, які почали грабувати та виселювати українських селян. Їм вдалося захопити кілька родин і провадити їх до станції. Пвд. 521 зробив на них засідку на шляху Семушова—Тирява Сільна, і коли відчинив вогонь по наїжджаючому ВП, вороги розбіглися залишаючи 2 вбитих, а селяни завернули додому.

В тому самому часі пвд. захопило 2 вояків, які провадили

вкрадену корову. Одного з них забито, другого захоплено, а корову звернено власникові.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 4 вбитих.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 2 кріси, 150 шт. крісової муніції, 2 уніформи і 2 пари взуття.

Дня 5 березня 1946 р. о год. 15.00 вд. зробив засідку разом з вд. "У[дарник]-4". Опис засідки гляди уступ "У[дарник]-4".

Дня 6 березня 1946 р. вд. зробив засідку разом з вд. "У[дарник]-4". Опис засідки гляди уступ "У[дарник]-4".

Дня 9 березня 1946 р. пвд. 521 разом з БСБ 5-го району знищив 1 міст на лінії залізничній Сянік—Самбір в с. Стефкова. Тут усунено ворожу сторожу, а міст зірвано і підпалено. В часі акції наїхав панцирний поїзд і сильно обстріляв пвд., мимо цього пвд. не мав жодних втрат.

Дня 12 березня 1946 р. пвд. 519 і 520 разом з вд. "У[дарник]-4" знищив копальняні споруди в с. Тирява Сільна. Опис акції гляди уступ "У[дарник]-4".

Дня 21 березня 1946 р. вд. разом з вд. "У[дарник]-4" зробив засідку на ВП. Опис акції гляди уступ "У[дарник]-4".

Дня 31 березня 1946 (вд. зробив на ВП в с. Тростянець на присілку Криве засідку. Засідка була безуспішна, бо ворог не їхав.

Дня 3 березня 1946 р. о год 11.00 гостюючий вд. к-ра "Мирона" зробив на шляху Яселко [Ясель]—Мшанець [Мощанець] засідку на ВОП, яке в силі 6 вояків їхало до Яселка [Ясель]. Коли фірман на оклик: "Стій! Руки до гори!" намагався разом з рештою вояків втекти, стрільці обстріляли його. У висліді чого вбито фірмана-вояка, а решта здалася в полон.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 1 вбитий і 5 полонених (їх, по переслуханні і обділенні летючками, випущено).

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 2 рос. кріси, 80 шт. амуніції, 1 ППС, 2 ППШ, 200 шт. набоїв до ППШ, 2 наплечники, 4 уніформи, 1 пара взуття, 3 пари білля, 5 пасів.

Дня 11 березня 1946 р. вд. зробив засідку на шляху Риманів—

Яслиська. На тій засідці зловлено без стрілу 1 поручника та 1 підпоручника ВОП, при яких знайдено важні тайні документи. Вислід засідки:

Ворожі втрати: 2 старшин полонених.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 2 пістолі, 30 шт. муніції до них, 2 уніформи, 2 пари чобіт, 1 течка, 1 торба і товару на 10000 зл[отих], власність "Спулдзєльні" в Яслиськах, яку ведуть чільні комуністи. Товар забрав вд. для власних потреб.

Засідки ці зроблено в цілі обмеження грабежів, які переводили вояки ВОП з Яселка [Ясель] та "баталіону смєрці" з Риманова, серед українського населення.

Дня 12 березня 1946 р. о год. 00.30 гостюючий вд. к-ра "Мирона" знищив в с. Синява міст на р. Вислок [Вислік]. Міст висаджено без спротиву ворога.

Дня 13 березня 1946 р. о год. 21.00 перевів гостюючий вд. к-ра "Мирона" акцію нищення мостів. Вд. знищив тоді 2 мости на шляху Рудавка Риманівська—Паствиска [Паствиська]. Оден з тих мостів бетоновий, важкої будови, 30 м довгий, 1 кл[асу], а другий — деревляний, 35 м довгий, 2 кл[асу]. Акції нищення мостів мали на цілі паралізувати насильне переселювання українського населення до УРСР, як також спиняти грабіжницькі напади польсько-большевицьких дикунів на українське безборонне населення.

Дня 16 березня 1946 р. о год. 16.00 вд. зробив на шляху Яселко [Ясель]—Мощанець засідку на ВОП. В засідку попав 1 поручник для справ політичних, якого, коли на оклик: "Стій!" намагався втекти, застрілено. Засідку уладжено подібно, як і попередні, в цілі параліжування грабункових нападів вояків ВОП на безборонне населення.

Вислід засідки:

Ворожі втрати: 1 поручник для політичних справ вбитий.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 пістолю, 1 уніформу, коня і сідло.

Дня 20 березня 1946 р. о год. 06.46 вд. перевів акцію на с. Яселко (Ясель] разом з вд. "У[дарник]-1". Опис акції гляди уступ "У[дарник]-1".

Дня 24 березня 1946 р. о год. 19.20 вд. перевів акцію на с. Буківсько разом з вд. "У[дарник]-5". Опис акції гляди уступ "У[дарник]-5".

Дня 26 березня 1946 р. о год. 12.20 вд. звів з ВП бій в с. Височани і с. Куляшне разом з вд. "У[дарник]-5". Опис акції гляди уступ "У[дарник]-5".

Дня 9 березня 1946 р. о год. 20.00 гостюючий вд. "Бродича"-"Кармелюка" звів бій з ВП біля с. Воля Матіяшова разом з вд. "У[дарник]-3". Опис бою гляди уступ "У[дарник]-3".

Дня 15 березня 1946 р. о год. 05.00 вд. звів бій з ВП в с. Буківець (Буковець], яке сюди прийшло забрати худобу. Вд. кватирував в с. Буківець [Буковець]. О год. 05.00 зорець доніс, що від сторони с. Волковия [Вовковия] і с. Горянка підходить ВП в силі около 80 вояків до с. Буківець [Буковець]. Вд. почав сейчас займати становища. Поляки, які йшли від сторони с. Волковия (Вовковия], увійшли в село і почали стріляти. У відповідь дістали кулеметний вогонь 2 роїв, які зайняли становища в селі. Поляки позалягали поза хати і почали відстрілюватися та, коли побачили, що два рої вд. займають становища від сторони с. Горянка і с. Терка, почали панічно втікати.

Як опісля розвідка донесла у с. Волковия [Вовковия] було тоді ще около 150 вояків, які, коли почули стріли і побачили своїх, що втікають з с. Буківець [Буковець], негайно всі виїхали до м. Балигород.

Вислід бою:

Ворожі втрати: 2 ранених, з яких один зараз помер.

Власні втрати: жодні.

Дня 22 березня 1946 р. вд. знищив на відтинку Ветлина—Струбовиська телефонічну лінію. Вд. зрізав тоді 75 телефонічних стовпів та зняв і потяв телефонічний дріт.

Дня 23 березня 1946 р. вд. зробив на шляху Смільник—Струбовиська засідку, на яку наїхало 5 вояків ВОП. Тому, що вояків цих везли селяни на 2 возах, не можна було відчинити по них сильного вогню і проте ранено лише 2 вояків і здобуто 1 ППШ.

Цього самого дня вечером комендант погранзастави у с. Ветлина писав листи на адресу: "До Оддзялу Лєсьнеґо Партизан-

та" і передав його місцевим солтисом, який мав при нагоді його доручити. В цьому листі [він] просив, щоби їм звернути ППС і більше подібних речей не робити, бо вони не хочуть братньої війни, як рівнож просив конечно о відповідь.

У відповідь на це вд. зробив другу засідку.

Дня 24 березня 1946 р. вд. зробив на шляху біля с. Ветлина засідку на ВОП. На засідку наїхала стежа ВОП. Вд. відчинив по них вогонь, у висліді якого було 2 вояків вбитих, 4 ранених (в тому — оба командири погранзастав у с. Ветлина і с. Береги Горішні) та 4 полонених.

Вислід засідок: Ворожі втрати: 2 вбитих, 6 ранених (в тому — 2 командирів застав і в с. Ветлина і с. Береги Горішні) та 4 полонених.

Власні втрати: жодні.

Здобуто: 1 кулемет, 9 дисків до нього, 7 крісів, 1200 шт. кріс[ової] муніції, 1 ППС, 1000 шт. муніції до ППШ, 4 плащі, 2 ножі.

Полонених по переслуханні зліквідовано.

Коли погранзастава в Берегах Долішних довідалася про нову засідку, вислала сей час до большевиків за кордон [лист], в якому взивала большевиків о поміч, бо вона є окружена бандерівцями і не має виходу. На цього листа большевики відписали: "Лист ваш пішов на команду, чекайте рішення".

Погранзастава з Ветлини заалярмувала ВП в м. Балигород, звідкіля на другий день (25.03.46 р.) приїхав "баталіон ВП", під якого охороною обі застави (в с. Береги Горішні і с. Ветлина) о год. 12.00 спустили свої станиці.

II.

Польські сили:

Розміщення ВП на терені В[ідтинок]—"Лемко":

В місяці березні розміщення ВП на північному відтинку їхнього діяння було менш-більш таке:

Перемишль	—	1800 — 2000
Бірча	—	500 — 800
Пикуличі	—	600 — 800
Разом	—	2900 — 3600 вояків.

Рухи ворога в порівнянні до попереднього місяця були да-

леко слабші. В цьому звітовому часі ворог перевів грабункові напади на такі села:

Дня 07 березня 1946 р. о год. 02.00 напали вояки ВП на села: Явірник (Руський], Рибне, Нитребка (Нетрибка], Ясенів, Поруби і Загути. В усіх тих селах грабували українське населення, а в с. Поруби вбили 1 жінку, з с. Ясенів забрали, між іншим, 4 коні та виселили з с. Явірник (Руський] 13 родин.

Від дня 12—14 березня 1946 р. вд. ВП, який закватирував в с. Тростянець, перевів ряд грабежів по дооколичних селах, в яких награбував багато збіжжя, худоби та коней.

Дня 25 березня 1946 р. ВП в силі 60 вояків, які кватирували в с. Тростянець, виїхали в напрямі с. Вільшаниця. Ціль цеї поїздки невідома.

Ворог перевів в цьому часі також облави та наскоки на наші вд.:

Дня 8 березня 1946 р. перейшло ВП більшими вд. ліси сс. Купне, Кречкова, Мільнів і Тисова, без висліду.

Дня 10 березня 1946 р. ВП в силі 30 вояків, наскочило на чот. "Зимного", який з 10 стрільцями кватирував в с. Кописно. Стрільці без втрат відв'язалися від ворога.

Рівнож виселенчу акцію продовжував ворог серед українського населення:

Дня 2 березня 1946 р. ВП в силі 800 вояків закватирувало в українських селах: Ліщава Горішня, Тростянець і Войткова, де переводило виселювання українського населення до УРСР.

Дня 9 березня 1946 р. ВП в силі около 60 вояків приїхало до с. Пашова, а около 50 вояків до с. Тирява Сільна, де переводили виселювання українського населення.

В цілі стереження та направи залізничних мостів, знищених нашими вд., приїхала до сс. Вільшаниця, Лукавиця і Угерці [Мінеральні] більша кількість ВП. А в цілі кращого забезпечення залізничної лінії, урухомлено панцирний поїзд, який 3 рази на ніч переїжджає від Загіря [Загір'є] до большевицького кордону.

Розміщення ВП на південно-західному відтинкові їхнього діяння в місяці березні було слідуюче:

Сянік 1 3360 (в тому — 36 вишкільний полк ВП з 20 гарматами в с. Вільхівці)

Ліско — 1000
Балигород — 250
Команьча — 500
Риманів — 150
Загір [Загір'є] — 95
Тісна — 100 (оперативна група)
Ветлина — 45 (оперативна група)
Заслав [Заслав'є] — 50
Великополе — 20
Дукля — 230
Одрехова — 70 (виселенчий відділ)
Разом — 5870 вояків.

Кромі вище згаданих сил ВП, почавши від 18 березня 1946 р., ворог впровадив на цей терен 3 дивізії ВП, які почали облави на наші вд., населення українських сіл, грабування та мордування безборонного та невинного українського населення, щоби в цей спосіб змусити його до виїзду на схід.

В звітовому часі ворог спалив такі українські села: Кам'яне [Кам'янне], Завадку Морохівську, в якій спалив останні 4 хати, де замордував по-раз другий 16 осіб, а відтак по-раз третій замордував ще 6 мужчин [у сс.] Воля Петрова, Морохів та Березовець.

В часі своїх акцій ворог ширить фальшиву пропаганду, будьто-би наші вд. втекли на Словаччину, а к-р "Хрін" враз зі своїм вд. перейшов на сторону ворога та воює проти власного населення. Кромі цього, розкидували також летючки, в яких закликали, щоби повстанці вбивали своїх командирів та зголошувалися зі зброєю до поляків (Відпис летючок залучується).

Дня 17 березня 1946 р. відділ ВП в силі около 40 вояків перейшов сс. Березка, Полянчик, Волковия (Вовковия], Буківець (Буковець], Полянки, Тискова, Радева і Балигород. Ціль рейду: розвідка про наші відділи.

Дня 30 березня 1946 р. зловлено підпоручника ВП, який зізнався, що в Ліському повіті оперує на цьому відтинку 8 дивізія ВП. А часті випади на українські села біля м. Ліська робить 36 полк ВП, який квартирує в м. Ліську та числить около 700 вояків та має 6 гармат. Командиром полка цього є майор Комар.

Розміщення МО на терені В[ідтинок]—"Лемко":

На північному відтинку ворожого діяння МО находилося в:

Перемишль — 100
Бірча — 140
Ропенка — 10
Угерці [Мінеральні] — 8
Разом — 258 міліцистів, які самі в терен не виїжджають за виїмком МО з м. Бірча, яка виїжджає в терен спільно із квартируючим там ВП.

На полуднево-західному відтинку ворожого діяння МО була в: Тісна — 15, Балигород — 32, Воля Мигова — 9, Команьча — 7, Щавне — 8, Лісько — 60, Загір [Загір'є] — 15, Буківсько — 12, Сянік — 80, Небещани — 5, Писарівці — 6, Юрівці — 5, Яслиська — 6, Риманів — 7, Дукля — 8, Заршин — 9. Разом: 284 МО в місяці березні.

Розміщення польської самооборони на терені В[ідтинок]—"Лемко":

На північному відтинку ворожого діяння польської самооборони в тому звітовому часі не зайшла ніяка зміна.

На полуднево-західному відтинку ворожого діяння польська самооборона збільшила свій стан в с. Небещани до 200 осіб, озброєних в 8 кулеметів "Максима" та 16 кулеметів "Дєхтярова". Зміцнення це переведене, тому що сподіваються відплатної акції за участь в мордах, переведених ВП в місяці лютому на українському населенні сс. Завадка Морохівська та Белхівка.

Розміщення польських погранзастав, т. зв. ВОП, на терені В[ідтинок]—"Лемко":

На північному відтинку ворожого діяння ВОП був лише в с. Кальварія, куди приїхав 7 березня 1946 р. в силі 150 вояків і там закватирував.

На полуднево-західному відтинку ворожого діяння ВОП було в таких селах: Тісна — 80, Воля Мигова — 46, Береги Горішні — 48, Ветлина — 45, Лупків — 41, Радошиці — 20, Команьча — 180, Яселко [Ясель] — 48, Яслиська — 82, Барвінок — 40. Разом: 630 вояків ВОП в місяці березні 1946 р.

Вояки всіх цих погранзастав нападали на українські дооколичні села, грабили, побивали та мордували безборонне укра-

їнське населення, проте наші вд. прогнали ці погранзастави з їхніх станиць, так що до кінця місяця березня 1946 р. остали лише станиці в сс. Тісна, Воля Мигова, Яслиська, Барвінок.

Кромі вище згаданих ворожих сил на другому відтинку ворожого діяння є ще такі ворожі сили зі завданням окремого призначення: Лупків — 6 (СОК — Служба Охрони Колєйовей), Команьча — 12 (СОК), Сянік — 15 (СОК), Загір [Загір'є] — 36 (СОК), Сянік — 30 (сторожа в'язниці), Заршин — 18 (охорона магазину). Разом опервідділів в місяці березні: 117.

Всі ці спецвідділи роблять тільки службу біля призначених їх об'єктів та в терен не входять.

В Перемишлі і Сяноці є ще УБП та НКДБ. В Сяноці УБП має до своєї диспозиції так звану "Випадувку" в силі 130 людей. Стан її в Перемишлі невідомий. Стан УБП в Сяноці виносить 80 людей.

Большевицькі сили:

Кромі вищезгаданих постійних польських сил, є ще такі сталі большевицькі: Сянік — 10 НКВД, Загір (Загір'є] — 20 НКВД, Заслав (Заслав'є] — 25 НКВД, в тому — 10 большевичок, яких завдання невідоме, Сянік — 20 ЧА.

Та доривочні, що їх творять большевицькі погранзастави, які час-від-часу наскакують на дооколичні українські села і так:

Дня 28 березня 1946 р. вд. в силі 60 большевицьких пограничників перейшов кордон біля с. Войткова та прийшов до с. Грозьова [Грузова], де стрінувся з боївкою з-за кордону. В часі перестрілки, яка між ними вив'язалася, було 3 большевиків вбитих і 3 ранених. Боївка втратила 1 [в]битим.

Ціль переходу большевиків на цю сторону була, як вони говорили, погоня за осібняком, який перейшов кордон.

III.

Стан узброєння вд. на терені В[ідтинок]—"Лемко" є задовільний. Збрую та муніцію черпають вд. частинно з акцій на ворога, а частинно покривають зі старих запасів.

В звітовому місяці відбувся санітарний вишкіл в Н[ад]Р[айо]ні "Б(ески]д", що тривав від 08.03.46 р. до 17.03.46 р. На цьому вишколі були:

Від вд. "У[дарник]-5" — 8 стрільців, з яких скінчило його - 6

стрільців з достаточним, а 2 — з недостаточним вислідом.

Від вд. "У[дарник]-1" — 7 стрільців, з яких скінчило його — 3 стрільців з достаточним, а 2 з добрим вислідом, та 2 — з дуже добрим.

Від вд. "У[дарник]-3" — 3 стрільці, з яких скінчило його — 2 стрільці з добрим, а 1 з достаточним вислідом.

Від гостюючих вд., а саме:

Вд. "Бродича" — 4 стрільці, з яких скінчило його — 3 стрільців з дуже добрим, а 1 з добрим вислідом.

Вд. "Мирона" — 4 стрільці, з яких скінчило його — 1 стрілець з дуже добрим, 2 з добрим, а 1 з достаточним вислідом.

Вишкіл цей перевів окружний лікар "В-ко".

В звітовому місяці в Н[ад]Р[айо]ні "Б[ески]д" було в лікуванні 18 ранених вояків, з яких — 2 вилікувано, а 16 остало [на] долікування. Кромі цього, на лікуванні було ще 10 хворих вояків, з яких 5 вилікувано, а 5 остало [на] долікування. З Н[ад]-Р[айо]ну "Хол[одний] Яр" звіту зі санітарної опіки не надіслано.

У всіх вд. В[ідтинку]— "Лемко" бракує найконечніших ліків, перев'язочного матеріялу та особистих пакетів.

Епідемічних хворіб у вд. не було.

Прохарчування вд. відбувається шляхом реквізиції у цивільного населення та частинно здобувається на акціях та в боях з ворогом.

IV.

(З вд. "У[дарник]-1") т е л е ф ; (з вд. "У[дарник]-5").

"У[дарник]-3" полевий суд відбув одне засідання, на якому розглянув справу стрільця "Заяця" та засудив його за дизерцію на кару смерти з правом регабілітації до 6 місяців.

V.

["У[дарник]-1"]. В звітовому часі вд. вишколу із-за переведення акції та облав, які перевів ворог, не відбував.

["У[дарник]-2"]. Із-за копання криївок вд. вишколу в цьому місяці не переводив.

["У[дарник]-3"]. У звітовому часі із-за сильних рухів ворога вд. вишколу не переводив.

["У[дарник]-4"]. Вд. у звітовому часі переводив вишкіл лише

практично підчас маршів та акцій. Переробленого матеріялу та зужитих на це годин не заподано.

["У[дарник]-5"]. У звітовому часі вд. переробив: 5 год. — мінерка, 6 год. — бій в лісі, 6 год. — боротьба в забудуваннях, 7 год. — діяння летунства, мінометів та артилерії.

["У[дарник]-6"]. Вд. не надіслав звіту з переробленого матеріалу в місяці березні.

["У[дарник]-7"]. У вільних хвилинах від акцій та примусових маршів вд. переробив: 9 год. впоряду, 4 год. — стрілецький вишкіл, 6 год. — полева служба, 3 год. — піонерка.

VI.

["У[дарник]-1"]. Пвх. веде працю серед стрілецтва і серед цивільного населення.

Серед стрілецтва: в пвд. 501 пророблено 8 гутірок та зужито 12 годин на читання. На гутірках порушувано теми: "Порівняння боротьби перших наших змагань з теперішніми", "Причини невдачі в перших змаганнях", "Що спричинило формування відділів УПА в сучасній війні", "Що осягнули ми до тепер своєю боротьбою", "Чому ми не мстимося на польськім населенні", "Чому ми поки що не можемо прийняти фронтового бою з ворогом". Читано та пояснювано "Декларацію Проводу ОУН".

В пвд. 502 пророблено: 3 гутірки та 2 читання. Відчитано стрільцям "Інформатора" та деякі статті з часописів.

Дня 9 березня 1946 р. відсвятковано в пвд. 502, разом з цивільним населенням, "Шевченківське Свято" з широкою програмою.

Дня 14 березня 1946 р. відсвятковано в пвд. 501 "Шевченківське свято" в лісі з тою самою програмою, що й 9 березня 1946 р.

Від дня 9 березня до 14 березня 1946 р. гостювала у вд. пров. д. "Степова", яка відбула ряд гутірок на різні теми.

Серед населення: з цивільним населенням відбуто 9 сходин та відсвятковано 3 "Шевченківські Свята". Загальна кількість присутніх около 660. На сходинах говорено про переселення, остерігано населення перед донощиством та вказувано способи боротьби з ним.

["У[дарник]-2"]. В звітовому часі пророблено зі стрільцями 30 лекцій.

Пвх. веде працю серед стрілецтва та цивільного населення:

Серед стрілецтва: пророблено 2 доклади на теми: "Наша непримиримість" та "Огляд політичних подій". 7 читань, на яких прочитано "Інформатор" та 1 гутірка на тему: "Фронт поневолених народів". Кромі цього відсвятковано "Шевченківське Свято", з широкою програмою.

Серед цивільного населення: уладжено 3 сходин при загальній приявності около 200 осіб. Виголошено 1 принагідну промову на похороні помордованих вояками ВП в приявності около 100 осіб та відбуто 1 сходини з молоддю, на яких було около 60 присутніх. Кромі цього, відсвятковано 5 "Шевченківських Свят" в 5 селах, на яких було загально около 300 присутніх.

Серед командирів: відбуто 1 відправу з ройовими, на якій пророблено "Інструкцію для командирів вд. і пвд. та політвиховників УПА".

["У[дарник]-3"]. В цьому звітовому місяці пвх. вів працю серед стрілецтва та серед цивільного населення:

Серед стрілецтва: відбуто 5 лекцій, 15 гутірок, 2 відправи з пвх. і 1 відправу з пвх. "Вадимом" та відсвятковано 1 "Шевченківське Свято" та 1 "Свято Карпатської України".

Серед цивільного населення: відбуто 9 сходин та відсвятковано в 2 селах "Шевченківське Свято" та [в] 3 — "Свято Карпатської України".

["У[дарник]-4"]. В цьому вд. відбуто 20 годин політвиховної праці.

["У[дарник]-5"]. В цьому звітовому часі пророблено: 7 годин лекцій, на яких обговорено життєпис та творчість Т.Шевченка, про карність та про послух в вд. та проведено кілька гутірок, на яких говорено про поведінку вояка УПА супроти українського та польського населення та про політичне положення на міжнародній арені.

["У[дарник]-6"]. В цему звітовому місяці пророблено: 2 години про поведінку, 4 год. про Т. Шевченка та 2 год. про "Боротьбу Карпатської України".

Кромі цього, відсвятковано "Шевченківське Свято".

VII.

В Н[ад]Р[айо]ні "Хол[одний] Яр" відбув я відправи у всіх вд. з командирами вд., пвд., ройовими та стрілецтвом. На цих від-

правах обговорено докладно накази та зарядження командира групи. Кромі цього, представив я командирам вд. їх похибки та недостачі при військових місячних звітах та вказав, як ці звіти мають бути виготовлювані. Пояснив обов'язки командирів та стрільців, як також їх взаємне відношення. Наказав, щоби командири звертали більше уваги на вишкіл стрілецтва, а головне, щоби найбільше часу присвячували науці полевої служби, тактиці партизанських боїв та мінерстві.

З командирами вд., пвд. і стрілецтвом говорив я про поведінку вояків УПА супроти цивільного нашого та чужого населення. Пригадав воякам, що вояки УПА не сміють здаватися в ворожий полон, як також не сміють залишати ранених друзів на полі бою.

В кінці переведено перегляд зброї та умундурування.

Зброю знайдено в дуже доброму стані, умундурування в дещо гіршому.

Подібні теми обговорено з командирами вд., пвд. і стрілецтвом у вд. "У[дарник]-1 ", "У[дарник]-3", "У[дарник]-5".

Слава Україні! Героям Слава!

["Рен"] в. о. командира Відтинка — "Лемко"

Дістають: КГ — 6 прим.
КП — 3 прим.
ОП — 1 прим.
КВ "Лемко" — 2 прим.
Разом — 12 прим.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П.Потічного. — Спр.482/4. — Арк. 192—195.

Також опубліковано: Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944—1947). — К., 2000.

Уривок з протоколу зустрічі представників українського та польського націоналістичного підпілля в Грубешівському повіті

1 квітня 1946 року

П р о т о к о л

зустрічі з представниками АК на пов. Грубешів,
яка відбулася 1.4.1946 р.

Зустріч зачалася о год. 10-ій на польській кольонії С. Зі сто-

рони організації брали участь др. Ду. як уповажнений делегат місцевого проводу, др. З-чук, як секретар, др. Л. як делегат від відділу УПА. Зі сторони АК в зустрічі взяли участь: капітан "ВІНу" та інших трьох людей, що в розмовах не брали участи, лише були присутні.

Сам капітан — людина в віці до 40 років, інтелігентний, убраний був по цивільному, узброєний в "Фіс". Решта людей в літах від 24-30, один з них учитель, інші два селяни.

Наша охорона складалася з 24-ох стрільців, усі в уніформах.

Охорона поляків складалася з 7-ох стрільців без уніформів.

Делегації обмінявшись куртоазійними словами, почастувавшись взаїмно папиросами та тютюном, почали розмову. Наш делегат Ду хотів вести розмову в точно означених рамцях з диспозицій, які собі заздалегіть приготовив. Натомість польська делегація таких диспозицій не мала й тому розмова велася не пляново.

Польський делегат зачав скаржитися на відносини в його терені. Йому УБП арештувало 60 людей, крім цього в руки безпеки впала друкарня і друкарі в с. Конюхи. Причина всипи є та, що 15% польського населення, це є здекляровані вороги АК, які доносять до УБП про діяльність АК та його підпілля. По їхньому це т. зв. робота "шпіцлів".

Наш делегат здивувався, що так багато є зрадників серед польського народу. Тоді польський делегат вияснив, що це діється так переважно по містах де процент зрадників є більший, натомість по селах зрадників є менше, тому й всип є тут менше.

Польський делегат пояснив дальше, що арешти охопили цілу Польщу й УБП та НКВД разом стараються всіма силами знищити організацію "ВІН", яка може одинока в Польщі не дає змоги устабілізуватись "демократичному" урядові та існуючому порядкові в внутрі польської держави. Приїзд Міколайчика в Польщу помимо великих сподівань не тільки що не поправив ситуації в краю, але її ще більше ускладнив. Перед його приїздом організація АК була дуже законспірована та вповні діяла за ясними директивами еміграційного уряду через представника того уряду в краю. Появлення Міколайчика в Польщі та йо-

го вступлення до польського уряду та заложення поль. партії ПСЛь. прим. в великій мірі приспало чуйність багатьох людей. Результат політики Міколайчика остаточно є такий, що багато людей уявнилось — і яких тепер виарештувано, а сам Міколайчик втік до англійської амбасади. Вибори нічого не принесуть, бо їх не буде, тому що при такій системі, яка тепер є, більшість польського населення вибори збойкотує, а ППР зі своїми 208.000 членів виборів не переведе.

Наш делегат запитався, яке є світове положення і як у ньому представляється польське питання.

Польський делегат відповів, що у світі є таке ускладнення, що війна між совітами, а англосасами є неминуча. Речинець вибуху війни предвиджується на місяць травень, червень, а найпізніше на місяць липень ц. р. Про це свідчать слідуючі факти:

1. Черчіль своїми виступами приготовляє американський народ до війни з большевиками, бо американський уряд давно вже на таку війну є згідний, лише треба підготовити народ. Англійський уряд та народ є рівнож здецидований на війну.

2. Відомості про Україну й Росію, які є від є від американсько-англійських емісарів, які були довший час в Росії й на Україні підтверджують, що в СССР рівнож чекають на війну. В Україні діють повстанці, а в Росії діє організація під назвою "Чорний Кіт". Про українські справи він більше сказав би, лише до цього відповідно не пригатовився, а матеріялу має багато з донесень вище згаданих емісарів.

Коли ходить про Грецію, то невідомо, як там відбулись вибори 31.3.1946 р.

Відносно польського питання за границею, то майже нічого не змінилось від давніших відносин. Армією "ВІН" кермує ген. Квапіньскі, армією НЕЗ кермує ген. Андерс.

На запит др. З-чука як представляється справа з розв'язанням корпусу Андерса. Польський делегат вияснив, що це тільки заграничний, бо армію справді здемобілізовано, але зброю зложено в магазинах і в кожній хвилині корпус її може вжити. Офіцери ані жовніри з того корпуса до краю вертати не думають.

Одною основною помилкою є це, що Міколайчик згодився увійти до уряду ПКВН, наслідком цього зістав розв'язаний емі-

граційний уряд в Льондоні, одначе він дальше діє на Польщу, бо до цього часу всі дерективи до краю ідуть від нього та приїжджають емісари. Міколайчик мусів увійти до уряду не з власної волі, лише з наказу англійського уряду, який мусів вволити волю большевиків на конференції, де Молотов на припорученння Сталіна заявив, що конференція тоді буде мати успіх, коли делегати заграничних держав згодяться на всі постуляти большевиків. Делегація загранична мусіла згодитися на це, бо в противному разі большевики могли б замиритися з німцями і вдарити на англо-американців.

На коли б війни цього року не було, то поляки самі мусять її розпочати, щоб не датися знищити фізично большевикам. Математичні обчислення виказали, що коли большевики будуть так дальше нищити поляків, як нищать зараз то за два роки поляків зістанеться тільки 6 міліонів і власне в ім'я збереження польського народу перед винищенням треба цього року визволитися від большевиків.

Наш делегат Ду сказав, що наш досвід виказав, що лише збройна безперервна боротьба з большевиками дасть конкретні користі так для польського народу, як і для всіх поневолених Москвою народів. Український народ вже 29 літ безперервно веде таку затяжну війну з большевиками. І коли б поляки виступили зараз збройно проти большевиків, то не тільки українці, але й всі поневолені большевиками народи з радістю прийняли б цей факт і щиро помогли б полякам в їх змаганні до здобуття повної незалежности.

Дальше др. Ду запитався чи представники АК є в стислому союзі з поневоленими народами, бо ясним є, що всі поневолені народи боряться проти большевицького імперіялізму, одначе лишень вспільна плянова співпраця, та однакова постава всіх народів може осягнути намічену ціль. Дальше делегат Д. представив зусилля нашого проводу такий вспільний бльок поневолених народів змонтувати. В цій справі на волині 1943 р. була скликана конференція поневолених народів Сходу, а до цього видано багато літератури. Наші представники УГНР за границею також в цьому напрямі працюють з заграничними представниками поневолених народів.

Польський делегат сказав, що він в цій справі не є поінформований і це питання вияснить на другій зустрічі по осягненні інформацій від свойого вищого проводу. Одначе йому є відомо, що за границею така співпраця є, тимбільше, що вони вяжуться на передвоєнних добрих відносинах з сусід.

На запит др. Ду що діється зараз внутрі Польщі, Польський делегат сказав: зараз ситуація в Польщі є високо трагічна. Великі арешти. Вже кілька разів впав комплет високого проводу, а таксамо багато людей з обласн...

(Далі текст обривається).

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. — Спр. 161. — Арк. 22, 23.

Звіт ОУН про повстанську акцію на Грубешів

Після 28 травня 1946 року

В днях 27.V. і 28.V.1946. р. Акція на Грубешів. Відступ і нове

Дня 27.V.46. ранком відділ УПА розложився постоєм в ...лісі, недалеко Грубешева, в цілі злуки з відділом АК і виконання разом боєвої акції на місто Грубешів.

О год. 10-тій приїхав ровером до ліса ком-т польської оперативної групи, щоб сконтактуватися з командою нашого відділу.

К-т АК, званий довудца, його псевда собі не пригадую, літ 35—40, середнього росту, поставний, військового ранга правдоподібно поручник, оперативний ком. відділів як на р-н Грубешів.

При його розмові з нашими людьми я не був. Знаю тільки, що ціллю його розмови було було визначення години стрічі їхньої команди з нашою в справі виготовлення спільного пляну боєвої акції на Грубешів з 27.V. на 28.V.46.

В год. 12-ій я пішов якраз до наших стійок, щоб дати накази враз і приїзд аківців, коли вже здалека побачив їхню підводу, яка їхала в мою сторону. Підвода була цивільна. Приїхали: згаданий вже аковець "довудца", мит. В. — районовий "ВІН" на р-н Грубешів, пор. М і пор. С. Коли я підійшов до фірманки, вона стала, поляки позлізали і ми привітались поданням руки не вимінюючи своїх псевд. Я запровадив їх на місце розмов, де був

вже к-р З. і д. Левко. По їхнім привитанні, всі разом засіли на землі застеленій коцами.

Кнт. В, літ до 40, по цивільному, в чоботах, інтелігентний і, на мою думку, в розмові щирий.

Пор. Мл., літ до 35, середнього росту, убраний по цивільному, в чоботах. На верха перепасаний військовим пасом, на якім були магазинки до МПе, через ліве плече перевінований пістоль в німецькій кобурі, правдоподібно "парабеллюм", крім пістоля, узброєний в МПе. Виглядав на спортсмена, чоловіка маломовного, але веселого, інтелігентний, освіта найменша середня.

Пор. Сл., літ до 30, більший, як середнього росту, убраний в польський суконяний уніформ, без відзнак. На голові рогативка, звичайний військовий пояс на уніформі, з пістолею, узброєний також в МП-43 звана у нас комісаркою, півкрісівкою, або кбг. З професії народний учитель, інтелігентний. Форма мови поручників до своїх зверхників передвоєнна, польська, військова форма з питомим для неї "Панє коменданце шельдуєм послушлє..." До к-рів наших пвд, як рівнож до різного звертались через: "Панє коляго!"

По хвилині приїхав к-р Пр. і д. Дунай. Останній вже був полякам знаний з давніших стріч. К-р З. представив к-р Пр., як команданта нашої боєвої групи в пляновій акції. Один по одному сходились к-ри поодиноких наших пвд.: дд. Г., Д., Д-д., Ч., О., Я. Доки зголошували свій прихід свойому к-рові і не витались з поляками. К-р і д. Дунай говорили по-українськи, всі інші по-українськи і польськи. З початку атмосфера наради була досить офіціяльна й штивна, а згодом вона перемінилась в незв'язану кожним іншим формами, крім військової.

Я не був присутній через цілий час наради з причини службових обов'язків тому буду подавати тільки поодинокі картини тої наради і інших стріч з аковцями в днях 27.V. і 28.V.46. Рівнож не буду міг точно подати слів поодиноких людей, однак буду старатись віддати сенс проваджених розмов.

Нараду розпочав к-р З. Він пояснив ціль плянової акції і він, хоч не вибраний ніким на провідника наради, таким являється фактично. По к-рові З. забрав голос "довудца" оперативної

групи АК-ВІН, який при помочі пляну міста, описав терен акції, поодинокі об'єкти, які мали б бути зліквідовані, силу й узброєння ворога, відхід до описаних ним об'єктів. Його опис не все був вірний часом навіть хаотичний, тому дуже мало завдавалось йому питань, або з нашої сторони були впроваджувані поправки, людьми, які добре знають місто. Оживлена дискусія почалась при приділюванні завдань поодиноким к-рам відділів УПА, АК.

Підвідділи УПА і БСБ одержали такі завдання: Будинок нквд — к-ри Г., Д., Д-д., Ч., і С. з двома торпедниками.

Будинок виселенчої комісії — БСБ II к-ра Ос.

Пошта — БСБ III к-р Ол.

Застава на мості від кошар ВП — БСБ I к-р Ва.

Надрайоновий БСБ — к-р Я — застава ??? в лиці, яка іде ???, а заходить напроти нквд і забезпечення паралельної вулиці ??? нквд. Рівночасно забезпечення тих вулиць перед ??? рухом танкетки при помочі ПТР-а.

Відділи АК одержали будинки: УБП, ППР і МО. Вони рівнож мали держати застави на посах: Грубешів — Вербковичі, Грубешів — Холм, Грубешів — Володимир. З початком акції їхнім завданням є спалити пости: в Вербковичах, на косі Грубешів — Володимир і міст від Коляр.

Головне командування відступлене к-тові АК. К-р Пр. мав бути при нім.

Пор. Мл. призначено будинок Убн. запитания, як він думає його зліквідувати відповів, що візьме його штурмом. Коли йому доказувано, про труднощі його пляну, як рівнож можливість подачі, він сказав, що він вірить в проведення його штурму, бо він має за собою вже кілька подібних акцій, а тепер тим більше певний цього, що йому приділено до помочі одну нашу групу з торпедами.

Ще один цікавий випадок, підчас тої наради, який характеризує дисципліну в відділах АК і їх відношення до населення. Наша стійка задержала одного члена АК — плютонового і держала його вже дві години. По якімсь часі задержала гаєвого того ліса з малим його синком і фірою наладованою дровами. Стійка повідомила к-ра про тих людей і запитала, що нам з ни-

ми робити. Коли всі довідались, що є там плютоновий, розсердились його появою в лісі. Ще більше розсердились появою гаєвого в лісі, до якого не мали повного довір'я. Тоді я і пор. Ол. пішли до стійки провірити тих людей. Вже під час дороги до стійки пор. Ол. погрожував плютоновому уживаючи при тім грубих слів: "Це там с... с...хца тутай. Он вє не вольно дремціць сев в тим леса. Он як одемнє достане". Прийшов він на місце сейчас звернувся до плютонового: "Що ти тутай робіш с...с... Кто тобе казал ппиходзіць". — "Пане пор. мельдуєм послушно, же "Не нам ні цо мельдоваць, тилько поведе мі, гдзе єст твоє мейсце". Плютоновай через цілий час стояв на струнко, червоний як бурак і старався пояснити своє поступовання, але безуспішно. Вкінці поручник закінчив з ним наказуючи йому зголоситися до карного рапорту.

Тепер прийшла черга на гаєвого.

"А цо ти тутай робіш с...с...?"

"Пане поручніку, нє видаваць людьом?"

"К...т...м...ти це всю, — кричав пор. Ол. — же в тем лєсє єст партизанка і же нікому не вольно до того лясу ходзіть. Зараз зато достанам в д..., жебись на другі раз ведял, як [...] ам заховиваць У-ка це, взяв від нього патика, якого він мав в руці. Тоді ж почав інтервенівати в польській мові, зогляду на конспірацію.

"Алеж, п. поручніку надо так одразу остройних [...] ляскав мнє теж справу позаставіц".

"Я вєм, цо нам з нім. робіць", — відповів мені на це поручник. Я ще раз звертаюся до пор. і він якось успокоївся. Я знову звертаюся до гаєвого:

"Пан єстесь гайовим і навєт [...], алє дзіся й сов таке часи, [...]".

Ми відпустили обох донів заборонюючи про цей інцидент кому-небудь говорити. Поручник зокрема погрозив ще гаєвому, що, коли хто довідається про його стрічу з нами, то не тільки його майно знищать, але і його цілу родину. В поворотній дорозі поручник мені сказав: "Я вєм цо робілем. Я бим го не біл, алє ходєлом го настрашіть".

В год. 16. від'їхали представники АК до свойого відділу, для його приготування до злуки з нашим відділом. При від'їзді пор. Ол. просив, щоби йому показали торпеду. Його бажання опоз-

нано. Питав, чи можна порівняти силу торпеди з силою такої самої ваги артилерійського стрільна. Йому відповів д. С., що сила торпеди є багато більша. Аківці з цікавістю приглядались. Про спосіб вистрілу не питали.

Коло год. 20-тої коли наші відділи стояли в чотирикутнику і к-р Пр. видавав останні накази прийшов відділ АК, зложений зі 100—150 людей. Убрані були в літні польські військові уніформи. На правих ременах мали нові біло-червоні опаски. Одна з їхніх груп була на роверах. Узброєні д. добре. Давалось зауважити велику кількість машинової зброї, як ЛьМІ, Дехтярі, РК-еми. Майже що третій був узброєний одною з родів тої збруї. Відділ АК став з боку нашого відділу. Їхні к-ри видавали останні накази своїм підвідділам. Спільне командування приділювало польських теренових для наших підвідділів.

До польської групи пор. М. приділено нашу спец. групу з торпедником і кількома торпедами.

З відділу АК прийшов також інспектор з Команди Глувней АК, з Варшави. Таким він представився. Мужчина літ понад 35 середнього росту, убраний по цивільному. Його вбрання вказувало занедбання про елегенцію, часту в поляків. В поведінці чоловік простий. Говорив і курив багато.

Його прибічник літ до 29, середнього росту, убраний по цивільному, зелена куртка, через плече перевішений МП.

З інспектором розмовляв к-р і д. Дунай. Час до часу я був при їхній теренові. Цікавіші уривки з тих розмов відносились до розмови, яку мав інспектор з їхнім емісаром, який недавно повернув з-за границі, і до нашої співпраці.

Інспектор розказував, що їхній емісар говорив таке про евентуальний вибух війни: Справа Персії є справою льокальною і її полагодять. III світову війну вирішить не вона, а Туреччина. Війна не пічнеться на Заході, а на Сході. Большовики до неї приготовляються і стягають свої війська близько запального пункту — Туреччини. Припускнений речинець вибуху війни кінець літа, початок осені.

"ВІН" не покладав надій на поміч Заходу. Числять на себе самих. Політика Міколайчика цілковито завела. Його хотіли зробити політиком світової слави, тому він в Англії перебував і

вчився, але то завело. На еміграційний уряд в Лондоні не покладають надій. Зрештою їхня політика і ідеольогія дуже різниться.

Інспектор заявив, що він приїхав на ті терени, в цілі упорядкування відносин між обома організаціями, "ВІНу" і ??? тих теренах. Звернув увагу, що треба також упорядкувати співпрацю на Підляшші, так, як є нав'язана тут. Сказав, що справді обі організації між собою на Підляшші співпрацюють, але це найльокальний характер, і собі не перешкоджають. Їхня співпраця виглядає як співжиття двох сусідів, які собі не роблять взаїмної шкоди. Їм, Команді Ґлувней, дуже залежить на упорядкуванні спільних відносин в цілім надбужанськім пасі.

Він говорив, що на Підляшші діють дуже сильні відділи УГА.

В товаристві того інспектора, його прибічника і кнт В-ва, по відході відділів на акцію, був я до год. 2.30. Разом з ними, другом Дунай, Г., С., і я придивлялись на акції на Грубешів з Богородницького ліска, віддаленого від міста біля 1500 м. Під час дороги до Богородницького ліска, я не прислухувався розмові. В ліску розмова проводилася на тему акції. Однак вона почалась о год. 1.30. Під час того, направду тернового, найнятого очікуванням, ми захожували найбільший спокій, не показували по собі жодного нервування. Натомість поляки виявляли свої почування дуже голосно. Інспектор заховував більше елітної крови, але кап. Бижва вже перед год. 24. не міг себе опанувати. Він щораз запалював нову цигарку. Друг Дунай і я успокоювали їх, а в першу міру кпт., кажучи, що як довго немає в місті жодних стрілів, то все ще в порядку. Коли перед вибухом торпеди не буде стрілів з піхотної, машинової зброї, то акція вдасться. Кпт. щораз, що там мусить щось зле іти, мусять бути якісь непередбачені перешкоди, жалував, що не пішов особисто зі своїми людьми. Вірив дуже в успіх наших торпед і від них узалежнював передусіх дії акції. Доперла вибух торпеди і початок акції о год. 1.30 перервав це нервозне напруження.

Вибух торпеди, попри звичаєних до її гуку поляків, змусив дещо прилягти. Вибух і лет одної з "вирваних" торпед, яка полетіла в напрямі Черничина, кинула поляків на землю. Вона змусила їх сховатись в глубокий рів, на якім вони стояли і придивлялись акції. Коло год. 2.30. повернули перші відступаючі

відділи АК з міста. Вони були дещо опаніковані. Говорили, що акція не дуже то вдалась бо на їхні стріли ворог відповів сейчас стрілами, значить, що він був на акцію приготований. Була це група, яка мала за завдання зліквідувати штурмівку і мо' розброїти. Вона однак спанікувала і нічого не зробила, а стрінули під час свойого відвороту одну нашу боєву групу при будинках "переселенчих" емісарів, сказала її, що вже давно був сигнал до відвороту. К-р, почуши це, почав відступати з міста разом з тою групою АК. Невдовзі по тій першій групі почали приходити інші.

Ще від'їхав інспектор і кнт. В-ка знаю, бо по приході першої групи з міста я долучив до к-ра З.

Дня 28.V. частина БСБ в силі 60 чоловік під командуванням Дуная, як теренового і моїм, як безпосереднього зверхника закватирувався вдень в терапанському лісі. В недалекому селі замовили ми в АК обід. Однак ми його не дістали, бо замовили пізно. Але за те вечором ми мали приїхати до села і перед нашим відходом в свої терени з'їсти вечерю. Перед заходом сонця вислав я дд. Б., Я., та Г. в село, щоб приготовили все до приходу відділу. На заході сонця цілий відділ поманерував до села. Я для справднення зарядження виїхав попереду відділу, верхом до села. Там стрінувся я зі своїми друзями, які вже справу вечері полагодили. Як заки прийшов відділ, ми всі вступили до кооперативи ("Спулдзельні"), щоб купити тютюн, паперців, пасти до чобіт і т. п. Ми конспірувались, як АК і говорили тому попольськи. В склепі було кілька людей, між ними один господар з дитиною на руках. Я купив цукорка і дав тій дитині. Господарув подякував. Д. Гоуж купив рівнож цукорки, скликав щось біля 8 дітей, які бавились на недалекому вигоні, і роздав їм цукорки. В міжчасі я довідався, що село знало, що ми є УПА. Тут я стрінув плютонового, з яким ми мали описану історію, попереднього дня. Він здалека пізнав мене і сказав до д. Б.: "Я же знам тего коменданта". "Сконд?" — спитав д.Б. — "Вчорай в лесе бил з пор. Сл.". Коли підійшов до мене, зголосив мені повійськовому, що вечеря приготована. Коли прийшов відділ, він його розкватирував. К-рів пвд. разом з д. Дунай і мною запровадив до "шефа" — Ск., який є його безпосереднім зверхником.

В нього мав вечеряти "штаб". Нас було 7 осіб. Д. Дунай кликали майором, а нас поручниками, мене, крім того, комендантом.

"Шеф" — Ск. — літ 45—50, малого росту. По званні рільник.

Ми для конспірації говорили по-польськи, але тому, що я зауважив, що в селі люди говорили, що ми є "бульбаками", УПА, хотів довідатись, яку назву дасть нам шеф. На мій запит, чи він знає, хто ми є він не дав ясної відповідді кажучи: "Я вєм кто пановє сов, бо засталем повядомили о поляції для панув, а позатим єстем колпаком і мнє нє волно ніц-мувіць". Однак коли я його просив, щоби він таки сказав, він відповів: "Панове сов з УПА".

Перед вечерою ми всі вичистили собі чоботи, вимилися до половини і засіли до стола. Вечера була добре приготована і подана кажньому в осібній тарілці.

В дотеперішніх моїх стрічах з поляками я запримітив, що наші люди, мимо заборони пиття горілки перед чужинцями, п'ють, коли не бачать зверхників. На вечеру шеф постарався 1 л. горілки. Коли приніс сказав: "У нас теж піть не велєно, але мали келішечек не зашкодзі". Всі присутні, крім мене і д. Ясеня, випили по 2 килишки. Перед і до вечері ми заспівали кілька козацьких, стрілецьких і повстанських пісень. На кінець заспівали одну польську "як то на воєнце ладенє, коди улан з поля сподно..."

З шефом багато ми не розмовляли, бо він був занятий приготуванням до нашого від'їзду. Я замовляв три фірманки, бо наших нам не вистарчало. Він покликав до нас солтиса. Солтис середніх літ, був дуже зденервований і видно було по нім, що радо був би сховався в мишачу діру, коли б міг. Солтис нічого не говорив, випив на запрошення господаря один келишок "за здров'є УПА" та відійшов організувати фірманки.

Ми зі шефом не дуже входили в розмову, однак мимо цього заторкнулись співпраці УПА з АК. Шеф, між іншим, сказав: "Жилєм на Волиню, з нам добже лада і тилько сприт немцув поружніл нас. Ґдиби наша вснулпраця мала по чонтеж зараз по войнє польско-нємецкой, не било би таке непотнебних офир в людзях і крві. Дай Боже, щоби то наше збліженє, яке тераз настомпіло било тривале". Ми відповіли: "цо било бе міневлє.

Мисльми о пикилості". Ми хотіли оминути розмови на тему Волині і Холмщини.

По вечері ми подякували, розпрощались з господарями і дітьми та відійшли до війська. Перед відходом я дав дітям цукорки. На замовлені підводи ми чекали ок. 45 хвилин. Замість замовлених три, дістали ще 5-ть підвод. З нами їхав заступник шефа і плютоновий, які мали розвідати в поблизьких селах про обставини в..., куди ма мали переїздит і мали спровадити нас на властиву дорогу. Перед самим від'їздом "шеф" прийшов до д. Дунай і зголосив: "Панє майоже, мальдуєв послужнє, розказ виконання. Фурманкі інивиостць ґотово. Висилам з п: майором обивателя Па., моґо застевицев і плютожового. Д. Дунай подякував за звіт, за вечерю та ми розпрощались та від'їхали.

Польське населення поставилось до нас добре. Стрільці говорили, що вечеря й ціле приняття були добрі. В селі говорили вже про спільну акцію на Грубешів. Про наш відділ висловлювали: "алє бульбакі бійом, бійом, — але оні ідом, ідом".

Польське цивільне населення мало уживало означення УПА, перевіжно "бандеровци", і "бульбакі".

Ми виїхали 10 підводами, щоб дістатись в свої терени. Всіх у моїй групі було до 68 осіб, 5 підвод було зорганізованих у польському селі й 5 наших. Крім того, нас 6-ох мало верхівців.

Польські підводи завезли нас за село... Було вже коло год. 3-тої рано. Польські підводи ми відпустили, а самі цільними дорогами пішли до найближчого ліса.

Я обезпечив відділ подвійними стійками і алярмовими при кожній БСБ. Перед спанням я зарядив одногодинне чищення зброї, яку я сам особисто переглянув. В год. 6-тій стрільці положилися спати. Я положився спати коло 7.00, перед тим однак справдив стійки. Коло год. 13-тої стрільці дещо з'їли і знову положилися спати, або по тихо розмовляли. Коло год. 14.45. почув я крісовий стріл. Я збудився і спитав д. Багряного, в якій стороні був стріл. Він показав напрям північного-сходу. Я встав і вийшов на лінію. Тут до мене підійшов д. Горинь і сказав, що чув стріл в південно-східньому напрямі і чув, як дорогою, яка була в тому самому напрямі, їхали фірманки. Для певности питаю його, чи певне він чув у цьому напрямі. Він по-

твердив. Додав ще, що добре було б вислати стежу. Я звернувся до нього, — може б він пішов в стежу. Він чоловік військовий, перейшов фронт, і не раз мав він подібні завдання, нак практику. Він погодився. Я наказав д. Пе визначити 3-х людей зі свойого БСБ. Вони мали піти на стежу. Разом з Горинем вислав на стежу д. Я двох своїх стр. Хмару-ройового, Ігоря-кулеметника і Малого. Завданням стежі було вийти на східний край ліса і ствердити, хто стріляв і які підводи їхали. Стежа відійшла о год.14.30. Крім того, я зарадив сейчас приготовитись до відходу і запрягати коні. Зараз по відході стежі прийшов один зі західньої стійки і повідомив, що вони чули стріл, але подавав в противний бік від попередніх.

Перед год.16 прийшла західня стійка і зголосила, що на 30 м. від себе бачила польського вояка в уніформі. Майже в тій самій хвилині, ми всі почули польську команду, в західньому напрямі, але не могли її зрозуміти.

Я дав наказ маширувати за д. Дунай, який знав терен. Усі машорували у визначеному порядку, на кінці 3 підвод. Задля обезпечення держав к-р Я. зі своєю СБ. По дорозі стягнули східню стойку. Я з початку стягався зі заду, очікуючи на поворот стежі. Однак вона не приходила. Тому, що терену ніхто з нас не знав, крім одного д. Дунай, зрештою, в гущавині були д. мав і нагляди на це, я здавався на досвід д. Гориня. Він мусів чути рух в лісі і ж. команду головну чито польську чи нашу, та потім міг зорентуватися.

Переходячи гостинець Тишівці—Мигле ми стрінули польські цивільні підводи. Вони вертали з Тишівець і сказали нам, що стрічались на вузкотерівці, коло аківця з автом повним ???. Ми тепер мусіли іти північним краєм молоківського ліса. Перейшовши гостинець Мигле—Тишовець, прямуючи краєм ліса на південь, ми побачили у віддалі до 1000 м. польських вояків, які йшли у нашу сторону. З тих причин ми пустили фірманки гостицем в напрямі М'ягмога, а самі ішли північним краєм полосівського ліса. Перейшовши гостинець, ми мусіли перейти велике півколо, і коли ми відбились на схід від гостинця, коло 500 м. почули зліва скорострільні серії. Було їх може 5. Це тривало може п'ять хвилин від першої. Втім ми почули вистріл торпеди.

Я оглянувся в напрямі стрілів, але нічого не міг побачити. Стрільці говорили, що наша стежа, яку ми залишили були в лісі, вийшла з південно-східньої частини ліса перед гостинцем. Стежа побачила нас на противній стороні гостинця в молоківському лісі та пустилась до нас бігом. В бігу одержала з краю ліса вогонь. З оповідання др. Малого, якому вдалося втечи виходить, що стежа побачила нас у віддалі 2 км. і хотіла до нас долучити. Від ворожого вогню впали Горинь і Хмара, а Малий відбіг вліво і добіг до нас. Про Гориня, Хмару та Ігоря немає досі жодної відомости. Виходить, що вони вбиті.

Д. С., коли почув стріли з кулемета, зразу зорієнтувався в ситуації і пустив одну торпеду в напрямі ворога. Ворог сейчас заперестав стрілянину і рачки поступав до ліса. Як я згадував, ми ішли північним краєм молоківського ліса тому ми мали цілий час на оці наші фіри, які їхали в напрямі М'ягмога.

Коли вони були за М'ягким і їхали в напрямі Кірча, почули ми з тої сторони стріли і побачили, як наші підводи завернули, доїхали до М'ягкого і полевою дорогою спрямувались до ліса, яким ми ішли. Їх однак в лісі не стрінули, крім одної, яку фірман залишив на краю ліса, а сам десь подівся. Ми її забрали зі собою. Стрільці були змучені спекою і формовним маршем. Треба було дати більший відпочинок. Ми змінили напрям маршу. Тепер ми ішли на південний схід, щоб в околиці Діброва ввійти в дібровецький ліс.

Ми перейшли гостинець Мірче—Старе село. На південному краю ліса наказав я відпочинок. БСБ залягла розстрільною. Ми відпочивали може 25 хвилин. За 5 хвилин мали ми рушити дальше. Втім з правого крила подано: ворог з права. Дійсно на правім крилі польські вояки. Ми в тім самім порядку, в якім ішли, почали купами посуватись в напрямі дібровецького ліса. Підводу мусіли залишити, бо вона не могла переїхати. Коли ми вийшли на східний край молоківського ліса треба було перейти 500 м. широку сіножать.

Вже останні стрільці входили в дібровецький ліс, коли побачили кількох чоловіків в польських уніформах, які ішли краєм ліса в напрямі с. Діброва. Вони були віддалені від нас ок. 200 м. Ми взяли тепер під увагу, що то можуть бути наші відділи, мо-

жуть бути аківці, але може бути і ворог, який за нами вже ішов від год. 15. Для всякої безпеки половина нашого війська залягла за спаленими побудуваннями села в розстрільній, а друга частина продовжувала вправо ту розстрільну в лісі. В середині д.С. поставив торпедник в напрямі незнаного війська, і приготовив торпеду до пострілу. Др. Дунай виступив наперед нашої лінії і почав переговорювати. Для пізнання себе, як приятеля, унівців клички з боєвої акції на Грубешів: "Чи то ти В.?" Запитаний мав відповісти: "Нє то я Т." Уникав рівнож псевда, яке знають аківці, думаючи, що то може будуть аківці, але безуспішно. Виявилось, що то жандармерія з Люблина. Ми себе подавали за військо з Варяка. Тому, що на віддаль було важко договорюватись і себе пізнати, обі сторони погодилась вислати по одному чоловікови, які мали стрінутись по середині, між обома відділами. З противної сторони вийшов один і пішов в нашому напрямі. Ми коли пізнали, що маїмо перед собою ворога, не думали нікого висилати, однак старались, щоб він наблизився до нас. Ми підпустили польських вояків на 150 м. Тоді С. пустив торпеду, а цілий відділ відкрив сильний вогонь і крикнув "вперед— слава". Ми, не знаючи сили ворога, і тому, що до вечора було ще доволі далеко, а наше військо було перемучене, не хотіли приймати бою. Тому помимо того, що кричимо "вперед" — ідемо назад. Уникаючи в тому випадку партизанського підступу. Ворог на наш вогонь не відповів вогнем, тільки заскочений цією несподіванкою — відступив. Чи мав втрати невідомо. Наш відділ відступив на південно-східній ріг ліса. Ми залягли на краю ліска і тут думали перечекати до вечора. Майже дві години ми мали спокій.

В год. 20-тій ми вирушили в напрямі ласківської колонії, щоб получитись зі нашими підводами. Ми виступили стрілецьким рядом з ліса на сіножаті. У віддалі від ліса ішли понад ровом. Коли вд. почав заноситися на хребет рова, зауважило групу 25—30 чоловік в польських уніформах, які ішли з північного напрямку сіножатею і прямували на південний схід. Вони були від нас у віддалі до 120 м. К-р Дуда дав наказ повертати в ліс, але розстрільною. Поляки нас зауважили й почали іти до нас. К-р Дуда дав наказ правому крилі стати, а лівому заходити, щоб ко-

гда опертись в ліс і звернутися цілою лінією до ворога. Коли ліве крило опреться о ліс, тоді під його охороною праве крило буде могло покинути чистий терен, та ввійти до ліса. Тому, що ліве крило почало безладно бігти до ліса, я побіг до нього і упорядкував. Коли вже праве крило ввійшло до ліса, сейчас відділ заляг та заняв становища і приготувався до евентуального бою. Поляки ішли дальше до нас. Обі сторони почали перекликатись, щоби себе розпізнати. Д. Дунай знову переняв ролю парляментаря з далека. Виявилось, що це є військо безпеченьства. Ми подали себе, як вп з Варяка, яке шукає за бандерівцями. Подали прізвище капітана Пенцкого, який дійсно був у Варяці. Від них впало прізвище пор. Ясіньскі. Почалась подібна процедура з висиланням з обох сторін відпоручників, як на Діброві, з тою однак різницею, що ми нікого не висилали. Ворог, не зорієнтувавшись, відходив до нас. Ми дали зблизитись йому на віддаль 70—80 м. Поляки тільки дещо розтягнулись, як впав наказ "вогня". Ліва наша лінія відкрила вогонь. Поляки попадали і не відповідали. Праве наше крило виступило з ліса, чоловіків з 10—12 і пішли розстрільною на ворога, щоб його окружити. Я був на самім краю правого крила. Ворог кілька разів пробував слабо відстрілюватись. Коли праве крило було від ліса яких 150 м. і вийшло на гору, звідти вже треба було іти тереном "рівним, як стіл" ворог почав нас обстрілювати автоматним вогнем. На право від нас за маленькою горою, виднів між деревами вишивецький фільварок. Звідтам вистрілено дві білі ракети. Щоб ворог нашого правого крила не зайшов зі заду, ми відступили, до ліса. Бій почався в год. 20.30. Ми не мали жодних трат. Ворог мав вбитих і ранених. Докладне число невідоме. Трохи наших стрільців пішло на поле бою, щоб провірити збитих та забрати документи. Вони відійшли і були може яких три хвилини неприязні, як ворог почав обстрілювати з кулеметів рів, а з гранатометів край ліса. Ми мусіли відступити в глиб ліса. Зі собою взяли ми одного полоненого.

Полонений років до 19, належав до "корпусу безпеченьства везнетивного". Мав запофаного мазура, який не міг дати жодної ясної відповіді. Він недавно був приділений до кбв. Їх частина приїхала з Ґдині до Любліна, для боротьби з бандитами. Коли з

27.V. на 28.V. зроблено акцію на Грубешів, вони в полудне 28.V. виїхали до Грубешова 4-ма автами, ціла компанія, б. 80—100 люда. В Грубешові переночували, а ранком 29.V. виїхали в терен, щоб по лісах шукати "банд". Кожний з них мав на шапці причіплену картку білу з правої сторони. Коли вони нас зауважили, думали, що це їхні люди, та думали разом з ними злучитися і піти разом на місце збірки, до сот, які чекали на шосі Варепин—Грубешів. З його розмови виходить, що група кбв, яка нас заскочила в аделінськім лісі була інша. Їхня була рівнож, яку ми обстріляли в дібровецькому лісі. Отже ворог пустив впошукуванні за відділами УПА й АК по акції на Грубешів, кілька різних груп кбв по 80—100 люда. Крім того, в тих пошукуваннях брали участь большевики. Полонений говорив, що перед ними і шосою Варепин—Грубешів їхало три авта большевиків. З тими стрільцями, які ходили провіряти поле бою, стрінувся аж в неділю. Вони оповідали, що тоді, коли ворог обстріляв рів, вони пішли до ліса. До рогу під'їхали авта і свічували поле бою рефлекторами. ВП шукало за своїми вбитими. Чули, як поляки говорили: "Добже шукаць". Того дня я говорив зі зв'язковим, який через цілий час того тижня був у Парешниці. Він оповідав, що поляки в цьому бою мали втрати вбитих і ранених. Цивільне населення, на другий день, це б 30.V., знайшло ще й убитих польських вояків, які лежали в рові, або в високій траві.

Вкоротці після того ми дійшли до заданих нам пунктів.

Постій 18.6.1946.р. Слава Україні!

ЩО НАМ ВІДОМО ПРО ВИСЛІД АКЦІЇ НА ГРУБЕШІВ В ДНІ 27.V. і 28.V.1946 Р.

Під час акції на Грубешів з ночі з 27.V. на 28.V. я в місті приглядався з недалекого ліску. Про перехід цієї акції знаю лише з розповідей деяких к-рів підвідділів і БСБ.

Про відтинок нквд говорив мені С. таке: "Моїм завданням було будинок. Це мав бути сигнал до початку акції. Крім [...], які були завжди зі мною, мені було приділено кількох з відділу торпед. Дали найгірших стрільців, рекрутів, які коли почули вибух і стрілянину, покидали торпеди і порозбігалися. Крім того, дістав я теренового поляка, бо сам Грубешева, не знаю. Вправді він дуже крутив мною по місті, і ми зробили який кілометр

більше дороги, як було потрібно, однак був чоловік поважний. Мав тільки пістоль. Він говорив до нас, як тилько хтось [...] застрелем". Я пускав торпеду зі саду, який був по противній стороні вулиці, в якім міститься нквд. Першу торпеду пустив я в кошари нквд. Торпеда попала в середину. Перед випущенням торпеди з будинку було світло, та видно було, що всередині кімнати робиться. Отже, я бачив, як двох большевиків милось, а пізніше убирались. По вибуху торпеди, я побачив вже жодного світла, ані людей в кімнатах.

Після слів С. дві торпеди, які пустив на будинок були вільні і його, якщо в цілому не знищили, то сильно шкодили.

К-р пвд "Вовки" оповідав, що від сторони будинку, де він був зі своїм пвд., пущено також одну торпеду, яка мала потрапити в один з будинків нквд. Большевики мали пускати ракета за ракетою зі страху через кришу будинку. Один з поляків, який був під час акції в Грубешові оповідав:

"Єстем колнском, билем на фронце подчас первней войни святовей, але такой отпеляніни нє злишелєм, ані бою такєго нє відзялем. Будинок нквд розвальоки аж до подполін. До розбітного будинку союзні нікого нє допущайом. Пєрвим на ногах будинку стало тільки по одному вартовому з карабінем на плацах, а теренестої по двох з карабіном до отпалу, оба будинки сов. в грузах. Витьонгазом з трупув".

Ост. говорив мені, що неофіційна розвідка подає, що мало впасти в кошарах до 80 большевиків, правдоподібно також генерал нквд, який був якраз приїхав до Грубешева. З тої нагоди мала бути забава в нквд. Така забава вніч з 27.V. на 28.V. — була.

Про ліквідацію будинку убп чув з оповідань д. Д. і Я., які були при тім. Об'єкт убп був призначений відділові АК, кор. Мл. Будинок цей взято штурмом. Перед початком акції аківці обставили його крогом. Це робили спритно. З заду будинків убп були якісь понімецькі бараки: в одну мить були вони на даху бараків, з кулеметами.

Коли почалась акція, АК-овці обстріляли будинок. Однак група, яка ішла до штурму, збилась в купу на полощі рівній мов "стіл", яка дуже добре могла бути б обстрілювана большевиками з будинку нквд. Тоді і Ле., який був одинокий в наших лю-

дей при групі, крикнув: "Розбіць сон!" А коли побачив нездецидованість групи кликнув: "Яс давай своїх людзі!" Друг Яс., який зі своїм ПБСБ забезпечував вулицю від нквд, кинув ще свій рій на убп. В однім моменті разом з АК розбили якусь прибудівку, коло будинку, висадили двері і д. Ле. перший вбіг до середини. Залога безпеченьства вийшла на поверх. Наші стрільці розброювали ресертовців. Але АК-овці з насолодою стріляли їх. При тому кричали: "Ти с...с... комуністо вчорайза єєє стшолялось, май тобє", або "То ти ні забралось". АК-овці показали тим, як сильно ненавидять червоних. Так застріляно усіх, що були в будинку убп. Застрілили рівнож одну зі секретарок. 25 вояків, які були в льохах — звільнили. По очищенні будинку з в'язнів, — будинок підпалено зі середини. Три торпеди, які важко було зповоротом забрати, вкинено вогонь. Вони одна по одній вибухали. Будинок убп цілий зруйнований. Зі сторони нашої і АК не було втрат.

Будинок ппр мали забрати АК-овці. З оповідання поляків цивілістів, АК-овці і наших стрільців очевидців, виходить, що будинок ппр цілком зденольований, а присутніх в будинку постріляли. Поступали так само, як в убп.

Одних виселенчих комісарів приділено БСБ під ком. О. Польська розвідка подавала на виселенчі комісарі, узброєні тільки в "польском бронь" це є пістолі. З комісарів — 15 совєтів. Стійка стоїть день і ніч перед будинком. Будинок високим парканом.

[...] перед початком акції погасли світла в будинку. Ос. обставив [...] Через паркан не можна було перелізти, бо стійковий стояв і так зауважив якийсь рух, бо кілька разів повторив: "хто [...] акція відкрила БСБ вогонь. Однак сейчас посипались і автоматів, з вікон. Виселенчі комісарі були значить [...] Незадовго надійшла група АК, яка мала будинок МО, вона [...] був сигнал до відступу. Тоді д. Ос. відступив разом з тою [...] кулеметник БСБ.

[...] група АК, як я вже згадував, не зліквідувала.

[...] спинити одна наша група. На жаль, вона не мала досвіду, як контролі отже не здемолювала, забрала 4 радієві апарати, втім один [...] відбірчий, але їх мусіла залишити в

ліску недалеко Грубешова з причини [...] й скорого маршу. Каси не могли розбити, бо була вдемонтована. Решту забрали також не довезли, бо підвода, на якій вона була обстріляна панцирним автом большевицьким на шосі Грубешів—Вербковичі вивернулася і її залишено. Група к-ра [...] держала заставу на шосі від сторони кошар. Там було спокійно. Польсько-совітський капітан, який ішов з двома стрільцями польськими на "поміч" місту — зістали розстріляні через стрільців "Вовків". Капітан ранив роєвого Перемогу, стріляючи до нього трикратно з пістолі.

За відступаючими відділами УПА і АК ворог зараз кинув погоню. Відділ УПА мусів приняти бій в теребінському лісі. Тут було кількох ранених. Бій пішов для поляків і большевиків невдачно. З оповідань польського населення, яке бачило, як возили трупів та інших джерел, виходить, що большевиків може впасти 40 осіб, а поляків 60 осіб. Загальні втрати ворога в місті і в часі погоні за нами числиться до 200 осіб вбитих. Крім того, багато ранених. За моїми обчисленнями з нашої сторони, зн. відділ УПА і БСБ втратило вбитими 7 осіб.

Копія.Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/1. — Арк. 25—32.

Звернення люблинського воєводи Рузги до українського населення з вимогою переселятися в Радянську Україну

Травень 1946 року

ВІДОЗВА ДО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЛЮБЕЛЬСЬКОГО ВОЄВОДСТВА

Українці!

На підставі Умови, укладеної між Урядами Польської Республіки та Української РСР, українці, які живуть в Польщі, мають можливість переселитися на свою Батьківщину вкупі з своїми сім'ями і з своїм майном.

Щоб полегшити всім українцям виїзд на Україну утворена Мішана Польсько-Українська Комісія для переселення, яка займається всіма питаннями, пов'язаними з переселенням. Вій-

ськові частини одержали наказ охороняти шляхи і транспорти від нападів ворожих бандитських елементів, з метою гарантувати особисту безпеку українського населення.

На жаль, не зважаючи на утворення польською владою всіх умов, що сприяють переселенню українського населення на територію своєї Батьківщини — Української Радянської Соціалістичної Республіки, деяка частина населення внаслідок брехливої пропаганди реакційних банд введена в оману і зволікає з виїздом.

УКРАЇНЦІ! Не вірте брехливим чуткам, яких поширюють фашистські банди про те, що нібито влада Української РСР недобре відноситься до переселенців. Це пропаганда фашистських банд, які Вас грабують і Вашим коштом живуть, бо вони знають, що з моменту Вашого від'їзду скінчиться їхнє ледарське і бандитське життя.

УКРАЇНЦІ! Польща змінила свої кордони на сході, щоб українське і білоруське населення могло бути в своїй Батьківщині. Питання про національні меншості більш не повинно існувати в Польщі. Отже, виїздіть до своєї Батьківщини України, щоб там мати змогу спокійно жити і сприяти своїм трудом розвиткові свого народу.

УКРАЇНЦІ! Не зволікайте з від'їздом. Вам і нам після важкої війни потрібний спокій. Українське населення повинно зрозуміти, що для спокою і добрих сусідських взаємин між народом польським і українським є необхідним і невідкладним переселення до Української РСР українського населення, яке ще живе на території Польщі.

УКРАЇНЦІ! Не слухайте тих, які не хочуть працювати, а хочуть легко жити Вашим трудом і майном, які відстрашають Вас од виїзду і ошукують, щоб збаламучених використати Вас зі своєю метою, утворити собі через Вас завдяки Вам легке бандитське життя.

УКРАЇНЦІ! Ваша Батьківщина кличе Вас до себе, щоб Ви взяли у володіння залишені польськими переселенцями землі і господарські будівлі, щоб Ви з'єдналися для спільного життя і піднесення культури разом з усім Вашим народом в Українській РСР. Зволікання з від'їздом утворює для Вас — в зв'язку з наяв-

ністю банд УПА — неминучу небезпеку, шкодить Вам і Вашій Батьківщині.

Люблин, травень 1946. Воєвода (-) В. Рузга.

Листівка.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2611. — Арк. 10.

Звернення українських повстанців Закерзоння до поляків із закликом до спільної боротьби проти більшовицького режиму

До 9 червня 1946 року

КОПИЯ

ВОЛЯ НАРОДАМ!

Воля людині! Смерть тиранії!

ПОЛЯКИ!

Сьогодні вивозять нас, а завтра Вас...

Наша доля однакова.

Тільки Вас ще пробують дурити польськими мундурами, гербом, прапорами, виборами, відзнаками та гарними, але фальшивими словами про демократичну Польщу. Однак рішає про все не польський народ, але Сталін і його кліка.

Не вірте їм! Не вірте цим облудним тиранам! Нас також дурили спочатку українською радянською державою, своїм президентом, військом, урядом, консультантами і т. п.

А потім, як взяли все до своїх рук, — усе зліквідували. Виарештували і вистріляли навіть тих мальованих президентів і прем'єрів, міністрів-комісарів, як тепер Ваші Осубки і Берути, а колись наші Коцюбинські, Скрипники і другі.

Лишилася стара неволя, стара, знана добре і нам, і Вам, російська тюрма народів, темна азіятська тиранія.

Те, що вчора робили з нами, — сьогодні роблять з Вами. А те, що тепер діється з нами, — завтра чекає Вас!

ПОЛЯКИ!

Наша доля тепер однакова і наш шлях до волі той сам! — зустрінемось незадовго знову, або разом на Сибірі, або разом у новому вільному світі на руїнах московської тюрми народів. Це залежить в найбільшій мірі від нашої постави і від нашої боротьби.

Ставайте, отже, до спільної визвольної боротьби за спільні, великі вільностеві ідеали народньої і особистої людської свободи.

ХАЙ ЖИВЕ СПІЛЬНИЙ ВИЗВОЛЬНЫЙ ФРОНТ УСІХ ПОНЕВОЛЕНИХ НАРОДІВ!

ГЕТЬ МОСКОВСЬКУ ТЮРМУ НАРОДІВ!

ГЕТЬ МОСКОВСЬКО-БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ ЧЕРВОНИЙ ФАШИЗМ!

СМЕРТЬ ТИРАНАМ І ТИРАНІЇ!

ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА САМОСТІЙНА УКРАЇНА!

ХАЙ ЖИВЕ ВІЛЬНА САМОСТІЙНА ПОЛЬЩА!

ХАЙ ЖИВЕ РІВНІСТЬ І БРАТЕРСТВО І СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ УСІХ НАРОДІВ І ВСІХ ЛЮДЕЙ!

УКРАЇНСЬКІ ПОВСТАНЦІ.

В Е Р Н О:

ЗАМ ГЛАВНОГО УПОЛНОМОЧЕННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА УССР ПО ЭВАКУАЦИИ

КОНОВАЛЕНКО.

С П Р А В К А

Эта листовка обнаружена ст. референтом Новицким во время оформления эвакодокументов в украинца, сына попа Антонюк Ивана — с. Суховы. 9 июня 1946 года.

Копія. Машинопис.

ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 2974. — Арк. 20, 21.

Звіт про зустріч представників українського та польського націоналістичного підпілля

28 липня 1946 року

З В І Т

з поїздки в польський терен від 13 до 22.7.1946.р.

Дня 14.7.46. вибрався я з чотирьома стрільцями в польський терен, щоби сконтактуватись з кап. "Б", та обговорити справу пропонованої ними зустрічі представників наших з представниками "ВІН". Рівнож хотів я зорєнтуватись, як іде робота в сусідів, а найважніше, хотів вичути наставлення польського цивільного населення до нашого визвольного руху.

Виїжджаючи зі села У., заїхали ми до першого польського села Т. Там стрінули районового "ВІН"-у Ш., в якого довідався про стан безпеки в терені. Відтак поїхали дальше, вступаючи по дорозі до села М., до пор. С., який мав мені вказати, де знаходиться пор. В. Тому, що пор. С. вже мене перше бачив, приняв мене без обав. Після вечері прийшов зв'язковий, з яким ми поїхали до с. Т., бо там мав бути кап. В. Тому, що було вже пізно і зв'язковий не міг нікого знайти, ми рішили зачекати до дня, а в день що но когось шукати.

Рано. 14.7.46. зараз прийшов до нас один чоловік середнього росту, інтелігентний, правдоподібно командант плютону. Вище згаданий запитав нас до кого ми приїхали. Я відповів, що хочу конечно бачитись з кап. В. Плютоновий:

— Добре, але його тут немає, мусимо поїхати дальше. Раджу, щоби ваші люди лишились тут, а ми по цивільному поїдемо до кап. Я на це згодився, своїм людям наказав залишитись на місці й чекати аж я приїду, а самі пішов з плютоновим. Плютоновий зараз знайшов фірманку, ми посідали і в трійку поїхали до с. О. В селі О. кап. не знайшли. Там нам сказали, що кап. є аж в с. Р. Відтак поїхали аж до с. Р. безпосередньо, бо мені залежало на тім, щоби якнайскорше полагодити справи. По приїзді до села Р. зачекали ми около години часу. Зараз приїхав кап. По щирому привитанні з кап. В. і пор. К. посідали ми на фірманку і поїхали в напрямі М. По дорозі ми почали балакати. Я представив ціль мойого приїзду, запитався, як мається справа майбутньої стрічі з їхнім проводом. На це кап. відповів таке: "Наша головна команда звертається через мене до штабу УПА в справі висилки Ваших людей до Л., правдоподібно в цілі представлення ситуації на Ваших теренах. Побажане число людей від 1—3. Вони правдоподібно виступали б в характер міністрів. В тій справі з Л. приїде з головної нашої команди відпоручник по 5.8.46., який обговорить справи виїзду до А. і подасть контак до а. уряду. Ваші люди їхали через Ш.

На це я відповів:

— Я зараз висилаю своїх людей з листом в тій справі до свойого зверхника і думаю, що відповідь внедовзі буде.

Дальшою темою балачки була справа війни Англо-Америки

з большевиками. Кап. сказав, що він тепер балакав з одним польським священиком який щойно приїхав з Америки і сказав, що в Америці широко говорять про війну, лише та війна не буде така, як попередня. Англія й Америка, каже кап., цю війну приготовляє в цей спосіб, що "атомом" порозбиває всі промислові центри СССР і викличе внутрі большевицької держави революцію всіх народів, а спеціяльно в Україні, на яку звертає спеціяльно увагу. Ввесь повстанчий рух поневолених народів має, в першу чергу, причинитись до повалення большевицької держави, а Англія й Америка мають дати лише поміч.

Я: — Це є розумний плян зі сторони аліянтів, але тільки обіцяти народам поневоленим большевиками це замало. Чи аліянти беруть це під увагу, що народи поневолені большевиками є нищені безмилосердно і по довшому часі вичікування фронт поневолених народів буде так надщерблений що не буде в силі завдати поважнішого удару большевикам.

На це кап. не відповів мені нічого і розмову на тому ми перервали, бо в'їхали до с. М. в якому ми мали зачекати кілька хвилин, з'їсти обід, капітан мав полагодити свої організаційні справи і відтак мали їхати дальше. Зараз зайшли ми до секретаря волости, кап. представив мене, як місцевого представника УПА. В зв'язку з тим секретар, його жінка, приняли мене сердечно. Як потім я довідався, то секретар мав багато до діла з українцями, до яких "чув симпатію", але почав нарікати на деяких українських урядників за часів німецьких, сказав, що це є люди, які дуже ворожо відносились до поляків. На це дав я йому таку відповідь:

— З хвилиною приходу німців деякі українці думали, що німці принесуть їм визволення, тому пішли на співпрацю. Я не хочу зараз провадити дискусії на тему асиміляції, бо український народ 28 років під большевиками не дався асимілювати, але знаю, що з приходом німців також певна частина поляків прямо винародовилась і уважала себе, як людей німецького походження. Ми, українці, відразу пізнали німецьку політику, доказом є акт проголошення Української Самостійної Держави в 1941 р. Від цього часу ми вважали німців, як ворогів, які несуть нам неволю.

До нашої дискусії вмішався кап. В., який сказав:

— Також загадково поступили українці в творенні "Дивізії СС—Галичина". На це я відповів:

— Українці дивізії не творили, творили її самі німці при помочі деяких українців, що з нашим визвольним рухом нічого спільного не мали. Ми до творення якихось відділів українських під командою німців поставились негативно, але перед терором і насильством ми не могли вдержати слабодухів".

Капітан здивувався, як почув, що ми так ясно поставили свою політику відносно німців. "Я думав, що з українцями не дасться балакати, як зі сусідами, бо вони є засліплені німецькою пропагандою, але тепер я щойно переконався" — відповів кап.

Дискусію почали вести на тему братовбивчої війни в 1944 р. Тут кап. сказав, що вони давно писали в своїх відозвах до українців, щоби перестали провадити війну з поляками (лет. на весну 1944.р.), але це було без успіху. Нам треба було тоді з'єднатись і разом виступити проти німців. На це я йому відповів, що ми давно в своїй літературі писали про поляків, як народ, якому належиться самостійність і однаково терпить неволю німецьку, як ми українці. Ми з поляками боротьби не започаткували, передовсім викликали її німці і большевики, які це тепер використовують. Як орієнтуюся, то в тутешньому повіті наша організація нічого спільного з тим не мала. Боротьбу провадили німці і вислужники німецькі, які були нашими ворогами.

Кап.: —Но, я останньо бачив, що по українській стороні воювали регулярні військові частини, спроваджені з Волині й Галичини".

Я: — Овшім ми останньо бачучи, що ненависть між нашими народами так зросла, що не дається її направити, до оборони українського народу перед фізичним знищенням, ввели певну частину нашого війська. Ми українці стоїмо на тому становищі, що хто хоче поневолити нас відповідаємо здецидованою обороною, а хто хоче з нами співпрацювати на платформі рівний з рівним — витягаємо до нього руки, до братньої згоди.

Дискусію на цім закінчили. Капітан жалував, що цього перше не знав, все вірив, що цю боротьбу викликала наша організація. Аж тепер знає, яку політику провадить наш визволь-

ний рух. Попращавшись з родиною секретаря, сіли на фірманку й поїхали дальше.

По дорозі запитав мене кап., що я думаю робити. Я відповів, що я думаю лишитись через кілька днів на його терені.

— Добре, — відповів кап. — якщо захочете, то я Вас запізнаю, як у нас пливе життя.

Я, бачучи в тому певну ціль, бо добре пізнаю роботу їх орган. і вичую наставлення до нас, тому згодився приняти пропозицію. Зараз почали ми, то є кап. В., пор. К. і я об'їжджати терен. Я відразу зорієнтувався, що кап. ходить про те, що у них робота є закроєна досить на широку скалю, є люди досить інтелігентні, а це — передусім населення вповні симпатизує з підпільним рухом.

По дорозі часто ми вступали до польської інтелігенції на відпочинок, а при тім я мав можність пізнати, що польське суспільство з симпатією до нас не відноситься, а передусім серед інтелігенції, яка симпатизує з польським підпіллям, проявляється крайній імперіялізм.

При закінченні об'їзду терену 22.7.46. звертається до мене кап. і каже: "Щойно я одержав відомість згори, що правдоподібно ситуація політична покращала і є вигляди, що скоро буде війна, також цікаве, що деякі наші офіцири звертались до команди о перенесення їх на захід, тому що вони є тут розконспіровані, то команда відповіла, що вже довго не прийдеться бути вам в підпіллю". Також сказав кап., що в Польщі тепер має відбутися реєстрація річників від 1916—1926 рр.

Знаючи, що загально в Польщі відбувається погром жидів, запитав я його, чия це робота. На це відповів мені кап.: "Це є робота наша".

Я: — Це дуже зле, що ви провадите акцію на жидів. Жидівські вістки в світі є досить сильні й при нагоді світ може Вас зачислити до співробітників в нищенні жидів". Кап: "Но так, ми спеціяльної ваги до цього не прикладаємо, це є вбільшості робота війська і міліції". На тім ми розмову ж закінчили попращались і я від'їхав в свою сторону.

У зв'язку з тим, що знаходився я на польському терені тих кілька днів, обертався поміж різними поляками, тому мав час-

тинно нагоду пізнати поляків. Знаючи з досвіду поляків, що це є народ короткозорий, думний, зарозумілий, в якого проявляється крайній імперіялізм, ніколи не додержить слова. Поляки знаючи добре, що з українцями братній союз ніколи не буде побудований на плятформі рівний з рівним, стараються трактувати теперішні наші добрі відносини, як хвилю часу. Помимо цього, що польські політики з "ВІН"-у назовні стараються бути добрими приятелями, виказувати нам співчуття, але в дійсності зовсім не стараються приготовити свій народ до твердого союзу з нами. На кожнім кроці, чи в летючках підпільних, чи в піснях, чи навіть в приватній розмові, все мають великі претенсії до західніх земель України, або вірять в те, що ці землі будуть їх.

Найбільш шовіністично-імперіялістичну політику відносно нас провадять польські священики. Мав я нагоду чути на відпусті в Г. одну промову польського священика, в якій каже: "Помордовані поляци пшеж гітлєроцув і українцув волайом о помстев", а потім на лобіді в одної аптекарки польські підпільні чинники вихвалювали промову мовляв: "Бардзо добже повєдзял".

Також цікаво є згадати, що в зустрічах поляків з нами все зазначують, що вони тепер спеціяльну увагу звертають на польську армію. Вони не хочуть, щоби військо масово дезертирувало, бо не буде його де подіти, наразі є ще не потрібне. "Ми тепер провадимо політично-освідомлюючу роботу в армії й це нам вдасться, бо 80% війська є в наших руках". Цікаво, що організація "ВІН" наш "добрий і щирий сусід" має армію в 80%, а та армія є найбільш крайно ворожо наставлена до нас.

Польське підпілля є побудоване на чисто військову організацію, являється аполітичною організацією. "Воюємо тільки за державу, а який буде устрій в державі, то буде залежати". Команда багато займається справами маловажними, — коли жінка з жінкою посвариться, то даний командант є вже в курсі справи. Боротьба з сексотством є слабо розвинена. Кожнього сексота коли арештують, то зовсім не переслухують, більшу увагу звертають на це, як є убраний, щоби можна було з нього щось сдерти. На східніх землях підпільну працю ведуть майже всі люди з західніх земель України — Галичини, Волині.

При кінці зазначу, що сміло можна сказати, що поляки змагають до цього щоб приспати нашу чуйність, хитро, мудро навчитись від нас провадити боротьбу з большевиками, а при нагоді потоптати всі договори й почати з нами війну, як сказав кап. В. до мене: "Бачите, як то в дипломатії є, тепер спимо разом під одним коцом, а може прийти час, коли будемо ворогами й разом воювати, тоді собі пригадаєте й скажете — разом ми спали, їздили, а тепер ми є великі вороги.

Постій, 28.7.46. З - х.

Копія. Машинопис.
ЦДАВОВУ: Ф. 3833. — Оп. 1. —Спр. 161. — Арк. —24—26.

Звіт політвиховника УПА про бій з відділом Війська Польського неподалік Бірчі 29 липня 1946 року

НАСТУП

Літо 24-го липня 1946 року. 28-ий полк 9-тої дивізії "червоного штандару" Перемишля в розшуках за відділами УПА зупинився в с. Явірник Руський. Наш відділ разом з вд-лами У4 і У6 та двома вишкільними підвідділами розтаборився недалеко в лісі. Командири З.В. і К. рішили затакувати ворога таки в білий день. Було гаряче полудне, коли відділ У6 відійшов у напрямі делягівського ліса із завданням заатакувати ворога від північної сторони. Відділи У2 й У4 підходили потоками і ярами, щоб несподівано зайти ворога від заходу і полудня.

Ще оба відділи не дійшли на призначене місця, як в лісі розгорівся бій. Це відділ У6 стрінувся з ворогом, який був там на становищах. Оба наші відділи рушили в наступ, щоб затакувати ворога в селі. Ворожа частина, яка ще рано була ввійшла в село, панічно втекла не принимаючи бою. Ми скоро заняли село. Тим часом бій у лісі почав стихати, а згодом цілком затих.

Головні ворожі сили укріпились в глибині та на скраю лісу, занявши також верх невисокого горба під лісом. Звідси спрямував на нас ворог вогонь важких кулеметів. Занявши село, ми перейшли до наступу. Розгорівся запеклий бій за опанування верху під лісом. Незважаючи на сильний ворожий обстріл, ми скоро посувались вперід, намагаючись взяти ворога в півколо.

Віддаль між ворогом і нами щораз то зменшувалась. Вкінці почали закидувати себе взаїмно гранатами. Одна ворожа чота з поручником на чолі, яка опинилася в житі у віддалі 150 метрів від лісу, не маючи сили протиставитись нашій атаці, почала панічно втікати до лісу, густо встеляючи трупами поле бою. Від перехресного цільного нашого вогню падали одні на других. До лісу добігло їх всього кілька.

Ми приготовились до остаточної атаки на ліс, не дивлячись на те, що звідтам мигають на нас дула ворожих кулеметів. Перший зривається тут до атаки чотовий Чайка і своєю хоробрістю відриває ціле праве крило, яке бравурним наступом пробивається до краю лісу. Рівночасно переходить до атаки ліве наше крило. Ворог завзято обороняється. Падуть убиті й важко ранені друзі, а між ними важко ранений в ногу чотовий Чайка. Забираємо дорогі нам тіла, наступ правого нашого крила припиняється. Одна ворожа група використовує цей момент і втікає у далекий потік, встеляючи його береги трупами, які падуть від розриву наших гранат.

А на лівому крилі кипить дальше завзята боротьба. Раз-у-раз гримлять вибухи гранат, вкриваючи поле бою синім димом. Дзизчать у воздусі відламки, завоють тужливо кулі й розприскується земля... З часом почала боротьба стихати. У обох сторонах не ставало вже набоїв. Малими групками, одинцем втікали польські большевики до Бірчі.

Ми відійшли, несучи тіла упавших і важко ранених друзів. У полон попалось 5 грабіжників. По дорозі помер від надмірного упливу крови улюблений командир і друг — Ч о т о в и й Ч а й к а. Ми прирекли жорстоко помстити його смерть і восьмох інших Друзів, які в обороні рідної землі не пожаліли свойого життя і віддали його в цьому бою.

Дорого переплатив ворог свій грабіжницький наїзд: понад 50 трупів вкрили боєвище та біля 80 ранених звивались в передсмертних судорогах.

Постій, 29.07.46 Подав учасник бою політвиховник — З.

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/5. — Арк. 113.

Інструкція про рейди УПА по території Польщі

1946 рік

РЕЙДИ І ПОЛІТИЧНО-ПРОПАГАНДИВНА РОБОТА СЕРЕД ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

"...Українська Повстанча Армія — це найбільш здисциплінована армія, яку я коли-небуть бачив. Я питав сотні людей: поляків, словаків, жидів і всі вони твердили, що українські повстанці ніколи і нічого не забрали силою, що не було випадку крадежі, ані грабежу, що вони воюють тільки проти большевицької партії, а не проти населення..."

Такі повідомлення подали кореспонденти англійських та американських газет ("Таймс скечмен", "НюЙорк Геральд Трібюн" і інші) в час і по рейді наших відділів по території Словаччини в квітні цього року. А осб, як оцінює цей рейд і нашу боротьбу взагалі закордонне представництво УГВР:

..."Є в житті народу неповторні моменти його найвищого підйому і цей момент установлюєте і переживаєте сьогодні Ви...

...Ваша героїчна боротьба зрушила від кількох місяців мовчанку закордонну. Нею почали цікавитись, її почали цінити. Лунків став центром заінтересування світа. Ви отворили вікно в Европу і то не тільки для себе, але і створили частинно цю "залізну куртину для світа. Ви показали світові не тільки нашу очайдушну боротьбу, але також її ідею, політику і тактику... Ми поклонимо голови перед вами і стаємо з ще більшою силою до праці і боротьби за визволення нашої Батьківщини..."

Така оцінка нашої боротьби і такий її відгук в широкому світі. Втримаймо і на дальше так високо наші бойові прапори. Збережім їх чистоту і святість. Несім революційне слово правди не тільки в свій народ, але несім його і в гущу поневолених і загрожених большевизмом народів. Цим приспішимо день розправи над нашим ворогом і допоможемо перемогти Правді. Всюди і все пам'ятаймо, що наша прогресивна ідея і наші геройства зробили нас прапором визвольної протибольшевицької боротьби з волі великого числа народів. Ідім же ж по цьому героїчному шляху, аж до перемоги.

* * *

Рейди наших відділів по чужій території — це спосіб до піднесення і аресту антибольшевицьких настроїв серед даного населення і підсилення його волі до боротьби проти большевицьких імперіялістів, при одночасній демонстрації нашої збройної сили і нашої визвольної боротьби. А також використовуємо рейд для переведення політично-пропагандивної кампанії в найширших розмірах так, щоб знов відкрити світові цю "залізну занавісу" і показати, що за нею діється.

Рейди відділів УПА по польській території і політично-пропагандивна робота серед польського населення взагалі мають в нашому стратегічно-політичному начерку таку ціль:

1. Піднести до максимального рівня антибольшевицькі настрої в польському середовищі і дати поштовхи до активізації безкомпромісової революційної боротьби проти Москви і її варшавської агентури в найширших розмірах.

2. Промостити шлях ідеї польсько-українського порозуміння на плят формі протибольшевицької боротьби і взаїмного респевтування суверенности обох народів, а одночасно пропагувати ідею Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН)...

В цих двох засадничих напрямках повинна вестися наша пропагандивна робота в польському середовищі. Крім цього наша робота на цьому відтинку взята разом відбивається широким відгомоном за кордоном і впливає з одної сторони на актуалізацію визвольної української проблеми на міжнародньому форумі, а з другої сторони — приспішує антибольшевицький процес серед народів широкого світа. Наша робота, наше слово і наша поведінка повинні власне йти на зустріч вище виміченим цілям. Ми повинні дихати навіть в чуже окруження вірою, силою, запасом і динамічністю, яка пориватиме їх до боротьби проти нашого спільного ворога.

Роду і нашого руху є край негативне, що це шовіністична, реакційна група. Тому і наше відношення до неї, хоч це і опозиційна і підпільна група мусить бути націховане великою здержливістю. Треба зазначити також, що теперішні польські газети причіпляють до цілости польського підпілля марку НСЗ, хоч це не відповідає дійсному станові.

До другого зачислюємо: т. зв. уряд, міліцію, убп, вірні йому частини війська, (ВП) та агентурні пробольшевицькі партії - ППР, комуністичний відділ ППС, СЛь, СД і остаточно відірвана група з ПСЛь т.зв. "Нове Визволєнє". Перший табор ми трактуємо теоритично, як середовище нам блище тому, що веде боротьбу проти того ворога, що й ми. Наше відношення до цього табору назагал прихильне.- Другий табор це диверсійний загін Москви, її агентура і тому являється ворогом нашого, польського і усіх поневолених народів. Протибольшевицький табор числить около ???% польського суспільства, в настроях опанованих ненавистю до большевизму, до Москви, як такої і варшавської агентури. Однак в чинній революційній боротьбі цей табор не стоїть на належній висоті. Польське підпілля здеморалізоване. Минулого року в немалій частині вийшло на верх, залегалізувалося, цим ще більше здеморалізувало і зопортунізувало, а втим перейшло в такі умовини, в яких улегшило нквд і убп розклад і погром його кадрів. По рокові часу десятки тисяч бувших підпільників, партизанів опинилося в тюрмах. Відбулося ряд компромітуючих процесів, арешти продовжуються і недобитки скривавлених вертають назад до ліса. Боротьба проти нового окупанта починає щораз більше зростати на силі. Але бракує для цього підпілля найбільш засадничих річей: прогресивної, поступової, мобілізуючої, ідейної та політичної постанови. А поза тим бракує також знання метод, що давали б шанси в боротьбі з большевизмом, бракує революційної постанови і тактики. На подібну хворобу недужа також і легальна опозиція. Польське суспільство здеморазіловане, але під ударами зачинає прокидатися і оглядатися за духовим і політичним проводом-месією. Такого нажаль в свойому середовищі не бачить, з того проводу чується отарою овець без пастуха, спрагнене революційного поривчого слова. Знову ж пробольшевицький табор — це в ніякому разі табор ідейних комуністів, там таких немає, там зібралися найчорніші покидьки польського суспільства, виродки, бастрюки, а суспільні елементи, і всяка інша наволоч, що за кусень гнилої ковбаси продала себе і допомагає ворогові розхитати свій народ. Звісно, що ця зграє держиться при владі тільки при допомозі большевицьких штиків і наганів нквд.

II. Воєнна тактика.

З правила в час рейду зачіпних боїв не вести. Не вільно ліквідувати жодних станиць міліції, чи ВВ, коли нас не зачіпають. Поперше ціль нашого рейду зовсім інша, а подруге там можуть бути чесні поляки, а тоді ми знищували б і невинних людей. Увійшовши на польські терени найперше належить побороти витворений брехливою ворожою пропагандою страх перед нами. До перших сіл належить ввійти несподівано та сейчас та всіма засобами запевнити населення, щоб не боялося. Всюди заявляти: приходимо вам на допомогу, приносимо слово правди про большевицьку дійсність, вас розглядаємо, як союзників у боротьбі проти Москви і т. д. Давати прочитувати наші листівки і "повідомлення", вияснити ціль нашого приходу, перестерегти, щоби не далися комуністам спровокувати і не стріляти до нас (не вільно страшити, що колиб впав до нас стріл, то будемо палити село і т. п.). Зробити мітинг, а якщо не вдасться його скликати, то обмежитися до гутірок по "десятихаткам", до яких покликати найблищих сусідів. Коли б в підході до села або в час постою, якась "самооборона" витала нас вогнем, тоді, якщо вогонь сильний — відступити, на стосуючи жодних репресій, а якщо стрілянина не становить нічого серйозного, тоді обійти місце, з якого стріляють, увійти в село, закомунікувати ціль по входу і завізвати до спокою. Коли все одно населення даної оселі ставало б зі зброєю супроти нас, тоді належить спокійно відійти не демеркуватися, не мститися і не зневірюватися, — іти до другого і десятого села. Належить пам'ятати, що успіх в найбільшій мірі буде залежати від нашого сприту, поведінки і пропагандивної роботи в перших селах і в перших годинах, чи нам польське населення відчинятиме брами в час рейду, чи замикати їх перед нами. Отже, треба поставити на належний рівень перші кроки і першу акцію і добитися такого стану, щоб все перед нами стояло отвором. Поява наша, наше слово, в перших селах повинно покотитися широким відгомоном на всі сусідні села і міста і на цілу Польщу, виробити нам якнайкраще свідоцтво і передати карти до наших рук. До цього треба: вибрати добрий час до підходу в перші села, увійшовши, успокоїти людей, поінформувати в якій цілі приходимо в польські

терени, дати літературу, намалювати кличі, поговорити зі священиком і учителем і просити їх, щоби повідомили своїх знакомих в станиці про наш прихід і його ціль, щоб вплинути споконичо на населення, щоб населення не подавалося большевицькій пропаганді відносно нас, — зібрати дані про міліцію, військові та адміністративні станиці стрільців і командирів, які своєю поведінкою і своїм словом проведуть цю справу, як слід невільно поодиноким стрільцям ходити і просити їсти. Друге джерело прохарчування це фільварки, державні харчеві і фінансові установи. Але тут треба бути тактовними не менше, як і серед населення. З фільварку вільно взяти: всякого рода потрібні харчеві продукти, в тому числі і худобу на м'ясо, а також, якщо були б і гроші з каси. Всякого барахла брати не вільно і цього строго придержуватися. Зі всяких "спулдзєльнь" вільно взяти тільки те, що потрібно до прохарчування чи євентуально до направи виряду (полотно на білля, светери, рукавиці, зимові шапки, скарпети, обуву, або шкіру на обуву та всякі мануфактурні товари), дрібничок навіть не доторкати, бо це компромітувало б нас. Тут і у фільварках не вільно допустити до нього, щоб самі стрільці забирали навіть те, що потрібне. До такої роботи належить приділити к-ра пвд з потрібною скількістю стрільців при співучасті завідуючого даної установи, солтисом, чи кількома авторитетними громадянами, забирає в чемний спосіб все, що потрібне. Завсіди старатися, щоб замки відмикали самі завідуючі або крамарі, самим братися до цього токо в конечності. При тому не вільно демолювати дверей, демолювати обстановки, треба з усіма обходитися чемно і коректно, як пристало воякові. На все зарбане виставити квіт. Без поквітування не маємо забрати нічого. Квіт дати голові установи, солтисові і комусь з громадян (щоб пізніше один, який знав би, що ми взяли не забрав сього на наш рахунок). Копію квіта взяти для себе. Якщо у фільварку було б більше вимолочаного збіжжя, то роздати його усім цим бідним робітникам, які працюють у фільварку, а також бідним селянам. Перше місце мають родини і сироти по упавших у боротьбі проти німецьких і большевицьких окупантів, про це отверто всюди заявляти. З переведення роздачі збіжжя списати акт, в якому належить зазначи-

ти, хто, чого і скільки дістав із рук відділів УПА. На цьому акті зложать підписи ці, які одержали, представники нашої і польської сторони. Такий акт залишити в даній місцевості, а копію забрати собі. Так само і в такий спосіб можна роздати полишені, нам не потрібні товари зі "спулдвєльні". Якщо для нас не конечно і в "спулдвєльні" не має нічого, тоді не займати їх. При всій цій роботі належить вестися пристойно, щоб не виглядало це на грабіж. Дозволяється також конфіскувати гроші з державних установ і ліки з державних аптек, але також належить це переводити в чемний спосіб і за поквітуванням (як на фонд боротьби поневолених народів). Під ніякою умовою не вільно доторкати приватних склепів, приватних установ, аптек, млинів і т. д. Тут можна тільки купити за гроші. Не вільно розбивати горалень і броварів та конфіскувати алькоголеві напитки. Коли гоститимуть алькоголем подякувати і заявити, що українські повстанці не п'ють. Однак з огляду на холодні ночі і сухий холодний харч дозволяється дати (в лісі) стрільцям і к-рам по 1—2 малій порції алькоголю — не більше. На ту ціль можна купити кілька літрів горілки, або зконфіскувати з державної горальні. Заявити, що це потрібне нам для хворих і на лікування. Не вільно випрошувати алькоголю в населення, бо це робило б нас в його очах большевицькими партизанами. Проступки і недодержання цих засад будуть карані Полевим Судом. Від населення не вільно брати нічого силою. Все, що дається добровільно, поквітувати і за це чемно подякувати. За недодержання цих засад відповідають командири вд і пвд. Пам'ятати, що якраз робота у цій площині мусить бути ведена коректно і відповідальними людьми. Всякий промах в цьому випадку знівечив би всі наші успіхи, заплямив би перед світом честь нашої армії.

IV. Поведінка стрільців і командирів.

Кожний стрілець і к-р повинен вести себе, як належить синові культурного українського народу і воїнові героїчної УПА. Поведінка мусить бути: ввічлива, культурна, коректна, так у відношенні до населення так і до себе самих. Вояк повинен держати в чистоті себе, зброю, обуву і одяг. З очей і цілої постаті повстанця повинна бити бадьорість, веселість, відвага, гордість, що він є українцем і повстанцем (останнього не перетягати до

зарозумілости, шанувати другий народ, та його боротьбу, висловлювати признання і т. п.). Входячи до хати, належить завсіди постукати, а, ввійшовши, стати на струнко, засалютувати і поздоровити присутніх відповідно до пори дня. Коли є якесь діло до господаря, то чемно попросити, полагодити, коли щось жертвують (харчі) подякувати, не брати, коли дають, як жебракові кусник хліба, — відходячи в той самий спосіб поздоровити. Внутрішня дисципліна у вд також повинна бути поставлена, якнайкраща (стрільці віддають почесть к-рам, к-р дружньо відноситься до стрільців, — невільно сварити стрільця на очах населення). Пам'ятати, що наша поведінка по відношенні до населення і до себе самих — це мова про нас, наш народ, рівень нашої культури, ідейности, дисципліни, любови до себе і до свойого народу, та пошанівок до других народів і людей.

На слідуючий день ранком ішло повідомляти дооколичні села міста і всіх людей, яких стрінуть про те, чого ми прибули і як мають до нас ставитись: розшукати зв'язок ??? польського підпілля, переслати до них наші літературу: всюди, вияснювати, що поляки повинні розуміти своїх чесних братів у міліції і в війську щоб не стріляли до нас, не виконували большевицьких наказів, бо виступ проти нас приніс би взаїмну шкоду і непотрібні жертви, якщо час і ситуація дозволить, то взяти кількох поляків з першого села і зараз з ними вдатися до другого. У підході до другого села впустити найперше цих цивільних парляментарів хай вони відповідно наставлять населення, користуючися прикладами нашого побуту в попередньому селі.

Не вільно нищити жодних об'єктів (мости, залізниці, урядові будинки і т. п.). Ворог використав би це в малюванні нас як руївників. Невільно ліквідувати і репресувати комуністів бо, не знаючи обставин, можемо поступити несправедливо і тоді виробимо собі не відповідне свідоцтво. Це внутрішня справа поляків, якщо однак попали в руки такі злочинці з комуністичного табору, що населення домагалося б кари на них, тоді належить скликати збори, представити шкідливу і зрадницьку їхню роботу і хай польське населення винесе присуд. Наш представник відограє ролю тільки побічну. Вироку, коли б запав вирок смерти, не виконувати, а передати злочинців у руки

польських підпільних чинників. Пам'ятати, що в таких випадках вбивство навіть найбільшого злочинця комуністичного, поляки підштовхнуть і ворожими елементами контрактували б це, як вбивство поляка в першу чергу. Тому під час рейду треба бути коректним — до сіл входити і вести роботу в годинах пополудневих і вечірних. Решту дня і ночі використати на відпочинок, розвідку і підготовку до нових дій. Порушатися в складі вд, а щойно перед сумерком можна виділити пвд до роботи на сусідні села, (щоб більше за один вечір зробити і більше обняти осель), але все назначувати збірний пункт, клички, умовні знаки і все потрібне. Коли б ворог наситив терен своїм військом, тоді нерозчленовуватися, діяти тільки в повному складі, боїв з ворогом уникати: маневрувати, добре милити і затирати сліди за собою перестерігати конспірацію і т. д. Але коли вже прийде до бою і ворог заатакує, тоді вдарити всією силою, порватися, відв'язатися і зникнути. За жодну ціну нігде і ніколи не допустити до того, щоб відділ втікав на очах населення без бою. В таких випадках, коли вже конечно прийняти бій належить битися відважно і героїчно, бо там дивляться на нас очима поляків ціла Европа і цілий світ. Ми не сміємо сплямити доброї імені героїчної УПА. В час бою, оскільки це можливе, викликувати до поляків кличі, вогонь отвирати з громовим окликом "Слава", співати революційні пісні, кидати проклони на Москву, взивати поляків, щоб перестанули служити Сталінові і станули до боротьби за волю свойого народу. Хай повіє від нас такою силою відвагою і героїчністю, щоб занімів з дива увесь світ, а в тому числі і наші вороги. Коли б здалися полонені невільно їм нічогісінького забрати, кромі зброї і амуніції. Зброю забрати для себе, а коли це неможливо нести, тоді передати польському підпіллю, про передачу списати спеціяльний протокол, на якому повинні зложити свої підписи представники нашої і польської сторони, оригінал цього протоколу лишити полякам а другий забрати собі. С полоненими поводитися дуже чемно, вияснити їм, хто ми, за що боремося, представити їм який злочин поповнюють, коли ідуть на службу до ворога, дати листівки повчити, як мають вести себе в майбутньому, і відпустити. Перед відпущенням, очевидно, треба переслухати всіх, зібрати

точні адреси, описати спеціяльний протокол про звільнення, а в протоколі списати їх прізвища і т. д. Якщо це можливо, то обов'язково перевести усю цю "церемонію" на очах населення з його участю. Перед звільненням привести полонених перед лице зібраного населення промовити до одних і других, та зобов'язати полонених до такого приречення: поклянусь перед Богом, перед Тобою, польський народе, перед тінями моїх братів, помордованих в Майданку, Катині, на Сибірі, в тюрмах, і концтаборах гестапо і нквд, перед тінями героїв революційного підпілля, перед Тобою, героїчна Варшаво, що не піду більше на службу ворога, а стану в лави борців до боротьби проти Москви за волю моєї Батьківщини". Це перевести в урочисті форми, списати акт приречення, й під цим покладуть свої підписи полонені і представники населення. Вищенаведену "церемонію" належить перевести, коли до цього є відповідні умовини, навіть з одним полоненим.

В перемаршах і на постоях якнайкраще обезпечуватись. В час побуту в селі, особливо в перед вечірних і нічних годинах нікого з села не випускати. Населенню умовити це потребою безпеки. Мусимо бути дуже обережні. Але не сміємо виявляти страху перед большевиками. З кожнього нашого слова, руху і поведінки мусить вдарити сила, відвага і фанатична віра в правду нашої ідеї.

VI. Прохарчування.

Головною базою проявіантів рейдуючих відділів повинно бути таки польське населення.

1. Розповсюдженням нашої літератури і малювання кличів. 2. роблення мітингів і переведення гутірок і індивідуальних розмов, наші революційні пісні і інше.

Ад. 17. Листівки розліпити "в кожній село по дні, три штуки, а по 10—15 роздати поміж населення. Кромі цього, розсилати післанцями до тих сіл і міст, куди нам по дорозі", а рівночасно посилати в конвертах і почтою в глуб Польщі (адреси від поляків — їх кревних, своєків тощо). Так само польпортувати листівки до них, щоб останні залишати по селах і поручити населенню, щоб передали воякам. В подібний спосіб розсилати, але з більшою гідністю також і всю іншу нашу літературу. Літературу

треба розділювати раціонально не кидати всієї в кілька осель, а закидати нею якнайширший терен. В поширюванні літератури, активізувати і заохочувати поляків. Хай занесуть до міст, хай передадуть своїм знакомим, в інших воєводства і т. д. Пояснити таку акцію, як кампанію проти большевизму. Організувати до такої роботи молодих дівчат і підлітків. Певну частину листівок розклеїти по телефонічних стовпах. В кожній місцевости запакувати всі наші листівки в пакунках адресувати: "До теренової команди ВІН-у" і залишити священикові, або комусь із симпатиків підпілля та поручити, щоби доставили адресатові. Літературу посилати до людей протибольшевицького наставлення. Для комуністів не давати.

Ад. 2. Розгорнути також акцію лозунгову. Лозунги друковані на папері поширювати в такий самий спосіб, як і листівки. Крім цього присвятити належну увагу малюванні кличів. В кожній оселі порозмальовувати головніші (а як можна то і усічені кличі. Малювати на парканах, вітринах, урядових будинках, навіть на стінах приватних будинків, а також на вагонах, якщо б ми попали де на станцію. Кличі ратити так, щоби в кожнім місці був окремий клич, а як коротший то можна намалювати два разом. Під кожним кличем дати підпис: Українські Повстанці. Так, щоб світив зміст в очах і щоб знали від кого клич походить. Кличі малювати червоною фарбою і тиром. Не малювати тиром на приватних домах (на білому тлі, білою фарбою, вапном, крейдою на чорному тлі), паркани, будинки, темний тинк, а можна також цеглою потовченою на муку і розпушену водою. До малювання кличіц призначити таких, які володіють польською мовою уважати, щоб не було блудів і тих, що мають "вправну руку". Заохочувати молодь, щоб малювала ці кличі в різних містах Польщі.

Ад. 33. Найсильнішим засобом нашої пропагандивної роботи в тих оселях, які відають наші вд, повинно стати наше живе революційне слово. До цього роду пропаганди належить: мітинги, гутірки та індивідуальні розмови з населенням. До переведення мітингів треба вжити добрих промовців, а коли їх немає подостатком, тоді вживати декляративних розмов, а стосувати краще форму розповідну. Якщо промовець почуває себе слабим в

політичних проблемах, то тоді хай не запускається в дискусії, бо польська публика може всякими "дотинками" вивести його з рівноваги. У випадку (в час гутірок та розмов) коли б з польської сторони падали претенсійні вимоги під адресою Львова, волинських подій, та подій за лінією "Керзона", тоді не варто денервуватися, накидатися на присутніх, грозити, лиш спокійно зрівноваженим голосом заявити: "український народ бореться за здобуття і побудову Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях України. Не маємо претенсій навіть до жодного метра ворожої землі. При тому стоїмо на становищі, що усі народи мають право до перебудови свойого державного життя на своїх етнографічних землях. Даним такої нашої ідеї є гасло: "Свобода народам і людині. Ніхто не в силі зупинити об'єднання народів, ідеї вільних народів, і людей, ідеї, яку ми проповідуємо і за яку йдемо в бій. Ця ідея переможе: Волинські події висвітлити так, як подано в брошурі "польсько-українські взаємини", а події Закерзоння (боротьба проти виселення) насвітлити так, як в листівці "Поляци пшесєдлєньци" і вище згаданій брошурі під кінець зборів можна вшанувати пам'ять борців польських і українських, полеглих у боротьбі проти німецьких і большевицьких окупантів, та зізвати присутніх до відспівання польського національного гимну. По закінченні можна заспівати кілька наших революційних пісень і повстанських (не протипольських).

Проводити гуртові гутірки з польським населенням по хатах (найблищих сусідів скликати до одної хати). Тут не виголошувати промов, а розповідною формою повідати все, що слід (мовчанка і гимн, в таких випадках відпадають). Крім цього, поодинокі стрільці, командири ведуть цілево організовані індивідуальні розмови в хатах в час, коли ходять полагоджувати справи з польським населенням (збірки селян, розподіл збіжжя, на фільварках, та інше). В промовах та гутірках не вільно, самочинно по своїй думці "визначувати кордонів" між Польщею та Україною. У випадку, коли б польське населення саме заатакувало цю справу, тоді заявити: зараз два наші народи повинні заперестати спори і сварки за села, межі і кордони, зосередити усі наші сили до боротьби за волю і життя. Справу

наших кордонів можуть вирівняти український і польський уряди. Підчеркати, що ми не посягаєм до п'ядь польської чи іншого народу землі, а стоїмо за справедливе полагодження на основі самовизначення народів.

У польському середовищі ми стрінемо дуже сильні антижидівські настрої. Розмов на жидівські теми не розводити. На запити заявляти, що ми не робимо жидівських погромів, бо це незгідно з людською мораллю і являється методою винищення народів у гітлерівськім і сталінськім режімі. При стрічі з жидами старатися стрінути бодай з одним поводитись дуже чемно, вияснити наше становище до жидівського народу (тільки позитивно), заявити, що в майбутній Українській Самостійній Державі жиди матимуть рівні права з усіми громадянами України, дати нашу літературу, розказати про нашу боротьбу, скласти протоколи, як ми з ними поводилися і хай жиди покладуть під сим свої підписи.

Командири і політвиховники повинні присвятити спеціяльну увагу польській інтелегенції. Заходити до них, з'ясувати наше становище до польського народу, з'ясовувати суть гноблення большевиками народів, подавати факти боротьби українського народу проти большевизму і т. п. В розмовах зі священиками подавати, зокрема, факти переслідування, погроми, святотацтва [...] і населення, протиставляється большевизації церкви. Священиків і інтелегенцію повинні відвідувати наші священики, що будуть при рейдуючих відділах. Якщо тільки буде можливе, то відвідувати костели цілими відділами. Можна відвідувати костели навіть тоді, як Богослуження не правиться, а тоді наш священик повинен узгіднити це все з польським священиком даної місцевости.

Кромі цего всего, широко використати наші революційні і боєві пісні. Зорганізувати спеціяльний співучий гурток і підібрати відповідний репертуар (не співати протипольських пісень).

В час рейду польська комуністична преса буде подавати всякі брехливі повідомлення про час і про нашу роботу. Треба доложити всіх старань, щоб такі газети діставати в свої руки і відчитувати їх населенню цих місцевостей (і сусідніх), про які дана газета згадує, розкрити і насвітлювати населенню усю набріха-

ність комуністичної пропаганди. На кінець заявити, що також самою брехнею є і всі інші повідомлення попередні, що ми ніби грабуєм і мордуєм польське населення.

Окремий розділ призначити противиборчій кампанії. На кожньому мітингу, гутірці і розмові розкривати ціль і підступність большевицьких виборів. Подавати приклади з кожньочасних виборів в СССР, з останніх виборів в Югославії, Болгарії і референдум в Польщі. У всіх цих виборах большевики сфальшували вислід виборів, пізніше безличчю прикривалися волею народів, мовляв, "за нами голосував народ... народ передав нам владу...". Передавати приклади і факти, як український народ боровся проти "виборів" 10.11.46 р. З'ясовувати, що вислід цих "виборів", які большевики приготовляють в Польщі, згори пересуджений.

Усі командири, політвиховники, а навіть стрільці повинні зареєструвати і записати кожний гідний уваги факт. До цього потрібно взяти в рейд кілька фотоапаратів і зняти ряд картин (стрільці між польським населенням, відділ УПА роздає польським селянам збіжжя, вд УПА в костелі, вд звільняє полонених і т. д.)

Пропагандивну роботу повинні вести всі здібні до того командири, політвиховники і стрільці, (лише вироблених стрільців вживати до військової служби, більш нароблених ангажувати до пропагандивної роботи). Добре поставлена політично-пропагандивна кампанія — це дві третіх успіху рейду.і

VI. Головні думки, які належить розвивати в промовах гутірках, розмовах, серед польського населення:

1. Московський імперіялізм — це відвічний ворог слав'янських і сусідуючих з ним народів.

2. Московський імперіялізм (подібно, як і інші) завсіди, коли ідуть на підбій других народів, прикривав свої злочинні цілі іншими, а навіть шляхотними ідеями, слав'янофільством, православієм, соціялізмом, комунізмом, а на кінець демократизмом, поневолення називає визволенням, невільниче і пекельне життя — раєм і т. п.

3. Московські большевики — це переємник і продовжувач царського імперіялізму.

4. Большевицький т. зв. радянський устрій (республіки, ради,

депутати, вибори) — це прикрита форма поневолення Москвою народів, — це большевицькі намагання закрити перед світом характер деспотичного, жорстокого совєтського режіму, де панує насильство, терор, розстріли, депортації, голод, грабунок, нужда, де людина не має найпримітивніших людських прав. Тут насвітлюючи усі відтіні большевицького режіму і його політику в ділянці національній, економічній, культурній. З найдокладнішою точністю змалювати життя совітського громадянина, селянина, робітника, інтелегента, мужчини, жінки, дітей, старців, відтворити образ усіх жахів і звірств, які панують в СССР, і доказати, що те саме чекає польський і другі народи новоокуповані, коли не стануть вони сейчас поєднано, у одному фронті до визвольної безкомпромісової боротьби проти Москви, до боротьби за життя і смерть.

5. Здемаскувати большевицьку імперіялістичну політику в Польщі і представити [...] большевиками польського народу (вугілля, фабрики, збіжжя і т. д.) зобразити ціль, методи і наміри, якими большевики розпалюють клясову боротьбу, нацьковують одних проти других, ведуть всіми засобами і вербувало в широких розмірах деморалізаційну акцію серед польського суспільства. Все це по шляху Москви креслить польському народові похилу лінію, по якій його відкинуть у пропасть.

6. З'ясувати, що найбільш грізним є для поневоленого Москвою народу, — це відсутність революційно визвольної боротьби того ж народу, або боротьби несвідомої. Тому треба ставати до безкомпромісової боротьби, бо затишшя, а навіть невиразна боротьба спричинить упадок духа народу і все тоді стане отвором перед Москвою. Натомість при веденні боротьби народ виростає духово на рівень геройства та гартується і видержує не тільки оборону, але може переходити до ідейного і політичного поступу проти Москви.

7. З'ясувати шкідливість виниклої орєнтації поляків на зовнішні сили, тому що такі рахунки найчастіше заводять, а [...] послаблюють волю народу до боротьби, демобілізують його і заставляють чекати. З другої сторони зовнішний конфлікт може вибухнути, але щойно по довшому часі, а поневоленому на-

родові чекати боязнино не можна, бо кожний день помирають нові жертви, насильства і грабежі.

8. Вдоволення польського і других народів можливе тільки тоді, коли буде подавлена московська імперія, тому всі сили треба мобілізувати і спрямовувати на її розвал, існування ж вільних, самостійних держав у східній і середній Европі можливе тільки тоді, коли на сході Европи запанує новий національний і совіальний лад — система вільних народів і вільних людей.

9. Жоден народ, поневолений Москвою, не є в силі визволитися при допомозі лише власних сил. До цього треба сил усіх поневолених народів, адже запорукою перемоги народів є єдиний антибольшевицький фронт. Антибольшевицький Бльок Народів (АБН).

10. Польському і Українському народам треба заперестати боротьбу між собою, бо це вода на млин Москви. Треба вже раз перестати битися за села і межі, бо в смертельній заграві життя наших народів, за нього треба взяти бій. Треба добитися певної політичної співпраці, співдії наших революційних армій, координації політичних і боєвих дій.

11. Поляки повинні з радістю приймати кожного нового відділу УПА, кожного його переможного бою, бо УПА — це армія, що бореться на протибольшевицькому фронті т. зв. на тому фронті, де також рішається судьба польського народу. Виходячи з цього положення поляки повинні всіми силами допомагати українським повстанцям, допомагати в спільній боротьбі проти спільного ворога.

12. Поляки повинні посилити свою революційну боротьбу проти большевиків і їх агентури, бо тільки така боротьба кристалізує сили польського народу, підійме його на високий і моральний рівень.

13. Боротьба українського народу проти московсько-большевицької окупації, боротьба УПА значно відтяжує польський народ в його визвольній боротьбі. Тому польське населення повинно допомагати українцям, чим тільки може, бо вони своєю боротьбою допомагають дуже всім іншим поневоленим народам.

Та ряд подібних думок.

14. Подавати факти боротьби українського народу і УПА на

землях України, як і з'ясовувати цілу велич цієї гігантичної боротьби та її наслідки.

Література, з якої належить зачерпнути аргументи і документарні дані в політично-пропагандивній роботі: "Декларація Проводу ОУН", "Большевицька демократизація Европи", "Удар фашизму", "Стосункі, польсько-українське", "Чи бомба атомова...", "Наша одповєздь", "Квіти з противиборчої кампанії" і боротьба українського народу в дні 10.11.46., листівки до поляків. Можна заглянути і до інших матеріалів, видань і документів, зокрема до актів терору польських цивільних банд і ВП на землях по цьому боці Керзона.

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

УВАГА!

Повищий проєкт вказівок в справі рейдів на польській території до часу його дальшого опрацювання і видання, передається як тимчасовий вишкільний матеріял з такими заввагами:

1. На найблищий час у нас не передбачується того рода пропагандивних рейд.

2. Передбачується натомість евентуальну потребу менших рейдів не для цілей пропагандивних, але для уникнення в даному випадку натиску ворога, виминення облав і застав ворога, виманеврування на деякий час на спокійний терен можна насичений ворожими військовими частинами, для прохарчування і т. п. Такі "рейди" чи випадки є завжди актуальні. До них потрібно бути кожньої хвилини, кожньому відділові готовому. Вони можуть дати нам велику прислугу, поширюючи терен нашого манервування.

3. Такі "маневрові" рейди роблені з ціллю уникнення ворога мають засадничо інший характер.

Тут не може бути мови про голосну демонстративну, голосну, масову пропаганду, тут іде тоді власне про конспірацію, заховання своїх слідів перед ворогом, змилиння ворога, нестягання його сил нам в погоню "на шані п'яти" і т. д. Отже, в цьому випадку характер пропагандивно-демонстративний мусить відпасти.

Все-таки цього моменту не можна і не дасться зовсім уник-

нути. Тільки дуже рідко можна буде порушуватися в такому випадкові під різними закритими чужими фірмами. У великій більшості цього однак не дається зробити нашим відділам. Вони будуть мусіти сяк, чи так виявити перед населенням, серед якого будуть обертати своє правдиве обличчя. З тою хвилиною стає одночасно актуальною справа пропагандивної сторінки.

Раз ми вже виявляємо своє обличчя, так воно мусить тоді бути справді наше. Хоч, одже, тоді не будемо робити демонстративних пропагандивних акцій, не будемо ані малювати кличів, ані роздавати літератури, ані скликувати масових зібрань цілого села, але мусимо таки з деякими людьми поговорити, мусимо так поговорити, щоб себе гідно запрезентувати. Мусимо сказати хто ми, чого хочемо і за що боремося. Мусимо сказати своє відношення до польського народу і його змагань. Мусимо дати бодай яким розумнішим людям наші видання. Мусимо обговорити справу наших вимог, які в даній хвилині до них предоставляємо (напр., харчі, фірманки, задержання в тій ані через деякий час нашої гостини і т. п.)

Отут саме стають високо актуальні ці вказівки, що були в засаді приготовлені для іншого характеру рейдів. Все ж таки вони не тратять нічого зі свойого засадничого значення і для того роду законспірованих (маневрових) рейдів, бо і вони мусять бути поставлені належно під пропагандивним поглядом, бо і їх успіх належить в дуже великій мірі власне від належного відношення до чужого населення, від уміння з'єднання собі цього населення. До цього треба в час усім приготовлятись, щоб вміти самому повестися належно, і других навчити, щоб узброїтись в знання політпропагандивної роботи на чужому відтинку, щоб уміти поєднати гаряче революційне слово нашої великої правди — ідеї з боєвими чинами. Добра підготовка і добре виконання політпропагандивної сторінки, таких примусових рейдів — дасть не тільки успіх самого маневру, вимикання натиску ворога, але дасть теж великий морально-політичний успіх. Хоч пропагандивні успіхи такого тихого конечистевого "рейду" не будуть так великі і голосні, як рейду демонстративного, пропагандивного, але будуть мимо цього дуже вартісні, даним відділам, що це успішно виконають, поважно поширять територію їхньо-

го маневрування, бо опісля будуть [...] в потребі частіше і сміливіше "скочити" в такий терен, який вони вже знають і де нас знають з доброї сторони.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/5. — Арк.218—223.

46 — 4-1013

1947

Після того, як у 1944-1946 роках з українських теренів Закерзоння було вивезено до УРСР 482 тисячі корінного населення, Лемківщина, Надсяння, Холмщина і Підляшшя остаточно ще не втратили свого національного обличчя. Провід українського підпілля в квітні 1947 року з нагоди Дня Воскресіння Христового висловлював упевненість, що

"...Дух правди й волі. Оживе
І зацвіте й зазелениться,
Що нині кров"ю червониться.
Широко в світі засливе
Наша зруйнована країна.
Воскресне, встане Україна!"

Але зовсім інше було на меті у ворогів української державності. Аби повністю розв'язати українське питання і таким чином прискорити процес творення однонаціональної Польщі, її тодішнє керівництво доручило розробити спеціальну акцію щодо виселення автохтонного населення вказаних регіонів на "зєме одзискане", які відійшли до Польщі внаслідок Другої світової війни. Убивство українськими повстанцями генерала Кароля Свєрчевського тільки прискорило цю акцію, яка ввійшла в історію як операція "Вісла".

Одна з українських селянок у листі до родичів так описувала цю страшну подію: "Дня 28 квітня ц. р., в п'ятій рано, в'їхало тихцем польське військо до нашого села. Ніхто про це не знав. Втім в двері і вікна почали гримати польські вояки і кричати: Зебранє! Хай кожний голова родини виходить на двір, а решта не виходить з хати. Люде перелякані, трясуться, думають, буде знов мордовання. Бо таке вже бувало. З кожної хати пішов хтось, а по пів годині вернув і заявив, що наказ від влади впродовж двох годин зібрати усе, що хто може, і треба виноситись з села. Жінки, діти в плач. Та треба затискати зуби і пакувати те, що можна, бо маємо лише дві години часу. У поспіху і переляку кожний хапав то те, то це, сам не знаючи, що робить. Ті, що мали вози і коні, наладували на вози. А ті, що коней не мали, понав'язували клунки. Цілують стіни, двері.

Прощають з рідним селом на віки..."(Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобод України (Нью-Йорк). — 1947. — Ч. XI. — С. 17).

Їхали та йшли виселенці цілий день, аж під вечір спинили їх на якомусь пасовиську, де звеліли розтаборюватись. Там прожили два тижні, на відкритому полі, "хоч падав сніг, ляли зливи. Не можна було ложки страви зварити. Слабші люди і діти гинули. Впродовж тих двох тижнів поназганяли на це пасовиськo більше людей. Опісля нас усіх далі пігнали на одну залізничу стацію і там почали нас ладувати в вагони. По п'ять-шість родин, разом з худобою, пакували до вагону і опісля повезли нас далі в світ. Навіть не казали, куди везуть. Дехто думав, на Сибір. І знов по дорозі голод, холод, нужда, люди вмирають, і закопують трупів при дорозі. Нарешті, завезли нас до Східних Прус. Села цілковито опустілі, хати порозбивані. Нічогісінько біля хати, лани не сіяні. А ми свої лани засіяними лишили. І тут ми караємося, з дня на день з трудом вдержуємо своє життя..." (*там само*).

Справді, саме так поляки чинили з українцями: "мордують, вбивають ріжними способами, виселюють та прозивають "бандитами", мовляв, України хочете. Так, відповідали їм українці Закерзоння. Бо не могли собі навіть уявити, щоб 280 сіл з українською більшістю на Лемківщині, 50 — в Надсянні і 440 — на Холмщині й Південному Підляшші перестали бути рідними вогнищами для сотень тисяч їхніх мешканців.

Безсиле протиставитися величезній збройній силі трьох держав — СРСР, Чехословаччини й Польщі українське підпілля в Закерзонні не припинило боротьби. Крайовий провід ОУН-УПА насамперед вислав рейдуючі відділи на місця примусового виселення українців, аби підтримати бодай морально депортованих і, встановивши контакти з ними, вияснити можливість легалізації на тих теренах окремих учасників національно-визвольного руху.

Очевидно, ці заходи звернули увагу польської влади, яка зайнялася виясненням настроїв виселених українців, поділивши їх на відповідні категорії щодо лояльності. Наприклад, у Битовському повіті Щецінського воєводства до категорії "А" —

найбільш небезпечної, мабуть, для польських властей віднесли 539 українців: чоловіків від 18 до 60 років — 169, жінок — 181, молоді від 14 до 18 років — 45, літніх людей понад 60 років — 51, дітей до 14 років — 93. До категорій "Б" і "Ц" відповідно 751 232 особи. Загалом — 1522 польських громадян з числа українських виселенців були під підозрою урядової служби безпеки.

Поряд з вимаршем на "зємє одзискане" окремі відділи УПА-Захід влітку 1947 року також вирушили у рейди по Словаччині, Угорщині й підрадянській Австрії. Ці акції аж ніяк не означали закінчення антибільшовицької війни. Провід Закордонних частин ОУН роз'яснював широкому загалу, що рейди УПА із західного боку лінії Керзона по підбільшовицьких країнах Європи мають подвійні причини і цілі: оборонні і наступальні: "Дефензивна ціль рейдів — це протидія проти концентричного наступу большевицьких армій СССР, Польщі і ЧСР, що мав замкнути всі частини закерзонської УПА у трикутнику трьох фронтів і знищити їх. Цей ворожий плян основно підготовленої генеральної офензиви потрійних армій Закерзонська УПА звела нанівець в самій основі, застосувавши тактику проломів і відтяжуючих рейдів" (*там само.* — С. 10).

Завдяки втіленню такого стратегічного плану вдалося відтягнути значну частину ворожих сил на польському і чеському відтинках. Рівночасно відділи УПА повели інтенсивні операції в прикарпатських і карпатських смугах.

У країнах, через які відбувалися рейди УПА, зокрема в Словаччині, населення, знаючи УПА з давніших пропагандивних акцій, ставилося до неї з великою прихильністю, допомагаючи українським повстанцям. Але більшовики вели широкомасштабні воєнні операції проти рейдів УПА з'єднаннями радянської армії в Угорщині і за допомогою військ Польщі й ЧСР. Зокрема в Чехії, особливо в західній її частині, було зорганізовано великі облави, оборонні застави й засідки,через які доводилося пробиратися українським повстанцям з великими боями.

Власне на Закерзонні бойові дії ще велися влітку 1947 року. Останні успішні бойові акції УПА під командою "Зенона" в другій половині 1947 року здійснені проти польського війська на те-

рені Грубешівського повіту. Протягом серпня, як згадував Олександр Білевич, була розбита стражниця охорони кордону і застава на дорозі між селами Пісочне—Угринів. 22 серпня відділ командира "Ясеня" (Володимир Мельничук) і відділ "Дуди" (Євген Ящук) та поодинокі члени підпілля і стрільці з інших відділів УПА, згруповані під командою "Зенона", заатакували на шосе Грубешів—Сокаль біля села Верещин підрозділ Війська Польського, що повертався вантажними автами із акції очищення терену від УПА. У цьому бою згинуло 17 польських жовнірів, а 34 було поранено, вантажні авта цілковито знищені. Був це останній великий бій УПА на Холмщині, можливо, і на Закерзонні (Наш голос. — 1998. — Ч. 5—6. — С. 80).

На початку вересня 1947 року в криївці командира УПА-Захід "Ореста" в лісі біля села Реплін Томашівського повіту ним і референтом Служби Безбеки ОУН в Закерзонському краю Петром Федоровим — "Дальничем" обговорено організаційні справи щодо подальшої боротьби. Мирослав Онишкевич тоді вже розпочав переформовувати відділи УПА і перекидати деякі з них на терен УРСР з метою продовжувати боротьбу проти Москви, а частину, менш розконспірованих, — на "відзискані землі", до їхніх родичів і знайомих, а на східніх теренах, що були в засягу дії УПА, залишалися пропагандивні осередки і добре законспіровані малочисельні бойові групи. Вони формувалися з перевіреного елементу ОУН і їхнім завданням було вести пропаганду (Визвольний шлях. — 1960. — Ч. 8. — С. 950).

Мирослав Онишкевич і Петро Федорів домовилися, що 16 вересня вони зустрінуться в криївці "Кармелюка" в Річиці і підуть до керівника Проводу ОУН в Закерзонні Ярослава Старуха — "Стяга", щоб узгіднити з ним план дії перекинених на північно-західні землі Польщі членів УПА.

Петро Федорів перебував у бункері "Ореста" десять днів. Протягом цього часу до криївки прийшли провідник III округи ОУН Євген Штендера — "Прірва" і командир УПА II округи "Беркут", яким було дано доручення залишитися на цих теренах для зорганізування пропагандивних осередків і бойових груп, а решту членів вислати до УРСР і "відзисканих зе-

мель". Через два дні Петро Федорів через "Ореста" сконтактувався з референтом III округи СБ Леоном Лапінським — "Зеноном" і доручив йому ввійти в порозуміння з "Прірвою"та "Беркутом", для виконання цього завдання на терені II округи з метою проведення подальшої законспірованої діяльності.

12 вересня 1947 року Петро Федорів відійшов до криївки "Кармелюка" в Річиці, де мав 16 вересня зустрітися з "Орестом", як передбачалося, але до цієї зустрічі не дійшло, бо "Дальнича" там було заарештовано (*там само.* — С. 951).

Не маючи можливості зв'язку з проводом, "Зенон" зібрав підлеглий йому відділ "Ясеня" та інших охочих іти з ним у кількатижневий рейд по польських селах. Узявши близько 30 хлопців, вирушили в напрямі Замостя, і, обійшовши його із південної сторони, подались у Білгорайські ліси. Відпочивши кілька днів біля містечка Краснобрід, підготували план затримання особливого поїзду на трасі Белзець—Завада. У ньому роззброїли 25 стражників охорони колії, здобули 25 автоматів типу "Беркман" та трохи амуніції, також роззброїли 5 жовнірів ВП з охорони капітана Людвіка Бучацького, кур'єра штабу "Аксіа "Wisla". У солдатів забрали замки від крісів, а самих їх звільнили. Капітана взяли з собою, відібрали від нього пістолет, документи, замінили уніформу і по переслуханні, списанні протоколу, звільнили.

У половині жовтня 1947 року цей відділ УПА повернув ближче своїх теренів у Турковецькі ліси. Там зустрілись із крайовим командиром УПА "Орестом", від якого довідались, що в бункері недалеко Монастиря Любачівського повіту загинув крайовий провідник "Стяг". Тоді ж узято до полону непритомного крайового референта СБ "Дальнича".

Наближалась зима, а людей прибувало щораз більше. "Зенон" з "Орестом" висилали охочих в Україну, інших — на Захід, деяких в Ольштинське воєводство, куди переселено було багато українців. У другий половині жовтня 1947 року температура знизилася, з'явились приморозки, земля замерзала, годі було сидіти в лісі, тим паче, що командир "Орест" з кожним днем почувався гірше, мав туберкульоз лімфатичних залоз і високу гарячку. Ситуація для тих, котрі залишились у підпіллі, була майже безвихідна, але надійна.

Їх, читаємо в спогадах О. Білевича, залишилося сімох, а саме: "Орест" (Мирослав Онишкевич) — Головний Командир УПА на Закерзонні, "Зенон" (Леон Лапінський) — командир СБ надрайонів "Лиман" і "Левада", "Богдан" зв'язковий "Ореста", "Буревій" (Кухарчук Микола) — районний референт СБ, "Шах" (Стефан Рондзаль) — районний організаційний провідник, "Парамон" (Михайло Мацієвич) — районний референт господарчий, "Борсук" (Олександр Білевич) — санітар СБ надрайону "Лиман", піротехнік.

Настав листопад 1947 року — холодний і сумний для них, кожен його день здавався невимірно довгий і непевний. Одного дня відійшли на північ в незнане "Буревій", "Шах" і "Парамон". Лишився "Орест", "Зенон", "Богдан" і "Борсук". Здоров'я "Ореста" значно поправилось завдяки застрикам, які Білевич йому давав щоденно, а діставав їх Владислав Войда — знайомий поляк із Комарева. З початком грудня 1947 року трохи зміцнений на здоров'ї залишив це місце постою і "Орест", від'їхавши поїздом із станції Мйончин, рівнож у невідоме. Мали між собою узгіднений явочний пункт зустрічі у Дубенськім лісі в першій половині травня 1948 року. Було вирішено: ті, що прибудуть у цей термін, остаточно відходитимуть на Захід, до американської зони.

ДОКУМЕНТИ

Звіт про розмову за українців Польщі в поїзді

20 січня 1947 року

В ПОЇЗДІ.

15.1.1947. р.

Лінія Розвадів—Люблин. Тут тор вже нормальний, звужений, тому поїзди, які тут ходять більш "европейські" виглядом.

В одному переділі опинилось нас шість осіб. Всі тупають ногами. Аж потяг рушив, почало ділати огрівання і почало теплішити. Іде, між іншим, селянин і його жінка. Трохи дальше, якісь мужчини. Начинається розмова між пасажирами.

Один до селянина:

—Ви також вибралися в самі свята кудись їхати?

Селянин:

— Так вже зложилося, що треба їхати в самі свята. Ми їдемо аж зі Сянока, до кревних жінки в Вовчих Лазах. Не так далеко, як важка дорога. Три пересідки, а на кожній чекай по пів за то й по добі часу. Колись якось багато краще їхалося.

— Сянік!? Сянік!.. То там в горах! Не раз писали в газетах про банди там десь коло Сянока. Тепер якось менше. Спокійно там стало?

Селянин:

— Де там спокійно. Цих різних банд то є ще більше. Ніхто їх там не вигнав і, мабуть, не скоро це буде.

— А які там є коло Вас. Бо про різних писали.

Селянин:

—Коло нас то є тільки "бандеровци". Приходять цілим відділом до села, побудуть до рана, заберуть, що їм треба, й над ранок знова йдуть до лісу.

— І по місті аж до рана ходять?

Жінка:

— Ми не з міста, ми зі села. Мешкаємо в Мриголодах. Майже кожної ночі є, і коли б лише довідалися, що хтось зробив нові чоботи, або плащ — зараз заберуть. Вже між святами синові нашого сусіда забрали новенькі чоботи. Коштували 12 тисяч, і навіть ні разу не взув.

Селянин:

—А як вони це роблять: двох прийшло до хати. Забрали чоботи й поставили на столі і питалися, чи він їм дає добровільно. Але мусів сказати, що так, тоді вийшли. На другий день принесли своє поквітування з печаткою, що він добровільно віддав пару чобіт для них.

— А військо що? Ніц на тої.

Селянин:

—Е, що там військо. Літом, коли ще між ними були волиняни то ще їх били, а тепер "вцалє ніц". Хоч хтось побігно і замельдує, що є, бо то недалеко всього 2 км., то вони прийдуть вже рано. А до лісу то зовсім не йдуть.

Жінка:

—Бо жовніри то також мають того всього досить. Чи кого злапають, чи ні, а самі в біду влізти можуть. Бо то, що ви думаєте, має все "бронь". Постріляє троха і втіче. Він знає кожню стежку, кожний корч...

Селянин:

— Е, коли б то на світі було якось інакше, то і цей жовнір був би якийсь інший. А то він також оглядається невідомо за чим.

Другий мужчина:

— То в Польщі також є бандеровці?

— А що ви не чули про них?

Мужчина:

— Чув, але як ще був на Волині! Ми із "колеґою" їдемо тепер "спід американців", то ми не дуже чулися, що тут в Польщі робиться.

Жінка:

— Пане, щоб ви знали, що вони коло нас літом "виправялі". По 30 сіл горіло коло нас щоночі.

— А ви звідки на Волині?

Мужчина:

— Ми тут зараз з-за Буга, з Іванович. Їдемо тепер до Грубешова, же щось довідаємося про родичів. Я маю кілька знакомих в Грубешові, ще з-перед війни. Не знаєте, спокійно там тепер в Грубешові.

Колєяр: (що сидів коло самих дверей).

— Тепер цілком спокійно. Можете спокійно їхати. Якось не чути, щоб із-за Буга приходили сюди. Зрештою, цивілів вони не чіпають.

Жінка:

— Алєж! Нє зачіпають!? Краще із ними не стрічатися. У нас перед самими святами прийшло від УНРРА кілька американських плащів, светрів, для бідних в селі. Тільки солтис розділив ці речі, а вони вже прийшли і все казали собі знести. Разом із цим забрали цілий склеп. Ввесь товар, що люди замовили собі на свято...

Колєяр:

— Плащ, чоботи — то можливо. Але, щоби когось убили то не трапляється.

Селянин:

— Пане, що коло нас через ціле літо виробляється, годі оповісти. Ми [...]нас вимордують.

Мужчина:

— Так, як за німців на Волині. Но, а поліція, військо ніц на тої.

Колєяр:

— Ви їдете із "Америки" і нічого не знаєте, як тут у нас є. Якщо знайдетеся у своїх знакомих в Грубешові, то про все побалакаєте і довідаєтеся неодно. Скажіть краще, чому ви аж тепер надумалися приїхати. Мені здається, що там краще вночі, як тут вдень.

Мужчина:

— Спочатку було добре. Ми сиділи в обозах нічого не робили. Їсти давали. А тепер коли УНРРА перестало допомагати, є багато гірше. Зрештою, американці хотять, щоб усі їхали до своїх домів.

Колєяр:

— Але, щоб змушували когось їхати, то хіба ні?

Мужчина:

— Щоб змушували, то ні. Але чоловік сам думає на різні сторони. З кожним днем гірше. Заробити на гендлі, то щораз менше трапляється і то з великим страхом. Бо американці за це сильно карають. А німець, як знає, що ви поляк, то зараз вас видасть. З українцями то ще тримають "штану".

Колєяр:

— Багато там є українців?

Мужчина:

— До холєри! Є найріжніщі народи, які не тільки в Европі, в цілому світі є. Але Українців і Югославців є найбільше. Українець завжди скоріше роботу дістане, в американців, чи німців. Але це все через німців. Бо кого той каже, того американець бере.

Селянин:

— Німці і українці, то все тримають разом.

Колєяр:

— А вони не їдуть на Україну?

Мужч:

— З них ніхто не їде до дому. "Нема свої держави — ото ж нема куди їхати", — говорять. Дістають документи бездержавних. І тому американці до них краще ставляться. Нам говорять, що ви маєте свою державу і тому вертайте додому.

Вкоротці селяне висіли і розмова перервалась.

20.01.47. Се...

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 21, 21 зв.

Повідомлення інформатора ОУН про вибори до польської влади в Люблині

Після 20 січня 1947 року

ВИБОРИ В ЛЮБЛИНІ

Коли я висів дня 18.I.47 р. з поїзду, зараз мене придержало двох мундурових з "коменди мяста" та один з них спитав: куди, звідки їду та зажадав документів. А другий з них сказав: то вже хіба документи покаже там на коменді. Повели мене до тої "коменди". На команді я показав свій документ, та заявив, що сюди приїхав я голосувати, бо тут вписаний до голосування, як мешканець міста. Комендант переглянув мої документи, подякував та відпустив. В дорозі до міськ. автобусового перестанку друга партія мундурових придержала мене й помимо моїх вияснень, що я вже був у коменді — повели мене туди вдруге. Там комендант мене знову відпустив. Я знову пішов до перестанку. Тут, вже та-

ки на самому перестанку, третя партія мундурових мене придержала та стала легітимувати. По довгих виясненнях та описі особи коменданта — якось перевірили й не вели вже на коменду.

...По місті їздило три авта пожарної сторожі та кожню більшу групу зливали водою, так, що з цього зливання в багатьох каменицях вилітали шиби. Я бачив одну таку групку, як скроплювали водою. Між іншими, в тій групці був старець з палкою, около 65 літ. Він підвівся, стріпуючись з води і хоч змученим голосом та таки викрикував: "нєх жіє Міколайчик, нєх жіє, нєх жіє". В іншому місці я бачив, як молода гімназійна учениця приклеювала чвірку (в м. Люблині число листи Міколайчика). До неї підійшов якийсь цивільний (тайний, як мені вияснив мій сопутник) та вдарив її рукою по голові та щось говорив, але що — чути не було. За хвилину збіглись "мундурені" та стали ту дівчину в страшний спосіб масакрувати. Пізніше я довідався, що ту дівчину, як рівнож двох студентів, заловили на місці, де застали їх при наклеюванні чвірки. Також розказували люди, що чотирох придержаних шкільників за подібні роботи померло на "замку" від так сильних побоїв. Крім покаранчих авт, цілий день в суботу крутилось багато вантажних авт з "мундуровими" чи ВП, які ловили маніфестантів та розклеювачів чвірок та вивозили 30—40 км. за місто звідки заловлені мусіли пішки вертати домів. На другий день, 19.1.47. рано були ще ті самі істерії, що й попереднього дня, вже о год. 9-тій приїхало 5 авт американців (правдоподібно — кореспонденти примітка оче-ця) і в місті всі ці сцени раптом стали. Запанували тишина й спокій в місті. Так, що акт самого голосування відбувся зовсім спокійно. Я особисто не ходив до голосування, бо той цілий бльок, де я мешкав — не голосував. Чому той бльок не голосував мені не зрозуміло. Але ніхто не ходив, то і я не пхався. На нашому бльокові з фронту висів папір з товстою написсю: "Тен бльок не належи до ґлосаваня". Мене дуже це здивувало, бо ж у цьому бльоці мешкає багато родин військовиків, як майорів, капітанів, поручників. Родини їх знаю — не ходили голосувати, а вони самі — то хіба у своїх кошарах чи установах. — На інших бльоках були написи: "Тен бльок належи до ґлосаваня". Отий такою чи другою написою було обложено ціле місто, кожний бльок зокрема.

В понеділок, дня 20.1.47., відбувся похорон закатованої ще в суботу студентки та двох студентів. Похорон був дуже величавий та маніфестаційний. Було 12 священиків при участі непроглядної маси людей. Людей було теж багато, що весь рух, куди переходив похорон, ставав. Авта, фіри ставали, а навіть перемашеровуюче військо — задержувалось. Супроти такої маси людей, та їх визиваючої постави — поліція була безсильна. Навіть не пробувала реагувати, хоч з товпи щораз було чути вигуки: "нєх жіє Міколайчік"...

Їдучи поїздом дня 2 .I.46., один із п'яти сопутників у моїй суператці по п'яному, між іншим, сказав таке: "Я нє вси кто ви совєсьце, чи паперовци, чи аковце, алє я Вам мужендже же тих вписткіх поперовцув шляґ трафі. Музєм Вам то, хоцьби мнє ту зараз мєлі арештоваць"...

подав очевидець.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 28.

Донесення представника ОУН про його зустрічі з чужоземцями 22 січня 1947 року

ЗВІТ ЗІ СТРІЧІ З ЧУЖИНЦЕМ В ДНІ 22.1.1947 р.

(у великому скороченні)

Коли я увійшов до кімнати, перше, що мені впало в очі, це сам господар цієї кімнати, в пижамі, пантофлях, з жилєткою до голення в руці, зі зголеним на половину правим лицем, звернений напів до дверей. Був це мущина... (слідує опис особи) ... Його питаючо-легко здивований зір був спрямований на мене.

—Добрий день, — повитав я його, в його рідній мові. Він відповів на мій привіт так само. — Чи Ви є ...

— Так — відповів він мені ...

— Прошу собі не перешкаджати, я почекаю, коли будете свобідні.

Він попросив мене сідати, а сам почав продовжувати своє голення. Я сидів на кріслі може мінуту, дві, коли він, звертаючись до мене, запитав:

— Чи можу однак тепер дізнатись, в якій справі"?

Я у відповідь сказав:

— ... заки пічнемо розмову, я хотів би упевнитись, що наша розмова повістане виключно між нами.

— Але ж напевно, — сказав цей пан.

А тоді я почав знову:

— Чи Ви чули дещо про УПА"?

— О, так, Українська Повстанська Армія, — відповів він цілою назвою таким тоном, якби не раз приходилось йому говорити про ту справу. При тім звернувся він легко до мене, бо в міжчасі продовжував він своє голення і подивився на мене з цікавістю.

— Чи було б Вашим побажанням почути дещо про УПА?

— Так! — відповів він.

Я перервав питання, щоб він міг спокійно обголитись. Однак ще перед скінченням голення він звернувся до мене із запитом:

— Чи маєте щось конкретного? Як ні, шкода було б тратити часу.

— Напевно, буду міг відповісти на Ваші питання багато, а крім того, буду міг передати Вам нашу літературу. Не зараз, бо при собі не маю, але при нашій найближчій стрічі.

— Як так, то добре! — відповів він мені.

Зараз він скінчив голитись взяв на себе шляфрок і, звертаючись до мене, сказав, що можете тепер поговорити. Я сказав йому, що тому, щоб мій довгий побут у нього не був нікому підозрілий і що б з того не вийшли які-небудь неприємності, як для нього, так і для мене, я запропонував би йому стрічу... Я є українцем і хочі поінформувати його привильно про наш визвольний рух, бо польська і совєтська преса старається скомпромітувати нас перед світом. Він погодився на це і поспитав: "..."

Ми умовились, отже, на той сам день...

ДРУГА РОЗМОВА.

Він попросив, щоб я йому говорив йому те, що бажав би переказати. Я на те відповів, щоб він наперед питав мене, а опісля він буде такий добрий і відповість мені на мої питання.

.....

Перше питання, яке мені поставив було:

— Які є вигляди на Вашу боротьбу?

Я так йому відповів:

— УПА діє від 1943 року. Заки вона створилася, діяли вже від 1943 р., найперше на Волині, опісля в Галичині і Холмщині Самооборонні Відділи, яких ціллю була оборона перед польськими бандами, які спершу почали ліквідувати українських діячів поодиноко, а опісля нападали на українські села. Українці почали боронитись при помочі тих відділів. Була ще одна ціль тих відділів. Другою і більше важною, це була боротьба проти німецького окупанта, який намагався фізично і господарсько знищити українців. Він стосував масові арешти, розстріли, вивози до Німеччини на роботу, а через великі накладання контингетів задумав знищити нас господарсько. Відділи ті спочатку діяли осібно, але в 1943 р. злучено їх в одну повстанську армію — УПА; під одним командуванням на всіх українських етнографічних землях. УПА не поперестало тільки на Волині і Галичині, а розширило свої дії на цілу Україну. УПА також не менше уваги прикладала в боротьбі проти червоного окупанта — большевиків. Їхня партизанка старалась ліквідувати наші відділи, бо вони були їм невигідні, бо УПА не йшло разом з ними, як, напр., польська партизанка. УПА, однак, пропускала воєнні совєтські транспорти на захід, ліквідувала німецькі, які йшли на схід. Як німці, так рівнож і большевики, старалися нас знищити, однак ні одним, ні другим це не вдалося. Коли закінчилася в 1944 році війна (?) — хіба перехід фронту — прим. переписувача), УПА провадить дальше боротьбу, — тепер тільки проти червоного окупанта. Большевики кидають відділи ЧА проти УПА. Однак сила УПА є велика, большевики не можуть зліквідувати нашого руху, а наші відділи зростають. Вони до боротьби проти нас кидають найкращі свої спецвідділи нквд.

Терором на цивільнім населенні думають застрашити населення, яке дає поміч УПА. Населення не то, що дає нам поміч, воно з нами співділає. Бо облави, які переводять большевики, є дуже грунтовні, а на теренах, де немає лісів, відділи наші переховуються по селах. Населення, яке б було ворожо наставлене до нас, могло б в одній хвилині нас знищити, бо виявили б місця переховуючихся по їх стодолах, чи підземних бункрах, повстанців. Але воно того не робило, бо не було і немає хати з

якої хтось не належить до УПА. Не помогли большевицькі морди, палення живих людей у вогні, палення сіл, арештування і "славні" нквдівські тортури. Коли большевики побачили, що навіть терор їм не поможе, взялись на підступ. Оголосили амністію для тих, що вийдуть з УПА і зложать їм зброю. Вони дали остаточний речинець зголошення. Але й це не помогло. Їхня амністія не дала їм успіхів. Вони ще два рази оголошували "остакні" речинці виявлення. Але безуспішно. Вони до нинішнього дня ведуть кампанію, чи то збройну, чи підривно-внутрішню. Однак, замість наш рух не послаблювати, вони його зміцнюють, наші відділи й підпольна організація збільшується, населення і так вороже, ще перед повстанням УПА, наставлене до них, що більше їх ненавидить. Держава, яка через майже 30 років існує, яка за той час створила величезну армію, яка збудувала надзвичайну адміністрацію, а передусім, яка має одну з найміцних поліцій світа, вона є безсильна супроти УПА.

На українських землях, які є в границях нинішної Польщі, позістало понад міліон українців. Большевики не хочуть мати ні одного українця поза своїми можами. Українці для них — це найбільші контрреволюціонери. Тому заінсценізували "добровільне" переселення. Польський уряд, який робить тільки те, що накаже їм Кремль, коли побачив, що українці добровільно не виїдуть, висилає до переселення військо, відділи уб і мо, а їм в поміч йдуть большевицькі війська нквд, які разом насильно вивозять українців до совєтського раю. Перша виселенча акція була в 1944 році, друга в 1945-тому. На весну 1946 р. панує на землях призначених до виселення небувалий терор. Військо мордує дітей, жінок, стариків. Кидає живих у вогонь. Палить села. Але населення добровільно не виїжджає. Тільки більша сила виганяє їх з рідних земель. УПА — збройно, де тільки може, ліквідує бандитські відділи ВА, убп мо, які беруть у виселенчій акції участь. Большевики думають, що як виселять українців, то УПА, яка дія на тих землях, не буде мати опертя і буде мусіти припинити свою діяльність. Однак, щоб ворог виселив до останнього, частина українців залишиться, УПА позістане на тих землях. Коли дві такі мілітарні сили, як Німеччина і большевики, не могли дати ради нашим відділам, не могли вже

большевики вже по війні, до нинішнього дня зліквідувати нашого визвольного руху, а навпаки через свій терор його поширити і зміцнити — то нехай це свідчить про наші вигляди на будуче.

Ми не могли б мати жодних виглядів на будуче, коли б ми цілковито здались на заграницю, коли б ми свою справу віддали в руки чужинецьких політиків. Евентуальна війна зі зовні могла б приспішити тільки і в дечім помогти нашому визвольному рухові. Жодна мілітарна сила із зовні без помочі від середини не Розіб'є Совітського Союзу. Тому наш Політичний Провід — УГВР, старається вплинути на усі поневолені народи большевиками, що б усі разом створили союз поневолених народів. Його ініціятива є успішна і в народів, який гуртує в собі всі підпільні сили, керує ними і зміряє до розвалу найбільшої тюрми народів від середини. До Союзу може вступити кожний народ поневолений большевиками, який визнає право на самостійність кожньому народові в границях його етнографічних земель. Союз сам старається втягнути такі народи в круг свойого діяння. Коли війна ще не була закінчена, Союз обіймав в той час кільканадцять народів в границях СССР, але по закінченні війни старався і старається втягнути до свойого Союзу народи, свіжо окуповані большевиками, хоч вони ніби мають свої самостійні держави; як болгари, поляки, мадяри, румуни та інші. Той власне Союз є реальною силою проти большевиків.

Коли я згадав йому про УГВР і поспитав його, чи він чув про ню, він відповів, що ні. Я йому пояснив так:

— УГВР повстала в 1944 році за ініціятивою УПА, яка в своїх рямцях обіймає всі українські прогресивні партії з-перед 1939 р., рівнож тодішні підпольні організації. Ціллю УГВР є один політичний провід в краю і за кордоном. Великим плюсом боротьби українського народу за самостійність своєї держави є власне той одинокий політичний провід, а не так, як, напр., поляки, чи інші підпільні рухи других народів, які не потрапили створити одного такого проводу. Їх сили є розпорошені і часто-густо шкодять собі один другому. Підпільна боротьба вимагає власне не тільки всіх організацій, але одного фронту цілого свого народу. Ми, українці, можемо бути горді також тим, що наш політичний провід, УГВР, має політичну платформу і ясно говорить до чого зміряє,

який буде устрій будучої держави, які буде мати права горожанин Української Самостійної Соборної Держави, чого він буде міг жадати від держави, а чого держава від нього і багато іншого. Такої одної програми брак іншим народам, напр.поляки. Невдачі, які поносить польський визвольний рух від польського червоного уряду є власне те, що в них скільки думок, стільки партій.

УГВР має за границею свої неофіціяльні Представництва.

.....

Він слухав уважно і не переривав. Це була і найдовша моя відповідь.

.....

— Чи можете зазначити границі діяльности УПА?

— УПА діє на всіх етнографічних землях України. Землі, які є в границях нинішньої Польщі жодної децидуючої ролі не відіграють, бо це тільки малий скравок наших земель, а тепер і так в більшості виселений. УПА однак діє тут, бо як я вже згадав, що коли б виселили, навіть останнього українця, вона позістане, щоб задокументувати приналежність цієї землі до України. Ніхто її не може нам заперечити, говорячи, що це польські. Кожний чужинець може наочно ствердити наші етнографічні границі. Помалені села і стежи, на місце давних управлюваних піль ліпше будуть свідчити про їх приналежність до українського народу, як який найсправедливіший плєбісцит".

— Чи правдою є, що УПА складається з СС-ів і дезертирів?

На це його питання я півголосом засміявся і відповів:

— Большевицька, а за нею польська преса, взагалі ціла преса, яка має большевицькі впливи старається подібними брехнями нас скомпромітувати перед світом. В УПА є дезертири, але Червоної Армії — від звичайного стрільця до старшин включно. Наша організація, наш Провід ніколи не мав жодних контактів і не співпрацював ніколи з німцями. Мусите знати, що Організація наша бореться проти кожнього нашого окупанта, від закінчення першої світової війни та ніколи не була агентурою ані Німеччини, ані других народів країв і від них не брала жодних грошей. "СС-Дивізія Галичина" повстала виключно з людей, наловлених, які мали вибір їхати або до Німеччини на роботу або вступити до СС-дивізії. І ті, масово дезертували з

дивізії. СС-Дивізія Галичина повстала в той сам спосіб, які усі інші "добровольчі" СС-дивізії інших народів, окупованих Німеччиною напр.бельгійська, французька, литовська, естонська тощо. Поляки тільки тому кажуть, що вони не мали колябораціоністів, бо він мені перериває і додає:

— О, ще скільки!

...бо не мали такої дивізії. Але вони тільки тому її не мали, бо німці, що не призначили їх на таку загибіль. Але вони мали так само такі "Допомогові Комітети, як був УЦК в Галичині, з яким нас нічого не лучило і так ??? його поборювали, як інших зрадників. Це була опортуністична кліка, яка була в німецьких руках. Нам большевики закидають співпрацю з німцями, що УПА створили німці і кермована є через німецьких старшин. Наш цілий рух називають німецько-фашистським. Але доказом того, що так не є проголошення Української Самостійної Держави у Львові дня 30.6.1941 р. Жоден народ окупований німцями не спромігся на такий чин, як українці. Не важне є те, що місяць після проголошення німці заарештували цілий український уряд, але важний є факт, що українці не признають жодного окупанта на українських землях. Той факт найкраще свідчить про те, що наш рух не був і не є інспірований німцями, бо за 30.6.1941 р. ми ще більшу ненависть відчули до німців.

— Багато говориться про співпрацю УПА з "ВІН"ом. Яке є відношення Вас до них і їх до Вас? — запитав він.

— Як я вже згадав, що за ініціативою УГВР повстав Союз поневолених народів большевиками, який гуртує всіх тих, що стараються освободитися від большевицького окупанта. Поляки, як народ, помимо того що має "свій уряд", й направду залежні від большевиків. Проти їхнього "червоного" уряду виступає сьогодні ВІН, НСЗ і інші польські підпільні організації. Отже, ми стараємося притягнути поляків до того Союзу однак на прінціпі права кожнього народу на свою незалежність, в етнографічних границях кожнього народу. Поляки же резигнують зі свойого імперіялізму на схід і уважають себе за найбільш культурний і сильний слав'янський народ. Вони не можуть погодитися на віддання політичної ініціятиви в руки іншого слав'янсь-

кого народу, а передусім українського. Вони в своїй зарозумілості уважають себе так само, як уважали себе німці за панів, а інші народи за рабів.

Він перервав мені й каже, що поляків у світі не люблять власне за їхню зарозумілість. Але їхнє невідрадне становище змушує їх до співпраці з нами. Але між нами немає стислої співпраці, на напорі тільки є льокальні порозуміння устно. Їхній провід умножо відкладає остаточні порозуміння з нами. Однак одні другим помагають, але та поміч є тільки льокальна.

— А яке Ваше відношення до НСЗ?

— Ми з НСЗ взагалі не маємо жодних контактів і не будемо їх мати, — я йому відповів. — НСЗ це організація, яка тільки воює за інтереси бувших шляхтичів і великих промисловців. Вони не мають на увазі добра цілого свойого народу. НСЗ є організацією консерватистів, коли наша організація є організацією...

— Прогресивною, — додав мій співбесідник.

— Так! — додав я. — Вона рівнож не має жодної політичної програми, так само як і ВІН. ВІН однак є організацією, яка обіймає широкі польські маси, і хоч немає рівнож усталеної програми, але визнає, принайменше так говорить, право українського народу на свою незалежність в отнографічних границях. Ми помимо того є однак з ними обережні, бо історія виказала, що поляки всякі договори з іншими народами, а головно з українцями ламали".

Він запитав мене .....

Я відповів .....

Я заявив йому однак, що інформації, які я йому дав ... це інформації українця, який жив і приглядався всьому на своїй рідній землі. Я не говорю від імені УПА, бо на це у мене не має компетенцій, але .....

— Чи можливе є ... — запитав він мене. — Я відповів, що ...

Я звернувся до нього з просьбою, щоб він ...

— Я розумію, — відповів він мені на це ...

Тому, що він спішився, я не міг його питати про речі, які інтересували нас, що про нас думають чужині.

...

Я передав йому нашу літературу і сказав, що в ній знайде

факти про демократію большевиків і нинішнього польського уряду, про наші думки і т. д. Я сказав, що маю також платформу УГВР. Він спитав мене, чи міг би я її переложити і йому її передати. Я на це погодився.

З літератури я Передав йому: Наша відповідь; 2) Лист до цілого культурного світу; 3) Шляхом сталінської демократії; 4) Чи атомова бомба урятує Англію; Всі чотири примірники в чужих мовах.

— Упюр фашизму — в польській мові, перше, недоповнене видання, передусім. Додам ще, що ... з його розмови видко, що вони знають звичайно про УПА, а про УГВР або нічого, або дуже мало.

Ми розпрощались зі собою і розійшлись кожний в свою сторону.

Наша розмова тривала 50 мінут.

5.3.47. Слава Україні!

* * *

З А В В А Г И

1. Характеристика НСЗ, і взагалі польського середовища не є зовсім добра. Виходячи з нашого становища, їх треба характеризувати, в першу чергу, як імперіялістів, як людей і політичні круги, які конечно пхаються до цього, щоб панувати у Східній Европі, щоб бути "моцарвством". Мимо того, ще не мають на це жодних даних, що це не реальне, що цим перешкаджають своїм власним змаганням. Вони єдині з народів Східньої Европи, не ввійшли ще в Антибольшевицький Блок Народів. В справи їхніх програм і т. п. не треба занадто запускатись. Найважніше — бити по їхніх імперіалістичних тенденціях (ідеологія Заґлоби) й виказувати, що для них єдина дорога це спільний фронт проти Москви й проти польського імперіялізму, разом з усіми народами Східньої Европи. Треба виказувати, що тоді, коли ??? уступає з Індій і других теренів, бодай посередньо, вони думають про панування над народами Східньої Европи і то не маючи ще своєї ??? ..., чи незалежности. Вони вірять, що ніби Англія віддасть їм панування над землями Західньої України, а може навіть по Дніпро...

2. Добрий є аргумент, що до Дивізії ловили примусово в більшости, але не треба боронити нічим керівників-організаторів Дивізії [...] нічим в'язати з нами. Не треба всьочити нічим інших українців, але і не треба боронити мельниківсько-уцеківських німецьких прихвостів. Коли паде питання, чи є в рядах УПА вояки в Дивізії, треба сказати, що є, ті, яких нам вдалося перетягнути на свою сторону і вони обернули зброю проти німців. Ми перетягаємо на свою сторону вояків усіх армій, де є українці, Білорусини, Литовці і другі. В Дивізії буде багато чисельно зловлених, яких ми, як тільки могли "бунтували" проти німців і перетягали до УПА. Але те саме ми робили з усіма іншими арміями. У нас є вояки бувшої польської армії. У нас є найбільше вояків і старшин большевицької армії. Власне у ворожих арміях уся наша головна сила на випадок революції. УПА створила ідею-символ, видвигнула прапор, створила організаційний центр, до якого приєднуються усі вояки ворожих армії, і до якого у догідний час перейдуть червоноармійські маси.

3. Перше питання, яке впало, і яке завжди паде це є, "які Ваші вигляди?". Бо це купці, які не дивляться на жодні ідеали й т. п. Вони запитають чому Ви боретесь, навіть не так дуже за що Ви боретесь. Їм мало інтересні факти терору, насильства. Що там їм до того, що десь там когось б'ють, мордують ... Тепер це в світі буденне, звичайне, дешева, неінтересне. Зате питають: "Які Ваші вигляди", бо хочуть справу брати по купецьки, хочуть змірити і зважити силу партнера. Хочуть довідатись, чи би їм з того щось не запнуло, чи би їм від того не стало легше, чи не вдалобись якось чужими руками їм самим врятуватись, без їхніх жертв. Власне, і тільки, про те їм іде. Всілякі розмовці, зокрема польські, ставляють звичайно так справу: ґвалт, пропадаємо, рятуйте нас. А вони цього дуже не люблять. За те шукають чинників, які могли б їм самим придатись для їхнього високого рятунку, для їхнього власного інтересу. Про те належить пам'ятати і не представляти нас ніколи, як жебрующих і жаждущих помочі, але, як самостійну силу, яка бореться за свої власні цілі.

Які вигляди цієї боротьби?

Відповідати на це належить так:

а). Ми боремось за нашу волю і незалежність без огляду на те, чи в даній ситуації в більші, чи менші реальні вигляди на скору перемогу. Ваша боротьба має впершу чергу має глибокі морально-ідейні основи основи й не є тільки політичною калькуляцією залежною від кон'юнктури. Хоч би навіть цілий світ змучений війною, стабілізувався на умовах теперішнього несправедливого "миру", ми ніколи не перервемо нашої боротьби. Боротьба народу за своє святе право на волю, є незалежна від жодних змінних політичних конюнктур і "виглядів", але має своє джерело єдино в свідомості слушности своїх ідеалів і волідецизії народу боротися за свої ідеали. — Без огляду на те, що для всіляких полутичних купців і спекулянтів, якими є сьогодні в більшості представники "західнього світу" всяке говорення про ідеали і т. п. є чуже і незрозуміле, все ж таки треба на початку, бодай коротко, подавати таку засадничу відповідь.

б). Наша боротьба має в своїй основі такі вигляди, як хотіла революція, яка в свойому нутрі дозріла політично і має дозрілий грунт. Одного дня може здаватись, що вигляди на перемогу революції малі, а другого дня може усе противно обернутись. Ленін, кілька місяців перед вибухом революції в 1917 р. писав листа, що примирає з голоду і не знає, що взагалі буде. А за короткий час був на вершинах своїх успіхів.

Для виглядів революційного руху є головною справою його внутрішня політична сила, скристалізованість, зорганізованість, політична зрілість, виробленість його кадрів і друге, — це приготовлення грунту серед народніх мас.

Одне і друге ми маємо за собою. Коли йде про перше, про внутрішню силу, то наш визвольний рух, видвигнув найбільш поступову і найбільш придатну до боротьби проти большевизму політичну і соціяльну програму, яка в отвертій зустрічі з большевицькою ідеологією і політикою та пропагандою завжди безсумнівно п е р е м а г а є. Безспірні факти доказують, що в ідейній, політичній і пропагандивній боротьбі проти большевизму наша ідеологія і наша політика п е р е м а г а є і м а є п е р е д с о б о ю н а ц ь о м у п о л і н е з в и ч а й н о в е л и к е м а й б у т н є.

Коли йде про другий підставовий чинник потрібний для успіху нашої визвольної революційної боротьби, а саме — приготовлення грунту, дозрівання народніх мас до цього, щоби піднятись на більший революційний здвиг, то це зв'язане тісно з першою справою і є вповні за нами. Тут слідують наведені вже в розмові аргументи про те, що в наших рядах боряться від сьогодні бійці і старшини червоної армії. Нам сприяє загал населення. Численні донедавна народи впали і не можуть поставити опору большевикам, а ми розвинули так велику боротьбу власне тому, що ми маємо вже дозрілий грунт, за нами є широкі народні маси. Прекрасним доказом для цього були минулорічні і цьогорічні вибори в СССР. Це була одна могутня протиурядова маніфестація, і то не лише спонтанна, але й організована.

в). Є ще третій чинник від якого залежать теж у немалій мірі вигляди нашої, як і кожньої революції. Це є загальна міжнародня ситуація, яка може дуже багато впливати на зміцнення позиції революційного руху, або навпаки, на зміцнення позицій пануючого режіму.

Коли йде про цей третій чинник, який однак для нас не вирішний і головний, то ми вповні свідомі того, що в цьому відношенні наші вигляди на разі не найкращі. Нас на заході і в широкому світі ще мало знають. За те політика великих держав робить фактично усе можливе, щоб піддержувати і зміцнити своїми нерозумними потягненнями режім Сталіна. Йому роблять одні за другими уступки. Проти большевиків бояться сьогодні в світі навіть губи відчинити, щоб не взяти на себе вини за "провоковання війни". Тими уступками, залицянням до большевиків, слабою, хиткою політикою, браком всякого пляну і всякого протидіяння зростаючому наступові большевизму, світові потуги дуже сприяють зростові авторитетові і сили большевицького режіму, та дуже багато шкодять нашій революційній боротьбі. Політика англоамериканського блоку спрямована не на революцію в СССР і розвалення СССР, але на придобрювання Сталіна, діє наразі проти нас і це є у наших виглядах негативним моментом.

З другої сторони, ті політичні чинники у світі (як, наприклад, Черчіль) які виступають більш виразно проти большевицької

політики, також не окреслюють виразно своїх політичних позицій, і як виглядає, ставляють радше, [...] революційні сили. Це дуже великий негатив і дуже велика небезпека, бо така політика може допомогти тільки большевикам.

Однак ми не прив'язуємо надто великої влади до теперішньої несприяючої нам політичної конюнктури в світі, бо ми знаємо з цілою певністю, що вона довго не вдержиться і дуже скоро провалиться. Різні політики того нераз не можуть так ясно бачити. Але ми, знаючи большевицьку дійність, бачимо наглядно, що всі приготування ждуть тут скорої остаточної розправи.

4. Інформаторам з українського боку, у таких принагідних розмовах не треба запускатись в надто широкі політичні дискусії. Краще говорити коротше, але ясніше. Не треба також ставляти надто сміливих тверджень. Треба віднаходити такі форми вислову, щоб розмовець виступав більш скромно й безпретенсійно, напр: "Оскільки я орієнтуюся...", "Оскільки я міг би висловити свою власну думку в тій справі, то...", "Мені в тій хвилі здаються...", "Я не уповноважнений до складання належних вияснень, не маю для цього уділених компетенцій, які особисто не чуюся на силах дати вичерпуючі, авторитетні відповіді і вияснення, які могли б Вас вповні вдоволити і могли б бути остаточним повним виясненням даних проблем, але можу висловити свою особисту думку, можу подати деякі цікаві для Вас інформації, можу і т. д. в міру компетенцій, які даний розмовець-інформатор для цього одержав. Належить часто в різній формі так застерігатись. Треба частіше відкликуватись на наші видання, де будуть зпевністю більш авторитетні і більш вичерпуючі відповіді. Того роду люде люблять саме скромність, а не люблять самопевности, гожитаплеруватости, зарозумілости, (як це було слушно зауважено у відношенні до поляків). Скромність вислову це навіть культурна форма звороту. Зрештою, це також залежне від індивідуальної вдачі даного чужинця — це йому більше "підходить".

* * *

ДОПОВНЕННЯ ЗАВВАГ

5. Дуже зле випало в цій розмові представлення початків і джерел повстання УПА. Повстання УПА зовсім не треба зв'я-

зувати з боротьбою проти поляків, чи властиво польських імперіялістів на Волині. Коли вже вияснити причини й початки повстання УПА, то треба сягнути до глибших, властивих основ, до джерел нашої національно-визвольної боротьби. Це продовження нашої визвольної боротьби, продовження Українських Армій з 1917—20-х років. Це вияв глибоких національно-визвольних традицій українського народу, який завжди боровся за свою волю і незалежність проти всіх окупантів. Це нова Козаччина. Це перше і засадниче вияснення.

Друге — це невіджильна консеквенція політичного акту державної незалежности України, проголошеного в дні 30 червня. Це консеквентна акція реалізації наших політичних плянів у відношенні до Німеччини. Коли німці зліквідували створену актом 30-го червня 1941-го року форму незалежної української державности й виступили з репресіями та програмою райхскомісаріятів й поневолення та винищування, ми перейшли негайно до приготування в підпіллі відповідної протиакції. Ми розкинули широку самостійницьку, протинімецьку пропаганду, організували та пильно вишколювали в підпіллі політичні й військові кадри, наладжували звязки, збірали де тільки могли зброю. Організували політичні маніфестації, а по рокові часу перейшли до щораз сильніших збройних виступів, які на переломі 1942-го і 44-го років розвинулись у масову повстанську збройну боротьбу. Поляки тут ніпричому. Це випадково, маловажне, зовсім не децидуюче для форм нашої боротьби явище, що на Волині разом з німцями ішли польські імперіялісти й наша боротьба початково мусіла звертатись і проти них, як вислужників німців і москалів. Зв'язування УПА так міцно з тими формами боротьби, а поминення цілого величезного періоду політичної і збройної підготовки, яка йшла від першого дня німецької окупації, поминення всіх інших найбільш характеристичних моментів повстання й суті боротьби УПА, чого в тих вузьких рамах неможливо тут навіть вичислювати, є дуже поважною помилкою.

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр.482/3. — Арк. 42—48.

Довідка головного уповноваженого уряду УРСР про збройні сутички в районах виселення українців 14 лютого 1947 року

СЕКРЕТНО

СПРАВКА

о бандитских проявлениях и действиях бандитских группировок в районах, где проводилась эвакуация украинского, русского, белорусского и русинского населения с территории Польши на Украину в соответствии с соглашением от 9-го сентября 1944 года

ВСТУПЛЕНИЕ

В настоящей справке даны далеко неполные данные о бандитских проявлениях, направленных на срыв выполнения Соглашения от 9-го сентября 1944 года. Однако высокое чувство долга перед Родиной, дисциплина и сознательность работников Главного Уполномоченного, проводивших эвакуацию, способствовали тому, что, несмотря ни на какие трудности, лишения, препятствия и прямую угрозу смерти, не смогли остановить наших работников. Поручение Правительства было выполнено.

Данные сведения нами взяты из кратких сообщений Районных Уполномоченных.

ГРУБЕШУВСКИЙ РАЙОН

3 февраля 1945 года. В селе Долгобычев банда из автоматов обстреляла референтов тт. Тринченко и Белоус. Жертв нет.

18 февраля 1945 года. В Грубешувском уезде бандитизм принимает особый характер. Деятельность аковцев сопровождается убийствами, грабежами и поджогами. Борьбы с бандитизмом никто не ведет.

23 февраля 1945 года. В уезде по указанию аковцев ежедневно производятся грабежи украинского населения, записавшегося на выезд в УССР. В грабежах участвуют представители мест- ных властей и солдаты Войска Польского. Грабители забирают домашний скот, сельскохозяйственный инвентарь, часто убивая сопротивляющихся. В селах Хижовцы и Богутычи ограблено 32 семьи, взято 38 лошадей, 25 коров, 17 свиней и 20 повозок.

23 февраля 1945 года. В ночь на 20-е февраля вооруженная банда численностью до 40 человек напала на украинцев села Те-

ребин, подготовившихся к эвакуации. Ограблено 25 семей, взято 13 лошадей, 9 повозок, большое количество домашних вещей, продуктов питания, денег и других ценностей. Грабежи сопровождались избиением населения. Принятыми мерами задержано 16 грабителей. Все они оказались местными поляками и среди них солтыс. В грабежах также участвовали солдаты Войска Польского. Один из грабителей беспеченством расстрелян.

25 февраля 1945 года. В ночь на 23-е февраля 1945 года вооруженная банда напала на украинцев жителей села Грешин. Ограблено 17 семей, забрано 9 лошадей, 8 коров, 4 свиньи, много домашних вещей и продуктов питания. Из села Богутычи следовала колонна подвод с эвакуируемым населением на станцию Замостье, и в ночь на 24-е февраля возле колонии Горашев банда ограбила три семьи, взято 5 лошадей, много домашних вещей и продуктов питания.

24 февраля из села Мудринец следовал транспорт с эвакуируемыми на станцию Сокаль. У фольварка Мирча на указанный транспорт напала банда в количестве 12 человек. Банда отбила и увела с собою в направлении леса "Новиня" 27 пароконных подвод с имуществом и людьми.

В ночь на 25-е февраля 1945 года группа бандитов в количестве 20 человек, вооруженных пулеметами, автоматами и винтовками в селе Степановичи Монятычской волости напала на дом, где находился наш референт т. Таранченко и охрана в количестве 4-х польских милиционеров. В результате часового боя убит милиционер Похильчук, сержант Щупак, милиционер Матея и хозяин дома Трачук. Среди бандитов есть раненые, которые были бандитами уведены в лес.

В ночь на 25-е февраля 1945 года в селе Кулаковичи Монятычской волости бандиты в количестве 15 человек, вооруженные пулеметами, автоматами и винтовками, совершили нападение на украинцев, погруженных на подводы для эвакуации. Всего ограблено 53 семьи, имеются жертвы. В том же селе обстреляли дом, в котором находился наш референт т. Педан. В эту же ночь в селе Стрижовец были ограблены украинские семьи, в ограблении принимала участие польская милиция во главе с комендантом Похильчук.

4 марта 1945 года. В ночь на 4-е марта в Грубешуве аковцы совершили террористический акт на местных представителей польских властей. Убито и ранено 9 человек.

6 марта 1945 года. В селах Лащув и Ярославец бандой уничтожена одна семья. Один убит и один ранен. В селе Пересоловичи в ночь на 3 марта 1945 года банда до 30 человек ограбила 5 украинских семей. В селе Богородица ограблено 7 семей. Всего в этих селах грабителями взято 65 лошадей, 5 овец, 1 свинья, две подводы, много домашних вещей и продуктов питания.

7 марта 1945 года. 6-го марта 1945 года в 12 часов ночи в селе Гвоздов вооруженная банда численностью в 10 человек произвела налет на дом, где работал референт т. Кошук. Референту удалось спастись. Банда забрала с собою эвакодокументы и вещи т. Кошука, а также увела с собою гражданина Корочук из села Гнулиц, работавшего с т. Кошуком.

8 марта 1945 года. Из села Телятиц на станцию Хелм следовал транспорт с эвакуирующимся украинским населением. В одном километре от села Белополье на транспорт напала банда, взято 5 коров, а в нескольких километрах от села Белополье этот же транспорт подвергся вторичному ограблению бандитами. Бандитов было 7 человек, одетых в польскую военную форму. Под страхом оружия бандой были уведены в лес 6 подвод с имуществом и 7 украинцев, жителей села Телятиц: Литвинчук Сергей, Прозвелюк Николай, Пелех Дмитрий; из села Лущовки Мижерский Василий, Кинжерская Ольга, Тобус Павел, Безлюк Адам.

10 марта 1945 года. Из села Теребин на станцию Замостье направлялся транспорт с эвакуируемым украинским населением. Между селами Оночин—Завалово на транспорт напала банда численностью в 10 человек, вооруженных винтовками. Взято у эвакуируемых 18 коров.

9 апреля 1945 года. В Долгобычевской гмине польская милиция отбирает у украинцев подводы, вещи, а также убивает людей.

5-го апреля 1945 года милиция обстреляла нашего референта т. Тринченко. После того, как Тринченко предъявил свои документы, его называли бандеровцем, бульбовцем и милиция го-

ворила, что "не дадим ничего вывозить из Польши в СССР для бандитов".

21 апреля 1945 года. В ночь на 20 апреля с. г. в селе Чернече бандой ограблено 19 семей, взято 10 лошадей, 15 коров, 9 свиней, 3 повозки, много вещей и продуктов питания.

28 апреля 1945 года. В районе действует 9 бандитских группировок с охватом всего района, включая и город Грубешув. Всего бандитов насчитывается, примерно, 410 человек. Северная часть Грубешувского уезда контролируется бандами АК, южная часть бандеровскими бандами.

27 апреля 1945 года в селе Подгорцы в результате боя между бандитами и милицией убито 10 польских милиционеров.

13 мая 1945 года. На станции Сокаль среди эвакуируемого украинского населения, ожидающего отправки в СССР, бандеровцы распространяют листовки с лозунгами: "Вы убедились в том, что НКВД вас обманывает, вас вывозят на голодную смерть. Опомнитесь, возвращайтесь на свои места".

15 мая 1945 года. 10 мая в 22 часа в селе Шиниколосы бандой АК убито 7 украинцев, один тяжело ранен, а также увели с собою 2 советских военнослужащих.

15 мая 1945 года. В ночь на 12 мая неизвестная банда обстреляла из пулемета село Городок, в результате огнем уничтожено 100 хозяйств, людей, пытавшихся тушить пожар, банда обстреливала.

15 мая 1945 года. 10 мая в 20 часов по дороге на Владимир-Волынский на село Городок около села Тептюков 3 бандита убили гражданина Которовича Иосифа Иосифовича, тяжело ранен житель села Городок, взято 4 лошади и одна повозка.

30 марта 1945 года. 25 марта работники уездной милиции, будучи пьяны, в селе Мудринец обстреляли нашего референта т. Омельченко и, несмотря на предъявление последним командировочных удостоверений, избили его. Находившийся при этом зам. начальника уездной милиции Шелест и зам. начальника беспеки Кравченко никаких мер не приняли.

В ночь на 27 марта в 4 часа между селами Лутовиц Турковки на шедший по узкоколейке транспорт напала банда и огра-

била все имущество эвакуируемых граждан из села Гвоздов, взято 18 коров и 3 лошади. Охрана транспорта в 10 человек из польского полка вместо оказания сопротивления по приказу командира Скринтовича сложила оружие. Охрану и оружие банда не тронула.

31 марта 1945 года. 25 марта днем на украинское село Крылов напала вооруженная банда — убито 18 человек, из местного населения банда увела с собою 50 человек. Начальник гарнизона милиции Шелест вместо того, чтобы ехать в Крылов для ликвидации банды, выехал в села Чернечин и Видновичи, где милиция, будучи в пьяном виде, убила 8 человек украинцев.

В ночь на 30 марта банда напала на село Волицы, ограбила у украинцев три коровы, две лошади, а также убила одного человека.

9 апреля 1945 года. В селе Лащув, Телятинской волости, Томашувского района, 7 апреля польской милицией арестован референт Томашувского уезда т. Гулый, красноармеец Тараканов и украинец, охранявший т. Гулого. Тт. Гулый и Тараканов избиты и освобождены 8 апреля. Судьба украинца неизвестна. Тов. Гулый в тяжелом состоянии отправлен в госпиталь.

21 мая 1945 года. 18 мая польский дивизион численностью до 800 человек под командованием Шуцкого ушел в леса Томашувского уезда.

21 мая 1945 года. В ночь на 15 мая на село Богородица налетела бандеровская банда численностью в 100 человек. В селе сожжено 100 домов, убито 26 поляков и два украинца, в городе убит майор Войска Польского.

29 мая 1945 года. В ночь на 26 мая в селе Белополье банда АК в составе 100 человек ограбила склад с зерном, взято 250 центнеров.

29 мая 1945 года. 26 мая постерунок польской милиции Долгобычевской гмины численностью в 36 человек перешел в банду АК, забрав с собою документы, 38 винтовок, два пулемета. Распространили много листовок среди украинского населения, призывая украинцев соединиться с польским народом на борьбу против Советского Союза.

31 мая 1945 года. В ночь на 19 мая на украинское село Варенж напала банда. Местное население утверждает, что это была банда АК численностью в 500 человек, в результате в гмине Варенж и окружающих селах безвластие. Милиция и члены ППР выехали в Грубешув, боясь мести банды.

8 июня 1945 года. На машине из станции Сокаль в Грубешув возвращалась группа военнослужащих Красной Армии: сержант Нориков, рядовые — Капитанов, Сабиров, Ивашков, Шардаков, на дороге между Масличи—Мудринец в 14 часов налетела банда, захватила эту группу, отвела в лес, где раздела, разула, после чего освободила.

29 августа 1945 года. 28 августа из Белза в Долгобычев возвращался сержант Новиков, с ним боец Слезкин и Сидоренко, около села Ощув в 17 часов из засады на них напала банда УПА численностью до 200 человек. При перестрелке сержант Новиков, бойцы Слезкин и Сидоренко убиты, трупы их бандиты увезли в лес. Через 20 минут в этом же месте банда обстреляла автомашину, ехавшую с пограничниками Сокальского погранотряда. Машина возвращалась из Долгобычева в Сокаль. Убито 14 бойцов, ранено 3. 29 августа трупы 14 бойцов обнаружены в лесу. Производятся розыски банды.

30 августа 1945 года. На территории гмины Долгобычевской, Варенжской, Хорубрувской, Белзской, Крестинопольской, где нами проводится эвакуация, бандеровские банды активизировались, нахождение там наших людей невозможно.

3 сентября 1945 года. Комплектование банд УПА на юге Грубешувского района продолжается. В районе территории Варенжской гмины 1 сентября днем на трактовой дороге Варенж — Белз около села Русин бандой УПА численностью до 300 человек сожжена автомашина старосты. Убито 3 работника госбеспеки, милиционер и гражданского населения 8 человек, один ранен, среди убитых заместитель начальника уездного отдела госбеспеки Кравченко. Работа по эвакуации украинского населения в южных гминах становится совершенно невозможной.

6 октября 1945 года. В ночь на 6 октября банда численностью до 400 человек под руководством Ягоды открыла минометный огонь по станции и городу Сокаль. Убито 5 и ранено 11 че-

ловек, уведено с собою бандитами 3 украинца. Огнем уничтожено имущество 150 хозяйств, много вагонов и жилых строений. Банда приказала всем украинцам, находящимся на железнодорожной станции, разойтись по селам. Многие уже покинули станцию. По состоянию на 5 октября на станции Сокаль было 470 человек, охраны нет.

6 октября 1945 года. После нападения банды на станцию Сокаль, украинское население, подвезенное на станцию, разъезжается. Срочно необходима вооруженная охрана.

6 апреля 1946 года. 6 апреля на станцию Вербковицы напала крупная банда АК. Референта Кошука банда увела с собою. Охрана, состоявшая из польских солдат, обезоружена без сопротивления. Банда взяла с собою один станковый пулемет, три ручных пулемета, много винтовок.

17 апреля 1946 года. Задержан активный участник УПА Катарно, который дал показания, что референт Кошук был взят по договоренности с АК бандой УПА и что Кошук банда УПА возит по селам на юге Грубешувского района с задачей агитировать среди населения, что эвакуация украинцев должна проводиться только на добровольных началах.

25 апреля 1946 года. В ночь на 24 апреля банда УПА обстреляла из пулеметов село Жужель, в трех километрах от станции Белз, где дислоцируется польская пограничная застава. В результате перестрелки уничтожено несколько дворов. Среди населения имеются жертвы.

27 апреля 1946 года. В селе Вершин, 30 километров южнее Грубешува, на трактовой дороге, в направлении Грубешува из засады напала крупная банда УПА на автоколонну польских машин в количестве 13 штук. Машины сожжены, сопровождавшие машины 13 солдат и 30 человек гражданского населения расстреляны. В живых всего осталось 5 человек. На эту засаду натолкнулась грузовая автомашина с 10 красноармейцами, где находился Райуполномоченный т. Сирош, автомашина сопровождалась броневиком. В результате боя убит башенный стрелок в броневике, один красноармеец тяжело ранен и один легко ранен, а также ранен старший лейтенант Старенко, возглавлявший команду красноармейцев.

28 апреля 1946 года. 28 апреля в 3 часа на железнодорожном перегоне Белз—Угнов в 9 километрах от Белза, в районе села Стоя банда УПА взорвала железнодорожное полотно, повреждено 6 рельс.

29 апреля 1946 года. 28 апреля на станции Сокаль загружено 49 вагонов эвакуирующимся украинским населением. Банда УПА разобрала железнодорожный путь в одном километре от разъезда Ульвувек, эшелон вернулся в Сокаль.

2 мая 1946 года. 1 мая в 4 часа банда УПА на перегоне Белз — Угнов в 10 километрах от станции Белз подложила 5 снарядов под полотно, один взорвался, повреждена железная дорога.

11 мая 1946 года. В ночь на 10 мая бандой УПА на перегоне Сокаль—Иваники была минирована дорога, в результате чего 10 мая вагоны на Сокаль не поданы.

16 мая 1946 года. Начата эвакуация села Сибичев, в котором насчитывается 236 семей. Данное село поражено украинским националистическим движением ОУН и УПА. 15 мая в этом селе было разбросано большое количество листовок на польском языке, напечатанные на ротаторе. В них призываются солдаты, офицеры и гражданское население польской национальности противодействовать эвакуации украинского населения. Листовки заканчиваются лозунгами "Хай живе вільна незалежна Польща, хай живе вільна незалежна Україна". Установлено, что многие солдаты Войска Польского имеют указанные листовки на руках.

28 мая 1946 года. В последнее время на станцию Белз прибывает эвакуируемое население из сел некомплектно. Это объясняется тем, что офицеры 8-го полка при выезде в села за вознаграждение разрешают украинцам оставаться в селах, под предлогом, что они поляки. Практикуется ограбление украинцев, забирают лошадей, коров, овец, свиней и другие ценности, но не только в селах, но и на станциях. Такая практика Войска Польского снижает добровольный выезд украинского населения на станцию и является причиной перехода украинцев на нелегальное положение или приобретения за большую цену сфабрикованных документов польской национальности.

2 июня 1946 года. 1 июня в результате проведенной операции

Войска Польского в районе села Переводов—Васильев, уничтожена банда под кличкой "Семерка" численностью в 15 человек. Один бандит взят в плен. Взяты трофеи: 1 станковый пулемет, 2 автомата, 9 винтовок, 6 гранат, 2.000 штук патронов. При обыске у бандита обнаружено два приказа за подписью "Атака". Приказы датированы 25-27 мая, в них грозят препятствовать эвакуации, действовать быстро и решительно, у эвакуирующихся забирать скот и ценности, расправляться жестоко.

6 июня 1946 года. На станции Белз 5-го июня в 22 часа зверски убит солдатами Войска Польского переселенец-украинец из села Ватнилев, по фамилии Кисней Иван, рождения 1912 года. На выезд в УССР был оформлен.

7 июня 1946 года. Банда АК готовит нападение на Грубешув.

ВЛОДАВСКИЙ РАЙОН

8 февраля 1945 года. В 13 часов 30 минут на железнодорожной станции Сабибур от взрыва гранаты ранены референты тт. Белый Н. Ф. и Никитченко А. Д., у тов. Белого оторвана кисть левой руки, а также ранен в живот. Никитченко легко ранен в голову, руку и ногу.

23 февраля 1945 года. На станцию Парчев прибыли 3 неизвестных гражданина, два в польской военной форме и один в штатской одежде. Подъехав на автомашине к вагонам, где был погружен скот эвакуируемых, хотели забрать одну корову, референт т. Василенко, находившийся в это время на станции, стал протестовать. Один из приехавших военных наставил на грудь Василенко автомат, но автомат был отведен в сторону одним из эвакуирующихся, после чего был произведен выстрел, неизвестные скрылись, не взяв с собою коровы.

5 марта 1945 года. В селах Воля-Верещанской гмины появилась банда АК в количестве 120 человек, вооруженная 20 пулеметами. Банда, настигнутая оперативной группой приняла бой. В результате боя убито 9 бандитов и 15 ранено. Оперативная группа потеряла убитыми 4 человека и 5 ранеными. Банда скрылась в селах в направлении Парчева, где нами производилась эвакуация украинского населения.

6 марта 1945 года. В городе Радзынь школа польских офицеров в количестве 350 человек перешла в банду. Две роты ука-

занной банды мелкими группами появились в северной части Влодавского района, где наш референт т. Полищук вручает эвакодокументы эвакуируемому населению.

7 марта 1945 года. Оперативной группой погранвойск ликвидирована банда АК, организованная из слушателей офицерской школы. Убито 30 бандитов и 120 бандитов взято в плен, остальные разбежались. Группа в 50 человек бандитов, возглавляемая майором Зборовским, ушла в Романовский лес Влодавского уезда. Оперативная группа имела потери убитыми — 1 офицер и ранеными — водитель бронетранспортера.

20 марта 1945 года. В селе Сосновица в 24 часа неизвестная банда в количестве 50 человек, вооруженная пулеметами напала на здание милиции. Здание было взорвано, ранен один милиционер. Банда скрылась.

29 марта 1945 года. В районе оперирует пять крупных банд. В гминах: Воля-Верещанской 300 человек, Вишневецкой 150 человек, Островской и Парчевской 120 человек, Воля-Волоской 180 человек, Словатычской 100 человек. Бандиты вооружены пулеметами и минометами. В ночь на 28 марта банда в 100 человек произвела налет на милицию Словатычской гмины. Здание гмины было обстреляно минометным огнем. Банды по району передвигаются открыто днем, убивают милиционеров, работников беспеки, украинское население. Банды не ликвидируются.

31 марта 1945 года. 29 марта в 5 часов банда в 200 человек произвела налет на село Калач Ганской гмины. Взято 5 лошадей, 4 коровы, 8 свиней. Банда скрылась.

18 мая 1945 года. В ночь на 15 мая банда в 200 человек произвела налет на волостной центр Воля-Угрузская и железнодорожную станцию Воля-Угрузская. Избила и обезоружила волостную милицию; на железнодорожной станции забрала телефонную аппаратуру. Банда скрылась в Сабибурских лесах. Банда угрожает городу Влодава и станции Буг-Влодавский, где на рампе находится 40 украинских хозяйств, ожидающих погрузки.

30 мая 1945 года. В ночь на 30 мая банда в количестве 200 человек произвела налет на волостную милицию села Волявук. Милиция обезоружена. Банда скрылась.

В ночь на 2 июня неизвестная банда численностью до 100 че-

ловек произвела налет на село Малый-Мацошин, ограблены 3 украинские семьи. Забран скот и разные вещи, банда скрылась.

В 18 часов 1 июня неизвестная банда подъехав на автомашине Студебекер и именуя себя оперативной группой по борьбе с бандитизмом, в селе Ганск обезоружила милицию. Позже эта банда совершила налет в селе Сосновицы на волостную милицию. Убит комендант милиции, здание подожжено. В здании сгорели два работника госбеспеки. Банда скрылась.

В ночь на 3 июня неизвестная банда в количестве 150 человек произвела налет на волостной центр Вишница-Зверск. Убив двух милиционеров, одну украинскую семью из трех человек, банда скрылась.

В ночь на 6 июня банда в количестве 100 человек совершила налет на волостной центр Оршулино, обезоружила и захватила 6 работников милиции, пыталась их расстрелять, но местное польское население упросило банду не расстреливать и бандиты милиционеров освободили.

В ночь на 10 июля банда в количестве 40 человек произвела налет на село Новый-Орехув, ограбила и избила украинцев, записавшихся на эвакуацию. Забрав у трех граждан 3 лошади с повозками, банда скрылась. Во время налета банды в этом же селе находился отряд Влодавской госбеспеки в количестве 60 человек по борьбе с бандитизмом, однако командование о банде никаких сведений не имело.

21 октября 1945 года. 6 октября 1945 года Влодавской госбеспекой пойман главарь банды УПА под кличкой "Черный" со своим штабом. Руководимая им банда насчитывает около 500 человек. При допросе главарь банды показал, что им запрещено под страхом смерти украинскому населению эвакуироваться. В этом вопросе он ссылается на решения 3-го конгресса УПА. 20 октября банда намеревалась напасть на Влодаву с целью освобождения штаба банды и своего главаря. В 4-х километрах от Влодавы банда была встречена милицией и работниками госбеспеченства, в результате боя убито 9 бандитов, много ранено. Банда отступила в Замостьевские леса. Главарь банды Черный 19 октября во время допроса пытался бежать, но был убит. Во Влодаве существуют подпольные немецко-украин-

ские националистические организации, которые ведут агитацию против выезда украинцев на Украину и выносят смертные приговоры работникам беспеченства и советских организаций.

В 10-ти километрах от Влодавы днем банда в количестве 100 человек бандеровцев организовала засаду на возвращавшегося из Люблина на автомашине заместителя Райуполномоченного тов. Себко. Во время нападения автомашина была разбита, ранено 4 человека.

22 октября 1945 года. Полученный пакет у Главного Уполномоченного на имя Районного Уполномоченного, 17 октября, во время ранения тов. Себко, пакет захвачен бандитами.

13 апреля 1946 года. 12 апреля по дороге на Люблин через Хелм была остановлена наша автомашина "Виллис", в которой ехал врач Главного Уполномоченного тов. Тимченко и шофер Воронин. Машину остановила банда в количестве 25—30 человек. Через некоторое время банда также остановила автомашину местной кооперации. Ехавшие в машине были высажены, сама банда погрузилась на автомашины и уехала в направлении села Ганск. В районе села Ганск находилась охрана полигона в количестве 13 человек бойцов Красной Армии. Банда окружила здание, в котором находилась охрана, забрала 2 пулемета, 2 автомата, 13 винтовок, 200 штук ракет, много патронов, гранат, рацию, бочку бензина, 6 шинелей, 6 полушубков и прочее и скрылась. Нападение на полигон производилось бандой в количестве 120 человек. Банда скрылась в лесу.

30 апреля 1946 года. Бандами АК и УПА по району проведено изъятие у населения всех видов оружия. Бандами УПА в украинских селах проведена мобилизация молодежи в банду УПА от 5 до 8 человек из каждого села. Мобилизация проводится под видом насильного увода граждан в лес. Бандой УПА украинское население предупреждено о не выезде в УССР, в противном случае будет грозить смертью.

Бандой УПА 28 апреля сожжено село Красовка, здесь же произведено ограбление всего польского населения, эвакуированного из УССР в Польшу. Банда предупредила, чтобы все польские репатрианты выехали из украинских сел, иначе будут вырезаны.

В районе гмины Словатычи расположен штаб банды УПА, здесь же расположен отряд банды до 300 человек. В других гминах банды УПА достигают до 1000 человек. На вооружении имеются пушки, противотанковые оружия, тяжелые и легкие пулеметы, автоматы, винтовки и гранаты. Объединенные банды АК и УПА ставят своей задачей 1 и 3 мая захватить районные центры Парчев, Вишница, Ветров, а также город Влодаву.

22 июня 1946 года. 20 июня в селе Гурках, что стоит в 45 километрах севернее Влодавы, ночью перед выездом села, налетела банда, большинство семей было ограблено и избито. На 13-м километре по Люблинскому шоссе у Жуковских лесов на транспорт с эвакуируемыми напала банда, взято 15 голов рогатого скота, несколько лошадей, ранен один эвакуирующийся украинец — бывший красноармеец из села Грабовки.

ПЕРЕМЫШЛЬСКИЙ РАЙОН

26 февраля 1945 года. Польские реакционные элементы грабят и убивают украинское население, подлежащее эвакуации и этим самым принужденно выгоняют украинское население из сел без имущества и скота.

27 февраля 1945 года. В уезде происходит полный разбой. У эвакуируемого украинского населения грабят имущество и скот. Возле помещения Райуполномоченного находится население двух сел в количестве 250 семей, полностью ограбленных. В таких условиях производить эвакуацию и оформление на эвакуацию нет возможности. Местные власти мер для прекращения разбоя и грабежей не принимают.

4 марта 1945 года. Грабежи и убийства людей продолжаются. У эвакуируемых отбирается скот и имущество. Прошу усилить охрану.

4 марта 1945 года. В Перемышльском уезде со 2 февраля усиливаются грабежи и убийства по отношению к украинскому населению, подлежащему эвакуации. Есть случаи изгнания населения из сел. Грабят оставленное имущество и производятся поджоги построек. Местные власти не в состоянии воспрепятствовать этому разбою, вследствие отсутствия вооруженных сил. Нормальная эвакуация невозможна.

6 марта 1945 года. Убийства и грабежи в уезде усиливаются. Население трех украинских сел Дубецкой волости частично уничтожено. Оставшиеся в живых, изгнаны из своих сел. Имущество разграблено полностью. В селе Уйковцы в ночь на 5 марта 1945 года уничтожено 11 семей. В селе Коштово убито 5 человек и ограблено 30 семей, из подготовленных к эвакуации. В селе Павлокома 3 марта уничтожено 180 украинских семей, более 500 человек населения, имущество их разграблено.

22 марта 1945 года. В ночь на 22 марта в селе Рушельнице отрядом охраны разгромлена банда, задержано и обезоружено 6 человек. В ночь на 24 марта в селе Дмитровичи во время боя убито и ранено 6 человек бандитов. Деятельность бандитов с каждым днем усиливается.

19 апреля 1945 года. 17 апреля 1945 года в 7 часов банда численностью до 200 человек произвела грабеж украинцев, подготовленных к эвакуации и сосредоточенных в волостном центре Кривча перед отправкой на станцию, подготовленное к эвакуации имущество разграблено, угнано 50 коров, 16 лошадей, 25 человек бандой угнаны в лес.

28 апреля 1945 года. В районе действуют две банды: аковцев, именующая себя отрядом польских партизан, насчитывающая около 250 человек, вторая оуновская, насчитывающая 300 человек.

16 мая 1945 года. По левой стороне реки Сан действуют банды АК численностью до 300 человек. По правой стороне реки Сан орудуют оуновские банды численностью до 250 человек. Вторая банда состоит в основном из местного населения. В эти волости выезжать нашим работникам нельзя.

17 июля 1945 года. Из числа эвакуируемых на Украину, возвратились в Польшу 3 человека: Лазарь Анна, Кучий Михаил и Комаровская Софья. Гражданка Лазарь среди украинского населения распространяет провокационные антисоветские слухи, что отрицательно влияет на украинцев, еще не выехавших на Украину. Все трое находятся на нелегальном положении.

13 августа 1945 года. Гмины по правой стороне реки Сан насыщены оуновскими бандами. По селам этих гмин мужчины

призывного возраста мобилизованы националистами, проходят курс военного обучения. В одной только Фридропольской гмине банды насчитывается 500 человек. В гминах польские власти имеются, однако, из-за активных действий банд, не предоставляется возможным по многим селам осуществлять мероприятия польского правительства. Здесь по сути хозяевами являются украинские националисты. Украинского населения в гминах по правой стороне Сан насчитывается 31.680 человек.

19 сентября 1945 года. Эвакуируемое население местные власти, при помощи польского населения, выгоняют из сел и разрешают брать с собою только минимальное количество продуктов. Население не может взять с собою даже фураж для скота, так как транспортные средства весьма ограничены. Гражданские власти под видом контингента забирают скот и птицу. Скот берут по принципу, чтобы у украинцев не осталось ни одной головы. Например, за последнее время в селах Бирчанской, Жогатынской и Стубновской гмин взято более 19 голов скота, при этом не выдано ни одного документа, забранный скот раздается польскому населению.

16 октября 1945 года. Представитель Польской Стороны Крейцарик систематически тормозит эвакуацию. С сентября месяца занимается выдачей справок украинцам, желающим остаться в Польше, что они являются поляками и не подлежат эвакуации. Многие уходили даже со станций погрузок, например, по селу Пралковцы ушло 30 семей из оформленных 50, по селу Б. Рашица ушло 20 семей и по другим селам.

13 октября Крейцарик вызвал всех своих референтов из сел для празднования годовщины работы по эвакуации, референты задержались в Перемышле до 16 октября, провалив отправку к сроку трех сел гмины Рыботыче более 250 хозяйств, полностью подготовленных к отправке.

2 декабря 1945 года. В последнее время местные власти всеми способами задерживают эвакуацию. С санкции уездного старосты задерживается выезд сел Кальков — 277 семей, Поздеч — 153 семьи. Подлежащих эвакуации оформляют либо как поляков, предварительно заставив принять католическую веру, либо делают их смешанными польско-украинскими семьями.

12 декабря 1945 года. Население села Камянка Санок. района было погружено в вагоны 27 ноября на станции Рыманув, на подходе эшелона к станции Загуж было обнаружено, что в эшелоне не хватает двух вагонов со скотом и 4-х человек, обслуживавших скот. Место пребывания вагонов со скотом и людьми неизвестно.

САНОКСКИЙ РАЙОН

21 января 1945 года. В ночь с 21 на 22 января 1945 года в селе Ломча Мжиглудской гмины совершено вооруженное нападение на эвакуируемых. Сожжено 4 хозяйства. Убит красноармеец нашей охраны т. Макаров Василий.

23 февраля 1945 года. Банда произвела нападение на село Яслицкой гмины. Есть убитые и раненые. Наш представитель не пострадал.

26 февраля 1945 года. В селе Зендроново, Кросненского уезда банда численностью до 18 человек совершила вооруженное нападение на наших работников. Референт т. Пивень обезоружен. Польский представитель Бойко избит.

7 марта 1945 года. В селе Лупки, Бжозовского уезда, банда аковцев численностью до 150 человек с участием местного польского населения произвела ограбление украинского населения с применением методов инквизиции. Убито 7 и ранено 7 человек. Награбленное имущество вывезено на 200—300 подводах. Оставшееся в живых население разбежалось.

19 марта 1945 года. Банды АК выгоняют украинское население из сел, не разрешая им забирать с собою фураж, продукты питания и прочее имущество. Население прибывает на станцию пешком, без имущества.

24 марта 1945 года. Банды АК выгоняют украинское население из сел, имущество и скот отбирают. В селе Глудно, Бжозовского уезда, удалось забрать только часть скота с применением вооруженной силы с нашей стороны.

В селе Лубно вырезано свыше 100 человек украинцев, остальное население бежит в Санок для эвакуации.

В селе Близенько — повальные грабежи, здесь ежедневно убивают два-три человека.

28 апреля 1945 года. В Санокском районе оперирует 15 банд,

бандеровских численностью 400—450 человек, на территории Бжозовского уезда 8 банд АК численностью в 500 человек; на территории Кросненского уезда оперирует 5 банд АК до 300 человек. В Кросненском уезде оперируют также мелкие группы бандеровских банд численностью 80—100 человек.

20 августа 1945 года. С 15 по 17 августа бандеровская банда численностью до 500 человек проводила активные действия. Бандой взято в плен 8 польских солдат, убит капитан Красной Армии.

Оперативная группа Польского Войска и милиции в количестве 100 человек, при наличии 5 самоходных пушек, в ночь с 17 на 18 августа дала бой банде, в результате убито 68 бандитов, взято в плен 12 человек, 7 ручных пулеметов, 1 миномет, 17 карабинов, 4 автомата. Со стороны Войска Польского ранен 1 подпоручик. Банда рассеяна.

19 августа в селе Орджехов банда численностью до 100 человек заняла оборону, провела мобилизацию молодых возрастов, намереваясь отомстить Войску за поражение.

В Заршинской гмине украинского населения насчитывается 5.019 человек, эвакуировано всего 638 человек, в Мжиглудской гмине насчитывается 5.752 человека, эвакуировано 37 человек. Активной эвакуации в этих селах нельзя проводить, вследствие засилия банд.

В районе до недавнего времени существовала польская офицерская школа АК численностью до 600 человек, которая с 1 на 2-е августа ушла в Чехословакию.

В селе Покунчевка, Санокской гмины, существует банда АК численностью до 35 человек. В селе Тырява, Жмиглудской гмины, на протяжении двух с половиной месяцев нет местных польских властей по причине систематического террора со стороны бандеровцев.

22 сентября 1945 года. В ночь на 21 сентября в селе Тренча, где находились референты Коляда и Ильченко и с ними 4 солдата, охранявшие их, началась перестрелка из винтовок и автоматов между неизвестными лицами. В 20 часов 30 минут эти неизвестные трое стали приближаться к дому, где находились наши работники, на окрик часового "кто идет", приближающиеся

ответили: "Армия Крайова" и сразу начали обстреливать часового из автомата, наши люди открыли ответный огонь, в результате перестрелки убито два из неизвестных и один бежал. При расследовании установлено, что убитые являются солдатами Войска Польского. По заявлению командования, солдаты в село пришли с целью грабежа.

В ночь с 27 на 28 сентября 1945 года сожжено село Лялин, Санокской гмины. Все украинское население этого села — 236 семей эвакуировано нами еще 21 сентября. Поджигатели неизвестны.

10 октября 1945 года. В ночь на 10 октября железнодорожный мост через реку Сан в Загуже взорван. Железнодорожное движение на этом участке приостановлено. Шоссейная дорога Санок—Загуж завалена срезанными деревьями и телеграфными столбами.

В селах Чернишин и Заболотице приезжали американцы, интересовались ходом эвакуации украинцев. Польские власти Санока 9 октября послали делегацию в Варшаву с протестом против переселения украинцев из Санокского уезда.

16 октября 1945 года. Возвратился из Варшавы председатель Рады Народовой Гула, он является инициатором организации посылки делегации с протестом против эвакуации. В Варшаве они встретили холодный прием и теперь Гула заявил, что он согласен эвакуировать только тех украинцев, которые себя скомпрометировали и нелойяльны к польскому государству.

11 ноября 1945 года. 9 ноября в 20 часов в городе Санове была произведена бандитами попытка взорвать памятник русским офицерам и бойцам, открытый 6 сентября 1945 года. Противотанковой гранатой памятник частично был поврежден. Есть предположения, что эту диверсию проводили банды АК под руководством бывшего работника госбеспеки Жубрида. Диверсанты скрылись.

11 ноября 1945 года. На протяжении трех недель со стороны банд ведется усиленная слежка за нашими работниками как в районе, так и в селах. Об этом есть прямое предупреждение. Железнодорожная линия Кросно—Санок систематически контро-

лируется аковцами с целью вылавливания и уничтожения русских. 10 ноября в 19 часов в 10-ти метрах от нашего помещения, во дворе, на нашего референта т. Кобцева, возвращавшегося со станции, совершено нападение неизвестными двумя гражданами и одним во форме Войска Польского. Кобцев избит и обезоружен. Во время избиения Кобцеву было заявлено — "так будет вам всем". Бандиты скрылись.

В ночь с 10 на 11 ноября в городе Саноке расклеены листовки с призывом "все на борьбу с коммунизмом". Разгулу банды АК никто не препятствует.

29 ноября 1945 года. 28 ноября на станции Рыманув в 19 часов банда АК выгрузила из эшелона эвакуируемых в количестве 24 человек, 4 человека угнала в неизвестном направлении.

10 января 1946 года. В ночь на 7 января бандой сожжено полностью села: Дошна, Здрий, Крупомик; 8 января днем сожжено село Загужье. Украинское население этих сел ранее было эвакуировано.

29 января 1946 года. В ночь на 27 января в 9-ти километрах от станции Санок через реку Ослава бандеровцами взорван железнодорожный мост. Это третий по счету мост, взорванный в январе месяце между станциями Санок—Хиров. Восстановление моста будет продолжаться до 15 февраля. На станции Санок стоит эшелон с 102 эвакуируемыми семьями.

31 января 1946 года. В ночь на 31 января бандеровцами взорвана станция Залуж и два близлежащих моста (на шоссейной дороге), сожжено 41 вагон с лесоматериалом, следовавшим в Советский Союз. Ожидается налет на станцию Загуж, где имеются ценный военный склад и оборудование без охраны. По данным, диверсии проводит бандеровская банда численностью до 2.000 человек.

25 февраля 1946 года. В ночь на 25 февраля банда бандеровцев взорвала и сожгла станцию Мокрая, взяла с собою дежурного начальника станции.

1 марта 1946 года. В ночь на 28 февраля между станциями Лиски—Угерцы бандеровцами взорвано два железнодорожных моста. Движение поездов на Хиров задерживается на 8 дней.

1 апреля 1946 года. В районе активизировались бандеровские банды. В ряде сел гмин Щавне, Рыманув, Мжиглуд производят мобилизацию украинского населения в банды. Здесь же разгромлены три польских пограничных заставы на Чехословацкой границе, а также войско, охранявшее железную дорогу. На ветке Загуж—Каманча взорвано и сожжено 12 железнодорожных мостов. Взорвана станция Каманча и здание гмины. Во многих местах взорвано железнодорожное полотно, срезаны телеграфные столбы. Польское Войско в ответные действия против бандеровцев сожгло более 15 украинских сел, а также приняло целый ряд других мер. Борьба ведется на уничтожение банды. В боях с бандеровцами Войско Польское потеряло до 200 солдат и офицеров, большое количество вооружения и боеприпасов.

18 мая 1946 года. 18 мая в 16 часов 30 минут в районе станции Санок обстреляна машина начальника штаба дивизии подполковника Раевского. Подполковник Раевский убит. Райуполномоченный по Санокскому району тов. Пивоваров тяжело ранен. Ранен тяжело ефрейтор Харин, бывший на охране у т. Пивоварова, шофер автомашины убит.

ЯРОСЛАВСКИЙ РАЙОН

17 февраля 1945 года. В ночь с 15 на 16 февраля в селе Прухнин на дом гражданина Промновича Владимира, где работала статистик Цымбал П. В., в присутствии солтыса Кардаш Леона и милиционера Смолец Антона оформляла документы на эвакуируемых, напала банда АК в количестве 30 человек, вооруженных автоматами. Банда избила хозяина дома и статистика Цымбал, у которой забрала пальто, платок, берет, 250 рублей денег, а также сожгла все подготовленные на эвакуацию документы, в количестве на 130 хозяйств.

21 февраля 1945 года. В Перемышльском и Ярославском уездах украинское население в массовом порядке изъявляет желание эвакуироваться. Однако отсутствие вооруженной охраны не дает возможности производить работу. Каждый день наблюдаются грабежи и убийства украинского населения. Зарегистрировано несколько случаев, когда во время транспортировки эвакуируемых имущество разграблялось полностью.

20 апреля 1945 года. Село Пискаровичи неоднократно под-

вергалось нападению банд АК. Там же в ночь с 17 на 18-е апреля 1945 года совершено нападение крупными силами, вооруженных пулеметами и минометами, уничтожено более 30 домов и около 500 человек убито. Банда АК движется на Адамовскую гмину, с юго-восточной стороны на Ярослав движется банда бандеровцев, банда находится в 6-ти километрах от Ярослава. Из гмин Синява и Адамовка наши работники аковцами удалены и сегодня, 19 апреля, прибыла в Ярослав. Аковцы пытаются просочиться на станцию Ярослав, где находится около 1.000 хозяйств для отправки.

12 августа 1945 года. в 15 часов 15 минут референты тт. Семенец, Бурлака и Павленко с охраной в 5 человек красноармейцев производили эвакуацию 14 семейств из села Дубно. По выезде из села на референтов и эвакуирующихся крестьян напала банда АК. При перестрелке убито два бандита, одна лошадь, одна корова, принадлежащие переселенцам. Раненый бандит задержан, фамилия его Стадник Валентин Иванович, рождения 1924 года, житель села Дембно. У бандитов отнято два автомата. С нашей стороны потерь нет.

В ночь на 6 октября бандами в районе сожжен ряд сел, по гмине Адамовка села: Покреве, Павлово, Крива, Красное, Ковали, Теплица — 700 дворов; по гмине Синява в селе Пискаров на 300 домов, в селе Михайловка — 8 домов. В сожженных селах много убито польского населения.

11 октября 1945 года. 11 октября в 16 часов в городе Ярославе выстрелом из автомата убит старшина пограничных войск НКВД Кононенко Сергей Григорьевич. Убийцы 4 человека скрылись.

18 февраля 1946 года. 17 февраля группой бандитов совершено нападение на патруль регулировочного поста, находившегося на окраине города Ярослав. В результате перестрелки был убит один красноармеец. Банда не задержана.

11 марта 1946 года. 11 марта в 7 часов утра взорваны железнодорожные мосты на перегоне между станциями Мучино—Радымно и Радымно—Журавица. Отправка эшелонов, груженных эвакуируемым украинским населением, задерживается.

9 апреля 1946 года. В ночь на 9 апреля в 23 часа 30 минут по

московскому времени на станции Радымно неизвестная банда напала на эшелон с украинским населением, ожидавшим паровоза. Банда забрала 13 лошадей, 15 коров. Людских жертв нет. Кроме того, что ранена одна женщина — ей выбит карабином левый глаз.

БЕЛГОРАЙСКИЙ РАЙОН

7 марта 1945 года. В 4 часа ночи в селе Бища произошло вооруженное нападение банды на наших референтов, референт Миронюк получил сквозное ранение левой руки ниже локтя.

В ночь с 19 на 20 марта со стороны Ланцутского района произведен налет вооруженной банды АК численностью до 200 человек. В результате налета село Кульно полностью сожжено. Убито и ранено 100 человек украинского населения, у эвакуируемых забрано 90 голов скота. В бою с бандами убито 5 бойцов и один офицер Красной Армии.

2 мая 1945 года. В ночь на 2 мая на станцию Звежинец бандой было совершено нападение. Бандой убит сержант Пугачев.

7 апреля 1945 года. В связи с наличием бандеровских банд численностью до 2.000 человек в Бабицкой гмине, дорога на Любачув закрыта. Поголовье скота эвакуируемых выведено на Любачув обходным путем.

Население в количестве 300 семей с их имуществом, оставшееся в селах, подвергается грабежам и убийствам со стороны поляков. Польское население отказывается вывозить украинцев, так как оно подвергается убийствам бандеровцами.

3 мая 1945 года. 2 мая в 20 часов на город Белгорай совершено нападение банды. Бой продолжался два часа, имеются убитые и раненые. Ранен капитан Горюнов — советник беспеченства. Бандиты были одеты в польской военной форме, вооружены автоматами, пулеметами и гранатами. Ранен боец нашей охраны Склярук.

2 мая 1945 года. 1 мая в 23 часа на станцию Звежинец было совершено нападение банды в количестве 200 человек. Убит сержант войск НКВД Пугачев и сержант воинской части № 22601 Телешов, ранено и убито 15 бойцов воинской части полевая почта 92601. Бандиты забрали у эвакуируемых 87 коров, 8 лошадей, много домашнего имущества и продуктов питания.

8 мая 1945 года. В районе имеется 5 аковских бандитских группировок насчитывающих свыше 2.000 человек.

28 мая 1945 года. Всю ночь был бой. Первая атака отбита. Город окружен бандой в 1.000 человек. Связь прервана.

28 мая 1945 года. В городе спокойно, банда отбита и отошла мелкими группами в леса, окружающие город Белгорай.

ТОМАШУВСКИЙ РАЙОН

2 февраля 1945 года. В 12 часов ночи в селе Жабче Потуржинской гмины группа бандеровцев численностью в 60 человек, вооруженных автоматами совершила налет на квартиру наших работников. Банда захватила с собою оформленные эвакодокументы на 114 семей и разыскивала наших работников с целью взять с собою, но не нашла. Цель налета — сорвать эвакуацию.

27 апреля 1945 года. В Томашувском районе оперирует три вооруженных банды УПА численностью до 600 человек, в том числе: Железняка и Байдук — 400 человек, Ягоды — 60 человек, "Перемога" — 150 человек, АК — 150—200 человек, которые объединились с бандеровцами.

30 мая 1945 года. 26 мая на станции Сокаль референт Бутенко в пьяном виде избил бойца нашей охраны Машкова Петра, которому перебил локтевую кость левой руки.

26 октября 1945 года. 22 октября бандами бандеровцев взорвана железнодорожная станция Любеча—Крулевская, а также в некоторых местах взорвано железнодорожное полотно. В эту же ночь взорван большой железнодорожный мост между станциями Любеча-Крулевская и Рава-Русская.

9 марта 1946 года. В ночь на 9 марта банда совершила налет на железнодорожную станцию Любеча-Крулевская и село Любеча-Крулевская и Князково. В результате чего сожжено имущество и сельхозинвентарь, вывезенные на станцию эвакуируемыми людьми, которых насчитывается на станции Любеча-Крулевская до 300 хозяйств. Ранено два человека среди эвакуируемых. Взорван мост на шоссейной дороге Любеча-Крулевская— Рава-Русская. Убито 15 солдат и 14 ранено из Войска Польского.

18 марта 1946 года. В ночь на 16 марта неизвестной бандой произведен налет на села Тынетыска и Князево, сожжено около 50% дворов в указанных селах. Банда пыталась произвести

налет на станцию Любеча-Крулевская, но в результате действий Войска Польского банда была отбита. При отражении налета банды Войско Польское применяло пулеметный, минометный и орудийный огонь. Задержано 20 бандитов. На станции Любеча-Крулевская находится 70 украинских семей, готовых к отправке.

24 апреля 1946 года. В ночь на 22 апреля в 2 часа бандой до 200 человек совершен налет на станцию Угнов, где в это время находилось около 200 хозяйств эвакуируемых. Бандой сожжена станция и 25 железнодорожных вагонов, в том числе два вагона с имуществом, 6 вагонов сильно повреждено. Среди населения убито и ранено 5 человек, убито 2 лошади и 4 коровы. Часть населения разбежалась. Остальные 120 хозяйств отправлены.

ХЕЛМСКИЙ РАЙОН

25 марта 1945 года. Политическое состояние волостей Раколупы, Букова и др. требует увеличения охраны. Вывозка украинского населения срывается из-за грабежей и убийства.

25 марта 1945 года. В уезде напряженное положение. На станции увеличивается приток бегущих украинцев, необходимо увеличение охраны.

28 марта 1945 года. Референт т. Гребченко ранил ночью на станции Бжозно сопротивлявшегося беглого власовца, который скончался. Военной комендатурой дело прекращено без последствий.

29 апреля 1945 года. В районе оперирует банда АК численностью в 440 человек.

6 июня 1945 года. Банда АК, возглавляемая Соколом, напала и полностью уничтожила украинское население в селе Верховины, Красноставского района, граничащего с Хелмским уездом; убила всех поголовно жителей, в том числе стариков и детей. 240 трупов зафиксировано только что выехавшими на место представителями. Сегодня, 7 июня, идут тяжелые бои в районе села Козиляны, Хелмского уезда. Банда насчитывает до 600 человек.

ЛЮБАЧУВСКИЙ РАЙОН

3 марта 1945 года. Местные власти срывают отправку эвакуируемых, не обеспечив последних подводами, милиция избивает и отбирает имущество у эвакуируемого населения.

11 апреля 1945 года. Польские местные власти отбирают племенной скот у эвакуируемых на станциях погрузок.

20 апреля 1945 года. Референт Кузнецов, будучи в пьяном виде, в селе Горинец бросил гранату на улицу в проходящую группу польских милиционеров, нанес побои нашему референту т. Панченко.

28 апреля 1945 года. В районе банд АК насчитывается около 2.500 человек, УПА 1.600 человек, "Народной самообороны" 1.500 человек. По линии сел Диков, Руда, Нароль аковцы возводят укрепления. Между АК и УПА заключен договор о совместной борьбе против эвакуации.

12 августа 1945 года. В районе банд УПА, объединенных с бандами АК, насчитывается около 5.000 человек, в них АК 500 человек.

16 сентября 1945 года. В ночь на 16 сентября взорвано железнодорожное полотно между станциями Горинец— Верхрата и перерезана связь, а также обстреляли станцию Ольшаница. На станции Ольшаница закончена погрузка 50 вагонов.

8 октября 1945 года. Банды в районе активизируются. Бандеровцы взрывают железнодорожные мосты, рвут связь и разгоняют собравшееся на станции эвакуируемое население. В ночь на 6 октября банда подожгла станцию Чернец, повредила железнодорожные стрелки на станции Бобровка, срезала 24 телефонных столба, уничтожив этим связь. В ночь на 7 октября обстреляла станцию Новая-Гребля. Груженный эшелон на станции Новая-Гребля стоит вторые сутки — невозможно отправить. Эвакуируемое население под влиянием агитации местных поляков разъезжается со станции по селам. Польское Войско не в состоянии обеспечить охрану железной дороги.

9 октября 1945 года. В ночь на 9 октября в Новом-Селе, Любачувского района, банда совершила налет на квартиру, где расположились на ночь Цекин — референт с группой бойцов пограничников. Банда забросала квартиру гранатами и подожгла. В результате чего референт Цекин убит, труп извлечен обгоревшим, два бойца пропали без вести.

8 марта 1946 года. В ночь на 5 марта банда совершила нападение на город Любачув. Взорвала больницу, забрала медика-

менты. Главврач больницы уведен в лес, также уведен в лес один милиционер, один милиционер убит, один ранен. Вокруг гор. Любачува сожжено около 350 дворов.

22 октября 1945 года. В ночь на 21 октября подорван железнодорожный мост между станциями Новая-Гребля и Бобровка. Бандой совершенно разрушено в трех местах железнодорожное полотно. Груженные эшелоны с украинским населением на станциях Любачув и Ольшаница стоят с 10 октября. Отправить нет никакой возможности. Народ выгружается из вагонов и разъезжается по селам. Командование Войска Польского отказывается охранять линию железной дороги, мотивируя недостатком воинских сил.

25 октября 1945 года. В ночь на 25 октября бандитами вторично взорван мост между станциями Ольшаница и Новая-Гребля.

30 октября 1945 года. Вечером 29 октября подорвался на минах паровоз и две платформы между станциями Новая-Гребля и Бобровка. Паровоз подвозил стройматериалы для ремонта моста. Погруженный эшелон еще не отправлен, движения поездов нет.

28 ноября 1945 года. В связи с усилением эвакуации украинского населения, здесь готовится крупное бандитское нападение на город Любачув с целью его сжечь и прогнать местные органы власти.

4 декабря 1945 года. Командование 3-й пехотной поморской дивизии Войска Польского в Любачуве без всяких оснований запретило эвакуацию граждан украинской национальности гмины Старый-Диков в количестве 1.500 хозяйств, из которых уже подали заявления об эвакуации 640 семей и полностью оформлены. Это дало возможность стекаться в гмину Старый-Диков украинского населения из других гмин с целью остаться на территории Польши.

ЛИСКОВСКИЙ РАЙОН

24 февраля 1945 года. В ночь на 23 февраля в селе Каманча во время перестрелки между польской милицией и нашими работниками, один милиционер убит и второй ранен.

27 апреля 1945 года. Из оперирующих в районе банд УПА в

600 человек, войсками НКВД уничтожено до 210 человек, остальные разбрелись группами по 6—12 человек, таких групп насчитывается 12, среди убитых оказались руководители банд. Оуновцы продолжают разбрасывать листовки и угрожают украинскому населению, запрещая им эвакуироваться, а также обстреливают польских милиционеров.

13 августа 1945 года. Банды УПА и ОУН оперируют в гминах, расположенных параллельно советской границы. В гминах Ступостяны и Затворница украинского населения насчитывается около 3.000 человек, в гмине Гочев украинского населения насчитывается до 1.500 человек. В указанных гминах польских властей нет.

15 августа 1945 года. В районе распространяются слухи о том, что советско-польская граница передвинется вглубь Лисковского района до реки Сан или Ославица. Население заняло выжидательную позицию. Запахивают землю, сеют озимые. Заявлений на эвакуацию не подают. Получено заявление от украинцев, подписанное 31 делегатом от 20 сел, с просьбой присоединить Лисковский район к УССР. Неофициально они заявляют, что после присоединения их к УССР националистические банды сложат оружие.

В воскресенье, 12 августа, в украинских селах проходили собрания, польские учителя и особенно ксендзы активно выступали перед украинцами с агитацией о том, чтобы они не переселялись в УССР.

31 декабря 1945 года. Железнодорожный мост между станциями Загуж—Луковица сожжен в ночь на 29 декабря, также сожжены мосты по обе стороны города Лиски. Референт тов. Афанасенко, возвращаясь со станции Устяново, был задержан бандой, но избежал гибели, объявив себя подводчиком. На вопрос банды "где комиссар", ответил, что "комиссар остался на советской стороне". В районе ежедневно происходят убийства по несколько человек представителей Войска Польского. По дороге Лиски—Санок убито 5 человек и 5 лошадей из Польского Войска. Свидетели показывают, что среди нападавших были немцы. Идет усиленная заготовка бандеровцами обмундирования и оружия. Ожидается налет на город Лиски.

5 января 1946 года. На станции Олешица, вагон в котором ехали референты Галичий и Тараклий, а также польский Представитель, был обстрелян неизвестными лицами.

Большинство населения из села Монастырище под влиянием агитации банд ушло в лес.

26 января 1946 года. Ночью, после отправки эшелона № 1502, взорван железнодорожный мост на перегоне Луковица—Устяново. Движение прекращено. Готовый эшелон с эвакуируемыми украинцами не может быть отправлен, так как испорчена дорога.

28 января 1946 года. В ночь на 27 января взорван железнодорожный мост в Заславе, в трех километрах от станции Загуж. Разбито 100 вагонов. Для восстановления железнодорожного пути и моста потребуется минимум 15 дней.

30 января 1946 года. В ночь на 29 января взорваны железнодорожные мосты - 2 больших железнодорожных моста в Ольшанице, а также гужевой мост. Таким образом, транспортировка украинцев по железной дороге совершенно отпала. Груженный эшелон на станции Лиски необходимо перегружать на подводы для отправки на станцию Устрики-Дольные. В дальнейшем возможна эвакуация гужем только из близлежащих сел к границе, так как транспортных средств нет.

31 января 1946 года. В ночь на 30 января уничтожен железнодорожный мост в Стефково и в Новоселице. Таким образом, на этом участке с 24 января уничтожено 5 крупных железнодорожных мостов и один гужевой. Уничтожен железнодорожный мост на станции Хиров. Работа по отправке украинского населения из района парализована.

4 февраля 1946 года. На участке Загуж—Устяново насчитывается больших и малых 22 железнодорожных мостов, 2 гужевых, которые необходимо охранять. Подвезенный для ремонта мостов стройматериал на станции Загуж бандами сожжен. На станции Ольшаница строительные материалы ночью неизвестными попилены на крупные куски.

28 февраля 1946 года. В ночь на 28 февраля сожжено три железнодорожных моста в районе Янковица. Движение поездов на Хиров в основном прекращено. Вывозка эвакуируемых продолжается на станцию Луковица.

11 марта 1946 года. В ночь с 9 на 10 марта взорван железнодорожный мост между станциями Лиски—Хиров. Отправка двух эшелонов с эвакуируемыми задерживается.

1 марта 1946 года. Прошу ускорить приезд заместителя Рудника, так как необходимо принятие решительных мер по эвакуации. Тов. Новиков терроризирует всю работу, занят исключительно дискредитацией меня, как Райуполномоченного. Совместное пребывание на работе больше невозможно. До разрешения этого вопроса прекращаю всякую деятельность. Во время моего отсутствия Новиков отпустил в отпуск референта Доля и вольнонаемного Мисько. Жду Вашего ответа. Райуполномоченный Овчаров.

17 июля 1946 года. В ночь с 14 на 15 июля в Лисковском районе гмины Волковыя, село Воля-Михова в 24 часа банда УПА в количестве 40 человек напала на пограничный батальон и село. Убито 2 офицера Войска Польского, 2 ранено; солдат убито 4, ранено 6, пропало без вести 12 человек. Убито 32 человека гражданских лиц по национальности поляков — в основном замучены и сожжены в огне, сожжено 42 дома. Пограничный батальон Войска Польского вел с бандой бой с 24 до 3-х часов утра 15 июля, убито 4 бандита. 15 июля к старосте уезда от всех партий и общественных организаций во главе с ксендзом приехала делегация с возмущением и протестом против действий бандитов. Делегация просила немедленно сообщить о случившемся Правительству.

НОВО-СОНЧСКИЙ РАЙОН

18 апреля 1945 года. В селе Щавник Мушинской волости 12 апреля 1945 года около 23 часов после проведения совещания с крестьянами референтами Захаренко и Павленко, группа оставшихся крестьян в количестве 10 человек обсуждала разные вопросы, в это время, не установлено кем, был убит выстрелом из винтовки через окно крестьянин Романяк Михаил 36 лет.

27 апреля 1945 года. Ввиду начавшейся эвакуации в районе проявляются случаи хощения скота поляками у украинского населения.

3 мая 1945 года. 28 апреля в 24 часа в селе Липско группа неизвестных в 50—60 человек дважды обстреляла оружейно-

пулеметным огнем помещение польской милиции, жертв нет.

3 мая 1945 года. 26 апреля в селе Малая-Ростараска группа неизвестных в 5 человек пыталась ограбить эвакуируемых крестьян, в эвакуируемых была брошена русская граната, которая не разорвалась, жертв нет, бандиты были отогнаны.

11 мая 1945 года. В селе Злоцкое Мушинской гмины при немцах находился штаб оуновцев. 5 мая в селе обнаружено в церкви под полом и на чердаке 50 винтовок разного образца и 5 ящиков патронов.

11 мая 1945 года. В селе Устье той же области 7 мая в 24 часа группа АК около 120 человек, вооруженная винтовками и автоматами напала на работников призывного пункта 4-го Украинского фронта. Убито 6 человек аковцев, с другой стороны потерь нет.

31 мая 1945 года. Все работники милиции Навоевской волости в количестве 11 человек вместе со своим начальником и с оружием ушли в банду АК.

10 июля 1945 года. Ново-Сончскому беспеченству сдалась группа вооруженных аковцев в 25 человек под руководством Токорчак. 12 июля сдалась группа в 33 человека под руководством Монковича, по кличке "Лозик"; 13 июля сдалась группа в 27 человек под руководством Франчук, по кличке "Затор"; одна группа в количестве 29 человек под руководством Щерая распущена, но скрывается. В районе обнаружено 3 склада оружия и 80 тысяч патронов.

19 сентября 1945 года. Местные польские власти срывают эвакуацию украинского населения, они производят аресты среди лиц украинской национальности, записавшихся на эвакуацию и в первую очередь актива. В ночь на 16 сентября в селе Млюхов арестован весь актив. Пограничная застава Войска Польского лицам, записавшимся на эвакуацию не разрешает собирать свой урожай. Мобилизует их на разного рода работы и т. д.

6 октября 1945 года. Обстановка в районе резко ухудшилась, начались террористические акты со стороны бандитов против демобилизованных красноармейцев и украинцев. В городе и районе оперируют банды. Без надлежащей охраны работать референтам в селах невозможно.

20 декабря 1945 года. Уездный староста господин Лабуз заявил, что вопросами эвакуации он больше заниматься не будет. Он считает, что эвакуация в уезде закончена, оставшиеся в уезде украинцы хотят быть поляками, что эвакуированные в УССР из Ново-Сончского района из-за того, что там плохо, возвращаются обратно, идут в банды и терроризируют поляков, допускать такое положение, чтобы в уезде горели села, чтобы разрушалось народное хозяйство Польши он также не хочет, он имеет на этот счет указания и инструкции Краковского воеводства.

14 февраля 1946 года. 13 февраля банда численностью в 60 человек напала на станцию Новый-Сонч, обезоружила охрану, забрала все оружие.

ЯСЛОВСКИЙ РАЙОН

27 апреля 1945 года. 23 апреля, при сопровождении транспорта, ранен референт Севастьянов. Здоровье вне опасности.

30 апреля 1945 года. В районе Ясло оперирует банда УПА в количестве 20 человек, бандиты совершают грабежи подвод, едущих на станцию Ясло с эвакуируемым украинским населением.

28 апреля 1945 года в двух километрах от села Дошеница был арестован главарь банды Кардаша под кличкой "Шугай".

ГОРЛИЦКИЙ РАЙОН

7-го января 1946 года. В районе оперирует ряд мелких банд, в состав которых входят украинцы, возвратившиеся после эвакуации из УССР. Возвращение принимает массовый характер. По предварительным данным возвратилось около 400 чело- век —по селу Рихвальд — 30, Прислуб — 23, Радоцина — 20, Новица — 19. Возвращающиеся везут с собою имущество и переходят контрольно-пропускной пункт в Ладынке и Устяново.

Возвратившиеся ведут клеветническую агитацию и пропаганду против эвакуации в УССР. По имеющимся сведениям из Кировоградской области движутся обратно в Горлицу 90 семей, возвращающиеся являются жителями села Рихвальд. Они уже, якобы, прибыли во Львовскую область.

8 января 1946 года. В Горлицком районе оперирует банда в количестве 19 человек. По сведениям госбеспеченства банда, на-

меревается напасть в Горлице на здание Райуполномоченного.

12 января 1946 года. Задержанные 3 января бандиты-бандеровцы показали: в начале декабря из Чехословакии на территорию Горлицкого и Ново-Сончского уездов перешла вооруженная банда численностью до 1.500 человек. Руководитель банды "Пугач". Одним из подразделений этой банды численностью до 100 человек руководит Федал Михаил Николаевич, который в декабре месяце 1944 года Санокским Райуполномоченным был эвакуирован в Одесскую область, откуда возвратился. Банда собирает контингент среди населения, ведет антисоветскую пропаганду и вербует новых себе сторонников, а также срывает проведение эвакуации.

27 марта 1946 года. В районе Гладышевской гмины появилась вооруженная банда до 200 человек, в состав которой входят бандеровцы и аковцы. Банда проводит работу по противодействию эвакуации украинского населения.

19 апреля 1946 года. Банда в количестве 100 человек напала на референтов Синявского и Степченко, а также польского референта, коменданта милиции и двух милиционеров, ехавших из села Снитница в село Ставищи. После короткой перестрелки банда взяла в плен и обезоружила всех. Тов. Синявский после тяжелых издевательств был убит, т. Степченко избит и уведен в лес. Польского референта и милицию банда отпустила, возвратив им оружие. По имеющимся сведениям, готовится нападение на наше здание.

ГЛАВНЫЙ УПОЛНОМОЧЕННЫЙ
ПРАВИТЕЛЬСТВА УКРАИНСКОЙ ССР ПО ЭВАКУАЦИИ
УКРАИНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ С ТЕРРИТОРИИ ПОЛЬШИ

14 февраля 1947 г. М. РОМАЩЕНКО
Отп. 5 экз.
Адресатам — 4
В дело — 1

Оригінал. Машинопис.
ЦДАГОУ: Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 4356. — Арк. 113—142.

Протокол засідання польового суду УПА в Закерзонні про покарання за крадіжки в населення

7 березня 1947 року

Постій,дня 7.III. 1947 р.

ПРОТОКОЛ

Полевого суду, який відбувся дня 7.III.1947 р. в справі крадежі 5 свиней в с. Телятині вояками з вд. Г.2. Квіткою, Марком, Борисом, Вороною і Рудим.

В склад полевого суду увійшли: к-ир КВ. Беркут — як прокурор, пров. надр. к-ир Громовий, стр. Остапенко і стр. Зайчик — як судді, та к-ир Чаво і бунчужний Шепель — як оборонці.

Перший із обвинувачиних зізнавав стр. Рудий, який признався до участи в крадежі свиней дня 27.II.1947 в с.Телятині. — Він сказав, що на кілька днів перед крадіжю всі вони п'ять обвинувачені порадилися з огляду на те, що їм була потрібна залівна порція до криївок поїхати і таку собі приготовити. Тому дня 27.II. вечером з доручення Марка забрано в с. Мицеві фірманку без фірмана та усі 5 обвинувачені поїхали до Довжнева, де взяли ще одну фірманку з фірманом і через Жнятин та Ліски подалися до Телятина. Тут доконано крадежі 5 свиней, з якими повернулися обвинувачені до місця свойого побуту, де поділилися крадженими свиньми, не зголошуючи про це свойому командирові.

Обвинувачені Квітка, Ворона і Марко по даказанні їм провини до крадежі призналися. Одинокий стр. Борис до кінця слідства заперечував свою вину, а радше перекручував цілу ту подію, доказуючи, що забрано лише дві свині і то не в Телятині, а в Радостові і що на забрані свині дано поквітування, які залишилися їм нібито з ще недоповненої норми. Тому він не вважає свойого вчинку за крадіж.

Треба зазначити, що обвинувачені Квітка, Ворона і Марко зразу пробували боронитися в подібний спосіб, але по доказанні ім вини призналися і заявили, що їхні початкові зізнання склали вони по попередньому порозумінні між собою перед самим слідством, при чому не був присутний стр. Рудий, якого переслухано першого.

Полевий суд узнав обвинувачених Марка, Квітку як ініціяторів, а Рудого, Бориса і Ворону, як співучасників проступку.

Беручи під увагу, що це перший каригідний випадок обвинувачених, полевий суд затвердив злагіднений вимір кари.

Резолюція Полевого Суду.

За легковаження наказу та за самостійне зареквірування свиней у цивільного населення і за затаєння перед командиром карається:

1. Санітара пвд. "Галайди" II. ст. вістуна Квітку і віст. Марка, які дали ініціятиву до повищої провини карою смерти з заміною на 25 буків і регабілітацією, тобто виконанням спільної роботи назначеної через КВ.

2. Старшого стр. Бориса караю 35 буків за участь в повищій провині, за затаєння до кінця слідства провини.

3. Ст. стр. Рудого і ст. стр. Ворону карою 25 буків за участь в повище згаданій провині.

На тім суд закінчено і підписано:

Прокурор: (-) Беркут Судді: (-) Прірва, Громовий, Остапенко, Зайчик.

Оборонці: (-)Чаво, Шепель

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр.482/5. — Арк. 160.

Звернення командування УПА в Закерзонні в справі охорони населення від грабежів 10 березня 1947 року

В СПРАВІ ОХОРОНИ НАСЕЛЕННЯ ПЕРЕД ГРАБУНКАМИ І КРАДЕЖАМИ

Командування УПА звертало завжди дуже пильну увагу, щоби на теренах діяння збройних відділів УПА населення одержувало належну міцну охорону перед усякими надужиттями, вперше чергу перед крадежами і грабунками майна. Це було і є дуже рамне з різних причин.

Це важне насамперед для того, щоб не допустити між українцями проявів морального розкладу. Щоб не допустити до того, щоб брат підносив руку на брата. Щоб не допустити до того, щоб замість політичної визвольної боротьби, розростались шайки злодіїв і грабіжників. Щоб не допустити, щоби заінтересування активних молодих елементів могли де-небудь виливались

у такі шкідливі форми. Щоби не допустити взагалі витрачування національної енергії на такі звихнені, шкідливі, руйнуючі дороги.

Ми поборювали прояви злодійства і грабунків, з другої сторони, тому, щоб загалові українського населення, щоб нашим братам сестрам і дітям, дати бодай стільки спокою, охорони і безпеки, скільки стане наших сил для цього.

Ми станули на становищі, що там, де діє ОУН, там, де прийде відділ УПА, чи хоч би один стрілець, населення може бути безпечне від усіх того роду несподіванок, бо воно знає, що тоді загрожує йому і його майнові лиш один ворог, зовнішній ворог-наїзник, окупант.

Населення знає тоді, що той стрілець УПА, це його охорона й опіка, це його оборона, це рідне військо наше, це слава і гордість нашого народу. Тоді між нашими стрільцями і населенням затіснюються ще більше внутрішні вязи любови у велике, гаряче почуття, яке і для загалу населення і для стрілецтва є джерелом внутрішньої сили.

Ми не допускали і не допускаємо, рівнож, цією дорогою до внутрішніх непорозумінь між українцями. Недопускаємо, дальшо, до того, щоб населення потребувало вдаватись з якими-небудь справами до окупантських урядів, —поліцій, судів і т. п. Українське населення, в теренах діяння УПА знало і знає, що всі ворожі уряди окупанта, від суду до поліції включно, це смертельний ворог. Там власне справжні гнізда терору, крадежі і грабежі. Українське населення знало досі, що потрібну охорону і справедливе полагодження усіх справ усіх болячок і турбот щоденного життя, знайде воно завжди у своїх синів, у своїх повстанців.

Отак найвищі політичні проблеми нашої визвольної боротьби зв'язувались і тут тісно тисячами нерозривних ниток зі справами щоденних потреб і турбот кожньої української людини, кожнього мешканця та разом творили глибоку основу незвичайної спаяности і могутньої єдности українського народу в його поставі проти ворожої окупації.

Наші серця не раз наливаються слушною гордістю і радістю на вид цієї спаяности і цієї всенародньої єдности найширших мас нашого народу у сучасній визвольній боротьбі.

Рівнож там, де між українцями, чи побіч нас мешкають поляки, чи інші сусідні нам народи, ми дбали і дбаємо дуже пильно, щоб і до них не було іншого відношення, щоб і вони бачили у нас, українських повстанцях, сприяння справжніх чистих борців великої доленосної ідеї свободи народів і людей. Щоб вони знали, що між українцями нема місця на жодні крадежі і грабунки. Щоб відношення між нами нормувалось лиш справами наших політичних відносин, і щоб на цьому тлі ми не мали жодних труднощів у здійснюванні нашої засадничої політичної лінії — спільного визвольного фронту всіх поневолених народів, задля таких дрібних, та про те дуже дразливих і докучливих справ, як різні порахунки за вкрадену корову, чи коня. Це було б глубоко соромне і шкідливе для нас, коли б ми замість говорити про справи нашої визвольної боротьби, замість намагання здійснювати усіма засобами ідею спільного визвольного фронту поневолених народів, мусіли у сусідських зв'язках крутитись довкола таких дрібних і компромітуючих "коровичих" справ. Це правда, що українці потерпіли від поляків дуже багато. Але полагоджання цього зовсім не лежить у цій площині, і може принести нам тільки шкоду. Всюди там, де діялись нашому населенню кривда, де відбувались які-небудь крадежі і напади зі сторони поляків, ми організували й організуємо чинну оборону, та кликали і кличемо усіх українців до боротьби. Кожний напад мусимо відбити з цілою рішучістю! На кривди українців ми завжди стояли і будемо стояти з усією рішучістю проти кожнього грабіжника, без огляду на те, чи це робить польсько-большевицьке військо, поліція, чи приватні банди. Але ми робили і робимо це організовано, провірено, з додержанням вимог нашої політичної лінії. Ми не можемо допустити до того, щоб хто-небудь міг прикривати злодійства і крадежі заслоною політичних порахунків.

Придержування тих усіх засад і безоглядно поборювання всіх шкідливих проявів та великий моральний підйом загалу українського населення на площині визвольної боротьби, дали нам досі великий успіх у наладнанні внутрішніх відносин між загалом українського населення. Всюди там де у нас діяла наша визвольна організація і наші відділи, не було цілими роками

майже жодних непорозумінь, нападів, злодійств, бійок і цей внутрішній порядок, лад, дружність і єдність, будуть надовго предметом нашої гордости.

Варто на цьому місці зазначити, що подібно рівнож і українська еміграція, яка по цій війні є дуже численна в Европі, тішиться поміж назагал дуже гарною опінією у чужинців задля своєї культурности й порядку. Між українцями трапляється і там дуже мало надужить, крадежей й нападів. Український загал всюди, де б він не був, заінтересований, в першу чергу, політичними проблемами, — визвольною боротьбою своєї Батьківщини.

Цей стан мусимо вдержати і надалі, і ще його скріплювати. Однак останньо, наслідком великого безперервного натиску ворога, наш вигляд і контроля усього життя в деяких випадках мусять бути нараз значно ослаблені. Це створює, між іншим, і цю небезпеку, що слабші елементи, не маючи належно міцної моральної, політичної опіки, і не маючи контролі, пробують повертати декуди до старих порядків безконтрольного, бо відповідального гуляння, коштом загалу населення. Починають декуди появлятися випадки крадежей і подібних надужить. Хоч вони і нечисленні, але все ж таки належить їх трактувати, як поважну внутрішню небезпеку. Бо такі прояви мають те в собі, що це слизька стежка, по якій легко котитися в долину. На такій слизькій стежці у пропасть, один камінчик порушує другий і шириться скоро упадок.

Тому всюди, де тільки покажуться такі прояви, належить загострити негайно увагу на цьому відтинку і належить ужити всіх засобів до безоглядного винищення таких явищ.

Не можемо ніде і в нікого, під жодним услів'ям толерувати таких випадків і дивитися крізь пальці.

Там, де є ми, не може бути жодного злодійства, нападів і надужить! Де не поможе сила нашої ідеї, де не знайде зрозуміння добро нашої визвольної справи, яке не дозволяє на такі речі, там мусять помогти інші засоби!

В першу чергу, належить скріпити морально-політичне виховання. Належить усіх усвідомити про те, що добро нашої визвольної справи не дозволяє на толерування таких проявів. Тре-

ба вияснити, щоб кожний знав, що як він вкраде коня, то він не тільки вкрав коня, але він завдав ніж у спину нашій визвольній справі, він виломився з наших рядів карних рядів і виступив тим чином проти нас.

Усвідомлення всіх про те скріплення політичного вироблення — це перша дорога, перший засіб до викорінення таких проявів. А там, де це не знайде зрозуміння, з тими, які поставлять свої егоїстичні матеріяльні інтереси й злочинні інстинкти понад добро народньої справи і проти неї, — з тими мусимо поступати так, як вони на це заслуговують, твердо і безоглядно!

Кожний українець і так само мешкаючий між нами чужинець мусять знати, що в нас вони мають оборонців в усіх справах!

10.3.1947 СЛАВА УКРАЇНІ!

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П.Потічного. 1 Спр. 482/3. — Арк. 117, 118.

Повідомлення інформатора ОУН про розмову з польською родиною на Томашівщині та про події в терені до 24 березня 1947 року **Після 24 березня 1947 року**

З ПОЛЬЩІ

в часі від 8.III. по 24.III.47

Розмова з польською родиною, що мешкає за кольонії 4 км від Томашева, 9.III.1947 р.

Господиня. — Ми бідні, маємо 11/2 морга поля. Через три роки були в Німеччині на роботі. Як німці програли війну, ми жили кілька місяців в американськім лягрі — хоч добре в лягрі жилося, та все таки хотіли конечно вернути на рідну землю. В дома застали все зруйноване, земля лежала облогом, а в хаті мешкало кілька польських родин — втікачів з-за Буга.

—А чому не виїдете на Захід?

—Поїхало від нас трохи людей. Перші одержали господарки, деяким можливо живеться, але тепер вже нема вільних господарств з забудуванням. Можна записуватись до праці по дворах на Поморі, які є власністю і під управою ПТ. Умовини на папері добрі. Річний приділ для родини — 16 м. твердого збіжжя, 40—60 м. бараболі, денно 3 л повного молока (якщо немає

своєї корови, і ще дещо. До цього ще доходить зарплата в грошах — це так як у колгоспі. Тепер обіцяють, а в дійсності, хто знає як буде. Ми не маємо охоти так далеко їхати. Біля нас, на Україні, є добрі землі — туда їхати мали б охоту.

— Як це, Ви, поляки, хочете виїжджати за границю.

— Та ні, тут за Белзцем були українські села. У виселенчу акцію трохи українців виїхало, а їх землі лежать пустарем. Не тільки в нас, вивезли теж українців з Угнівщини, Белщини, Грубешівщини. Вправді українці не хотіли добровільно їхати, але на виселення приїхало наше військо. Та все рівно, виїхали боягузи, а тверді українці залишилися. Їх ще є досить. В четвер (це торговий день в Томашові) з українських сіл їде багато фір, одна за другою — везуть збіжжя на продаж та інше.

— А чому ви не переселитеся на українські села?

— Люди їхали б, але все непевне. Вправді останніми часами успокоїлось і бандеровци вже не палять, не грабують, але люди ріжно говорять про зміну границі, що ніби москаль хоче ще дальше посунутись на захід, а тоді українці мали б можливість вернутись на свої місця, а таки найбільше бояться бандерівців.

— А чому, чи вони мордують людей?

Тепер ні, але в минулому році в час виселенчої акції, то в українських селах постійно горіло, цілі села пішли з димом. Тільки запав сумерк, то на сході небо червоне було. Це бандерівці нищили після виселення українців їхні забудування. Не можуть вони мешкати, нехай ніхто не користується їх добрами — так казали. Вони теж нападали на військо, залізничні станції, висаджували мости, мінували рейки. Багато нашого війська вигинуло, а бандерівці творили Самостійну Україну. Українці ще й тепер не хочуть нікого признавати. Якщо міліція з ними добре обходиться, то позволяють сидіти на місці, а якщо змудрується то зараз нападе банда й їх повбивають.

— То на цих землях живуть самі банди?

— Ні, там живуть поляки, мішані родини і українці. Українців найбільше. Ми мали намір переселитись в Україну, тому розпитували тамошніх поляків про їхнє життя. Вони розказують, що бандерівців є ще досить. Вночі приходять до села — часто заходять теж до поляків. До місцевих поляків добре і чемно відно-

сяться не грабують, взагалі не мають ніяких претенсій. Повечеряють, поговорять і підуть куди їм треба. Між ними є мудрі люди — але як вони відносяться до напливаного польського елементу, то невідомо. Ми відважилися б туди поїхати, якщо їхало б ще більше родин. Незрозумілим для нас, чому влада не записує на українські господарства, тільки на землю великих землевласників. 30 чи більше родин переняло б двір і мали б спільно попровадити. В останніх двох тижнях люди немов подуріли, один перед другим записуються, але чи підуть з весною там працювати, самі ще не знають — ні будинків, ані інвентаря. Важне є і те, що при умові треба зректися власного поля, відписати на власність держави в заміну за двірське. Може статися так, що свого відцураються і там не будуть могли мешкати.

— Військо повинно бандерівців винищити, щоб люди могли спокійно працювати і жити.

— Та це не є так легко, банда війська не боїться — в минулому році самі нападали на наше військо. Від бандерівців тяжко встерегтися, бо вони є всюди. В минулому році літом працював я при направах телеф. ліній. Нас було трьох і приїхав на контроль поручник ВП — з походження жид. Шосою на Угнів переїздило двох польських вояків на роверах біля нас задержалися, порозмовляли з нами 4 години, покурили папіроси і від'їхали. За 1/2 години чуємо стріли. Цих двох "польських жовнірів" — це власне були бандерівці. В селі від нас може 3 км вбили підстаршину ВП, одного жовніра і поїхали дальше роверами. Як про це довідався наш поручник-боягуз то так перелякався, що розхорівся.

— Як виглядали бандерівці, що говорили?

— Зовсім звичайно в мундурах польського війська, довга і коротка зброя, гранати.

— Звідки беруть зброю, убрання тощо?

— Або ж мало ваших повбивали й все відобрали. Зброї мали запас, а може їм совєти дають, хоч я в це не вірю, бо розказував мені один колійовець (він їздив на тамтой бік до совєтів), що там також є багато бандерівців і б'ються з большевиками за Самостійну Україну.

9.III.1947 р.

Розмова із здемобілізованим польським жовніром з частини, яка стаціонувала на час сінокосів в Угнівщині

— Далеко їдете?

— До своєї рідні на "зємнє обєцане". Я сам походжу з-під Комарна, був при війську, а родичів виселили аж за Познань. По звільнені з армії я оженився, а тепер везу жінку додому.

— Чи жінка теж з Комарна?

— Моя жінка бандерівка з-під Угнова. Я був ціле літо на Україні при сіножатях. Добре нам жилося, краще як у Любельщині, де нас постійно висилили на акції проти своїх партизан та по наших селах. А в Угнівщині ціле літо жили ми спокійно. Ми їздили вдень, а бандерівці вночі, через ціле літо не мали ми ніякого бою з ними.

— Чи дійсно бандерівців є так багато, як про це люди говорять?

— Це тяжко устійнити. Їх здається нема, а як хочуть, то вже зберуться в силу. Наприклад, у минулому році на сам Великдень, здається, напали бандерівці на станцію в Угнові. То був час виселення. На станції стояли вагони з українськими виселенцями й їхнім майном. Ніччю висилати до Рави людей було небезпечно, бо бандерівці мінували шини, треба було ждати дня. Для охорони станції й людей була залога ВП, а в місті Угнові кватирував полк. Як бандерівці напали на станцію, то наше військо так перелякалось, що всі втекли, залишивши зброю. Залишився на становищі тільки один кулемет, але бандерівці так били, що кулеметчика вбили. В цьому нападі двох з ВП бандерівці зарізали (зловили їх живими), кількох вбили, були й ранені. Теж згинуло двох цивільних мужчин. Бандерівці забрали й мозьдзєже, кулемети, іншу зброю та амуніцію. Станцію спалили, а людям казали йти домів. Військо в місті теж мало страху чимало, так, що не думало йти на поміч. Як бандерівці відступили, інший наш відділ вдарив на них з боку. Наше військо добре їх почастувало. Бандерівці втекли, а цю зброю, що здобули від наших, залишили. В тому нападі брало участь багато бандерівців. А після виселення все успокоїлось.

— Чого властиво хочуть бандерівці?

— Вони кажуть, що ці землі, де мешкає українське населен-

ня, є їхніми. Бандерівці протестували проти виселення українців за лінію Керзона. Вони взагалі стремлять до цього, щоб Україна була Вільна й Самостійна без поляків і большевиків.

— Чи ви їдете до родини на відвідини чи на стало?

— Я думаю лишитись зовсім на заході, бо в Угнові нема заробітків, а господарювати на українських землях я не хочу, бо це небезпечно. А сам Угнів це когал. В кожній хаті живе по кілька родин. Є люди місцеві, виселенці з-за Буга й поляки з дооколишніх сіл, ці які ще досі не повернули на свої господарства. Зрештою,,, Угнів це світ дошками забитий. Є там щось три малі склепики. Як хто хоче дістатись до Томашова то мусить вибиратися на два дні.

9.3.47 р. Вночі з дня 9—10. березня на стації в ... ждали люди (жінки, мужчини) на поїзд, який мав від'їхати ранком. Вечір біля години 19-тої прийшло на стацію двох міліціянтів провірювали клунки подорожніх. Шукали тютюну, горілки. Декільком молодим мужчинам провірювали документа. Після контролі люди поклалися до сну, де хто міг, на лавках, на толі, підлозі, власних клунках. У почевальні зовсім було темно, посередині стояла желізна піч. Час до часу хтось підкидав вугілля. Подорожні балакали стиха, більшість спала. Нараз якась дівчина кричить з просонні: "Марусю! Уважай на мою валізку, щоб хто не вкрав". На салі загальний сміх і обурення. (Дівчина сказала це речення по-українськи). "Відзіж яц полька, бандерувка пшеклєнта, юж час научиць йом по-польску".

10.3.47 р. Розмова мужчин і жінок з околиць Білої Підляської.

— Дякувати Богу, що вже виїхали з цієї закутини. Ніяк не могла звикнути жити коло Білої Підляської. Недавно вернула з Німеччини англ. зони. Мій муж є при війську й не хотів вертати в Польщу. Я на прохання родичів осінню вернула домів, але тепер жалую єленій гужо. Через бандерівців мусів виріктися свого села, ледви втік на захід.

— Чому через бандерівців, хиба вони є у вас?

— Було досить укр. але вивезли їх в Росію. Не хотіли їхати, більше вперті залишилися. Мій брат мали зброю і інші мали зброю. В часі виселенчої акції хотіли трохи відплатитися за це, що вони робили нашим людям за німців. Військо виганяло лю-

дей там, а місцеві хлопці вночі били укр. вікна, розвалювали печі й інше. Місцеві укр. їх пізнали, поскаржилися сов. комісії, зробили донос на УБ, і наших хлопців хотіли арештувати за зброю. Мій брат був змушений втікати.

— Добре, що ту зволоч забрали з ваших земель.

— Але їх ще досить залишилося, виробили собі документи, що вони поляки, а тим часом вони тепер ще більше запеклі українці. Правда, що вони тепер матеріяльно зруйновані, вбого живуть, але свого тримаються. До нас майже щовечера приходить польська партизанка. Все, що їм потрібно до життя, забирають в укр. Прийде наш партизан до укр. хати, взяв би, що йому потрібне, і відійшов би. Але бульбовка як почне лаяти по-укр., як почне вигадувати, що вони є вислужниками Сталіна, то партизан розсердиться і мусить бити укр.

10.3.47 р. Розмова між купцями з Замістя (міста й передмістя).

— Комендант МО в Замісті, комуніст, при тому нелюд і садист, дуже зле відноситься до населення. За що-небудь бив селян, карав, арештував. Видно, що мусіли бути на нього скарги, бо на сам новий рік напали "лясовци" на його дім. Біля год. 12-тої ніччю обступили його дім, а на розі вулиці лишили заставу. Як кажуть партизанів уже повно в цілому місті — обчислюють, що було їх 500 осіб. З достовірних джерел знаю, що в нападі брала участь менша сила, але мене це не обходить. (В Замісті в кватирах постійно квартирують полк. війська, є також МО міста Замістя, повітійні МО.

— В кожному разі на оборону коменданта не прийшов живий дух. Партизани підійшли під двері і казали відчинити двері. Комендант у відповідь почав стріляти з кулемета. Перший згинув Довудца одзялу, а відтак когось ранив. Партизани дуже розлютилися. Почали стріляти через двері. Витворилась сильна стрілянина. На комендантові МО вичерпався запас амуніції, сам був ранений в ногу. Жінка просила, щоб муж відчинив двері, але комендант сказав, ратуй себе як хочеш — я втікаю — кинув кілька гранат через вікно — змусив партизан вицофатися, а тоді використав пригожий момент, вискочив вікном. Ніч була темна, так, що погоня і стріляння за ним була безуспішна. Партизани силою вдерлися до кімнати, жінку коменданта згвалтували, а

відтак застрілили, а трилітня дитина лишилася. Комендант вилікував рану й тепер ще лютійший, але це все до часу.

— Та в Польщі було б можливо жити, коби не "Убезпечальня Сполечна", як вона "кого" та "лікувала", то "умарл в бутах". Зібралося найгірше шумовиння наше і большевицьке, та знущаються над люцьми.

—Хто з Вас бачив "відовіско", яке було в минулому тижні на ринку (в Замісті). Останньо завелась у нас дивна мода. Потребує УБ і ПВ, то не хочеться їм залишити уряді снішнім чи в магістраті, тілько ловлять принагідно найліпші коні, бо вони владза, їм можна поступати, як вони хочуть. Таке було в минулий четвер. Поручник підходить до одного господаря.

— Сідайте, господар, їдемо (з ним було ще кількох).

— Куда маємо їхати, пане поручнику. Я привіз жінку до шпиталя.

— Ти не мусиш питати, куда їхати, сідай і їдь.

— Як я не маю знати куди їхати, де їдемо. Беріть коні і їдьте самі. Я і так знаю, що коні йдуть на страчення, а мені життя миле.

Пор. — Біда зараз. Ти хіба не знаєш, з ким говориш. Ми за Польщу кров проливали, а ти такий сину не хочеш слухати. При тому почав ще більше лаяти. Він, як і його товариші, були підпиті. І таких, що прислухалось розмові, зійшлося багато: господарі, кіпці, різники. Почалась сварка за добре. Дятьки почали викрикувати під адресою УБ, а хтось з гурту сказав — Сякий-такий жид чи совіт, вбереться в пол. мундур, начіпає медалів і хвалиться, що "кров проливав". Якби ти бачив фронт, то інакше відносився до людей. Це випровадило УБ з рівноваги, збили господаря й арештували, до зібраних хотіли стріляти, але надійшло військо, п'яних УБ забрали з собою. Господарі підводи не дали.

10.3.47 р. Розмова з почтовим урядником зі Здолбунова.

Тепер тяжко жити — Родини з пенсії ніяк не можна вдержати, а я ще двоє посилаю до школи. Тому я після репартріяції з тамтої сторони (мешкав у Здолбуневі) не зголосився до праці, а так торгую і заробляю на життя.

— Як Вам жилося на Волині?

— До 39 року добре, а потому прийшли совіти, відтак німці —

то вже була біда. За німців взяли в руки все українці. Зразу німці їм довіряли, дали зброю, потворили укр. поліції. Хитрі українці вели добру розвідку й як викохали, що нині цих укр. під зброєю мають німці забрати на фронт, всі здезентирували і пішли в ліси. Вони створили велику партизанку.

— Та це німці дали їм зброю, створили партизанку, щоб бульбовці наших людей вирізали.

— То ви мало знаєте. Німці партизанам не помагали, противно партизани як взагалі українці ненавиділи німців, а спеціяльно гестапо. Партизани зводили з німцями справжні бої, це був немов другий фронт. Німці партизан боялися, квартирували тільки по більших містах.

— Німці могли собі дати раду з большевиками, а як були б хотіли, то могли також знищити укр. партизан.

— Це є зовсім що іншого. Боротьба з партизанкою є много тяжчою, бо партизани вдаряють ворога тоді, коли він найменше сподіється. Цілість укр. населення співпрацювала з партизанами, всюди мали своїх людей, котрі вели розвідку. Прим., Здолбуневі була одна дуже гарна панна Люба. Її батько і вона дуже в великій згоді жили з німцями, також з гестапом — Приняття, гітара, співи, танки. Люба була дуже хитра, здібна дівчина і ці всі, комедії приязні, це тільки підступ. Вона, як пізніше виказалось, була розвідчицею УПА. По якомусь часі німці Любу і її батька на ринку прилюдно повісили. Німці взагалі дуже нищили укр. населення, стріляли, вішали, арештували, вивозили, палили села, а укр. все рівно працювали разом з партизанами.

— А як тепер на Волині?

— Не знаю, які тепер відносини, але розказують, що на Україні була посуха, наслідком чого голод і дорошнеча. Звідтам люди приїздили на Волинь і Галичину по збіжжя і бараболю. Совіти українців арештують, вивозять на Сибір, або переселюють в іншу область. Совіти їм дають добру школу — а це не шкодить, це відплата за нас. Мойого сина бандерівці вбили.

17.3.47 р.

Розмова в поїзді на лінії Краків—Ярослав (переповів ...).

— В Перемишлі зголосилося недавно на УБ двох стрільців з УПА — Орел і Г... Один з них ходить по місті, пізнає українців

і видає УБ. Подав також цих людей, до яких заходив по харчі чи за розвідкою. Він колись був посередником у закупах товарів, потрібних для партизан: папір, матриці, скіра і інше. Партизанам видали 70.000 зл. і боявся, щоб не треба було за це відповідати і волів зголоситися на УБ. 10.000 зл. дав як добровільний даток на будову Варшави.

— Пані Х. має знакомих на МО і УБ в Перемишлі. Вони розказують, що бандерівців є дуже багато, мимо того, що військо робить постійно облави, однак не в силі їх знищити. Багато з нашого війська гине в боротьбі з укр. бандою. Найгірше ввійти чи в'їхати на засідку. Нема права врятуватися. В бандерівців для членів УБ немає помилування, а військових деколи звільнять.

18.3.47 р.

Ярослав — (подав В.)

— На вулиці 8 мая ч. 44 мешкає комендант пол. війська, яке брало участь у виселенчій акції і в облавах на укр. партизан. Сам москаль-совіт, а його жінка жидівка.

В часі виселення завозив з українських сіл багато різних річей, як крадених. По якомусь часі ввійшло з непорозуміння і з сусідами камениці, й ті зробили на нього донос за привласнування по поукраїнського майна. Згаданий старшина зграбовані речі попродав. Мав у ці справі доходження, але "крук крукови ока не вибере".

Цей сам старшина був на відпустці в Росії. По повороті розказував, що там нужда, брак харчів. Разом з іншими зістав звільнений як совітський старшина з пол. армії. Однак не мав охоти вертати до Росії. Поробив усякі важливі заходи, щоб дальше залишитися при МП. Справа ця ще остаточно не є полагоджена, але поки що він є дальше на тому самому становищі.

В місті Ярославі часто бувають рабункові напади на мешкання, а також вечером напади на проходжих вулицею. Бандит грабує гроші, одяг і зникає. З цих причин вечером місто скоро пустіє, завмирає. Трапляються також політичні вбивства. Комендант совіт (про якого мова нище) живе в постійному страсі, під знаком нападу. Як тільки западає сумерк, наказує

замикати браму. При сильнійшому стукоті, чи крику на вулиці вже хапає за зброю, а його жінка втікає до кухні. Як напасники (бандерівці, чи пол. подзємєви кинуть гранату до кімнати, то вона в кухні рятується.

Німці-сілезаци вертають до Польщі.

— Німці з околиць Ополя Ключгорка, які свого часу виїхали до Німеччини, по провірці їх документів виказується, що вони поляки. Згадані вертають до Польщі і мають право до своєї посілости. Ті поляки, що зараз займають їхні господарства, мусять переселитися до іншої місцевості.

Німці, які дістали дозвіл залишитися в Польщі (фахівці), працюють по фабриках та інших підприємствах. Вони одержують такі самі зарплати, як і поляки. В випадку надужить в відношенні до німців, останні мають право звертатися до влади о опіку і оборону. Трактовання німців як польських горожан обурує багато поляків. А деколи поляки говорять між собою, що прийде час, що німців на землях одзисканих будуть державні чинники краще трактувати, як поляків.

Комісії уявняня:

— В кожному місці на входових дворах УБ припнять таблиця "Комісія уявняня". Про акт зголошування членів МСЗ і АК, здачу зброї не тільки пишуть в пресі, але також висвітлюють у фільмових хроніках.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 126—130.

Комунікат Крайового Проводу ОУН в Закерзонні про засудження на кару смерті грабіжників українського та польського населення 25 березня 1947 року

К О М У Н І К А Т

І. Постановою революційного трибуналу з дня 23-го січня 1947 р. засуджено: 1) Т р а ч к а

2) П. Р е м і н я

на кару смерти за злочин-крадежі коней на шкоду українського і польського населення. Присуд виконано.

II. Постановою революційного трибуналу з дня 15 березня 1947 р. засуджено на кару смерти Р. Г. і М. Ч. за злочин донощицтва, як рівнож за злочин крадежі майна на шкоду українського і польського населення. Присуд виконано.

III. Подаючи до відома усіх організаційних і військових клітин повищі присуди, пригадується про обов'язок і конечність безоглядної боротьби проти проявів донощиства, як і проти крадежей, грабунків і всякого іншого діяння на шкоду населення, зі сторони розкладових асуспільних одиниць.

Постій, 25 березня 1947 г.

СЛАВА УКРАЇНІ!

К. П.

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 40.

Звернення Крайового Проводу ОУН в Закерзонні до українського населення з нагоди Воскресіння Христового

Квітень 1947 року

Воля народам! Воля людині! Смерть тиранії!
ХРИСТОС ВОСКРЕС!

"Тюрма-домовина
Розвалиться і з-під неї
Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить.
І помоляться на волі
Невольничі діти"...

Тарас Шевченко

Свято Воскресіння Христового — це символ нашої сучасної долі. Це символ наших переживань у неволі, і наших надій та мрій, нашої нездоланної віри у воскресення і визволення.

Голгота страждань і мук українського народу в неволі досягли вже свойого верха. Переслідуванням, грабункам, людоловлям-облавам, арештуванням, засланням на Сибір і Ледовий Океан, побоям-катуванням і розстрілам нема кінця і міри.

Вершником цих терпінь і мук став цьогорічний масовий го-

лод, який зорганізували на великих просторах українських земель московсько-большевицькі окупанти. Міліони наших братів і сестер, і маленьких невинних дітей убивають червоні людоїди-окупанти страшною зброєю зорганізованого ними голоду.

Серед цих важких переживань неволі, видніє нам зброю надії — вічний, величний символ воскресення.

Як Христос Воскрес, — так воскресне з гробу-неволі наша свята умучена Батьківщина-Україна!

Не будуть кати панувати, не вдержиться неправда й навала на землі! Розвалиться гріб неволі, розвалиться тюрма-домовина, — і тоді, словами поета:

"За море сліз, що розлились,
За кожний зойк і плач дитини,
За все, що нині вяне й гине -
Вони стократно заплатять!
Всує вбивають і палять!
Над попелища і могили
Здійметься ясний, сніжнокрилий
Дух правди й волі. - Оживе
І зацвіте й зазелениться,
Що нині кровю червониться.
Широко в світі засливе
Наша зруйнована країна
Воскресне, встане Україна!

Вона воскресне, Вона повстане з наших страждань і мук, з наших трудів і жертв, з нашої гарячої віри і твердої незломної боротьби!

Тільки той дійде до воскресення, хто вміє видержати й перетривати важкий час Голготи, хто знайде в собі силу перенести усе найважче і розбити важкий камінь гробу-неволі.

Український народ дав і в минулому і в сьогоднішньому часі безчисленні докази своєї живучости і витривалости, та подивугідної здібности відроджуватися з новими силами й воскресати до нового життя, на кожньому важкому лихолітті нашої історії, так багатої у найважчі випробування...

І тим разом, знову, наш народ може бути гордий, і може бути прикладом для всіх народів світу зі своєї невичерпаної сили витривалости й незлоданности у боротьбі за своє визволення, за великі ідеали свободи.

Мимо безконечних жертв, мимо найважчих умов життя у жорстокій тотальній тиранії большевизму, український народ під проводом свойого найвищого політичного керівництва — УГВР, поставив так широкий і завзятий спротив, таку велику, героїчну боротьбу, якої не потрафили зорганізувати у своїй обороні многі інші народи, котрі ще донедавна мали свої держави і мають з різних сторін поважну допомогу.

Героїчна визвольна боротьба українського народу, ім'я Української Повстанської Армії, є вже сьогодні предметом широкої слави і подиву у світі усіх свободолюбних людей. Це дає нам ще більшу підставу вірити у перемогу нашої боротьби, у наше визволення й воскресення.

Друзі Повстанці! Незломні Українські Революціонери!

Ви перебули переможно оце ще одну важку зиму, на яку підлий ворог покладав стільки своїх надій. Ви перебули небувалі цьогорічні сніги і люті морози — і ще лютіші, скажені облави сталінських людоловів, які хотіли жорстокими переслідуваннями знищити нас.

Та не знищили і не знищать нас ніколи!

Бо у нас є непереможна сила найбільшої, невмірущої ідеї — свободи, яка через усі віки людського життя на землі ворушила і піднімала на боротьбу та вела до перемоги усі кращі, поступові сили передового, прогресивного людства.

Бо з нами і за нами — є вся сила правди і справедливости наших змагань, і вся безмежна сила ненависти нашого 50 міліонового народу проти поневолення, проти наїзників окупантів — ці сили більші і сильніші від усієї скаженої люті сталінської тиранії, разом з її сибірською зимою.

Ця невичерпна сила нашої великої, революційної ідеї — доведе нас до перемоги, до воскресення нашої самостійної держави!

Так, як тепер, по лютій зимі, приходить сонце, тепло і весна, а всюди там, де на білому снігу багрянів кровавий цвіт наших

слідів — виростуть барвисті вінки квітів природи, так по холодній і лютій зимі неволі зацвіте славою і щастям наша вільна земля і наш вільний народ та вкриє імена своїх Борців-Героїв вінком безсмертної слави!

Піднесіть, Друзі, гордо і радісно, з цією весною, Ваші чуйні, відважні голови і Вашу славну зброю, та прислухайтесь уважно, як здригають щораз міцніше усією силою нові воєнні громи! Там почуєте і Ваше славне імя, і голос Вашої зброї!

Про Вас, про наші героїчні змагання, про нашу боротьбу — заговорив світ, і мусіли заговорити і вороги!

Навіть на міжнародній конференції в Москві, яка саме тепер відбувається, ходить невідступно тінь Вашої зброї і страшить тиранів, а слава Ваша світить сонцем надії усім пригнобленим! І там, мусіли заговорити про нас: Три дні скавулів Молотов і благав в Англії і в Америки допомоги, щоб знищити бандерівців...

Сьогодні, в розгарі четвертого вже року після повороту большевицької окупації на всі українські землі, ми стоїмо дальше у вирі незламної визвольної боротьби проти московсько-большевицької тиранії, повні гарячої, непохитної віри у нашу перемогу!

Наше воскресення — перед нами! Здобудемо його своєю зброєю і здійснимо своєю боротьбою!

ХРИСТОС ВОСКРЕС — ВОСКРЕСНЕ УКРАЇНА!

Постій, квітень 1947 р. К. П.

Копія. Машинопис.

БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 135, 136.

Звіт про рейд відділу УПА в Білгорайські ліси

Після 29 червня 1947 року

1) (Відпис записки)

Друже к-р !

Я щойно вернув з нашого рейду в Білгорайських лісах. В Грубешів за той час вивезли українців майже в 100%-х. На це місце навезли вже поселенців-колоністів. Це поляки з Білгорайщини, Замійщини й частини дооколичних польських сіл. Всюди в селах дальше кватирує польське військо. В деяких селах потворили з

колоністів ОРМО. Ми почали негайно палити виселені села, ОРМО розброюємо, колоністів виганяємо, місцевих поляків залишаємо в спокою. Але зараз на другий день військо польське виселювало тих полишених нами поляків. Між місцевими поляками, колоністами-переселенцями є велика ненависть. Колоністи кричать в старостві в Грубешові "вивезьцє вшисткіх мейсцових полякуф, бо то бандєровскє вуйкісоні насилько здрадзайон. Як їхнє бендзє то ми бендзєм сєв самі броніць". І дійсно вивозять майже всіх.

Тут, як, довідуюсь впала вміжчасі майже ціла наша пропаганда З нашого рейду в Білгорайщині не вернуло ще 6 осіб, і досі не знаю, чи вони живі.

В часі рейду провадили ми між польським населенням інтенсивну пропаганду загально протибольшевицьку і проти виселення. Між ін., зробили ми мітінг в Вендижу і Краснобродi з робітниками фабрики меблів та мітінг при задержаному поїзді з цивільним населенням, військом, поліцією, колєйовою й порядковою. Узброєних ми розброїли, і всіх, по півгодинній промові звільнили. Ми здобули при цьому: 14 шт. МП, — 44 (МКБ), 4 ППШ, 1 кріс, 2 пістолі, амуніцію, гранати. Розброєння відбулось без бою. Ми взяли в полон капітана Бучацького Людвіка з 49 пп — Володава. Після переслухання його звільнено згідно з нашою політичною пропагандивною лінією. Мітінг в поїзді мав рівнож характер протибольшевицький і противиселенчий. Ще того самого дня половина Польщі знала, що відділ УПА розброїв поїзд. В Люблині, розброєні і цивільні подорожні розповідали про те з найбільшим розголосом і сензацією. Оповідали, що УПА розброїла військо, що нічого ні в кого не грабували, дуже чемно до всіх відносились, що всі повстанці гарно одягнені і надзвичайно добре озброєні, говорили, що не було мови про можливість збройної оборони. А промовляв, мабуть, сам генерал УПА, бо був старий, й дуже добре говорив по-польськи. Оповідали, що повстанці підносили оклики: "нєх жіє наруд польскі українські, бялорускі, азербейджаньскі і вшисткє народи і вшисткє народи уяхмьоне, нєх жіє подзємє пшецівбольшевіцкє і т. д." — значить переповідали назагал вірно. Поліція і військо розганяли товпи людей, що слухали оповідань подорожних.

Втрати наші за останній час ще не під числені, надщерблення є поважні, однак цілість видержала. Наших кадрів настрій — нормальний. Заломання не видно жадного. Повстанці й усі революціонери тільки затвердли в боротьбі. Остали ми цілковито без людської бази. Кругом остане, мабуть, тільки пуста земля.

Вернули наші кур'єри від ... (дальше, до кінця пропускається з конспір. причин) . . . . . .

Слава Україні!

П. С. Описана подія з поїздом відбулася дня 29.6.1947. року.

2) (відпис записки)

СЛАВА УКРАЇНІ! 29.7.47

Друже Пр.!

Виселення в нашому терені ворог вже закінчив. Виселили всі села, почавши від м. Грубешова, і всіх місточок, скінчивши на селах. Виселили волость Грубешів, Міняни, Поторжин, Крилів, Мірче, Долобичів, Варях, Хоробрів, Кристинеців, Белз, Тарношин і Телятин. На початку цього тижня (20.7.47.) скінчили виселювати волость Кристинопіль. В селах залишилися від 1 до 4 роди, в кількох селах немає нікого, а в кількох селах лишили дещо більше. В селах залишили звичайно деяких поляків, поворотців зі заходу, елемент для нас ворожий. Виселювання українців і поляків, з містечок навіть пеперівців. Між виселеними поляками навіть дуже багато елементу шовіністичного, ворожо наставленого до всього українського, а спеціяльно до нашого визвольного руху, які були навіть дуже активними прислужниками ворога. Виселення на нашому терені почалося від 15.6.47 р.

Тактика ворога.

Перед виселенчою акцією в терені закватирувало військо по селах, що кілька кілометрів в пунктах з добрим стратегічним виладом. Усі села, від випадових баз ворога були віддалені найбільше до 5 кілометрів. Це ВП почала переводити облави. Найперше основно перешукували села, де самі кватирували. Обставляли густо село, щоб ніхто не міг з нього вийти і тоді вже перешукували. Вночі ходили босі по селі і надслухували. Арештовували в селі, звичайно, більшу скількість мужчин, і перепроваджували допити, очевидно, в жахливий спосіб побиваючи арештованих. В підозрілих хатах, та в родин повстанців арештовува-

ли більшість членів родин, або цілу родину і, тортуруючи, її вели допити. Одночасно з тим робили нічні і денні напади на сусідні села, арештовували селян, а в підозрілих хатах шукали за криївками. Шукали досить добре. Якщо була всипа, що на данім господарстві є криївка, то завжди її знаходили. Найбільше шукали по пустих господарствах, де ніхто не мешкав. Також по всипаних селах, коли хтось всипав, що там є "штаб" УПА, чи велике скупчення. Там викидали гній з хлівів, солому зі стоділ, тоді штурхали за криївкою, перекидали дрова, купи соломи, стирки, сніпки, цеглу і т. д. і шукали за входом до криївок, і це все головно у всипаних селах. В менш всипаних селах перешукували головно пустарі та всипані господарства. Звертали пильну увагу на сліди, стежки й т. п. Коли в одному селі зробили перешукування, переходили до другого. Там знову кватирували кілька день.

Ліси були також перешукувані, і тут облави були також стислі. Зразу заблокували ліси, кватируючи в селах доокола ліса. Вночі тримали застави доокола ліса, щоб ніхто не втік, а днем переводили по лісі облави. Спочатку звичайно перешукували наверхню, підшиття, спеціяльно гущавники за укривающимися. Опісля, там де були сліди, чи що іншого підозрілого, шукали основно за криївками, по секціях. Одна компанія ВП (до 60 вояків) перешукувала в одному дні невелику секцію ліса. В лісах знайшли багато криївок. Це переважно такі, при яких були сліди, або були слабо замасковані. Добре замаскованих криївок знайшли дуже мало. Загально беручи, найбільші втрати ми мали лише через всипи заломаних одиниць з вояків УПА, або селян, заломаних на тортурах. В деяких випадках через необережність і неувагу наших кадрів.

Коли ворог тією акцією стероризував вже терен, наші кадри, як і населення, розпочав виселення. Зразу почали виселення від Грубешова, з Холмщини. Виселювали інші війська, не ті, що робили облави. Вивозили людей на зал. станцію до Вербкович, а Тарношинську волость до Велзця.

Постава населення до виселення.

Вже перед самим виселенням населення втратило віру, щоб тим разом мегло опертись виселенню. Деяка частина населення

мимо всього була здецидована скритися й не виїздити. Але страшний терор, який попередив саме виселення, грабежі, побої підозрілих (а хто ж був непідозрілий) заломили зовсім віру в можливість і слушність опору. Коли прийшов вкінці від війська остаточний примус виїзду, населення їхало, хоча ніхто не бажав покидати рідної землі. Але кожний бачив безвихідне положення і неможливість опору. Під час виселювання бандити з ВП били ще раз в страшний спосіб "підозрілих". Населення всього разом не везли, але брали вперед одних до Варяжа (з терену б. Галичини), других до Вербкович (з терену Холмщини). Там щойно сортували на різні групи. Сортували при помочі інформацій заломаних наших симпатиків, чи стрільців, та при помочі місцевих поляків, які знали обставини й людей, або співпрацювали до того часу з УПА і орієнтувались в людях. Зразу в деяких селах лишили дещо більше родин, а виселили цілковито підлісні і всипані села. Опісля поправляли ще раз виселення і забирали ті рештки.

Наша боротьба з ворогом під час виселення.

Удар ворога був таки сильний, сконцентрований і довготривалий, що годі було почати протиакцію. Усе було змушене обмежитись до збереження кадрів. Терор, всипи, знайдені криївки і т. д. спричинили, що багато наших людей залишилось в тому часі "без даху над головою". Деякі наші групи були або ще є в рейді в Польщі.

Зараз ВП в терені дещо менше. Кватирують по селах, в малій скількості (компанії, декуди баталіон). Кватирують тепер в Тудорковичах, Шихротах, Савчюні, Варяжі, Перемислові, Довжневі, Хлоп'ятині, Забужі, Белзі, Кристинополі, та станиці КОПу там, де були перед тим і МО. На Холмщині, в Грубешові, Теребіні, донедавна були в Василеві Холмському. Ще є також в Лащеві. До сіл, де кватирує ВП, спроваджують нових польських поселенців-колоністів зі зброєю. Зараз вони вже є в Угринові, Варяжі, Лешкові, Жнятині, Перемислові, Вербіжі, і Хлоп'ятині. Про підселення в Грубешівські села звідомлення ще не маю. По селах роблять тепер переважно засідки і то головно ніччю, а днем крутиться ВП і цивільні колоністи в більшости сіл. Засідки роблять на краях сіл, при виході пільних стежок і доріжок,

менше на головних дорогах. Рівнож роблять засідки біля хат полишених родин. На засідки виходять ніччю, як стемніє, а вертають над раном, ще за темна. На засідках стараються сидіти тихо, так само тихо підходити і відходити, щоб не розконспіровувати свій поботу і свою тактику.

Останньо нашими силами розбито колоністів в Угринові, де було ок. 40 озброєних ОРМО, та нагнано колоністів з поворотом у польські терени. Деякі села ще спалено, а інші ще залишено з деяких мотивів. (УВАГА: зле, тим разом треба палити чимскоріше — прим. переписувача). На Полі Слави впало 24-х повстанців. Про деяких, крім того, що нема відомостей, але це може бути лише кількох. Нижче подаю про тих, які впали після відходу д-га А. 20.6.47. поляг на Полі Слави к-р ДАВИД. В с. Шихторах під хатою зайшов вночі на засідку. Був ранений в коліно. Досунувся ще до стодоли. Рано знайшло його ВП. Він застрілив ще одного вояка ВП і тоді сам застрілився. Ок. 30.6. згинув зв'язковий Ір. В часі рейду в Польщі згинув дг. Захарчук (Левко). Коло 30.6.47. згинув зв'язковий Ір. в с. Жужелі — ГРИЦЬ. В Долобичівськім лісі впав стрілець з вд. Дуди — ЧОРНОТА. Раненого стрільця Явора, здається, збрали ще живим. Під час облави в ліску Хипина, б. Василева полягли Гірняк і Смерека з БСБ. Згинули в криївці наслідком всипи. В Осердові застрілився безнадійно хворий на туберкульошу ЮРКО з БСБ. Він не міг вже ходити, а коли виїхало село, він лишився без опіки. Зловили живими 12 з вдвд УПА, чи теренових працівників, крім того, ще кількох, які колись з нами співпрацювали, хоч останньо не були активні. Заломилися і сипали: стр. Циган з вд Чавса й частинно Микола з господарки, зголосився до ворога Березинський з вд Дуди і Загуляй з БСБ.

Акція ворога триває дальше з повною силою.

...(Дальше пропускається, з конспіративних причин)...

СЛАВА УКРАЇНІ!

Копія. Машинопис.
БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 482/3. — Арк. 39.

Документ щодо лояльності до польської влади українців-переселенців акції "Вісла" на "земе одзискане", що мешкали на терені гміни Ясень Щецінського воєводства

До 24 вересня 1947 року

СПИСОК

переселенців з акції "Вісла", замешкалих на терені гм. Ясень

Прізвище, ім'я		Дата народження	Місце прож.	Категорія
Кравець	Анна	1903	Ясень	Б
	Ольга	1928	-"-	Б
	Владислав	1938	-"-	Б
	Юрій	1863	-"-	Б
Фіра	Андрій	1920	-"-	Б
	Петро	1904	-"-	Б
	Єва	1907	-"-	Б
	Марія	1922	-"-	Б
	Софія	1919	-"-	Б
	Ольга	1933	-"-	Б
	Владислав	1942	-"-	Б
	Михайло	1945	-"-	Б
Кузьма	Петро	1899	Мидліта	А
	Ксаверина	1907	-"-	
	Любомира	1933	-"-	
	Ярослав	1941	-"-	
Марущак	Агата	1887	-"-	А
...*инисюк	Ян	1916	-"-	А
	Текля	1918	-"-	
	Стефан	1944	-"-	
	Іван	1940		
Кавура	Євгенія	1882	-"-	А
Слободюк	Станіслав	1909	-"-	А
	Михайло	1886	-"-	
	Анна	1938	-"-	
	Ольга	1909	-"-	
Качковський	Григорій	1895	-"-	А

* Прізвище читається нечітко. — *В. С.*

	Марія	1900	-"-	
	Михайло	1930	-"-	
	Стефанія	1928	-"-	
	Анна	1925	-"-	
Школа	Михайло	1882	-"-	А
	Марія	1904	-"-	
	Іван	1936	-"-	
	Катерина	1886	-"-	
	Петро	1930	-"-	
	Міску	1903	-"-	
Урбанський	Йосип	1909	-"-	А
	Параскева	1908	-"-	
	Євген	1943	-"-	
	Владислав	1935	-"-	
Терефенко	Дмитро	1901	Луповська	Б
	Марія	1907	-"-	
	Іван	1929	-"-	
	Ірина	1931	-"-	
	Емілія	1935	-"-	
	Юлія	1937	-"-	
	Стефанія	1939	-"-	
	Ольга	1946	-"-	
Гериляк	Йосип	1910	-"-	Б
	Яніна	1914		
	Владислав	1935		
	Ярослав	1937		
	Іван	1941		
	Юзефа	1947		
Білий	Микола	1916	-"-	Б
Длугош	Теофіл	1913	-"-	Б
Ліпка	Іван	1904	-"-	Б
	Софія	1908		
	Михайло	1931		
	Іван	1930		
	Мечислав	1936		
Пасіка	Василь	1895		
	Марія	1889		

	Катерина	1921	
	Ольга	1926	
	Марія	1946	
Шмулік	Марія	1926	Б
	Людомир	1930	
Длугош	Василь	1878	А
	Марія	1895	
	Мирослав	1931	
	Анна	1923	
	Григорій	1924	
Длугош	Йосип	1915	Б
	Марія	1920	
	Володимир	1946	
Качала	Дмитро	1920	Б
	Стефан	1925	
	Марія	1930	
Зубенко	Микола	1883	Б
	Єва	1886	
	Яніна	1928	
Ковалевич	Емілія	1885	Б

Переклад з польського машинописного оригіналу.

Документ щодо лояльності до польської влади українців-переселенців акції "Вісла" на "зєме одзискане", що мешкали на терені громади Жуковек Щецінського воєводства

До 24 вересня 1947 року

СПИСОК

переселенців з акції "Вісла, замешкалих на терені громади Жуковек

Прізвище, ім'я		Дата народження	Місце прож.	Категорія
Біланич	Марія	5.4.02	Жуковек	Б
	Анна	5.4.28	-"-	
	Юрій	10.3.32		
	Михайло	1.11.38		
	Іван	7.7.40		
Мельникевич	Іван	24.4.07		

	Ольга	24.7.25	
Кривдзік	Текля	12.7.87	
Шафран	Михайло	10	А
	Анна	25.7.08	Б
	Ярослав	37	
Попович	Марія	83	Б
Білевич	Катерина	5.4.01	Б
Біланич	Мирослав	10.11.28	
	Йосип	16.12.38	
	Софія	1.3.34	
	Отилія	4.7.37	
Біланич	Михайло	2.12.24	Б
	Розалія	7.10.25	
Попович	Марія	55 років	Б
	Фелікс	15.3.30	
	Юрій	2.4.38	
	Мечислав	2.11. 34	
	Антоній	20.5.39	
Качмарек	Йосип	00	Б
	Мирослав	22.1.32	
Колтик	Гелена	22.4.09	А
	Михайло	8.9.10	
Біланич	Юрій	16.3.07	
	Вікторія	7.9.14	Б
	Юлія	80 років	
Кріль	Дмитро	6.10.03	Б
	Магдалена	5.4.01	
	Михайло	20.11.37	
Дяків	Іван	1.11.1875	А
	Катерина	13.8.1887	
	Станіслав	25.6.1907	
Дяків	Анна	2.1.12	А
	Іван	2.1.12	
	Катерина	1.3.34	
Гудим	Максим	1888	А
	Параскева	1900	
	Григорій	12.8.30	

	Анна	1939		
Урбанський	Михайло	64 роки		А
	Елла	56	-"-	
	Григорій	1914		
	Марія	1911		
	Стефанія	38		
	Михайло	40		
	Данило	43		
	Катерина	46		
Литвин	Іван	17		А
	Анна	21		
	Роман	45		
Баурог	Григорій	1869		А
Литвин	Костянтин	1869		А
	Теодора	1890		
	Євгенія	30		А
Гутко	Іван	17		А
	Анна	27		
Гнатюк	Микита	1885		А
	Анна	1900		
	Максиміліан	1885		
	Григорій	31		
Гутко	Марія	1869		А
Дудич	Михайло	22.11.11		Б
	Тереза	9.4.13		
	Йосип	24.7.10		
	Станіслав	22.3.44		
	Євгенія	4.1.42		

Переклад з польського машинописного оригіналу.

Документ щодо лояльності до польської влади українців-переселенців акції "Вісла" на "зєме одзискане", що мешкали на терені громади Тшебятково Щецінського воєводства

До 24 вересня 1947 року

СПИСОК

переселенців з акції "Вісла, замешкалих на терені громади Тшебятково

Прізвище, ім'я		Дата народження	Місце прож.	Категорія
Біланич	Іван	1882	Тшебятково	Б
	Марія	1898	-"-	
	Йосип	1925		
	Анна	1928		
	Розалія	1925		
	Катерина	1938		
	Мечислав	1917		
	Анна	1926		
	Пилип	1932		
Панчик	Анна	1906		Б
	Василь	1902		
	Марія	1927		
	Ян	1931		
Ліпка	Христина	1888		Б
Середоха	Єва	1894		Б
	Мечислав	1911		

Переклад з польського машинописного оригіналу.

Ці документи в копіях з польських архівів передано п. Іваном Терефенком (Торонто, Канада).

ПІСЛЯСЛОВО

Протягом літа 1947 року все українське населення Закерзоння було остаточно вивезене на "зєме одзискане". Збіжжя, залишене ним на полях, було зібране поляками. В опорожнені хати спершу влада спробувала населяти колоністів, однак ті відділи УПА, які ще залишалися на місцях, одержали наказ не допустити цього, а відтак розпочали випалювати спорожнілі українські села і винищувати зайд. Так, на Підляшші за одну ніч спалено Кривовільку, Розбитовку, Межилистя, Матяшівку. Після цього заселення спорожнілих населених пунктів припинилося, і вони поступово здичавіли, а поля почали заростати лісом.

УПА в Закерзонні трималася до зими 1947—1948 років. Однак її становище ставало дедалі важчим, оскільки не було опертя на українське населення. Тож навесні 1948 року, розділившись на невеликі групи, частина повстанців вирушила на захід через Чехословаччину. В останніх днях вересня того року зуміли добратися в американську зону вже 9 груп УПА.

Восьма група, наприклад, — це були п'ятеро лемків, які пробивалися понад два місяці через Словаччину і Моравію в Австрію. Зручно маневруючи, вони уникнули боїв з більшовицькими заставами. Лиш здалека, із засніжених словацьких Татр, бачили бої своїх товаришів, що йшли попереду них і продирались поміж спецвідділи безпеки. Самі ж члени цієї групи під час маршу жодного разу не вистрілили. Їхній командир по дорозі захворів, і вірні стрільці несли його на ношах десятки кілометрів.

Але далеко не всім групам вдавалося пройти без проблем. Один з відділів, який з околиць Сідлеччини навесні 1948 року вирушив у напрямку Чехії, не зміг пробитися, бо якраз у той час були великі маневри польської армії в околицях Шлезька. Тож вирішено стриматися, відступити в Келєцке, в гори Сятого Хреста і тут зимувати. Семеро бійців перебули в бункері під виглядом АК. Харчі постачали місцеві польські селяни. У розмовах з поляками упівці "виявляли свою ненависть" до українців. Однак один із селян-поляків завважив на це: "Ні, ми, поляки, не можемо нарікати на українців. Це є народ і то великий народ. Протягом цієї війни вони доказали, що вони мусять мати свою державу".

Місцеві селяни-поляки, постачаючи харчі, вимагали конкретних дій проти комуністичної влади, що могло стягнути на жменьку українських повстанців значні сили каральних органів, а відтак унеможливити майбутній перехід до Західної Німеччини. Тому упівці пояснювали полякам, що "вони чекають наказу", "чекають весни" тощо. А весною, коли запаслися харчами і розбилися на групи по дві особи, попрямували через Чехословаччину на захід. Марш був дуже важкий. Чехи не виявляли ніякої симпатії до повстанців і не розуміли ідеї українського національного повстання. Здобувати харчі силою було невигідно, бо ж викликувало алярм у влади. Тим не менше протягом весни 1949 року марш через Чехословаччину вдався, і більшість упівців дісталася до Західної Німеччини.

Факт приходу за кордон навіть невеликої кількості бійців УПА, мав велике політичне значення для українського національно-визвольного руху. Він зводив "нанівець усі старанні протиукраїнські намагання чужинців і деяких українців переконати світ, що УПА — це чиста видумка і що збройна боротьба, та ще й довгорічна, в совєтських умовинах неможлива. Безпосередня зустріч чужинців з українськими дисциплінованими бійцями розвіває всі ворожі казки про нацистсько-фашистських дезертирів, чи про бандитизм визвольної армії українського народу. Живі факти мають більш переконливу силу, ніж слова про факти" (Вісник ООЧСУ. — 1947. — Ч. XI. — С. 13).

Щоправда, починаючи з літа 1948 року, на Захід могли прорватися тільки ті відділи УПА із Закерзонського краю, котрі не мали контактів із провідником "Зеноном", оскільки він виконував уже інші функції. Справа полягала в тому, що на початку травня 1948 року на вказаному ним попередньо місці на Холмщині зустрілися його особистий зв'язковий "Міша" (Михайло Балій) із села Павловичі, якому підлягала також зв'язкова "Галя" (Марійка Адамчук), "Дубина" (Михайло Прокопчук), бунчужний від "Крапки", і "Борсук"(Олександр Білевич). "Зенон" тоді упівцям сказав, що вони готові до відмаршу, але мусять чекати до 15 травня, бо ще бракує "Ореста" і "Богдана". Олександр Білевич, з огляду на свою повну конспірацію на новому місці і добре виготовлені фальшиві документи, вирішив залиша-

тися на Помор"ї. "Зенон" був тим дуже заскочений, але по хвилині сказав: "В такім разі Ви лишаєтесь на місці як мій зв'язковий із закордоном, пароль аж до відкликання "Аква-йодина, або 2—9".

Через місяць, 13 червня 1948 року, група в складі п'ятьох повстанців ("Зенон", Дубина"(Михайло Прокопчук), "Непорадний" (Володимир Дубецький), "Гучава"(Олександр Ващук) і "Міша") вирушила в дорогу. В ніч на 20 червня вона перетнула польсько-чехословацький кордон, і протягом тижня непомітно просувалася територією Чехії. Але 26 червня якийсь Йозеф Брезіка доніс до найближчого відділення служби безпеки, що неподалік Всетіна він побачив групу невідомих. Організовані пошуки ніяких слідів не виявили. Проте наступного дня колійний обхідник Йозеф Гаргуляк повідомив владу, що натрапив у лісі на кількох сплячих чоловіків. Він же і привів на це місце спецгруппу чехословацької служби безпеки, і о 9-й ранку всі упівці були без жодного пострілу роззброєні і захоплені в полон.

Спочатку всі п'ятеро говорили згідно з легендою. Але вже наступного дня Леон Лапінський подав правдиву інформацію про себе і про товаришів. Зрозуміло, що чехословацька служба безпеки не забарилася видати всіх упівців своїм польським колегам (Наше слово. — 2003. — Ч. 41).

У Польщі четверо повстанців потрапили до військового трибуналу, а "Зенон", запропонувавши свої послуги УБ(ужонду безпечєнсьтва) в боротьбі проти законспірованих залишків українського націоналістичного підпілля, відповідно підписав 5 жовтня 1948 року згоду про співпрацю.

Уже 14 жовтня він вийшов на групу "Юрка"(Івана Невядомського), на основі якої йому вдалося створити контрольований польськими спецслужбами підрозділ. Завдання цієї структури полягало в тому, аби виявляти рештки українського підпілля, нав'язати зв'язки з Проводом ОУН і Головною Командою УПА в Україні. Члени групи "Юрка", котрим Лапінський розповів про загибель своїх товаришів при переході через Чехію і його втечу, зраділи появі свого колишнього зверхника, і повністю йому підпорядкувалися. За рекомендацією "Зенона" вони виїхали з Грубешівщини на "західні землі й почали діяти в новій

"конспірації". Не знали, що їх заманено в пастку та що насправді виконують завдання, поставлені МБП, а точніше — тодішнім начальником II Відділу III Департаменту майором Броніславом Врублевським, який ще восени 1948 р. наказував агентові Лапінському: "Наставити боївку так, щоб не робила жодних нападів, треба наставити людей з боївки, щоб вели розвідку та складали звіти"(*там само.* — 2004. — Ч. 18).

План, розроблений спецслужбою за допомогою "Зенона", втілювався в життя: поступово органи безпеки Польщі заарештовували виявлених підпільників і судили їх. Володимир Тесля, котрий після арешту й завербування повідомив про це "Зенона", був за наказом останнього розстріляний, щоб раптом не догадався про справжнє призначення групи "Юрка"...

Так, протягом 1939—1947 років українські патріоти із Закерзоння, підготувавши український здвиг на всіх наших етнічних землях, зазнали великих втрат. Але вони не тільки затримали політичні позиції українського національно-визвольного руху, але й подавали руку допомоги тим чинникам польського підпілля, котрі захиталися перед моральним тиском комуністичної ідеології щодо "уявнення", тобто приходу з повинною до влади. Завдання українського підпілля і в такі важкі часи полягало в тому, щоб "своєю невгнутою, непохитною революційною поставою вказати їм шлях і спрямувати цю струю на нові ідеологічні дороги, які злучили би нас у спільному визвольному протибольшевицькому фронті боротьби — за волю народів і людини" (БТУ: Ф. П. Потічного. — Спр. 483/2. — Арк. 212).

Українські повстанці не обманювали себе жодними сподіваннями на так звані демократичні вибори, більшовицькі поступки, амністії тощо. Вони знали і з самого початку говорили своєму народові і всьому світові, що є лише один шлях — шлях безоглядної, безкомпромісної боротьби в союзі всіх поневолених і загрожених імперіалізмом народів. Вони знали, що перед ними є лише клич: "Перемога або смерть!" — хай би їх залишалися навіть одиниці. А тому без жодних вагань йшли до кінця, оскільки були переконані, що остаточна перемога буде таки за нами, за нашими ідеалами — вони єдино правдиві на весь здвиг національно-визвольної боротьби українського народу.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Абрам Марія 164
Абрам Марія 284
Абрамович Олекса 292
Абрамюк Ілля 288
Адамський Іван 143
Адамчук Марійка ("Галя") 810
Адамюк Іван 290
Адом 374
Алєксєєв Константин 334, 336, 337, 339, 340
Андерс 209
Андерс 465, 675
Андрієнко 368
Андрій, святий 537
Андрюшина Ольга 394
Антоненко 144
Антонець 150
Антонів Йосип 293
Антонович 192
Антонюк Володимир 289
Антонюк Іван 696
Антонюк Михайло 283
Арабчук Антон 281
Арпад 445
Артимяк Іван 293
Артюшенко 151
Арцішевська 213
"Атака" 755
Атласюк Володимир 278
Ахлюстіна 328

Бабечко Анна 542
Бабечко Михайло 542
Бабицький Микола 543
Бавринчук Євген 282
Багринівський Микола 9
Базильків Ольга 83
"Байда" 394
Байдак 374
Байкевич Нестор 285
Бак Теофіль 143, 144
Баку Микола 294
Бакун Петро 284
"Бакун" 520
Балабанов 331
Балабух Осип 281
Балан Марія 544
Балан Михайло 536
Балій Михайло ("Міша") 810, 811
Баль 414
Бандера Андрій 73
Бандера (Бендера) Степан 5, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 72, 73, 108, 113, 119, 122, 124, 126, 129, 130, 153, 154, 155, 178, 631
Бандрівчак Ольга 87
Баран 173, 311
Баран Олександр 270
Баран Стефан 539
Баран Олександер 287
Барановський 71,72
Барановський Ярослав 107, 108
Бардага Ірина 282
Барилюк Степан 284
Бартошек Іван 216
Басараб О. 63
Басейко 414
Бася 527

Баурог Григорій 807
Баховна З. 89
Баховський Дмитро 565
Бачина Іван 269
Бачинський 170, 295, 313, 321, 323, 326
Бачинський Леонід 49, 88, 89
Баюков 390
Бедзіняк Сава 292
Беднарчук Гриць 268
Безлюк Адам 749
Бендаж 368
Бендюк 216
Бенедюк Арсеній 426
Береза 143, 144
Берештейн 344, 345
"Беркут" 725, 726, 779, 780
Берлінг 415
Берман 421
Берут 471, 478, 503, 504, 627
Берути 695
Бетрух Антон 381
Бєкаж Степан 544
Бєларусов 470
Бєрнат Т. 657
Бжезицький Микола 283
"Бижва" 682
Бик Дмитро 292
Бик Катерина 293
Бинько Іван 288
Биськаль Стефанія 282
Бичков 296, 319
Бігунець Микола 280
Бігунець Микола 283
Бізанц Альфред 9
Біланич Катерина 808
Біланич Пилип 808
Біланич Анна 805
Біланич Анна (Жуковек) 808
Біланич Анна 808
Біланич Вікторія 806
Біланич Іван (Жуковек) 808
Біланич Марія (Жуковек) 808
Біланич Мечислав 808
Біланич Розалія 808
Біланич Іван 805
Біланич Йосип 808
Біланич Михайло 805
Біланич Михайло (1.11.38) 806
Біланич Отилія 806
Біланич Юлія 806
Біланич Юрій 805
Біланич Йосип 806
Біланич Марія 805
Біланич Мирослав 806
Біланич Розалія 806
Біланич Софія 806
Біланич Юрій 806
Білас 63
Білас Іван 631
Білас Федір 631
Білевич Катерина 806
Білевич Олександр ("Борсук") 725, 726, 727, 810
Білецький 215, 225
"Білий" 427
Білий Микола 804
Білий Н.
Білий Іван 290
Білик 194
Білик П. 380
Білик Б. 285
Білинський 224
Білинський Петро 541

Білоус 747
Білянський 21
Бір 366
"Бір" 656
Блащек Кароль 442, 444
Близна Пилип 289
Близна-Адамюк Надія 290
Боболь Юзеф 442, 444
Бовкун 333, 344, 345
Богацький В. 24
Богачевська Любомира 87
"Богдан" 727
Богданович 636
Богун Володимир 282
Богуни 166
Боднар Іван 292
Боднар Семен 292
Боднарчук 207
Боднарчук Гриць 286
Божик П. 9
Божко Павло 290
Божок Гр. 87
Бойкевич Надія 283
"Бойко" 427
Бойко Олекса 164
Бойко Олекса 282
Бойко ("Ріг") 427
Бойко, поляк 762
Бондарук Федір 290
Бончак Володимир 632
Бонь Іван 282
"Борис" 427, 779
"Борис" (Закерзоння) 469
Борис 357
Борис Марія 294
Борис Петро 283
Борис Ніна 294
Борис Серафим 286
Борис Теодор 294
Борис Франц 281
Борисів Василь 335
Борисов А. 41, 42
Борисьян 341, 342
Борисюк Андрій 294
Боровська Катерина 284
Боровський Гриць 284
Боровський Іван 284
Бородач 225
Бочила Олександер 269
Бочило Олександер 287
Боярський Селім 219
Боярчук Антін 282
Боярчук Антонина 282
Боярчук Марія 282
Боярчук Осип 282
Бревко Вікторія 573
Брезіка Йозеф 811
Бречко Олександр 244, 290
Бречко Сергій 244, 291
Бриль Адам 284
Бриль Антін (30.1.43) 283
Бриль Антін (26.5.43) 283
Бринкевич Михайло 164, 288
Бріїв Петро 337
"Бродич" 583, 599, 608, 618, 652, 664, 670
Бродиш Анна 87
Бродович В. 26
Брянцев 391
Бубик Павло 284
Бубняк 87
Будзай Ігнатій 290
Будюк Йосип 289
Була Степан 164, 282

Булганін Микола 380, 390, 393, 409
Бульбяк Степан 287
Бурачак Кирило 291
Бурачинська Лідія 67, 184, 186
Бурда Осип 571
Бурдяк Євстадній 216
Бурдяк Осип 260
Бурий Михайло 569
Бурка Остап 294
Бурковський Дмитро 545
Бурлак 418
Бурлака 357, 767
"Бурлака" 543
Бурсак Петро 270
"Буря" 368
"Буряк" 523
Бутенко 385, 769
Бутченко 41
Бучак Микола 270
Бучацький Людвік 726
Бучкай Осип 284
Бучкай Степан 285
Бучко Микола 287

Вавращук Іван 293
Вавринчук Євген 270, 282
Ваврук 215
Вайда Марія 284
Вайда Параскева 284
Вайкевич Нечипір 285
Вакула Іван 287
Вакула Хведір 269
Вальднер 271
"Ванька" 657
Вара 374
Варварова Галина 89
Варецька Теодозія 89
Василевська Ванда 413
Василько 293
Васильчук Антін 289
Васильчук Микола 289
Васильчук Павло 9
Василюк В. 217
Василюк Микола 293
Васьків Омелян 164, 281
Вахнюк Михайло 383
Вацлав 296
Ващук Станіслав (20.5.43) 282
Ващук Станіслав (20.6.43) 283
Ведик Петро 544
Величко 268
Величко Павло 285
Венгринович Степан 88
Вера Осип 293
Вергун Теодор 88
Веремчук о. 207
"Верниволя" 466, 468, 473, 476
Вершигора П. 295, 296, 297, 298
Виговський 605
Винницький 215, 221
Винницький Гнат 88, 89
Вихневич Гаврило 267
Вишинські Влодзімеж 367
Вишняк Іван 286
Вишняк Павло 286
Вівдиченко І. 392
"Відважний" 589
Вільгуцкі 359, 531, 534
Вільчинський Мирон 87
Вінярскі 269
Вітик 144
Вітошинський Борис 36

"Вітрогон" 655
Владика Дмитро 566
Власов 174
Власюк Анна 285
Власюк Н. 287
Влязло Андрій 283
"Вовк" 426
Вовченко Гнат 288
Водичка 383
Войда Владислав 727
Войнаровський-Гальчевський Яків 162, 165, 166, 168, 199, 207, 231, 280
Войтик Володимир 291
Войтович Володимир 282
Войтович Йосип 289
Войтович Михайло 217
Войтюк Гриць 287
Войцович Арсен 373
Вол Петро 293
"Волет" 492
Волинець 189, 192
"Волиняк" 360
Волков 470
Волков А. 415,417
Володимир Великий 96, 127
Володимир Іван 293
"Волоцюга" 519, 522
Воробченко Василь 337
"Ворона" 779, 780
Вороній 166
Воронін 758
Воярчук Лука 282
Врангель 4
Врублевський Броніслав 812
"Вуж" 589
Вуйцік Іван 282
Габуда Іван 164
Гавриляк Володимир 573
"Гайдак" 514
Галабурда 512
Галабурда ("Стріла") 512, 526
"Галайда" 780
Галайчук Богдан 24, 46, 78, 81, 82, 83, 189, 192
Галема Іван 25
Галичій 774
Галка Марія 283
Галка Осип 283
"Гамалія" 427
Ганджа 313
Ганківська Анна 88
Ганна 293
Гапон Михайло (1911) 270
Гапон Михайло (1905) 270
Гапон Пилип ("Модрин") 270, 287
Гарабач Ольга 88
Гарайс 159
Гарасимюк Софія 291
Гарбанов 465
Габрусевич Іван ("Джон Іртен") 29, 31
Гаргуляк Йозеф 811
Гармата Андрій 285
Гасин Олекса ("Лицар") 31, 33, 34
Гассе 246
Гатало Катерина 89
Гах Микола 292
"Гах" 574
Гвоздяк Федір 290
Геббельс 382
Гела Стефан 25

Гера Степан 143
Герасим'юк Т. 214, 215
Герасимчук Т. 266, 272
Герасимюк Агафія 288
Герасимюк Павло 289
Герасимюк Степан 288
Гересь Федір 292
Гериляк Владислав 804
Гериляк Іван 804
Гериляк Йосип 804
Гериляк Юзефа 804
Гериляк Яніна 804
Гериляк Ярослав 804
Гетьман Гриць 267
Гжукєвіч 622
Гирак 212, 225
Гись Антін 284
Гіммлер 17
"Гірка" 393
"Гірняк" 802
Гітлер Адольф 6, 43, 174, 382
Гладишевський 148
Гладьо Осип 566
Гладьо Павло 566
Глезер Антоні 255
Глинський Василь 291
Глобочнік (Гльобочнік) 224, 234
Гнатюк Анна 807
Гнатюк Григорій 807
Гнатюк Максиміліан 807
Гнатюк Микита 807
Гнип 215, 231
Гнип Мирослав 290
Гобуда Іван 291
Говерля 357
Голейко Лонгин 197, 223, 224, 226, 227, 228
Голінатий 189
Голіней Василь 292
Головерса Осип 283
Головерса Пелагія 283
Головерса Степан 283
Голод Павло 566
Голод Павло(другий) 566
Голуб (др.) 565
Голь Олександер 216
Горб Дмитро 537
Горбань 41, 42
Горбов Володимир 9
Горбовий Ярослав 72
Горват Ян 163
Гордієнко 87
Гордон Тадей 172
"Горинь" 686, 687
"Горислав" 464, 466
Горчновський Фелікс 171
Горюнов 768
Гоуж 683
Гох 224
Гошовський 194
Грабар Ольга 484
Грабчак 302
Гребньов 386
Гребченко 770
Гребченко Іван 384
Гречуха Михайло 415
"Гриб" 541
"Грива" 468
Григор'єв 296
Григорович 223, 225
Григорчак 88
Грилюк Пилип 284
Гриневич 214

Гринів-Кремінський Володимир 31, 34
Гринський Василь 290
Гринчук Богдан 140
Грисюк Володимир 290
Грицай Павло 283
Грицай-Перебийніс Дмитро 31
Грицик Анна (дочка) 291
Грицик Анна (мама) 291
Грицик Іван (батько) 291
Грицик Іван (син) 291
Грицик Федір 291
Грицуняк Гриня 286
Грицюк Захар 280
Грицюк Іван 285
Грищук Петро 267
"Грізний" 430, 655
"Грізний", стрілець 513,515
Грізнов 337
Громенко 586
"Громовий" 779, 780
Грудник Павло 338
"Грузин" 655
Грушецький І. 372, 373
Грушецький, поляк 575
Губарєв 470
Губер 148
Гудим Анна 807
Гудим Григорій 806
Гудим Максим 806
Гудим Параскева 806
Гуз Григорій 293
Гула 764
Гулий 751
Гумовський 140
Гурейчук 378
Гурскі 208
Гур'янов 418, 419
Гурьянов 331
Гутко Анна 807
Гутко Іван 807
Гутко Марія 807
Гутовський 635
"Гуцул" 593
Гуцуляк Євген 473
Гушля Катерина 550

"Давид" 802
Давида Осип 143
"Давиденко" 357
Давидовський Володимир 282
Данилишин 63
Данило Галицький 3
Данильченко 345
Данилюк Євфрозинія 288
Дармохвал 240, 249
Дац 270
Дашник Йосип 293
Дем'янюк В. 216
Демчук Антін 88
Демчук Емілія 88
Денис Володимир 271
Денис Володимир 287
Денисенко Сулима 89
Денікін 4
Денько Іван 262
Джінгіс-хан 478
Дзиндра Ярослав 189, 195, 197, 198, 204, 220, 223, 225, 228
Дзірба Василь 281
Дзірба Василь 290
Дзюрик 151
Дзябін 269
Дибка Петро 541

Дикий о. 216
Дикон Мирон 290
(Д)инисюк Текля 803
(Д)инисюк Іван 803
(Д)инисюк Стефан 803
(Д)инисюк Ян 803
Длугош Анна 805
Длугош Василь 805
Длугош Володимир 805
Длугош Григорій 805
Длугош Йосип 805
Длугош Марія (1895) 805
Длугош Марія (1920) 805
Длугош Мирослав 805
Длугош Теофіл 804
Дмитренко 148
Дмитріюк В. 9
Дмитрук Гриць 285
Дмитрук Дмитро 289
Дмитрук Євстахій 289
Дмитрук Осип 282
Дмитрюк 217
Днянна 374
Добрянський Василь 631
Добрянський Володимир 632
Добрянський Іван 632
Довбенко Ірина 249
Довбенко Ол. 249
Довбуш Євген 565
Довган Антін 286
Долина Михайло 283
Долинка Володимир 290
Домбровський 215
Домський Володимир 282
Донко Михайло 293
Дорошенко Дмитро 9
Драбатий 194
Дружинін В. 265, 266, 273, 279
Ду 674, 676, 677
"Дуб" 589
Дубенко Василь 268, 286
Дубецький Володимир ("Непорадний") 811
Дубецька 151
Дубовий Михайло 289
"Дуда" 529, 688, 802
Дуда Осип 540
Дудзик Надія 285
Дудич Євгенія 807
Дудич Йосип 807
Дудич Станіслав 807
Дудич Тереза 807
Дудич Михайло 807
Дудич Петро 573
Дудковський Петро 544
"Думка" 655
"Дунай" 678, 682, 683, 685, 686, 688, 689
Дура Ілько 292
Духняк Володимир 571
Дяк Осип 551
Дяків Анна 806
Дяків Іван (1875) 806
Дяків Іван (1912) 806
Дяків Катерина (1887) 806
Дяків Катерина (1934) 806
Дяків Станіслав 806

Емілянов Костантин (1934) 335

"Євген" 656
Єндик 144
Єфим Хома 287

Жарницький Осип 293
Жерницький Осип 229
Жлуднин Олександр 140
Жубрида 367, 764
Жук Дмитро 285
Жуков 327
Жулева 329, 345, 346
Жур 565
"Журавель" 616, 657

Завада Михайло 284
Завадський 386
Завіш 216
Заворотюк Дмитро 215
Загайко 85
Заглава 374
Заглоба 741
Загородник Петро 565
"Загуляй" 802
"Заєць" 670
Задоріжний Микола 292
"Зайчик" 779, 780
"Залізний" 543, 611
Залізняк 143, 358
Заліцев 86
Залуський Гнат 280
Залуський Микола 216
Залуцький З. 87
Залюський Степан 290
Зань Микола 291
Заразка М. 144, 150
Заремба Микола 289
Зарицький Радіон 141, 147, 148
Зарічний Петро 565
Зарчук Дмитро 288
"Затвора" 520
Захаренко 775
Захарецький Андрій 542
Захарецький Петро 542
Захарів Володимир 280
Захарчук Василь 293
Захарчук Сергій 281, 290
Захарчук Сергій о . 207, 317
Зацький 30
Зборовська М. 213
Здунчук Михайло 288
Зеленко Григорій 291
"Зенко" 513, 514, 515
Зенон 333
"Зенон", аківець 519
"Зигмунт" 525
Зілинський І. 22
Зінькевич 537
"Зірка" 528
"Зорич" 483
Зубенко Єва 805
Зубенко Микола 805
Зубенко Яніна 805
Зубик Павло 285
Зубрицький Петро 25, 84, 86
Зум'як 437

Іванів Броніслава 89
Іваніцка Софія 542
Іванов 384
Іванович, о. 216
Іванович Павло 285
Іванчук Йосип 216
Іванчук Никифор 281
Іванюк о. 211
Іванюк Онуфр 217
Івашков 752
Ігор Святославович 3
Ігор, сотенний 167

"Ігор" 448, 686
"Ігор"(5-й район) 476, 480
Іларіон 211, 258, 262, 314, 315, 318
Іларіон, архієпископ, 81
Ілія Іларіон 337
Ільків Володимир 571
Ільницький Іван 544
Ільчук Володимир 281
Імас 345
"Ір" 802
Ісканин Василь 383

Йосипишин 262

Капій Мирослав 88
Кавура Євгенія 803
Кагарліцкий Максим 338
Кадій Олександер 292
Кадовбець 311
Калашников 385
Калина Мартин 88
Каліницька Євгенія 285
Каліш Віктор 292
Кальненко 384, 387, 391, 395, 409, 414, 417, 418, 419
Кальтиницький Антін 284
Камінська 427
Капітанов 752
Каплистий 149, 150
Каплистий Макар 144
Капля А. 88
Караш(івський) Адольф 188
Карашівський Тимотей 188
Кардан ("Шугай") 777
Кардаш Андрій 285
Кардаш Леон 766
Кардаш Михайло 267, 286
Кардинал Марія 286
"Кармалюк" 522, 583, 599, 618, 664, 725, 726
Карнік 467
Карпевич 223, 224, 225
"Карпович" 427
Карташевський 215, 223, 224, 225
Качала Дмитро 805
Качала Марія 805
Качала Стефан 805
Качковська Анна 804
Качковська Марія 804
Качковська Стефанія 804
Качковський Григорій 803
Качковський Михайло 804
Качмар 144
Качмарек Йосип 806
Качмарек Мирослав 806
Качмарук Антін 292
Качоровський Іриней 282
Кащук Олександр ("Гучава") 811
Квасний Володимир 291
Квасний Дем'ян 290
Квасніцкі 455
Квєтовський 374
"Квітка" 779
Керельєза Дмитро 631
Керельєза Іван 632
Кирепка Іван 268
Кирилюк 465,470
Кириченко 384
Кириченко Олексій 387,392
Кирпичний 302
Кисельов 636

Ківала Борислав 331
Кідиба Зенон 286
Кідиба Мирослав 286
Кідиба Текля 286
Кінах Павло 288
"Кіндрат", рой. 513, 515, 516, 524, 527
Кінжерська Ольга 749
Кісіль Осип 281
Кісней Іван 755
Кіт Дмитро 292
Клепчик Михайло 631
Клим Максим 292
Климишин-Недобитий Микола 31, 33, 35, 39
Климко Микола 292
Климкович Остап 88
Климов 333, 345
Кліщ Іван 285
Клочник 506
Клячківський Дмитро ("Клим Савур") 427
Кмич Михайло 87
Кміт Михайло 88
Книш З. 26
Кобилко 343, 421
Кобцев 765
Ковалевич Емілія 805
Коваль М. 311
Ковальов 319, 374
Ковальов Метек 266
Ковальов Федір 273, 274, 275, 277, 278, 279
Ковальська Олександра 286
Ковальський Олександер 214
Ковальський Дмитро 280
Ковальчук 245
Ковальчук Антін 284
Ковальчук Віктор 289
Ковальчук Єлизавета 286
Ковальчук Іван 280
Ковальчук Леонтій 293
Ковальчук Настя 282
Ковальчук Осип 283
Коврєва Люба 334
Когут Теодор 164, 292
Коза Роман 286
Козак Іван 286
Козак Ілля 88
Козак Н. 286
Козак Степан 286
Козак Юрій 88
Козира Михайло 287
Козира Роман 88
Козлик Степан 631
Козловський Леонтій 281
Козлюк Анатолій 281
Козлюк Анатолій (1942) 161
Козлюк Петро 88
Козур 635
Колачніков 337, 338
Колодій Іван 171
Колотнюк 230
Колошенко 300
Колтик Гелена 806
Колтик Михайло 806
Колтонюк Мирон 290
"Коля" 525
Коляда Володимир 289
Коляда Михайло 9
Комар 667
Комаровська Софія 760
"Комиш" 655
Комірник Михайло 550

Комоткевич 381
"Коник" 569, 570, 571, 584, 585, 586, 587, 607
Коновал Володими 294
Коноваленко 441, 696
Коновалець Євген 63, 71,, 90, 92, 96, 106, 107, 108
Коновалець Ольга 114
Кононевич Б. 36
Кононенко Сергій 767
Кононенко Х. 66
Конопа Степан 290
Константинович 437
Конус 636
Конюх 194
Копистянський Сильвестр 140
Кордуба 208
Корецький 343, 344
Корнелюк Дмитро 268, 286
Корнелюк Михайло 286
Корнелюк Хома 288
Коротченко Дем'ян 299, 327, 331, 346, 384, 386, 387, 391, 392, 409, 421
Корочук 749
Корпіса Станіслав 171
Косаківський 367
Косик В. 29, 154
Костецький 212
Костечко Катерина 87
Кость Д. 215, 221, 223, 248
Кость Михайло 359, 534
Костюк Трохим 164, 280
Кот Василь 545
Котик 212
Котис Мирослав 88
Которович Йосип 750
Кох 234
Кох Йоган 9
Кохалевич, о. 215
Ociловський, єп. 490
Коцік Володимир 542
Коціра Анна 285
Коцюба Теодор 538
Коцюбинський Григорій 284
Коцюбинські 695
Кочмар о. 14
Кошелюк Іван 288
Кошук 749, 753
Кощук Павло 288
Кравець 414
Кравець Анна 803
Кравець Владислав 803
Кравець Ольга 803
Кравець Юрій 803
Кравс Роман 216
Кравців 142
Кравченко 752
Кравчук Віра 282
Кравчук Іван 282
Кравчук Ксеня 270
Кравчук Мирон 281
Кравчук Сергій 286
Кравчук Теодосій 268, 286, 310
"Крайний" 515
Краль Василь 289
"Крапка" 511, 513, 516, 517, 521, 524, 526, 528, 529, 810
Краснолуцький Т. 87
Краснопер 195
Крачковський 245
Крейцарик 761
Кременицький 313
Крет Василь 294

Кречківський 216
Кривдзік Текля 806
Крижанівський Микола 542
"Крилатий" 522, 648
"Крилач" 611
Крих Іван 289
Крих Павло 289
Криштанович Гр. О. 213, 258
Кріль Дмитро 806
Кріль Магдалена 806
Кріль Михайло 806
Кріль Степан 281
"Кріс" 590
Кроткевич 215
Кроткевич Йосип 239, 290
Кротюк Іван 231
Крук Богдан ("Мелодія") 356
Крук Роман 549
Крупський 141, 142
Кубійович Володимир 10, 13, 15, 17, 18, 21, 26, 29, 84, 157, 174
Кубіцький 622
Кудлик 144
Куєзінський 635
Кузик 144, 153
Кузнецов 771
Кузьма Броніслав 634, 636
Кузьма Ксаверина 803
Кузьма Любомира 803
Кузьма Петро 803
Кузьма Ярослав 803
Кузьмич Михайло 288
Кузьмович Іванна 285
Кузьмович Марія 283
Кузьняк Петро 571
Кук Василь (Леміш) 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 38
Куко Станіслав 636
Кулик Антін 284, 286
Кулиняк 216, 221, 223, 225
Куліш ("Білий") 427
Кульгавець Микола 543
Кульгавюк 288
Кульгавюк Іван 289
Кульчицький 165
Куля Микола 285
Кумчило Віктор 413,414
Куницький 310, 321
Куприков 341, 342
Купталь Іван 293
Купчин 545
Курашко Дмитро 280
Кусий Гриць 267
Кусий Анастазія 285
Кусий Олександер 285
Кутас Анна 284
Кутас Марія 284
Кутас Микола 284
Кутжеба Нестор 289
Кутило Франтішек 633, 634
Кухарський Іван 283
Кухарчук Микола ("Буревій") 727
Куціра Текля 284
Кучера Владислав 443
Кучій Михайло 760
Кушнір 193
Кушнір Станіслав 331
Кшак Степан 283

Лабуз 777
Лаврук 222
Лагода Павло 164, 280
Лазар Анна 760

Лазов 336
Лайбіда 582
Ланге Оскар 627
Ланик Михайло 540
"Ластівка" 543
Лапінський Леон ("Зенон") 725, 726, 727, 809, 810, 811, 812
Лахтюк Микола 288
"Ле" 692
Лебедь Микола ("Рубан") 31, 33, 34
Лев Мирослав 217
"Левада" 727
Левицький 225
Левицький Володимир 265
Левицький Дмитро 292
Левицький Микола 164
Левкевич Ольга 90
Левко 357
"Левко" 589, 678
Левникович Микола 293
Левчук Віра 293
Левчук Петро 288
Лейбик Іван 544
Лемик Микола 35
Ленін 473
Ленкавський-Залужний Степан 31
Леськів І. 144
Леся Українка 63
Лесяк Людвіка 443
Лєсняк Василь 541
"Лиман" 727
"Лисий" 514
Липа Юрій 9
Липовий Микола 25
"Лис" 360, 427, 522, 524, 525, 526, 527, 528, 574
Лисик Юлія 217
Лисишин ("Максим") 431
Литвин Анна 807
Литвин Євгенія 807
Литвин Іван 807
Литвин Костянтин 807
Литвин Роман 807
Литвин Теодора 807
Литвинчук Сергій 749
Лич Петро 284
Ліпка Іван (1904) 804
Ліпка Іван (1930) 804
Ліпка Мечислав 804
Ліпка Михайло 804
Ліпка Софія 804
Ліпка Христина 808
Літкович Іван 414
Літкович Костянтин 414
Ліщинський Михайло 88
Логінська Олена 88
Лончин 224
Лосиняк Катерина 89
Лотиш Степан 269
Лоханський 149
Лук'яненко 337
Лукаш 342
Лукащук 231
Лукащук Василь 283
Лукащук Олекса 283
Луцький Мирон 9
Лучейко 395
Львашев 335, 336
Любарський Семен 9
Люпа Ілля 283
Люпа Микола 283
Ляльковський Іван 542

Ляшко Максим 394
"Льоня" 514, 519, 520,

Магдальчук Микола 284
Магомота Сергій 291
Мадич Володимир 88
Маєр 226
Мазепа 605
Мазур Лука 214
Мазур Степан 283
Мазурак 224, 225
Мазурок Володимир 288
Майструк Павло 293
Макара Микола 293
Макаров Василь 762
Маковський Іван 268
Макс 278, 279
Максименко 345
Максимов 278
Максимойко 260
Максимюк 225
Максимюк Володимир 164, 294
Максимюк С. 265
Малашук Антоній 287
Малащук Анатолій 270
Малащук Надія 270
Малащук Роман 35
Малець 383
Малеша Олександер 289
Малеша Ольга 294
Малеша Степан 294
Малєк Казімєж 602
Малєш Ольга 164
Малєш Степан 164
Малий 687
Малик 142
Маликов 297
Малимон Євген 269
Малимон Іван 285
Малимон Катерина 285
Малиновська Мирослава 88, 89
Малиха Микола 248
Малиха Олена 285
Мальчевський Степан 284
Мандичевський В. 216
Мандратів Микола 293
Мандрик Мирослав 140
Мандюк Іван 383
Манкевич 219
Мануїльський Д. 380
"Марець" 616
Мариняк 311
Мариняк Андрій 433
"Мар" 355
Маркевіч 219
Марко 338, 340
"Марко" 779
Марко Василь 565
Мартин 215
Марухач Володимир 269, 287
Марухач Євгенія 269, 287
Марущак Агата 803
Марциняк Володислав 270
Марцінкевич Олексій 290
Марчук Антін 292
Марчук Іван 289
Марчук Михайло 405
Марчук Н. 290
Маслюк Іван 631
Маслюк Микола 631
Маслюк Орест 632
Маслюк Федір 631
Маташевський А. 216

Матвіїшин 150
Матвійчук о. 215, 223, 225
Матей 748
Матла Зеновій 31, 35
Матусяк Іван 292
Мацієвич Михайло ("Парамон") 727
Мацубіли 269
Мацьків Параскевія 89
Мачинський Іван 284
Машков Петро 769
Мелещук Н. 289
Мельник Андрій 29, 30, 31, 71, 72, 93, 96, 106, 107, 108, 109, 154
Мельник Д. 213
Мельник Михайло 270, 281
Мельникевич Ольга 806
Мельникевич Іван 805
Мельничук Веслав 171
Мельничук Володимир ("Ясень") 725
Мельничук Гриць 285
Мельничук Іван 542
Мельничук Олекса 285
Мельничук Софія 285
Метек 273, 275, 276, 277, 278, 279, 299, 302, 324, 325
Метик Степанія 571
Метюк Осип 281
Мехліс Лев 390,420,421
Ми(і)кольчак 41, 42
Микита Йосип 542
Микитюк Адам 280
Мирон Дмитро 30, 31
"Мирон" 368, 597, 653, 654, 659, 660, 661, 662, 663, 670
Миськів Михайло 289
Мисюра Михайло 283
Мих Борис 566
Михальчишин Ярослав 88
Михальчук Осип 287
Михась 521
Михович Мирон 281
Міжерський Василь 749
Мізерний Мартин ("Рен") 356, 358
Міколайчик 674, 675, 681, 732, 733
Мікольський М. 213
Міляшич А. 156
Мінко 143, 146
Мірчук Василь 281, 267
Мітринга Іван 36
Міхалевський Антін 282
Міхновський Микола 90, 96
Міцкевич 427
Мічнєвітц 636
"Міша" 519
Мішталь Антоніна 283
Міщанюк Андрій 281
Міщук Іван 288
Міщук Олег 286
Міщук Олекса 286
Міщук Хведір 286
Могила О. 384
Мойсак 215
Мокрєв 266
Мокрій Іван 214
Молодій І. 173, 174, 177, 178
Молотов 676
Момот 225
Монкович ("Лозік") 776
Монятич 352

Мопко 575
Моргало 215
Мороз Іван 289
Морозенко 176
"Морозенко" 594
Морозов 470
Московський Іван 286
Мостішко Андрій 542
Мостішко Василь 542
Мостішко Іван 542
Мостович 32, 73
Мостовський Андрій 292
Мотика Гжегож 161, 165, 171
Мохнацький 72
"Моцний" 426
Мричко Володимир 87
Мудрий Ян 167
Мудрик Євген 290
Музичка Володимир 291
Музичка Катря 291
Музичко Олена 285
Музичук Еміліян 280

Нагірний Василь 164, 282
Надзірний Григорій 293
Назарук Микола 287
Назімов Борис 269, 282
Наконечний Іван 286
Наконечний Микола 292
Наливайко 175
Нанас Петро 371
Нанусів Ярослав 140, 141
Наполеон Бонапарт 452
Нарасим Степан 164
Наум Н. 291
Невядомський Іван ("Юрко") 811, 812
Негребецький 215, 225
Недзялко Микола 164, 294
Незнанний Андрій 277
Ней 216
Несторук Роман 283
Нечипір Петро 284
Нечистий Михайло 631
Нечистий Сенько 632
Низькошапка Павло 281
Нирко 200, 294, 295
Ниткевич 215
Нікітін Гнат 335
Нікітченко А. 755
Нікіфорук 181
Ніколайчик 278
Нісєвич Василь 658
Новаківська Е. 213, 216
Новаківський 151
Новацький Гриць 542, 543
Новиков 752
"Новина" 513,515
Новицький ("Біс") 427
Новицький Степан 175
Новицький, референт 696
Новіков 334, 338, 775
Новіцкі Міхал 545
Новосад Марія 283
Новосад Михайло 280
Ногавиця Йосип 173

Обаль Петро 88
Овсієнко Іван 41
Овчаров 775
Огієнко Іван 9, 314
Огризко Николай 317
Олег 3
"Олег" 427, 636, 638

Олекса Йосип 288
Олексієв Іван 541
Олексюк І. 9
Олесіюк Тиміш 8-10
Олеяж Станіслав 443
Олійник Микола 281
Олійник Петро 146, 147
Оліяр Гриць 568
"Омелько" 594, 655
Омельченко 154, 750
Онезевський 635
Онишкевич Мирослав ("Орест") 357, 358, 725, 726, 727
Онуфрійчук о. 221
"Орел" 791
Ординат Іван 268, 286
Ординат Микола 269
"Оріян" 357
"Орський" 570, 571, 585, 586, 587
"Орт" 525
Ортинецький Ваниль 280
Осадчук Богдан 25
Осемчук Володимир 270, 287
Осемчук Катерина 270, 287
Осераєк 344
Осєчко Василь 542
Осєчко Михайло 542
"Осика" 529
Осип 357
"Осип" 513, 564
Осмянчук Вітольд 635
"Остап" 356
Остапюк Микола 243
"Остапенко" 779, 780
"Острий" 564
Острівський 175
Островський 636
"Острожський" 427
Осубка-Моравський Едвард 414, 503, 504
Осубки 695
Оширів Михайло 292

"Павленко" 571, 587
Павленко 767, 775
Павловський Владіслав 633
Павлося Іван 270
Павук Осип 281
Пазяк М. 26
Пайташ 144, 150
Палейчук Теодор 164, 294
Паличук Захар 285
Панас Василь 283
Панас Іван 283
Панас Ілля 283
Панасенко Василь 140
Панасюк Михайло 289
Панасюк Павло 290
Пантелейчук Юрій 269, 282
Пантета Євген 290
Панченко 771
Панчик Анна 808
Панчик Іван 281
Панчишин Богдан 164, 287
Панюся Петро 270
Пасіка Василь 804
Пасіка Катерина 805
Пасіка Марія (1889) 805
Пасіка Марія (1926) 804
Пасіка Ольга 805
Пасічник Стефанія 89
Паслусевич 469
Пастернак 209, 262

астернак Євген 169
астернак Іван 9, 262, 289
астущак 447
ацула Володимир 571
ацула Павло 571
ашківський 210
ашковський 169
ега Андрій 294
едан 748
екарук Ілля 284
елех Дмитро 749
енцкий 689
Іеремога" 693
ержило Степан 293
ерлекі 636
ерфецький 199, 215, 220, 223
етелейчук Юрій 287
етлюра Симон 4, 5, 63, 96, 14
етрила О. 291
етрина Іван 291
етріна Богдан 140
етроня-Петренко Казимир 54
етрук Василь 270, 287
етрук Осип 267, 286
ивоваров 766
илип Степан 395
илипчук Павло 271, 281
исьменний Яків 274, 275, 277, 78, 279
івень 762
ідгайний Пилип 282, 285
ідгорний Микола 352, 352, 91, 392, 409
ідгурський 150
ілсудський 276
Плотників Матвій 294
Плотников Матвій 164
Плуто (Плюто) 630, 633, 634, 635
Погорецький Григорій 288
Подкова 374
Подкоритов 302, 328, 329
Подоляк Михайло 285
Поет 374
Познахівський Микола 88
Пойман Сильвестер 288
Поліха Теодор 89
Поліщук Данило 291
Поліщук Марія 291
Поліщук Павло 288
Полутранка Роман 25
Полюрівський Мирон 292
Поляченко Віктор 338
Понагайба Сергій 269
Понюся Петро 287
Попіль Осип 568
Попков 470
Попович Антоній 806
Попович Марія (1883) 806
Попович Марія (55 р.) 806
Попович Фелікс 806
Попович Мечислав 806
Попович Юрій 806
Порейма Іван 292
Поремба Вєлька 140
Потічний Петро 355, 383, 487
Потоцький, граф 405
Потурай Марія 284
Потькало 425
Похильчук 748
Прадюх Олександер 288
Приступа Михайло 281

Притицький 319
Приходько 337
"Приявний" 463
Прозвелюк Микола 749
Прокіп Євгеній 281
Прокоп 312
Прокопчук Михайло ("Дубина") 810, 811
Прокопюк Йосип 216
Промнович Володимир 766
Проснер А. 146
Профатилов І. 370, 372
Процик Володимир 88
Проців Анна 89
Процюк В. 160
Процюк Михайло 371
Пругар 467
Прут 368
Псуй Осип 286
Пугач 357
"Пугач" 778
Пугачов 768
Пуденко Ф. 381
Пудунок Марія 414
Пузяк Мирослав 140, 143, 145
Пузяк Роман 140
Пуцхаба Йосиф Войтович 341
Пшедюрський Мирослав 281
Пштір Василь 571
Пьотровська Софія 268, 286
Пясецький 231

Рабій Євгенія 88, 89
"Равка" 655
Равлик-Марчак Іван 31, 36
Радек 467
Радь Марія 269
Радь Осип 269
Радь Роман 269
Радь Теодор 269
Раєвський 766
Рак Жан 342
Рак Ярослав 35
Ралик 213
Раумович Іван 484
Ребет Лев 36
"Ремінь" 793
Ржепецький Борис 9
"Рибак" 357
Рибчинський Лев 287
Рибчинський Михайло 287
Ригель Осип 549
Рижевська Анна 67
Рись 330, 331
Ріпецький Модест "Горислав" 356
Ріпецький Нестор 25
Ровецький ("Грот") 178
Родзь Осип 269
Рожелюк Гаврило 288
Рокич 344
Рокосовський Костянтин 434
Роля-Жимерський 562
Роман Мстиславович 3
"Роман" 655
Романченко І. 195
Романчук Василь 270, 282
Романчук Володимир 269, 270
Романчук Петро 270, 287
Романчук Текля 270, 287
Романюк Іван 289
Романяк Михайло 775
Ромащенко М. 364, 384, 401, 409, 778

"Ромко" 513, 514, 515, 519, 520
Рондзаль Стефан ("Шах") 726
Рось 483
"Рудий" 779
Рудник 775
Рудницький Юліян 207, 293
Рузга В. 364, 693, 695
Рупа Йосиф 280
Рупа Микола 291
Русин Марія 284
Руцяк Антін 164, 294
Руцяк Володимир 164, 294
Рясний 385, 418
Сабіров 752
Сабуров 201
Савич Володимир 164, 294
Савич Марія 89
Савка Гнат 287
Савчак Ірина 89
Савченко 337, 343, 344, 382
Савчин М. 88
Савчук Тимофій 287
Сагайдаківський А. О. 89
Садовничий 386
Садовська Анна 87
Салига 212
Саль Н. 289
Самохваленко Євген 25
Самохваленко І. 214
Сапрун 189, 193
Саркяк 470
Саропака Дацько 267
Сатановський Р. 170, 294, 295, 313, 323
Сахновський 386
Сачева Анна 164
Сачева Антін 294
Сачко Василь 289
Сачук Матвій 164, 294
Сая Іван 293
Сверида Амброзій 289
Сверчевський Кароль 365, 722
Свіра Іван 290
Свіра Михайло 290
Світлюк Іван 286
Святослав 96
Себко 758
Севастянюк Леонтій 289
Сембартович 140
Семенець 767
Семенко ("Шимек") 527
"Семірка" 755
Семчишин Тиміш ("Річка") 35
Семяшко Антін 284
Семяшко Юрій 283
Сеник Омелян 108
Сенкало Н. 291
Сенчило 390
Сенчина Володимир 140
Сенчук 225
Сень Іван 269, 287
Сенюк Н. 281
Сенюк 272
Сенюк Б. 281
Сенюк Володимир 281
Серапак Дацька 286
Серафім Войтих 282
Сергєєв 335, 336, 337, 338
Сергій Молонець 280
"Сергій" 427
Сергійчук В. 160
Середоха Єва 808
Середоха Мечислав 808
Сєров Іван 70, 75, 392

Сивак Василь 270, 282
Сивак Володимир 281
Сивий Михайло 565
Сидір Євгенія 283
Сидір Михайло 283
Сидорук Антін 267, 286
Сидурко Юрій 89
Симко 85
Синівський 778
Сич Андрій 573
Сич Микола 573
Сідок Іван 290
Сідок Василь 290
"Сірко" 474, 607
Сірош 753
Сірчан 189
Скаб Михайло 370
Скворцов 414
Скибінський 215
Склярук 768
Скопюк 73
Скринтович 751
Скриньковскі Юзеф 571
Скрипники 695
Скубій Дмитро 287
Скубій Михайло 161, 289
Скубяк Іван 547
Сливка Федір 544
Слободюк Анна 803
Слободюк Михайло 803
Слободюк Ольга 803
Слободюк Станіслав 803
Смак Володимир 285
Смалець Антон 766
"Смерека" 802
Смик Софія 291
Смирний 357
Сокіл 357, 368
Сокіл 445,459
"Сокіл" (5 район) 476, 478, 564
"Сокол" 770
Соколовський 511
Сокул Броніслав 443, 444
Сокул Казімєж 443, 444
Соловій В. 9
Солоїд 313
Сонишин Марія 280
Сонишин Михайло 280
Сори Володимир 25, 82, 259
Сорочак Дмитро 311
Сосенко 223, 225
Сосенко Іван 244, 290
Ставницька Олекс. 90
Стадник 767
Стаковецький 564
Сталін 6, 121, 125, 346, 377, 379
"Сталін" 507
Старенко 753
Старинов 313
Старух Осип 537
Старух Ярослав ("Стяг") 36, 357, 725
Старченко 384, 385, 391
Стасьо Василь 292
Стах 366
Стахів 189
Стахурський 207
Стахурський Тимофій 280
Стельмащук Юрій ("Рудий") 427
Степанюк Дмитро 288
Степанюк Іван 229
"Степова" 356, 605, 671
Степовий 445

"Степовий" 523
Степченко 778
Степчук Василь 289
Стефанюк 395
Стецько Ярослав 31, 33, 36
"Стовп" 574
Стопніцкі 445
Стосюк Василь 291
Стрельчак 219
Стрілецький Юрій 162
Строкач Тимофій 200, 201, 265, 266, 273, 296, 299, 302, 313, 319, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 330, 331, 333, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 373, 378, 386
Струк Олександер 288
Струтинський Микола 168, 199, 207, 231, 280
Струць Володимир 280
Струцюк Марія (Стрільці) 284
Струцюк Марія 284
Судоплатов 266
Супрун 181, 182
"Сурмач" 511
Сус Емілія 543
"Сухий" 543
Сушко Роман 9, 29, 72, 73
Сцібор Стефан 269
Сьондзак В. 218
Сютик Василь 383
Сяновий 180, 357

Тамерлан 478
Тараканов 751
Тараклій 774
Таранченко 748
"Тарас" 480, 483, 521
Тарасов 392
Таркович Юрій 156
Тарнавський 198
Тарнавський Мирон 625
Твердохліб Василь 293
Твердохліб Роман 25
Телефанко Степан 311
Телешоу 768
Терефенко Дмитро 804
Терефенко Емілія 804
Терефенко Іван 804, 808
Терефенко Ірина 804
Терефенко Марія 804
Терефенко Ольга 804
Терефенко Стефанія 804
Терефенко Юлія 804
Тесля 193, 194
Тимочко Ірина "Христя" 356
Тимошенко 229
Тимченко 758
Тимчій-Лопатинський Володимир 30, 31, 34
Тимчук Петро 280
Тирас 269
Тираси 269
Тищенко 352, 459, 460, 461, 462
Тінецка Василь 292
Ткач Петро 289
"Ткач" 574
Ткачик Ярослав 294
Ткачук Іван 215, 252
Ткачук Казимир 274
Токарчак 776
Томашівський Роман 292
Томащук Волод. 87
Томкевич Юрій 288
Торбич Петро 288

Торно 158
Тракало Василь 90
"Трачок" 793
Трачук 748
Тринченко 747, 749
Трохимович 245, 378
Трохимович М. 162
Трохимович Осип 290
Трусь Клементій 290
Трухан М. 366, 367
Туза Філімон 267
Тупчанський Юліан 140
Турко Богдан 89
Турля Йосип 291
Турчин Михайло 544
Туцький Антін 573
Тшінєцкі Мирослав 602
Тюрка Богдан 63
Тюшка Осип 30, 31

Угрин Михайло 537
Улицький Остап 63
Урбанський Владислав 804
Урбанський Григорій 807
Урбанський Данило 807
Урбанська Елла 807
Урбанський Євген 804
Урбанський Йосип 804
Урбанська Катерина 807
Урбанська Марія 807
Урбанський Михайло (64) 807
Урбанський Михайло (40) 807
Урбанська Параскева 804
Урбанська Стефанія 807

Усенко Данило 88
Фалисовий Михайло 291
Федал Михайло 778
Федейко Михайло 544
Федіникова Степанія 88
Федоришин Семен 215
Федорів Петро ("Дальнич") 357, 725, 726,
Федоров О. 265, 266, 273, 279, 299, 300, 325, 326
Фека Микола 291
Фик Микола 549
Филип'юк 211
Филипюк Володимир 289
Філіпов 338
Фіра Андрій 803
Фіра Владислав 803
Фіра Єва 803
Фіра Марія 803
Фіра Михайло 803
Фіра Ольга 803
Фіра Петро 803
Фіра Софія 803
Фішер Артур 171
Фліс Ян 270
"Фон" 515, 527
Фоній о. 212
Форович Богдан 141
Франек 274, 621
Франк(о) Ганс 8, 19
Франко Іван 63
Франчу("Затор") 776
Фриз Микола ("Вернигора") 356
Фролов 279

Харін 766
Харкевич М. 25
Хитреня Володимир 281

"Хитрий" 483
Хитролис 443, 444, 445
Хімчак Євген 291
Хмара 374
"Хмара" 566, 686, 687
Хмельницький 63, 96, 605
Хом'як Дмитро 166
Хома Володимир 311
Хома Олександр 270
Хома Юхим 270
Хорувай Костянтин 287
Хоцик Кость 294
Хрін 356, 365, 366
"Хрін" 636, 637, 638, 667
Хрущ А. 199, 214, 222
Хрущик 538
Хрущов Микита 273, 296, 299, 327, 330, 331, 340, 346, 347, 370, 380, 381, 396, 401, 417, 421, 425, 434, 471
Хурка 467

Цапар Микола 395
Царенко 345
Цегельський Євген 63
Цейко Анна 284
Цейко Іван 284
Цекін 771
Целевич 511
Целенський 225
Целя Петро 285
Цєнко 192, 193, 194, 264
"Циган"
Цимбал П. 766
Ципар 546
Цисельський 371
Цімура Ярослав 189, 190, 194, 195, 197, 212
Ціплінські 269
Ціховляк Марія 89
Цоколь А. 384,
Цюх Данило 285
Цюх Марія 285

"Чаво" 779, 780
"Чавс" 802
"Чайка" 703
Чайківський 150
Чарнецький Андрій 269, 282
Чверенко Іван 542
Чепіга 322
Череваш 330
Черемха 367
Черешньовський Михайло ("Петро") 357
Черлюнчакевич Цириль 383
Чернис Іван 283
Чиж Євген 89
Чировська Ірена 259
Чопей Василь 88, 89
"Чорний" 394, 757
Чорноба Адам 282
Чорнота 357
"Чорнота" 607
Чорнота Петро 285
Чорнота Степан 172
Чубайко Володимир 293
Чубатий Іван 290
Чуйко О. 264
"Чумак" 426
Чуманя-Кобидля 201
"Чуприна" 519, 520
Чупрянов 470
Шаваля Антін 164

Шаваринська Анна 544
Шаварський Іван 280
Шалько Михайло 292
Шангін 170, 330, 331, 340, 341, 342, 374, 375
Шаповал Юрій 558, 626, 673
Шардаков 752
Шатілов С. 401
Шафран Анна 806
Шафран Михайло 806
Шафран Ярослав 806
Швайка Іванна 281
Швайка Павло 281
Швайлик 575
Швайлик Степан 568
"Шведь" 593
Шевченко Тарас 96, 794
Шевчук Іван (Козодова) 286
Шевчук Іван (Завади) 373
Шелепіна Кость 281
Шелепіна Євгенія 282
Шелепіна Софія 282
"Шелест" 357, 523
Шелест 750, 751
Шемчук 416
"Шепель" 77, 780
Шептицький Андрей 76, 210, 211
Шергун 148
Шимович Ірина 25
Шинкарик В. 9
Шитов 297, 298
Шихман 266
Шишка Дмитро 293
Школа Іван 804
Школа Катерина 804
Школа Марія 804
Школа Михайло 804
Школа Міску 804
Школа Петро 804
Шмулік Марія 805
Шнайдер Єрмоген 286
Шота В. 360, 366
Шпак Володимир 161
"Шпак" 514, 621
"Шрам" 522
Шрамченко Святослав 152, 153
Штайнек Іванка 541
Штендера Євген ("Прірва") 195, 228, 265, 725, 780
Штин М. 217
Шуба Павло 542
Шуйський Г. 327, 346
Шулік Людомир 805
Шумак Петро 291
Шумовська Ірина 88
Шумський 216
Шупалов Іван 371
Шурба Іван 164, 292
Шурин Кирило 215, 249
Шурин Олег 215, 223, 225, 248
Шурини 221
Шуркало Яким 631
Шурко Осип 565
Шуфліта Олександр 270
Шуфліта Олександра 287
Шухевич Роман 30, 31, 36, 72
Шуцький Микола 281

Щавляк Антін 291
Щенковський Микола 414
Щерай 776
Щерба Іван 537

Щесняк А. 360, 366
Щупак 748
"Щур" 596
Щур Іван 544
Щуцький Микола 268

Юзя 527
Юник Степан о. 89
Юрків Емілія 89
"Юрко" 802
Юровець Юрій 381
Юрчук Іван 268
Юрчук Теодор 288
Юськів Василь 281
Ющак Степан 282

"Явір" 802
"Яворенко" 356
Яворський 208, 219, 260
"Ягода" 752
Ягода-Черник 492
Ядчишин 575
Ядчук Степан 288
Яковсмен Яків 265
Якушкін 319, 323
Яницький Віктор 284
ЯнтухЄ о. 81
Януш 342
"Яр" 585, 586
Яремчук 341
Ярослав Мудрий 47, 79
"Ярослав" 514
Ярош Євграф 164, 281
Яртих Гнат 164, 294
Яртих Іван 164, 294
Яртих Олександр 164, 294
Ярусевич Семен 282
"Ясень" 648
Ясінська Степанія 87
Ясінський Тадеуш 571
Ясіньчкий 467
Яструб 175
Яценко Іван 292
Яцечко Микола 293
Яцинюк Анатолій 285
Яців Дмитро 36
Яцков Степан 312
Ящук Євген ("Дуда") 725

ЗМІСТ

Вступ.....3
1.09.1939—21.06.1941.....7
22.06.1941—1944.....152
1944—1946.....351
1947.....722
Післяслово.....809
Іменний покажчик.....813

Сергійчук Володимир. Український здвиг: Закерзоння. 1939—1947. — К.: Українська Видавнича Спілка, 2004. — 840 с.

Редактор Валентина Барташ.

Художнє оформлення Михайла Черненка.

Підписано до друку 18.05.2004. Формат 84x108/32. Гарнітура Мисль. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 44,1. Обл.-вид. арк. 38,1. Наклад 1000. Зам. №4—1013.

Оригінал-макет виготовлено в Центрі українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка: 01033, Київ, вул. Володимирська, 60.
Віддруковано в ЗАТ "Віпол", м. Київ, вул. Волинська, 60.